

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**І.ЖАНСУГІРОВ АТЫНДАҒЫ ЖЕТІСУ МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІ
ЖЕТЫСУСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ И.ЖАНСУГУРОВА**

**«ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БІЛІМ БЕРУ
ҮРДІСІНЕ ЕНДІРУ – САПАЛЫ БІЛІМ НЕГІЗІ»**

республикалық ғылыми-әдістемелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

21 ақпан

МАТЕРИАЛЫ

республиканской научно-методической конференции

**«ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС – ОСНОВА КАЧЕСТВЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ»**

21 февраля

Талдықорған, 2020

ӘОЖ 378 (063)
КБЖ 74.58
И-63

Редакция алқасы:

Редакционная коллегия: Қ.М. Баймырзаев (бас редактор), Е.С. Андасбаев (бас редактордың орынбасары), Д.А. Қалдияров, А.С. Бахтаулова, К.Т. Ыбыраимжанов, Н.Н. Ашкеева.

«ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНЕ ЕНДІРУ – САПАЛЫ БІЛІМ НЕГІЗІ» атты республикалық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары. – Талдықорған, І.Жансүгіров атындағы ЖМУ, 2020. – 435 б.

И-63

Материалы республиканской научно-методической конференции

«ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС – ОСНОВА КАЧЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ» – Талдықорған, ЖГУ им. И.Жансугурова, 2020. – 435 с.

ISBN 978-601-216-632-3

Жинақ материалдары білім беру мен ғылым саласында инновациялық зерттеу жұмыстарымен айналысатын ғалымдарға, докторанттарға және магистранттарға арналған.

Материалы сборника предназначены ученым, докторантам и магистрантам, занимающимся исследованиями инноваций в образовании и науке.

ӘОЖ 378 (063)
КБЖ 74.58

ISBN 978-601-216-632-3

© І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, 2020
© І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің баспа бөлімі, 2020

**І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік
университетінің ректоры, география
ғылымдарының докторы, профессор,
Ұлттық білім академиясының академигі
Қ.М. Баймырзаевтың**

АЛҒЫ СӨЗІ

ЖОО-да БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Білім беру сапасын арттыру І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің басым бағыттарының бірі болып табылады. Университетте мамандарды даярлау сапасы педагогикалық құрамның жоғары кәсіпқойлығымен, ғылым мен білім беру үдерісін біріктірумен, университет даярлаған мамандарды тұтынушы кәсіпорындармен тығыз байланыста болуымен, білім беру үдерісінде жаңа педагогикалық технологияларды пайдаланумен қамтамасыз етіледі.

Мемлекет жоғары оқу орындарының алдына кәсіби мамандар даярлау арқылы ел экономикасын дамытуға, озық елдердің экономикаларымен бір қатарға қоюға үлес қосатын және сол арқылы оларды дайындауға бюджет қаражатының шығындарын ақтауға қабілетті жоғары білікті мамандарды дайындауына мүдделі. Бұл ретте түлектер мен олардың білім сапасы мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес болуы тиіс.

Қазіргі қоғамдағы болашақ маманның кәсіби қызметі кәсіби ұтқырлықты, шығармашылық өзін-өзі жетілдіруді, кәсіби қарым-қатынасты меңгеруді, технологияларды қолдана білуді, міндеттерді шешу үшін жауапкершілікті өзіне алуды көздейді. ЖОО-да студенттердің кәсіптік даярлығының сапасын арттырудың педагогикалық аспекті студенттің жеке басы мен әлеуметтік тапсырысқа жауап беретін білім беру үдерісінің нәтижесі ретінде қарастыруға бағытталған.

Біздің ЖОО-да бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау сапасының жүйесі келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылады: аймақтық еңбек нарығында түлектерді жұмысқа орналастыру және талап етілуін талдау, студенттің өмір сүру ортасының және қызметінің сапасы, білім беру сапасын қамтамасыз ету инфрақұрылымы; білім беру үдерісінің сапасын қамтамасыз етудің нормативтік-құқықтық базасы; оқу үдерісін ақпараттық және әдістемелік қамтамасыз ету сапасы; оқу үдерісінің өзі; профессорлық-оқытушылық құрамның құзыреттілігі; білім беру сапасы және оның нәтижелілігін бақылау.

Университетте білім беру бағдарламаларының мазмұнын жетілдіру, бакалавриаттың, магистратураның және докторантураның уақыт ағымы талап етілетін білім беру бағдарламаларын әзірлеу бөлігінде үлкен жұмыс жүргізілуде. Қазіргі уақытта басымдыққа пәнаралық білім беру бағдарламалары беріледі, оларды әзірлеуге даярлықтың және мамандықтардың әр түрлі бағыттары қарастырылуда.

Сапаны жоспарлау, ұйымдастыру және басқару мәселелерімен айналысатын жоғары оқу орны бәсекеге қабілетті және нәтижелі жұмыс жасайтын кәсіби мамандарды заман талабына сай дайындау үдерістерін өмірлік тәжірибеде жүзеге асыру болып табылады. Бұл үдерісте барлық ішкі ресурстар іске қосылуы тиіс, өйткені барлық негізгі бағыттардың кешенді дамуы ғана берілетін жоғары білімнің жоғары сапасына кепілдік бере алады.

Конференция жұмысы белгіленген мәселелер шеңберін қамтиды. Оның мақсаты – білім беру саласында педагогикалық ғылым мен тәжірибені дамыту, ақпарат алмасу және инновациялық тәжірибені зерттеу, перспективті жобаларды жүзеге асыру жолдарын талқылау, алдағы ынтымақтастық үшін байланыстар орнату.

Педагогикалық кадрларды тиімді даярлау мәселесін шеше отырып, біз білім беру сапасын арттыруға ықпал етеміз.

UDC 541.124

PECULIARITIES OF IMPROVEMENT THE COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF MULTILINGUAL EDUCATION

S.B.Begimbekova, master student, **A.Zh.Sapargaliyeva**, PhD doctor
Zhetysu State University named after I.Zhansugurov, Taldykorgan

E-mail: begimbekovas@mail.ru

This article presents the features of forming and improving the communicative competence of future teachers in the conditions of multilingual education. An important goal of modernizing education is multilingualism, so its implementation requires comprehensive training of multilingual-based personnel. The possession of high communication skills by a specialist is a primary task of modern education.

Key words: multilingualism, competence, communicative skills, facilitation

В данной статье представлены особенности формирования и совершенствования коммуникативной компетенции будущих педагогов в условиях полиязычного образования. Важной установкой модернизации образования является полиязычие, таким образом ее реализация требует комплексной подготовки полиязычно-базируемых кадров. Обладание специалистом высоких коммуникативных навыков первостепенная задача современного образования.

Ключевые слова: полиязычие, компетентность, коммуникативные навыки, фасилитация.

Бұл мақалада болашақ мұғалімдердің көптілді білім берудегі коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру мен жетілдірудің ерекшеліктері көрсетілген. Білім беруді модернизациялаудың маңызды шарты - көптілділік, сондықтан оны жүзеге асыру көптілділікке негізделген кадрларды жан-жақты даярлауды талап етеді. Қазіргі заманғы білім берудің басты міндеті жоғары коммуникациялық дағдылардың маманы болуы.

Тірек сөздер: көптілділік, құзыреттілік, коммуникативтік дағдылар, фасилитация.

The educational process has always been a complex system of work. In this regard, recently there has been an active search for effective ways and methods of teaching the young generation. N. Nazarbayev in his book "Strategy for transforming society and reviving Eurasian civilization" draws attention to the fact that: "Kazakhstan is unique and strong in its multiethnic nature. A unique multicultural space was formed on its land... Kazakhstan's multiculturalism is a progressive factor in the development of society. The Eurasian roots of the people of Kazakhstan allow us to connect the Eastern, Asian, Western, and European streams and create a unique Kazakh version of the development of multiculturalism" [1, p. 16-18]. Multilingual education in Kazakhstan is an interconnected study of three languages: Kazakh -Russian— English. At the present stage, the teacher is faced with the most important task — to use all his pedagogical experience and knowledge of cultural traditions of people and ethnic groups, universal values and world culture in creating a favorable educational and upbringing environment that contributes to the formation of a socially active personality. In the modern framework of the educational process, it is important to put the student's personality and its development through education first. In terms of multilingualism, the education must be based on familiarizing the younger generation to the universal, global values, the formation of teenagers' skills to communicate and interact with representatives of neighboring cultures in the world. Different approaches to the formation of the individual student in a modern high school is one of the most important issues for the modern

teacher.

Competence is not reducible to a generalized mode of action and cannot be formed as a separate skill or capability: it is formed integrally as a result of personal experience of action as an individualized ability for the profession. A. G. Bermus considers the studied problem in the key of forming clear professional requirements for a specialist. In his opinion, "Competence is a system unity that integrates personal, subject and instrumental features and components" [1].

Among the most vital for the future activity of the teacher, communicative competence is highlighted. It provides modeling of students' knowledge and skills through speech educational communication. The first condition for the formation of competences of a student is the presence of the teacher's communicative competence as the ability to integrate general cultural knowledge, personal experience and speech skills in the mind to solve a specific pedagogical task. Competence allows a person to be successful in their life; it occurs in a specific system of relations between the educational environment and the subject as a psychological product, reflected in their personal values, business relationships, ability to solve professional problems and be responsible for their decisions. Communicative competence allows you to freely build communication on the educational topic, responsibly and professionally respond to changes in the content of questions, the nature of communication and adjust the direction of the educational process. Since the teacher is the organizer of training, he must manage the learning situation, which is clearly predicted and consistently implemented. The teacher's competence in educational communication guarantees a high-quality product in teaching, as well as in the education and personal development of students.

Therefore, a professionally-communicative competence - is not only and not so much the possession of the "technique" of pedagogical communication, high level of skills to maintain the atmosphere and to choose the most appropriate behavioral strategy, but also a whole range of specific skills of organizing communication, which is based on subject-subjective nature of learning, creating an atmosphere of cooperation, mutual respect and trust between student and teacher. It is these relationships that form the basis of pedagogical facilitation.

For the first time, this term was introduced in the research of one of the founders of humanistic psychology, the American scientist K. Rogers. Facilitation (from the English, facilitate is a psychological and pedagogical category that is most closely related to the interaction and subject-subject relations of a participant in the teacher's educational process [9]. Facilitation as a psychological and pedagogical phenomenon involves stimulating, developing and supporting interaction in the educational process. The result of facilitation is the personal growth of students, and the productivity of this process is due to the specific nature of the interaction between the student and the teacher [9, p. 73]. Therefore, facilitating communication in multilingual education is designed to increase the productivity of the student's activity: to take into account his interest, to form and develop the need for independence, study and interpretation of cultural facts (the teacher acts as a consultant), to aim at the maximum disclosure of their creative abilities and abilities to learn a foreign language through the development of new techniques and methods of activity. Therefore, having the skills of facilitating communication, the teacher creates the most favorable conditions for the dialogue of cultures, while the most significant change in terms of implementing communication technologies in the classroom will be the modification of the teacher's communicative leadership.

According to this logic, the development and implementation of systems for preparing future teachers for professional activities should be carried out from the standpoint of their readiness for facilitating communication, which is the basis of the dialogue of cultures as the main principle of life of modern multilingual education. In this regard, it is necessary to include facilitation skills in the content of the teacher's professional and communicative competence and create optimal conditions for their formation and development within the framework of higher education. Therefore, it is logical to assume the following: in the course of preparing for such communication, the future teacher himself must find himself in an educational environment that would provide all the opportunities for personal and professional development of the teacher-facilitator, which involves designing a system for preparing the teacher for professional communication based on the principle of acmeology [4].

The system created on the basis of this principle must meet a number of requirements:

- flexibility (the ability to change in accordance with the needs of participants in the process);
- variability (variability in accordance with the tasks and goals at this particular stage);
- integrativity (including not only different disciplines in professional and communicative training of teachers, but also various forms of training and types of training sessions);
- openness (participation of all subjects of the educational process in management);
- self-development and self-regulation, and most importantly setting all subjects of the educational process for dialogue as a basis for the direct development of skills of facilitating communication.

The most important feature of pedagogical communication is the decentric orientation of communication: the willingness to look at the problem from the point of view of the interlocutor, to build the optimal speech maneuver to solve the problem and maintain comfortable conditions for communicators. We see this as a significant resource for adding to our communicative competence.

In connection with complication of all forms of communication in the educational space, increasing the amount and forms of educational information, a variety of sources, it becomes apparent priority given to the development of communicative competence of the teacher. At the same time, communicative competence does not arise as a one-time action, it develops and improves if the teacher is aware of the degree of responsibility for the learning result and is included in the process of diverse and multifaceted educational communication with students.

Thus, the main result of professional and communicative training of a modern teacher is professional and communicative competence. One of its important components should be considered facilitation, "intermediary" skills of the teacher. These skills and methods of their development should become the basis for clarifying the traditional content of professional and communicative training of a modern teacher and the subject of serious methodological research in order to develop training systems that can provide optimal personal and professional development of a future teacher.

The sphere of education does not deal with objects that need to be described, but with a person who is helped by the means of the existing culture to develop their abilities and master the skills that allow them to live in this society. This sense of education is not commonly used. The main result of education in our time is considered to be a set of subject knowledge or, otherwise, information acquired by students. And, as a rule, the student does not use such knowledge in practical situations of his life and activity. The logic of the competence approach, on the contrary, assumes the formation of such skills and the development on their basis of such abilities that allow a person to realize themselves as much as possible in this society.

Thus, communicative competence, on the one hand, is a characteristic of a person's personality, his ability, which, on the other hand, is manifested in his behavior, activities, allowing him to resolve life, practical situations (including communicative ones). Often in the interpretation of communicative competence, these two sides develop and are opposed to each other.

The process of improving the professional communicative competence of future employees is in demand by specialists who are preparing to work for personal and professional development, change of occupation, and acquire a wide-profile qualification in accordance with the supply and demand for highly qualified personnel. It contributes to the training of professional personnel who are able to adapt to changes in the labor market, promotes life and professional self-determination, professional and personal development of the future specialist.

LIST OF REFERENCES:

1. Bermus A. G. Quality System of professional and pedagogical education. Rostov n / A: Rostov publishing House, 2002. p. 83.
2. Alexandrova N. V., Tarabanova V. A., Eidemiller E. G. Communicative competence: Efficiency in the profession // Journal of practical psychology. 1999. No. 7-8. Pp. 36-41.

3. Nazarbayev N. A. Social modernization of Kazakhstan: Twenty steps to a society of Universal Labor // Kazakhstanskaya Pravda, July 10, 2012.
4. Weinreich U. Monolingualism and multilingualism / U. Weinreich // New in Linguistics. - Moscow, 1972. - Issue. 6: Language contacts. - S. 25-60.
5. Hymes, Dell H. (1972). "On communicative competence". In Pride, J.B.; Holmes, J. Sociolinguistics: selected readings. Harmondsworth: Penguin. pp. 269–293.

UDC 541.124

PSYCHOLOGICAL WORK WITH ADOLESCENTS WHO SURVIVED THEIR PARENTS' DIVORCE

Iskakova M.A., master student, **Nurzhanova T.T.**, candidate of pedagogical Sciences, associate Professor
Zhetysay State University named after I.Zhansugurov, Taldykorgan

E-mail: iwlf@mail.ru

The article presents the results of a theoretical analysis of the impact of parental divorce on adolescent children. The main problem of this study is the lack of a well-developed system of assistance to children who have survived their parents' divorce. The author develops correctional and developmental work with teenagers who have survived their parents' divorce.

Key words: divorce, family, parents, adolescents

Мақалада жасөспірімдер жасындағы балаларға ата-аналардың ажырасу әсерінен теориялық талдауының нәтижелері берілген. Осы зерттеудің негізгі проблемасы ата-аналардың ажырасуын бастан кешкен балаларға нақты әзірленген көмек жүйесінің жоқтығында. Автор ата-аналардың ажырасуын бастан кешкен жасөспірімдермен түзету-дамыту жұмыстарын әзірлеуде.

Тірек сөздер: ажырасу, отбасы, ата-ана, жасөспірімдер

В статье представлены результаты теоретического анализа влияния развода родителей на детей подросткового возраста. Основная проблема данного исследования в отсутствии четко выработанной системы помощи детям, пережившим развод родителей. Автор разрабатывается коррекционно-развивающая работа с подростками, пережившими развод родителей.

Ключевые слова: развод, семья, родители, подростки

The current stage of development of our society poses new problems for psychologists. They are dictated by the need to seriously improve the quality of work of school psychologists and psychological support services for students, especially during important periods of age crises for the formation of students. This is directly related to the search for and development of such forms of individual and group activities that would contribute to the formation of a high level of social and psychological adaptation in schoolchildren, the ability to navigate the modern world. Correctional work is especially important for teenagers whose parents are divorced.

The appeal to family relationships and interaction in the family is of particular relevance at the present time. According to statistics, every second marriage breaks up in Kazakhstan today. Family breakdown is an acute problem in modern society. According to statistics, in recent years, the number of children who are brought up in single-parent families, where, in the vast majority, the educator is the mother, has increased dramatically. Below is a table of marriages and the

number of divorces over the next 2 years in Taldykorgan and Almaty region.

№	Name of the city	Marriages		Divorces	
		2018	2019	2018	2019
1	Taldykorgan	1103	555	183	174
2	TOTAL by region	9839	7470	2222	2716

The life and conditions of raising a child without a father are clearly specific and differ significantly from the life of a child in a full family. Even if the mother tries to make up for the absence of the father and does everything possible to unite both parents in herself, in principle, she can not realize both parental positions at the same time – the mother's and the father's. A number of researchers note that these very specific conditions of the child's life will be reflected in the features of his personal development, his emotional well-being, self-esteem, and attitude to other people.

Research also shows the traumatic role of divorce on the child's personality. Numerous quarrels that arise between spouses on the basis of jealousy, infidelity, financial distress leads to a crisis in family relations. Especially hard and emotionally endure these conflicts teenagers because of their physiological and mental changes. At this age, the emotions of teenagers are simply "bubbling", and the slightest shock leaves a very deep mark on their psyche.

Purpose: to study the characteristics of the relationship between teenagers and their parents in a divorce situation.

Object of research: teenagers 14-15 years old. Subject of research: specifics of child-parent relations in the situation of parents' divorce.

Hypothesis of the study: we suggest that in a situation of divorce of parents, when a teenager has low emotional stability, increased emotional excitability and this contributes to the development of negative manifestations of stress, it is possible to change, using corrective work in the form of socio-psychological training.

The main objectives of the study are:

- 1) to study theoretical material in domestic and foreign literature on personality development in adolescence and the characteristics of the relationship of adolescents with their parents in a divorce situation;
- 2) to conduct diagnostic and remedial work in the form of socio-psychological training with teenagers, divorce of parents and to identify conditions for efficient adaptation of adolescents;
- 3) to develop practical recommendations for the prevention of stress and release of stress for parents.

Teenagers are considered to be between 12 and 17 years of age. This is a time of rapid changes and difficult searches. At the same time, teenagers face numerous psychological problems: they become independent of their parents, learn to build their relationships with their peers correctly, develop a set of ethical principles for themselves, develop intellectually, and acquire a sense of individual and collective responsibility. And this is far from an incomplete list of changes in their lives [1].

Acting as an important stage of personal development, adolescence is a complex process of personal development, characterized by multi-level characteristics of social maturation. As a teenager grows up, the nature and features of the vision of himself in society, the perception of society, the hierarchy of public relations change, his motives and the degree of their adequacy to social needs change.

The most prominent character of the stadial development of a teenager as a person can be traced through a change in the structure of self-consciousness in its various manifestations: self-esteem, personal reflection, requirements for oneself and others, motives, ideals, interests, etc.

So, at the first stage of adolescence (10-11 years), a child is characterized by a very peculiar attitude to himself (self-acceptance). About 34% [3] of boys and 26% of girls give themselves completely negative characteristics. In the responses of these children, there is a sense of bewilderment, confusion, as if they do not recognize themselves. And although about 70 % of adolescents note not only negative but also positive traits in themselves, there is a clear predominance of negative traits and behaviors in their assessments.

At the second stage of adolescence (at 12-13 years), along with the General acceptance of oneself, the child's situationally negative attitude to himself remains, revealing a dependence on the assessments of others, especially peers. At the same time, the critical attitude of a teenager to himself, the experience of dissatisfaction with himself is accompanied by an actualization of the need for self-respect, a General positive attitude to himself as a person.

At the third stage of this age (at 14-15 years), there is an "operational self-assessment" that determines the attitude of the teenager to himself and at the present time. This self-assessment is based on the comparison of the adolescent's personal characteristics and behaviors with certain norms that act as ideal forms of his personality.

According To L. S. Vygotsky, "there is nothing stable, final, or immobile in the structure of a teenager's personality" [4]. Personal instability generates conflicting desires and actions: teenagers tend to be like their peers in everything and try to stand out in the group, want to earn respect and flaunt their shortcomings, demand loyalty and change friends. The most important and most stressful relationship between a teenager and his parents is during this period. This contradiction in the relationship between a teenager and an adult is characteristic of adolescence.

Violations of the relationship of a teenager with his parents, the style of family education can be just such factors that provoke an increase in accentuated behavior in adolescents, neurotic and psychosomatic disorders, even psychogeny.

The breakdown of the family negatively affects the relationship between parents and children, especially between mothers and sons. Due to the fact that parents themselves experience a disturbance of mental balance, they usually do not have the strength to help children cope with the problems that have arisen just at the moment of life when they especially need their love and support.

Reducing the length of family life is an expression of family distress. According to G. G. Sillaste, every third marriage in the Russian-speaking population breaks up before it has lasted five years [2].

There is a significant negative impact of divorce on the birth rate. In some cases, a woman remains single after a divorce, and in the "run-up" to the divorce, she refrains from having children. With the increase in the number of divorces, the number of people who do not want to remarry after a divorce has increased. According to the results of one survey, 45% of men and 35% of women regretted the breakup of their first marriage after divorce, 9.5% of men and 8.5% of women in General wanted to restore their former family. This is also evidenced by the data obtained in the work of V. V. Solodnikova, who studied the nature of the course and consequences of the pre-divorce situation in a young family, found that 46% of all surveyed families, at least one of the spouses (most often the husband), at the time of filing an application for divorce, has positive feelings for the partner, and in every fifth married couple (21%), both spouses retained an emotional attachment to each other [3].

Divorce is an abnormal family crisis, a step that leads not to the development and positive dynamics of family relations, but to their interruption, it is a strong emotional and mental shock that does not pass for spouses and, especially, children without a trace.

One of the most difficult shocks for a teenager is the divorce of his parents. At present the divorce as a phenomenon remains a controversial issue. If earlier it was interpreted unambiguously negatively – as a threat to the family, now the possibility of divorce is considered as an integral component of the family system, necessary for its reorganization in cases where it is impossible to keep the family in the same composition and structure. Divorce forces a teenager to take a new

look at himself and his parents. His own "I" suffers greatly in such a situation-especially when a teenager begins to blame himself for what happened in the family, or faces difficulties related to the attitude of others to such situations [4].

At the moment when the parents are fighting, the children experience great excitement and resentment – excitement because the peace and tranquility of the house is threatened, and resentment because of their actual or imagined role in the family scandal. Justified or not, many children consider themselves the cause of domestic commotion. M. Rutter [5] studied delinquent children and found that parents of such children, especially fathers, are characterized by behavior that is usually called abnormal or criminal. The main explanation for this fact probably lies in the fact that in families characterized by criminal behavior of parents, there is a sharply increased frequency of quarrels and disagreements, as a result, the dysfunctional marital life of parents and conflicts between them lead to the formation of violations in children [6].

According to I. S. Kona, children who grew up without a father often have a lower level of claims, they have a higher level of anxiety, neurotic symptoms are more common, boys have difficulty communicating with their peers, they are less likely to learn true male roles, but they hypertrophy some male traits: rudeness, pugnacity [7].

Very important in a single-parent family may be the lack of confidence and stability in social inclusion, since the father's profession is usually a real and symbolic base of economic support for the family, and its solidity is a guarantee of confidence. According to I. Langmeyer and Z. Mateicek, while the mother gives the child the opportunity to feel the intimacy of human love, the father traces the child's path and attitude to human society. The mother leads us to a person, and the father leads us to people [8].

In conclusion, I would like to note that in modern Kazakhstan there are many families experiencing a crisis of family relations. One of the most pressing problems is that the country does not have a well-developed system of assistance in these problems, there are no family mediation centers aimed at resolving psychological conflicts. The emergence of a highly professional system of assistance to troubled families can reduce the number of divorces in the country and can help families resolve psychological conflicts with the least mental trauma, especially for children.

Divorce usually follows a series of stressful situations for children, especially teenagers, due to mental instability, including reduced contact with the parent who is no longer their guardian, increased tension in the relationship between the teenager and the parent who is their guardian, continued anger between the parents, lower living standards, and changes in residence.

Thus, it is necessary to positively involve both parents in the life of children during divorce, just as it is necessary to develop relations aimed at cooperation in the post-divorce period between parents and their children. Of course, psychological services and parental training programs for divorcing couples play a promising role in achieving these goals.

General recommendations of experts:

1. Assure the child that you love him, you need him, and you will not leave him. Do this repeatedly.

2. Make your child aware of the divorce before it happens. Clearly and clearly, according to age, explain the reasons for the divorce to children.

3. Allow the child to stay in close contact with both parents during the divorce period. Don't force your child to choose one of you.

4. Recognize the child's right to have special warm feelings for your former marriage partner, even if they are not similar to yours. Let your child clearly understand and learn that you will always remain his parents and will take care of him.

5. If you leave the family, then assure the child that you love him and he will always remain in your life. Don't make promises that won't be kept. This will "break" the child's heart.

6. After a divorce, it is important to give children time to be children and not to burden them with a huge burden of various problems.

LIST OF REFERENCES:

1. Rice F. the Psychology of teenage and youthful age. 8th ed. – SPb.: Peter, 2000. - Pp. 457-473.
2. Paul R. Amato, the consequences of parental divorce for adult self-confidence of children // Family journal. - 2002. - No. 9. - 201-213 p.
3. Amato, Paul R., And Juliana M. Sobolewski. The impact of divorce and marital discord on the psychological well-being of adolescents // American sociological periodical. - 2001. - No. 66. – 900-921 p.
4. Consequences of divorce for teenagers // Journal of Family and Marriage. - 2000. - No. 62. – 1269-1287 p.
5. Kulikova T. A. Family pedagogy and home education: a Textbook for students. environments'. and higher. PED. studies'. institutions'. - Moscow: publishing center "Academy", 2004. – 238 p.
6. Grebennikov I. V. Education of teenagers in the family. Moscow: B. 1985.
7. Aquilino Williams S. Effect of the destruction of the family in childhood in relationships with their parents adult children // Journal of Marriage and Family. - 2004. - No. 56. – 295-313 p.
8. Father-child, mother-child relationships and subsequent psychological well-being in adolescence // Journal of Family and Marriage. - 2004. No. 56. 1031-1042 p.
9. Gozman L. Y., Slavina E. I. Psychological problems of the family // Questions of psychology. - 1985. - No. 2. – 186-187 p.
10. Druzhinin V. N. Psychology of the family. SPb.: Peter, 2005. – 176 p.

ӘОЖ 376
ББК 74.1

ҮЙДЕН ОҚИТЫН ОҚУШЫЛАРДЫ ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ МЕН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Абжакова Л.Н.¹, Ержанова Г.Ж.²

№ 13 орта мектеп (арнаулы сыныптарымен) КММ¹

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті²

Мақалада үйден оқитын оқушыларды жаңартылған білім беру бағдарламасы мен оқытудың ерекшеліктері жайында берілген. Үйден оқитын оқушыларға берілген пәндерді жаңартылған оқу бағдарламасымен оқытудың ерекшеліктері өте тиімді. Оқу жоспарында берілген пәндерді жаңартылған оқу бағдарламасымен оқытуда Блум таксономиясына сүйене отырып, жүзеге асырылады. Жаңартылған білім беру бағдарламасының артықшылықтары өте көп, дегенмен де осыған дейін келе жатқан білім жүйесін жоққа шығаруға болмайтынын ескерген жөн.

Тірек сөздер: Блум таксономиясы, дескриптор, кері байланыс, бағалау критерийі, әдістемелік нұсқаулық хат

В статье представлена обновленная образовательная программа и особенности обучения учащихся на дому. Учащимся, обучающимся на дому, очень эффективны особенности преподавания дисциплин с обновленной учебной программой. Обучение дисциплин, приведенных в учебном плане, осуществляется по обновленной учебной программе, исходя из таксономии Блума. Обновленная образовательная программа имеет очень много преимуществ, но следует учитывать, что не исключает существующую систему образования.

Ключевые слова: таксономия Блума, дескриптор, обратная связь, критерии оценки, методическое инструктивное письмо

The article presents an updated educational program and features of teaching students at home. Students who study at home are very effective in teaching subjects with an updated curriculum. The subjects listed in the curriculum are taught according to the updated curriculum, based on bloom's taxonomy. The updated educational program has many advantages, but it should be borne in mind that it does not exclude the existing education system.

Key words: Bloom's taxonomy, descriptor, feedback, evaluation criteria, methodical instruction letter

Қазақстан Республикасының «Мүмкіндіктері шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзете қолдау көрсету туралы» заңы дамуында проблемалары бар барлық балаларға арнайы түзету көмегін көрсетуде кепілдік береді. Аталған балалардың ішінде ең үлкен топты құрайтындар - үйден оқитын оқушылар [1].

«Балалардың бойында ұлы мүмкіншіліктердің бәрі бар» деп Т. Фуляр айтқандай бала бойындағы дарындылық, ғылымилық қабілетін ашу, жақсы танымдық қасиеттерін зерттеу – бүгінгі заманның талабы. Бүгінде барлық салалар жоғары қарқынмен даму үстінде. Адам құндылығын дамыту арқылы әлем елдері ғылым мен білімге аса көңіл бөліп, білімді де білікті маман даярлау ісіне зор мән беруде үйден оқитын оқушылар шығармашылыққа баулу, өз еңбегінің нәтижесін көруге, оны бағалауға бағыттау-өте күрделі үрдіс. Оқушылардың шығармашылық мүмкіндігі оның жеке тұлға ретінде қалыптасу үрдісінде пайда болады. Сондықтан да оқушылардың шығармашылық әрекеті өнімді әрекетпен ұштасып жатуы тиіс [2].

Жаңартылған білім беру бағдарламасы – қазіргі жаһандану заманында басты орынға қойылуда. Білім беру жүйесі түбегейлі өзгеріске ұшырады десек артық болмас. Жаңартылған білім беру бағдарламасының артықшылықтары өте көп, дегенмен де осыған дейін келе жатқан білім жүйесін жоққа шығаруға болмайды. Жаңартылған білім беру бағдарламасы алғаш енгенде барлық педагог мамандарына өте таңсық болып көрінді, бірақ олар оның шын мәнінде заман талабына сай өскелең ұрпақты тәрбиелеуге септігін әлдеқайда тигізетініне көз жеткізе алмады.

Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек. Жаңа, тез өзгермелі, білімді де білікті, тың серпіліске, өзгеруге дайын және жаңа талап межесінен көріне алатын шығармашыл да кәсіби шебер мұғалімдерді қажет етіп отырғанына көзіміз жетті. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты екенін терең түсіндік. Мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға болуы керек. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр [3].

Үйден оқитын оқушыларға берілген пәндерді жаңартылған оқу бағдарламасымен оқытудың ерекшеліктері өте тиімді. Оқушылардың дайын ақпаратты қабылдауынан гөрі, ондағы қойылған мәселені зерттеуіне, талдауына және салыстыруына, ой толғауына және бағалауына қолдау ететінін айта кеткен жөн. Оқу жоспарында берілген пәндерді жаңартылған оқу бағдарламасымен оқытуда Блум таксономиясына сүйене отырып, жүзеге асырылады. Адамның ақыл-ой қабілеттерінің құрылымы танымдық үдерісінің ең қарапайымнан бастап күрделіге біртіндеп өту барысында белсенді әрекетке жетелейтін 6 деңгейге сәйкес тапсырмаларды құруды қажет етеді. Тапсырмалар құруда оқытудың белсенді әдістердің мәні - оқушыларды кәсіби іс-әрекетті меңгеруге бағытталады. Сабақ жоспарын Блум таксономиясына салып, бағдарламада белгіленген жеті модульді ықпалдастырудың арқасында оқушылардың не білетінін және нені жасай алатынын, сондай-ақ қызығушылықтарын түсініп, қаншалықты қарапайым өмірге бейімдеуде таным үрдістерін дамытуда тиімді және орынды пайдаланып, оқушы өз қабілеттеріне сенім арттырып, ол өз кезегінде жаңа материалды саналы түрде меңгеруіне әсер етеді деп күтілді.

Жаңартылған білім беру бағдарламасы оқу үрдісіне біртіндеп енді. Мектептегі сыныптар

2016-2017 оқу жылынан бастап көше бастады. Ал 2019-2020 оқу жылынан бастап барлығы жүз пайыз жаңартылған білім беру бағдарламасымен оқытылады.

Жоғарыда айтылған мәселені жүзеге асыруда педагог-дефектолог кадрларды біліктілік курсынан өткізу талабы күшеюде. Сонымен қатар арнайы сыныптарда мұғалімдерді «Жаңартылған білім беру бағдарламасы» курстарынан өткізіп, тәжірибелі мамандармен тәжірибе алмасу, мектеп әкімшілігі тарапынан жүргізілген оқу семинарлары қазіргі заман талабына сай тең дәрежелі маман қылып дайындау мәселесі басты орынға қойылған.

Осы тұрғыдан алғанда арнайы курстардан және оқу семинарларынан арнайы сынып мұғалімдері өте мәнді де мағыналы, қоржындарын баға жетпес ақпаратпен толықтырып, қажетті мәліметтерді сіңірді десек артық болмас.

Жаңартылған білім беру бағдарламасында қолданылатын құжат түрлері: мемлекеттік білім беру стандарты, оқу бағдарламасы, оқу жоспары, әдістемелік нұсқаулық хат, критериялы бағалаудың нұсқаулық хаты, күнтізбелік тақырыптық жоспар.

Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2018 жылғы 1 қарашада № 17669 болып тіркелді.

Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарында алты құндылықтар сақталған: қазақстандық патриотизм мен азаматтық жауапкершілік құндылығы, құрмет құндылығы, ынтымақтастық құндылығы, еңбек пен шығармашылық құндылығы, ашықтық құндылығы, өмір бойы білім алу базалық құндылықтар болып айқындалған.

40 минуттық сабақтағы ең маңызды мәселе оқу мақсаттары. Оқу мақсаттары арнайы кодпен белгіленеді 6.1.1.1.

1 цифр – сыныпты білдіреді;

2 цифр – бөлімді білдіреді;

3 цифр – бөлімшені білдіреді;

4 цифр – оқу мақсаттарының ретін білдіреді.

Мұғалім оқу мақсаттарының кодын және құрылымын өзгерте алмайды.

Оқу жоспарының ішінде орта мерзімді жоспар ұсынуға құжат болып есептеледі.

Жоспардың түрлері: ұзақ мерзімді жоспар, орта мерзімді жоспар, қысқа мерзімді жоспар. Қысқа мерзімді жоспар ұзақ мерзімді жоспар және орта мерзімді жоспар негізінде құрастырылады. Ұзақ мерзімді жоспардан тақырып және оқу мақсаттары алынады, ал орта мерзімді жоспардан әдіс-тәсілдер, ресурстар, қысқартылған сөздер алынады.

Күнтізбелік-тақырыптық жоспар мұғалім қысқа мерзімді жоспарды жасаудың алдында құрастырылады.

Сабақ барысындағы ең негізгі бағалау - қалыптастырушы бағалау. Қалыптастырушы бағалау баға, балл күйінде еш жерге тіркелмейді. Қалыптастырушы бағалаудың негізгі үш түрі бар:

1. Өзін-өзі бағалау

2. Өзара бағалау

3. Мұғалімнің бағалауы.

Кері байланыс - сабақтағы ең негізгі бағалау. Кері байланыс үш формада жүзеге асырылады:

1. Ауызша

2. Жазбаша

3. Графикалық түрде.

Кері байланысты дескрипторға сүйеніп береміз.

Қалыптастырушы бағалау алгоритмі 6 қадамнан тұрады:

- Оқу мақсаты;

- Бағалау критерийі – оқушының оқу мақсатына жеткен-жетпегенін өлшейтін өлшем (таразы). Критерий оқу мақсатына негізделуі керек. Мұғалім критерий құрғанда оқу мақсатында

жоқ талапты қоймауы қажет;

- Ойлау дағдысының деңгейі: Блум Таксономиясына негізделеді. Блумның 3 деңгейі бар: білу, түсіну; қолдану; жоғары деңгейі – талдау, жинақтау, бағалау;
- тапсырма – оқу мақсатына сәйкес және жарамды болуы тиіс;
- дескриптор – тапсырманы орындаудың реті, қадамы. Дескриптор нақты оқушы үшін түсінікті болуы керек;
- дескриптор негізінде берілген кері байланыс.

Рефлексия мен кері байланыстың айырмашылығы неде?

• Рефлексия латын тілінен аударғанда «иілу», «қайту», «жүріп өткен жолға қарау» деген мағына береді.

• Рефлексия – өз әрекетін ой елегінен өткізуге бағытталған амал. Рефлексия- ішке бағытталған процесс

Рефлексияның 3 түрі бар:

1. Іс-әрекетке дейінгі (Проспективті рефлексия)
2. Іс-әрекет кезіндегі (Жағдаяттық рефлексия)
3. Іс-әрекеттен кейінгі (Ретроспективті рефлексия).

Педагог сабақ үстінде үйден оқитын оқушылардың қажетті істерді өздерінің атқаруына, кезекшілікті жүйелі орындау талабын күшейтеді. Кезекшілердің міндеттерінің ауқымы ұлғая түседі, олар орындаған міндеттерінің орындалуын бағалау қатаң болады. Олар қандай іс-әрекетке қандай құралдардың керектігін, күні бұрын не туралы қамдану керектігін біледі. Үйден оқитын оқушы да еңбек пен ұйымдастыру қабілеті дамиды.

Критериалды бағалаудың нақты бағалаудан айырмашылығы нақты өлшемін айту. Мысалы: дәстүрлі бағалауда осы топтан 3 бойы ұзын адам шықсын десе, критериалды бағалауда 3 бойы 1,85 тен асқан деп нақты өлшемін айтады.

Критериалды бағалауды 2 топқа бөлуге болады: қалыптастырушы немесе формативті бағалау (оқу үшін бағалау); жиынтық бағалау немесе сумативті бағалау (оқуды бағалау). Қалыптастырушы сабақ барысында үздіксіз жүргізіліп отырады. Жиынтық бағалау бөлімдік жиынтық бағалаудан кейін және тоқсандық жиынтық бағалаудан кейін қойылады. Бөлімдік жиынтық бағалаудан кейінгі тексеру рубрика деп аталады. Тоқсандық жиынтық бағалаудан кейін кілттері арқылы тексеруді модерация деп айтады.

Бағалау жүйесі де түбегейлі өзгеріске ұшырап, критериалдық бағалау жүйесіне өтеді. Критериалды бағалау кезінде оқушылардың үлгерімі алдын ала белгіленген критерийлердің нақты жиынтығымен өлшенеді. Оқушылардың пән бойынша үлгерімі екі тәсілмен бағаланады: қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау. Бұл бағалау түрлері баланың жан-жақты ізденуіне ынталандырады. Критериалды бағалау жүйесі Филиппин, Сингапур, Жапония, Франция, Финляндия сынды дамыған елдерде пайдаланылады. Бұл бағалау жүйесінің артықшылығы, баланың ойлау қабілетін дамытып, ғылыммен айналысуына ықыласын туғызады [4].

Қалыптастырушы бағалау күнделікті оқыту мен оқу үдерісінің ажырамас бөлігі болып табылады және тоқсан бойы жүйелі түрде өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау үздіксіз жүргізіле отырып, оқушылар мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және балл не баға қоймастан оқу үдерісін түзетіп отыруға мүмкіндік береді [5].

Жиынтық бағалау оқу бағдарламасынның бөлімдерін, ортақ тақырыптарын және белгілі бір оқу кезеңін, тоқсан, оқу жылы, орта білім деңгейі аяқтаған оқушының үлгерімі туралы ақпарат алу мақсатында балл және баға қою арқылы өткізіледі. Қалыптастырушы бағалау және жиынтық бағалау барлық пәндер бойынша қолданылады.

Кіріктірілген білім беру бағдарламасында қазақ тілі пәнінің берілу жайы да өзгеше. Бағдарлама оқушының төрт тілдік дағдысын: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым жетілдіруге бағытталған. Бұл төрт дағды оқу жоспарында «Шиыршық әдісімен» орналастырылған және бір-бірімен тығыз байланысты. Яғни, жыл бойына бірнеше рет қайталанып отырады және сынып өскен сайын тілдік мақсат та күрделене түседі.

Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс-тәсілдермен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оның үстіне білім берудің жүйесін қарқынды дамытқан бұл үрдістің арнайы білім беретін мектептерге, сондай ақ үйден оқитын оқушыларды жаңартылған білім беру бағдарламасына қосу көңіл толтыратын жайт.

Қорыта айтқанда, жаңа бағдарламаның мәні, баланың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде пайдалана білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Жаңартылған білім – болашақтың кепілі. Білім берудің әрбір кезеңінде, оның сабақтастығы мен болашағын ескере отырып, білім берудің мақсаты мен міндеттерін анықтаудың бірегей концептуалды ыңғайын табу жүзеге асуы керек. Сондықтан арнайы білім берудің принциптері, тәрбиелеу мен оқытуды ұйымдастырудың формасы, құралы, әдісі баланың дамуындағы сабақтастықты қамтамасыз етуге тиіс. Арнайы білім беру жалпы білім беру жүйесінің бағытында жұмыс жасау үшін база болатын негізгі құзыреттіліктердің элементін қалыптастыруға тиіс. Жаңартылған білім – болашақтың кепілі. Білім берудің әрбір кезеңінде, оның сабақтастығы мен болашағын ескере отырып, білім берудің мақсаты мен міндеттерін анықтаудың бірегей бастауы.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» ҚР Заңы. - Астана. - 2002.
2. Арнайы педагогика [Мәтін] / Л.С. Заркенова, Н.Н. Омарова, Б.И. Ильясова. - Алматы: Эверо, 2014. - 180б.
3. Кембридж университетінің білім беру факультетімен бірлесіп, Педагогикалық шеберлік орталығы құрастырған, Қазақстан Республикасындағы педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру курсының деңгейлік бағдарламасының глоссарийі: оқу-әдістемелік құрал (2012). Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы.
4. Тиімді кері байланыс беру дағдысын дамыту әдістері /Т.Қ. Айдосова. – Астана «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016 – 34 б.
5. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2013.

ӘОЖ 37.02

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ - ЗЕРТТЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Абуханова А.Б. докторант, Абдрашитова Қ.Б. магистрант

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., доцент м.а. Унгарбаева Ш.У.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: agar-80@mail.ru kalamkas_300492@mail.ru

В статье рассматривается проблемы формирования научно-исследовательской культуры будущих педагогов в условиях обновления содержания образования. Также представлены пути формирования исследовательской культуры будущих педагогов.

Ключевые слова: обновления содержания образования, культура, научно-

исследовательская культура будущих педагогов.

Мақалада жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында болашақ педагогтардың ғылыми-зерттеу мәдениетін қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Сонымен қатар, болашақ педагогтардың ғылыми-зерттеу мәдениетін қалыптастыру жолдары көрсетілген.

Тірек сөздер: *жаңартылған білім беру мазмұны, мәдениет, болашақ педагогтардың ғылыми-зерттеу мәдениеті.*

The article deals with the problems of forming the research culture of future teachers in the conditions of updating the content of education. The ways of forming the research culture of future teachers are presented.

Key words: *updating the content of education, culture, research culture of future teachers. updating the content of education, culture, research culture of future teachers.*

Қазақстан Республикасының Елбасы Н.Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына Жолдауына сәйкес педагог мәртебесін арттыру мақсатында мектеп мұғалімдеріне аттестациясының жаңа жүйесін енгізу туралы атап көрсетілген. Мұғалімдерді аттестаттаудың жаңа жүйесі екі кезең бойынша жүзеге асады.

Бірінші кезең – Ұлттық біліктілік тестілеуі. Екінші кезең - педагог қызметкерлері мен оларға теңестірілген тұлғалардың кәсіби құзыретін жүйелі, бірізді және объективті зерделеу: білім алушылардың білім сапасы, іскерлігі мен дағдылары, жетістіктері, сабақ беру сапасы және зерттеу мәдениеті.

Оқытудың қазіргі заманғы тенденциялары жоғары білікті мамандарды даярлауда жаңартылған білім беру мазмұны жағдайындағы кәсібилігін қалыптастыруды талап етеді, сондықтан жоғары білімнің сапасын арттыру мақсатында әртүрлі жаңа бағытта жаңа әдістерді пайдалана отырып, студенттердің ғылыми - зерттеу мәдениетін қалыптастыру қажеттілігі туындап отыр.

Педагогика ғылымында студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру мәселесін В.И.Загвязинский, Р.Атаханов, В.В. Краевский, В.Н.Карандашев, И.Н.Кузнецов , Л.В. Горина, И.В. Кошкина, Е.А.Леванова, В.А.Плешаков, Т.В.Пушкарева, С.Б.Серякова, Ә. Молдаханов, А.Мешітбай, В.Г.Храпченков, Ш.Таубаева, Хмель Н.Д. және т.б. зерттеген. Бұл ғалымдардың еңбектерінде психологиялық - педагогикалық зерттеулердің әдіснамалары мен әдістері, реферат, курстық, дипломдық жұмыстардың әдістемесімен оларды дайындау жолдары және ресімдеулері қарастырылған.

Болашақ мұғалімдердің ғылыми - зерттеу мәдениетін қалыптастыру жүйесінің маңызды көрсеткіші - оның шығармашылық сапасы, шығармашылық даралығы, тек қана орындаушы болып қалмай, өз ойы бар, пікірі бар, бастама көтере білетін, жаңалыққа құштар іскерлік субъектісі бола алуы. С.Н.Жиенбаеваның ойынша, «Қазіргі білім берудің әлемдік кеңестікке бет бұру қарсаңында баланы мектепке дейінгі кезеңнен тәрбиелеудің инновациялық технологиясын меңгерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы негізге алатын, педагогикалық үдерістегі қалыптасқан ескі дәстүрлі әдістерді ығыстыруға қабілетті, нақты іс-әрекетінде өзіндік із қалдыруға икемді шығармашыл, зерттеуші, интегративті ойлауға бейім педагогты қажет етеді» - дейді. Сондықтан, жоғары оқу орынында студенттердің өзіндік зерттеу жұмыстарын орындауда ғылыми ойлау дәрежесін барынша дамытуды шығармашылықпен іздену әрекетімен байланыстырып жүргізудің маңызы зор екендігін көрсетеді. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының жаңа «Ғылым заңына» байланысты көптеген талаптар қояды, оның ішінде бірінші орынға ғылымға баса назар аударылған, ал ғылым заңдылықтарына сүйенсек, оқу-тәрбие үрдісін жаңа технологиялар мен белсенді әдістерді пайдалана отырып, тиімді ұйымдастыру. Сонымен

қатар, осы әдістерді оқу-тәрбие үрдісінде қолдануда ғылыми мәдениеті болуы қажет.

«Мәдениет» деген ұғымды «әр сала бойынша адамзаттың жинақтаған тәжірибесі» деп түсінуге болады. Себебі, педагогиканың саласында да ғылыми мәдениетті тәрбиелеу туралы өте көп тәжірибе жинақталған. Ғылыми жұмыстарды тиімді орындау және осы білімдерді іс-тәжірибеде пайдалану - ғылыми мәдениетті қалыптастыруда болашақ педагогтың алдында бірнеше міндеттерді ұсынады:

- психологиялық және практикалық тұрғыда даярлау;
- ұжымдық еңбек дағдыларын қалыптастыру;
- еңбек мәдениеті дағдыларын арттыру;
- ынтасын және қабілетін дамыту;
- шығармашылық ізденіске дағдыландыру.

Кәсіби-педагогикалық ғылыми мәдениеттің құрылымы төмендегідей негізгі үш топқа бөлінеді:

- *Аксиологиялық компонент* - адами құндылық қасиеттердің жиынтығы. Олар объективті (тарихи тұрғыда қалыптасқан). Бірақ адамның оларды игеру барысында олар субъектіге айналады. Әлеуметтік кәсіби құндылықтар (нормалардың, ережелердің идеялардың жиынтығы).

- *Технологиялық компонент* кәсіби іс-әрекеттің технологиясы. Кәсіби іс-әрекеттің тұтас жүйеде жүзеге асуы.

- *Жеке шығармашылық компонент* маманның психологиялық саланы меңгеруі, яғни тұлғаның кәсіби түрде ойлау қабілеттілігімен анықталады: жоғары белсенділік, жауапкершілік, ұйымдастырушылық қабілет, өзінің мінез-құлқын бағалау.

Болашақ мұғалімнің ғылыми - зерттеу мәдениетін қалыптастыру үшін педагогикалық шеберлік, педагогикалық құзыреттілік т.б. қасиеттері де қалыптасуы керек.

В.М. Шепель «құзыреттілік» шеңберіне адамның білім, ептілік, тәжірибе теориялық дайындығын да кіргізеді. Педагогикалық- психологияда «құзыреттілік» - педагогикалық әрекетті жүзеге асырудағы білімі, дағдысы, ептілігі деген пікір қалыптасқан.

С.Н.Жиенбаева болашақ мамандар оқыту-тәрбиелеу үрдісін өз деңгейінде жүзеге асыру үшін төмендегі қызметті атқара білуі қажеттілігін көрсетеді:

1. Тәрбиеші қызметі – оқыта отырып тәрбиелеу, тәрбие жұмыстарын жүргізе алу біліктілігі, өзі де тәрбиелі болуы.

2. Оқытушылық қызметі – терең білімді, өз білімін үнемі толықтырып отыра алатын, педагогикалық шеберлікті меңгерген, білім беру, оқыту нәтижесін алдын ала көре алатын болуы.

3. Зерттеушілік қызметі – алдыңғы қатарлы тәжірибелер мен ғылыми теориялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік жаңалықпен танысуы, ғылыми - зерттеу әдіснамасы мен әдістерін орнымен қолдана білуі қажет.

Болашақ педагогтардың ғылыми-зерттеу жұмыстарының жүйесін ұйымдастыру және дамытудың негізгі мақсаты – заман талабына сай жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында мамандар даярлаудың ғылыми деңгейін көтеру және біліктілікті арттыру, қайта даярлау, ғылыми-техникалық прогрестің жаңа жетістіктеріне, экономикалық ойлау мен мәдени дамуға қол жеткізу негізінде жоғары оқу орнында педагогикалық және ғылыми кадрлармен толықтыру, материалды-техникалық базаны жаңарту, орта білім беру мекемелерімен үздіксіз өзара тәжірибе алмасуды жүзеге асыру қажет. Сол себептен Д.Қ. Пошаев студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстары жүйесін ұйымдастырудың негізгі міндеттерін төмендегідей:

- студенттердің шығармашылық ізденісі мен ғылыми-зерттеу жұмыстарының интеграциясын қамтамасыз ету;
- шығармашылық, ғылыми және кәсіби еңбекке баулу мен даярлаудың органикалық бірлігін жүзеге асыру;
- жеке шығармашылық қабілеттерін арттыру және оны жүзеге асыру үшін жағдайлар

жасау;

- ғылыми жобаларға тарту және нәтижелілігін арттыру;
- ғылыми жобаларға шығармашыл талантты жастарды тарту;
- ғылыми қызметкер ретінде кәсібилігін қалыптастыру;
- ғылымның басым бағыттарына студенттерді тартуда ғылыми-зерттеу жұмыстарының тиімділігін арттыру;
- жоғары оқу орнының инновациялық қызметін жүзеге асыруда ғылыми жобаларды қаржыландыруды басқа арналардан іздеу және жүзеге асыру;
- елімізде, сондай-ақ жақын және алыс шет елдерде жоғары оқу орындарымен ғылыми байланыстарды дамыту;
- жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында жаңашыл, креативті ойлай білетін және өзгермелі сыртқы орта жағдайына негізделген және тұжырымды шешім қабылдай білетін жоғары білікті педагогтарды даярлау;
- студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысын профессорлар-оқытушылар құрамымен үздіксіз өзара шығармашылық қарым-қатынас негізінде дамыту;
- студенттердің ғылыми зерттеулері арқылы білім беру үрдісінің сапасын арттыру, білім беру, ғылым және тәжірибелік процесстердің бірыңғайлығын қамтамасыз ету;
- зерттеудің ғылыми әдістерін меңгеру жолымен кәсіби шығармашылық ойлау дағдыларын қалыптастыру;

Педагогтың ғылыми - зерттеушілік қызметіне қойылатын талаптар:

- қоғамның қажеттілігін қанағаттандыруда педагогикалық ойлау қабілетінің жоғары болуы;
- болашақ ұрпақтың үйлесімді дамуын терең зерттеу және педагогикалық сенімділік;
- педагогикалық зерттеу әдіснамасы мен әдістерін меңгеру, ақиқат пен белгісізді тануға деген ұмтылыс, ойлаудың талдау-жинақтау формаларын меңгерген, бақылағыштық қабілеті жоғары;
- кез- келген жаңашыл идеяға, тұжырымға сыни көзқараспен қарап, өз ойын білдіру.

Зерттеуші педагог пен педагогтың іс-әрекеттерін салыстыратын болсақ, педагогикалық әрекет зерттеу әрекетіне қарағанда өзіндік ерекшелігі бар. Педагог – тәрбиелеу және оқытумен айналысса, зерттеуші – оқыту және тәрбиелеудің тиімді әдістерін анықтайды.

Педагогтың нысаны – педагогикалық үрдіс және оқушы тұлғасы. Ғылыми педагогикалық зерттеудің нысаны – педагогикалық құбылыстар мен фактілер. Педагог – оқыту және тәрбиелеу әдіс-тәсілдерін білсе, зерттеуші – құбылыстар мен үрдістерді зерттеу әдістерін білуі қажет.

Жоғарыда аталған ғалымдардың зерттеулеріне негізге ала отырып, жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында болашақ педагогтарды даярлауда олардың ғылыми-зерттеу мәдениетін қалыптастыру деп мотивациялық, мазмұндық-шығармашылық, процессуальдық компоненттерінен тұратын кәсіби іс-әрекетін меңгеру қажет екендігін анықтадық.

Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында болашақ педагогтарды даярлауда олардың ғылыми- зерттеу мәдениетін қалыптастырудағы мотивациялық компоненті деп болашақ мұғалімдік іс-әрекетке жағымды көзқарасын қалыптастыру, ғылыми-зерттеу жұмысының маңыздылығын түсіну мен жоспарлау, ұйымдастыру және орындауға деген мотивациясы, ғылыми-зерттеу жұмыстарының теориялық негізін, яғни философиялық, психологиялық, педагогикалық ілімдерді тұжырым жасай алуын айтамыз. Мазмұндық-шығармашылық компонентіне педагогтың зерттеушілік және шығармашылық қызметінің мәні мен мазмұнының түсіну, ғылыми зерттеудің негізгі компоненттерін, яғни психологиялық-педагогикалық диагностикалау, педагогикалық зерттеу әдістері мен әдістемесін, теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістерін, педагогикалық эксперимент жұмыстарының қажеттілігін, маңыздылығын түсінуін айтамыз. Процессуальды

компонентіне философиялық-әдіснамалық, тарихи-ғылыми және ғылымтану іскерлігі, зерттеу міндеттерін шешу үшін педагогикалық үрдістерге диагностика жасау мен ғылыми-зерттеу іс-әрекетті жүргізудегі оң тәжірибені жүйелеу, библиографиялық, әдебиетпен жұмыс, мақала, тезис, өзіндік жұмыстарды, курстық, дипломдық жұмыстарды орындау, аннотация жазудағы шығармашылығын жатқызамыз.

Біз жүргізілген зерттеу нәтижелерін саралай келе, болашақ педагогтардың кәсібилігін қалыптастырудың негізгі шарты өзгерістер қажеттілігін түсіну және құзыреттілікті арттырудың жаңа мүмкіндіктерін айқындау болып табылады. Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында болашақ педагогтарды даярлауда олардың ғылыми-зерттеу мәдениетін қалыптастырудың әдістемесі мектеп – жоғары оқу орны – педагог кадрлардың білімін көтеру және қайта даярлау институты – мектеп бағытындағы нобайын жасау, іс-тәжірибелерді зерттеу, педагогика ғылымындағы жаңа әдіснамалық бағыттарды жүйелеп, топтастыру қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М., 2001.
2. Краевский В.В. Методология педагогического исследования. - М., 2001.
3. Пошаев Д.Қ. Ғылыми-педагогикалық зерттеу негіздері. –Шымкент, 2003.
4. Мешітбай, А. Оқушыларды ғылыми-ізденіске баулу /Мешітбай А.// Қазақстан мұғалімі. - 2008. - 1 ақпан. - Б. 9.
5. Жиенбаева С.Н. Педагогикалық ғылыми - зерттеу әдістемесі. –Алматы, 2010. - 125 б.

ӘОЖ 373.124

МОТОРЛЫ АЛАЛИЯСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМУҒА ӘДІСТЕРІ

Азанбекова Г.Т.¹, аға оқытушы, Тоқтасынова Д.Қ.,² логопед
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті¹, Талдықорған қ.
Облыстық мамандандырылған балалар үйі², Талдықорған қ.

E-mail: azanbekova.gulnaz@mail.ru

Мақалада моторлы алалиясы бар балалардың сөздік қорын дамыту әдістерімен түрлі тапсырмалар жинағы ұсынылып, балалардың сөйлеу тілін дамыту жолдары көрсетілген. Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балаларға арналған білім беру және түзету ұйымдарда тәрбиеленушілердің сөздік қорын дамыту мақсатында, кемшіліктерін түзету үшін, таным процестерін дамыту үшін, жеке тұлға қасиеттерін тәрбиелеуде заттық-тәжірибелік іс-әрекетінің мүмкіндігі өте мол.

Тірек сөздер: моторлы алалия, белсенді сөз қоры, заттық-тәжірибелік іс-әрекет

В статье представлено несколько видов заданий по развитию словарного запаса у детей с моторной алалией, а также пути развития речи детей. В целях развития словарного запаса в образовательных и коррекционных организациях для детей с общим недоразвитием речи и коррекции умственных способностей, развития познавательных процессов, воспитания личностных качеств у детей большое значение имеет развитие предметно-практической деятельности.

Ключевые слова: моторная алалия, активная речь, предметно-практическая деятельность.

The article presents different types of tasks for the development of vocabulary in children with motor alalia, as well as ways of developing children's speech. In order to develop vocabulary in educational and correctional organizations for children with general speech underdevelopment and correction of mental abilities, the development of cognitive processes, and the development of personal qualities in children, the development of substantive and practical activity is of great importance

Key words: motor alalia, active speech, subject-practical activity.

Соңғы жылдары сөйлеу тілінің дамуында ауытқуы бар балаларға арналған логопункттар мен логопедиялық кабинеттер қарқынды түрде ашылуда. Бірақ қазақ тілінде оқытатын арнайы мектепке дейінгі мекемелерінде және бастауыш сыныптарында бағдарламалық және әдістемелік қамтамасыздандыру жоқтың қасы. Мектепке дейінгі арнайы ұйымдарында және мектептерде сөйлеу тілінің жалпы дамыту бойынша қазақ тілінде оқу материалдары тапшылық сипатында. Оқу-тәрбие үдерісі қажетті бағдарламаларымен қамтамасыздандырылмағандықтан қосымша (екіншілік) ауытқулар пайда болуы мүмкін. Мәселен сөйлеу тілінің жалпы дамымауы, яғни дыбыс айтуының бұзылуы, сөздік қорының мардымсыз толығы және байланыстыра сөйлеу тілінің қалыптаспауы, қарым-қатынасқа түсуге қиналу т.с.с. Екіншілік, басқаша айтқанда туынды ауытқулардың негізгі көрінісі балалардың толыққанды сөздік қорының қалыптаспауы болып табылады, ал оның өз кезегінде байланыстыра сөйлеу тілінің және қарым-қатынастың дамымауына әкеп соғады. Нәтижесінде сөйлеу тілінің дамымауы бар балалардың әлеуметтенуі қиындай түседі, олардың қоршаған орта туралы түсінігінің жеткіліксіздігіне себеп болады, оқу материалдарын меңгеруге кедергі жасайды. Арнайы педагогикадағы оқыту мен тәрбиелеудің басты мақсаты мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік бейімдеу болғандықтан, оқу-тәрбиелеу үдерісінің басты назарындағы негізгі міндетті жүзеге асыру керек.

Бала тілін неғұрлым ерте бастан дамыту арқылы олардың жеке басының қалыптасуына жағдай жасау оқу-тәрбие мәселесіндегі көкейтесті тақырыптарының бірі. Бала өз ойын тіл арқылы жеткізеді. Ал бала тілінің дамуы, оның сөйлеу мүмкіндігінің қалыптасуы бірден пайда болмайтын күрделі психологиялық процесс. Ол жүйелі жүргізілетін жұмыс түрлерінің негізінде жүзеге асады.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балаларды жан-жақты дамытуда заттық-тәжірибелік іс-әрекеттің маңызы зор. Арнайы ұйымдастырылған ойындар балалардың сөйлеу тіліндегі бұзылыстарын түзетіп, сөздік қорын байытып, таным іс-әрекетінің жетіспеушілігін дамыту үшін арнайы ұйымдастырылып белсенді пайдалануды қарастырады.

Ойын іс-әрекеті барысында сөйлеу тілі бұзылған балалардың ұжымшылдық, еңбексүйгіштік, өздігінен жұмыс жасау сияқты жеке тұлға қасиеттері, өзін-өзі бақылау біліктілігі қалыптасады. Педагог-дефектологтың немесе логопедтың, тәрбиешінің жетекшілігімен жүзеге асатын бұл үдеріс кезінде балалардың интеллектуалды дамуында, танымдық, қоғамдық және т.б. қажеттіліктер мен қызығушылықтарының туындауында едәуір жағымды өзгерістер болады.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балаларға арналған білім беру және түзету ұйымдарда тәрбиеленушілердің сөздік қорын байыту мақсатында, жетіспеушіліктерін түзету үшін, таным процестерін дамыту үшін, жеке тұлға қасиеттерін тәрбиелеуде заттық-тәжірибелік іс-әрекетінің мүмкіндігі өте мол. Мысалы, бұл категория балаларына жалпы сөйлеу тілінің дамымауы тән. Сөйлеу тілінің барлық жағының дамымауы олардың айналасындағы адамдармен қарым-қатынасын шектейді, ал ол болса танымдық жетілуіне

кері әсерін тигізеді. Тіл кемістігі бар балалардың сөйлеу тілін қалыптастыру логопедияның көкейкесті мәселесінің бірі. Дегенмен, қазақ тілді арнайы білім беру мекемелерінде бұл мәселенің кейбір қырлары әлі жеткіліксіз зерттелген. Арнайы мектепке дейінгі ұйымдарда оқыту жүйесінің жалпы негіздері жасалған. Бірақ, олар ары қарай жетілдіруді, нақтылауды және түзетушілік, дамытушылық ықпалын арттыруды қамтамасыздандыратын қосымша әдіс-тәсілдерді қажет етеді[1].

Логопедиялық жұмыс баламен жағымды қарым –қатынас орнатудан басталады. Баланың ата-анасынан, балаларының қандай ойыншықты жақсы көретінін біліп, логопед ол ойыншықтарды өз сабағында қолданады. Ойын барысында логопед баламен әңгімелесіп, ауызша сөйлеудің интонациялық әдісін пайдаланып айтылған сөзді эмоционалды түрде әрлейді. Моторлы алалиясы бар балалардың сөздік қорын дамытуда қолданылатын түзету жұмыстарын ойын түріндегі тапсырмалармен ұштастыратын болсақ, нәтижелі болады. Моторлы алалиясы бар балалардың сөздік қорын дамыту жұмыстарын ұйымдастыруда ойын түріндегі әрекеттердің маңызы өте зор[2].

Дамыту тапсырмалары баланың сөздік қорын дамытуға, бұзылған жүйелерді қалыптастыруға бағытталған. Тапсырмалар баланың сөздік қорын дамытып сөз бен сөздік қатынасының құралы және белсендірудің қайнар көзі деп айтуға болады.

Логопед баланың есте сақтау қабілеті және баланың зейінін дамытумен жұмыс жүргізе бастайды. Бұл жұмыста ойын тәсілдері қолданылады: сурет көрсетіледі, одан кейін сурет басқа суреттердің арасына жасырылады, одан кейін логопед баламен бірігіп суретті іздейді. Суретті іздеу процесі логопедтің басшылығымен жүзеге асады. Кейінірек ойын күрделене түседі: бала бірнеше суретті естерінде сақтауы керек, суреттің бірізділігін білу керек, логопед суреттерді араластырған соң, бала оның бірізділігін сақтап ретімен қойып шығу керек.

Келесі кезеңде бір ғана айырмашылығы бар бірдей заттардың суретін алуға болады. Барлық ойындар көру анализаторына сүйене отырып жүргізіледі.

Естіп қабылдауын дамыту үшін дауыс шығаратын ойыншықтар пайдаланылады. Балаға ойыншық көрсетіледі, және ол бір мезетте оның дауысын естиді. Сосын балаға біріншісінен дауысы басқа, екінші ойыншық көрсетіледі (мысалы, сиыр және балапан). Нәтижесінде бала заттарды дауысы арқылы табуға үйренеді.

Бір мезгілде заттық сөздер дамыту және іс-шаралар түсінісінігін дамыту бойынша жұмыс жүргізіледі. Балаға етістіктер (бер, ал, алып кел, жүр, қой, көрсет және т.б) арқылы сөйлем құру тапсырылады.

Сабақтың бұл процесінде балаға таныс емес сөздерді түсінуін нақтылау керек.

Сонымен қатар баланың белсенді емес сөздік қорын дамыту үшін ертегілерді, әңгімелерді қолдану керек (мектеп жасындағы балаға). Оны сыныпта және мектептен тыс уақытта өткізу керек. Бірінші кезеңде ертегіні оқымай әңгімелеп беру керек. Ертегіні әңгімелеуде көрнекіліктен суреттерді алуға болады.

Оқу және әңгімелеу сабақтарын алалиясы бар балаларға стимул ретінде қолдануға болады. Бұл мақсатта әңгімені оқыған соң, бала бір сөзбен немесе мимикамен жауап беретіндей, логопед мәтін бойынша сұрақтар қояды.

Қаншалықты мәтінді немесе ертегіні дұрыс түсіндегін анықтап, көрнекілік құралдар арқылы қайталау керек. Бала әңгімелеу және оқудан кейін, оқығанды қаншалықты меңгергенін баяндайтынына біртіндеп бейімделуі керек- бұл баланың мұқият және белсенді тыңдауына ықпал етеді.

Белсенді сөздік қорын дамыту.

Белсенді сөздік қорын қалыптастыруда ауызша тәсілдер қолданылады (мағынасы ұқсас сөздерді, мағынасы қарама-қарсы сөздерді салыстыру). Әр түрлі сөз таптарымен сөздік қоры толықтырылады.

Сөздік қормен жұмыс түрлері:

- Әрекетіне байланысты заттарды таңдау(не ұшады, жүгіреді).
- Тұтас заттың бөліктерін атау(дөңгелек,).

- Бір түбірлі сөздерді таңдау (орман - орманшы).
- Сипаттамасы бойынша заттарды табу.
- Синоним, антоним және т.б сөздерді таңдау.

Заттармен іс-әрекетті орындағанда, балалар оларды дауыстап айтады: сүт ішіп отырмын, сүтті бөтелкеге құйып жатырмын, сүтті суытып отырмын және т.б.. Балалардың сұраққа жауап беруімен сұрақ қоюы қалыптасады, сөзге байланысты сөйлем құрып үйренеді, берілген сөзбен, сюжетті суреттермен заттарға байланысты жұмбақ құрап үйренеді .

Сөздік жұмыстың бұл түрі – суретті лото ойыны болып табылады. Әр түрлі ойнауға болады. Егер сөз балаға таныс болса, логопед үндемей суретті алып балаларға көрсетеді, ал бала өзінде бар суретті дауыстап қатты айтуы керек, мысалы: «мысық» немесе мүмкін болса «Менде мысық» деп жауап беруі керек. Егер сөз балаға таныс болмаса, логопед дауыстап айтады, ал бала қайталайды.

Бұл кезеңде керек сөзді жеке немесе топпен қайталау және сөздік құру (мектеп жасындағы балаларға) жүргізіледі. Бұл көмекші жаттығуларды жаңа затпен танысқанда және балаға қызық болғанда немесе логопед оны бала қызығарлықтай қылғанда қолданған дұрыс. Мысалы, балаларды сыныппен, оқу құралдарымен таныстырғанда, оқу пәндерінің ерекшеліктерімен таныстыруды қолдануға болады.

Мысалы «қарындаш» сөзін үйреткен кезде балаға әр түрлі түсті борларды көрсетіп, қарындаштың түрлі қасиетімен таныстыру қажет. Баланың қызығушылығын арттыру үшін «сенің пеналыңдағы бар заттардың суретін сал», «салған суреттеріңнің атын ата» деген тапсырмалар беріледі.

Алалиясы бар баланың жаңа сөздерді есіне сақтауы үлкен қиындық туғызыды және көптеген жаттығуларды қажет етеді. Алалиясы бар баланың жаңа сөздерді меңгерудегі қиындығының екі түрлі нысанда болады:

1. Біріншісі сөздің құрылымының тұрақсыздығымен, буынның басқа буынмен алмасуымен сипатталады, ол парафазия деп аталады.

2. Екінші қиындық: сөз ситуацияға байланысты болады, ситуация беріледі және ол басқаға ауыспайды. Мысалы бірнеше рет лото ойыны бойынша «мысық» сөзін атағанда, алалиясы бар бала суреттерді көргенде мысықты көрсетуі мүмкін, бірақ «Тышқанды не ұстайды?» деген сұраққа жауап бере алмайды. Бала сұраққа мимика арқылы немесе суретті көрсету арқылы жауап береді. Заттан жақсы әсер алған сайын, алалиясы бар баланың сұраққа жауап беруі оңай болады.

Сөздерді есте жақсы сақтау мақсатында әр түрлі тәсілдерді пайдалану керек, барлық анализаторларға әрекет ету үшін, түрлі әсерлі жағдайларды қолдануға болады.

Міндетті түрде жеке сөздік бастау қажет - жаңадан үйренген сөздер мен сөздің мәні бейнеленген суреттермен альбомдар.

Тәжірибелік тапсырмалар. Кейінірек, бала суретпен жазуы бар суреттерді қосуға болады. Енжар сөздік қорын дамыту.

Сөзді түсінуін дамыту үшін ұсынылған тапсырмалар кейбір енжар сөздері және сөздік қорында етістік бар балалар үшін арналады.

Сөйлеу дамуының осы деңгейінде сөзді түсінуі және сөйлеуі жиі тұрақсыздықпен сипатталады. Балалар заттардың мөлшерін (көп-аз-біреу), көлемін (үлкен- кіші), дәмін (тәтті- ащы) ажырата алу керек және, бұл заттар балаға белгілі жерлерде болса, оның кеңістікте орналасуын білуі қажет. Егер бала заттардың түсі мен көлемін мәнімен байланыстыра алмаса, онда заттардың түсін үйретуді кейінге қалдырып, заттың көлемін салыстыру арқылы үйрету қажет.

Ерекше зейін балалардың оқытуда зат есімдермен етістіктердің жекеше және көпше түрлерінің грамматикалық формаларын ажырата алуына аударылады. Алайда, бұндай тапсырмалар тек егер балада заттардың саны туралы түсінік қалыптасқан болса ғана беріледі: біреу- бірнеше.

1 тапсырма. Мақсаты арқылы заттарды тануға үйрету.

Үлгі: «Немен тамақ ішетінін көрсет», «Сен серуендеуге шыққанда басыңы не киегінін көрсет», «Тісіңді немен тазалайтыныңды көрсет», «Үйшікті немен салатыныңды көрсет» және т.б

Бір сабақтың фрагменті

2 тапсырма. Ойыншықтардың (заттар және ойыншықтар) сипаттамасы бойынша оларды тануға үйрету.

Үстелдің үстінде ойыншықтар тұрады: доп, мысық. Логопед өзінің нені сипаттап тұрғанын табуды ұсынады: «Оның құйрығы мамықтай, жүні жұмсақ, мұрты ұзын» немесе: «Ол домалақ, қызыл» және т.б.

3 тапсырма. Бір-аз-көп сөздерді тиісті заттың санымен сәйкестендіруді үйрету.

Сөйлеу тілінің бұзылысы бар балаларға арналған мамандандырылған балабақшада, бұл тапсырманы санауға дағдыландыру сабақтарымен біріктіруге болады.

4 тапсырма. Үлкен-кіші сөздердің берілген заттың көлемімен сәйкестендіруді үйрету.

5 тапсырма. Балаларға ауызша тез бір іс-әрекеттен басқасына ауысуға үйрету.

а) затсыз:

жүр – тоқта жүр – секір

отыр – тұр жүгір – жүр

жат – отыр жүгір – тоқта

отыр – ұш секір – жүгір

б) затпен немесе заттармен:

допты ал, оны жоғары көтер, төмен түсір, Ануарға бер; шеңберді ал, оны басыңа дейін көтер, оның ішіне кір, шеңберді аяғыңа қой.

6 тапсырма. Балаларға мақұлдайтын және теріс бұйрықтың айырмашылығын үйрету.

а) затсыз :

жүр – жүрме секір – секірме

отыр – отырма дем ал – дем алма

жүгір – жүгірме күл – күлме

жат – жатпа көзінді жұм – көзінді жұмба

тұр – тұрма сырғана – сырғанама

б) затпен (доп, шеңбер, текше және басқа кез-келген зат)

ал – текшені алма бер - шеңберді берме

алып кел – шеңберді алып келме тық – допты тықпа

көтер – допты көтерме алып таста – текшені алып тастама

Бастапқыда логопед (қажет болған жағдайда) бас тарту немесе мақұлдауды (бас тартуды- қатаң, мақұлдауды – нәзік жұмсақ) интонациямен білдіреді.

7 тапсырма. (тек балалар тобы үшін). Өтініш кімге қаратылып айтылғанын ажыратуға үйрету.

« Ануар отыр – балалар, Сания секір – балалар секіріңдер »

«Ануар тұр – балалар, Сания қолыңды көтер – балалар тұрып қолдарыңды көтеріңдер»

«Айя жүгір – балалар жүгіріңдер, Ануар көзінді жұм – балалар көздерінді жұмыңдар».

8 тапсырма. Балаларға етістіктің бұйрық райын кімге қаратылып айтылғанын бір адамға немесе бірнеше адамға айтылғанының айырмашылығын үйрету.

жүр – жүріңдер жат – жатыңдар

отыр – отырыңдар секір – секіріңдер

жүгір – жүгіріңдер көзінді жұм – көздерінді жұмыңдар

қолыңды жоғары көтер – қолдарыңды жоғары көтеріңдер

9 тапсырма. Балаларға зат есімнің көпше түрі мен жекеше түрінің грамматикалық формасының айырмашылығын үйрету.

шар ал – шарларды ал

доп ал – доптарды ал

гүл ал – гүлдерді ал

бер: текше – текшелер, қарандаш – қарандаштар, күрек – күректер, кітап – кітаптар, сурет – суреттер;

дәптер алып кел – дәптерлер алып кел.

10 тапсырма. Балаларға зат есімнің атау септігіндегі көпше және жекеше түрін ажыратуға үйрету.

Нұсқаулық. Үйдің суретін көрсет.

үй – үйлер

көз – көздер

ағаш – ағаштар

орындық – орындықтар

терезе – терезелер

жапырақ – жапырақтар

қанат – қанаттар

Егер балалар 9, 10 тапсырмаларды орындай алмаса, логопед балалада «біреу – бірнеше» түсінігінің қалыптасуын анықтау керек.

Қорыта келе, моторлы алалиясы бар балалардың сөздік қорын дамытуда логопедиялық сабақтар белсенді сөздік қорын дамыту, енжар сөздік қорын дамыту, сөйлеудің еліктеушілігін дамыту, сөздердің алғашқы формасын қалыптастыру, ойын тәсілдері тапсырмаларының орны ерекше екенін атап айтуға болады. Моторлы алалиясы бар балалардың сөздік қорын дамыту арқылы тіл кемістіктерін мүмкіндігінше болдырмау әдіс-тәсілді тиімді пайдаланатындарына, логопедиялық тапсырмалардың, ойын-жаттығулардың ықпалын тигізетініне көз жеткізуге болады.

Ұсынылған тапсырмалар моторлы алалиясы бар балалар үшін қошаған ортаны тану құралы ретінде ерекше қажет. Ол балалардың сөздік қорын молайтуға және белсендіруге, сөздерді дұрыс және еркін қолдануға, сұрақтарға толық жауап беруге, байланыстырып сөйлеуінің дамуына толық мүмкіндік береді. Сабақ барысында барлық әрекеттерін сөзбен білдіру, сөйлеу әрекетін белсендіруге қажетті жағдай жасау, моторлы функцияларын (ұсақ, жалпы, артикуляциялық) жетілдіру перцепция дағдыларын қалыптастыру: есту, көру, сипап-сезу, қабылдауларын, психикалық үрдістерін, көріп есте сақтауын дамыту жүзеге асады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Өмірбекова Қ.Қ., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. Алматы: Дәуір, 2011. 648 б. ISBN 978-601-217-205-8 Логопедия оқулығы
2. Чевелева Н.А., Филичева Т.Б.// Логопедическая работа в специальном детском саду. М. 1989. 272 с

ӘОЖ 373.124

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Азанбекова Г.Т.¹, аға оқытушы, **Исабаева З.М.¹**, **Токтасынова Д.Қ.²**, логопед
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті¹, Талдықорған қ.
Облыстық мамандандырылған балалар үйі², Талдықорған қ.

E-mail: azanbekova.gulnaz@mail.ru

Мақалада ерекше білім беруде қажеттілігі бар балаларға білім беруде, тәрбиелеуде қолданатын тиімді заманауи педагогикалық технологиялар, түзете-дамыту үрдісінің қазіргі заманғы модельдері және жаңа тәсілдер сипатталған. Арнайы білім беру мекемесінде қолданылатын қазіргі заманғы түзете-дамыту технологияларын бөліп

көрсетуге болады. Түзете-дамыту технологиялары, олардың өмірлік құзыреттілігін арттыру үшін қажетті білімді, іскерлікті және дағдыларды меңгеруге және оларды өз қызметінде пайдалануға ықпал ететін ерекше білімге қажеттілігі бар балалардың психикалық және дене кемістіктерін дамытуға және түзетуге бағытталған.

Тірек сөздер: педагогикалық технология, жеке тұлғаға бағытталған оқыту, түзете-дамыту оқыту, ерекше білімге қажеттілігі бар оқушы.

В статье рассматриваются современные технологии обучения, модели процесса коррекционного развития, а также новые подходы, которые используются в обучении и воспитании детей с особыми потребностями. Можно выделить современные коррекционные технологии, используемые в специальных образовательных учреждениях. Коррекционно-развивающие технологии направлены на развитие и коррекцию умственных и физических недостатков у детей, которые способствуют приобретению знаний и навыков, необходимых для повышения их жизненных компетенции и использования их в своей деятельности.

Ключевые слова: педагогические технологии, личностно-ориентированное обучение, коррекционно-развивающее обучение, учащихся с особыми образовательными потребностями.

The article discusses modern teaching technologies, models of the process of correctional development, as well as new approaches that are used in the training and education of children with special needs. One can distinguish modern correctional technologies used in special educational institutions. Correctional and developmental technologies are aimed at developing and correcting mental and physical disabilities in children, which contribute to the acquisition of knowledge and skills necessary to increase their life competencies and use them in their activities.

Key words: pedagogical technologies, personality-oriented learning, developmental correctional education, students with special educational needs

Білім беру саясатының басты міндеті - тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің өзекті және болашақтағы қажеттіліктеріне сәйкес білім берудің қазіргі заманғы сапасын қамтамасыз ету. Қазіргі уақытта отандық арнайы педагогикада мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру мазмұнына, оларға білім беру мен тәрбиелеудің технологияларына, түзету-дамыту педагогикалық үрдісінің қазіргі заманғы модельдеріне және ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды оқытуда жаңа тәсілдер ерекше көңіл бөлінген.

Қазіргі уақытта білім беру мекемелерінде мемлекеттік білім беру стандарттарын іске асыруға бағытталған заманауи педагогикалық технологияларды қолдану қарқынды түрде іске асырылуда. Педагогикалық технологиялар және оларды арнайы мекемеде тиімді пайдалану туралы айтар болсақ, алдымен "технология" термині нені білдіреді соған жауап берейік.

Технология - бұл қандай да бір істе, шеберлікте, өнерде қолданылатын тәсілдер жиынтығы. "Педагогикалық технология" анықтамасы - көп, соның ішінде Б.Т. Лихачев берген анықтамасын ашып көрейік: «Педагогикалық технология - бұл оқыту формаларының, әдістерінің, тәсілдерінің, тәрбие құралдарының арнайы жиынтығы мен жинақталуын анықтайтын психологиялық-педагогикалық қондырғылардың жиынтығы; ол педагогикалық үрдістің ұйымдастыру-әдістемелік құралдары»[1]. Жалпы, «технология» сөзі грек сөзінен шыққан – өнер, шеберлік және оқу. Сондықтан "педагогикалық технология" термині аудармада педагогикалық өнер, шеберлік туралы ілімді білдіреді. Бүгінгі күнде жүздеген білім беру технологиялары бар, және Біз бізге қажет, біздің жұмысымызға қолайлы және біздің оқушылар үшін қолданылатын технологияларды қарастырамыз.

Педагогикалық технологиялар:

1. Дәстүрлі технологиялар
2. Инновациялық технологиялар

Оқытудың дәстүрлі технологиясы - бұл түсіндірмелі-иллюстрациялық оқыту. Осы оқытудың басты әдістері – көрнекілікпен үйлесімділікпен түсіндіру, ал оқушылардың іс-әрекетінің түрлері - тыңдау және есте сақтау. Бұл білім берудің көне түрі болғанымен, қазіргі күнде мектептерде де жоғары маңызға ие, өйткені, оған білімді баяндаудың жаңа тәсілдері мен көрнекіліктің жаңа түрлерін қолдану өз үйлесімін тапты. Түсіндірмелі-иллюстрациялық оқыту бірқатар маңызды артықшылықтарға бар. Ол уақытты үнемдейді, мұғалімдер мен оқушылардың күшін жинақтайды, соңғы күрделі білімді түсінуді жеңілдетеді, үдерісті тиімді басқаруды қамтамасыз етеді. Алайда бірқатар кемшіліктер де бар, атап айтқанда дайын білімді беру және оқушылар игеру кезінде өз бетінше және нәтижелі ойлау қажеттілігінен босату, сондай-ақ оқу үрдісін дараландыру мен саралаудың болмашы мүмкіндіктері.

Инновациялық технологиялар бірқатар критерийлер бойынша жіктеледі:

Оқушылардың қызметін жандандыру және қарқындандыру негізіндегі педагогикалық технологиялар.

- * Ойын технологиялары.
- * Проблемалық оқыту технологиясы
- * Зерттеушілік оқыту технологиясы
- * Деңгейлеп саралау технологиясы
- * Оқытуды дараландыру технологиясы (Инге Унт, А.С. Границкая, В.Д. Шадриков)
- * Бағдарламалық оқыту технологиясы
- * Оқытудың ақпараттық технологиялары
- * Интерактивті технологиялар(пікірталастар, дебаттар, жарыстар).

Баламалы технологиялар

- * Еркін еңбек технологиясы (Френе А.)
- * Жобалық оқыту технологиясы •
- * Шеберханалар технологиясы •
- * Дальтон технологиясы •
- * Кейс технологиясы •

Қауіпсіздік технологиялар

- * Денсаулықты сақтау және нығайту технологиясы
- * Дарынды балаларды оқыту технологиясы

Дамыта оқыту технологиясы

- * Дамыта оқыту технологиясы (Л.В. Занкова (бастауыш мектеп үшін))
- Жеке тұлғаға бағытталған оқыту (И.С. Якиманская).
- Өзін-өзі дамыта оқыту технологиясы (Г.К. Селевко) [2], [3].

Жоғарыда аталған іртүрлі авторлардың критерийлерін талдай отырып, арнайы білім беру мекемесінде қолданылатын қазіргі заманғы түзете-дамыту технологияларын бөліп көрсетуге болады. Түзете-дамыту технологиялары, олардың өмірлік құзыреттілігін арттыру үшін қажетті білімді, іскерлікті және дағдыларды меңгеруге және оларды өз қызметінде пайдалануға ықпал ететін ерекше білімге қажеттілігі бар балалардың психикалық және дене кемістіктерін дамытуға және түзетуге бағытталған.

1. Дифференциалдық (эртүрлі деңгейлі) оқыту технологиясы.
2. Оқытуды дараландыру технологиясы.
3. Проблемалық оқыту технологиясы.
4. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту.
5. Ойын оқыту технологиясы.
6. Ақпараттық технологиялар.
7. Адамгершілік тәрбие технологиясы.
8. Денсаулық сақтау технологиялары.

1. Дифференциальный (разностный) образовательный процесс

Дифференциальный (разностный) образовательный процесс – это процесс организации образовательного процесса, который учитывает индивидуальные особенности каждого обучающегося и направлен на достижение максимальных результатов обучения.

Этот процесс направлен на достижение максимальных результатов обучения каждого обучающегося. Он учитывает индивидуальные особенности каждого обучающегося и направлен на достижение максимальных результатов обучения.

Важнейшими задачами дифференциального образовательного процесса являются: выявление индивидуальных особенностей каждого обучающегося; определение оптимальных методов и средств обучения; создание условий для реализации индивидуальных способностей каждого обучающегося.

2. Образовательный процесс с использованием образовательных технологий.

Образовательный процесс с использованием образовательных технологий – это процесс организации образовательного процесса, который использует различные образовательные технологии для достижения максимальных результатов обучения.

3. Проблемный образовательный процесс.

Проблемный образовательный процесс – это процесс организации образовательного процесса, который направлен на решение проблем, возникающих в процессе обучения. Он предполагает создание условий для самостоятельного поиска решения проблем обучающимися.

4. Индивидуальный образовательный процесс (И.О. Якиманская)

Индивидуальный образовательный процесс – это процесс организации образовательного процесса, который направлен на достижение максимальных результатов обучения каждого обучающегося. Он учитывает индивидуальные особенности каждого обучающегося и направлен на достижение максимальных результатов обучения.

тандалғанда қол жеткізіледі. Мұндай оқыту кезінде оқыту сапасы артады, педагог пен оқушы арасындағы қарым-қатынас тез қалыптасады. Бұл оқытудың нәтижесі үрей мен шиеленіс деңгейін алып тастау болып табылады. Осылайша, жеке тұлғаға бағытталған технологиялар гуманистік және психотерапевтік бағыттылықпен сипатталады және баланың жан-жақты, еркін және шығармашылық дамуын мақсат етеді. Тұлғалық-бағдарлы технологиялар шеңберінде дербес бағыттармен тұлғалық технологиялар, ынтымақтастық технологиялары және еркін тәрбие технологиялары бөлінеді.

5. Ойын оқыту технологиясы. Ойындық оқыту - бұл шартты жағдайлардағы оқу процесінің түрі, оның барлық көріністерінде білімі, дағдылары, шеберлігі, эмоциялық-бағалау қызметі сияқты қоғамдық тәжірибені қайта құруға және меңгеруге бағытталған. Тәжірибе көрсеткендей, сабақта ойын жағдайларын пайдалану, оқу процесін қызықты етеді, оқушылардың белсенді танымдық қызығушылығының пайда болуына ықпал етеді. Ойын технологиясын бүкіл сабақ барысында қолдануға болады, мысалы, саяхат – ойын. Материалды бекіту, қайталау және жалпылау дидактикалық ойындар. Кроссвордтар, ребустар және т. б. Осылайша, сабақтардағы дидактикалық ойын білімді толықтырады, тереңдетеді және кеңейтеді, баланың жан-жақты дамуының құралы болып табылады, оның ақыл-ой, ой-өрісін және шығармашылық қабілеттерін дамытады, жағымды эмоциялар туғызады, оқушылар ұжымының өмірін қызықты мазмұнмен толықтырады, баланың өзін-өзі тануға ықпал етеді. Түзету сабақтарына арналған ойындар мен тапсырмаларды таңдау кезінде баланың қызығушылығымен бейімділігі ескеріледі. Ойын баланы үйретеді, дамытады, тәрбиелейді, әлеуметтендіреді, көңіл көтереді және демалыс береді. Бірақ оның басты міндеттерінің бірі — оқыту. Ойын өзінің пайда болуының алғашқы сәттерінен бастап, қажетті адами қасиеттерді, дағдылар мен әдеттерді қалыптастыру, қабілеттерін дамыту мақсатында оларды игеруде нақты тәжірибелік жағдайларды қалпына келтірудің бастапқы мектебі, оқыту нысаны ретінде әрекет ететініне күмән тудырмайды.

6. Ақпараттық және коммуникативтік технологиялар. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар – (АКТ) - бұл "ақпаратты құру, беру және тарату және қызмет көрсету үшін қолданылатын сандық технологиялардың кең спектрі"

Ақпараттық технология – бұл әдістер жиынтығы. Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану мектепке дейінгі балалар арасында білім берудің ең жаңа сапасына қол жеткізуге ғана емес, балалардың логикалық ойлауын дамытады, жаңа білім алуға балалардың қызығушылығын арттырады, балаларды әлеуметтік әлеммен таныстырады, тәрбиелік әсердің жаңа құралдарын жасайды. Арнайы (түзету) мектептерде АКТ-ны енгізу, ең алдымен, оқыту сапасын жақсартуға, мүмкіндіктері шектеулі оқушылардың жаңа білім алуына және меңгеруіне ынталандыруды арттыруға мүмкіндік береді. Ең көп таралған түрі - мультимедиялық презентациялар. Презентацияларды дайындау - маңызды, шығармашылық үрдіс, оның әрбір элементі оқушының қабылдауы тұрғысынан ойластырылған болуы тиіс. Сабақ-презентацияларды құру мұғалімге белсенді, әрекеттік оқыту әдістерін қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай сабақтарды өткізу мұғалімнен арнайы дайындық жұмысын талап етеді. Сабақтар қызықты, эмоционалдық, олар оқушыларға қабылдау барысында көру, есту, қиялын іске қосуға мүмкіндік береді, бұл зерттелетін материалға тереңірек енуге мүмкіндік береді. Мультимедиялық презентация ақпаратты барынша көрнекі және оңай қабылданатын нысанда беруге мүмкіндік береді.

7. Адамгершілік тәрбие технологиясы.

Баланың тұлғалық қасиеттерін ашу арқылы адамның қалыптасуына, дамуына және тәрбиесіне ықпал етеді. Оқушылардың қоршаған адамдарға қатысты адамгершілік позициясын дамыту және қалыптастыру. Сабақта оқушылардың құрдастарына дұрыс қарым-қатынасы тәрбиеленеді. "Қарым-қатынас шеберлігіне" оқыту. Адамгершілік тәрбиені қазіргі мектеп жағдайында жүзеге асыру қажет. Адамгершілік-рухани және рухани жағымды қасиеттерді түсіну, қабылдау және орындау. Адамгершілік тәрбие-бұл баланың жақсылық пен жамандық, жақсы және жамандық туралы білімін жүйелі түрде

қалыптастыру, адамгершілік құндылықтарды эмоциялық көмек көрсету, үшін маңызды.

8. Денсаулық сақтау технологиялары.

Мақсаты - оқушылардың денсаулығын сақтау мүмкіндігін қамтамасыз ету. Мұғалімнің Денсаулық сақтау жұмысының маңызды құрамдас бөлігі-сабақты тиімді ұйымдастыру.

Балалардың ақыл-ой қабілетін арттыру, тез шаршаудың алдын алу және оларда бұлшық ет статикалық кернеуді шешу үшін дене шынықтыру, эмоционалдық сергектік, көзге арналған жаттықтыру, әзілге арналған минут, рефлексия, оқушылардың дұрыс дене бітімін сақтауы жүргізіледі. Арнайы мектептерде білім берудің денсаулық сақтау технологияларын пайдалану қандай да бір ерекше материалдық шығынсыз МШ балалардың денсаулық деңгейін сақтап қана қоймай, оқу үрдісінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Әр түрлі түзету-дамыту технологияларын пайдалана отырып, педагогтар балаларға негізгі білім беру бағдарламасын меңгерудегі қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Бір технология әр түрлі орындаушылардың қолында әр уақытта басқаша көрінуі мүмкін. Бір технологияны қолданатын әрбір педагогта қол жеткізген нәтижелер әр түрлі болады, өйткені қандай да бір технологияны таңдау көптеген факторларға байланысты: мұғалімнің жеке қасиеттерінің болуы, оқушылар құрамының ерекшеліктері, олардың жасы, олардың жалпы көңіл-күйі мен сыныптағы психологиялық климаты, олардың дайындық деңгейі, сабақ тақырыбы және т. б..

Педагогикалық технологияларды таңдауда жұмыс стилін, мұғалімнің педагогикалық қалауын, сондай-ақ баланың қажеттіліктері есепке алынады. Педагогикалық материалды таңдауда тәжірибелік маңыздылығы мен әлеуметтік бейімделу принциптері ескеріледі. Оқытудың нәтижелілігі ең алдымен баланың дені сау құрдастарының қоғамына қаншалықты оңай кірігуі және күнделікті өмірдің ең қарапайым мәселелерін шеше алуы бойынша бағаланады.

Жаңа заманауи технологияларды енгізу білім беру үрдісінің сапасын арттыруды қамтамасыз етуі тиіс. Оқушылардың әр түрлі қызмет түрлерін орындаудың жалпыланған тәсілдерін меңгеру, түзете-дамыта оқытуды ұйымдастыру, оқушылардың тұрмыстық дағдыларын және үй шаруашылығын жүргізудің пайдалы тәжірибесін меңгеруі, білім беру мекемесі жағдайында белсенді және қызықты өмір сүруге көмектесіп, оқушыларға осы әлеуметтік ықпалдасу жолында алғашқы қадамдар жасауға көмектеседі.

Бүгінгі таңда дәстүрлі, сондай-ақ инновациялық оқытудың көптеген педагогикалық технологиялары бар. Олардың біреуі жақсы, ал екіншісі нашар деп айтуға болмайды, бірақ ең оңтайлы нұсқа осы технологиялардың қоспасын пайдалану болып табылады. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, оқытудың дәстүрлі және инновациялық әдістері тұрақты өзара байланыста болуы және бір-бірін толықтыруы тиіс. Ескіден бас тартпаңыз және толығымен жаңаға көшудің қажеті жоқ.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Лихачев Б.Г. Педагогика - М. -1992. - 446 с.
2. Современные образовательные технологии: учебное пособие / коллектив авторов; под ред. Н.В. Бордовской. — 2-е. изд.,стер. — М.: КНОРУС, 2011. — 432 с.
3. Ф.Б. Бөрібекова, Н.Ж. Жанатбекова Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық. – Алматы: 2014. – 360 бет.

ӘОЖ 373.21

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ ДАМУЫТҮ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Акхожина Ш.А. тәрбиеші
№42 балабақша, Талдықорған қ.

Бұл мақалада ата-ана мен бастауыш сынып оқушылары арасындағы қарым-қатынас мәдениеті бала тәрбиесі мен жеке тұлғаның өсуінің, дамуының негізі ретінде талқыланады. Себебі, отбасы баланың мінез-құлқының, дүниеге көзқарасының басты негізін қалайды. Яғни, баланың келешекте қандай адам болуы ең алдымен өзі туылған отбасында алған тәлім-тәрбиесіне, ондағы қарым-қатынасқа байланысты екені күмәнсіз. Сондықтан, әрбір ата-ана өзінің баласын білімді, мәдениетті, жан-жақты етіп тәрбиелеуге міндетті екендігі және бала мен қарым-қатынасты бұрынғыдан да жақсартып, бала тәрбиесіне көп көңіл бөлудің маңыздылығы баяндалып, жан-жақты ғылыми-педагогикалық сипаттама берілеген.

Тірек сөздер: ата-ана, бастауыш сынып оқушысы, отбасы, отбасылық тәрбие, қарым-қатынас, қарым-қатынас мәдениеті, баланың міне-құлқы.

В данной статье обсуждается культура взаимоотношений между родителями и учениками начальных классов как основа воспитания детей, роста и развития личности. Потому что семья основывается на поведении, мировоззрении ребенка. То есть будущее ребенка, несомненно, связано с образованием, обучением и воспитанием, которое он получил в семье. Вот почему дается всестороннее научно-педагогическое описание тому, что каждый родитель обязан воспитывать своего ребенка образованным, культурным и всесторонним, должен улучшить взаимоотношения и описывается важность уделяния больше внимания воспитанию ребенка.

Ключевые слова: родители, ученик начальных классов, семья, семейное воспитание, взаимоотношение, культура взаимоотношений, поведение ребенка.

This article discusses the culture of relationships between parents and primary school students as the basis for the education of children, growth and development of personality. Because the family is based on the behavior, worldview of the child. That is, the future of the child is undoubtedly associated with education, training and upbringing, which he received in the family. That is why a comprehensive scientific and pedagogical description is given that every parent must bring up child to be educated, cultured and comprehensive, to improve relations and to describe the importance of paying more attention to the upbringing of the child.

Key words: parents, primary school students, family, family education, relationship, culture of relationships, child behavior.

Қазақстанда ең алғаш «Инновация» ұғымына қазақ тілінде анықтама берген ғалым Немеребай Нұрахметов. Ол “Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз – білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі” деген анықтаманы ұсынды. Н.Нұрахметов “Инновация” білімнің мазмұнында, әдістемеде, технологияда, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда, мектеп жүйесін басқаруда көрініс табады деп қарастырып, өзінің жіктемесінде инновацияны, қайта жаңарту кеңістігін бірнеше түрге бөледі: жеке түрі (жеке – дара, бір-бірімен байланыспаған); модульдік түрі (жеке – дара кешені, бір-бірімен байланысқан); жүйелі түрі (білім саласын толық қамтитын).

Ал ғылыми әдіскер С.Көшімбетова өзінің зерттеуінде оқу-тәрбие үрдісінде оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін қолданудың мынадай ерекшеліктерін атап көрсеткен:

– дербес оқыту технологиясы оқу-тәрбие үрдісінде ғылымның негіздерін игерту үшін ізгілік, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыра отырып, жеке тұлғаның әлеуметтік психологиялық жауапкершілін арттырады.

– қоғам мен табиғат заңдылықтарын кіріктіру негізінде меңгеруі;

– баланың білмейтін шығармашылық ізденіс негізінде өмірге келген жаңа қабілет;

– саралап деңгейлеп оқыту технологиясында оқытудың мазмұны мен әдістері шығармашылық ізденіс іс-әрекет жасау негізінде адамның инновациялық қабілеттерінің қалыптасуына бағытталады.

– ақпараттық бағдарламалап оқыту – оқытудың мазмұнын пәнаралық байланыс тұрғысынан ұйымдастыру;

– иллюстрациялы түсіндірмелі оқытуда «адам-қоғам-табиғат» үйлесімдік бағыттағы дүниетанымында жүйелі саналы мәдениет қалыптасады;

– ізгілендіру технологиясында педагогика ғылымының алдыңғы қатарлы ғылыми жаңалықтарды тәжірибеде «бала – субъект», «бала-объект» тұрғысынан енгізіле бастайды да, ал ғылыми білімдер «оның тұрмысының әлеуметтік жағдайы мен іс-әрекетінің әлеуметтік нәтижесінің бірлігінде қарастырады;

Бүгінде педагогикалық технологиялар ұғымы кеңінен қолданылатын ұғымдардың біріне айналды. Оны білім беру саласы қызметкерлерінің күнделікті қызмет іс-әрекетінде қолданылып жүргенінен -ақ байқауға болады. Олардың өз ісінде алдына қойылып отырған міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды үздіксіз меңгеру. Бұл үрдіс педагогтардың мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында балалардың жеке басының қалыптасуы мен дамуында педагогикалық технологияларды қолдана білу сауаттылығына да байланысты. Педагогикалық технологияны қолдану негізінде келешек ұрпақтың еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді, шығармашыл болуына жағдай жасау болып табылады. «Технология» сөзі – гректің «шеберлік, өнер» және «заң, ғылым» сөздерінен шыққан – бұл шеберлік туралы ғылым. Инновациялық технологиялар – тәрбиелеу мен оқытуға қойылған мақсаттарға жетуге бағытталған заманауи әдістер мен ұтымды тәсілдердің, тәрбиелеу мен оқытудың дәстүрлі емес әдістерінің, жаңа оқыту құралдарының жүйесі. Инновациялық технология – алға қойған мақсатқа жетудің тиімділігін қамтамасыз ететін оқудың әдіс-құрал және түрлерінің жүйесі арқылы оқыту мазмұнын жүзеге асыру жолы болып табылады. Мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық технологиялар аз емес. Әсіресе жаңа технологиялар мектепке дейінгі мекемелердің мектепалды даярлық топтарындағы балаларды мектепке дайындауға өте қолайлы келеді. Соның бірі ретінде келесі технологиялар мен оны тиімді пайдалану туралы пікір бөліссек деп едік.

Интерактивті оқыту технологиялары- баланы жан-жақты дамытуға бағытталған білім беру үдерісінде белсендіруші әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы дамытушы сипаттағы әдістемелерді қамтиды. Сонымен қатар, оқуға ерте үйрету, тілдерге үйрету (тілдердің үштұғырлығы), танымдық материалды сызбалық-таңбалық үлгілер негізінде үйрету, М. Монтессоридің өзін-өзі дамыту әдістемесі, ұжымдық пікірталас және оқу-рөлдік ойындарының әдісі. Интерактивті оқыту әдістері балаға адами өзара іс-әрекет пен қарым-қатынасын ұйымдастыру арқылы бағытталған. Оқуға ерте үйрету Интерактивті технологияларға оқуға ерте үйрету де жатады. Балаларға сөздерді толық оқуға үйретудің озық әдістемесін балаларды ерте оқытудың қолдаушысы Глен Доман әзірледі. Доманның әдістемесі қазіргі уақытта да қажет. Балаларын ерте оқуға үйретуді бастау үшін ата-аналар мен тәрбиешілерге көмектесетін жаңа әдістемелік кешендер әзірленді. Бұл кешендер, - «Жөргектен оқу», «Жөргектен оқу әліппесі», «Глен Доманның үлестірме қағаздары» деп аталады. Оны Ресейдің ғана емес, сонымен қатар басқа да шетелдердің ата-аналары мен

тәрбиешілері сәтті қолдануда. «Жөргектен оқу» технологиясы бала өміріне маңызды кезең ойлау қабілетінің – миының белсенді өсу кезеңінде және өмір бойындағы «интеллектуалды қуатының» қалыптасуына, зейінін маңызды затқа шоғырландырып, ұстап тұру іскерлігін дамытуға жағдайлар жасайды. Әріптер мен буындарды алдын-ала үйренусіз тұтас сөздерді жүгіртіп дербес оқу негізінде ақпараттардың үлкен көлемдерін еш қиындықсыз ойда сақтауға мүмкіндік береді. Баланың миы 6-7 жас аралығында жаңаны қабылдауға барынша ашық болады. Ол бұл шағында кез- келген ақпараттарды жеңіл меңгереді. Сөзді толық қабылдай отырып, материалды тезірек орындайды, келіп түскен ақпаратты жеңіл өңдейді. Бұдан кейін жылдам ойлауы дамиды – тез ойлап, талдау жасау іскерлігі дамиды.

«Мультимедиа» технологиясын (Қытай) халқы дайындап, ұсынған. Ол мектепалды даярлық топтарда балалардың білім алуға қызығушылығын арттыруға арналған. «Мультимедиа» «Multimedia» – көп орталылық немесе ортаның көптігін білдіреді. Орта деп -дыбыс, видео, мәтін және басқалары да түсіндіріледі. Мультимедиа деп персоналды компьютерді мәтінмен ғана емес, сонымен бірге дыбыспен, графикамен, анимация және видеомен жұмыс істеуге мүмкіндік беретін бағдарламалық құралдар мен кешенді түсінуге болады. Мультимедиялық кешен құрамына балалармен жұмыс барысында оқытудың тиімділігі жоғары техникалық құралдар кіреді: сенсор арқылы басқарылатын проекциялық экран, мультимедиялық платформа, тілдік зертхана, интерактивті тақта, видео қабырға, бағдарламалық жасақтама. Мультимедиа компьютерді мәтінмен ғана емес, сонымен қатар, дыбыс, жоғары сапалы бейнелер, видеофильмдерден құралған мәліметтер қорымен жұмыс істеуге ыңғайлы құрал ретінде қолдануға мүмкіндік береді. Осы технологияларға ұқсас ақпараттық технологияларды атап өтуге болады. Ол отандық «Сөйлейтін қалам» мен «Дыбыстық карталар» таңбалық - белгілік технологиялар. Олардың оқыту мүмкіндіктері, ойлау, зейін, ес, қабылдау, елестету қабілеттерін дамытуға әсері зор. Бұл технология мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне, мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының талаптарына сәйкес. Отбасы тәрбиесіне арналып әзірленген «Даналық әліппесі» кешені балаларға, «Қобыз үні», «Домбыра күйі», «Бесік жыры», «Халық әні», «Халық аңызы», «Халық ертегісі», «Халық тағылымы», «Халық жыры», «Нақыл сөз», «Билер сөзі», «Аталар сөзі» және «Бабалар батасы», тақырыптар аумағында халық даналығын сіңіруге мүмкіндік береді. Ол жөнінде Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Даналық әліппесі» кешенінің алғы сөзінде: «Интеллектуалды технологиялар негізінде әзірленген «Даналық әліппесі» сіздің ой өрісіңізді кеңейтіп, біздің халқымыздың асыл мұраларын меңгеру арқылы шешендік шеберліктеріңізді дамытады, рухани әлемін байыту үшін құнды құрал ретінде қызмет етеді деп есептеймін», - деп өз пікірін білдірді.

Жаңа технологиялар қатарына озық тәжірибелер негізінде құрылған дамытушы технологиялар да жатады. Соның бірі «E-Blocks» бағдарламасы. E-Blocks – білім беру технологияларының үздігі Positivo Informatica компаниясының әзірленген ғажайып білім беру өнімдерінің бірі. E-Blocks бағдарламасы көптеген ұлттық және халықаралық марапатқа тағайындалып, марапатталды. 2005 жылы E-Blocks Біріккен Ұлттар Ұйымының электрондық оқытудағы озық шешімі үшін WSA премиясын жеңіп алып, инновациялық сенсорлық оқыту әдісінің үздігі ретінде таныла бастады. Ол 6-7 жастағы балаларды тілдерге, қисынды ойлауға, математикалық түсініктерін қалыптастыруға керемет жағдайлар жасайды. Бағдарлама мазмұнының міндеттері: - дыбыспен, суреттермен және анимациямен сүйемелденетін интерактивті тәжірибелік тапсырмалар; - өлеңдер мен әндер бойынша жаңа білімдерді қолдану және тапсырмаларды орындау; - ойын арқылы қайталау секілді бағыттарды қамтиді. Міне осындай технологиялардың көмегімен тек білім берудің стандарт талаптары ғана емес, сонымен қатар тереңдетілген білімді иегеруге мүмкіндік туып отырады.

Қорыта келгенде мектепке дейінгі мекемелерде озық инновациялық технологиялар аспектітерін жоғарыда аталған сипаттар негізінде жүйелі түрде қолдану - біріншіден

тәрбиеленуші бүлдіршіндердің болашақта өз білімдерін тек жетік меңгеруіне ғана емес, қолданыс барысында бағдарлай алуына да мүмкіндіктер жасайды. Сонымен қатар, күнделікті тәрбиеші педагогтың жұмыс мазмұнын бірбеткейлік болудан сақтандырады. Жаңа инновациялық технологияларды қолдана отырып, педагог-тәрбиеші өз шығармашылығы бойынша авторлық бағытта қызмет етуге мүмкіндік алады. Сонымен қатар, жалпы мектепке дейінгі мекеменің қоғамдық статусын жоғарлатып, ата-аналар тарапынан сенімділік пен абыройлыққа жетелейді.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі жақсы білім мен тәрбие беретін мекеме болу жеткілікті емес, ата-аналар мен заман талабының сұранысына жауап бере алатын озық ойлы, іздемпаз, іскер мекеме болу маңызды. Себебі бүкіл дүниежүзілік қарқынды бәсекелестік соны талап етеді. Ал бәсекеге қабілетті болу ол озық білім мен тәжірибені меңгеру ғана емес, сонымен қатар, оны өз бетімен қолдана алу, дамыта алу, жетілдіре түсу дегенді білдіреді. Еліміздің ойшыл болашағын тәрбиелеуде инновациялық бағыт әрбір мекемеде ғана емес, әрбір қызметкерде болуы тиіс деген тұжырымдамамен қорытындылағымыз келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Назарбаев Н. Қазақстан – 2030. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. - Алматы: 2012.
2. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. –Алматы: Мектеп, 2000. - 320б.
3. Ильясова Р., Мұқанова Б. Этнопедагогика.– А.: Фолиант, 2008. -236б.
4. Қалиұлы С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы: Білім, 2003. -280б.
5. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы: Ана тілі, 2000. -160б.
6. Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиеті тарихының очеркі. –Алматы: Мектеп, 2000. - 327б.
7. Қалиев С. Халық педагогикасының ауыз әдебиетіндегі көрінісі. –Алматы: Мектеп, 2007. -79б.

ӘОЖ 535-19

БОЛАШАҚ ФИЗИКА МҰҒАЛІМДЕРІНЕ «ОПТИКА» ПӘНІН ОҚИТУ ӘДІСТЕМЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

Алимбекова Г.Б. ф.ғ.д., профессор, **Өмірхан Ш.** докторант
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ.

E-mail: omirkhanovna@inbox.ru

Бұл мақалада физиканың оптика оқыту әдістемесі негізінде жоғары оқу орны үшін қажетті нақты мәселелерді шешудің жолдарын анықтадық.

- қазіргі заман талабына сай, бағдарламалық материалдарды студенттердің берік игеруін қамтамасыз ететіндей, физиканы оқытудың қажетті материалдық-техникалық базасын (эксперименттік және көрнекі құралдар, т.б.) қарастырдық;

- физика пәнінің әрбір басқыштарында оқытылатын оқу материалдарының көлемін және мазмұнын жасадық;

- студенттердің оқу материалын оңай меңгеруінің тиімді әдістері мен тәсілдері және оқытушының әр түрлі әдістемелік түсіндіру амалдарын көрсеттік.

Тірек сөздер: физика, мұғалім, оптика, әдістеме, оқыту әдістемесі, эксперимент.

В данной статье мы определили способы решения конкретных проблем, которые требуются для высшего учебного заведения на основе методики преподавания физики в разделе "оптики".

- Мы рассмотрели необходимую материально-техническую базу преподавания физики (экспериментальные и наглядные пособия и т.д.), Чтобы были выполнены современные требования, позволяющие студентам освоить программный материал;

- составили объем и содержание учебных материалов, изучаемых на каждом этапе физики;

- эффективные методы и приемы легкого изучения материалов учащихся и различные методологические интерпретации преподавателя.

Ключевые слова: физика, учитель, оптика, методология, методика обучения, эксперименты.

In this article, we have identified ways to solve specific problems that are required for a higher education institution based on the methods of teaching physics in the "optics" section.

- We examined the necessary material and technical basis for teaching physics (experimental and visual aids, etc.), so that modern requirements are met that allow students to master the program material;

- compiled the volume and content of educational materials studied at each stage of physics;

- effective methods and techniques for easy study of student materials and various methodological interpretations of the teacher.

Key words: physics, teacher, optics, methodology, teaching methods, experiments.

Қазіргі таңдағы қоғамның сұранысына сай талаптарды орындай алатын болашақ мұғалімдерді даярлау өзекті іс болып отыр. Сондықтан, осы уақытқа дейін жоғары оқу орындарында оқытудың жаңа әдістері мен тәсілдері, оқыту құралдары, оқытудың жаңа технологиялары зерттеліп келеді.

Өзгермелі қоғамда білім беру саласындағы жетістіктер – ақпараттандыру бағытының дамуымен ұштасады. Қазіргі кезде қоғамды ақпараттандыру кез келген салада, солардың ішінде, білім беру саласында да ерекше мәнге ие. Ақпараттық технологиялардың қарқынды даму кезеңінде орта білім беретін оқу орындарының оқу үдерісінің тиімділігі болашақ мұғалімнің кәсіби дайындығына тікелей қатысты. Сондықтан да, болашақ мұғалімдерді даярлайтын жоғары оқу орындарында оқу үдерісін ақпараттандыру маңызды болып табылады.

Өзгермелі қоғамда, түрлі жағдайларда өздігінен шешім қабылдауға мүмкіндігі жеткілікті, мәселені жылдам шешу жолын таба білетін, дамыған қоғамның талаптарын орындауда кездескен қиыншылықтарды жеңіл шеше алатын, креативті тұлға қалыптастыруда білімді ақпараттандыру ерекше орын алады [1, 486].

Физика курсы әрқашан өте күрделі, қабылдауы оңай емес біршама ұғымдардан тұратындығы белгілі. Ғылым дамуының жылдам қарқыны мұндай ұғымдардың, айғақтардың, идеялар мен заңдылықтардың ұлғаюына әкеледі.

Мектеп оқушыларымен қатар, жоғары оқу орнының студенттері үшін де ғылыми-зерттеу орталықтары мен өндірісте қолданылатын қондырғыларда орын алатын аса күрделі құбылыстарды елестетіп, олардың жұмыс істеу принциптерін түсіндіру көптеген қиындықтарды туғызады. Осындай қиындықтардан шығуда ақпараттық технологиялар кеңінен қолданылады.

Физика пәні техникада, қоғамды компьютерлендіруде, өндірісті автоматтандыруда маңызды ғылым болғандықтан жастарды тәрбиелеуде, қабілеттерін дамытуда алатын орны ерекше. Қоғамның дамуымен пайда болған жаңа физикалық ұғымдар білім алушының қабылдауына еніп, оларды шығармашылық қолданып және өзінің практикалық қызметінде

жетістіктерге жетуі үшін физиканы оқыту әдістемесін үздіксіз дамытып отыруды қажет етеді [2 23-246].

Қазіргі заманға сай, талаптар бойынша болашақ физика мұғалімі білімді өз бетімен меңгеруді, практикалық еңбек кезінде бақылау, өзінің бақылауларын тәжірибе жүзінде тексеруді, жаңа білімді қабылдауға дайын болуы және оны пайдалануды, ғылым жаңалықтарын күнделікті тұрмысқа пайдалануды іске асыруы тиіс. Ал бұл жағдай өз кезегінде, болашақ физика мұғалімдерін аярайтын жоғары оқу орындарында физиканы оқыту әдістемесін заман талабына сай дамытып отыруды қажет етеді.

Физиканы оқыту әдістемесі – негізінен жоғары оқу орны үшін төмендегідей қажетті нақты мәселелерді шешудің жолдарын анықтайды:

- қазіргі заман талабына сай, бағдарламалық материалдарды студенттердің берік игеруін қамтамасыз ететіндей, физиканы оқытудың қажетті материалдық-техникалық базасын (эксперименттік және көрнекі құралдар, т.б.) анықтау;

- физика пәнінің әрбір басқыштарында оқытылатын оқу материалдарының көлемін және мазмұнын анықтау;

- студенттердің оқу материалын оңай меңгеруінің тиімді әдістері мен тәсілдері және оқытушының әр түрлі әдістемелік түсіндіру амалдарын көрсету;

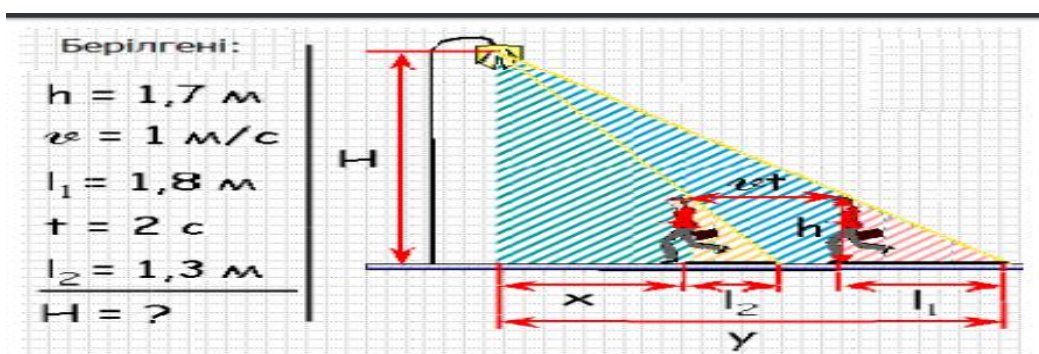
- физиканы тереңдетіп оқытуға мүмкіндік туғызатындай аудиториядан тыс жұмыстарды (физикалық кеш, үйірме, экскурсия, олимпиада, т.б.) ұйымдастыру мен өткізудің әдістемесін көрсету;

- жоғары оқу орнында физиканы оқыту үдерісінде өткізілетін тәлім-тәрбие жұмыстарға бағыт-бағдар беру;

- студенттердің эксперименттік білімдері мен іскерліктерін және дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың жолдарын көрсету [3.386].

Физика пәнінің мазмұны, физика ғылымының даму деңгейіне, студенттердің психологиялық - педагогикалық даму ерекшеліктеріне, ақпараттық ортаның даму деңгейіне байланысты болатындықтан, физиканы оқыту әдістемесінің зерттеу нысаны, зерттеу пәні үнемі өзгеріп отырады.

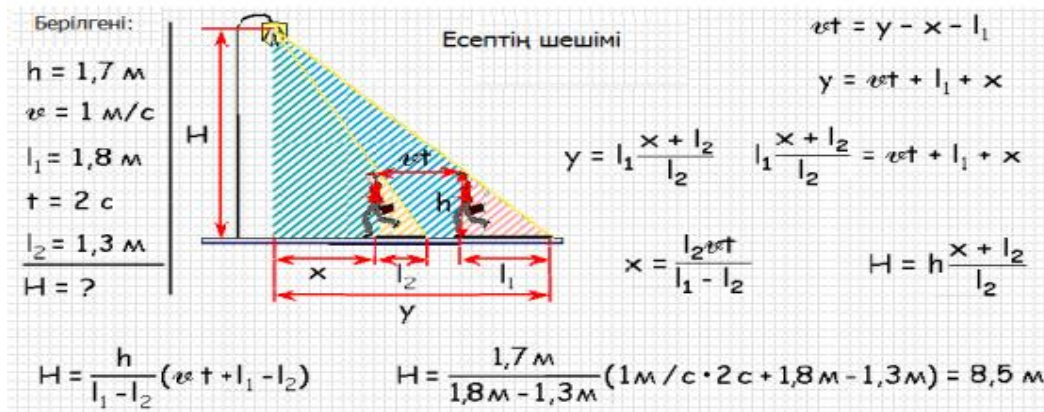
Бойының ұзындығы 1,7м адам 1м/с жылдамдықпен белгілі бір H биіктікте ілінулі тұрған көше фанарына қарай жақындап келеді. Белгілі бір уақыт өткеннен кейін, адам көлеңкесінің ұзындығы 1,8м болса, 2с тан кейін оның ұзындығы 1,3м болды. Көше фанарының қандай биіктікте тұрғанын табыңыздар?

1-сурет. Сурет бойынша берілген есепті шығару.

Ары қарай анализ жасалынып, есепті шығаруға қажетті формулалар талданады. Есептің шешімін табуда, оқушылардың ой-пікірлері тыңдалынады.

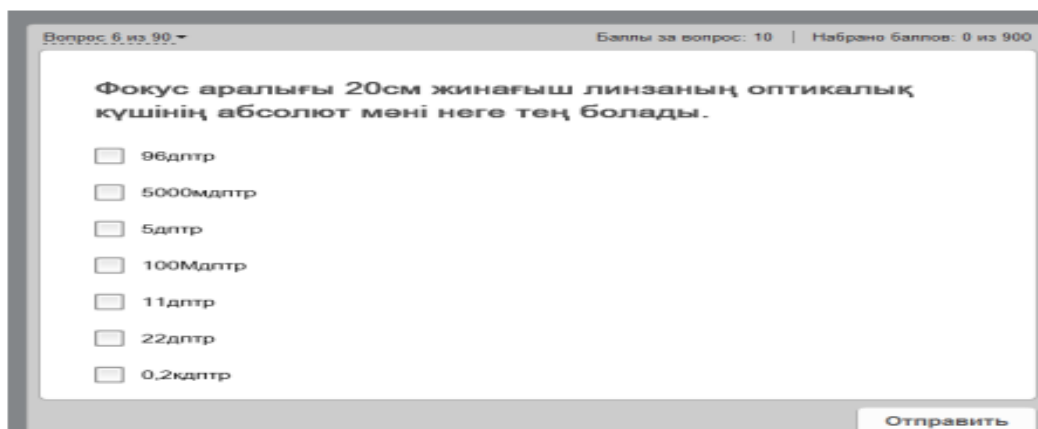
Электрондық оқулықта, есептер кезекпен түсіндіріліп жазу арқылы экран бетіне шығып отырады. Бұл оқушының кез келген мезетте экрандағы жазуды тоқтатып қойып, өзі ары қарай талдау жасауына мүмкіндік береді.

2-сурет. Электрондық оқулықта есептер шығарудың әдістемесі.

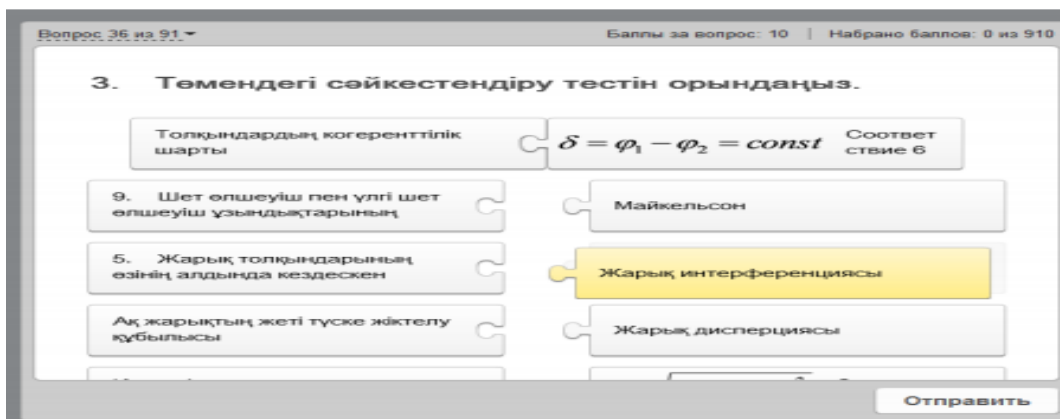
Сонымен қатар, практикалық сабақта есеп шығарумен ғана шектелініп қойылмай, эвристикалық әдістерді қолдана отырып шығармашылық деңгейдегі тапсырмалар, ой ұшқырлығын қалыптастыру мақсатында интерактивті тақта арқылы әр түрлі тапсырмалар орындалып отырады.

Бұл тапсырмаларды уақытты үнемдеу үшін тест түрінде ұйымдастыруға болады. Тесттің бірнеше түрін қолдануға мүмкіндік беретін «QuizMaker» компьютерлік бағдарламаны қолданамыз.

3-сурет. Тесттік тапсырмаларды орындау әдістері.

Сонымен қатар, бұл бағдарламаның ерекшелігі уақыттың үнемділігінен басқа тесттің бірнеше түрлерін: сәйкестендіру тесті, бірнеше жауапты тест, бос орындар қалдырылған тест түрлері, жауапты пернетақта арқылы енгізу арқылы орындалатын тесттер т.б түрлерді қолдануға болады. Бұл бағдарламаны қолдану оқушыларды аз уақытта бағалауға көмекші құрал қызметін атқарды. Сонымен қатар, оқушылардың арасында қызығушылықты оятты, креативті ойлауларын қалыптастыруда септігін тигізді.

4-сурет. Оқушылардың креативті ойлауларын қалыптастыру.

Сонымен, практикалық сабақтарда АКТ-ны қолдану жағдайында эвристикалық әдістерге сәйкестендіріп есептер шығару, тапсырмалар орындау оқушылардың креативтілігін қалыптастыруда, олардың белсенділігін арттыруда, өзіндік жұмыс істеу қабілеттерін арттыруда, пәнге деген қызығушылығын оятуда маңызды орын алды [4].

Практикалық сабақтарда бағалау әдісі ретінде Блум таксаномиясы қолданылады. Есеп шығарғанда, немесе басқа да мәселелердің шешімін табуда, ең бірінші есептің, мәселенің шартын анықтайды, қажетті білімді еске түсіреді, содан кейін оны түсінеді, қажетті формулаға салып қолданады, немесе тәжірибе жасайды, алған нәтижені талдайды, бағалайды, пікір айтады, одан кейін нәтижелерді жинақтап ұсыныс айтады, Блум таксаномиясының соңғы сатысында нәтижені талқылайды.

Дамыған елдермен бәсекелестікке қабілетті, қазіргі қоғам талабына сай әлеуметтік бейімділігі жоғары, мәдениетті, ұлттық тәлім-тәрбие алған, білімі мен біліктерін өмірде пайдалана алатын, жан-жақты дамыған, креативтілігі қалыптасқан болашақ мұғалімдерді даярлау, ақпарат ағыны бір жеке тұлғаға алып қарағанда, күн өткен сайын артып жатқан қоғамда өзекті мәселе болып отыр.

Ал, бұл мәселенің шешімі болашақ физика мұғалімдерін даярлайтын жоғары оқу орындарында білімді ақпараттандыру жағдайында физиканы, атап айтқанда физика саласындағы жеке пәндерді оқыту әдістемесін заман талабына сай дамытып отыруды қажет етеді.

Болашақ физика мұғалімдерін даярлауда білімді ақпараттандыру мәселелерін зерртей отырып, физика саласында қолданыстағы ақпараттық технологияларға талдау жасалынды. Физиканы оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында қолданылып жатқан компьютерлік бағдарламаларға, интернет ресурстарға талдау жасалынып, олардың ерекшеліктерін айқындап, болашақ физика мұғалімдерін даярлауда оларды қолдануды ұсынамыз.

Физиканы оқытудың кез-келген формасында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың тиімділігі айқындалды және оның теориялық негізі анықталды. Дәріс сабақтарының тиімділігін арттыруда: АКТ мүмкіншіліктерін пайдалану, практикалық сабақтарда есептерді компьютер бағдарламалары арқылы шығару, лабораториялық жұмыстарды орындауда виртуальдық кешендерді пайдалану, студенттердің өзіндік жұмыстарын АКТ арқылы ұйымдастыру, т.б.

Қорыта кететін болсақ білімді ақпараттандыру жағдайында, оқу үдерісін ұйымдастыру педагогикалық әрекеттің жаңа сапалы деңгейіне жалғасуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, оқыту үдерісінің дидактикалық, ақпараттық, әдістемелік және технологиялық мүмкіндіктерін біршама арттыра отырып, танымдық іс-әрекеттерін, креативтілік көрсеткіштерін қалыптастыруға септігін тигізетіні анық. Болашақ физика мұғалімінің креативті тұлға болуының қажеттілігін ескеріп, білімді ақраттандырудың ерекшеліктерінен креативтілігі қалыптастырудың кепілді құралы екендігін көрсетік. Креативтілік және оны қалыптастыру бағытында жүргізілген

шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерін талдай келе, болашақ физика мұғалімдерінің креативтілігін қалыптастырудың маңыздылығы белгіленді. Білімді ақпараттандыру жағдайында креативтілікті қалыптастырудың дидактикалық шарттары асалынды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Кеңесбаев С.М. Жаңа ақпараттық технологияларын пайдалану үрдісінде студенттерді кәсіби әрекеттерге дайындаудың ғылыми-теориялық негізі // Білім - Образование . - 2010. -№2.
2. Косов В.Н., Карасиков С.А. Компьютерное моделирование на уроках физики. – Алматы, 2001.
3. Алимбекова Г.Б. Физика мұғалімінің кәсіби даярлығын ғылыми ұғымдар жүйесін қалыптастыру негізінде жетілдіру. - Алматы, 2009
4. Керімбаев Н.Н. Физика саласында білім беруді ақпараттандыруды дамытудың ғылыми-теориялық негіздері. Алматы 2010.
5. Нағымжанова Қ.М. Университет студенттерінің педагогикалық креативтігін инновациялық білім беру ортасында қалыптастырудың ғылыми негіздері: дис. пед. ғыл.док: 13.00.01. – Алматы, 2010.

ӘОЖ 071.1

КІРІКТІРІЛГЕН БІЛІМ БАҒДАРЛАМАСЫ: НӘТИЖЕГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ОҚУ ЖҮЙЕСІ

Алпысбаева Н.С. п.ғ.м., аға оқытушы

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ

E-mail: nurka.tk@mail.ru

В статье рассматривается всеобщее внедрение интегрированных учебных программ в рамках обновленного содержания образования в учебно-воспитательный процесс общеобразовательных школ, т. е. реализация вопросов внедрения новшеств в содержание дисциплин, в систему обучения. Особенностью обновленной учебной программы в начальных классах является особенность интегрированного предмета «Художественный труд», объединяющего учебные дисциплины «Изобразительное искусство» и «Трудовое обучение».

Ключевые слова: *Интегрированная образовательная программа, творческие идеи, коммуникативные навыки, активное обучение, командное обучение, проблемное обучение.*

Мақалада жаңартылған білім мазмұны аясында кіріктірілген оқу бағдарламаларының жалпы білім беретін мектептердің оқу-тәрбие процесіне жаппай енгізілуі, яғни пәндердің мазмұнына, оқыту жүйесіне жаңалықтар кіргізу мәселелерінің жүзеге асырылуы туралы баяндалады. Бастауыш сыныптардағы жаңартылған оқу бағдарламасының ерекшелігі «Бейнелеу өнері» және «Еңбекке баулу» оқу пәндерін біріктіретін «Көркем еңбек» кіріктірілген пәнінің ерекшелігі кеңінен қарастырылған.

Тірек сөздер: *Кіріктірілген білім бағдарламасы, шығармашылық идеялар, коммуникативтік дағдылар, белсенді оқыту, командалық оқыту, проблемалық оқыту.*

The article deals with the General introduction of the integrated curriculum as part of the updated content of education in the educational process of secondary schools, i.e. the implementation of innovation in the content disciplines, in the educational system. The feature of

the updated curriculum in primary classes is the feature of the integrated subject "Art work", which combines the academic disciplines "Fine art" and "Labor training".

Key words: Integrated educational program, creative ideas, communication skills, active learning, team learning, problem learning.

Білім – елдің зияткерлік капиталын қалыптастырушы стратегиялық ресурс болып табылады. Осыған байланысты білім Қазақстанның барлық даму стратегияларында аса маңызды басымдықтардың бірі ретінде айқындалған. Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы - 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіруде білім беру маңызды рөл атқаратынын айта келіп, басым бағыттарын белгілеп берді [1, 16].

Осыған орай, Назарбаев Зияткерлік мектептерінің базасында сынақтан өткізілген жаңартылған білім мазмұнының кіріктірілген оқу бағдарламалары жалпы білім беретін мектептердің оқу-тәрбие процесіне жаппай енгізілуде, яғни пәндердің мазмұнына, оқыту жүйесіне жаңалықтар кіргізу жүзеге асырылуда.

Қоғамда болып жатқан қарқынды өзгерістер мектеп өміріне серпінді өзгерістер енгізуде, яғни пәндердің мазмұнына, оқыту жүйесіне жаңалықтар кіргізу жүзеге асырылуда. Оқытудың бастауыш деңгейінде пәндерді кіріктіру тиімді болып табылады, өйткені бастауыш сынып оқушылары қоршаған ортаны біртұтас қалпында қабылдайды. Сондықтан да, қазіргі кезде еңбекке баулуды бейнелеу өнерімен біріктіру, құрастыру түріндегі жұмыстарды «Математика» және басқа пәндерге енгізу тәжірибесі кең таралуда.

Бастауыш сыныптардағы жаңартылған оқу бағдарламасының ерекшелігі «Бейнелеу өнері» және «Еңбекке баулу» оқу пәндерін біріктіретін «Көркем еңбек» кіріктірілген пәнін енгізу болып табылады.

Пәндерді кіріктіріп оқыту әдісі қазіргі кездегі білім берудің маңызды қажеттілігі болып қабылдануда. Оқу пәндері бойынша бағдарламаларды талдау жұмысы, пәндердің мазмұнында бір біріне ұқсас тақырыптардың көптеп кездесетінін көрсетті.

Бастауыш сыныптарда пәндерді кіріктірудің өзіндік ерекшеліктері бар, себебі түрлі заттар мен құбылыстарды жергілікті және жекелеп қарастырудан, оларды өзара байланыстырып кешенді оқуға мүмкіндік береді. Кіріктіру жүйесін енгізу жан-жақты білімді, тұтас дүниетанымдық көзқарасы бар, алған білімін өздігінен бір жүйеге келтіре алатын және мәселелерді шешудің өзіндік жолын таба білетін адам тәрбиелеуге ықпал етеді. Сонымен бірге кіріктіріп оқытуды өзара бір біріне жақын салаларды біріктіру арқылы жүзеге асыру қажет.

Жалпы орта білім беретін мектептердің бастауыш сыныптарына арналған кіріктірілген «Көркем еңбек» пәні оқушыларды өнерге тартуға, көркем өнер әрекеттерінің тәсілдерін меңгеруге, баланың шығармашылық, дарындылық, тұлғалық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Кіріктірілген «Көркем еңбек» пәнінде еңбекке баулу мен бейнелеу өнері бір-бірін өзара толықтырып отырады, сонымен қатар оқушылардың шығармашығын дамытуды жүзеге асыруды қарастырады.

Бұл пәннен оқушылар алғашқы көркем материалдарды меңгеріп, еңбек әрекетінің және бейнелеу өнерінің технологиясын үйренеді.

Оқу процесінде әр түрлі жұмыстарды орындау барысында еңбек гигиенасының және қауіпсіздік техникасының ережелерін сақтау қажет.

«Көркем еңбек» пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі:

1- сыныпта – аптасына 1 сағат, оқу жылында – 33 сағатты,

2-4 сыныптарда – аптасына 1 сағат, оқу жылында – 34 сағатты құрайды.

Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасындағы оқу материалдарының мазмұнын қарастыру барысында бейнелеу өнері пәнінің оқу материалдары кеңінен қарастырылғандығы, ал еңбекке баулу

пәні бойынша оқу материалдарының мазмұны шектеулі екендігі байқалады.

Оқу пәнінің мазмұны 3 бөлімнен тұрады

- Шығармашылық идеяларды зерттеу және дамыту
- Шығармашылық жұмысты жасау және дайындау
- Презентация, талдау және бағалау

Жаңартылған білім мазмұны аясында әзірленген кіріктірілген «Көркем еңбек» пәнінің бағдарламасында бұл принцип айқын көрініс табады. Мысалы «Шығармашылық идеяларды зерттеу және дамыту» бөлімінің «Қоршаған ортаны білу және түсіну» бөлімшесін оқу барысына қойылатын мақсат:

1-сыныпта – Қоршаған ортаның кейбір ерекшеліктерін, таныс бейнелер мен пішіндерін білу (түс, фактура, пішін және т.б.). Бұл мақсат келесі сыныпта тереңдетіледі.

2-сыныпта – Таныс бейнелер мен пішіндерді зерттеу барысында қоршаған ортаның кейбір ерекшеліктерін сипаттау (түс, фактура, пішін және т.б.).

3-сыныпта – Бейнелер мен пішіндерді зерттеу барысында олардың айырмашылығы мен ұқсастықтарын меңгере отырып, қоршаған ортаның ерекшеліктерін түсіндіру (түс, фактура, пішін және т.б.).

4-сыныпта – Қоршаған ортаның ерекшеліктерін, аса күрделі бейнелері мен пішіндерін зерттеу барысында олардың, айырмашылығын, ұқсастығын және өзара байланыс себептерін түсіну және түсіндіру (түс, фактура, пішін және т.б.). Аталған мақсаттарға жету арқылы оқушылардың бір тақырып бойынша білімдері тереңдетілуімен қатар «Дүниетану», «Жаратылыстану», «Математика» және тіл пәндерімен пәнаралық байланыс жүзеге асырылады [2, 4,7,126].

Бастауыш сынып оқушылары нысанды бақылауға (зерттеуге), бақыланған нысанның қасиеті мен сапасын анықтауға, баға беруге үйренеді. Сонымен қатар, қоршаған ортасын жан-жақты зерттей отырып түрлі суреттер салып, оның құрылысын құрастырады немесе оның бейнесін мүсіндей отырып дайын өнім шығарады, олардың назарын қоршаған ортадағы адамдардың кәсібіне, суретшілерге қажет маңызды іскерліктер: өмірді суретші көзімен көре білу, әрбір көрген затты көңілімен қабылдау, адамның істеріне, туған жердің әсемдігін түсіне білуіне, ол өнімдердің қандай техникамен жасағандарын дәлелдеп, жұмысты қорғайды, ол жайлы жаңылтпаштар, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, тақпақтар, өлеңдер айтады. «Көркем еңбек» пәнінен зат жасауда, яғни қандайда бір өнімді алу үшін оның дәстүрлі түрлері қарастырылады: мысалы, өнім алу процесінде оны құрастыруды, көркемдік жағын, жұмыс нәтижесін, оған қолданатын заттарды таңдай біледі. Балалардың психологиялық, жас ерекшеліктері ескеріледі, білім беру процесінің нәтижесінде дәстүрлі іс-әрекеттің көріністерінде күнделікті қайталауға, бекітуге және білімдерін тереңдетуге болады. Сонымен қатар, тақырыптар сыныптан сыныпқа қарай тереңдетіліп отырады.

«Көркем еңбек» пәні бойынша жартыжылдық соңында және оқу жылының соңында «есептелінді»/«есептелінген жоқ» бағасы сынып журналына қойылады.

«Көркем еңбек» пәні деп «Бейнелеу өнері» мен «Еңбекке баулу» пәндерін біріктіріп, тұтас бір пән ретінде ұсынып отыр. Себебі «Еңбекке баулу» пәнінде оқылатын кез келген бір тақырыпты қарастыратын болсақ, ең алдымен сол тақырыптың бейнесін көз алдымызға елестетеміз немесе саламыз. Мысалы, ермексаздан қандай да бір жануарды немесе құсты мүсіндеу керек болса, оның суретін қарастырамыз, мүсіннің дайын бейнесін көз алдымызға елестетеміз, содан соң тапсырманы орындауға кірісеміз. Кіріктірілген пәннің «Көркем еңбек» деп аталуына осы себеп болды. «Көркем еңбек» пәні баланың қоршаған әлемге көзқарасын өзінің шығармашылық жұмыстарында көрсете білу қабілетін дамыту, әртүрлі материалдармен жұмыс істеу техникасын игеруі, бастауыш сынып оқушылары қолдарының моторикасы және қолдың буындары үшін, иілгіштігін, икемділігін және көзбен шамалау дәлдігін жақсартуы үшін өте маңызды. «Көркем еңбек» пәнін оқыту барысында бастауыш сыныптардағы тілдік пәндерде еңбек және оған қатысты ұғымдарды түсіну мен дұрыс қолдану, сұрақтарға толық жауап беру, орындалған жұмыстың нәтижесімен таныстыруда

сөйлеу дағдыларын қалыптастыру жүзеге асырылады. Бұйымдар дайындауда әртүрлі өлшем бірліктерін қолдану, аппликация жасауда, ашық хат әзірлеу және безендіруде, коллаж, оригами техникаларында нақты математикалық логика және симметрияны пайдалануы, заттың пішінін анықтауы арқылы «Математика» пәнінен алған білімдерін пайдаланады. «Дүниетану» пәнімен байланыс бөлме өсімдіктерін өсіру дағдыларынан, өсімдіктер және жануарлар әлемі туралы білімін пайдаланудан көрініс табады. Оқушының эмоционалдық мәдениетін қалыптастыру үшін музыкалық шығармаларды пайдалану «Музыка» пәнімен пәнаралық байланысты орнатуға көмектеседі. Бүгінгі күні барлық алдыңғы қатарлы елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Осыған орай біздің елімізде де жоғары сапалы білім жүйесіне көшуге бағытталған білім мазмұнын жаңарту шараларын іске асырылуда. Өйткені, бүгінгі таңда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс-тәсілдермен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Бұл бағдарлама оқытуды ізгілендіру, өзін-өзі дамытып, тәрбиелей білетін, заман ағымына ілесе алатын кәсіби, білікті, жан-жақты жеке тұлға қалыптастыруды мақсат етеді. Оқушылардың кәсіби білім сапасын арттырумен бірге өз қабілетіне қарап, өзін-өзі дамыта отырып, өзіне сын көзбен қарауға мүмкіндік береді.

Кіріктірілген білім бағдарламасының мақсаты - сын тұрғысынан және жаңашыл ойлай білетін, өз білімін қоғамның алға басуына жұмсай алатын адамды тәрбиелеуге ұмтылады.

Кіріктірілген бағдарлама бірнеше құндылықты негізге алады. Олар:

- құрмет;
- әріптестік;
- азаматтық жауапкершілік қалыптастыру;
- ашықтық;
- өмір бойы білім алу.

Белгіленген құндылықтар аясындағы мектеп түлегі кең ауқымды дағдыларға ие болады. Нақтырақ айтқанда:

- сын тұрғысынан ойлау;
- білімін шығармашылықпен пайдалана білу;
- зерттеушілік дағдылары;
- АКТ дағдылары;
- топта және жеке шебер жұмыс істей білуі;
- коммуникативтік дағдылары (тілдік дағдыларын қоса алғанда);
- қойылған міндеттер мен күрделі мәселелерді шеше білу дағдылары секілді бірнеше дағдылар қалыптасады [3,15,216].

Кіріктірілу – бұл бір оқу мазмұнының әр түрлі саладағы жан-жақты білімдермен тоғысуы, бір-бірімен араласып кетуі. Кіріктірілген сабақтар оқушыға әлем туралы, заттар мен құбылыстардың өзара байланыстары туралы біртұтас мағлұмат береді, сондай-ақ, оқу сағаттарын барынша үнемді пайдалануға мүмкіндік береді. Кіріктірілген сабақтарда оқушылардың бейнелі ой-өрісі дамып, пәннің жалпы мазмұнын өмірмен байланыстыру арқылы шығармашылық мүмкіндіктері ашылады.

Кіріктірілген білім беру бағдарламасын табысты жүзеге асыру үшін *белсенді оқыту, командалық оқыту, проблемалық оқыту*, т.б. озық педагогикалық әдістерді қолдану талап етіледі. Осыған орай, университетіміздің профессорлық оқытушылар құрамы инновациялық пәндік бағдарламалар және жоспарлармен жұмыс істеуге дайын болу үшін Қазақстан Республикасы педагог кадрларының біліктілігін арттыру аясында ұйымдастырылатынан курстарға барып, өз білімдерін толықтырып тұрады.

Бейнелеу өнері білім беру мазмұнында тұстану, композиция, сәулет, сәндік-қолданбалы өнер, қазіргі дизайн, мүсін, графика, суреттің кейбір оқу материалдары еңбекке

баулу пәнінің оқу бөлімдерімен немесе оқу модулдерімен үйлесімді ұштасуына толық қисындылығы бар.

Өйткені, еңбекке баулу пәнінің ағаш, метал, мата, қағаз, табиғи материалдардан өңдеу мен бұйым жасау, әсемдеу немесе көркемдеу, тағам дайындау, ауылшаруашылық жұмыстары, тұрмыстық жұмыс сияқты оқу материалдарымен бейнелеу өнерінің оқу материалдары арасында үйлесімділіктің қисындылығы толық жеткілікті.

Көркем еңбек оқу пәні сабақтарында оқушылар әр түрлі табиғи және жасанды материалдармен таныса, отырып, оларды қарапайым тәсілдермен өңдеу және бұйым түрлерін жасау тәсілдері арқылы, тәжірибелер мен эксперименттер жүргізу, нақты адамзаттың өмірінде жиі қолданыстағы материалдардан жаңа өнімдер жасауға үлкен потенциалы бар.

«Көркем еңбек» пәні сабақтарында қарастыратын ағаш материалы - физикалық дене ғана емес, оның халық шаруашылығында алатын орны үлкен. Ағаш материалы құрылыс саласында қолданатын конструкциялық материал ғана емес, сонымен бірге, қағаз өндірісінде әр түрлі қызметіне сәйкес қағаз-картондар жасайды. Осындай табиғи немесе жасанды материалдардың қолдану орны мен қасиеттерін қарастыруда, олардың табиғатын бір ғылым саласының зерттеулері жеткіліксіз. Ағаш материалдарының табиғи объект ретінде бірнеше ғылым салаларының біріге жан-жақты зерттеулері арқылы жаңа өнімдер алуға мүмкіндік береді.

Қорыта келе, кіріктірілген білім бағдарламасы заман талабына сай шәкірт білімін дәл айқындауға мүмкіндік беретін бақылау жүйесі екеніне көз жеткіземіз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2014 жылғы 17 қаңтар.
2. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы, 2018 жылғы «10» мамыр - 25 бет.
3. «Көркем еңбек» кіріктірілген пәндерді оқыту бойынша әдістемелік құрал, - Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. - 135 б.

УДК 37.02

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ

Алыбаева Л.Я. учитель
КГУ «СШ № 7 им. К.Ушинского», г.Талдыкорган

E-mail: liliana.alybayeva@mail.ru

Использование мультимедийных технологий в современной системе образования открывает новые возможности в организации учебного процесса и может рассматриваться как средство повышения эффективности обучения. В статье раскрываются некоторые аспекты и преимущества использования мультимедиа в образовании, выделяются методические и психолого-педагогические особенности применения мультимедийных технологий, подчеркивается необходимость их целенаправленного и продуктивного применения в учебно-воспитательном процессе. Современные информационные технологии открывают учащимся доступ к новым источникам информации, позволяют реализовать принципиально новые формы и методы обучения, способствующие активизации познавательной деятельности и развитию

творческих способностей учащихся.

Ключевые слова: инновационные технологии, информационные технологии, методы активного обучения, мультимедийные технологии.

Application of multimedia technologies in the modern education system gives new opportunities in the organization of educational process and can be regarded as means of training effectiveness improvement. In the article various aspects and advantages of multimedia application in the system of education are revealed. The methodical and psychoeducational features of application of multimedia technologies are singled out. The necessity of their purposeful and effective application for teaching and educational process is emphasized. Modern information technologies provide the access to the new sources of information, allow to realize new forms and methods of training that promote cognitive activity and development of creative abilities of students.

Key words: innovation technologies, information technologies, methods of active training, multimedia technologies

«Все компьютеры в мире ничего не изменят без наличия увлеченных учащихся, знающих и преданных своему делу преподавателей, неравнодушных и осведомленных родителей, а также общества, в котором подчеркивается ценность обучения на протяжении всей жизни».

Билл Гейтс

Говоря об инновационных технологиях в современной системе образования, необходимо отметить тенденции, которые неразрывно связаны с широким внедрением в учебный процесс различных форм, методов и средств активного обучения.

Изучая опыт использования инновационных методов в учебном процессе, можно выделить ряд их преимуществ. Несомненно, они помогают научить обучающихся активным способам получения новых знаний; развивают их самостоятельность в поиске необходимой информации; дают возможность овладеть более высоким уровнем личной социальной активности; создают такие условия в обучении, при которых у них создается личная мотивация к обучению, постижению нового; стимулируются творческие способности; помогают разнообразить учебный процесс; формируют не только знания и навыки по предмету, но и активную жизненную позицию.

Инновационные технологии сегодня завоевывают все большее признание и применяются в преподавании различных предметов в школе. Педагоги внедряют в практику такие инновационные технологии, как технологии дифференциации и индивидуализации, технологии проблемного обучения, проектные технологии, интерактивные и информационные технологии.

Под информационной технологией в общем смысле обычно понимается упорядоченная совокупность методов переработки, изменения состояния, свойств и качественной формы проявления, тиражирования, распространения и использования информации, осуществляемых в процессе деятельности.

Новые информационные технологии имеют огромный диапазон возможностей для совершенствования учебного процесса и системы образования в целом. Одним из дидактических средств, обладающих значительным развивающим потенциалом, является мультимедиа. В переводе с английского multimedia – многокомпонентная среда, которая позволяет использовать текст, графику, видео и мультипликацию в режиме диалога и тем самым расширяет области применения компьютера в учебном процессе.

В каком-то смысле все педагогические технологии являются информационными, так как учебно-воспитательный процесс невозможен без обмена информацией между

педагогом и обучаемым. Однако в современном понимании информационная технология обучения – это педагогическая технология, применяющая специальные способы, программные и технические средства (кино, аудио- и видеотехнику, компьютеры, телекоммуникационные сети) для работы с информацией. И смысл информатизации образования заключается в создании, как для педагогов, так и для обучаемых благоприятных условий для свободного доступа к культурной, учебной и научной информации. [2]

Применение информационных технологии дает возможность совмещать теоретический и демонстрационный материалы. На основе анализа работ отечественных и зарубежных исследователей, педагогов, психологов было показано, что использование мультимедиа позволяет решить дидактические вопросы с большим образовательным эффектом, может стать средством повышения эффективности обучения, значительно сокращает время, отведенное на изучение обязательного учебного материала, дает возможность существенно углубить и расширить круг рассматриваемых проблем и вопросов. [1]

Понятия «компьютерная технология» и «информационная технология» отождествлять нельзя. Ю.Н. Егорова отмечает, что использование мультимедиа способствует повышению эффективности обучения, тем, что: - усвоение знаний происходит не по необходимости, а по желанию учащихся; стимулирует расположение к учебному предмету, - предоставляется возможность оценить себя на фоне деятельности других учеников; - выдвигается новый объективный критерий оценки своей деятельности: побеждает, выигрывает тот, кто много знает и умеет пользоваться своими знаниями; - создается возможность дать волю фантазии, снять барьеры страха, боязнь быть смешным, получить плохую отметку и т.д.; - создается атмосфера сотрудничества всего коллектива и здорового соревнования; - ученики стремятся самостоятельно преодолеть трудности; - предоставляется реальная возможность использования межпредметных связей. [3]

Урок с применением ИКТ и мультимедийных технологий – это качественно новый тип урока. Такая особенность мультимедиа, как интерактивность, присущая сугубо дидактическому компьютерному средству и отличающая его от традиционных информационных экранных средств, способствует наиболее прочному усвоению учебного содержания, предъявленного с помощью данного средства. [1] Перечисленные выше особенности мультимедиа способствуют, развитию у ученика способности целеполагания, планирования, развитию работоспособности, рефлексии, самооценки, абстрактного и наглядно-образного мышления, формированию теоретических и фактических знаний, технических навыков владения технологией мультимедиа и их общей культуры и эрудиции в сфере аудио-визуальной медиапродукции. [4]

Применение информационных и коммуникационных технологий обеспечивает:

- быстроту получения необходимой информации;
- проведение качественно нового, динамичного и информативного, типа урока;
- широкий спектр наглядных пособий;
- повышение интереса к предмету;
- качественную проверку знаний при помощи тренажеров;
- ускорение учебного процесса благодаря более тесному взаимодействию педагога с учащимися.

Н.В. Клемешова выделяет условия эффективного применения мультимедиа в учебном процессе. К таким условиям относятся следующие: - построение занятий в соответствии с дидактическими возможностями мультимедиа; - оптимальный подбор педагогических мультимедийных программ и их сочетаний в соответствии с целями занятия, уровнем подготовки обучающихся, особенностями подлежащего освоению учебного материала; - соблюдение общенаучных и дидактических правил применения мультимедиа. [5]

Выявлено, что эффективность использования мультимедиа как дидактического средства при формировании учебной деятельности зависит от построения системы учебных занятий, содержащих в той или иной форме мультимедиа, в соответствии с моделью освоения учащимися учебной деятельности. В отличие от обычных технических средств обучения ИКТ позволяют не только насытить обучающегося большим количеством готовых, строго отобранных, соответствующим образом организованных знаний, но и развивать интеллектуальные, творческие способности учащихся, их умение самостоятельно приобретать новые знания, работать с различными источниками информации.

Сегодня появилось большое количество новых цифровых образовательных ресурсов, применение которых позволяет сэкономить время подготовки к уроку, выбрать тот материал, который позволит учащимся в полной мере усвоить новые знания, разнообразить проверку и закрепление усвоенного материала. Цифровые образовательные ресурсы предоставляют возможность показать те процессы и явления, которые отдалены от нас во времени и пространстве.

Все объекты могут быть скомпонованы в различные презентации к урокам в зависимости от типа урока, задач, поставленных педагогом, уровня подготовки школьников. Также цифровые образовательные ресурсы позволяют подготовить материал для самостоятельных и лабораторных работ, отобрать информационные объекты в нужной последовательности.

Несомненно, современные информационные технологии способствуют: эффективному усвоению знаний; формируют навыки практических исследований, позволяющие принимать профессиональные решения; позволяют решать задачи перехода от простого накопления знаний к созданию механизмов самостоятельного поиска и навыков исследовательской деятельности; формируют ценностные ориентации личности; повышают познавательную активность; развивают творческие способности; создают дидактические и психологические условия, способствующие проявлению активности обучающихся.

Большинство педагогов и психологов отмечают, что современные информационные технологии, в том числе и мультимедиа, открывают учащимся доступ к нетрадиционным источникам информации, позволяют реализовать принципиально новые формы и методы обучения с применением средств концептуального и математического моделирования явлений и процессов, что позволяет существенно повысить эффективность обучения.

Таким образом, решающим фактором успешного внедрения информационных технологий в учебный процесс являются *готовность и способность* учителей освоить средства информационных технологий и *предложить* новые методики обучения с использованием этих средств.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Андреев, А.А. Введение в Интернет-образование: учеб. пособие / А.А. Андреев. - М.: Логос, 2003. - 73 с.
2. Андресен, Бент. Б. Мультимедиа в образовании: специализированный учеб. курс: [пер. с англ.] / Бент. Б. Андерсен, Катя Ван Ден Бринк. - 2 - е изд. ; испр. и доп. - М.: Дрофа, 2007. - 221 с.
3. Егорова Ю.Н. Мультимедиа как средство повышения эффективности обучения в общеобразовательной школе//Автореф. дисс. канд. пед. наук – Чебоксары, 2000.
4. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с. 5. Клемешова Н.В. Мультимедиа как дидактическое средство высшей школы//Автореф. дисс. канд. пед. наук – Калининград, 1999.

МРНТИ: 14.25.01

ОҚЫТУШЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ МАМАНДЫ ДАЯРЛАУ САПАСЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Ансбаева А.Д., докторант, Майлыбаева Г.С. қауымдастырылған профессор,
PhD философия докторы

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: aynur.ansabaeva@mail.ru

Педагогикалық мамандық бір мезгілде түрлендіруші және басқарушы болып табылады. Ал тұлғаның дамуын басқару үшін құзыретті болу керек. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі туралы түсінік сол себепті оның педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігін білдіреді, олардың кәсібилігін сипаттайды. Мақалада құзыреттіліктің мәні ашылып, негізгі компоненттері анықталды. Оқытушының кәсіби құзыреттілігі айқындалды.

Тірек сөздер: құзыреттілік, кәсібилік, педагог, тұлғаны дамыту, педагогикалық мамандық

Педагогическая профессия является одновременно преобразующей и управляющей. А для того чтобы управлять развитием личности, нужно быть компетентным. Понятие профессиональной компетентности педагога поэтому выражает единство его теоретической и практической готовности к осуществлению педагогической деятельности и характеризует его профессионализм. В статье раскрывается сущность компетенции, определены основные компоненты. Обозначились профессиональные компетенции преподавателя.

Ключевые слова: компетентность, профессионализм, педагог, развитие личности, педагогическая профессия

The teaching profession is both transformative and managing.

And in order to manage personal development, you need to be competent. The concept of professional competence of a teacher therefore expresses the unity of his theoretical and practical readiness to carry out pedagogical activities and characterizes his professionalism. The article reveals the essence of competence and defines the main components. Professional competences of the teacher are defined.

Key words: competence, professionalism, teacher, personal development, teaching profession

Соңғы онжылдықта қазіргі қоғамда білім әр адамның өмірінде маңызды рөл атқара бастады. Жоғары білім адам қызметінің ең маңызды салаларының бірі болып табылады және әлеуметтік және экономикалық прогрестің басты, жетекші факторы ретінде қарастырылады. Бүгінгі таңда заманауи қоғамның аса құнды және негізгі капиталы - жаңа білімді іздеу мен игеруге, стандартты емес шешімдер қабылдауға қабілетті маман болып табылады.

Қазіргі заманғы қызметкерге, әдетте қандай да бір кәсіби қызметті орындау үшін қажетті бір білік пен білім жеткіліксіз. Мұндай жағдайда кәсіптік білім беру педагогикасы экономикалық және қоғамдық даму талаптарына жауап бере отырып, түлектерді құзыреттілік тәсілді қолдануға дайындау критерийлерін (білім, білік, дағды жиынтығын қалыптастыру) белгілеудегі дәстүрлі тәсілдерден кетуі тиіс, оған сәйкес құзыреттілік - кәсіби қызметті өз бетінше жүзеге асыру үшін жеткілікті деңгейді қамтамасыз ететін жеке

тұлғаның қасиеттерінің кешенін, тұлғаның өзін-өзі ұйымдастыру деңгейін қалыптастыру болып табылады. Құзыреттіліктер үшінші буын білім беру стандарттарын жобалау және білім сапасын бақылауды қамтамасыз ету негізіне алынады.

Егер құзыреттіліктің мәнін ашатын болсақ, онда біз оның танымдық, реттеуші, бақылау және бағалау, өзін-өзі бағалау функциясы бар екенін көреміз. Авторлар кәсіби педагогикалық құзыреттіліктің ең жоғары деңгейі деп санайды. Бұл өз ісін меңгеру шеберлігі мен жаңашылдығы. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі-педагогикалық қызметке дайын болу, оның іске көзқарасы, жеке қасиеттері, сондай-ақ өз жұмысында жаңа, шығармашылық тұрғыдан ойлауға ұмтылу. Бұл күрделі және көп қырлы құбылыс. Ол педагогтың кәсіби базалық білімі мен іскерлігімен ғана емес, оның қызметінің мотивімен, оның өзін және қоршаған ортаны түсінуімен, өзі жұмыс істейтін адамдармен қарым-қатынас стилімен, оның жалпы мәдениетімен және өзінің шығармашылық әлеуетін дамытуға қабілеттілігімен анықталады [1].

Кәсіби құзыреттілік деп шешім қабылдаумен байланысты қызметтің белгілі бір түрін жүзеге асыру үшін жеткілікті білім, білік және дағды, тәжірибе деңгейін көрсететін мамандардың іскерлік және жеке қасиеттерінің бірыңғай сипаттамасын түсіну керек.

Кәсіби құзыреттіліктің негізгі компоненттері:

- * әлеуметтік-құқықтық құзыреттілік-қоғамдық институттармен және адамдармен өзара іс-қимыл жасау саласындағы білім мен іскерліктер, сондай-ақ кәсіби қарым-қатынас және мінез-құлық тәсілдерін меңгеру;

- * дербес құзыреттілік – тұрақты кәсіби өсуге және біліктілігін арттыруға, сондай-ақ кәсіби еңбекте өзін жүзеге асыруға қабілетті;

- арнайы құзыреттілік-қызметтің нақты түрлерін өз бетінше орындауға дайындық, типтік кәсіби міндеттерді шеше білу және өз еңбегінің нәтижелерін бағалау, мамандық бойынша жаңа білім мен біліктерді өз бетінше меңгеру қабілеті;

- * аутоқұзыреттілік -өзінің әлеуметтік-кәсіби сипаттамалары туралы барабар түсінік және кәсіби деструкцияны жеңу технологияларын меңгеру;

- * экстремалды құзыреттілік-кенеттен күрделенген жағдайларда, авариялар, технологиялық процестердің бұзылуы кезінде әрекет ету қабілеті [2].

А.К. Маркова педагогтың кәсіби және жеке тұлғалық құзыреттілігін атап көрсеткенді жөн деп санайды. Сонымен қатар, ол келесі элементтерді қамтитын жас ерекшелік құзыреттілігін көрсетеді:

- * мамандыққа кіру;

- кәсіби қызмет және кәсіби қарым-қатынас нормаларын меңгеру;

- * шығармашылық өз мамандығының қоғамдық тәжірибесіне жеке үлес ретінде;

- жеке тәжірибені келесі ұрпаққа беру үшін сипаттау [3].

Кәсіби құзыреттіліктің мазмұны мен құрылымы көбінесе кәсіби қызметтің ерекшелігі мен құрылымымен анықталады. ЖОО оқытушысының кәсіби қызметі екі құрамнан тұрады: педагогикалық және ғылыми-зерттеу қызметі.

Н.В. Кузьмина кәсіби-педагогикалық қызмет деңгейін былайша бөледі:

1. Адам өзі білетін басқа білімді хабарлай алатынымен сипатталатын репродуктивті қызмет деңгейі. Алайда, тіпті ең терең білім кәсіби біліктіліктің белгісі емес.

2. Бейімдік деңгей қызмет пәнін ғана емес, оны қабылдау мен түсінудің ерекшеліктерін қамтитын білім мен біліктіліктің жаңа деңгейі.

3. Педагог тек қана білім беріп қана қоймай, оларды аудиторияға қолдануға, сонымен қатар оларды құрастыра алатынымен сипатталатын білімді жергілікті моделдейтін деңгей.

4. Педагог жалпы білім, дағды және икемділік жүйесін қалыптастыру стратегиясына ие болуымен ерекшеленетін білімді жүйелі моделдейтін деңгей.

5. Шығармашылық жүйелі түрде модельдеуші деңгей педагог өз пәнін дамытуға қабілетті шығармашыл тұлғаны қалыптастыру құралына айналдыру стратегиясын иеленетінін білдіреді.

К.М. Левитан келесі құзыреттер түрлерін бөледі:

- құндылық-мағыналық (дүниетанымдық, құндылық бағдарлары, өзін-өзі анықтау механизмдері);

- жалпы мәдени (ұлттық және жалпыадамзаттық мәдениет саласындағы таным және қызмет тәжірибесі; адам өмірінің рухани-адамгершілік негіздері; отбасылық, әлеуметтік құбылыстар мен дәстүрлердің мәдениеттанулық негіздері; адам өміріндегі ғылым мен діннің рөлі; тұрмыстық және мәдени-бос уақыт аясындағы құзыреттілік);

- оқу-танымдық (логикалық, әдіснамалық, жалпы оқу іс-әрекетінің элементтері; мақсатты болжау; жоспарлау; талдау; рефлексия, өзін-өзі бағалау; оқу-танымдық тапсырмаларды шешу тәсілдері; функционалдық сауаттылық);

- * ақпараттық (қажетті ақпаратты іздеу, талдау және іріктеу, оны түрлендіру, сақтау және беру; қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды меңгеру);

- * коммуникативтік (тілдерді білу, адамдармен қарым-қатынас жасау тәсілдері, топта жұмыс істеу дағдылары, қақтығыстарды басқару дағдылары);

- * әлеуметтік-еңбек (азаматтың, отбасының, өндірушінің, тұтынушының, сатып алушының, өкілдің, бақылаушының рөлін орындау);

- * тұлғалық өзін-өзі жетілдіру (физикалық, рухани, адамгершілік, интеллектуалды өзін-өзі дамыту тәсілдері; эмоциялық өзін-өзі реттеу және өзін-өзі қолдау; жеке гигиена, өз денсаулығына қамқорлық; ішкі экологиялық мәдениет; қауіпсіз өмір сүру тәсілдері) [5, 343б.].

- * Негізгі құзыреттіліктер білім берудің жалпы мазмұнына жатады; оқу пәндерінің белгілі бір шеңберіне жалпы пәндік құзыреттіліктер; пәндік құзыреттіліктер – алдыңғы екі топқа қатысты жеке, нақты сипаттамасы бар және оқу пәндері шеңберінде қалыптастыру мүмкіндігі бар [5, 343б.].

Ғылыми және педагогикалық магистратура түлектері құзыретті болуы керек:

- * ғылыми зерттеулер әдіснамасы саласында;

- * жоғары оқу орындарындағы ғылыми және ғылыми-педагогикалық қызмет саласында;

- * заманауи білім беру технологиялары мәселелерінде;

- * кәсіби салада ғылыми жобалар мен зерттеулерді орындауда;

- * білімді үнемі жаңартуды қамтамасыз ету, кәсіби дағдылар мен біліктерді кеңейту тәсілдерінде [6].

Біздің ойымызша, заманауи педагогикалық білім беру оқытушысының негізгі құзыреттілігі болып табылады.:

- * Студенттермен бірге білім ала білу.

- * Студенттердің өзіндік қызметін жоспарлау және ұйымдастыра білу

- * Оқу үдерісін ұйымдастырудың әртүрлі формаларын қолдана білу.

- * Студенттің бейімділігін байқай білу және оларға сәйкес оған ең қолайлы оқу материалын немесе қызметті анықтай білу.

- * Жобалық ойлауды меңгеру және студенттердің топтық жобалық қызметін ұйымдастыра білу және оны басқара білу.

- * Зерттеу ойлауын меңгеру, студенттердің зерттеу жұмысын ұйымдастыра білу және оны басқара білу.

- * Студенттерге өз жетістіктерін дұрыс бағалауға және оларды жетілдіруге мүмкіндік беретін бағалау жүйесін қолдану.

- * Білім алушылар өз пікірін білдіргісі келетін атмосфераны құра отырып, диалог және пікірталас режимінде сабақ жүргізе білу.

- * Компьютерлік технологияларды меңгеру және оларды оқу үрдісінде пайдалану.

ЖОО оқытушысы, оның оқу процесіне қатысы, оның шығармашылығы мен кәсіпқойлығы, студенттердің қабілетін ашу ниеті – бұл негізгі құралдарсыз ЖОО-да оқу үдерісін ұйымдастыруға МЖБС-ның жаңа талаптары орындалмайды. Бәрі оқытушының

қалауы мен сипатына және оның кәсіби дайындық деңгейіне байланысты. Ал оқуды тартымды ету үшін сабақты қызықты түрде өткізу керек. Бұл проблемалы сұрақтар, сөзжұмбақтар, оқу-танымдық тапсырмалар, слайдтық презентациялар, жобалар түрінде оқытушының өзі жасаған қызықты оқыту құралдарын қолдана отырып жүзеге асырылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Овчарова И.В. Профессиональная компетентность педагога //psyera.ru /5351/ professionalnaya-kompetentnostpedagoga.
2. Профессиональная компетенция педагога //psylist. net/pedagogika.
3. Маркова А.К. Психология труда учителя. Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1992 г.
4. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высш. шк., – 119 с.
5. Нестеров В.В. Белкин А.С. Педагогическая компетентность. Екатеринбург. 2003.
6. Государственный общеобразовательный стандарт образования РК. Послевузовское образование. Магистратура. Основные положения. ГОСО РК 04.033 – 2011. Астана, 2011

ӘОЖ 378.016

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУ ҮРДІСІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ

Ахмедиева К.Н.¹, Бурымтаев Ғ.Н.², Битлеуова М.К.³

*1. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті¹, Талдықорған қ.
«Әлихан Бөкейхан атындағы орта мектеп» КММ², Панфилов ауданы, Бөрібай би ауылы
Бизнес, құқық және жаңа технологиялар колледжі³, Талдықорған қ.*

E-mail: ahmedieva66@mail.ru

Мақалада бүгінгі таңдағы жаңартылған білім беру жағдайында оқу үрдісін педагогикалық-психологиялық қолдаудың негізгі мазмұны қарастырылған.

Тірек сөздер: жаңарту, жаңартылған білім, зияткерлік, функционалдық сауаттылық, әлеует, психологиялық өлшем

В статье рассмотрены основные содержание психолого-педагогического сопровождения учебного процесса в условиях обновленного образования.

Ключевые слова: обновление, обновленное образование, интеллектуальная, функциональная грамотность, потенциал, психологическое измерение

The article deals with the main content of psychological and pedagogical support of the educational process in the conditions of updated education.

Key words: renewal, updated education, intellectual, functional literacy, potential, psychological dimension

Жаһанданудың қазіргі кезеңі жаңа білімге негізделген экономикаға көшуді көздейді. Жаңа экономикада түбегейлі жаңа жағдай - бұл байлықты құруда қаржылық капиталдың үстемдік ролін жоғалту. Осы орайда, шешуші рөлді зияткерлік және әлеуметтік капитал атқарады. Халықтың зияткерлік деңгейін арттыру үшін негізінен адами капиталды құрайтын білімге қойылатын талаптарды өзгерту қажет. Сол себептен, жаңа жағдайда білім берудің жаңа түрі қажет. Мектепте және жоғары оқу орындарында, ең алдымен, креативті

тәсілдер оқытылуы тиіс. Қазіргі білім беру үш элементтен тұрады: шығармашылық тұлғаны қалыптастыру, оқыту және тәрбиелеу. Тек осындай жағдайда ғана: зияткерлік қызметкерлер (intellectual employees), яғни, қызметкерлердің жаңа түрі мемлекеттік аппарат пен экономикада маңызды рөл атқаратын болады. Бұл жаңаны (новаторлар) жасай алатын және жасағысы келетін ақыл-ой еңбегінің қызметкерлері. Олар - жай орындаушылар ғана емес, сонымен бірге шығармашыл тұлғалар. Бүгінгі таңда сапалы білім беру мемлекет үшін маңызды басымдыққа айналуға [1].

Инновациялық экономиканың негізгі шарты интеллектуалды дереккөздер - білім беру жүйесі және ғылыми база болып табылады. Өткен ғасырдың көптеген философтары тұлғаны дамыту (сонымен қатар оқыту, қайта даярлау, біліктілікті арттыру ғана емес) - қоғамның ең жоғарғы мақсаты деп жариялады.

Қазақстанның білім беру саясаты әлемдік кеңістікке интеграцияға бағытталған. Оқу-тәрбие процесін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағыттау білім беруді дамытудағы жалпы танылған халықаралық үрдіс болып табылады. Функционалдық сауаттылық-бұл негізгі мектептегі оқу кезінде оқушылар қол жеткізе алатын білімділік деңгейі және адамның қолданбалы білім негізінде өмір мен қызметтің түрлі салаларында стандартты өмірлік міндеттерді шешуге, яғни тұлғаны әлеуметтендіруге қабілетті болуын көздейді.

Қазіргі әлемде экономика мен қоғамның жаңа сапасының қалыптасуының маңызды факторы ретіндегі білімнің маңызы адами капиталдың өсіп келе жатқан әсерімен бірге артып келеді. Еліміздің білім беру жүйесі алдыңғы қатарлы елдердің білім жүйелерімен бәсекеге түсе алуы үшін, жүргізіліп жатқан білім беру саясатын мемлекет тарапынан кеңінен қолдау, мемлекеттің осы саладағы жауапкершілігін және белсенді рөлін қалпына келтіру, оған қажетті дереккөздерін бөліп және оларды тиімді пайдалану тетіктерін құру арқылы білім беруді терең және жан-жақты жаңғырту қажет.

Қазақстан Республикасында қазіргі заманғы мемлекеттік саясатты реформалаудағы бағыттардың бірі "жаңарту" деп аталды. Жаңарту - сапалы оң өзгерісті, ескірген элементтерді, буындарды ауыстыруды, базаны сақтау, өткеннің үздік үлгілерін таңдау, бұрынғы элементтерді қалпына келтіру кезінде жақсартуды көздейді. Басқаша айтқанда, жаңарту- іргелі негіздерді ауыстырусыз сақтай отырып, ескірген элементтерді жаңа, заманауи, өзектілерімен алмастыру.

Осы орайда, Қазақстан Республикасындағы білім мазмұнын жаңартудың мақсаты: білім беру бағдарламасын жаңарту жағдайында мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру және критериалды бағалау жүйесін енгізу. Бұл бағдарлама Д.Брунердің когнитивтік теориясына негізделген білімнің спиральды формасын дамытуға негізделген. Оқытудың спиральды формасы оқудың барлық кезеңінде күрделене түсетін материалды қайта қарастыру дәстүрлі оқыту формаларына қарағанда қазіргі оқушының дамуында үлкен артықшылық береді деп болжайды. Білім алушылардың өз бетінше функционалдық сауаттылықтарын дамытып, белсенді түрде білім «алып», құрдастарымен коммуникативті қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және қойылған проблемаларды шығармашылықпен шешуге мүмкіндік беретін оқытудың белсенді формаларын енгізу негізінде қазақстандық оқушылардың дамуы жүзеге асырылады. Жаңартылған бағдарламаны қолдануда мұғалімдердің міндеті – білім алушыларға адамгершілік пен адамгершіліктің негізгі нормаларын қалыптастыру, толеранттылықты және басқа мәдениеттер мен көзқарастарды құрметтеу, жауапкершілігі жоғары, әрі дені сау баланы тәрбиелеу болып табылады.

Педагогикалық білімнің парадигмасын өзгерту және оны психологиялық-педагогикалық білімге айналдыру әр жеке тұлғаның дамуына бағытталған оқыту, олардың ерекшеліктерін ескеріп, зияткерлік және жеке әлеуетін жан-жақты ашуға мүмкіндік беретін осындай мазмұнның қажеттілігін білдіреді [2].

Жаңартылған білім беруді енгізу - бүкіл білім беру жағдайын айтарлықтай өзгертіп, мектептің білім беру ортасының мазмұны мен ұйымдастырылуында психологиялық білімді

қолдану нысандары мен түрлерінің нақты орнын анықтайды және педагог-психологтың міндетті, нақты және өлшемді қызметі негізінде оқу-тәрбие процесінің толыққанды қатысушысы ретіндегі қызметін нақтылайды. Оқу процесінде оқушылардың психикалық саулығы, білім беру бағыттарын дараландыру, психологиялық қауіпсіз және жайлы білім беру ортасын құру маңызды орын алады. Сондықтан, білім беру жүйесінің қазіргі даму кезеңіндегі барлық деңгейінде де жаңартылған білім беруді енгізуге психологиялық қолдауды ұйымдастыру қажет.

Жалпы, жаңартылған білім беру жүйесін енгізуге психологиялық қолдау көрсету мәселесі - Қазақстанның білім мен жоғары инновациялық әлеуетке негізделген ақпараттық қоғамға өтуіне қатысты жаңа әлеуметтік сұраныстарға жауап береді. Оқыту мақсаты - білім алушылардың білім ала білу сияқты негізгі құзіреттіліктерін қамтамасыз ететін жалпы мәдени, тұлғалық және танымдық дамуы болып табылады.

Жаңартылған білім беру мазмұны жалпы білім берудің өзгермейтін іргелі өзегін жетілдіру түріндегі әмбебаптандыру ретінде ғылым мен мәдениеттің маңызды идеяларын, сонымен қатар жалпыға бірдей білім беру іс-әрекеттерін дамыту тұжырымдамасын қамтиды.

Сол себептен, қазіргі таңдағы жаңартылған білім беру жүйесінің маңызды міндеті - оқушылардың білім алу, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру қабілетін қамтамасыз ететін, функционалдық сауаттылығын арттыратын білім беру қызметін қалыптастыру [3]. Мұндағы негізгі рөлді:

1. Оқушылардың өзін-өзі дамытуға дайындығы мен қабілеттілігі, дара тұлғалық жеке ұстанымдарын, әлеуметтік құзіреттіліктерін, жеке қасиеттерін көрсететін оқу-танымдық мотивтерін, құндылық-семантикалық қатынасын; сондай-ақ, азаматтық бірегейлік негіздерін қалыптастыруға негізделген жеке нәтижелері.

2. Білім алушылар игеретін әмбебап білім беру іс-әрекеттері (танымдық, реттеушілік және коммуникативті) енетін, оқу қабілетінің негізін және пәнаралық тұжырымдаманы құрайтын негізгі құзіреттіліктерді игерулері мен оқу іс-әрекетін ұйымдастыруды қамтамасыз ететін метапәндік нәтижелері. Танымдық әмбебап әрекеттерге жалпы оқу, логикалық мәселелерді қою және шешу әрекеттері жатады; коммуникативті іс-әрекеттер әлеуметтік құзіреттілікті қамтамасыз етеді және өзге адамдардың қарым-қатынастағы немесе қызметтегі серіктестік ұстанымын, тыңдай білу және диалогқа қатысу, проблемаларды ұжымдық талқылауға қатысу, құрдастар тобына ену, құрдастармен және ересектермен нәтижелі өзара әрекеттестік пен ынтымақтастық құру мүмкіндігін ескереді.

Мұның бәріне білім алушылардың әлеуметтік тәжірибені саналы, белсенді игеруі арқылы қол жеткізіледі. Мұнда білім, білік және дағдылар мақсатты әрекеттің сәйкес түрлерінің туындысы ретінде қарастырылады, яғни олар оқушылардың өздерінің белсенді әрекеттерімен тығыз байланысты қалыптасады, қолданылады және сақталады. Білімді игеру сапасы әмбебап іс-қимыл түрлерінің көп түрлілігімен және сипатымен анықталады [4].

Осылайша, біз жаңартылған білім беру жағдайында білім нәтижелері психологиялық болып табылатындығын және мектеп ұжымынан баланың пәндік білім, білік, дағдыларын игеру процесін ұйымдастырудың тәсілдерін ғана емес, оқу әрекеттері мен жеке нәтижелерін қалыптастыру жолдарын да талап ететінін көреміз. Сондықтан жаңартылған білім беруге көшуге байланысты іс-шараларды жобалау және жүзеге асыру процесінде психологты қосу өте маңызды.

Оқу процесінде оқушылардың психикалық саулығы, білім беру бағыттарын дараландыру, психологиялық қауіпсіз және жайлы білім беру ортасын құру маңызды орын алады. Жаңартылған білім беруді енгізу мектептегі білім беру жағдайын айтарлықтай өзгертеді, мектеп психологының білім беру процесінің толыққанды қатысушысы ретінде іс-әрекетін міндетті ететін мектептің білім беру ортасының мазмұны мен ұйымдастырылуында психологиялық білімді қолдану нысандары мен түрлерінің нақты

орнын анықтайды.

Сондықтан, психологтың жұмысы мектептің оқу процесін басқару жүйесінің қажетті элементі болады, өйткені оның қызметінің нәтижелері бірқатар міндетті критерийлерге сәйкес мектептегі білім сапасын бағалауды білдіреді. Бұл критерийлерді енгізу білім беру процесіне қатысушылардың психологиялық-педагогикалық дайындығын модернизациялаудың барлық процесін анықтайды [5].

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың табыстылығының өлшемдер қатарына мыналар жатады:

- 1) оқушы әрекетіндегі жетістіктері;
- 2) оқу қызметін дене және психикалық саулыққа елеулі зиянсыз жүзеге асыру;
- 3) білім кеңістігіне қатысушылардың өз әрекеттері мен қызметіне, жағдайына қанағаттануы;

4) олардың болашақтағы жеке жоспарлары мен мүдделерін осы әрекет және қызмет нәтижелерімен байланыстыру.

Жаңартылған білім беру мазмұнында белгіленген талаптарды орындау үшін бірінші кезекке оқушының (мұғалімнің, ата-ананың) хабардарлығын емес, өз әрекетін ұйымдастыру қабілетін қоятын оқыту мен тәрбиеге қатысты құзыреттілікке негізделген тәсілді жүзеге асыру қажет. Бұл тәсілдің мағынасы: білім алушы міндеттің өзін қоя білуі, жаңа тәжірибені бағалауы және өз іс-әрекетінің тиімділігін бақылай алуы керек. Құзыреттілікті қалыптастырудың психологиялық механизмі концептуалды «академиялық» білімді қалыптастыру механизмінен айтарлықтай ерекшеленеді. Мұнда, мәселені шешуге қажетті ұғымдарды оқушының өзі құрастыруы керек. Осы тәсілмен білім беру қызметі кезек-кезеңмен зерттеу немесе тәжірибелік-трансформациялық (өзгертуші) сипат алады.

Жаңартылған білім беру мазмұнын жүзеге асыруда психологиялық қолдаудың әлеуеті зор, бұл инновацияға деген қызығушылықты арттырудың бір әдісі болып табылады. Мұнда, оқушының психологиялық мүмкіндіктері мен даму деңгейі; білім алушыларды тиімді оқыту мен дамытудың психологиялық өлшемдерін анықтау, олардың табысты оқуы мен дамуына жағдай ретінде қарастырылатын белгілі іс-шаралар, жұмыс түрлері мен әдістерін әзірлеу және жүзеге асыру тәрізді олардың білім алуы мен дамуы үшін ұсынылатын мүмкіндіктер ретінде қойылатын талаптары тұрғысынан мектеп ортасын талдау маңызды.

Отандық білім беру жүйесі Қазақстанның әлемнің жетекші елдері арасындағы орнын, мәдениеті, ғылымы және білімі жоғары ел ретіндегі халықаралық беделін сақтауда маңызды фактор болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Педагогика кадрлардың біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және жүргізу қағидалары. Жалпы ереже. ҚР БҒМ №18 бұйрығы. Астана, 18.01.2017.

2. Можаява О.И. О трансляции опыта Назарбаев Интеллектуальных школ в рамках обновления содержания общего среднего образования / О.И. Можаява — [Электронный ресурс]. Открытая школа. — 2015. — № 1 (142). — Режим доступа: http://www.open-school.kz/glavstr/tema_nomera/tema_nomerahtm

3. Профессиональное образование. Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. — М.: НМЦ СПО. С.М. Вишнякова. — 1999. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://pedtechno.ru/content/differencirovannoe-obuchenie>.

4. Щербакoвa Т.Н., Ганиева Р.Х. Педагог как носитель и транслятор субъектности. Ростов н/Д., 2006.

5. Развитие критического мышления на уроке. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. - М.: Просвещение, 2005 г.-94 с.

ӨЖ 37.02

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ – УАҚЫТ ТАЛАБЫ

Әбітаева Ә.Ә. мұғалім, Қырықбаев Т.А. мұғалім

Алматы облысы «Кәметке толмағандарды бейімдеу орталығы» ММ, Талдықорған қ.

Бұл мақалада білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында оқу үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы айтылады.

Тірек сөздер: бағдарлама, жаңа мазмұн, технология, белсенді оқу, инновация, рефлексия.

В данной статье рассматриваются об особенностях организации учебной деятельности в условиях обновления содержания образования.

Ключевые слова: программа, обновленное содержание, технология, активное обучение, инновация, рефлексия.

This article describes the features of the organization of educational activities in the context of updating the context of education.

Key words: program, plan, purpose of the lesson, updated content, technology, active learning, reflection.

«Сабақ беру – үйреністі жай ғана шеберлік емес,
ол жаңадан жаңаны табатын өнер»

Жүсіпбек Аймауытов

Бүгінгі қазақстандық қоғам білім беру жетекші орында тұрған қоғамдық модернизациялаумен және әлемдік интеграциялық процестерге енумен сипатталады. Қазіргі мектептің алдында заманауи өмірге бейімделетін және өзін жүзеге асыра алатын оқушыларды даярлау міндеті тұр. Егер мұғалімнің өзі тез өзгермелі әлемнің жағдайларына дайын болмаса, бұл мақсатты бағындыру мүмкін емес. Білім мазмұнын жаңарту оқытудың дәстүрлі репродуктивті стилін жеңуден және оқушылардың танымдық белсенділігін қамтамасыз ететін білім берудің жаңа дамытушы, конструктивті моделіне көшуді білдіреді.

Жаңартылған білім мазмұны бойынша оқыту белсенді болуы, оқытуды саралау, пәнаралық байланыс жүзеге асырылуы көзделеді. Сондай-ақ АКТ қолдану, диалогтық оқыту, зерттеу әдістері жүзеге асырылуы және оқушылардың қажеттіліктеріне уақытында жауап беру міндетті болып табылады.

Оқыту әдіс-тәсілдері:

Құндылықты-бағдарланған тәсіл – оқушының құндылықтар жүйесін қалыптастырушы оқу-тәрбиелік үдерістің сәйкесінше формалары арқылы тұлғаның өзін-өзі танытуы үшін алғышарттар құруды көздейді.

Орта білім беру құндылықтары: қазақстандық отансүйгіштік және азаматтық жауапкершілік; құрмет; ынтымақтастық; еңбек және шығармашылық; ашықтық; өмір бойы білім алу.

Тұлғалық-бағдарланған тәсіл – педагогтің назарын оқушы тұлғасының тұтастығына, оның тек ақылойы, азаматтық жауапкершілік сезімінің ғана емес, сондай-ақ эмоционалдық, эстетикалық, шығармашылық нышандары мен даму мүмкіндіктерімен қоса рухани дамуы туралы қамқорлыққа шоғырландыруды көздейді.

Жүйелік-әрекетті тәсіл – оқу-тәрбие үдерісінде оқушының өз бетінше білім алуына бағытталып, осы мақсатта мұғалімнің тиімді іс-әрекеттің түрлі формаларын қолдануын көздейді.

Коммуникативтік тәсіл – бірінші кезекте оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамытуға, қарастырып отырған мәтін, қатысып отырған әңгіме мазмұнын түсініп, туындаған жағдаятқа сәйкес тілді қолданып үйренуге бағытталған.

Интегративтік тәсіл – оқу үдерісін жобалау және өткізу кезінде әр түрлі оқу пәндерінің мазмұнын өзара кіріктіру есебінен оқушыда әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға жәрдемдеседі.

Бастауыш білім беру мазмұнына ортақ тақырыптарды енгізу әр түрлі пәндік салалардан білімдерді кіріктіруге және сол арқылы алынатын білімдердің функционалдығына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Зерттеу тәсілі – зерттеушілік әрекет дағдыларын дамытуға, ғылыми таным әдістерімен танысуға жәрдемдеседі, оқушыларда танымдық қызығушылық қалыптастырады.

Интербелсенді әдіс

Интербелсенді әдіс – үйретуші мен үйренушілердің өзара әрекеттесуін оқытудың негізі деп танитын және сондай қатынасқа жағдай жасайтын әдістер. (inter – аралық, бірнеше, action- әрекет дегенді білдіреді) Өзара әрекеттестік әдетте, белгілі бір мәселені шешу, ол шешімнің тиімділігі Біз оқытуды және білім беруді, егер сабақ барысында мұғалім мен оқушы арасында өзара әрекеттестіктің жоғары деңгейіне қол жеткізсе, «интерактивті» деп атаймыз. Интерактивті сөзі – ағылшын тілінен аударғанда туралы әңгімелесу, талқылау түрінде өтеді.

Ең бастысы, мұнда мәселені шешу процесі жауапқа қарағанда маңызды екендігін түсіну қажет. Бұл интерактивті әдістің мақсаты– тек ақпаратты беру ғана емес, оқушыларға жауаптарды өз бетінше табу дағдысын меңгерту екендігімен байланысты.

Интерактивті негізде оқу мақсаты – білу емес, үйрене білу

- өзіне деген сенімге тәрбиелейді
- шешендік өнерін жетілдіреді
- танымның мәнін түсінуге көмектеседі (яғни, кейде абсолютті шындық болмайтынын)
- сыни ойлау дағдыларын дамытады
- өз пікіріне деген құқығын түйсінуі артады

Интербелсенді оқыту- әрекетпен және әрекет арқылы оқыту, бұл ұстаным үлкен нәтижелерге жеткізетін тиімді жүйе деп есептеледі, себебі адам санасында бірінші кезекте өзінің әрекеттері мен өз қолымен жасаған істер қалады. Кезінде көне қытай ғұламасы Конфуций (Күн-цзы) былай деген екен : «Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есте сақтармын, ал өзіме жасатсаң – үйренемін!» деген пікірі дәлел бола алады. Сондықтан интербелсенді оқыту оқушылардың оқу үдерісіндегі белсенді әрекеттерін үйренудің негізгі құралдары ән тәсілдері ретінде танылады.

Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі неде?

1. Ең бірінші пән мазмұнының спиральді берілуі керек. Өйткені спиральді білім арқылы пәнді оқушы терең меңгереді.
2. Оқу мақсатарына жету.
3. Ортақ тақырыптардың берілуі.
4. Оқу мазмұнының қысқа мерзімді, орта мерзімді, ұзақ мерзімді болуы жоспарлармен ұйымдастырылуы.

Жаңартылған білім мазмұнында оқушы мен мұғалімді белгілі бір шеңберге қоятын бағалау жүйесі болмайды. Кейде баланың оқу жетістігін бағалау қиын болады. Жаңартылған білім мазмұнының ендірілуіне байланысты бұл проблема маңызды емес болып қалды. Қалыптастырушы бағалау мұғалім мен оқушылардың арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді. Оқушыларда сабаққа қызығушылық және жауапкершілік пайда болады, жеке, топтық жұмыс дағдылары қалыптасады. Толеранттылық, өзара көмек, ұжымшылдық сезімдері тәрбиеленеді. Жаңартылған білім мазмұнында рефлексия тиімді

оқытудың шарты болып табылады. Жаңа форматтағы сабақтар бірін-бірі алмастыратын түрлі іс-әрекеттен тұрады, сондықтан оқушылар бір мезгілде сан алуан іс-әрекет түрлеріне тартылады.

Қорыта айтқанда, аталмыш бағдарламаның мәні–баланың функционалды сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асырып, пайдаға асыра білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі – «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы-2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» 2014ж 17 қаңтар.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы //Қазақстан мұғалімі. –Алматы, 1998.- № 4.– Б. 1-8.
3. Қазақстан Республикасы орта білімді дамыту тұжырымдамасы //Қазақстан мұғалімі. – Алматы, 1997.- №14.– Б. 1-4.
4. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы.

ӘОЖ 373.1

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУЛЫҚТЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

Әлімбаева А.Р. 4 курс студенті

Ғылыми жетекші: т.ғ.д., профессор Андасбаев Е.С.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

Email: rahatovna.aa@gmail.com

Мақалада білім беру процесінде электрондық оқулықтарды пайдаланудың тиімділігі туралы мәселе қарастырылған. Электрондық оқулық ақпарат көзі ретінде ғана емес, сонымен қатар оқушылардың білім деңгейін тексеру құралы болып табылады. Электрондық оқулықты оқыту процесінде қолдану - оқылатын пәнге деген қызығушылықты арттырады, демек, оқу мотивациясының күшеюіне әкеледі. Мысал ретінде "Физика" пәні бойынша электрондық оқулық келтірілген.

Тірек сөздер: электрондық оқулық, оқу процесі, ақпараттық технологиялар.

В данной статье рассматривается вопрос об эффективности использования электронных учебников в образовательном процессе. В отличие от стандартных уроков электронный учебник не только выступает в роли источника учебной информации, но и является средством проверки уровня знаний учащихся. Использование электронного учебника в процессе обучения повышает интерес к изучаемому предмету, следовательно, приводит к усилению учебной мотивации. В качестве примера приводится электронный учебник по предмету «Физика».

Ключевые слова: электронный учебник, образовательный процесс, информационные технологии.

This article discusses the effectiveness of the use of electronic textbooks in the educational process. Unlike standard electronic textbook lectures, not only serves as a source of educational information, but also a means of testing the student's knowledge level. The use of electronic textbooks in the learning process increases the interest to study the discipline thus leads to

increased learning motivation. The electronic textbook on discipline “Physics” is an example.

Key words: *electronic textbook, the educational process, information technology.*

Компьютерлік технологиялар адам қызметінің көптеген бағыттарында кеңінен қолданылады. Ол білім беру саласында ең кең қолданылатын салалардың бірі, өйткені компьютерлік технологиялар кейбір жағдайларда білім беру саласының тиімділігін айтарлықтай арттыруға өз үлесін қоса алады. Оқу үрдісінде жаңа компьютерлік технологияларды қолданудың бір жолы - оқуды жеңілдететін электронды кітаптар және олардың әдістемелерін құру. Оқу үрдісінде электронды оқулықты қолданудың мақсаты-пәнді түсіндірудің дидактикалық мүмкіндіктерін жетілдіру болып табылады. Оқу үрдісіне электронды оқулықтарды енгізудің кеңінен таралуы оқушылардың өз бетімен жұмыс жасауына, өздерінің шығармашылық қызметтерін дамытуға ынталандырады. Қазіргі уақытта электрондық оқулықтар дәстүрлі оқулықтардың үлгісі емес, оқулықтың автоматтандырылған үлгісі болып табылады.

Қазіргі уақытта мұғалімдер физика сабағында электрондық оқулықты пайдаланады. Өйткені, электрондық оқулықтың тиімділігі зор. Электрондық оқулық—бұл оқу бағдарламасының ең маңызды бөлімдерінен, сонымен бірге есептер жинақтарынан, анықтамалардан, демонстрациялық және зертханалық жұмыстар мен деңгейлік тест тапсырмаларынан т.б. тұрады.

Электронды оқулықтарды қолданудың ауқымы кең: электрондық оқыту жүйесі қашықтан оқыту кезінде және жалпы білімге құштарлығы мол оқушылар үшін өте тиімді. Электронды оқулық оқушылардың дағдыларын дамытуға, білімге негізделген бақылауды бағалауға мүмкіндік береді. Осылайша, компьютерлік технологияны дамыту білім сапасын арттыру арқылы мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді. Электронды оқу құралы анимацияны пайдалана отырып, өнім желісінің кескінін түсіруге мүмкіндік береді. Электронды оқулықтың мазмұны оқушылардың интеллектуалды қабілеттерін дамытуға және келесі қасиеттерді қанағаттандыруға бағытталуы керек: ынта, тұрақтылық, шеберлік, жылдамдық. Электронды оқулықтардағы материалдар әрбір модульдің және логикалық модульдердің мазмұнында көрсетілген анықтамалық құрылғыға сәйкес жасалған [1, 2].

Оқушыларға қазіргі заман талабына сай жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы білім беру, оқушылардың танымдық белсенділігі мен оқуға деген құштарлығын арттыруға тигізер пайдасы мол. Яғни, оқушылар жаңа технологияны меңгеріп, оларды қолдану арқылы көптеген тәжірибелерді орындай алады және де қызықты ақпараттар ала алады.

Белгілі Қазақстандық ғалым Ж.Қараевтың айтуынша, компьютерді физикаға қажетті түрлі-түсті диареяларды, қозғалатын денелерді және тіпті зертханалық жабдықтарды моделдеу үрдісінде қолдануға болады. Яғни, компьютерді пайдалану арқылы оқыту мазмұнын және зертханалық жұмыстарды орындауға мүмкіндік береді.

Компьютерлік технологияны оқыту үш компоненттен тұрады: Компьютерлік технологияны дамытудағы алғашқы қадам - оқыту әдістемесі, кіріспе және мазмұнды оқыту үрдісі. Ол электронды оқулықтар, физика курстары бойынша есептер, зертханалық жұмыстарға негізделген. Компьютердің функциясы оқушының тапсырмаларының дұрыс немесе дұрыс емес екенін тексереді. Бұл технология белгілі бір білім мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған оқыту жүйелеріне арналған.

Білім берудің екінші буыны компьютерлік техника бірінші буыннан басқалай болып ерекшеленеді, ауыспалы түрде орындалады. Екінші буын компьютерлік технологиясының көшуі, технологиялық тұрақсыздықтың себебі болып табылады. Компьютерлік технологиялардың тұрақсыздығы компьютерлік ортада қолданылатын пәндер арасындағы қайшылық болып табылады.

Оқытудың компьютерлік технологиясының үшінші буыны оны бірінші және екінші буындарынан ажырата білуі керек. Мұның себебі үшінші буында оқыту мазмұны, есептер

жиынтығы және басқа да тақырыптық салалар жиі кездеседі. Компьютерлік технологияның үшінші буыны оқушылар орындаған тапсырмаларды тек тексеріп қана қоймайды, сонымен қатар тапсырмалардың орындалуының толық сипаттамасын, сондай-ақ жұмыстың барысын көрсетеді.

Жоғарыда аталған компьютерлік технологияның үш буыны білім саласын оқушыларға дайын түрде меңгертіп қана қоймай, жаңа ақпараттар алу мен қатар білім сапаларын көтерулеріне біршама септігін тигізеді. Сондай-ақ, компьютерлік технологияның білім саласындағы негізгі мақсаттарының бірі оқыту барысында алған жаңа ақпараттық білімдерін, практика жүзінде қолданулары болып табылады.

Компьютерлік технологияның пайда болуы білім беру жүйесін дамыту мен жаңғыртудың негізі ретінде сапалы жаңа білім беру ортасын құруға мүмкіндік берді. Компьютерлік технологиялар білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде маңызды. Когнитивтік қызметтің әр кезеңінде, ғылыми зерттеулер және білімнің барлық салаларында компьютерлік техника құралдары мен білім нысандарының функцияларын орындайды. Осылайша, компьютерлік технологияның инновациясы білім беру процесінің революциялық дамуын қамтамасыз етеді. Компьютерлік технологиялар қоғамның тұрақты дамуына кепілдік беретін зияткерлік әлеуетті жылдам жинақтауды қамтамасыз ететін инновациялық технологиялар класына жатады.

Озық білім беру жүйесі ғылым мен техниканың соңғы жетістіктеріне сүйенеді. Егер сіз ескірген ғылыми және білім беру ақпаратын, оқыту мен технологияны ұйымдастыру әдістерін қолдансаңыз, оқу үдерісінің тиімділігі туралы пікірталас қиын. Ақпараттың көлемі жыл сайын артып келеді, ақпарат білім, ғылым және мәдениеттің дамуына әсер ететін маңызды факторға айналадырып отыр. Қазіргі уақытта ғылым және білім беру ақпаратын ұсынудың, сақтаудың, берудің және өңдеудің электрондық нысандарына көшу объективті шындыққа айналды. Әртүрлі КТ-ны немесе интернетте интернеттегі қолжетімділіктің деректер базасын пайдалану мыңдаған рет жұмыс тиімділігін арттырады.

Оқу үрдісінде компьютерлік технологияларды қолданудың тиімділігі дидактикалық материалдарға қолжетімділік, көрнекілік, сана мен белсенділік және т.б. сияқты процесстері тиімді жүзеге асырылады. Компьютерлік технология оқыту процесіне келесі мүмкіндіктерді ұсынады:

1. оқу үрдісінде когнитивтік қызметті ұтымды ұйымдастыру;
2. оқушылардың қабілеттерінен және оқу стилінен ерекшеленетін белсенді оқыту деңгейін ұйымдастыру;
3. оқушылардың сенсорлық қабылдаудың барлық түрлерін қамтитын оқу үдерісін тиімдірек ету;
4. кәсіби дағдыларды қалыптастыру және нығайту;
5. өзін-өзі тәрбиелеу деңгейін көтеру, білім беру қызметін ынталандыру;

Компьютерлік технологияны пайдалану арқылы сапалы білім беру жүйесін құруға болады. Білім беру мазмұнын қалыптастырудың әдістері мен технологияларын жетілдіруге көмек теседі. Білім беру жүйесі едәуір тиімді болып келеді, себебі көптеген күнделікті процестерді автоматтандыру арқасында, қоршаған әлемдегі өзгерістерге реакция жылдамдатылады. Оқу материалдарын ұйымдастырудың қазіргі заманғы әдістері оны пайдаланудың тиімділігін жоғарылатады, ал компьютерлік технологияларды енгізу білім беру процесін ұйымдастырудың оңтайлы жиынтығын таңдауға мүмкіндік береді, білім беру жүйесін басқару механизмдерінің тиімділігі мен жеткіліктілігін жақсартады.

Оқу үрдісінде компьютерлік технологияны қолдану оқу процесіне қатысушылардың тікелей байланысын қалыптастырады. Сөйлеу жоспарында белсенді оқушылар компьютерлік техника құралдарымен жұмыс істегенде ұзақ уақыт үнсіз қалады, бұл қашықтан оқытуға тән. Оқудың барлық кезеңінде оқушы негізінен ақпаратты үнсіз жұмсайтын фактілермен айналысады. Оқушыда диалогтық қарым-қатынастың жеткілікті тәжірибесі жоқ, ол тек кәсіби тілде ойларды қалыптастырады. Диалогтық

коммуникацияның дамыған тәжірибесі болмаса, өзін-өзі тәуелсіз ойлау деп аталатын монологтың қарым-қатынасы қалыптаспайды. Өйткені, өздігінен сұралған мәселе тәуелсіз ойлаудың барынша дәл көрсеткіші болып табылады. Дербес компьютерлер көмегімен оқытудың әмбебап дараландыру жолын ұстанатын болсақ, біз оның бастамасы диалогқа негізделген шығармашылық ойлауды қалыптастырудың ең үлкен мүмкіндігін жіберіп аламыз деген сөз.

Ақырында, компьютерлік техниканың шамадан тыс пайдаланылуы адамдардың денсаулығына кері әсерін тигізетінін ұмытпау керек. Жоғарыда айтылғандардан келесі қорытындыларды шығара аламыз:

1. Компьютерлік техниканың дәстүрлі оқыту құралдарымен салыстырғанда бірқатар артықшылықтары бар;

2. Оқу үдерісін тек ақпараттық-коммуникациялық технологияларға салу мүмкін емес.

3. Компьютерлік технологиялар жақсы материалдық-техникалық базаны және уақтылы жабдықты жаңғыртуды талап етеді;

4. Ақпараттық технологияларды пайдаланудың теріс салдары болуы мүмкін.

Мұғалімнің функцияларын іске асыру мүмкіндіктері арқасында, компьютер көбінесе оқушылардың өзіндік және үй тапсырмаларын орындау барысында, автономды тіл үйрену барысында, артта қалған оқушылардың біліміндегі кемшіліктерді толтыру үшін қолданылады. Бұл жағдайда білім алу мақсатында арнайы құрылған компьютерлік бағдарламалар мен оқытуды үйретеді [3].

Бір жағынан, қоғам дамуының қазіргі кезеңінде жаһандық ақпараттандыру дәуірінде компьютерлік технологияларды елеусіз қалдыру мүмкін емес, олар білім беру жүйесінде олардың маңыздылығын төмендетеді. Есте сақтаудың басты себебі - компьютерлік технологияларда емес, білікті оқытушының қолында. Осылайша, мұғаліммен және компьютермен бір уақытта оқу процесіне қатысу білім сапасын айтарлықтай жақсартады. Ұсынылған әдіснаманы пайдалану оқыту процесін белсендіреді, оқушылардың қызығушылығын арттырады және оқу үдерісінің тиімділігін арттырады және оқу материалын терең түсінуге мүмкіндік береді. Бір жағынан, мұғалім мен компьютер арасындағы ынтымақтастық оқушылардың әртүрлі санаттары бойынша оқу пәндерін түсіну үшін қолжетімді етеді, оны меңгеру сапасын жақсартады.

Мен 8 сыныпқа арналған электрондық оқулықты қолдандым. Бұл оқулықта әр тақырып бойынша суреттер, сызбалар топтастырылады. Оқушылардың білімін бағалау үшін тақырып бойынша тест өткізіледі. Тестілеу нәтижелерін компьютер өзі бағалайды.

Сонымен қатар электронды тапсырмалар беріледі. Оқушылар зертханалық жұмыс кезінде тапсырмаларды тез түсініп, тез орындай алады. Ұсынылған электронды оқулықты пайдалану ережелерінде қазақ тіліндегі физика бойынша мультимедиялық оқыту бағдарламаларының жұмыс негіздері сипатталған. Қолдану ережелерінің әрбір бөлімі оқушылардың мультимедиялық оқыту бағдарламасымен жұмыс істеу кезінде мұғалім орындайтын қызметтің бір түріне, жаңа сабақты интерпретациялауға және оны бекіту функциясына арналған [4,5].

Сонымен қатар, Бағдарлама бір жағынан қазіргі заманғы физика курсының барлық тақырыптық, ақпараттық, материалдық міндеттерінен тұрады, екінші жағынан, мұғалімге оқу кезінде мәтін, графика, фото, сурет, бейне шолу сияқты ақпарат түрлерін беруге және пайдалануға мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы телекоммуникациялық техникамен жұмыс істеу үшін қажетті деректермен танысуға үлкен көңіл бөлінеді. Сабақ кестесі бойынша бақыланатын 8 "В" сынып оқушыларымен арнайы тапсырмалар дайындалды және сабақтар өткізілді.

Кесте 1. Бақылауға алынған сыныптың тапсырмалар кестесі

Тақырыбы	Электронды оқулық	Дәстүрлі түрде
Электрический ток, источники электрического тока	Әр тақырып бойынша демонстрациялар көрсету	Әр тақырып бойынша плакаттар, кестелер
Электрическая цепь и ее составные части, сила тока, напряжение	Әр тақырып бойынша демонстрациялар көрсету	Әр тақырып бойынша деңгейлік тапсырмалар орындау
Лабораторная работа «Сборка электрической цепи и измерение силы тока и напряжения на различных ее участках»	Эл.оқулықтағы зерханалық жұмысты компьютерде әр оқушы жеке орындайды	Зертханалық жұмыс бойынша құрал – жабдықтар дайындалып, топ бойынша жұмыс жасалады
Электрическое сопротивление проводника, удельное сопротивление проводника, реостат	Әр тақырып бойынша демонстрациялар көрсету	Әр тақырып бойынша плакаттар, кестелер
Лабораторная работа «Исследование зависимости силы тока от напряжения на участке цепи и сопротивления»	Эл.оқулықтағы зерханалық жұмысты компьютерде әр оқушы жеке орындайды	Зертханалық жұмыс бойынша құрал – жабдықтар дайындалып, топ бойынша жұмыс жасалады
Закон Ома для участка цепи	Эл.оқулықтағы арнайы есептерді компьютерде әр оқушы жеке орындайды және бағаланады	Дайын үлестірімелер бойынша әр оқушыға есептер беріледі және бағаланады
Последовательное и параллельное соединения проводников	Әр тақырып бойынша демонстрациялар көрсету	Әр тақырып бойынша демонстрациялар көрсету
Лабораторная работа «Изучение последовательного и параллельного соединения проводников»	Эл.оқулықтағы зерханалық жұмысты компьютерде әр оқушы жеке орындайды	Зертханалық жұмыс бойынша құрал – жабдықтар дайындалып, топ бойынша жұмыс жасалады

Осы бақылау нәтижесін саралай отырып 8 «В» сынып оқушыларының 3 тоқсан бойынша білім сапасының диаграммасы алынды.

Бақылау нәтижесі бойынша оқушыларға білім беру барысында электрондық оқулықтың тиімділігін мына кестеден көруге болады.

№	Электронды оқулық	Дәстүрлі түрде
1	Оқушы арнайы бағдарламамен жұмыс жасайды	Оқушы тек кітаппен жұмыс жасайды
2	Оқушы білімі Компьютерлік жүйе арқылы бағаланады және қосымша тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді.	Оқушы білімін саралау арқылы мұғалім бағалайды және қосымша тапсырмаларды орындауға мүмкіндік

		болмайды
3	Логикалық ойлау жүйесін дамытуға ықпал ететін болады	Логикалық ойлау жүйесі қалыпты деңгейде болады
4	Шетелдік білім беру жүйелерінен қалыс қалмай, жаңалықты қабылдайтын интеллекті дамыған жеке тұлға	—
5	Оқушылардың ақпаратты – коммуникативті құралдармен жұмыс жасау қабілеті артады	—

Қорытындылай келетін болсақ, физика сабағында электронды оқулықтарды қолдану арқылы білім сапасын арттыру, қазіргі білім саласындағы ақпаратты – коммуникативті технологияның негізгі өзегі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Компьютерді пайдалана оқытуда жаңа буын оқулықтардың әлеуеті.-2011, Ғылыми-әдістемелік журнал <https://articlekz.com/kk/article/16014>
2. Ақпараттық технологияларды сабақта қолдану. «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының филиалының мәлімдемесі. Сапарова Н.С. - 2013- <http://zkoipk.kz/kz/b5/252-article.html>
3. Физикадан вертуалды зертханалық жұмыстарды жасауда Macromedia Flash бағдарламасын қолдану әдістемесі. Информатика пәнінен курстық жұмыс. Мұхтарұлы Ш.- 2014 <http://www.myuniversity.ru/>
4. Дәстүрлі және электрондық оқытуды кіріктіру. Қазақстан мектебі.№7. 2011ж
5. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Под.ред. Е.С. Полат.- М., 2000 г.
5. <https://bilimainasy.kz/%D1%84%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D2%93%D1%8B%D0%BD%D0%B4%D0%B0-%D1%8D%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%8B-%D0%BE%D2%9B%D1%83%D0%BB%D1%8B%D2%9B%D1%82/>

ӘОЖ 37.02

МҰҒАЛІМНІҢ МЕТАПӘНДІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Байсова Л.Ж.¹, мектеп директоры, **Сыдыкбекова М.А.²**, п.ғ.к.,аға оқытушы
"№2 орта мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі¹, Талдықорған қ.
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті², Талдықорған қ.

E-mail: baisova_1971@mail.ru

Жаңа білім беру стандарттарын енгізу жағдайында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің рөлі, білім алушыларда өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі реттеу және өзін-өзі жүзеге асыру процестерін дамытуға бағытталған оқу және сабақтан тыс қызметтегі барлық педагогикалық ұжымның арнайы қызметінен тұрады; білім беру мекемесінде рефлексивті-инновациялық орта құру, білім беру процесіне қатысушыларды дамытуға және өзін-өзі дамытуға ынталандырады.

Тірек сөздер: метапәндік құзіреттілік, метапәндік нәтижелерді қалыптастыру
Роль психолого-педагогического сопровождения в условиях внедрения новых

образовательных стандартов, состоит в специальной деятельности всего педагогического коллектива в урочной и внеурочной деятельности, направленной на развитие у обучающихся процессов самопознания, самоопределения, саморегуляции и самореализации; создание в образовательном учреждении рефлексивно-инновационной среды, мотивирует участников образовательного процесса на развитие и саморазвитие.

Ключевые слова: *метапредметные компетенции, формирование метапредметных результатов*

The role of psycho-pedagogical support in the context of the updated education program and the new educational standards includes the special activity of the teaching staff at the lessons and extracurricular activities with the purpose of developing the processes of self-knowledge, self-determination, self-regulation and self-realization in students; the creation of a reflective and innovative environment in an educational institution, motivates the participants in the educational process on development and self-development.

Key words: *interdisciplinary communication and interdisciplinary competence, the formation of metasubject results*

Қазіргі уақытта өскелең ұрпақтың жеке тұлғаны әлеуметтендіру және өмірде техникалық инновацияны табысты қолдану үдерісіне ықпал ететін дағдылары мен іскерліктерін қалыптастыру мәселесі өзекті болып табылады.

Білім берудің жаңа стандарты білім беру жүйесіндегі жағдайды өзгертті, ол білім алушының құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталып отыр.

"Білім беру деңгейлері арасындағы мазмұнның сабақтастығын қамтамасыз ету мақсатында бүкіл білім беру траекториясы бойы жинақталатын өтпелі негізгі құзыреттер айқындалатын болады. Бұл құзыреттер білім берудің барлық деңгейлеріндегі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының құндылығы мен мазмұндылығын, білім беру саласындағы басқа да негіздемелік құжаттарды (салалық біліктілік шеңбері, кәсіби стандарттар) айқындау үшін негіз болады",- деп Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көрсетілген. [1]

Жаңа білім беру стандарттарының басым бағыты - жалпы орта білім берудің дамыту әлеуетін іске асыру, ал білім берудің мақсаты - оқушылардың жалпы мәдени, тұлғалық және танымдық дамуы болып табылады.

Педагогикалық білім беру парадигмасының өзгеруі және оны мәні бойынша психологиялық-педагогикалық білімге айналдыру педагогтарға өзінің кәсіби қызметі процесінде оқушылардың дамуына, олардың ерекшеліктерін есепке алуға және олардың зияткерлік және жеке әлеуетін жан-жақты ашуға бағытталған оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін мазмұнның қажеттілігін білдіреді. Педагогтің жұмысы мектептің білім беру процесін басқару жүйесінің қажетті элементі болып табылады, өйткені оның қызметінің нәтижелері бірқатар міндетті критерийлер бойынша мектепте оқыту сапасын бағалауды болжайды. "Педагогтің міндеттері мен жауапкершілігі өз қызметі саласында тиісті кәсіби құзыреттерді меңгеруге міндетті", - деп көрсетілген Қазақстан Республикасының "Педагог мәртебесі туралы" Заңында. [2]

Ұсынылып отырған бағдарламалардың өзектілігі тек қана оқу іскерлігін жүзеге асыруға мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен қатар әлемді тануға және қайта құруға, проблемалар қоюға, іздеуге, жаңа шешімдер табуға, құрмет пен тең құқылық негізінде басқа адамдармен ынтымақтасуға, зияткерлік және шығармашылық әлеуетті дамытуға, құзыреттілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жүйесінде білім алушыларда әртүрлі құзыреттілікті дамыту тәсілдерінің бірі "түйінді", яғни "метапәндік" нәтижелердің талаптарын орындауға бағытталған әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру болып табылады.

Әмбебап оқу іс-әрекеттері деп білім алушылардың жаңа білімді өз бетінше меңгеру қабілеті, осы процесті дербес ұйымдастыруды қоса алғанда, білік пен құзыреттілікті қалыптастыру түсініледі. Оқу іс-әрекетінің барлық компоненттерін толық меңгеруді көздейді, соның ішінде: 1) танымдық және оқу себептері; 2) оқу мақсаты; 3) оқу міндеті; 4) оқу іс-әрекеттері мен операциялары. [3]

Негізгі білім беру нәтижелері ретінде: пәндік, метапәндік және жеке тұлғалық құзыреттіліктер танылады. Метапәндік құзыреттіліктерді және жеке қасиеттерді өлшеу қажеттілігі білім беру процесінің нәтижелерін диагностикалау жүйесін құруды талап етеді, ал аталған құзыреттілікті қалыптастыру және өлшеу технологиясы мектеп педагогы қызметінің негізгі пәні болып табылады.

Білім берудің өзекті міндеті білім беру ядросының психологиялық құрамдас бөлігі ретінде әмбебап оқу іс-қимылдарын дамытуды қамтамасыз ету болып табылады. Әмбебап оқу іс-әрекеттері (ӨОӨ) - жаңа әлеуметтік тәжірибені саналы және белсенді түрде беру арқылы субъектінің өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру қабілеті; оқушының мәдени бірегейлігін, әлеуметтік құзыреттілігін, төзімділігін, жаңа білім мен іскерлікті өз бетімен меңгеруге қабілетін, оның ішінде осы процесті ұйымдастыруды қамтамасыз ететін іс-қимыл жиынтығы.

Метапән - дәстүрлі цикл пәндерінен ерекшеленетін құбылыс. Метапән пән мазмұны мен пәндік идеяны және ең маңыздысы рефлексивтілік идеясын біріктіреді, оқушы маңызды ұғымдарды жадында сақтайды. Оқушы өзінің жұмыс тәжірибесінде кері байланыс жасай алады және әр түрлі пәндерді меңгеруіне қарамастан, болашақ қабілеттілігінің белгілі бір блогын қалыптастырады. Себебі, бүгінгі таңда әр түрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру, өз бетімен білім алу және коммуникация дағдыларын дамыту өзекті болып саналады.

Метапәндік құзыреттілік, 20-ғасырдың соңында, А.В. Хуторский мен Ю.В. Громыконың ғылыми мектептерінде дамыды, содан кейін «метапәндік әрекет», «метапәндік нәтиже» ұғымдары пайда болды. Жалпы, метапәндік құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық негізі Ю. В. Громыко, Н. В. Громыко, А. В. Хуторский, Е.Е. Вяземский, О. Ю. Стреловой, Т. И. Фисенко сынды педагогтардың еңбектерінде жан-жақты зерттелген. Қазіргі заманғы білім берудегі метапәндік тәсілдің маңызы зор, себебі, ол білім берудің жоғары сапасына қол жеткізудің шарты ретінде көрінеді.

Яғни, мемлекеттік білім беру стандартында педагогикалық қызметкердің кәсіби құзыреттілігі берілген талаптарға сәйкес міндеттерді орындауға бағытталған қызмет түрлері ретінде анықталған. Бірақ, метапәндік тәсіл оқу пәндерінің мазмұндық және іс-әрекеттік деңгейде бытыраңқылығы және қазіргі білім беру жүйесінің әлемнің тұтас қабылдануын қалыптастыру үшін жағдай жасауға қабілетсіздігі себебінен өзекті болып табылады. Осылайша, қайшылықтар анықталады:

* мұғалімнің кәсіби метапәндік құзыреттілігін нақты түсінудің болмауы және қазіргі мұғалімнің осындай құзыреттіліктерінің қажеттілігі;

* мұғалімнің метапәндік құзыреттілігін дамыту қажеттілігі және оның даму процесін теориялық және технологиялық қамтамасыз етудің жеткіліксіз әзірленуі;

А.В. Хуторский ғылыми мектебі әзірлеген метапән әдісі пәндік оқытудың қазіргі жүйесіне неғұрлым сәйкес келеді. Метапәндік құзыреттіліктің негізгі ережелері:

1. Метапәндік білім беру нәтижелері оқушылардың метапәндік мазмұны мен метапәндік қызметіне негізделеді.

2. Метапән мазмұны оқу пәндерінде болатын және тиісті білім беру объектілерінің негізі болып табылатын іргелі білім беру объектілерінің айналасында шоғырланады.

3. Метапән қызметі пәндік қызметке сүйенеді.

4. Диагностикаға және бағалауға метапән нәтижелерінің екі түрі жатады: а) оқушылардың сыртқы білім беру нәтижелері (өнімдері); олардың ішкі тұлғалық өзгерістері (ББД, құзыреттілік, қабілеттер). Нәтижелердің бірінші түрін (оқушының шығармасы,

баяндауы, рецензиясы сияқты сыртқы өнімдер) әрбір мұғалім өзіндегі әдістемелік құралдардың көмегімен бағалай алады. Нәтижелердің екінші түрі - бұл оқушы өзінің білім беру өнімін жасай отырып, көрсететін және дамытатын білік, білім, құзыреттілік.

И.А. Зимний, А.Л. Андреева секілді ғалымдардың еңбектеріне сүйенсек, метапәндік құзыреттер деп есептейтініміз:

* когнитивті - білім алу және оларды құндылық деп санау қабілеті, мәселені көруге (ұғынуға) және шешуге дайын болу;

* аксиологиялық – «жақсылық» пен «жамандықты» талдай отырып, құнды таңдауды жүзеге асыру қабілеті;

* әлеуметтік – дүниетанымдық - қазіргі заманғы ғылыми негізде дүниетанымды қалыптастыру және «белсенді азаматтық ұстанымды» іске асыру қабілеті;

* коммуникативтік – басқалармен өзара іс-қимыл жасау, сондай-ақ басқаның «мәтініне» жауап бере отырып, ақпаратты табу және өңдеу қабілеті - өзіндік, авторлық мәтін;

* мәдениеттану (мәдениеттану) – мәдениетті көтеру, дамыту және тарату, кез келген құбылыстарды талдаған кезде одан шығу қабілеті.

Қазақстанда кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық және практикалық қырларын Ш.Х.Құрманалина (колледж жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау), Б.Т. Кенжебеков (жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігі), Г.Ж. Меңлібекова (болашақ мұғалімнің әлеуметтік құзыреттілігі), Б. Қасқатаева (болашақ математика мұғалімінің әдістемелік құзырлылығы), С.И. Ферхо (мұғалімдердің оқу үдерісінде электронды оқу құралдарын пайдалана білу құзыреттілігі) және т.б. ғалымдар зерттеген. Ғалымдардың ой-пікірлері мен тұжырымдарын саралай келе, құзыреттілік түрлерін төмендегідей жіктелуінің жиі кездесетінін аңғардық. Құзыреттілік түрлері өте көп, бірақ солардың арасында түйінді құзыреттіліктерді ажыратуға болады.

Құзыреттілік иерархиясы:

- *Түйінді құзыреттіліктер – жалпы білім мазмұнына жатады (мета-пәндік);*
- *Жалпыпәндік құзыреттіліктер – оқу пәндерінің және білім саласының нақты ортасына жатады;*

- *Пәндік құзыреттіліктер – құзыреттіліктің алдыңғы екі деңгейіне қарағанда жекелеу, нақты сипаттамасы және оқу пәндерінің аясында қалыптасу мүмкіндігі бар.*

Түйінді (метапәндік) құзыреттіліктерге мыналар жатады:

- Әлеуметтік құзыреттілік – қоғамда басқа адамдардың көзқарасын ескере отырып іс-әрекет ете білу.

- Коммуникативтік құзыреттілік – түсінікті бола алу мақсатында қарым-қатынасқа түсу қабілеттілігі.

- Пәндік құзыреттілік – адами мәдениеттің жеке салалары тұрғысынан талдау және әрекет ету қабілеттілігі.

- Ақпараттық құзыреттілік – ақпараттың барлық түрлерімен жұмыс істей білу, ақпараттық технологияларды игере білу қабілеттілігі.

- Автономизациялық құзыреттілік – өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі білімдендіру, бәсекеге түсу қабілеттілігі.

- Математикалық құзыреттілік – сандық ақпаратпен, сандармен жұмыс істеу қабілеттілігі.

- Нәтижелі құзыреттілік – өз өнімін шығаруға, ол үшін шешім қабылдау мен жауапкершілікті өз мойнына ала білу, еңбек ету мен пайда таба білу біліктілігі.

- Ұстанымдық құзыреттілік – дәстүрлі ұстаным заңдылықтары бойынша өмір сүруге дайындығы, қабілеттілігі.

Заманауи жағдайда кез келген сабақ метапәндік тәсілді ескере отырып ұйымдастырылуы тиіс. Метапәндік идеясының бастамашыларының пікірінше, мұғалім сабақ жоспарын құрып қана қоймай, сонымен қатар, оны бағалауы тиіс.

Міне, метапән байланыстарын игеру нәтижесі ретінде ұмтылуымыз керек:

* басым және екінші кезектегі міндеттерді сезіне отырып, мақсаттарды өз бетінше анықтап, жоспар құруы тиіс

• өз қызметін өз бетінше жүзеге асыруы тиіс, сондай-ақ мақсатқа жету үшін түрлі ресурстарды пайдалануы, қажетті стратегияларды таңдай білуі тиіс.

* ұжыммен нәтижелі қарым-қатынас жасау және өзара іс-қимыл жасау дағдыларын қалыптастыруымыз керек. Жағдайды өз бетінше бағалай білу және шешім қабылдау, танымдық рефлексия дағдыларын меңгеру маңызды фактор болып табылады. Әрбір сабақта метапән байланыстарын қалыптастыру бойынша жұмыстың қажеттілігі анық көрінеді.

Сонымен қатар, білім беру процесін психологиялық сүйемелдеу негізінде келесі қағидаттар ұсынылады:

- **жүйелілік принципі** - жұмыс алгоритмінің болуы және қызметтің барлық негізгі бағыттарының мүмкіндіктерін пайдалану;

- **тұлғаның құндылығы мен бірегейлігі принципі**, баланың өзін-өзі бағалауынан және даралығын танудан тұратын тұлғалық дамудың басымдылығы. Бұл қағидат жеке мүмкіндіктері мен қабілеттерін ескере отырып, әрбір баланың интеллектуалдық, эмоциялық, рухани-адамгершілік, дене және психикалық дамуы мен өзін-өзі дамытуға бағыттауды көздейді.;

- **тұтастық принципі** - тұлғаға кез келген психологиялық әсер ету кезінде оның танымдық, мотивациялық, эмоционалдық және т.б. көріністерінің барлық алуан түрлілігімен жұмыс істеу қажет.

- **мақсаттылық және себепті шарттылық принципі** – кез келген психологиялық әсер саналы болуы және қойылған мақсатқа бағынуы тиіс, яғни әсер ету себебі мен мақсатын түсінуі тиіс. Әсер оның салдары емес, құбылыстың себептеріне бағытталуы тиіс;

- **дер кезінде болу принципі** - кез келген психологиялық әсер дер кезінде және оның жоғары тиімділігі үшін неғұрлым қолайлы жағдайларда жүргізілуі тиіс;

- **білім беру үдерісінде баланың белсенділік принципі**. Антропологиялық педагогикада білім беру адам белсенді ұстанымға енгізілген процесс ретінде қарастырылады;

- **практикалық бағыттылық принципі** - әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру, оларды практикалық іс-әрекет пен күнделікті өмірде қолдану қабілеті.

Метапәндік нәтижелер оқу пәндерін қоспағанда, әмбебап оқу іс-қимылдарын және барлық оқу пәндерінің бағдарламаларын қалыптастыру бағдарламасын іске асыру есебінен қалыптастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеті оқушылардың жекелеген пәндер шеңберінде нақты пәндік білімі мен дағдыларын меңгеруі ғана емес, "оқуға үйрету" құзыретін қамтамасыз ететін "әмбебап оқу іс-әрекеттерінің" жиынтығын қалыптастыру болып табылады. Мұның барлығы білім алушылардың жекелеген пәндер шеңберінде нақты пәндік білімдер мен дағдыларды игеруі, сондай-ақ олардың жаңа әлеуметтік тәжірибені саналы, белсенді түрде беруі арқылы жүзеге асырылады. Бұл ретте білім, білік және дағды мақсатты іс-әрекеттердің тиісті түрлерінен туынды ретінде қарастырылады, егер олар оқушылардың белсенді әрекеттерімен тығыз байланыста қалыптасса, қолданылса және сақталса. Білімді меңгеру сапасы әмбебап іс-әрекеттер түрлерінің алуан түрлілігімен және сипатымен анықталады.

Психологиялық талаптар:

- ✓ Дамыта оқыту принциптеріне сәйкес сабақтың мазмұны мен құрылымын анықтау
- ✓ Мұғалімнің өзін-өзі ұйымдастыру ерекшеліктері
- ✓ Танымдық іс-әрекетті ұйымдастыру
- ✓ Жаңа білім мен іскерлікті қалыптастыру барысында оқушылардың ойлауы мен қиялын ұйымдастыру
- ✓ Оқушылардың ұйымшылдығы
- ✓ Жас ерекшеліктерін есепке алу

Педагогтердің, ата-аналар мен оқушылардың уақытылы психологиялық қолдауы оқушылардың білім алуына байланысты көптеген мәселелерді болдырмауға мүмкіндік береді, жалпы білім беруді жаңғыртудың өзіндік ұтымды әрекеті болып табылады.

Осылайша, жаңа білім беру стандарттарын енгізу жағдайында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің рөлі, біздің ойымызша, білім алушыларда өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі реттеу және өзін-өзі жүзеге асыру процестерін дамытуға бағытталған білім беру мекемесінде рефлексивті-инновациялық орта құрудың нәтижелі болуын қамтамасыз етеді.

Қорыта айтқанда, метапәндік технологиялар білім беруді жаңарту міндетін тиімді шешуге және заманауи білім беруді озық позицияларға шығаруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы
2. Қазақстан Республикасының "Педагог мәртебесі туралы" Заңы. 15-бап.
3. Озеркова И.А. Метапредметный подход: способы реализации. [Электронный ресурс]: Материалы пед.конф., Москва, 17 декабря 2010 г. / Центр дистанц. образования "Эйдос", Науч. шк. А. В. Хуторского; под ред. А. В. Хуторского. - М.: ЦДО «Эйдос», 2014.
4. Хуторской А.В. Современная дидактика. - СПб: Питер, 2011. – 544 с.
5. Асмолов А.Г. Бурменская, Г.В. И.А. Володарская И.А «Формирование универсальных учебных действий в высшей школе: от действия к мысли.; ред. А.Г. Асмолова. - М: Просвещение, 2012. – 159 с.

ӘОЖ 541.124

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР – БАЛАЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА ҮЙРЕТУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Бакраденова А.Б.¹ п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, **Клим С.**¹ магистрант, **Кемалова Д.Ж.**² магистр, аға оқытушы

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті¹, Талдықорған қ.
Павлодар мемлекеттік педагогикалық институты², Павлодар қ.

Мақалада интербелсенді технологияларды түрлі оқыту-тәрбиелеу сатыларына енгізудің тиімділігі қарастырылған. Авторлар соны зерттеулерге сүйене отырып, балаларды дамыта оқыту мақсатында бұл технология әдістерінің тәсілдеріне сараптама жасайды. Мектепке дейінгі балалардың, оқушылардың және студенттердің шығармашылық әрекетке жету жолдарында ИОТ-тың тікелей ықпалын ашып көрсетеді.

Тірек сөздер: белсенділік, тұлға, оқыту сапасы, шығармашылық әрекет, интерактивті тақта

В статье рассмотрена эффективность внедрения интерактивных технологий на различных учебно-воспитательных ступенях обучения и воспитания. Авторы, опираясь на исследования, проводят анализ приемам и методам данной технологии, как составная часть развивающего обучения. Примерами доказывают о том, что ИТО оказывает непосредственное влияние детям дошкольного возраста, школьникам и студентам на поисковом пути их достижения в творческой деятельности.

Ключевые слова: активность, личность, качество обучения, творческая деятельность, интерактивная доска

The article provides for the effectiveness of the introduction of interactive technologies at

various educational stages. Based on these studies, the authors analyze the methods of these technologies in order to develop children's learning. Provides direct assistance and assistance on the way to achieve the creativity of kindergarten children, school children, and University students.

Key words: activity, personality, learning quality, creative activity, interactive whiteboard

Қазіргі заман балалары технологияның қарыштап дамуына орай өте белсенді, көпшілігі қарқынды ойлау және даму ерекшеліктерімен ақпаратты қабылдауға қабілетті келеді. Интербелсенді оқыту технологиясы дамыта оқыту технологиясының құрамдас бөлігі ретінде бүгінгі оқыту үдерісіне барлық оқыту сатыларында қолданылуда. Қазіргі мемлекеттік құжаттарда оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда білім берушілерге көп нұсқалық қағидасына рұқсат беріліп, яғни тәрбиешілердің, мұғалімдердің өзіне ыңғайлы нұсқаны қолдануына мүмкіндік туғаны тиімді болуда [1,2,3]. Тәжірибе көрсеткендей, интербелсенді оқыту технологиясының (ИОТ) тиімділігіне көз жеткізу оқытушының оны жүзеге асыру сапасына байланысты. Балабақшадағы тәрбиеші, не мектептегі мұғалім болсын, олардың естен шығармайтын мәселесі – алдарында болашақта шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаңалықтар ашатын, ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндеті тұрғаны.

Шығармашылық әрекет дегеніміз – білім алушының өзіндік жеке шығармашылық бағытын таңдау қажеттігін және шығармашылық өнім, нәтиже туғызуға бағытталған жауапкершілігін қамтитын әрекет. Шығармашылыққа бейімдей оқыту әрекетінде субъект пен субъектінің тығыз байланысы болуы, оқытушы бар күш-жігерін, педагогикалық шеберлігін оқушы мен тәлімгердің бойындағы табиғи мүмкіндіктерді ашуға, үйлесімді дамытуға бағыттауы, шығармашылық жағдай жасауы, білім алушының өз тарапынан белсенділік, дербестік көрсетуі өзіне деген сенімділігі арқылы ғана шығармашылық әрекетті қалыптастыруға болады.

«Интербелсенді» терминінің негізгі сипаттамалары қандай? Бұл сұраққа мақала авторлары: «Интербелсенді оқыту – бұл танымдық әрекеттің арнаулы ұйымдастыру формасы. Ол толық айқындалған және мақсатын алдын-ала болжауға болатын оқыту түрі. Осындай мақсаттардың бірі оқушы өзінің жетістіктерін, интеллектуалдық белсенділігін сезетіндей, оқу барысының өнімділігін арттыратын оқытудың жинақы (комфортный) шарттарын жасау. Интербелсенді оқытудың мәнісі сыныптағы барлық оқушы таным процесімен қамтылады, олар өздерінің білетін және ойлайтын нәрселері арқылы түсінуге және қарсы әсер етуге (рефлексировать) мүмкіндік алады. Таным процесінде, оқу материалын игеруде, оқушылардың біріккен әрекеттері мынаны білдіреді; әр оқушы өзіне тән ерекше еңбегін сіңіреді, білім, идея, әрекет ету тәсілдерін алмасу үздіксіз жүреді. Сонымен қатар, бұл процес өзара қолдау және қайырмадылық атмосферасында жүреді. Яғни, жаңа білім алып қана қоймайды, танымдық процестің өзін дамытады, оны әлдеқайда жоғары топтасу мен еңбектесу дәрежесіне көтереді» деп тұжырымдайды [10].

Балаларды алғашқы оқыту сатыларынан бастап интербелсенді оқыту қоршаған ортадағы оларға таныс жағдаяттарды модельдеуді, рөлдік ойындарды қолдануды, қызықты мәселені балалардың бірлесіп шешуін қарастырады. Ойната отырып ойланту үдерісінде қандайда бір қатысушысы ерекшеленіп жатпайды, әдеттегідей жақсы сөйлейтіндерге немесе мектепте озық оқитындарға ғана назар аудару сияқты жағдаяттарға жол берілмейді. Бұл оқытушыны да модельге адамгершілікпен, демократиялық жолмен келуге үйретеді.

Білімденудің алғашқы сатысы – балабақшада баланың 4-5 жастан бастап «Мен» атынан сөйлеуі қалыптасады. Осы кезден баланың байланыстырып сөйлеу әрекеті танымды арттыру әрекеті болып табылады. Балаларды ауызша байланыстырып сөйлеуге үйрету үшін ұйымдастырылатын оқу қызметінде мынадай белсенді сөздік тәсілдер қолдану тиімді:

а) Сұрақ - жауап арқылы сөйлемдер құрату немесе дайын сурет бойынша әңгімелету. Суретке балалар тақырып қойып, сол тақырып аясында шығармашылық бағыттағы

жұмысты ұйымдастыру.

ә) Балаларға арналған әңгіме, ертегілерді оқып беру арқылы балаларды ауызша сөйлеуге, түсінік, танымын арттыруға дағдыландыру. Көркем әдебиетпен жұмыс әрекетінде ертегінің жалғасын бейнелеген суреттер көрсету арқылы ертегі мазмұнын өздеріне аяқтату, кейбір балаларға тақырып ұсынып, сол тақырыпқа байланысты лайықты сурет салу дағдыларына жол беру, көмекші сұрақтар қою арқылы ойларын айқын, нақты жеткізуге итермелеу.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу тілін дамытуға зерттеушілердің еңбектерінде модельдеу көрнекілігі, мнемотехнологиялық әдіс-тәсілдер ұсынылған. Балалар сюжетке өздігінен жоспар құруда, мәтін мазмұнын байланыстыра жеткізуде және өзінің монологті сөйлеуінде сөйлемдерді грамматикалық формада құруда көптеген қиыншылықтармен кездесетіндігі айқындалып отыр[9]. Осы сұранысқа орай алдын ала слайдтар әзірлеп, тақырыпқа қатысты тірек сызба моделін қолдану тиімді екеніне көз жеткізудеміз.

Тірек сызба көмегімен көрген-білгенін қайталап әңгімелетуде 4-5 жасар балалармен мынандай жетістіктерге қол жеткізуге болады:

- Естіген мәтіннің негізгі бөліктерін бөлуді шамалауға;
- Оларды өзара байланыстыра алуға;
- Сонан соң тірек сызбаға сәйкес сөйлем құрастыра білуге.

Ойдағыны әңгімелеу немесе көркем шығарма мазмұнын қайталап айту кезінде модельдеу - көрнекілігін қолдану жұмысы бойынша балалардың төмендегідей қабілеттері қалыптастырылады:

- Алмастыру қағидасын игеру, яғни кейіпкерлерді және көркемдік шығармашылық заттарын орынбасарлармен белгілей білу (мысалы: «Құстарды санап, сәйкес сандармен қосу»);

- Оқиғаны орынбасарлар арқылы көрсете білуді қалыптастыру (Мысалы: «Жағажайға балалар не (құралдар, киім-кешек суреттері) алды?» Олар не істеді, демалысты қалай өткізді?);

- Орынбасарлардың орналасуына сәйкес эпизодтардың ретімен берілуі (Мысалы: «Жайлауда» тақырыбына ретсіз, әр қилы эпизодтар салынған сурет сұлбалары беріледі.);

- Қайталап әңгімелеудің жоспары ретінде өздігінен кеңістіктің динамикалық үлгі құра білуді қалыптастыру («Пантомимо» ойынын қолдану);

- Тірек - сызба арқылы әңгіме құрастыру (Сұрақтарға жауап беріп, тірек –сызбалар арқылы әңгіме құрату).

Модельдеу көрнекілігінің тиімділігін бекіту үшін келесі тәжірибені жасап көруді ұсынуға болады: сөз сөйлеу қабілеті бірдей балалардан құрылған екі топқа жеті сөйлемнен мәтін құру ұсынылады.

- Бірінші топ – мәтінді тірек сызбасыз айтып береді.
- Екінші топ мнемокесте арқылы айтып береді.

Мұндай тәжірибе модельдеу көрнекілігінің тиімділігін дәлелдей алды. Балалар тірек сызбаға сүйеніп, байланыстырып сөйлеуде жоғары нәтижеге жете алды [8].

Бала үшін сөйлеу тілін меңгеру – көп сатылы үдеріс. Ол алдымен бала ойының тілі арқылы сыртқа шығу ниетінен басталады. Тәрбиешінің нұсқауымен бала іштей «Не айту керек?», «Қандай ретпен сөйлеу керек?», «Қалай әдемілеп айту керек? деген сұрақтарға жауаптарды дайындап алуға біртіндеп дағдыланады, кейін тірек-сызбаларға орналастыруға үйретіледі.

Сөйлем құрау икемділігін дамытуға үйретудегі модель-көрнекілік баланың осындай сұрақтарына тез жауап бере алуына ыңғайлы. Модель – көрнекілігін қолдану арқылы жүргізілген жұмыс нәтижесі балабақшадағы топ балаларының сөйлеуге оқыту-үйрету үдерісінің сапасын толық қамтамасыз етеді.

Өкінішке орай қазіргі кезде де сөз байлығының жетіспеушілігінен балалар өз ойларын толық жеткізе алмайды. Балалардың сөздік қорын дамытуға қосымша жұмыстар атқаруда тәрбиешілер мнемотехника көмегіне сүйенеді.

Балалардың тексеру қорытындысы бойынша модель – көрнекілігінің тиімділігі мектепке дейінгі жастағы баланың монологтік сөз сөйлей білуін қалыптастыратын үдеріс құралы екенін дәлелдейді. Жоғарыда мысал ретінде келтірілген модель-көрнекілікті тапсырмалар белсенді орындалады. Олар, біріншіден, әр баланың естіп, ойда сақтау қабілетінің дамуына, екіншіден, сюжеттің өрбіте баяндалуы үшін әңгіменің фрагментін, суретті, олардың арасындағы өзара байланысты анықтап және оларды бірыңғай сюжетке біріктіруге мүмкіндік береді, үшіншіден, баланың ойлай білуін қалыптастырып және ойындағысын реттеп, толық әңгімеге айналдыра алуға негіз бола алады[10].

Осылайша, модель-көрнекіліктерді мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлем құрау икемділігін дамыту бойынша жүргізілетін барлық жұмыстарда, оқытудың барлық кезеңдерінде қолдануға болады және қолдану қажет.

Нәтиже бойынша балалар белсенді бола бастайды, балалар өз ойын айтқысы келеді, сұрақтарға жауап береді, сұрақты дұрыс қоя біледі, ең бастысы – көрнекі материалмен жұмыс істеу оларға қызықты. Әңгіме құрастыруды, сурет бойынша әңгіме құрауды тек жеке балалар ғана емес, оқу жылының басынан үндемей келген балалар да орындай алады.

Бастауыш мектепте интербелсенді оқыту – бұл танымдық әрекетті арнайы ұйымдастыру формасы. Бұл – оқытушы тарапынан әрбір тақырыпқа орай толық айқындалған және мақсатын алдын-ала болжауға болатын оқыту түрі. Негізгі мақсаттардың бірі оқушы интербелсенді үдеріс үстінде өзінің танымдық жетістіктерін, ой жарысы кезіндегі интеллектуалдық белсенділігін сезетіндей болуы тиіс. Интербелсенді оқытудың маңызы бұл оқыту кезінде аудиториядағы барлық оқушы бала танымы процесімен қамтылады, олар өздерінің білетін және ойлайтын нәрселері арқылы деректерді түсінуге және қарсы әсер етуге (өздігінен пайымдауға) мүмкіндік алады[7].

Интербелсенді оқытудың негізгі қағидалары: орта қалыптастыру, әрекет арқылы үйрету, өмірмен байланыстыру, өзіндік талпыныспен дербестікке баулу.

Оқушының пәнге қызығушылығын арттырып, шабытын тудыру, әр сабақты дұрыс ұйымдастыру педагогтің шеберлігіне байланысты. Егер ол қай жастағы білім алушының алдында өз тапсырмаларын сергек сезімталдықпен өнер сахнасында тұрғандай дауыспен, жатық және мәнерлеп жеткізсе, яғни сабақты таңқаларлықтай етіп бастаса, негізгі бөлімінде бұрын-соңды болмаған ойын түрлерін қолданса, проблемалық оқыту әдістерімен материалды өмірмен ұштастыра әрбір оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай жасаса – ұстаздың мақсатына жеткені.

Музыка, өзін-өзі тану немесе жаратылыстану сабақтарында әдістемелік тәсілдердің көмегімен оқушылардың көңіл-күйлерін көтеріп, эмоциясына, рефлексиясына дем беретін дамытушы салауатты орта құрылады. Ал шығармашылық тапсырмалар кезінде көрнекі құралдарды, ақпараттық-технологияларды жиі қолданып, мәселелі суреттерді қиюластыра қажетке жаратып, әдеби кітаптар бойынша «менен сый» кезеңін орайластыра пайдаланып, «коллаж -жоба» жасауға ұмтылдыруға болады. Сондай-ақ, сурет салып, өлең шығару, жағдаяттар кезіндегі ойлану мен ойындар кіреді.

Шебер ұстаз әр сабағын ойлайтын ойынға айналдыра алуы керек. «Жалғасын тап», «Ойлан, тап», «Мен ақын (күйші, шешен, т.б.) болсам...» сияқты болжалды, қиялды әрекеттер баланың логикалық ойын дамытса, өздері құрастырған ребус, жұмбақ, криптограмма, қанатты сөздер мен сөзжұмбақтар баланың зерігуін туғызбай, шығармашылық іске машықтандырып, баланың табиғи дарынын қанаттандырып, дербестігін қалыптастырады.

Таным үдерісінде, оқу материалын игеруде, оқушылардың біріккен әрекеттері мынаны білдіреді: әр оқушы өзіне тән ерекше еңбегін сіңіреді, білім, идея, әрекет ету тәсілдерін алмасу үздіксіз жүреді. Сонымен қатар, бұл үдеріс субъект пен объект

арасындағы өзара қолдау және қайырымдылық аясында жүреді. Яғни, білім алушы жаңа білім алып қана қоймайды, танымдық үдерісті, яғни оны әлдеқайда жоғары топтасу мен еңбектесу дәрежесіне көтереді.

Жоғары оқу аудиторияларында ұйымдастырылатын интербелсенді оқытудың негізгі мақсаттары: болашақ мамандардың арасында еркін, ашық шығармашылық қарым-қатынас орнату; студенттердің білімді өз бетімен ізденуіне бағыт-бағдар беру, яғни ізденуші субъектінің қажетті білік-дағдыларын қалыптастыру мақсатында жетекшінің ақыл-кеңесі.

Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше, сауатты, жан-жақты шығармашылыққа бейім тұлға дайындау мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру болашақ маман интеллектуалдық, кәсіптік адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбеттің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі [7].

Жаңа технологияларды тәрбиеші не оқытушы түрліше (орташа дәрежеде, ұқыпты, дәл нұсқау бойынша немесе шығармашылықпен) іске асыруы мүмкін. Бұл жерде технологияны жүзеге асырушының тұлғалық компоненті, белгілі бір ерекшеліктері елеулі түрде әсер етеді, сонымен бірге студенттің әрекеті – оның қабылдауы, ынтасы, құштарлығы негізгі рөл атқарады.

Интербелсенді әдіс кезінде: сабақ үстінде білім алушылар мен оқытушылар арасында тығыз қарым-қатынас орнайды; ондай қарым-қатынас білім алушылар әлдебір мәселені талқылап, соның шешімін табуға тырысқан кезде қалыптасады; онда білім алушылардың жауабынан гөрі мәселенің шешімін табуға талпынғаны маңызды болады. Себебі интербелсенді оқытудың басты мақсатының өзі сол - білім алушыларды өз бетінше ой қорытып, жауап табуға үйрету. Мысалды, «Адамзат тілінің пайда болуын бала тілінің шығуымен салыстыруға бола ма?», «Естігеніне еліктеу теориясына баланың еліктеуін жатқызуға бола ма?» деген сұрақтар төңірегінде сөжарыс ұйымдастыру қазақ тілі теориясынан тәлімгерлерді өзіндік, дербес ой қорытындыларға әкелді. Интербелсенді әдістеме өзара қарым-қатынастың мол ауқымын қамтитынын байқатты. Бұл әдістемеде білім алушының бұған дейін алған өмірлік тәжірибелері білім берудің негізгі көзі болып табылатыны анықталды.

Интербелсенді оқытуда білім алушы түрлі кезеңдерде, түрлі жағдаятта субъектілермен қарым-қатынасқа түседі: 1) оқытушымен (сұраққа жауап берген кезде); 2) өзге білім алушылармен (қосақталып жұмыс істеген кезде); 3) шағын топтармен (топпен жұмыс істеген кезде); 4) белгілі бір топпен, аудиториямен (сауалнама алғанда); 5) кейбір техника түрлерімен (компьютермен интернетке шыққанда т.б.).

Интербелсенді әдістің ерекшелігі: бала өзгелермен араласу барысында ашыла түседі, көбірек оқып, тәжірибе жинай алады. Ал оқушының өз тәжірибесі интеллектуалдық тәуелсіздіктің негізі және барлық өркениетті азаматтың қажетті құралы болмақ. Бұл жаңаша әдістеме білім алушылардың мынадай мақсаттарына жетуге мүмкіндік береді:

1) олар мол мағлұмат алып, өздері айтқан пікірге логикалық түсініктеме беруге жол ашады;

2) өз пікірлерін терең ойланып айта алатын болады;

3) мәселені талқылаған кезде бұған дейін алған, тәжірибеде жинақтаған білім қорын пайдаланады;

4) бір-бірінен жаңа мағлұматтар ала отырып, білімін толықтырады;

5) шындыққа көз жетуі үшін дәлел іздеп, ойын анықтап көрсете алады [10].

Интербелсенді әдісте таным қабілеттерінің мынадай түрлері қолданылады: 1) фактілерді еске алу; 2) ойлану; 3) алған білімін жаңа жағдайға пайдалану; 4) талдап, синтездеп үйрену (бір ортақ шешімге жету үшін, барлық идеяларды біріктіру); 5) баға беру (сапасын анықтау). Бұл әдіс осылай жастарды жеке тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына жол ашады. Бұл ретте ең алдымен оқытудың формалары мен түрлерін, әдістерін түрлендіріп, жаңартып отыру, білім беру ісін технологияландыру (озық техникаларды

мысалы: ғаламторды, интербелсенді тактаны, электронды оқулықтарды т.б. пайдалану) керек. Ең бастысы білім алушыларды оқу әрекетінің субъектісі ретінде дамуын қамтамасыз ету. Олардың оқу әрекеттерін ынталандыруда барлығының көзқарастарына көңіл бөлу, пікірлеріне шынайы қызығушылық танытып, мұғалімнің келісуі, оларды белгілі бір шешім қабылдауға мәжбүрлемей, пікірлерін сынауға, жоққа шығаруға, кемсітуге жол бермеуі әрдайым жадыда болған жөн [5].

Сонымен, интербелсенді оқыту технологиясы – бұл ұжымдық, өзін-өзі толықтыратын, барлық қатысушылардың өзара әрекетіне негізделген үдеріс. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек» деп көрсетілген[2]. Солардың бірі білім беруді ақпараттандыру барысында дидактикалық және оқыту құралы болып компьютер саналады. Сондықтан кез-келген білім беру саласында мультимедиялық электрондық оқыту құралдары барлық оқыту және тәрбиелеу мекемелерінде пайдаланылып келеді.

Заманымызға сай қазіргі қоғамды ақпараттандыруда педагогтардың біліктілігін ақпараттық – коммуникациялық технологияны қолдану саласы бойынша көтеру міндетті іске айналды. Бүгінгі ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық-құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалыптастыру. ЖОО мен жалпы білім беру мектептерінде, тіпті балабақшаларда ақпараттық бірлікті қалыптастыру қажет. Өйткені олар: оқу орнының материалдық-техникалық базасына; ақпараттық қоғам саясатының мақсаты мен міндеттеріне; оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру жүйесіне; оқушылардың жас ерекшеліктері мен меңгеру қабілеттеріне, педагог мамандардың информатикадан білім деңгейлерінің сапасы мен шеберліктеріне, оқу-тәрбие бағытының ақпараттық қоғам бағытымен өзара байланысына тәуелді. Қазіргі уақытта жаратылыстанудан ғылыми білім беруде сабақ барысында интерактивті құралдар кеңінен қолданылуда. Интерактивті құралдардың көмегімен мұғалімнің де, оқушының да шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол ашылып отыр.

«Білім берудегі интерактивті технология – мұндағы интерактивті сөзі- inter (бірлесу), act (әрекет жасау) ұғымын білдіреді, сабақ барысында оқушының топпен жұмыс жасауға қатыспауы мүмкін емес, бірін-бір толықтыратын, сабақ барысында барлық оқушылардың қатысуын ұйымдастыратын оқыту барысы... Мұғалімдердің көрсетуінше, бұл тақтаға салынған интербелсенді бағдарлама оқушылардың жартылай жұмысын атқарады. Мысалы: белгілі бір материалды интербелсенді тақтада орындау арқылы файлдағы белгілермен өзгерістерді сақтап қалуға болады, бұл материалды сабақта болмай қалған оқушыларға қайта түсіндіруге немесе келесі жолы тағы да қолдануға мүмкіндік туғызады» [5, 49-52].

Қазіргі уақытта дидактикалық және оқыту құралы болып компьютер және интербелсенді тақта әбден орнықты. Сондықтан кез-келген білім беру саласында мультимедиялық электрондық оқыту құралдары барлық пәндерді оқытуға пайдаланылуда. Бұрынғы дәстүріміздегі тақта мен компьютер проекторына қарағанда, интербелсенді тақта сабақ мазмұнын кеңінен ашуына мүмкіншілік туды. Интербелсенді тактаны пайдалану кезінде жетістікке қол жеткізу үшін, тек қана сабақ сауатты жоспарлап, керекті материалдарды дұрыс дайындау керек. Мысалы, «Адам және табиғат» тақырыбында музыка, әдебиет, дүниетану пәндерін кіріктіре отырып, проблемалық сұрақтармен оқушыларға ойтолғау құрастырта аламыз. Кіріспе бөлімде музыка әуенімен табиғат аясын енгендей жағдаят тудырылады. Оқушылар интерактивті тақтадағы «Табиғат» сөзіне топтастыру жасайды. Қорытындысында «Өлі және тірі табиғат арасында байланыс бар» деген тұжырымға өздері келеді. Негізгі бөлімде сызба құрастыру арқылы «Адамның жанды табиғат өкілдерінен айырмашылығы бар?» деген проблемалық сұраққа жарыстыра жауаптар тыңдалады, сабақ соңында музыка сазымен Абайдың адам мен табиғат жайлы

өлеңі оқылып, талдатылады.

Міне, осылайша интербелсенді тақтада бір уақытта бірнеше материалдарды қолдануға болады: бейне, дыбыс, сурет, мәтін, және т.б. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, ескертетін ұсыныстарымыз: Сабақ алдын-ала дайындалған болу керек, сонда ғана материалдар жылдам түсіндіріледі. Мысалы, «Демалыс күнгі саяхат» тақырыбына «Жағажайдағы демалыс», «Ауылда қалай демалдық», «Қысқы ойындар» т.б. тақырыптарға дайын файлдар не қолдан жасалған слайдтарды қолдануға болады. Топшаларға жіктелген тапсырмалар сабақ соңына дейін логикалық үздіксіз түрде болса, сонда ғана сабақ қойылған мақсатына жетеді; сабақ кезінде сақталған файлдар оқушыларға таратылып беріледі: сондай-ақ бұл файлдар келесі сабақта өтетін материалдарды қайталауға және толықтыруға мүмкіндік тудырады.

Сабақ үрдісінде пайдаланып жүрген әдіс-тәсілдер оқушылардың оқуға деген ынта-ықыласының, дағды мен ой-өрісін, білім-біліктерінің артуымен сипатталары сөзсіз. Білім деңгейін көтеруге интерактивті құралдарды пайдалану оқу-тәрбие үдерісін тиісті деңгейге көтеруге, ұстаздарының, басшыларының, педагогикалық ұжымның жүйелі басшылыққа алған бағытын алға апаруға тиімді деп есептейміз. Интерактивті құралдарды қолдану негізінде балабақшада балалардың сөйлеу белсенділігі артса, мектепте жаратылыстану, дүниетану бағытының пәндерін оқыту сапасы көтеріле бастайды, ЖОО-да білім беруді ақпараттандыру жүйелі түрде іске асып келеді. Оқу үдерісінде, оның ішінде практикалық сабақтарда интербелсенді құралдарды қолдану мұғалімнің жеке тәрбиесіне, шығармашылық ізденісіне жол ашады. Интербелсенді құралдар оқыту формасын ұйымдастыруды түрлендіруге, дәстүрлі оқыту әдістеріне жаңа элементтер енгізуге мүмкіншіліктер жасайды. Бұл білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Интербелсенді оқыту технологиясындағы интербелсенді құралдарды орынды қолдану болашақ тұлғаның интеллектуалдық қабілеттерін жетілдіруге, әсіресе, оқу-тәрбие үдерісінде эвристикалық ізденіске, яғни шығармашылыққа жетуге көмектеседі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» ҚР Президенті – Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы (2012ж 14 желтоқсан)
2. Қазақстан Республикасының» Білім туралы» Заңы. Алматы.Алматы,1999.27-07.2007ж., №37-19-ІІІ. Астана. Ақорда.
3. ҚР-ның 2011-2020жж. арналған білімді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. Астана 2010.
4. «Қоғамдық сананы модернизациялау: болашаққа бағдар жол» ҚР президентінің мақаласы. Астана,2017.
5. Әлімов А. Қ. Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану: Оқу құралы. - Алматы: 2009. — 63б.
6. Дьяченко В.К. Новая педагогическая технология учебно-воспитательного процесса. Усть-Каменогорск.-2015.
7. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. - А.: Білім, 2008. - 52 с.
8. Метербаева К.М. Қоршаған дүниемен таныстыру арқылы балалардың байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру. (5-7 жас) ПҒК дис. Алматы, 2005ж.
9. <https://lektsii.org/14-38966.html>
10. <https://articlekz.com/kk/article/25176>

ӘОЖ 37.042.1

ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТА ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бекболғанов Е.Ж., п.ғ.к., Әділ Н. магистрант
Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық Университеті, Алматы қ.

E-mail: bekbo27a@bk.ru

Бұл мақалада зияты зақымдалған кіші мектеп жасындағы балалар туралы және олардың қоршаған орта туралы түсініктерінің ерекшеліктері туралы жазылған. Кіші мектеп жасындағы оқушылардың қоршаған ортамен танысуының негізгі міндеттері туралы айтылған. Қоршаған орта туралы түсініктерінің қалыптаспауына әсер ететін себептер көрсетілген. Балалардың танымдық процестерінің ерекшеліктері жазылған.

Тірек сөздер: *қоршаған орта, зияты зақымдалған оқушы, кіші мектеп жасындағы оқушы, қабылдау ерекшеліктері, арнайы білім беру жүйесі.*

В данной статье раскрывается понятие о детях младшего школьного возраста с поражением интеллекта и особенности их представления об окружающем мире. Были обсуждены основные задачи по ознакомлению учащихся младшего школьного возраста с окружающим миром. Указаны причины, влияющие на неразвитость представлений об окружающей среде. Описаны особенности познавательных процессов детей.

Ключевые слова: *окружающая среда, ученик с нарушениями интеллекта, ученик младшего школьного возраста, особенности восприятия, система специального образования.*

This article reveals the concept of primary school children with intellectual disabilities and the peculiarities of their understanding of the world around them. The main tasks of familiarizing primary school students with the world around them were discussed. The reasons that affect the underdevelopment of ideas about the environment are indicated. The features of children's cognitive processes are described.

Key words: *environment, a student with intellectual disabilities, a pupil of primary school age, features of perception, the special education system.*

Қазіргі уақытта көптеген балалар арнайы білімді қажет ететін мүмкіндігі шектеулі балалар санатына жатады. Олардың ішінде орталық жүйке жүйесінің органикалық зақымдануы салдарынан психикалық дамудың қалыпты барысы бұзылған зияты зақымдалған балалар тобы айтарлықтай пайызды құрайды.

Зияты зақымдалған бастауыш сынып оқушыларының табысты әлеуметтенуі үшін қоршаған орта туралы толыққанды түсінік маңызды. Ғалымдар баланың әлеуметтік дамуы оның қоршаған ортаны тану және өз білімін түрлі өмірлік жағдайларда пайдалану тәсілдерінде көрініс табады деп санайды. Әрбір ерекше бала өзін және айналасындағыларды түсінуге біртіндеп үйренеді. Жыл өткен сайын бала өзінің пәндік, табиғи және әлеуметтік әлемін кеңейтеді. Қоршаған орта туралы түсініктердің кеңеюіне байланысты, баланың интеллектуалдық және адамгершілік тұрғысынан дамуы артады, танымдық сала және жеке қасиеттері дамиды [1].

Қоршаған ортамен танысу – өмір бойы есте қалатын алғашқы нақты білімнің көзі.

Зияты зақымдалған оқушылар тек ересектердің көмегімен ғана қоршаған әлем туралы объективті бейнеге ие бола алады. Ерекше балалардағы бұзылыстың сипаты

объектіні тұтастай қабылдауды және тұтас бір бейнені жасауды қиындатады, оның сапалық сипаттамасын өзгертеді.

Кіші мектеп жасындағы оқушылардың қоршаған ортамен танысуының негізгі міндеттері:

- білім алушыларда табиғат құбылыстары туралы және өтілетін пәндері туралы қарапайым білім жүйесін қалыптастыру;

- қоршаған орта туралы байланыс жүйелерін қалыптастыру, баланың өмірдегі дұрыс бағдарын қамтамасыз ету;

- қоршаған ортамен танысу барысында кіші мектеп жасындағы оқушының танымдық әрекетін дамыту [2].

Арнайы әдебиетті талдау (И.М. Бгажнокова, Л.В. Занков, А.А. Катаева, Е.А. Стребелева, С.Г. Шевченко, М.М. Нудельман, В.Х. Петрова, И.М. Соловьев және т.б.) оқушылардың осы категориясының қоршаған әлем туралы түсініктерінің толық еместігіне әкелетін себептердің төрт тобын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- танымдық процестердің кемшіліктері: қабылдау, есте сақтау, ойлау, қиял және сөйлеу;

- жас ерекшеліктері үшін жетекші қызметті меңгерудің қиындықтары: заттық, ойын, оқу;

- қоршаған ортаға деген қызығушылықтың, эмоцияның тапшылығы негізінде көрінетін аффективті саланың өзіндік ерекшелігі;

- әлеуметтік өзара іс – қимылдың кедейлігі.

Зияты зақымдалған кезде танымның бірінші сатысы – қабылдау бұзылатыны белгілі. Балалардың қабылдауы естудің, көрудің, сөйлеудің дамымауы және оның болмауы салдарынан жиі зардап шегеді, бірақ талдағыштар сақталған жағдайда да, бұл балалардың қабылдауы бірқатар ерекшеліктерімен ерекшеленеді. Бұл жағдайды бірқатар психологтардың зерттеулері көрсетеді (К.А. Вересотская, В.Г. Петрова, Ж.И. Шиф) [3].

Ең басты кемшілігі – қабылдау жалпылауының бұзылуы. Қалыпты дамып келе жатқан балалармен салыстырғанда оның баяу қарқыны байқалады. Дамуында ауыр бұзылыстары бар кіші мектеп жасындағы оқушыларға ұсынылған материалдарды: суретті, мәтінді және т.б. қабылдау көп уақытты қажет етеді. Қабылдаудың баяулығы салдарынан балаларда қосымша түсініктен ең бастыны қиындықпен бөліп алу тән болып келеді, сонымен қатар бөліктер арасындағы ішкі байланыстарды түсінбеуі күшейе түседі.

Сондай – ақ, осы санаттағы балаларға заттарды үстіртін қабылдау тән, олар қабылданатын затқа талдау жасамайды, оны басқалармен салыстырмайды. Бұл қарапайым материал мен бірнеше күрделенген материалды қабылдау барсында айқын көрінеді. Бала өзін қоршаған әдеттегі заттарды жақсы ажыратады. Жаңа затты қабылдау, оны басқалардан ажырату, әсіресе оның жаңа қасиеттерін пайдалану барысында бала бағдарлы іс – қимылға жүгінбейді, затты тексермейді.

Сонымен қатар, осы топтағы балаларда қабылдау көлемінің тар болуы да байқалады. Зияты зақымдалған білім алушылар көрінетін объектідегі жеке бөліктерді ғана қабылдап, оны жалпы түсіну үшін маңызды материалды байқамайды.

Қабылдаудың барлық белгіленген кемшіліктері осы үдерістің жеткіліксіз белсенділігі аясында өтеді, нәтижесінде материалды одан әрі түсіну мүмкіндігі төмендейді. Олардың қабылдауын дұрыс бағытта басқару қажет.

Зияты зақымдалған бастауыш сынып оқушылары үшін кеңістік пен уақытты қабылдау қиындықтары тән, бұл оларға қоршаған ортаға бейімделуге кедергі келтіреді. Олар ұзақ уақыт оң және сол жағын ажырата алмайды, мектепте өз сыныбын, асхананы және т.б. таба алмайды, оқушылар апта күндері, жыл мезгілдері, сағаттарда уақытты анықтау кезінде қателеседі. Қалыпты құрдастарымен салыстырғанда, олар түстерді әлдеқайда кейінірек ажырата бастайды.

Зияты зақымдалған балалар сабақта нені айтып жатқанын іс жүзінде өзі көріп, өзі

ұстап көрмейінше түсінбейді. Көптеген оқушылар үшін оқыту мазмұны мен олардың өмір сүру қажеттіліктері арасында айтарлықтай айырмашылық бар болып көрінеді.

Қоршаған орта туралы білім мен түсініктері айтарлықтай шектеулі және қарапайым. Олар өзі және отбасы туралы мәлімет бере алмайды. Өз атын білгенімен, ата-анасының атын, тегін, туған күнін, үй мекен-жайын білмейді, олар кіммен өмір сүретінін де айта алмайды. Көптеген балалар дененің бөліктерін білмейді немесе көрсете алмайды: көз, ауыз, мұрын, құлақ, маңдай және т. б.

Зияты зақымдалған бастауыш сынып оқушылары педагогтың айтуы бойынша берілген нұсқаулықты түсіне алмайды, жануарлардың суреттері мен олардың атауларын сәйкестендіре алмайды. Түстердің атаулары естерінде ұзақ сақталады, бірақ кейде оларды дұрыс сәйкестендірмейді (біріктірмейді) [4].

Қоршаған орта туралы алған білім негізінде баланың дүниетанымы қалыптасады, демек ол адамның дүниетанымының құрамдас бөлігі болып табылады, адамның немесе қоғамның табиғатқа деген көзқарасын білдіреді.

Қоршаған әлем туралы түсінігі біртіндеп, оның өмір сүруі мен оқыту процесінде, осы кезеңде қоғамға тән көзқарастарға сәйкес қалыптасады. Әлем туралы қалыптасатын бейнесі адамдардың табиғат әлемі, олардың қоршаған ортасы туралы түсініктерінің деңгейін, оның даму заңдарын, адам мен табиғаттың өзара іс – қимыл процестерін түсіну дәрежесін көрсетеді.

Табиғат туралы түсініктің қазіргі деңгейіне сәйкес келетін қоршаған әлем туралы түсініктерді қалыптастыру мәселесіне қазіргі заманғы олигофренопедагогика елеулі көңіл бөледі. Балаларды оқыту мен тәрбиелеудің міндетті компоненті балалардың қоршаған табиғат әлемі туралы жүйелі және дәйекті білімді меңгеруі болып табылады.

Әлем тұтастығы туралы түсініктің дамуы бірқатар кезеңдерге ие (кез келген даму процесі сияқты), олардың бірі осы үдерісті бастау үшін алғышарттардың болуы болып табылады. Бұл жағдайда зияты зақымдалған оқушылардың жағдайын, тікелей өмір тәжірибесінде, сондай – ақ оларды мектепте оқыту барысында қалыптасатын қоршаған орта туралы қарапайым түсініктерді қалыптастыруды зерттеу мәселесі туындайды.

Біз зерттеген ғалымдардың еңбектерінде, қоғамда тарихи қалыптасқан ұғымдар адам қызметінің нысандары мен оның нәтижелерінде, мақсатқа сай жасалған заттарда кездесетіндігі жиі айтылады [5]. Жеке адамдар (ең алдымен балалар) олардың жеке эмпирикалық көріністерімен әрекет етуді үйренерден бұрын қабылдайды және меңгереді.

Бастауыш мектептің аяқталуына қарай көптеген оқушылар режимдік сәттерді орындай бастайды, мұғалімнің нұсқауларын орындай бастайды, орындалған жұмысты бағалауға, педагогтың басшылығымен сыныптастарға көмек көрсетуге тырысады. Сәйкесінше, балалардың танымдық іс-әрекетінің дамуында белгілі бір оң динамиканы байқауға болады. Сонымен бірге оқушылардың қоршаған орта туралы түсініктері пәндік сабақтарда, экскурсияларда кеңейеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Косымова А.Н. Коррекция представлений об окружающем мире у детей с нарушениями интеллекта // Дефектология - 2006,- №5.- с.30-35
2. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости. Умственно отсталый ребенок /Под ред. Л.С. Выготского и И.И. Данюшевского. - М., 2005. – 390 с.
3. Воспитание и обучение во вспомогательной школе. Под ред. В.В.Воронковой. М.: «Школа-Пресс», 1994
4. Екжанова Е.А. Системный подход к разработке программы коррекционно – развивающего обучения детей с нарушением интеллекта. // Дефектология. – 1999г. - №6 – с.25.
5. Кудрина С.В. Окружающий мир (программно-методическое обеспечение к урокам «Окружающий мир» в 1-4 классах специальных (коррекционных) образовательных учреждениях VIII вида. М.: «ВЛАДОС», 2014.

ӨЖ 37.042.1

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРМЕН КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Бекболғанов Е.Д. п. ф. к., Қанжігітова А. магистрант
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

E-mail: bekbo27a@bk.ru

Бұл мақалада ерекше білімді қажет ететін оқушылармен кәсіби бағдар беру жұмыстарын жүргізудің тиімділігі туралы жазылған. Мақала өзекті, әлі толық зерттелмеген арнайы білім берудегі мүмкіндігі шектеулі оқушылардың өздерін кәсіби тұрғыдан анықтауына және бұл жұмыстың тиімділігін көрсетуге арналған. Сонымен қатар мақалада мүмкіндігі шектеулі ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жүргізілетін кәсіби бағдар жұмыстарының кезеңдері көрсетілген.

Тірек сөздер: кәсіби бағдар беру жұмысы, ерекше білімді қажет ететін оқушы, мүмкіндігі шектеулі оқушы, кәсіби бағдар кезеңдері, арнайы білім жүйесі

В данной статье говорится об эффективности проведения профориентационной работы с учащимися, нуждающимися в особых знаниях. Статья предназначена для профессионального определения самих учащихся с ограниченными возможностями в специальном образовании, которые еще не изучены, и демонстрации эффективности этой работы. Кроме того, в статье отражены этапы профориентационной работы с учащимися, нуждающимися в особых знаниях с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: профессионально-ориентационная работа, ученик, требующий особых знаний, ученик с ограниченными возможностями, этапы профориентации, система специальных знаний

This article describes the effectiveness of professional orientation work with students who need special knowledge. The article is intended for professional identification of students with disabilities in special education who have not yet been studied, and to demonstrate the effectiveness of this work. In addition, the article reflects the stages of career guidance work with students who need special knowledge with disabilities.

Key words: professional orientation work, student requiring special knowledge, student with disabilities, stages of career guidance, system of special knowledge

Қазіргі кездегі шапшаң жүріп жатқан жаһандану үрдісі әлемдік бәсекелестікті күшейте түсуде. Тіпті бірқатар дамыған елдерде бұл идея ұлттық қағидаға айналған. Сондықтан халықаралық ұйымдар әлемі елдерінің бәсекеге қабілеттілігінің рейтингін анықтауға кірісіп, оның теориясы мен тұжырымдалары жасалып жатыр.

Ал Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін жүзеге асырудың тиімді жолдары Елбасының бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы» жолдауында айқындалған. Адамның жалпы білімін көтеру кең ауқымды мәселе болып отыр. Олардың біліктілігін, дағдыларын қалыптастыру қажеттігі еліміздегі ғылым-техникалық және әлеуметтік мәдени жетістіктерінің қарыштап дамуынан туындайды.

Жастарды оқытуға оларға кәсіби білім беруге, мамандарды жан-жақты даярлауға қоғам мен мемлекеттің бүгінгі таңда барынша назар аударуы да сондықтан. Елімізде жүргізіліп жатқан білім саясаты әлемдік білім кеңістігімен ықпалдасуға бағдарланған. Әлемдік білім кеңістігінен жалпы білім берудің басымдылық мақсаты-өзгермелі білім жағдайына тез бейімделетін өз жолын дұрыс таңдай білетін, оң шешім қабылдай алатын

тұлғаны даярлау.

Бүгінгі таңда еліміздегі демократиялық қоғам құру кезеңінде экономика саласында нарықтық қатынастарға көшу, қоғамда гуманизация үрдісі жүріп жатқан кезде, осы демократиялық қоғамда өмір сүретін шығармашылық еңбекке адамгершілік, психологиялық және тәжірибелік тұрғыдан дайын біртұтас, жан-жақты дамыған жеке адамды тәрбиелеу қоғамның басты мақсаты, әрі білім беру жүйесін реформалаудың кезек күттірмес негізгі міндеті болып табылады. Қоғамның болашақ мамандарын тәрбиелеуде жалпы білім беретін міндеттердің ерекше рөл атқаратыны белгілі.

Осыған орай, жеке адам бағыттылығының бір түрі ретінде кәсіби бағыттылықты қалыптастыру болашақ іскер мамандарды даярлаудың негізгі шарттарының бірі және кәсіби бағдар беру мәселесі жоғарғы сынып оқушылары үшін ең өзекті мәселе болып табылады.

Республикамызда бүгінгі күн талабына сай әртүрлі типтегі орта мектептердің пайда болуына байланысты оқушыларға кәсіби бағдар беру арқылы олардың кәсіби бағыттылығын мәселесі басты назарға айналуға.

Оқушы жастардың кәсіби бағыттылығы мен оларға кәсіби бағдар беру жұмысын ұйымдастыру мәселелерін қарастыратын ғылыми-психологиялық, педагогикалық әдебиеттердің талдауы – кәсіби бағдар беру жұмысының теориясы мен қолданбалық тәжірибесіне өзіндік үлес қосатындығын көрсетеді. Сонымен қатар, жалпы білім беретін қазақ мектептері, гимназиялар мен лицейлер, лицей-интернаттар, колледждер мұғалімдері кәсіптік бағдар беру жұмысын дұрыс жолға қоюда, өздерінің бұл үрдістегі орны мен ролін дұрыс анықтауда, оқушылардың кәсіби бағыттылықтарын олардың жеке-даралық ерекшеліктеріне сәйкес қалыптастыруда көптеген құндылықтарға тап болатындығын көрсетеді.

Мұндай жағдайлар кейіннен оқушылар бойында мамандықты, жұмыс орнын, оқу орнын ауыстыруға, кәсіби қанағаттанбаушылыққа, өзін маман және жеке адам ретінде дұрыс бағаламауға әкелері сөзсіз. Осыған байланысты мектептегі педагогикалық процесте оқушыларға кәсіби бағдар беруде олардың тұлғалық, саналық ерекшеліктерін ескеру мен кәсіби бағыттылығын қалыптастырудың ғылыми негізделген жолдарын қарастыру мәселесі туындайды.

Белгілі бір кәсіпке қызығушылықты қалыптастыру, сол кәсіпке деген эмоционалды қарым-қатынас-қызығушылықтың, кәсіп туралы түсініктің негізінде жүреді және тұлғаның кәсіби диспозицияларын қалыптастыру үшін бастапқы пункт болып қызмет етеді. Осылайша, кәсіби көріністерді дамыту нәтижесінде қалыптасатын орнатулар жүйесі әр түрлі деңгейдегі тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтауына алғышарттар жасайды. Н.С. Пряжниковтың айтуынша «кәсіпті таңдау кездейсоқ болмауы үшін, кәсіби бағдар беру процесінде бастапқы тұлғалық кәсіби орнатуларды қалыптастыру қажет».

Кәсіптік оқыту және жетілдіру процесінде бұл орнатулар дамып, жеке кәсіби-тұлғалық қасиеттерді, сонымен қатар жалпы тұлғаның кәсіби бағытын қалыптастырады.

Кәсіби бағдар- бұл мемлекеттік іс-шаралар жүйесі. Ол арнайы кадрларды ұтымды пайдалануға, оларды оңтайлы орналастыруға байланысты міндеттерді шешуге арналған. Кәсіби бағдар жеке бір дисциплина емес, ол экономика, психология, педагогика, медицина мәліметтеріне сүйенеді.

Кәсіби бағдардың келесідей тиімділігі анықталады:

- а) жеке тұлғаның мотивациялық саласын ескере отырып мамандық таңдау кезінде (мүдделер, ұмтылу, орнату және т. б.);
- б) адамның қабілеттері мен басқа да тұлғалық сипаттамаларын талдау;
- в) өндіріс қажеттілігінің рейтингімен қоғамның тарихи дамуының әрбір кезеңінде белгілі бір бейіндегі мамандар қажеттілігі бойынша.

Мамандық таңдаудың адекваттылығына қол жеткізу жеке тұлғаның оның қабілеттері мен мүдделеріне сай мамандық таңдау қажеттілігін түсінген кезде ғана қол

жеткізіледі. Осылайша, біз бұл процесс кәсіби бағытталған негізде оқушылардың кәсіби өзін-өзі айқындауын қалыптастыру деген ойға келеміз.

Егер осы процестердің өзара қатынасын қарастырсақ, онда кәсіби бағдар-бұл сыртқы процесс (оқушыға белгілі бір шаралар кешенімен әсер ету), кәсіптік өзін – өзі анықтау-бұл ішкі процесс (мамандықты саналы таңдауды қалыптастыру).

Арнайы білім беру мекемесіндегі түзету-тәрбие жұмысының кез келген аспектісі, соның ішінде кәсіптік бағдар оқушылардың құрамын терең зерделеуді көздейді, сондықтан кәсіби бағдарлау олардың ерекшеліктерін түсінбестен мүмкін емес.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың көпшілігінде жұмысқа қабілеттілігі айтарлықтай төмендігі байқалады: физикалық жүктеме кезінде тез шаршайды, шыдамсыз, зейіні тез ауысады. Бұл тек қана дене дамуының кемшіліктерімен ғана байланысты емес, сондай ақ эмоционалдық ерік сферасының жеткіліксіздігінен де қажетті жерде өзін жеткілікті көрсете алмайды. Моторлы жеткіліксіздігі бар оқушылар да бар, қозғалыстары баяу болып келеді.

Е.М.Старобинаның [1] пікірінше, мүмкіндігі шектеулі балалардың кәсіби бағдары бірнеше кезеңнен тұрады.

Бірінші кезең: кең кәсіпке сәйкес белгілі бір еңбек түрін оқыту үшін алдын ала іріктеу мақсатында оқушылардың еңбек мүмкіндіктерін зерделеуді қамтиды. Бұл кезеңде қарапайым оқушылардың кәсіптік білім алуы – мекемеде еңбек түрлерімен танысуы жатады.

Бұл кезеңдегі негізгі міндеттер:

- әлеуетті мүмкіндіктерді бір уақытта дамыта отырып, жеке тұлғаның ақауларын түзету;

- жоғары психикалық функцияларды дамыту және түзету;
- өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын қалыптастыру, еңбекке орнату;
- жалпы еңбек дағдылары мен түсініктерін қалыптастыру.

Екінші кезең: үйірмелер мен шеберханаларда тәрбиеленушілерді оқытуға, қабілеті мен қызығушылығын анықтауға бағытталған.

Негізгі міндеттер:

- түзету-дамыту оқу-жаттығуларын жалғастыру;
- мотивациялық-қажеттілік саласын жеке дамыту;
- өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын пысықтау;
- оқытылып жатқан кәсіби мамандықты насихаттау

Үшінші кезең: қатысуға бағытталған тәрбиеленушілердің сабаққа қызығушылықтарын, алдын ала кәсіби дайындықты қалыптастыруға бағытталған.

Негізгі міндеттер:

- еңбектік оңалту, еңбектік әлеуметтік тәжірибені кеңейту;
- әлеуметтік тәжірибені кеңейту.

Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қалыптастырудың алғашқы екі кезеңінде арнайы (түзету) мектептердің нормамен алшақтықтары байқалмайды. Қиындықтар кәсіптік өзін – өзі анықтаудың негізгі компоненттерін-кәсіптік бағыттылығын және кәсіптік өзін-өзі тануды қалыптастыру кезеңінде басталады, оқушылар алдында өз мүдделерін, қабілеттерін, түсініктерін нақты мүмкіндіктермен салыстыру проблемасы туындайды.

Балалардың өзіндік сана-сезімінің және ерекше білімді қажет ететін жасөспірімдер А.Р. Маллер [2], П.Н. Серов [3], Н.М. Сидоровтың [4] зерттеу пәні болды, Е.М. Старобина [1] және басқа да авторлар мүмкіндігі шектеулі оқушылардың кәсіби бағыттылығы мен өзін-өзі тануының өзіндік ерекшеліктері бар екенін дәлелдеді. Сондықтан олармен кәсіби бағдар беру жұмысы осы ерекшеліктер мен өз бетінше өмір сүруге психологиялық дайындығын қалыптастыруға, олардың әлеуметтік құзыреттілігін дамытуға бағытталған нақты кәсіби бағдарға ғана емес, әлеуметтік белсенділікті дамыту, өз болашағына жауапкершілік, жалпы еңбек салты болып табылады. Мүмкіндігі шектеулі оқушылармен

кәсіби бағдар беру жұмысы үздіксіз процес ретінде жүруі тиіс. Бұл жұмысты мүмкіндігі шектеулі оқушының белгілі бір кәсіби іс-әрекетті меңгеруін анықтаудан, оқушының өз кәсіптік дағдыларын ажыратудан және оның мүмкіндіктерін білуден бастау қажет. Кәсіби бағдар беру жұмысы-ұзақ процес. Ол ерекше білімді қажет ететін оқушының білім беру мекемінде болған уақытының барлығын дерлік қамтиды. Бұл жұмыс өзіне үш негізгі кезеңді қосу керек:

- дайындық кезеңі (міндеттер мен құралдарды анықтау, оқушылардың кәсіби қалауларын анықтау, кәсіби бағдар беру жұмысының жоспарын құру, кәсіби бағдарлық кеңес беру);

- негізгі кезең (оқушыларды таңдағалы жатқан кәсіби бағдар бағытына алдын ала теориялық және практикалық түрде дайындау, кеңес беру)

- қорытынды кезең (кәсіби бағдарлық анықтау, кәсіби бағдарды таңдау)

Тұлғаның бағыттылығын дамыту мәселесін басым мінез-құлық уәждеріне, тұрақты кәсіби мүдделерге, өзін-өзі бағалауға, оң еңбек қызметіне қарым-қатынас жүйесін қалыптастыру тұрғысынан қарастыру қажет. Мүмкіндігі шектеулі балалардың мамандықтар туралы түсініктері шектеулі, өнеркәсіптік, ауылшаруашылық, шығармашылық және т. б. мамандықтардың айырмашылықтарын нақты ажратпайды. Олардың көпшілігінде еңбек ете алатын халық шаруашылығының салалары туралы нақты түсініктері жоқ. Оларға өзінің мүмкіндіктері мен белгілі бір еңбек түріне кәсіби жарамдылығы туралы деректер белгісіз. Жоғарыда айтылғандардан мүмкіндігі шектеулі оқушылармен кәсіптік жұмыстарды ұйымдастыру маңызды сипатқа ие деген қорытынды жасаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Старобина Е.М. Профессиональная ориентация, профессиональная подготовка и трудоустройство при умственной отсталости./Методическое пособие. / Под научной редакцией Старобиной Е.М. - М.: ФОРУМ,2007, 236 с.

2. Маллер А.Р. – М., 2010. – 123 с. 8. Маллер, А. Р. Социальное воспитание и обучение детей с отклонениями в развитии [Текст]: практ. пособие / А. Р. Маллер. – М., 2005. – 121 с.

3. Серов, П.Н. Модель профессиональной подготовки учеников школы VIII вида [Текст] / П. Н. Серов // Дефектология. – 2006. – № 6. – С. 30–33.

4. Сидорова, Н.М. Трудовая адаптация учащихся с нарушением развития в рамках школьного трудового центра [Текст] / Н. М. Сидорова // Дефектология. – 2003. – № 3. – С. 87–89

ӘОЖ 37.042.1

МЕКТЕПАЛДЫ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Бекболғанов Е.Д. п. ф. к., **Қайдарова Д.** магистрант
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

E-mail: bekbo27a@bk.ru

Мақалада ЮНЕСКО деректері бойынша бүгінгі таңда моторлы, интеллектуалды немесе сенсорлық бұзушылықтары бар 500 млн. астам адам бар екендігі анықталған. Олар көбінесе олардың қоғамда толыққанды өмір сүруіне мүмкіндік бермейтін, сондай-ақ олардың социумның дамуына белсенді қатысуына кедергі келтіретін физикалық және

әлеуметтік кедергілерге тап болады. Мүмкіндігі шектеулі мектепалды балалармен жұмыс жасау барысында олардың танымдық қызығушылығын ескере отырып жұмыс жасау маңызды. Осы орайда, бұл жұмыста мектепке дейінгі мүмкіндігі шектеулі балалардың қызығушылығы сараланатын болады. Сонымен қатар, бұл мақалада аталған жұмыста бұл топтағы балалармен қызығушылығына қарай жұмыс жасау жолдары талданады.

Тірек сөздер: мүмкіндігі шектеулі балалар, қоғам, қызығушылық, жұмыс жасау, мектепалды.

В статье рассмотрены данные ЮНЕСКО, что на сегодняшний день насчитывается более 500 млн. людей с моторными, интеллектуальными или сенсорными нарушениями. Они часто сталкиваются с физическими и социальными препятствиями, которые не позволяют им полноценно жить в обществе, а также препятствуют их активному участию в развитии социума. При работе с детьми с ограниченными возможностями важно работать с учетом их познавательного интереса. В этой работе будет проанализирован интерес детей с ограниченными возможностями. Кроме того, в данной работе анализируются методы работы с детьми данной группы по интересам.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями, общество, интерес, работа, дошкольный возраст

According to UNESCO, there are currently more than 500 million people with motor, intellectual or sensory disabilities. They often face physical and social obstacles that do not allow them to fully live in society, as well as hinder their active participation in the development of society. When working with children with disabilities, it is important to work with their cognitive interest in mind. This work will analyze the interest of children with disabilities. In addition, this paper analyzes the methods of working with children of this interest group.

Key words: children with disabilities, society, interest, work, preschool

Мектепке дейінгі жас-тұлғалық дамудың, мектептегі білім берудің болашақ академиялық жетістіктерінің және денсаулық мүмкіндіктері шектеулі баланың әлеуметтік-эмоционалдық әл-ауқатының іргетасы белсенді қалыптасатын өте жауапты кезең. Мектепке дейінгі жастағы балалардың толыққанды өмір сүруі ЖВВЖ (жалпы визуальды және виртуальды жетілу) бар баланың одан әрі даму перспективасын, болашақ білім беру бағыттарын және мектепте оқыту бағдарламасын анықтайды [1, 56 б].

Оқушылардың танымдық іс-әрекетін дамыту - қазіргі кезеңдегі педагогикалық теория мен практиканың өзекті мәселелерінің бірі. Белсенділікті, дербестікті, бастаманы, іске шығармашылық көзқарасты дамыту-бұл оқу-тәрбие процесін жетілдіретін бағыттарды анықтайтын өмірдің өз талаптары десек те болады. Біз өз зерттеуімізде мектепке дейінгі балалардың танымдық іс - әрекетін белсендіруді дамыту жолдарын іздеу, олардың танымдық қабілеттерін және дербестігін дамыту-педагогтердің алдында тұрған міндет екенін анықтадық.

Қазіргі уақытта мүмкіндігі шектеулі балалар санының айтарлықтай өсуі ерекше алаңдаушылық туғызады.

Әр түрлі зерттеулердің деректері бойынша бастауыш мектептің жалпы білім беру бағдарламаларын меңгере алмайтын оқушылар саны білім алушылардың 20-30% - ын құрайды, ал олардың 70-80% - ы арнайы оқыту нысандары мен әдістерін талап етеді.

Осындай балалар санының өсуі бүкіл әлемде атап өтіледі, сондықтан білім берудегі қиындықтар бүгінгі таңда өзекті психологиялық-педагогикалық проблемалардың бірі болды.

Ал оқушылардың танымдық іс-әрекетін ынталандырусыз, оқылатын материалға тұрақты танымдық қызығушылықты қалыптастыру және дамытпай, мұғалімнің алдына қойылған білім беру сапасын арттыру міндеттерін шешуде табысқа жету мүмкін емес. Ол үшін тұлғаның

танымдық қызығушылықтары мен шығармашылық белсенділігін қалыптастыру қажет деп есептейміз. Танымдық қызығушылық шығармашылық белсенділікті тудырады, өз кезегінде белсенділікті арттыру танымдық қызметті күшейтеді және тереңдетеді [2, 126 б.].

Біздің пікірімізше танымдық іс-әрекетті дамытумен жұмыс-бұл білім алушыларда оқу іс-әрекетіне, қоршаған ортаға жағымды қарым-қатынасты қалыптастыру, олардың оқылатын пәндерді, оқиғаларды, құбылыстарды тереңірек тануға ұмтылысын дамыту болып табылды.

Ақыл-ойы бұзылған балалар үшін танымдық қызығушылықтың дамымауы тән, бұл олардың қалыпты құрдастарына қарағанда азырақ, таным қажеттілігін сезінеді (Н.Г. Морозова) немесе өзін мүлдем сезінбейді, себебі мектепке дейінгі жастағы балалардың ойын іс-әрекеті басым болады. Ал оның нәтижесінде бұл балалар қоршаған орта туралы толық емес және бұрмаланған түсініктерді алады.

Қандай да бір объект тұрғысынан ақыл-ой жағынан артта қалған оқушылар оның қасиеттері мен ерекшеліктерін егжей-тегжейлі түсінуге ұмтылмайды; оларда оны қараудың, талдаудың және басқа объектілермен салыстырудың қажеті жоқ; олар заттар мен олардың бөліктері арасындағы байланыстар мен қатынастарды нашар белгілейді. Коррекциялық оқыту биологиялық тұрғыда бұзылудың салдарынан туындайтын кейбір қиындықтарды еңсеру немесе теңестіру шарты ретінде әрекет етеді; ол дамуында қандай да бір ауытқулары бар баланың жеке басын қалыптастыру негізінде жатыр. ЖВВЖ бар баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы маңызды фактор кешенді тәрбие ғана емес, сонымен қатар арнайы оқытудың тұтас жүйесі принципі бойынша педагогикалық ықпал етуді ұйымдастыру болып табылады. ЖВЗ (жалпы вегетативті зеректілігі) бар мектеп жасына дейінгі балалар үшін сабақтың мазмұнын таңдау кезінде бір жағынан қол жетімділік принципін ескеру қажет, ал екінші жағынан материалды артық жұмсарту қажет [3, 98 б.].

ЖВЗ бар немесе денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар-бұл тәрбиеге ерекше көңіл бөлуді және көзқарасты талап ететін белгілі бір топ.

«ЖВЗ бар балалар» анықтамасы баланың дене немесе психикалық дамуында уақытша немесе тұрақты ауытқуының болуын білдіреді. Бұл ретте ол үшін оқыту мен тәрбиелеу үшін арнайы жағдайлар жасау қажеттілігі бар. Осы топқа жатқызуға болатын, яғни мүгедек балалар мен мүгедек деп танылғандары, сонымен бірге негізгі жіктемеге сәйкес ЖВЗ бар балалар келесі санаттарға бөлінеді:

- есту қабілеті бұзылған;
- сөйлеу дисфункциясы бар;
- тірек-қимыл аппаратының патологиясы бар;
- психикалық даму проблемаларымен, ақыл-ой дамуының артта қалуы бар;
- мінез-құлықтың бұзылуы және қарым-қатынастың бұзылуы бар;
- дамудың үйлескен, күрделі бұзылыстары бар балалар.

Мұғалім-логопед, психолог, тәрбиешілер, музыкалық жетекшінің тығыз өзара байланысы болуы керек, олар біздің ойымызша төмендегідей жағдайларда бірігеді:

- жұмысты бірлесіп жоспарлау;
- тақырып таңдау және сабақ әзірлеу, сабақтар мен тәрбие жұмыстарының кезектілігін анықтау.

Осылайша әр жасалатын жұмысты бірлесе талқылау нәтижесінде фронтальды, жалпы және жеке сабақ жоспары жасалады. Тек осы жағдайда ғана ЖДО (жастар денсаулық орталығы) мен ПДТ (психологиялық дамуы тежелген) мектепке дейінгі балалардың кемшіліктерін түзету жүйелі түрде жүзеге асырылады. Мектепке дейінгі балалардың түзету топтарының дамымауын сәтті еңсеру барлық педагогикалық ұжым жұмысында өзара тығыз байланыс пен сабақтастықтың негізінде жүзеге асырылады, сонымен бірге балаларға қойылатын талаптардың бірлігі жағдайында мүмкін болады.

Мұғалім-логопед:

- тіл дамуының деңгейін диагностикалайды;
- жеке даму жоспарларын жасайды;

- жеке сабақтар (дұрыс сөйлеу тыныс алуын қою, дыбыстарды түзету, оларды автоматтандыру, дифференциация және дербес сөйлеуге кіріспе), жалпы сабақтар (фонематикалық процестерді қалыптастыру);

- түзету-дамыту жұмысының логопедиялық әдістері мен технологияларын қолдану туралы педагогикалық қызметкерлер мен ата-аналарға кеңес береді.

Музыкалық жетекші:

- Балалардың музыкалық және эстетикалық тәрбиесін жүзеге асырады;

- Сабақ үшін материалды таңдау кезінде балалардың психологиялық, сөйлеу және физикалық дамуын ескереді;

- Сабақта музыкатерапия, ертектерапия, логоритмика және т.б. элементтерін қолданады.

Педагог-психолог:

- Педагогтардың өзара іс-қимылын ұйымдастырады;

- Логопед-мұғалімге, тәрбиешіге баланың жеке даму бағытын әзірлеуде әдістемелік көмек көрсетеді;

- Балалармен психопрофилактикалық және психодиагностикалық жұмыстар жүргізеді;

- Тәуекел тобына кіретін балалармен арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастырады;

- МДҰ (мектепке дейінгі ұйым) педагогтарының психологиялық құзыреттілік деңгейін арттырады;

- Ата-аналармен кеңес беру жұмыстарын жүргізеді.

Тәрбиеші:

- әр түрлі қызмет түрлері бойынша, сондай-ақ бейнелеу қызметі бойынша (сурет салу, мүсіндеу, әр түрлі материалдан құрастыру) барлық топпен сабақтар өткізеді. Балалардың бірлескен және дербес қызметін ұйымдастырады;

-мәдени-гигиеналық дағдыларды тәрбиелейді, жұқа және жалпы моториканы дамытады;

-тапсырмалар бойынша және мамандардың (педагог-психолог, мұғалім-логопед) ұсынымдарын ескере отырып балалармен жеке жұмысты ұйымдастырады.);

- Денсаулық сақтау технологияларын қолданады, топта қолайлы микроклимат жасайды;

-ата-аналарға мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру, баланың жеке ерекшеліктері, ұсақ моториканың даму деңгейі туралы кеңес береді;

- Балалардың денсаулығын нығайтуды жүзеге асырады;

- Мектепке дейінгі балалардың психомоторлық қабілетін жетілдіреді.

Мектепке дейінгі білім беру стандартының талаптарына сәйкес балалардың әртүрлі санаттарын дамыту, бұзылушылықтарды түзетуді табысты қамтамасыз етуге ықпал етеді. Ол заманауи қызықты құрал-жабдықтармен, дамытушы ойындар орталықтарымен жабдықталған болуы керек.

Біздің пікірімізше түзету жұмысының жалпы принциптері мен ережелері төмендегідей болуы керек, олар:

1. Әр оқушыға жеке көзқарас.

2. Әр түрлі құралдарды пайдалана отырып, шаршаудың алдын алу (ақыл-ой және практикалық іс-әрекетті алмастыру, материалдың ұсақ өлшемдерімен танысу, қызықты және түрлі-түсті дидактикалық материалды және көрнекі құралдарды пайдалану).

3. Оқушылардың танымдық қызметін белсендіретін әдістерді қолдану, олардың ауызша және жазбаша сөйлеуін дамытады және қажетті оқу дағдыларын қалыптастырады.

4. Педагогикалық тактиканың көрінісі. Аздаған табыстары үшін үнемі көтермелеу, әр балаға уақытылы және тактикалық көмек көрсету, өз күштері мен мүмкіндіктеріне деген сенімділікті дамыту.

Сонымен бірге мектепке дейінгі жастағы балалардың іс-әрекетін жандандыру үшін

оқытудың белсенді әдістері мен тәсілдерін қолдануға болады, олар:

1. Тапсырмаларды орындау кезінде сигналдық карточкаларды пайдалану (карточкалар бір жағынан плюс, екінші жағынан – минус; түрлі-түсті шеңберлер бейнеленген). Карточкалар мектеп жасына дейінгі балалардың білімін тексеру, алдыңғы материалдағы олқылықтарды анықтау мақсатында кез келген тақырыпты зерделеу кезінде пайдаланылуы мүмкін. Олардың ыңғайлылығы мен тиімділігі әр баланың жұмысында бірден көрінеді.

2. Берілген тапсырмаларды орындау кезінде тақтаға (сандарға) ендірмелерді пайдалану. Балаларға тапсырманы орындау кезінде жарыс сәті өте ұнайды, өйткені өз карточкасын тақтаға бекіту үшін олар сұраққа дұрыс жауап беруі немесе ұсынылған тапсырманы басқалардан жақсы орындауға ынталанады. [4, 75 б.]

3. Сабақ барысында қызмет түрін ауыстыру үшін сурет материалын қолдану, көру қабылдауын дамыту, назар аудару және есте сақтау, сөздік қорын жандандыру, байланыстыра сөйлеуді дамыту.

4. Рефлексияның белсенді әдістері.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың эмоционалдық және танымдық аясына түзету әсерінің тиімді әдістері мыналар:

- ойын жағдайлары;
- заттардың түрлік және тектік белгілерін іздестірумен байланысты дидактикалық ойындар;
- басқалармен қарым-қатынасты дамытуға ықпал ететін ойын тренингтері;
- бұлшықет спазмалары мен қысқыштарын, әсіресе бет пен қол маңын алып тастауға мүмкіндік беретін релаксация.

Ойын оларды іздеу жағдайына қояды, жеңіске деген қызығушылықты оятады, тез, жиналған, ептілік, тапқырлық, тапсырмаларды нақты орындау, ойын ережесін сақтау. Ойын балалармен жұмыс жасаудың әр түрлі формаларында кез келген мазмұнды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Әр баланың мүмкіндіктеріне сәйкес қол жетімді тапсырмалар ұсынылады. Ойын түрінде түзету тапсырмаларын шешу балалар мен ересектердің бірлескен шығармашылығының тілектестік, эмоционалды-мазмұнды атмосферасын құруға мүмкіндік береді, әр баланы оқу үдерісіне белсенді қатысуға шақырады, көңіл және танымдық қызығушылық танытады. [5, 102 б.]

Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істеу кезінде оқыту мен тәрбиелеуде оң динамикаға қол жеткізуге мүмкіндік беретін ерекше түзету - дамыту педагогикалық технологиялары қолданылады. Дәстүрлі және инновациялық технологиялардың сауатты үйлесімі білім алушыларда танымдық белсенділікті, шығармашылық қабілеттілікті, оқу-тәрбие үрдісінде мектепке дейінгі уәждемені дамытуды қамтамасыз етеді.

Сонымен, біздің пікірімізше педагогикалық үдерісте инновациялық технологияларды қолдану мүмкіндігі шектеулі әрбір баланың ішкі мүмкіндіктерін толық ашуға ықпал етеді, құндылықты әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды дамытады; мектепке дейінгі мекемеде осы санаттағы балаларды табысты оқыту үшін қажетті білім мен біліктердің белгілі бір шеңберін қалыптастырады.

Жоғарыда айтылғандарды тқжырымдай келе, коррекциялық оқыту-бұл балалармен жалпы дамыту жұмысына қосу ғана емес. Ол биологиялық бұзылыстың салдарынан туындайтын кейбір қиындықтарды еңсеру немесе теңестіру шарты ретінде әрекет етеді, бірақ әсіресе дамуында қандай да бір ауытқулары бар баланың жеке басын қалыптастыру негізінде құнды болады деген тұжырым жасаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Г.Д. Хакимжанова, А.А.Айдарбекова, «Обучение и воспитание детей с особыми образовательными потребностями», Алматы, 2001ж. 8-10бет.
2. Р.А. Сүлейменова, Г.В. Хакимжанова. «Отечественный и зарубежный опыт

включения детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс. Проблемы и пути решения», Алматы, 2001ж. беттер /10, 11, 45, 48, 52/.

3. Р.А. Сүлейменова. «Проблемы и основные тенденции развития специального образования в Республике Казахстан» // Вестник АГУ им. Абая. Серия «Специальная педагогика». – 2004. – №1. – 6.3-13.

4. Б.Р. Айтмамбетова. Жаңашыл-педагогтар идеялары мен тәжірибелері. Алматы. - 2011.

5. Мухина В.С. Мектеп жасына дейінгі балалар психологиясы. Алматы 2017. 256 бет

ӘОЖ 37.042.1

ДЕФЕКТОЛОГТАРДЫҢ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бекболғанов Е.Д. п. ф. к., Ләзи А. магистрант

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

E-mail: bekbo27a@bk.ru

Мақалада болашақ педагог-дефектологтарды дайындауға қойылатын жаңа талаптарды талап етеді, ол тек арнайы білімді ғана емес, сонымен қатар бәсекеге қабілетті болуға ықпал ететін білім мен іскерлікті меңгеруден тұрады, олар тұлғаның даралығы мен шығармашылық әлеуеті ашылған. Қазіргі білім беру жүйесі педагогтың креативті, шығармашылық, жеңіл бейімделетін тұлғасын қалыптастыруға, мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды әлеуметтік-мәдени тұрғыдан қосу және бейімдеу процестерін іске асыру үшін қажетті қабілеттерін дамытуға бағытталған мәселелер қарастырылған.

Тірек сөздер: педагог-дефектолог, білім беру жүйесі, жеке тұлға, бейімделу.

В статье изложены новые требования к подготовке будущих педагогов-дефектологов, которые содержат не только специальные знания, но и знания и умения, способствующие стать конкурентоспособными, которые максимально раскрывают индивидуальность и творческий потенциал личности. Современная система образования предусматривает вопросы, направленные на формирование креативной, творческой, легко адаптивной личности педагога, развитие способностей, необходимых для реализации процессов социально-культурного приобщения и адаптации лиц с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: педагог-дефектолог, учебный процесс, личность, адаптация.

The article sets out new requirements for the training of future teachers-defectologists, which contain not only special knowledge, but also knowledge and skills that help to become competitive, which maximize the personality and creative potential of the individual. The modern education system provides for issues aimed at forming a creative, creative, easily adaptive personality of the teacher, developing the abilities necessary for the implementation of the processes of social and cultural inclusion and adaptation of persons with disabilities.

Key words: teacher-defectologist, educational process, personality, adaptation

Білім берудің өзгеруімен сипатталатын заманауи жағдайлар болашақ педагог-дефектологтарды дайындауға қойылатын жаңа талаптарды талап етеді, ол тек арнайы білімді ғана емес, сонымен қатар бәсекеге қабілетті болуға ықпал ететін білім мен іскерлікті меңгеруден тұрады, олар тұлғаның даралығы мен шығармашылық әлеуетін барынша ашады. Қазіргі білім беру жүйесі педагогтың креативті, шығармашылық, жеңіл

бейімделетін тұлғасын қалыптастыруға, мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды әлеуметтік-мәдени тұрғыдан қосу және бейімдеу процестерін іске асыру үшін қажетті қабілеттерін дамытуға бағытталған. Бұл оқу орындарында білім беру үдерісін жаңартуды реттеуді қамтамасыз ететін бірқатар негізгі нормативтік-құқықтық құжаттарда көрініс табады. Қазақстандағы педагог-дефектологтардың кәсіби білімі бүгінгі таңда білім беру инклюзиясына/интеграцияға және постиндустриалды қоғамдағы еңбек қызметі саласының серпінді сапалы өзгерісіне ұмтылу жағдайында мамандардың тұрақты кәсіби-тұлғалық дамуындағы практиканың қажеттіліктеріне негізделген көп деңгейлі процесс ретінде қарастырылады [1].

Дефектологтардың кәсіби білім беру теориясы мен әдістемесінің өзекті мәселелерінің ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен (ЕБҚ) жұмыс істеу үшін мамандар даярлау мәселесі ерекше орын алады. Педагог-дефектологтардың кәсіби даярлығының сапасын арттыру ЕБҚ балалармен жұмыс істеу үшін еліміздің көптеген қоғамдық-саяси, экономикалық, әлеуметтік-педагогикалық және әлеуметтік-мәдени мәселелерін шешу үшін маңызды мәнге ие.

ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеу үшін педагог-дефектолог-өзінің мамандануы мен лауазымының титулдық атауы жоқ маманның мүлде жаңа формасы. Бұл білім беру ұйымдарының әртүрлі типтері мен түрлерінің, формальды, формальды емес және институционалдық емес білім беру нысандарының ағарту жүйесіне қосылатын педагог.. Бұл ретте ол бүгінде дәстүрлі және арнайы (дефектологиялық) білім беру мазмұнын қамтитын әмбебап білім алушы болып табылады. Жоғары оқу орнында арнайы бейіндік оқытудың болмауы жағдайында педагог-дефектолог балалармен жұмыс істеу үшін (объективті себептер бойынша) мұндай педагог өзін-өзі білім алуға, өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі бағалауға, өзіндік білім беру қызметін өзін-өзі басқаруға баса назар аударады.

Мұндай педагогтердің білім берудің жетекші принципі ретінде біз алған құзыреттіліктердің кең тәжірибелік қолданылуына және ойлау жүйелілігіне әкелетін тәртіптік және пәнаралық білімді жинақтау ретінде түсінетін фундаментализация болып табылады. Мұндай көзқарас ғылымдағы білімнің негізгі салалары мен арнайы пәндердің белгілі бір шеңберін бөлуді көздейді, онсыз педагог-дефектолог болжайды. Іргелі білім маманның ғылыми құзыреттілігіне қол жеткізу құралы болып табылады.

Білім беру саясатының идеологиялық векторының фундаментализация аспектісінде бағыттылығы еңбек нарығы мен мамандар нарығын қанағаттандыру мәселесін шешеді [2]. Білім беру мазмұнын фундаментализациялаудың жоғары деңгейі қандай да бір жоғары оқу орындарының мамандықтарына "ұзақ мерзімді" нарықтық сұраныс проблемасын алып тастайды.

Бұл ретте, нарықтың «қысқа мерзімді» талаптары білімнің бірінші деңгейіндегі оқытудың соңғы курстарында немесе жоғары білімнің екінші деңгейінде мамандану жағдайында қажетті құзыреттіліктерді игеру есебінен қанағаттандырылады. Жоғары білім берудің бастапқы деңгейінде білім берудің ең іргелі негізі жалпы гуманитарлық және әлеуметтік-экономикалық пәндер мен жаратылыстану-ғылыми бағыттағы курстарды қамтамасыз етеді. Бакалавриатта жалпы кәсіптік пәндер мен арнайы курстарды одан әрі игеру, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысуы пәнаралық байланыстарды орнатуға және болашақ дефектологтардың жүйелі ойлауын қалыптастыруға ықпал етеді.

Демек, игіліктің мақсаты көп деңгейлі оқыту процесінде адамның өзін-өзі жетілдіруі болып табылады. Білім адам өмірінің құндылығы ретінде адамның білімге және оның білімді игеруге табиғи құқықтағы қажеттілігімен анықталады.. Білім беруде ол адамның өз алдында және қоғам алдында білімге деген табиғи қажеттілігін қанағаттандырумен байланысты. Білім алу белгілі бір міндеттемелерді орындаумен байланысты. Жеке тұлғаға қатысты білім-адамгершілік сапаны қалыптастырады [3].

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың (ЕБҚ) педагогтары туралы әңгіме болған кезде бұл ұстанымдар ерекше мағынаға ие болады. «ҚР Білім туралы» заңда ерекше

образование алу қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерінің әртүрлілігін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету құқығын айқындай отырып, арнайы білім беру жағдайларын жасауға қойылатын талаптарды да белгілейді. Нормативтік-мемлекеттік құжат ЕБҚ балалармен жұмыс істейтін педагог үшін «тиісті» шекарасын сызады, педагог қызметкер педагогикалық негізделген және жоғары сапалы білім беруді қамтамасыз ететін типтік балаларды оқыту мен тәрбиелеудің арнайы (түзету) әдістері мен құралдарын қолдануы тиіс екендігін атап өткен дұрыс деп санаймыз.

Білім берудің этикалық құндылықтары жүйесінде «тиісті» құқықтық форматтағы жеке тұлғаның нақты білім мен кәсіп алуға қызығушылығын айқындайтын таңдау еркіндігіне бағытталған. Жеке тұлғаның қызығушылығын ескере отырып, білімді таңдау оқытуды дараландырумен, бейінді даярлықпен, оқу модульдерін немесе курстарды таңдаумен байланысты болады. Мемлекеттік құжатта білім беру ұғымы білім беру, кәсіби дайындық үдерісіндегі білім мен құндылықты ұстанымдардың бірлігі арқылы ашылады. Білім мазмұны оның кәсіби құндылығы тұрғысынан ашылады. Меңгерілетін білімде мағынаны табу кәсіби қызметке деген ынта мен ынтаның көзі болуы мүмкін. Бұл мағынада құндылықтар мен моральдық сананың нормалары жүйесіндегі кәсіби дайындық өзінің кәсіби қызметін игілік пен табыс ретінде түсінуді, моральдық және кәсіби борышты кәсіби қызметке тұрақты құндылық мотивация ретінде түсінуді білдіреді [4], оның ішінде психикалық дамуы тежелген балалармен жұмыс істейтін педагог болып табылады.

Қазіргі заманғы педагог-дефектолог заманауи мектептің білім беру ортасына әр түрлі санаттағы балалардың кіруімен байланысты бірқатар жаңа кәсіби құзыреттіліктерге ие болуы тиіс, олар:

- жүйелі-әрекеттік тәсіл логикасында педагогикалық қызметті жобалауға және жүзеге асыруға мүмкіндік беретін әдіснамалық құзыреттілік;
- бейімделген негізгі білім беру бағдарламаларының құрылымымен негізделген құзыреттілік; мақсатты болжау саласындағы құзыреттілік;
- бейімделген негізгі білім беру бағдарламаларын игерудің жеке, метапредмет және пәндік нәтижелеріне қол жеткізу және бағалау технологиясы;
- балаларға білім берудің арнайы жағдайларын жасауды қамтамасыз ететін құзыреттіліктер.

Қазіргі қоғамның мәдени-тарихи құндылықтары, мәдениеттер мен тұлғалардың диалогы білім берудің жаңа теориялары мен үлгілерін жобалаудың негізі болып табылады. Мұғалім-дефектолог-бұл ерекше баланың ерекше әлеміне жолсерік, бұл балалар мен ересектер үшін өмірдің құндылық-мағыналық бағдарларының трансляторы. Бұл білім беру инклюзиясының/ интеграциясының жаңа жағдайларында жұмыс істеуге мүмкіндік беретін жаңа ойлау, санасы, құзыреттілігі бар педагогты даярлауда дефектологиялық кадрларды даярлау жоғары мектепке жауапкершілігін арттырады.

ЕБҚ бар балаларға арналған педагог-дефектологтың білім беру мазмұнын модельдеу осы санаттағы білім алушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау және білім беруді сүйемелдеу бойынша осындай маманның кәсіби қызметінің қазіргі моделін құрайтын құзыреттілікті іріктеуді талап етеді. Педагог-дефектолог даярлаудың негізгі білім беру бағдарламалары білім берудегі инновациялық процестерге сәйкес оқу, зерттеу, ғылыми, практикалық қызметті біріктіру принципіне сүйене отырып жобаланады.

Білім беру жүйесін интеграциялау жағдайында педагогтың жалпы кәсіптік және арнайы білімді меңгеру деңгейіне, оның мәдени-ағартушылық құзыреттілігі мен ақпараттық мәдениетіне қойылатын талаптар көтерілді. ЕБҚ бар балалармен-мен адамдардың әлеуметтік және білім беру интеграциясының табыстылығы тек мемлекеттік шараларға ғана емес, сонымен қатар ЕБҚ бар балалардың мүдделерін қамтамасыз ететін жетекші субъект болып табылатын дефектологтың тұлғасына да байланысты болады, бұл жеке-кәсіби мінез-құлық нормаларының маңыздылығын көрсетеді [4].

Осылайша, педагогикалық кадрлардың кәсібилігін қалыптастыру бойынша

міндеттің өзектілігі білім беру саласындағы нормативтік-құқықтық актілермен мемлекеттік деңгейде қабылданған Қазақстан мектебін дамытудың қазіргі стратегиясымен және сәйкесінше мұғалімнің педагогикалық қызметінің жаңа шарттарымен: оның күрделенуі, лауазымдық міндеттерде жаңа функциялардың пайда болуы, білімге, кәсіби шеберлікке және т.б. туындайды. Бұл ретте инклюзия/интеграция жағдайында педагогикалық кадрлардың кәсіби қызметін сүйемелдеудің теориялық және ұйымдастырушылық-педагогикалық негіздерін әзірлеудің ғылыми проблемасы, педагог-дефектолог кәсібиігін қалыптастыру басқармасы ерекше маңызға ие болады. Қазіргі арнайы педагог білім беру практикасының көптеген сұрақтарына жауап таба білуі, Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, оқытудың, тәрбие мен дамудың қазіргі заманғы технологияларын меңгеруі; қазіргі әлемде өзін-өзі дамытып, өз бетімен білім алуы тиіс деген тұжырым жасаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. С.В. Алёхина, Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании Текст. / С.В. Алёхина, М.Н. Алексеева, Е.Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. -2011.-№1.-С. 83-92.
2. Боскис Р.М., Учителю о детях с нарушениями слуха Текст. / Р.М. Боскис. М.: Просвещение, 1998. - 128 с.
3. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.12.2015 г.)
4. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы, Астана, Акорда, 7 декабря 2010 года № 1118

ӘОЖ 37.022

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫ

Бекболғанова А.Қ. п. ф. к., **Мұсаханова Қ.** магистрант
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

E-mail: alma_bekbolganova@inbox.ru

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының жасына байланысты психологиялық ерекшеліктері білу және олардың интеллектуалдық тұрғыда дамуындағы мүмкіндіктерге ие болуы, соларға қатысты әдістері мен құралдарын таңдау жағдайлары қарастырылған. Сонымен бірге интеллект теориясына сәйкес Жан Пиаже зерттеулеріндегі адам интеллекті өзінің дамуында бірнеше негізгі кезеңдерден өтетіндігі көрсетілген. Кіші мектеп жасындағы балалармен жұмыс жасаудағы ересектердің негізгі міндеті анықталған.

Тірек сөздер: интеллект, бастауыш сынып, ойлау, қабілет, физиология, психология, рефлексия, қиял, ес, талдау.

В статье рассмотрены психологические особенности учащихся начальных классов в зависимости от возраста и возможности их интеллектуального развития, условия выбора связанных с ними методов и средств. Вместе с тем, в соответствии с теорией интеллекта в исследовании Жан Пиаже показано, что интеллект человека в своем развитии проходит несколько основных этапов. Определены основные задачи взрослых в работе с детьми младшего школьного возраста.

Ключевые слова: интеллект, начальный класс, мышление, способности, физиология, психология, рефлексия, воображение, память, анализ.

The article deals with the psychological characteristics of primary school students depending on their age and the possibility of their intellectual development, the conditions for choosing methods and tools related to them. At the same time, in accordance with the theory of intelligence, the study by Jean piaget shows that human intelligence in its development goes through several main stages. The main tasks of adults in working with children of primary school age are defined.

Key words: intelligence, primary class, thinking, abilities, physiology, psychology, reflection, imagination, memory, analysis.

Қазіргі білім беру жүйесінде кіші мектеп жасы шамамен алты жастан он бір жасқа дейінгі баланың өмір сүру кезеңін қамтиды. Қазіргі уақытта зерттеушілердің көпшілігі интеллектуалды дамудың оңтайлы кезеңі мектепке дейінгі және әсіресе кіші мектеп жасындағы болып табылады деген пікірде. Баланың осы жас сатысында интеллектінің қандай да бір жақтарын дамытуға өз дайындықтары тән болады. Бұл дайындық қолайлы педагогикалық жағдайлармен өзара іс-қимыл кезінде жоғары нәтижені қамтамасыз етуге қабілетті белгілі бір физиологиялық және психологиялық алғышарттардың болуымен анықталады.

Ерттеліп отырған тақырып бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиетті талдау бізге кіші мектеп жасындағы оқушылардың жалпы ерекшеліктерді бөліп көрсетуге мүмкіндік берді. Бастауыш сынып оқушыларының зияткерлік тұрғыда дамуы деп біз оларға оң көзқарасты, логикалық ойлау әрекеттерінің қалыптасуын, өзін-өзі реттеу қабілетін, келіп түскен ақпаратты барабар түрлендіру және қолдану қабілетінің дамыған болуын болжайтын олардың ақыл-ой қызметінің процесі мен нәтижесін түсінеміз.

Бала мектепке келгенде, оның оқу іс – әрекетінің шеберлігі мен дағдыларының болуы маңызды, бастауыш мектептің міндеті - оны оқуға үйрету. Оқу іс-әрекеті барысында бастауыш сынып оқушылары тек білімді, білік пен дағдыны игеріп қана қоймай, өз алдына мақсат қоя білуге, білімді меңгеру мен қолдану тәсілдерін табуға, өз іс-әрекеттерін бақылау мен бағалауды жүзеге асыруға үйренеді.

Кіші мектеп жасында оқу мотивтері, танымдық қажеттіліктер мен қызығушылықтар қалыптасады, зияткерлік қызметтің тәсілдері мен дағдылары дамиды, балалардың жеке ерекшеліктері мен қабілеті ашылады; өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі реттеу және өзін-өзі бағалау дағдылары дами бастайды.

Интеллектуалдық іс-әрекет - бұл баланы өзіне бұратын, рефлексия, «мен кім болдым» және «мен кімге айналдым» деген сұрақтарға жауап талап етеді. Оқушы өзіне бірте-бірте басқа адамның көзімен қарауға, өзін бағалауға үйренеді [1, 63].

Оқытудың ықпалымен бастауыш сынып оқушыларының барлық танымдық процесстері қайта құрылады. Кіші оқушылар бірте-бірте өздерінің психикалық үдерістерін меңгере бастайды, қабылдауды, ілтипатты, жадыны, ойлауды басқаруға үйренеді.

Кіші мектеп жасында ойлау басым психикалық функцияға айналады. Бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамыту үшін психологтар екі негізгі сатыны бөліп қарастырады. Бірінші кезеңде оқушылар оқу материалын көбінесе көрнекі - әрекетті және көрнекі - бейнелі тұрғыда талдайды. Оның дамуының жеткілікті деңгейі балаға практикалық іс-әрекеттерді, заттарды қолданбай, тек ойлы көзқарастар негізінде міндеттерді шешуге мүмкіндік береді. Ойлаудың бұл түрі схемалық бейнелерді пайдалануға, өзі туралы іс – әрекеттерді орындауға мүмкіндік береді-ақыл-ой тұрғысынан, яғни кіші мектеп оқушыларының көрнекі - бейнелі ойлауы жетілдіріледі, сөздік - логикалық ойлауды қалыптастыру және осы даму кезеңіндегі жаңа түзілімдердің бірі ретінде іс-әрекеттің ішкі жоспарының негізі қаланады. Бұл бастауыш сынып оқушыларының

интеллектуалдық тұрғыда дамуы жаңа сатыға көтерілді, оларда ішкі іс-қимыл жоспары қалыптасты.

Ойлау дамуының екінші сатысында балалар түсініктердің жекелеген белгілері арасындағы туыстық қатынасты, яғни жіктеуді меңгереді, оларда қызметтің аналитикалық-синтетикалық түрі қалыптасады, үлгілеу іс-әрекеті игеріледі. Бұл логикалық ойлау қалыптасады дегенді білдіреді.

Бастауыш сынып оқушыларының өз бетінше зейінінің дамуына үлгіні пайдалана отырып, баланың іс-әрекетін нақты ұйымдастыру, сондай-ақ өзін өзі басқара алатын және үнемі өзін бақылай алатын әрекеттер ықпал етеді. Осылайша, бірте-бірте кіші оқушы өз бетінше қойылған мақсаттарды басшылыққа алуды үйренеді, яғни ерікті түрде назарды жетекші болып табылады.

Оқу іс-әрекеті барысында оқушы көптеген мәліметтер алады және ол үнемі бейнелерді жасауды дағдыланады, онсыз оқу материалын түсіну және оны меңгеру мүмкін емес, яғни кіші оқушының қиялын оқыту басталғаннан бастап оның психикалық дамуына ықпал ететін мақсатты іс-әрекетке енгізілген.

Бастауыш сынып оқушыларының қиялын дамыту үшін олардың түсініктері үлкен маңызға ие. Сондықтан мұғалімнің сабақтарда балалардың тақырыптық көріністері жүйесін жинақтау бойынша үлкен жұмысы маңызды. Баланың өзінің ақыл-ой қызметін басқару қабілетін дамыту кезінде қиял неғұрлым басқарылатын процесс болып табылады және оның бейнелері оның алдына оқу қызметінің мазмұнын қоятын міндеттер арнасында пайда болады. Шығармашылық қиялды дамыту үшін алғышарттар жасалады.

Осылайша, біз кіші мектеп жасындағы оқушылардың интеллектуалды тұрғыда дамуы үшін сензитивті кезең болып табылады деген қорытындыға келдік. Бұл жаста оқуға деген уәждер, танымдық қызығушылықтар қалыптасады, интеллектуалдық іс-әрекет дағдылары мен біліктері, балалардың жеке ерекшеліктері мен қабілеттері ашылады, адамгершілік, әлеуметтік нормаларды меңгеру процесі басталады, құрдастарымен қарым-қатынас жасау дағдылары меңгеріледі. Психикалық дамудың барлық аспектілерін (есте сақтау, қабылдау, зейінді, ойлау, қиял) интеллектуализациялау, оларды түсіну жүзеге асырылады. Бұл жастағы абстрактілі-теориялық ойлау сияқты жаңа пайда болу үлкен мәнге ие болады, әлемнің жалпыланған бейнесі қалыптасады, зерттелетін шындықтың әр түрлі салалары арасында өзара байланыс орнатылады. Қалыптаса бастады рефлексия дағдылары дамиды, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі реттеу және өзін-өзі бағалау мүмкіндіктері меңгеріледі [1, 81]. Бастауыш сынып оқушыларының дамуының барлық көрсетілген психологиялық ерекшеліктері өзара тығыз байланысты, толықтырады және ішінара бір-бірін өзара байланыстырылады.

Бастауыш сынып оқушыларының жасына байланысты психологиялық ерекшеліктерін білу және есепке алу, олардың интеллектуалдық тұрғыда дамуында үлкен мүмкіндіктерге ие болатын оқытудың әртүрлі түрлерін, әдістері мен құралдарын таңдауға мүмкіндік береді.

Когнитивті психологиядағы интеллект дамуының негізгі теориясын әртүрлі жастағы балаларды бақылай отырып, өз қорытындысын жасаған Ж.Пиаже теориясын атауға болады. Бала дүниеге келді және оған осы әлемге қалай бейімделуге болады. Ассимиляция (қазіргі білім бойынша оқиғаны түсіндіру) және аккомодация (жаңа ақпаратқа бейімделу) — екі бейімделу процесі.

Интеллект теориясына сәйкес Жан Пиаже адам интеллекті өзінің дамуында бірнеше негізгі кезеңдерден өтеді деп есептейді. Туғаннан бастап 2 жылға дейін сенсомоторлы интеллект кезеңі жалғасады; 2 — ден 11 жылға дейін-операцияға дейінгі ұсыныстардың кезеңі (2-ден 7 жылға дейін) және нақты операциялардың кезеңі (7-ден 11 жылға дейін) бөлінген нақты операцияларды дайындау және ұйымдастыру кезеңі; 11-ден 15-ке дейін формальды операциялар кезеңі созылады.

Бірінші кезең - сенсомоторлық кезең. Балада алғашқы рефлексстер мен алғашқы

дағдылар пайда болады. Одан кейін 12 айдан асқан бала өзінің көру өрісінен жоғалып кеткен затты іздестіруде оза бастайды, бұған дейін ол мұндай әрекет жасамайды. Бала эгоцентрист және әлем туралы өз көзқарасынан ойлайды, бірақ енді ол оның айналасындағы заттар шын мәнінде бар екенін түсінеді және олар оларды көрмеген кезде жоғалмайды. Осылайша, балада объектінің тұрақтылығын сезіну пайда болады, сыртқы әлем туралы алғашқы түсінік пайда болады. Ол қол жеткізуге тырысатын мақсат бар. Бұл ұмтылыс ақыл-ойдың алғашқы белгілері деп саналады.

Екінші кезең — операциялар алдында кезең болып табылады. Жеті жасқа дейінгі балаларда интуитивті символдық ойлау дамиды, бірақ олар өзімшіл болып қалады. Балалар қандай да бір проблемаларды шешу үшін оларды іске асырмай құрастыра алады. Олардың айналасындағы әлем, оның ішінде сыртқы орта туралы қарапайым ұғымдарды кеңейтеді.

Үшінші кезеңде - нақты операциялар орындалады. 7-12 жастағы балалар қандай да бір объектілердің ішкі репрезентацияларымен операция жасай алады, оларда қалыптасады, нақты операциялар, яғни манипуляциялауға болатын немесе интуицияда ұстауға болатын объектілерге қатысты ойлаудың операциялық топтастықтары.

Төртінші кезең — формальды операциялар орынладу кезеңі болады. 12 жастан кейін балаларда абстрактілі ойлау пайда болады, және барлық жасөспірімдік кезең ішінде формальды ойлау қалыптасады, оның топтастырылуы жетілген рефлексивті интеллектпен сипатталады, сыртқы әлемнің ішкі моделі қалыптасады, ақпаратпен байыту жүреді [2, б. 99].

Ж. Пиаженің пікірінше, адам туғаннан элеуметтік ортамен қоршалған, әрине, оған физикалық орта сияқты әсер етеді. Қоғам адамға әсер етіп қана қоймай, оның құрылымын өзгертеді, оның ойлау қабілетін өзгертеді, басқа да құндылықтар мен міндеттерді таң қалдырады. Элеуметтік сала тіл (белгілер), өзара іс-қимыл (зияткерлік құндылықтар) мазмұны және ойлау ережелері арқылы интеллектіні түрлендіреді.

Біздің ойымызша, Ж. Пиаже теориясы, әрине, қызықты, бірақ өте мінсіз емес, өйткені ересек адамдарда қандай да бір қызмет түріне абстрактілі ойлаудың болмауы да кездеседі, ал қалған адамдар басқалардан мүлдем өзгеше емес.

Ж. Пиаж теориясында интеллектінің дамуы секірулер-кезеңдер сияқты жүреді, бірақ үздіксіз өзгерістерге негізделген тәсіл бар — бұл ақпаратты өңдеу тәсілі. [3, б. 105]

Жетекші іс әрекет ретінде бастауыш сынып оқушысы кезеңі оқу болып табылады. Ол осы жас кезеңінде балалардың психикасының дамуында болып жатқан маңызды өзгерістерді анықтайды. Оқу іс-әрекеті шеңберінде бастауыш сынып оқушыларының дамуындағы маңызды жетістіктерді сипаттайтын және келесі жас кезеңінде дамуды қамтамасыз ететін іргетас болып табылатын психологиялық әрекеттер қалыптасады. Бірінші сынып оқушыларының оқу іс-әрекетіне біртіндеп мотивация төмендейді. Оны болдырмау үшін оқу іс-әрекеті жаңа жеке маңызды мотивация беру қажет. Баланың даму процесіндегі оқу қызметінің жетекші рөлі кіші оқушы қызметтің басқа түрлеріне белсенді қосылғанын жоққа шығармайды, оның барысында оның жаңа жетістіктері жетілдіріледі және бекітіледі.

Кіші мектеп жасындағы жетекші ретінде оқу іс — әрекеті процесінде балалар қоғамдық сананың негіздеріне сәйкес келетін білім мен іскерлікті ғана емес, сонымен қатар теориялық сана мен ойлаудың негізінде жатқан тарихи пайда болған қабілеттерді - рефлексия, талдау, ойлау арқылы эксперимент жүргізеді.

Осылайша, оқу іс-әрекетінің мазмұны теориялық білім (мазмұндық абстракциялау, жалпылау және теориялық түсініктердің бірлігі) болып табылады. Оқу іс-әрекетінің мазмұны мен мағынасын ашатын осы ереже бастауыш мектептің жұмыс тәжірибесін талдау нәтижесінде анықталған фактілерге негізделген.

Кіші мектеп жасындағы балалардың назарды дамытуда елеулі өзгерістер орын алады, оның барлық қасиеттерінің қарқынды қалыптасуы жүруде: әсіресе назар көлемі күрт (2,1 есе) артады, оның тұрақтылығы артады, ауыстырып қосу және бөлу дағдылары дамиды. 9-10 жасқа қарай балалар назар аударып, ерікті түрде берілген іс-қимыл бағдарламасын

орындай алады.

Кіші мектеп жасында басқа психикалық процестермен қатар есте сақтау елеулі өзгерістерге ұшырайды. Олардың мәні-баланың жадысы саналы түрде реттелетін және жанама бола отырып, бірте-бірте еркіндікке ие болады.

Кіші оқушы тұлғасының дамуы мектеп үлгеріміне, оның ересек адамдардың бағалауына байланысты. Осы жастағы бала сыртқы әсерге өте бейім. Соның арқасында ол интеллектуалдық және адамгершілік бағытта білімді өзіне сіңіреді. Ұстаз адамгершілік нормаларын орнатуда және балалар мүдделерін дамытуда маңызды рөл атқарады, бірақ оның табыстылық деңгейі оның оқушылармен қарым-қатынас түріне байланысты болады.

Кіші мектеп жасында балалардың жетістіктеріне деген ұмтылысы өсуде. Сондықтан бастауыш сынып оқушысы қызметінің негізгі себебі табысқа жетудің себебі болып табылады. Кіші оқушының санасына белгілі бір адамгершілік идеалдар, мінез-құлық үлгілері салынады. Ол олардың құндылығы мен қажеттілігін түсіне бастайды. Бірақ баланың жеке тұлғасының қалыптасуы ең нәтижелі болуы үшін ересек адамның үнемі назары мен бағалауы өте маңызды. Ересек адамның баланың іс-әрекетіне эмоционалдық-бағалау көзқарасы оның адамгершілік сезімдерінің дамуын, өмірде танысатын ережелерге жауапты жеке қарым-қатынасын анықтайды. Баланың әлеуметтік кеңістігі кеңейе түсті-ол үнемі мұғаліммен және сыныптастармен нақты тұжырымдалған ережелердің заңдары бойынша қарым-қатынас жасайды.

Дәл осы жаста, өзінің бірегейлігін бастан кешіріп, өзін жеке тұлға ретінде сезінеді, кемелдікке ұмтылады. Бұл оның өмірінің барлық салаларында, оның ішінде құрдастарымен өзара қарым-қатынаста көрініс табады. Балалар өздері үшін белсенділіктің, сабақтардың жаңа топтық түрлерін ашады. Алдымен олар осы топта қабылданған сияқты, оның заңдары мен ережелеріне бағынады. Содан кейін көшбасшылыққа, құрдастары арасындағы артықшылыққа ұмтылу басталады.

Бұл жастағы негізгі жетістіктер оқу іс-әрекетінің жетекші сипатымен байланысты және көп жағдайда келесі оқу жылында анықтаушы болып табылады: кіші мектеп жасындағы баланың оқуын, оқуын және өз күшіне сенуін қалайды.

Осы жастағы толыққанды тұру, оның оң сатып алуы баланың таным мен қызметтің белсенді субъектісі ретінде одан әрі дамуы қалыптасатын қажетті негіз болып табылады. Кіші мектеп жасындағы балалармен жұмыс жасаудағы ересектердің негізгі міндеті - әрбір баланың даралығын ескере отырып, балалардың мүмкіндіктерін ашу және іске асыру үшін оңтайлы жағдай жасау.

Енді біз келесі параметрлерге назар аударайық:

1. Өзін — өзі бақылау - бұл өз-өзіне жауап беру, өз реакцияларын ерікті реттеу арқылы бақылау қабілеті. Бала өз қызметін өз бетінше ұйымдастыра және реттей білуі керек. Өзін-өзі бақылау табысты оқытудың қажетті шарты болып табылады. Ол психологиялық шамадан тыс жүктеменің, шаршаудың алдын алу үшін маңызды. Егер бала өзінің мінез-құлқын ережелерге бағындыра алса, іс-әрекетті үлгімен, жағдай жүйесімен салыстыра алса, берілген жағдайларда іс-әрекетті өзгертсе, өзін-өзі бақылау қалыптасқан болып саналады.

2. Ішкі іс-қимыл жоспары (интеллектуалды іс-әрекет). Бұл ішкі іс-әрекет, ол балаға тапсырманы орындау барысын табысты бақылауға көмектеседі, өйткені шешім кезінде мүмкін болатын «қадамдарды» қарастыруға, шешімнің әр түрлі нұсқаларын салыстыруға мүмкіндік береді. Ішкі іс-қимыл жоспарын дамыту ішкі жоспарда «ақылда» тапсырмаларды орындауға, гипотетикалық аралық нәтижелерді болжауға және өзінің іс-қимылын берілген есеп шарттарымен және шешудің соңғы мақсатымен салыстыруға мүмкіндік береді, берілген тапсырма жағдайында бағдарлану қабілетін қамтамасыз етеді, олардың арасында анағұрлым маңызды, шешім барысын жоспарлауға, салыстыруға, есептің әртүрлі жағдайларына бағдарланып, шешімнің ықтимал нұсқаларын қарастыруға және бағалауға мүмкіндік береді.

3. Рефлексия (өз мінез-құлқына, өз іс-әрекетіне). Бұл ойлау, өзін-өзі бақылаумен айналысу, өзіндік талдау, ұғыну, өз қызметінің алғышарттарын, шарттары мен нәтижелерін бағалау, ішкі өмір. Рефлексия - адамның ойлау принципі, оны өз формалары мен алғышарттарын ұғынуға және ұғынуға бағыттайды, білімнің өзін заттық қарастыру, оның мазмұны мен таным әдістерін сыни талдау, адамның рухани әлемінің ішкі құрылымы мен ерекшелігін ашатын өзін-өзі тану қызметі. Рефлексия арқасында бала өз іс-әрекетінің мағынасын ашады, өз іс-әрекеттерін сезінеді, нәтижесінде өз іс-әрекеттерін өзгертеді.

Сонымен екінші физиологиялық криз, жүйке процестерінің қозғалғыштығы, жоғары эмоциялық қозу және әділетсіздік, физиологиялық трансформациялар, танымдық процестерді жетілдіру, жоғары психикалық функциялардың қалыптасуы, баланың эмоциялық саласы, тілегінің мотиві («қалаймын») және орындау мотиві («қажет»), өз атына сыни ескертулерді сезіну, әлеуметтік қорқыныш, жағымсыз білім берудің арыны, еркін мінез-құлық, ішкі іс-қимыл жоспары, өзін-өзі бақылау, іс-әрекеттердегі мағыналық-бағдарлы негіз, әлеуметтік мінез-құлық, рефлексия арқылы анықталады деген тұжырым жасаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Асаулюк Е.П. Межпредметная интеграция как средство интеллектуального развития младших школьников: Дис... канд. пед. наук. – Воронеж, 2012. – 211 с.
2. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М.А. Холодная. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
3. Piaget J., The Psychology of Intelligence. London: Routledge and Kegan Paul, 1951. Пиаже, Жан. Психология интеллекта. Перевод: А.М. Пятигорский. — СПб., 2003.

ӘОЖ 372.851

ОҚУШЫЛАРДЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУҒА ҮЙРЕТУ БАРЫСЫНДАҒЫ ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ РӨЛІ

Бекболғанова А.Қ. п. ф. к., **Шарғынова Ж.** магистрант
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

E-mail: alma_bekbolganova@inbox.ru

Мақалада деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаттары жеткілікті айқын анықталған. Сонымен бірге математиканы деңгейлеп оқытудың үш позициясы қарастырылған. Мақалада деңгейлеп оқыту мазмұны бойынша саралап оқыту және бір сыныпта, бір бағдарлама мен бірдей оқулықтар арқылы оқып, оқушылар материалды әр түрлі деңгейде меңсереу бағыттарында зерттелген.

Тірек сөздер: деңгейлеп оқыту, саралау, мектеп, жаңартылған білім, педагогика, оқу жоспары

В статье достаточно четко определены цели технологии уровневого обучения. Кроме того, предусмотрены три позиции уровневого обучения математике. В статье изучается дифференцированное обучение по содержанию уровневого обучения и изучается в одном классе, через одну программу и одинаковые учебники, учащиеся изучаются на разных уровнях усвоения материала.

Ключевые слова: коррекционное обучение, дифференциация, школа, обновленное Образование, педагогика, учебный план

The article clearly defines the goals of the level-based learning technology. In addition, there are three positions for level-level math training. The article studies differentiated learning based on the content of level-based learning and is studied in the same class, through the same program and the same textbooks, students are studied at different levels of learning.

Key words: *correctional training, differentiation, school, updated Education, pedagogy, curriculum*

Математикалық есептерді шығару барысында деңгейлеп оқытудың теориялық негіздерін қалыптастырудағы жетекші орынды психологиялық-педагогикалық зерттеулер алады. Соңғы жылдары жалпы білім беретін мекемелердегі, мектептегі оқу процесінде деңгейлеп оқыту технологиясы кең таралған [1].

Деңгейлеп оқыту технологиясы қазіргі уақытта мектепті жаңартылған білім берудің негізгі бағыттарының бірі болып табылады, «...оны ізгілендірудің анықтаушы факторы, оның пайда болған әлеуетіндегі қажеттіліктер мен әрбір жеке адамның тұлғалық бағдарының арасындағы оңтайлы қатынасты орнату құралы» ретінде қарастырылады [2].

Әлемдік педагогикалық практикада деңгейлеп оқыту технологиясы әртүрлі негіздер бойынша немесе олардың жиынтығы бойынша жүзеге асырылады:

1) оқушылардың қабілеттілік деңгейі бойынша;

2) олардың қызығушылығы мен бейімділігі бойынша. Мысалы, деңгейлеп оқыту технологиясы білім беру мазмұнын саралау жолымен жүзеге асырылады. Оқу жоспарлары көптеген елдерде (АҚШ, Германия, Франция және Ұлыбритания) элективтілік принципі бойынша құрылады: оқу пәндерінің жиынтығы, барлық профильдік білім үшін инвариантты және оқушылардың таңдауы бойынша оқылатын көптеген пәндер бөлінеді. Міндетті пәндер қатарына кіретін пәндер номенклатурасының айырмашылықтарына қарамастан, қазіргі уақытта шетел мектебінде базалық оқу пәндерінің шеңберін кеңейту үрдісі байқалады, ол негізінен математика есебінен жүзеге асырылады.

Біз өз зерттеуімізді деңгейлеп оқыту технологиясы мәселесін талдауды «деңгейлеп оқыту» ұғымының өзін талдаудан бастау қажет, - деп ойлаймыз. Қазіргі уақытта педагогикалық және психологиялық әдебиетте «деңгейлеп оқыту» ұғымының жалпы қабылданған бірыңғай анықтамасы жоқ.

Педагогикалық энциклопедияда [4] «деңгейлеп оқыту» және «оқытуды дараландыру» ұғымдары бөлінеді. Бірінші болып «Орта мектептің жоғары сыныптарындағы оқу жоспарлары мен бағдарламаларын бөлу», ал екінші деп — «оқыту әдістерін, тәсілдерін, қарқынын таңдау оқушылардың жеке айырмашылықтарын, олардың даму деңгейі мен оқуға қабілеттерінің деңгейін ескеретін оқу процесін ұйымдастыру» түсініледі.

Педагогикалық сөздікте: оқыту мен білім беруде деңгейлеп оқыту төмендегідей мағыналар береді, олар:

1) білім беру мазмұнын, нысандарын, әдістерін, қарқынын, көлемін іріктеу арқылы әрбір баланың білім алуы үшін оңтайлы жағдайлар жасалатын оқушылардың оқу қызметін ұйымдастыру;

2) білім беру жүйесін әртүрлі білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағдарлау.

Оқыту мен білім берудегі деңгейлеп оқыту сыртқы (арнайы мектептерді ұйымдастыру, тереңдетілген оқыту сыныптарын немесе түзету сыныптарын, факультативтерді, таңдау курстарын және т.б. ашу); ішкі. Әрбір оқушы үшін әдеттегі сынып шеңберінде олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақта жұмыстың неғұрлым ұтымды сипаты және элективті (оқушыларға міндетті оқу пәндеріне қосымша оқу үшін бірқатар пәндерді таңдау құқығын беру) пәндер анықталады [5, с. 39].

Негізгі мектепте саралаудың жетекші бағыты деңгейлеп оқыту технологиясы болып табылады, жоғары сыныптарда оқушының жалпы білім беру дайындығында оны зерттеуге

бөлінген уақыт бойынша, сондай-ақ қаралып отырған материалдың тереңдігі мен қамтылуы бойынша оның әртүрлі үлес салмағы болуы мүмкін.

Осыған байланысты, оқытудың сынып - оқу формасы жағдайында деңгейлеп оқыту технологиясын пайдалану арқылы әр оқушының дербестігін арттыру, шығармашылық қабілеттерін дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Жалпы білім беретін орта мектепте деңгейлеп оқыту технологиясы біздің қоғамымыздың дамуының осы кезеңінде төмендегідей жағдайларға байланысты болады:

- қоғамның әр мүшесінің ықтимал мүмкіндіктерін барынша тиімді пайдалануға ұмтылуымен, бұл оқушылардың табиғи қабілеттері мен қабілеттерін анықтауға және барынша дамытуға

- жеке тұлғаның жан-жақты дамуына және оқушының мүдделерін барынша қанағаттандыруға қоғамның қамқорлығының қажеттілігіне;

- қоғамдық өндірісті талап ету және жұмысшылар мен инженерлердің арнайы дайындық деңгейін одан әрі арттыруға;

- орта мектептегі білім беру технологиясын одан әрі жетілдіру қажеттілігіне.

Сынып - оқу формасы жағдайында орта білім деңгейі бар оқушыға есептелген материалды баяндау, материалды меңгеру қарқыны баяу оқушылардың және математиканы үйренуге жақсы қабілеті бар оқушылардың танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес келмейді. Жақсы қабілеті бар оқушылар қиналмай жұмыс істейді, ал білім деңгейі төмен оқушылар біраз қиындықтарға тап болады.

Осы проблеманың психологиялық-педагогикалық және әдістемелік зерттеулерін жинақтау негізінде деңгейлеп оқыту технологиясының тұжырымдамасы әзірленді, онда «деңгейлеп оқыту технологиясы білім беру жүйесін демократияландыру мен ізгілендірудің айқындаушы факторы ретінде әрекет етеді» деп атап көрсетіледі. Бұл еңбекте негізгі үш көзқарас тұрғысынан білім беруді саралау мақсаттары жеткілікті айқын анықталған.

«А. психологиялық-педагогикалық тұрғыдан деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты - әрбір оқушының қызығушылықтары мен қабілеттерін дамыту үшін оңтайлы жағдай жасауға негізделген оқытуды дараландыру.

Б. әлеуметтік тұрғыдан деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты - қоғам дамуының қазіргі кезеңінде қоғамның әрбір мүшесінің социуммен өзара қарым-қатынасындағы мүмкіндіктерін барынша толық және ұтымды пайдалануға ұмтыла отырып, қоғамның шығармашылық, интеллектуалдық, кәсіби әлеуетін қалыптастыруға мақсатты ықпал ету.

В. дидактикалық тұрғыдан деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты - принципті өзге уәждемелік негізде негізделген оқушыларды саралап оқытудың жаңа әдістемелік жүйесін құру жолымен мектептердің проблемаларын шешу» [6, 3-4 б.].

Қазіргі жағдайда жаңартылған білім беру мазмұнын бойынша жасөспірімдердің білімге деген құндылықты қалыптастыратын, оларды оқушылар үшін өмірлік-практикалық маңызы бар және олардың танымдық белсенділігін ынталандыру ретінде әрекет ететін жаңа білім беру мекемелерін құруды талап етеді. Тасымалдау А. В. қазіргі мектептегі білім берудегі деңгейлеп оқыту процестерінің сипаттамасы деп санайды.

Стратегиялық тұрғыда деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты оқушыларды қазіргі заманғы мәдениеттің негізгі компоненттеріне тарту үшін ең жақсы жағдай жасау және осы негізде олардың үйлесімді дамуын қамтамасыз ету болып табылады. Оқу жоспарларында, бағдарламаларда, оқулықтарда, дидактикалық материалдарда білім беру мазмұнын және педагогикалық үрдісті жобалау кезінде ол мінсіз нәтиже, қол жеткізу қажет эталон ретінде көрінеді.

Педагогикалық шындық жағдайында стратегиялық мақсат аталған сынып оқушыларының ұсынылған білім мазмұнын меңгеру мүмкіндіктерін ескере отырып нақтыланады. Бұл сабақтың мақсатты ұстанымдары мен оларға қол жеткізу жолдарының әртүрлілігін күшейтуге әкеледі, олардың көбі жеке сипатқа ие болады. Қамтылған

объектілердің саны бойынша деңгейлеп оқыту жаппай және ішінара болуы мүмкін. Жүргізілу сипаты бойынша деңгейлеп оқыту процестері басқарылатын да, стихиялық да болуы мүмкін.

Іріктеуге жататын объект бойынша деңгейлеп оқыту элективтік немесе селективті болуы мүмкін. Элективтік деңгейлеп оқыту оқушыларға оқу орнын, профильді пәндерді, оларды зерттеу деңгейін және т.б. таңдауға мүмкіндік береді. Оларды қандай да бір оқу орнында, қандай да бір пәнде, сондай-ақ басқа деңгейде оқыту үшін іріктейді. Оқушыларды іріктеудің әр түрлі тәсілдері ағындарды, желілерді, әр түрлі сыныптарды құруға әкеледі. Оқушылардың ағындар бойынша бөлінуі олардың интеллектуалдық даму деңгейі негізінде жүргізіледі: желілік жүйе жағдайында сыныптың икемді құрамы басым болады: жоғары деңгейдегі пәндерді оқушылар параллельде, ал қалғандары өздерінің әдеттегі сыныптарында құрылған арнайы топтарда оқиды. Әр түрлі топтарда әр түрлі дайындық деңгейі бар оқушылар жиналады, сондықтан қарқынды сараланған оқыту қажет.

Оқушылардың есепке алынатын қасиеттерінің саны бойынша деңгейлеп оқыту бір және көпкритериалды болуы мүмкін. Оқу үдерісін деңгейлеп оқыту негіздері - оқушылардың жеке ерекшеліктері болып табылады. Нақты бола отырып, олар саралау критерийлеріне айналады.

Сараланған жұмыспен қамтылған оқушылар саны бойынша фронтальды, топтық деңгейлеп оқытуды, сондай-ақ жеке даралауға да бөлінеді. Фронтальды деңгейлеп оқыту кезінде барлық сынып бірдей тапсырманы орындайды, ал мұғалім саралап оқыту тәсілдерін қолданады, топтық жағдайда - сынып оқушыларын топтарға бөледі, олардың әрқайсысына жалпы тапсырманың бір бөлігін орындау ұсынылады. Егер топтағы оқушылар, олардың құрамдас мүмкіндіктеріне сәйкес тапсырмалар алса, онда мұндай деңгейлеп оқыту топ аралық болып табылады. Егер топта тапсырманы орындау оқушыларды жеке-психологиялық ерекшеліктері бойынша бөлу жүргізілсе, онда бұл топшілік деңгейлеп оқыту болып саналады. Оқытуды дараландыру (дербес түрде деңгейлеп оқыту) оқушы оның жеке ерекшеліктерін ескеретін тапсырманы орындаған, сондай-ақ қажет болған жағдайда мұғалімнің көмегін алған жағдайларда қолданылады. Егер осындай жолмен бірнеше оқушы жұмыс істесе, бұл жеке - топтық жұмыс.

Мазмұны, талаптары, оқыту нәтижелері бойынша саралап оқыту бір немесе әртүрлі деңгейлі болуы мүмкін. Бұл ретте білім беру мазмұны бір пән бойынша әртүрлі сыныптарда немесе жоғары деңгейдегі фрагменттері бар сыныптарда қолданылады. Сонымен қатар пән бойынша бір курс болуы мүмкін, бірақ оны меңгеруге қойылатын талаптар оқушылардың алатын бейініне немесе оның қабілеттерінің даму деңгейіне байланысты белгіленеді. Кез келген пәннің мазмұны барлық оқушылардың материалды меңгеруі үшін міндетті түрде анықталады. Бұл ретте оқушы міндетті білім деңгейін арттыра алады [1, б. 48-52].

Математиканы деңгейлеп оқыту - бұл білім беру мазмұны, түрлері және оларға қойылатын оқу талаптарының деңгейі бойынша ерекшеленетін оқушылар топтарын құру. Әрбір оқушы үшін бейімділікке сәйкес пәнді немесе оқу деңгейін таңдау құқығы қамтамасыз етіледі. Математиканы деңгейлеп оқыту негізінде екі негізгі жағдай жатыр: біріншіден, барлық оқушылардың жалпы білім беру даярлығын алуы, ол кез келген мамандық бойынша жоғары оқу орындарында одан әрі білім беруді ұзартуға мүмкіндік береді; екіншіден, арнайы математикалық қабілеттерді тереңдету және дамыту мақсатында математиканы оқытуды күшейту.

Математиканы деңгейлеп оқыту үш позициядан қарастырылады:

1. Мақсат қою мағынасында ол білім берудің саралануы мен даралануын қамтамасыз ететін білім берудің ұлттық-аймақтық компонентін ескере отырып, жаңа оқу жоспарларын әзірлеуді білдіреді;

2. Мазмұндық аспектіде ол оқушылардың білім берудің базалық және тереңдетілген деңгейлерін меңгеруі арқылы жүзеге асырылады, бұл оқытудың әртүрлі деңгейлерінде оқу пәндерін құру ерекшелігімен қамтамасыз етіледі;

3. Управлять процессом обучения в математике в соответствии с требованиями к результатам обучения.

Математика – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы математика была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии. Математика – это наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы математика была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии.

Математика – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы математика была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии. Математика – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы математика была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии.

Психология – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы психология была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии. Психология – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы психология была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии.

Безусловно, психология – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы психология была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии. Психология – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы психология была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии.

Математика – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы математика была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии. Математика – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы математика была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии.

Данная статья посвящена вопросу о том, как можно использовать современные технологии в обучении математике. В статье рассматриваются различные аспекты этого вопроса.

Данная статья посвящена вопросу о том, как можно использовать современные технологии в обучении математике. В статье рассматриваются различные аспекты этого вопроса. Данная статья посвящена вопросу о том, как можно использовать современные технологии в обучении математике. В статье рассматриваются различные аспекты этого вопроса.

Второй аспект – это то, как можно использовать современные технологии в обучении математике. В статье рассматриваются различные аспекты этого вопроса. Второй аспект – это то, как можно использовать современные технологии в обучении математике. В статье рассматриваются различные аспекты этого вопроса.

Безусловно, психология – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы психология была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии. Психология – наука, которая развивается. Поэтому для того, чтобы психология была интересна и полезна, необходимо использовать современные технологии.

әдебиетті талдай отырып математикалық білім беру барысында деңгейлеп оқыту өте маңызды технология деген тұжырым жасаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Перевозный А.В. Дифференциация школьного образования: Сущностные характеристики //Школьные технологии, 2007, - №2,-С.48-53.
2. Матросов В.Л., Трайнев В.А., Трайнев И.В. Интенсивные педагогике и информационные технологии. Организация управления обучением. - М.: Прометей, 2000. - 354с.
3. Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире: Учеб. пособие. -М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. -200с.
4. Педагогика: Большая современная энциклопедия /Сост. Е.С. Рапацевич - Мн.: «Соврем, слово», 2005, - 720с.
5. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений /Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. -2-е изд., стер. М.: Издательский центр «Академия», 2005, -176с.
6. Монахов В.М., Орлов В.А., Фирсов В.В. Проблема дифференциации обучения в средней школе //Методические рекомендации учителю о дифференцированном обучении как средстве индивидуализации развития личности школьника. Под ред. К.Н. Мешалкиной, В.А. Орлова. - М.: 1990,-С.3-30.

ӘОЖ 37.02

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҚСАТЫНДА CLIL ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Бекмурзинова А.Ж. мұғалім

МДШО бар №9 орта мектеп КММ, Талдықорған қ.

Мақалада информатика сабағында оқушылардың құзіреттілігін қалыптастыру мақсатында CLIL әдісін қолданудың тиімділігі мен артықшылықтары айтылған. Ағылшын тілін жай екінші тіл ретінде оқып қана қоймай CLIL әдісін қолдана отырып, белгілі материалды игеру мақсатында оқу айтарлықтай нәтиже беретіндігі қарастырылған.

Ключевые слова: информатика CLIL, әдіс.

В статье изложены преимущества и эффективность применения метода CLIL в целях формирования компетентности учащихся на уроках информатики. Предполагается, что изучение английского языка не только как второго языка, но и с использованием метода CLIL дает значительные результаты для освоения определенного материала.

Тірек сөздер: информатика CLIL, метод.

The article describes the advantages and effectiveness of using the CLIL method in order to form the competence of students in computer science lessons. It is assumed that learning English not only as a second language, but also using the CLIL method gives significant results for mastering certain material.

Key words: computer science, CLIL, method.

Оқу үрдісінде ағылшын тілін қолдану саласына информатика пәні ең қолайлы болып табылады, себебі информатика пәніндегі негізгі терминологиялар ағылшын тілінде.

Информатика пәнін ағылшын тілінде оқыту мектеп оқушыларына көптеген мүмкіншіліктер береді, атап айтсақ:

- Оқушыларға өз бетінше білім алуға мүмкіндік береді;
- ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыру;
- тұлғаның дамуына себепші болатын технологияларды қамту;
- өмірге және ақпараттық қоғамға бейімделу;

CLIL ағылшын тілін оқытуда жаңа бағыт болып табылады, онда мектеп пәндері шет тілдерінде оқытылады. Термин «Content and Language Integrated Learning» болып жіктеледі және «пәндік-тілдік интеграцияланған оқыту» деп аударылады.

CLIL екі мақсатты көздейді, яғни тақырыпты шет тілі арқылы және шет тілін пән бойынша оқыту. Аталған әдісті алғашқылардың бірі болып тәжірибеге енгізген Дэвид Марш атты лингвист, еуропалық профессор. Бұл әдістің ерекшелігі – информатика, физика, биология, химия пәндерін ағылшын тілінде оқыту арқылы тілді үйретуде өте тиімді болып келеді.

CLIL әдісін қолданудың мақсаты - пәнді басқа тіл арқылы оқу. Ғалымдар әдістің ерекшелігі тілді жай екінші тіл ретінде мақсатсыз оқудан гөрі белгілі материалды игеру мақсатында оқу айтарлықтай нәтиже беретіндігін дәлелдеген. Бұл үйренушіге мотивация, материалды игеруге қызығушылық береді. Сондай жағдайларда CLIL әдісі оқушының ағылшын тілін меңгеруіне көмектесе алады. Бұл әдісті пайдалану ұстаздан тіл және контентті игерту мақсатында алдын ала дайындықты талап етеді. Осы орайда бұл әдісті пайдаланып сабақ өткізетін ұстаз қандай болу керек деген сұрақ туындайды. Ұстаз барлығын идеалды түрде білуге, басқа тілдің қыр-сырын ана тілімен тең деңгейде білуге міндетті болып есептелмейді. Осы орайда оқушыға түсінікті қиын емес сөйлемдер мен сөз тіркестерін ұтымды пайдаланып пәнді оқыту маңызды. Алайда CLIL әдісін сабақта пайдалануда ұстаз үшін де, оқушылар үшін де бірқатар кедергілер кездеседі:

- Ағылшын тілінде сөйлеу кезінде қиындық тудыруы;
- Ағылшын тілін тыңдаудағы қиындығы;
- Оқушылардың ағылшын тілін білу деңгейлерінің әртүрлілігі;
- Ойын жеткізуде толық сөйлемдерді қолдана алмауы;

Жоғарыдағы кедергілерді жеңу үшін сыныпта қолайлы атмосфера жасай білу қажет. Сондықтан ұстаздың оқушылармен бірге білім алушы ролі мен бағыттаушы ролін қатар меңгеруі маңызды. Тыңдау және түсіну оқушылар мен ұстаздан ұзақ уақытты талап етеді. Тәжірибе жүзінде оқушылардың жас ерекшелігі мен жеке қызығушылықтарына мән беру оқушының мотивациясына әсер етеді.

CLIL сабағы келесі компоненттерден тұрады:

- Content-те (мазмұнда) оқыту - ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыратын, яғни қажетті ақпаратты өз бетінше іздеу, талдау, іріктеу, өңдеу және беру қабілеті мен іскерлігі;
- Communication (қарым-қатынас) сабақта шет тілін емес, шетел тілін үйрене отырып, басқа пәнді меңгеру. Осылайша, білім алушылар шет тілін оқыту кезінде пайдаланады, бұл ретте оларды қалай пайдалану керектігін үйренеді. Бұл аспект коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырады, өйткені тұлғаның сөйлеу қарым-қатынасына, тыңдау, сұрақтар қою және оларға жауаптарды нақты тұжырымдау, қаралатын мәселелерді мұқият тыңдау және белсенді талқылау, әңгімелесушілердің пікірлеріне түсініктеме беру және оларға сыни баға беру қабілетін дамытады;

- Cognition (таным) танымдық және ойлау қабілеттерін дамытуды жүзеге асырады және оқушылардың бір немесе бірнеше білім беру салаларында табысты дайындығын қамтамасыз ететін білім беру құзыреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

- Culture (мәдениет) – жалпы мәдени құзыреттілікті дамытуға ықпал ететін, мәдениет тілін меңгеруді, әлемді тану тәсілдерін, өзін мәдениеттің бөлігі ретінде таныстыруды, баламалы мәдениеттерді түсіну мен қабылдауды қамтамасыз ететін аспект

Бұл жерде лексикалық бағыт грамматикаға қарағанда маңызды. CLIL- әдісін пайдалануда оң нәтижеге жету үшін ағылшын тілін аз мөлшерде пайдаланудан бастау оқушылардың психологиялық дайындығын арттырады. Ұстаз бірден сабақ бойы ағылшын тілінде сөйлеп, барлық сабақ материалдарын ағылшын тілінде ұсынатын болса оқушылардың қабылдау қабілетіне теріс әсерін тигізеді. Алғашында индивидуалдық ерекшеліктеріне байланысты оқушылар көру арқылы қабылдап, есте сақтап оқитын, жазу арқылы немесе дыбысты тыңдау арқылы есте сақтайтын оқушылар болып бөлінеді. Көбінесе есту арқылы есте сақтауға бейім балалар ағылшын тілінде тез сөйлейді де айтылымда қатесін аз жібереді, мұндай оқушыларға ән айтуға музыкалық қабілеттері бар балаларды жатқызуға болады. Жазу арқылы және көру арқылы есте сақтайтын визуалдарды словарь және дәптерді кеңінен пайдалануға бағыттау қажет. Олар мұғалім сөйлеу барысында тақтаға жазып, экраннан көрсетіп отыруды қажет етеді. Күнделікті сабақта қолданылатын сөйлемдерді оқушы есту арқылы есте сақтайды. Оқушыға терминдерді ағылшын тілінде айтуды қолдану олардың есту арқылы есте сақтауын дамытады.

CLIL-әдісін қолданып сабақ өткізу кезінде аударма сөздіктерді қолдануға рұқсат етіледі. Оқушының мәтінді аударуына электронды нұсқадағы сөздіктерді де қолдануына болады. Сабақ барысында тақырыпқа сай ағылшын тіліндегі видео материалдарды тыңдату, үй тапсырмасына тақырыпқа сай терминдерді ағылшын тілінде жазып келу, жаңа сабақта ағылшын тілінде жаңа терминдерді пайдалануға тапсырмалар беру сабақтың өз мақсатына жетуіне жол ашады. Аталған әдісті қолдануда қарапайым диалог құрастыру, қысқа сөздік жазғызу, суретті әңгімелеу, ойындар ойнату, тиімді нәтиже береді. Информатика пәнін ағылшын тілінде оқытуда тақырыпқа сай терминдерді, видеолар мен мультфильмдер, оңай кинолар арқылы есте сақтауға үйретуге, мәтіндік тапсырмалар, түртіп алу әдістерін пайдалану арқылы оқытуға болады.

Ағылшын тілі - әлемдік бизнес тілі, оны меңгеру - жастарға әлем танудың кілті болмақ. Ағылшын тілін білу –біздің жастарға шексіз мүмкіндіктер ашады. Ол – жаһанданудың кепілі. Ақпараттық технология дамыған қазіргі дәуірде күн сайын дерлік ағылшын тілі дүние жүзі халықтарының тілдеріне жаңа сөздер мен ұғымдар арқылы батыл ену үстінде. Сондықтан тиімді әдіс тәсілдерді қолдану арқылы оқыту нәтижеге жеткізеді. Осылайша, информатиканы ағылшын тілінде CLIL әдістемесі бойынша оқыту метапәндік байланысты қамтамасыз етеді және жаңа білім беру стандарттарының принциптерін енгізудің практикалық нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді, атап айтқанда мәдени хабардарлықты, интернационалділікті, тілдік құзыреттілікті, оқуға ғана емес, сонымен қатар өмірде жаңа білімді қолдану қабілетін және тиісінше өмірлік уәждемені арттыру, табысқа ұмтылу, нәтижесінде болашақ бітірушілердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру, олардың ұтқырлығын арттыру және тез өзгеретін өмірлік жағдайларда бейімделу қабілетін арттыру.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» ҚР президенті Н.Ә.Назарбаевтың жолдауы, Астана-2007 ж.
2. CLIL: An Interview with Professor David Marsh, International House: Journal of Education and Development;- Англ. – Режимдоступа: <http://ihjournal.com/content-and-language-integrated-learning>
3. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Информатика» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы. <http://nao.kz/>
4. Сайт <https://kopilkaurokov.ru/>
5. <https://ust.kz/>

ӘОЖ 796

СПОРТТЫҚ ІРІКТЕУДЕГІ ЖАСӨСПІРІМ СПОРТШЫЛАРДЫ ТАҢДАП АЛУДЫҢ КӨРСЕТКІШТЕРІ

Битлеуов Б.А. магистр, Шынжырбаев С.М. мұғалім

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

Мақалада спорттық іріктеудегі жасөспірім спортшыларды тандап алудың көрсеткіштері туралы, негізгі білімдер мен түсініктерге талдау жасалып сипаттама берілген. Спорттық қабілеттілік, спорттық өсу динамикасын есепке алу, спортшыларды құрама командаларға таңдау, дене сапаларын тестілеу негіздері, спортшының функционалдық жағдайын анықтау, психикалық ерекшеліктерін бағалау, темперамент типтерін анықтау, конституциялық дене бітімі ерекшеліктерін анықтау.

Тірек сөздер: спорт, жаттығу, спорттық іріктеу, спорттық бағдарлау, спорттық қабілеттілік, темперамент, эндоморф, эктоморф.

В статье представлен анализ основных знаний и представлений о показателях отбора юных спортсменов в спортивном отборе. Спортивные способности, учет динамики спортивного роста, подбор спортсменов в сборные команды, основы тестирования физических качеств, определение функционального состояния спортсмена, оценка психических особенностей, определение типов темперамента, установление конституционных физических особенностей.

Ключевые слова: спорт, упражнения, спортивный отбор, спортивная ориентация, спортивная одаренность, темперамент, эндоморф, эктоморф.

The article presents an analysis of the basic knowledge and ideas about the selection indicators of young athletes in sports selection. Sports abilities, taking into account the dynamics of sports growth, selection of athletes in national teams, the basics of testing physical qualities, determining the functional state of the athlete, assessing mental characteristics, determining the types of temperament, establishing constitutional physical characteristics.

Key words: sport, exercise, sports selection, sports orientation, sports talent, temperament, endomorph, ectomorph.

Спорттық жаттықтыру тәжірибесінде спорттағы бағдарлау және іріктеу кезінде спорт түрінің талаптарына, спортшының жеке басының ерекшеліктеріне, қабілеттілігіне ерекше көңіл аудару қажет.

Спортшының дарындылығын, спорттық көрсеткіштерін ескеріп, нақтылы спорт түріне таңдап алуды *спорттық іріктеу* дейміз.

Қабілеттілік – спортшының өзі таңдап алған спорт түрінің қимыл - әрекеттерін тез және нәтижелі меңгере алуын қабілеттілік деп атаймыз.

Спорттағы дарындылық – спортшы қабілеттілігінің, оның анатомиялық - физиологиялық ерекшеліктерімен үйлесуі. Сол арқылы спорт әрекеттерінің нәтижелі орындалуын *спорттағы дарындылық* деп атаймыз.

Спорттық жаттықтыру үрдісі бірінші және екінші іріктеу кезеңдерінен тұрады.

Бірінші іріктеу – келешек спортшымен танысу, оны жан-жақты зерттеу. Мысалы, қозғалыс қасиеттерін әртүрлі сынақтар арқылы бағалау;

Дене құрылысы ерекшеліктерін көру, бағалау, психо-физиологиялық тексерулер жасау, (сұрақ қою әдісі), ата-аналарымен танысу. [1,2]

Екінші іріктеу кезеңінде жас спортшының қабілеттілігі және бастапқы мамандану кезіндегі кемшіліктері анықталады. Іріктеу кезінде негізінен спортшының морфологиялық

және функционалдық ерекшеліктеріне назар аудару қажет.

Физиологиялық ерекшеліктер. Физиологиялық ерекшеліктер организмнің қозғалысына ғана емес, сонымен қатар вегетативтік (қызметтік) жүйесінің сипаттамасында көрсетеді. Жүгіру, шаңғы, жүзу спорт түрлеріне іріктеу кезінде оттегіні (ауаны) барынша керек ету деңгейін арнайы аппаратпен тексеру арқылы зерттеу қажет.

Психологиялық ерекшеліктер. Оқушылар нерв жүйелеріне байланысты мықты және тез психикалы спортшылар деп бөлінеді. Күрделі жағдайларда жүйке жүйелері мықты спортшылар, ал бір қалыпты, ұзақ жұмысты керек ететін спорт түрлерінде шапшаң жүйке жүйелі спортшылар жоғары жетістіктерге жететіні дәлелденген.

Жүйке жүйесінің осы ерекшеліктері туа бітер қасиет, ол жаттықтыру кездерінде көп өзгере қоймайды, сондықтан спортқа іріктеуде осы психологиялық ерекшеліктерге көңіл аудару қажет.

Тұқым қуалаушылық факторлары. Спорттық жаттықтыру тәжірибесінің талаптарына қарайтын болсақ, қазіргі кезде осы факторларға ерекше назар аударылып отыр. Адам организмнің құрылысы, салмағы әке - шешеден балаға тұқым қуалау арқылы берілетіні дәлелденген. Әке-шеше мен баланың қозғалыс қабілеттілігінің арасында байланыс бар екені ғылыми тұрғыдан дәлелденген (мысалы, қысқа қашықтыққа жүгіру, ұзындыққа секіру т.б.). Атақты спринтерлердің балаларының жоғары спорттық көрсеткіштерге жетуге деген мүмкіндігі әлдеқайда көп болады. Өйткені жоғары дәрежелі спринтерлердің жылдамдық қабілеттері туа біткен табиғи қабілетілік болып табылады [1,2].

Спортқа таңдап алу тәжірибесінде «*спорттық қабілеттіліктер*» деген термин кеңінен қолданылады. Спорттық қабілеттіліктер - спорттық жетістіктердің алғышарттары және олардың даму мүмкіншілігі. Спорттық жетістіктердің маңызды алғышарттарына биологиялық факторлар жатады. генетикалық келешектері, дене бітімінің ерекшеліктері, жоғары жүйке әрекеттерінің типтері, аэробтық мүмкіндіктердің деңгейі, қаңқа еттеріндегі баяу және жылдам талшықтарының арақатынасы, биологиялық жетілу екінісі. Мысалы, егер де, баланың немесе жасөспірімнің қаңқа еттерінде жылдам талшықтары көп болса, жылдамдық, күш сапасын талап ететін спорт түрлерінде жетістіктер болады деп болжауға болады. Бұл жылдам талшықтар шапшаң жиырылып қана қоймай (30 м/сек артық емес), сонымен қатар, баяу талшықтардың жиырылу күшінен 8-10 есе артық күшпен жиырыла алатын қасиеті бар екендігімен түсіндіріледі. [3,4]

«Спорттық қабілеттіліктер» деген ұғым ауқымына кіретін құрылымдық - функционалдық сипаттамалар, спортпен арнайы шұғылдандыру үшін таңдап алудың басты бағыттары болып келеді.

Қабілетті және дарынды балаларды спорт мектептеріне таңдап алу негізіне, психологиялық - педагогикалық және морфологиялық - функциялық алғышарттар қойылады. Таңдап алу критерийін табу - спорттық жетістіктерді айқындайтын маңызды мақсат. Белгілі бір спорт түріне жарамдылықты анықтау үшін критерийлер ретінде жетістіктерге жеткізе алатын тұрақты көрсеткіштер алынуы керек. Егерде таңдап алу негізіне тұрақсыз көрсеткіштер алынса, олар спорттық бағдар беруге сенімді критерий бола алмайды.

Таңдап алу - спортшының кемел кезеңінде дамуына қажетті тұңғыш алдын-ала анықтайтын кезең. Осы замандағы спорттың дамуы жағдайында таңдап алу, бір дүркіндік әрекет емес. Бұл кейбір жағдайда 2-3 жылға созылатын балалар мен жасөспірімдердің қабілеттіліктері мен дарындарын жүйелі зерттейтін процес. Зерттеулерді балаларды спортқа көптеп тарту кездеріне ыңғайлаған жөн. Екі-үш жыл бойы дене дайындығы көрсеткіштерінің динамикасын, бақылау нормативтерін орындау негізінде спорттық мамандану топтары құрылады. Сұрыптаудың келесі кезеңі - спорттық бағдарды анықтау кезеңі. Ол 2-3 жыл бойы жүреді. Бұл кезеңнің мақсаты - таңдаған спорт түрінде спортшының мүмкін деген максималды жетістіктерін қамтамасыз етуі.

Сенімді психологиялық - педагогикалық тестер тұңғыш сұрыптау кезінде болсын, оның кейінгі кезеңдерінде болсын, мүмкін болады деген қателіктерден сақтайды. [3,4]

Тұңғыш сұрыптау алу кезінде, өздерінің құрдастарынан денесінің даму жағынан қалыс қалған ретарданттар, сабақтардан негізсіз шеттетілуі мүмкін. Осыған қарамастан, мұндай балалар гимнастикада, жүзуде, конькимен мәнерлеп сырғанауда болашақты екені тәжірибеден белгілі. Сондықтан ретарданттарға акселераттардан бөлек функционалдық бақылау жүргізу педагогикалық тұрғыдан ақталатын іс.

Таңдаған спорт түрімен алғашқы бір жарым жыл шұғылданғаннан кейінгі нәтижелер өсімі таңдап алудың сенімді критерийлерінің бірі болуы мүмкін. Осы уақыт өткеннен кейінгі сұрыптаушы тестер көрсеткіштері мен спорттық нәтижелер араларындағы коэффициент жоғарылайды. Дәлірек айтқанда 1-1,5 жылғы сабақтардан кейін болашақта спортшылардың екшеліп кету қаупі азаяды.

Спорттық өсу динамикасын есепке алу үлкен масштабты жарыстарға қатыстыру үшін спортшыларды құрама командаларға іріктеп алуда ерекше маңызды. Ол бірдей нәтижелер көрсеткен екі спортшы арасынан, спорттық өсу қарқыны бойынша болашағы артығын таңдап алуға мүмкіндік береді. Статистика жетекші спортшылар нәтижелерінің өсімдері екпінін ашуға, белгілі бір уақытқа, нақты жарысқа табыстарын болжауға көмектеседі.

Спортшыларды құрама командаларға таңдап аларда (әсіресе, спорттық ойындарға) психологиялық үйлесімділік факторларын есепке алу қажет. Мектеп оқушыларына спортқа бағдар берерде тұқым қуалаушылық факторларды (конституциялық қасиеттерін, жүйке жүйесінің типтік ерекшеліктерін) есепке алу маңызды. Кеңінен қарағанда олардың спорттық нәтижелерге әсерлері өте күшті. Ата-аналары көрнекті спортшы болған балалардың жартысы жоғары нәтижелер көрсетеді.

Дене күйлерін және спорттық қызметтік қабілеттілік өзгерістерін салыстыруға мүмкін ететін деректерді алу үшін, тестер сапалы болуы керек. Тестердің объективті болуына, оларды қайталай алуға мүмкін болатындығына қойылатын талаптарды мұқият сұрыптауды қажет ететіні белгілі. Жоғарғы ақпараттық көрсеткішті таңдап алуға байланысты қиындықтар, тестіленуші қимыл әрекетінің басқа бір көрсеткішімен тәжірибеде оны салыстыру арқылы жойылуы мүмкін. Мысалы, төзімділікті анықтайтын үш тестілер - кесікті дистанцияны, жүгіріп өтетін уақыты, кесікті уақытта жүгіріп өтетін дистанция ұзындығын және берілген жылдамдықпен дистанцияны жүгіріп өтетін уақытты салыстырғанда, олардың жоғары информативті екені белгілі болды. Осы тестілер арасындағы корреляция коэффициенттері барлық жағдайда бірлікке жақын болған. [5,6]

Жылдамдық сапасын тестілеуге 30 және 60 м жүгірістерді пайдаланады. Жылдамдық -күш сапаларының дамуын тестілеу үшін, орнынан және жүгіріп келіп ұзындыққа секіру, теннис және нығыздалған доптарды лақтыру пайдаланылады. Арнайы төзімділікті жарыс дистанцияларынан бастартқанша жүгіріп өтетін жылдамдық уақыты сипаттайды. Ересек спортшыларға, әдетте 400 м сегіз қабат, ал 15-16 жастағы бозбалаларға сол дистанцияны алты қабат жүгіріп өту қолданылады.

Спортшының функционалдық жағдайын анықтауға қолданылатын кейбір тестер (мысалы, жүрек-қан тамыр жүйесінің функционалдық сынамалары), спорттық қызметтік қабілеттілік арасындағы байланыс нашар екенін көрсетеді. Қызметтік қабілеттіліктің арнайы сынамасы (PWC₁₇₀), жұмыс қуатын оңай көтеруге келетін велоэргометриялық жүктемелерде сенімдірек.

Жасөспірім спортшылардың спорттық бағдарына психикалық ерекшеліктерін, темперамент типтерін анықтау маңызды. Шелдонның жіктеуіне сәйкес висцеротоник, соматотоник және церебротоник типтерін айырады.

Висцеротоник байсалдылығымен, әрекеттерінің баяулығымен, маңайындағы адамдармен ортақ тіл таба алатындығымен ерекшеленеді. Мұндай спортшы ұжымға тез сіңісіп кетеді, жалғыздықты сүймейді, командалық жарыстарда құнды адам. Соматотоник қызбалылығымен, жігерлілігімен, қара жұмысқа төзімділігімен, бірақ ортаға сыйыса алмайтын мінезімен ерекшеленеді. Церебротоник ойшыл, интеллектуалдық әрекеттерге бейім, өзіне-өзі сыни көзбен қараумен, бірақ төзімділігі төмен болумен ерекшеленеді. [5,6]

Осы жіктеудің оң маңызын жоққа шығармай, оның шартты екенін, жеке адамның психикалық қасиетін бағалай алатын критерийлердің жоқ екенін айта кету керек. Мүмкін, балалардың спортты таңдауларында жүйке жүйесінің типтік ерекшеліктеріне басқалардан артық жоғары баға беру дұрыс болар. Алайда, арнайы тестілеулер педагогикалық және физиологиялық тұрғыдан жақсы негізделген болса, жүйке жүйесінің типтік қасиеттерін ашу әдістемелік әрі әдіснамалық тұрғыдан болса қиын.

Таңдап алудың құрылымдық - функциялық көрсеткіштері. Таңдап алуда жүйке жүйесінің типтік ерекшеліктерін есепке алудың маңызы жоғары, өйткені, әдетте, олардың өзгеруі, қайта құрылуы өте қиын. Жүйке жүйесінің типтік қасиеттері едәуір дәрежеде спорттық жетістіктердің алдын-ала анықтайды. Жүйке жүйесі қозғыш, күшті, байсалды, шапшаң спортшы (сангвиник) қимыл техникасын тез меңгереді, қимыл қозғалыс мақсаттарына оңай жетеді. Алайда, осы типті өкілдерінің спорттық жетістіктерге тез жете алуы, меңгерген жаттығуларды қайталауы қызықтырмайтын болып кетуі мүмкін. Осының салдарынан оларда дағдылардың тұрақтануы қиынға соғады.

Жүйке жүйесі күшті, байсалды, қозғалмалылығы баяу балалар мен жасөспірімдер үйлесімі күрделі жаттығуларды баяу меңгереді. Қимыл қозғалыстарды қайталай беру олардың жаттығуларға қызығушылығын төмендетпейді, тұрақты дағдыларды қалыптастыруға септігін тигізеді.

Жүйке жүйесі күшті, қозғыш, ұстамсыз типті балаларға қимыл қозғалыстардың күрделі формаларын меңгеріп алу қиынға соқпайды. Алайда қозғыштықтары жоғары болу себебінен мұндай балалар тынышсыз, шыдамсыз. Бір қимыл қозғалыстарды меңгеріп болмай, олар екінші біреуіне көшеді. Техникадағы дилетантизм, берілген материалды меңгерудегі асығыстық, мұндай балаларға тұрақты байқаулар мен бақылаулар жасауды қажет етеді.

Жүйке жүйесінің қозғыштығы төмен, әлсіз спортшыларда жоғары эмоциялық жаттығулардың өзі (ойындар, жекпе-жектер) қызығушылық тұғызбайды. Оларға асықпай шешім қабылдайтын, техникалық арсеналы салыстырмалы бай емес спорт түрлері артық.

Тұңғыш рет таңдап алу үшін де, сондай-ақ спорттық жетілулер үшін де, жасөспірімдердің қызметтік қабілеттіліктері өзгеруінің биологиялық ырғақтарын есепке алу маңызды. Дене дамуындағы елеулі өзгерістер әрбір үш жыл айналымында байқалады. Мысалы, төзімділік өсімі 10,13 және 16 жаста айқын білінеді. Соматикалық өзгерістер (бой ұзындығы, салмақ, иықтардың кеңдігі, иық шеңбері, санның жуандығы және т.б.) әрбір екі жылда айқын білінеді. Дене дамуын биологиялық ырғақтарсыз тестілеуде дұрыс көрсеткішке жеткізбеуі мүмкін. [3,4]

Жасөспірім спортшы болашағының ақпаратты көрсеткішіне, оттекті тұтыну деңгейімен қатар стандартты жаттығуларды тиімді орындай алу келеді. Мысалы, егерде жыл бойғы машықтанудан кейін тапсырылған стандартты жұмысты спортшы оттекті бастапқы тұтыну деңгейінде орындаса, оның өсу болашағы таусылған деп санауға болады.

Егіздердің спортқа бейімділігін салыстыру көрсеткендей, монозиготты егіздердің басым көпшілігінде (90 %) олар бірдей немесе жақын болған; дизиготалы егіздерде мұндай бейімділік 15% жағдайларда ғана сәйкес келген. Спорттық қабілеттілікті (мысалы, оттекті тұтыну шегі) анықтау үшін осы күндері есепке алатын көрсеткіштер, көптеген жағдайда тұқым қуалаушылықпен байланысты.

Машықтану барысындағы оттекті тұтынудың өсімі бастапқы деңгейден орта есеппен 20-30% аспайды. Ал атақты спортшылардың оттекті тұтыну шегі машықтанбаған адамдар көрсеткішінен 60-80% артық. Мұндай сәйкессіздіктің себебі неде? Спортшылардың табиғи сұрыпталуында. Демек, үлкен спортқа оттекті тұтыну шегінің генетикалық задатқалары жоғары адамдардың келуінде.

Спортқа таңдау және бағдар беруде жылдам (ақ) және баяу (қызыл) ет талшықтарының арақатынасын есепке алу қажет. Жылдам талшықтар аденозинүшфосфор қышқылының жедел анаэробтық ресинтезделуімен ерекшеленеді; капиллярлық торға өте

бай қызыл талшықтарда тотықтандырғыш метаболизм қарқыны жоғары, ұзақ мерзімді жұмыстарда тотықтанатын субстраттар - липидтер оларда мол. Гликоген мөлшерлері бойынша қызыл және ақ талшықтар көп ерекшеленбейді.

Атақты стайерлердің бұлшық еттері массасының негізгі бөлігін қызыл талшықтар құрайды. Сондықтан ұзын қашықтықтарға жүгіруші жасөспірімдерді таңдағанда, негізгі жүктемелер түсетін бұлшық еттерінің қызыл талшықтары 60-70 % болса, басымдылық беру керек. Атақты спринтерлерде, керісінше, бұлшық еттері массасының басым бөлігін (60-70 %) ақ талшықтар құрайды.

Бұлшық еттер организмнің энергияға сыйымды бөлігі ғана емес, сонымен қатар энергиямен қамтамасыз ету формасын таңдап алуға сезімтал жүйе. Сондықтан ақ және қызыл талшықтардың шартты массасы жылдамдық - күш және төзімділік сапаларының максималды білінулерін шектейтін фактор. Барынша жоғары қарқынмен 10-60 сек бойы орындалатын жұмыс, ақ талшықтар бай болатын анаэробтық энергия көзінің басымдылығымен қамтамасыз етіледі. Жалпы энергия алмасуына анаэробтық процестердің қосатын шартты үлесі қысқа мерзімді жұмыстарда 60-83%. Едәуір ұзақ, бірақ қарқыны шамалы жұмыс, қызыл талшықтарда шоғырланған аэробтық ресурстар есебінен атқарылады.

Жеке соматикалық өзгерістердің пәрменділігі, жетістіктерге жеткізетін спорт түрлеріне таңдаған кездерде назарда болуы керек (мысалы, баскетболда бойдың өзгеру пәрменділігі). 8-12 жастағы бой ұзындығының бастапқы және оның соңғы өлшемдері араларында өте жоғары дәрежелі байланысы бар. Бұл жеткілікті дәлдікпен спортшылардың ең соңғы бойының ұзындығы қандай болатынын болжауға мүмкіндік береді. [3,4]

Жасөспірімдік кезеңде ең соңғы бойдың биіктігін болжау сенімді бола бермейді. Бастапқы және соңғы бой биіктігінің араларындағы корреляция коэффициенті бар болғаны 0,6-0,7 құрайды.

Конституциялық (дене бітімі) ерекшеліктер шартты тұрақты және машықтануға көнбейді. Үш конституциялық типті айырады: астеникалық, нормостеникалық және гиперстеникалық. Гиперстениктерге қарағанда, астениктердің ұзындық өлшемдері көлденең өлшемдерінен басым келеді. Астениктер жүрегі мен ішкі мүшелерінің өлшемдері шартты аз, диафрагмасы төмен орналасады, өкпесі созылыққы. Спорттық тәжірибеде дене бітімінің Шелдон бойынша классификациясы кеңінен қолданылады. Шелдон колледж студенттерінің 4000 стандартты суреттерін зерттей келе, дене бітімінің үш типін бөліп шығарған – эндоморфты, эктоморфты және мезоморфты. Эндоморфты дене бітіміне - дөңгелек бас, үлкен қарын, дамуы әлсіз қол-аяқ, жота мен жамбас майлы болуы тән. Эндоморфта семіз болу қаупі жоғары. Эктоморф - арық, өңі жүдеу тартқан, ашаң жүзді, биік маңдайлы, кеудесі ұзынша, қол-аяқтары жіңішке тип. Бұлшық еттерінің дамуы нашар. Мезоморф - атлетикалық дене бітімді, пішіні куб тәрізді ауыр басты, кең иықты, қапсағай кеуделі, аяқ-қолдары етті тип. Денесінің майлануы шамалы. Мезоморф көптеген атлетикалық спорт түрлеріне бейімді.

Соматотип компоненттері келесі ұпайлармен бағаланады – 0-ден 7-ге дейін, яғни, компонент 1-2 ұпаймен бағаланса, оның әлсіздігі білінеді. [6,7]

Қиыр шеткі типтер сирек кездеседі. Көптеген адамдардың дене бітімдері аралас типті. Дене бітімдерінің типтеріне тіршілік жағдайлары елеулі әсер етеді, сондықтан сұрыптау кездерінде оларды ескерген жөн.

Қортынды: Мақалада спорттық іріктеудегі жасөспірім спортшыларды таңдап алудың көрсеткіштері туралы, негізгі білімдер мен түсініктерге талдау жасалып, сипаттама берілген. Спорттық қабілеттілік, спорттық өсу динамикасын есепке алу, спортшыларды құрама командаларға таңдау, дене сапаларын тестілеу негіздері, спортшының функционалдық жағдайын анықтау, психикалық ерекшеліктерін бағалау, темперамент типтерін анықтау, конституциялық дене бітімі ерекшеліктерін анықтауға талдау жасалған.

Спорттық қабілеттіліктер - спорттық жетістіктердің алғышарттары және олардың даму мүмкіншіліктеріне мінездеме берілген.

Қабілетті және дарынды балаларды спорт мектептеріне таңдап алу негізіне, психологиялық - педагогикалық және морфологиялық - функциялық алғышарттарына талдау жасалған.

Спорттық өсу динамикасын есепке алу үлкен масштабты жарыстарға қатыстыру үшін спортшыларды құрама командаларға іріктеп алудың ерекше маңыздылығы сипатталған.

Спортшыларды құрама командаларға таңдап алудағы психологиялық үйлесімділік факторларының негіздері көрсетілген.

Спортшылардың жүйке жүйесінің типтік қасиеттері едәуір дәрежеде спорттық жетістіктердің алдын - ала анықтауына және жеке соматикалық өзгерістердің пәрменділігі, жетістіктерге жеткізетін спорт түрлеріне таңдаған кездерде назар аудару керектігіне сипаттама берілген.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Смаил Н.Н. Қимыл-қозғалыс белсенділігінің физиологиялық негіздері. – Алматы, 2008
2. Смаил Н.Н. Спорт физиологиясы. – Талдықорған, 2007
3. Уанбаев Е.К. Дене тәрбиесінің негіздері. -Алматы: Санат, 2000.
4. Уанбаев Е.К., Уанбаева Ф.Ж. Дене тәрбиесі және спорттың теориясы мен әдістемесі - Өскемен. ШҚМУ баспасы, 2006 – 270 б.
5. Фомин Н.А., Филин В.П. Возрастные основы физического воспитания. – М., 2004
6. Филин В.П., Фомин Н.А. Основы юношеского спорта. - М., 2007
7. Фомин Н.А., Филин В.П. На пути к спортивному мастерству. - М., 2010

ӘОЖ 78.02

ӘН АЙТУ КЕЗІНДЕГІ ТЫНЫС АЛУ ЖАТТЫҒУЛАРЫНЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Бокашева А.К.

Қ.Байсейітов атындағы саз колледжі

E-mail: aimankopes@mail.ru

Бұл мақалада адамның дауыс құралы өзінше бір күрделі жүйе туралы айтылған. Дем алу жолдары – дауыс құралының бір бөлігі болып табылады. Олар өкпе, дауыс дірілін көрсететін дауыс шымылдығы, жақтың ашылу, жабылу бұлшық еттері, барлық дауыс шығару құралдары бір-бірімен өте тығыз байланысты. Ән орындау кезінде осы аталған дауыс құралдары жұмыс жасап тұрады. Баланың дауыс құралдары, ересек адамдарға қарағанда, әлдеқайда нәзік және үнемі даму үстінде болады.

Тірек сөздер: адамның дауысы, дем алу, вокал, ансамбль, өнер.

В этой статье рассказывается о сложной системе человеческого голоса. Дыхательные пути являются частью голосовых связок. Это легкие, голосовые связки, которые указывают на вибрацию голоса, мышцы раскрытия и закрытия челюстей, и все голосовые связки очень тесно связаны между собой. Во время песни эти голоса все еще присутствуют. Голос ребенка намного более тонкий и зрелый, чем у взрослых.

Ключевые слова: человеческий голос, дыхание, вокал, ансамбль, искусство.

This article describes a complex human voice system. The way you breathe is part of your voice. They are the lungs, the vocal cords that indicate the vibration of the voice, the muscles of the opening and closing of the jaws, and all the vocal cords are very closely interconnected.

During the song, these voices are still present. The child's voice is much more delicate and mature than in adults.

Key words: human voice, breathing, vocals, ensemble, art.

Ән өнерінің қоғамдық, әлеуметтік сипаты, тәрбиелік мәні, елдің санасынан бір сәт тыс қалмаған. Қазақстан халқының ғұмыр шежіресінің терең үлкен бір арнасы-ән өнері. Ән өнері ғасырлар бойы көптің ортасында жылдам жетіп кең таралатын өнер. Музыкалық тәрбиенің тиімді құралы. Ән-әншілік дауыспен орындауы, музыкалық шығарманың идеялық мазмұнын, образын, әнші дауысының мәнерімен, күшімен жан-дүниесімен ашатын ән өнеріне ең керектісі ағзамен дұрыс тыныс ала білу.

Ән айтудың дұрыс жолдарымен дем алу тәсілдерін жаттығулар арқылы үйретуден бастайды. Дауыс әншінің құралы. Әнші әнді көркемдеп, әдемілеп, мәнерлеп музыка ырғағымен айту процестік әдістемені «Вокал» дейді. Кәсіптік әншілер дауысы- бас, баритон, тенор, сопрано, альт деп әр түрлі дауысқа бөлінеді. Ән айту, сөз сөйлеу жүйелері физикалық процесс, адам организмінің қызметі. Ән айту үшін адам баласының қанша организмдері жұмыс істейтін және олардың бір-бірімен байланысты екенін байқаймыз. Ал одан кейін дауыс бояуы (тембріне) көңіл бөліп, тембр-бояудың құлаққа жағымды-жағымсыздығын байқай отырып, дыбыс ырғағы, дыбыс күші, дыбыс созылымын айта келгенде мұның бәрі де демге байланысты екенін байқаймыз. Әншінің дауысы табиғаттан әр түрлі болады. Әншілерді орындаушылық бағытына байланысты әншінің дауысын дәстүрлі халық әншісі, эстрада, камералық, опера әншісі деп айтуға болады. [24-28б.]

Тыныс алу дегеніміз – мүшелер қызметінің тіршілігін реттейтін, ағзаның негізгі тіршілік көзі екені әлі де жеке адамның толық түсіне қоймаған мәселесі. Тыныс алу – автоматты, рефлекторлы түрде өтетін аса маңызды физиологиялық үрдіс. Жүйке жүйесінің тыныстық орталығы арқылы жүзеге асатын тыныс алу үрдісі үш фазадан тұрады: тыныс шығару, үзіліс және тыныс. Олар үздіксіз және ритмикалық тұрғыда бірінен кейін бірі кезектен жүреді. Тыныстың алғашқы фазасы тыныс шығару болып табылады. Ағзаның қалыпты жұмысына қажет ауаның жаңа мөлшерін алу үшін тыныс алу жолдарында оған арнап орын босатып қою қажет, бұл тыныс шығару арқылы жүзеге асады. [31-36б.]

Ән айту – музыкалық тәрбиенің аса маңызды құралы және баланы жан-жақты жарасымды жетілдіру міндеттерін шешуде елеулі роль атқарады.

Ән айту бала организміне жайлы тиіп, сөйлеу қабілетін жетілдіруіне, тыныс алуына, дауыс аппаратын шынықтыруына көмектеседі.

Музыкалық ырғақты қимылдарды жүргізу баланың бойында естуді, есте сақтауды, икемділік пен шапшаңдықты, зейінді, іскерлікті, балалардың дене бітімінің сұлу да, сымбатты болып қалыптасуына көмектеседі.

Музыка тыңдауда балалар әр түрлі образдағы музыкалық шығармаларды тыңдап, мазмұнын, сипатын, көңіл-күйін ажырата біледі. Жалпы музыканың күйін сезінуге, көркем образдың дамуын қадағалауға бейімделеді. Музыканы жасаушы композиторлар, авторлар туралы туралы алғашқы мағлұмат алады.

Балалар музыкалық аспаптарын ойнау

Музыкалық аспаптарды танып білуге, аспаптарды ойнау әдіс-тәсілдерін үйренуге, олардың тембрлерінен ажырата білуге үйретеді. Жеңіл әндерді аспаптарда ойнап, ырғақтық бейнесін бере отырып, ойнауды меңгереді. Музыкалық есту түйсігін, шығармашылық қиялын жетілдіреді. Ырғақтық сезімін, динамикалық есту қабілетін дамытады. [3-4б.]

Қимылды және дидактикалық ойындар баланың музыкалық есту, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Нота сауатының бастапқы элементтерін қызығалықпен формада меңгеруге көмектеседі.

Осы қызмет түрлерін нақты да, жүйелі жүргізудің нәтижесінде балалардың бойында жалпы музыкалық қабілетін, дамытып қалыптастырады.

Әсемдікті қабылдап сезіну, түсіну, жақсы мен жаманды байқап шығармашылық

тұрғыдан жеке қимыл жасауға көркемдік қызметтің әр түріне қамтылу қабілеттерін қалыптастырып, дамытып, жетіледі.

Мектепке дейінгі жастағы баланың музыкамен айналысуының маңызы зор. Балалар халық әндерімен қатар түрлі классикалық музыка және вокалдық шығармалар, аспаптық шығармаларды тыңдап, ішкі дүниесімен қабылдауға тырысады.

Музыканы түсіністікпен дифференциалдық түрде белсенділікпен қабылдайды. Балалар музыканы тыңдап, ән айтып, билейді, музыкалық ойындарға қатысып, қол ұстасып айналады, балаларға арналған салтанатты әндерді орындау мен қатар үлкендермен бірге ән айтып, ойын сауықтың шараларға мерекелік Жаңа жыл, 8-наурыз, Наурыз мейрамы, Тәуелсіздік күні мейрамына арналған ертеңгіліктерге қатысады. Музыкалық сауаттылығын ойнауға қызығушылығы артады. Ол үшін сазды естіп-тыңдау қабілетімен қатар баланың эмоционалдық қасиеттерін дамытып, ойын түрлерін, жоғарғы дауыстық әуендерді пайдаланған жөн. Қол қимылмен дыбыстық елестетуді байланыстыра білу керек.

Балаланың музыкалық дыбысты ажырату қабілетін дамыту - шаруашылыққа деген қызығушылықты арттырып, музыкалық аспаптарда ойнап үйренуге жол ашады. Баланың саз жетекшісі, тәрбиеші, ата-аналары оларды музыкалық мәдениетке, оның тілін ұғынуға, музыка арқылы тұлғаның қасиетінің қалыптасуына көмектеседі.

Үлкендердің музыкаға деген қызығушылығы, талғамы, балаға сенімі, сыйластығы, түсінушілігі байланыстығы шеберлігі жақсы жетістіктерге қол жеткізеді. Балаларды музыканы сүйуге, оның тілін түсіне білуге, яғни олардың көркемдік талғамымен тәрбиелеу керек. Олар (хал, ішек, үрмелі) оркестр әуен ритм, екпін, жылдамдық, динамика, балет, опера, оперетта, концерт секілді терминдерді түсініп ұғынуға қабілетті. [225 стр.]

Музыкалық тәрбие берудің келесі санатында балаларды түрлі сипаттағы музыкамен таныстыру арқылы жалғасады музыкаға қызығу бір жаныр музыкадан айырмашылықтарын сипаттау мүмкіншілігі қалыптасады. Қазіргі музыканың өнер туралы айтылады.

Ересек топтарындағы музыкалық тәрбие берудің негізгі міндеттері. Түрлі сипатындағы музыкаға қызығушылық және эмоцияналдық серпілісті дамыту және қалыптастыру музыка басталғанда немесе оны тыңдап отырып, оның сөзін естімей-ақ таныс шығармаларды басқаларынан айырып, оны еске сақтау бойынша музыкалық қабылдау қасиетін дамыту.

Тыныс гимнастикасын сәтті игерудің негізгі ережелері:

Ләззат ала отырып тыныс алған жөн, себебі жағымды сезімдердің өзі денсаулықты біршама жақсартады.

Тыныс жаттығуына ерекше көңіл бөлген жөн, бұл оның жағымды жерін көбейтеді.

Ағза ауамен толығыу үшін баяу тыныс алу қажет.

Қажетінен көп жаттығу жасамаған абзал.

Мұрынмен дем алып, ыңғайлы спорт киімінде жаттыққан жөн.

Дәстүрлі тыныс жаттығуларын орындау техникасы: тік тұру, иықты түсіру, еркін тыныс алу. Иықты баяу көтере отырып тыныс алу, иықты баяу түсіре отырып тыныс шығару.

Төмен түскен қолдарды алдыға айқастырып, иықты алдыға жылжыта отырып еркін тыныс алу; лопатка түйістіріп, иықты баяу артқа қарай жылыжыта отырып тыныс шығару. [250 стр.]

Терен, тыныс алып, одан кейін біртіндеп бәсеңдеткен кезде өкпенің көлемі үлкейеді. Әдетте, адам орта есеппен минутына 16-20 рет дем алады.

Ал тыныс алу жаттығуларымен айналысатын адам минутына 3-6, тіпті 1-2 рет қана дем алғанның өзінде ағзаға түскен жүктемені де сезінбейді, бірақ өзін жақсы сезінеді.

Біркелкі дем алудан ырғақ бұзылмайды. Бұл жерде әңгіме дем алу циклдарының уақыты туралы болып отыр.

Оқушылардың тыныс алу жаттығуларын орындауы, мүмкіндік болғанша мамандардың бақылауында болғаны дұрыс.

Ән айту дағдыларын қалыптастырудағы вокалдық жаттығулардың маңызы зор. Себебі осы жаттығулар арқылы дұрыс дем алуға, сөзді ашық, таза айтуға; әуендікті ашық

айтуға; мәнерлеп айтуға дағдыландырады. Вокалды жаттығулардың екі түрі бар – дауысты қалыпқа келтіру және вокалды – техникалық. Сабақтың басында дауыс аппаратын табиғи және еркін дауыс шығарып, “жұмыс жағдайына” келтіретін дайындау жаттығуына жатады. Дайындау жаттығуларының мақсаты – дыбысты күштемей шығаруды туғызуға әсер ету және дауыс механизмін бірте-бірте қажетті біріктіруге келтіру. Дауысты негізінен тоникалық үш дыбыс пен дыбыс қатарына келтіреді.

Сабақтың мақсатына сай өз орнын тауып қолданылған жаттығулар тек дауыс аппаратын ән айтуға дайындап қана қоймай, белгілі бір орындаушылық шеберлікті дамытуға байланысты дағдыны қалыптастырады.

Әдетте вокалдық жаттығулар әнді орындау алдында іске асырылады. Біздің пайымдауымызша, алғашқы орындалатын жаттығу жай екіпінде айтылып оқушылардың сезіміне әсер ететін болуы тиіс. Ескере кететін бір жай: 7-8 жастағы балалар көркемдік немесе техникалық қағидасын тек қана әр түрлі буындардың жиынтығынан тұратын жаттығулардан гөрі, белгілі бір мазмұны бар әуендер (попевкалар) арқылы тезірек қабылдайды.

Сондықтан қазіргі кезде мектеп мұғалімдері өз тәжірибесінде мұндай ән жаттығуларын жиі қолданып, елеулі нәтижеге жетіп жүр. Жұмыстың бұл түріне көрнекті әуендерді халық әндерінен, балаларға арналған әндерден, кейбір жағдайда практикада қолданылып жүрген жаттығулардың бірін сөз текстімен айту арқылы алуға болады.

Артикуляция аппаратының жұмысын жандандырып, сөзді анық, таза, дәл айтуға жаттықтыру үшін жаңылтпаштарды пайдалануға болады. Алғашында жәй екіпіннен бастап, бірте-бірте тезірек айтқызуға көшкен жөн.

Ән айту – күрделі процесс. Сондықтан да әншілік өнерге баулып, әнді хормен айтуға тәрбиелеуде музыка мұғалімі балалар дауысының даму ерекшелігін, соған орай оқыту барысында қойылатын талаптарды жақсы меңгеріп, әрі қарай тәрбиелеудің барлық шарттарын сақтауы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Керімбекова Ж. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілетінің тежелуі //Ұлағат. - 2007. - №5. [24-28б.]
2. Өмірбекова Қ. Қ. Балалардың сөйлеу тілінің грамматикалық жағын тексеру әдістері //Хабаршы.- 2006. - №1. [31-36б.]
3. Ермағанбет Ә. Психикалық дамуы тежелген балалардың психологиялық-педагогикалық сипаттамасы. //Дефектология. - 2008. - №4. - [3-4б.]
4. Лапшин В.А., Пузанов Б.П. Основы дефектологии. Учебное пособие для студ.пед.инст. М., 1990, [225 стр.]
5. Г. Икіманова. Саулық пен сымбат. – Алматы: Қайнар, 1991. [85-87б.]
6. Козлов В. Свободное дыхание. М.: Издательство Московского трансперсонального центра, 1993, [250 стр.]

УДК 37.013.77

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ НАРЫҚ ҰҒЫМЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Борибекова Ф.Б. п.ғ.к., доцент, Алибаева Д.Б. магистрант
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: F.Boribekova@mail.ru dinara_alibaeva.ru@mail.ru

Біздің мақаламызда білім беру нарығын жылты қоғам және адам үшін білім беру

мен ақпараттар жүйесін көрсететін, азаматтардың жоғары білім алу қызметтеріне деген көп түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған білім беру қызметтерін жүзеге асыратын жоғары оқу орындары мен мекемелерінің жиынтығы ретінде қарастырамыз.

Тірек сөздер: Білім нарығы, білім беру қызметі, білім беру қызметінің сапасы, білім беру қызметінің бәсекелестікке қабілеттілік», білім беру сапасын және оған әсер ететін факторларды бағалау белгілері

В нашей статье мы рассмотрим рынок образования в целом как учреждение и учреждения, которые предоставляют образовательные и информационные системы для широкой общественности и людей и которые предоставляют образовательные услуги, предназначенные для удовлетворения разнообразных потребностей граждан в услугах высшего образования.

Ключевые слова: рынок образования, образовательные услуги, качество образовательных услуг, конкурентоспособность образовательных услуг», критерии оценки качества образования и его факторы

In our article, we will consider the education market as a whole as an institution and institutions that provide educational and information systems for the general public and people and which provide educational services designed to meet the diverse needs of citizens in higher education services.

Key words: education market, educational services, the quality of educational services, the competitiveness of educational services”, criteria for assessing the quality of education and its factors

Жаңаша оқыту жүйесіндегі компьютерлік-инновациялық білім технологиясының ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту, педагогикалық шарттарын анықтау және оның бұл ортада осы кезге дейін зерттелмеген жағдайы тақырымызды «Студенттерге экономикалық білім беруде компьютерлік инновациялық технологияны пайдаланудың педагогикалық шарттары (көпдеңгейлік тапсырмалар мысалдарында)» деп тандап алуымызға негіз болды.

«Жоғары білім беру қызметі нарығының дамуының ғылыми-теориялық негіздері» делінген бірінші тарауда «жоғары білім беру қызметінің нарығы», «білім беру қызметі» және «білім беру қызметінің сапасы» және «білім беру қызметінің бәсекелестікке қабілеттілік» деген категориялық түсініктері нақтыланған; экономикалық өсу факторы жүйесіндегі білімнің рөлі негізделген; білім беру сапасын және оған әсер ететін факторларды бағалау белгілері, сонымен бірге бәсекелестікке қабілеттіліктердің қағидалары мен белгілері анықталған; дамыған елдердегі білім беру жүйесі қарастырылған.

Біз білім беру нарығын жылпы қоғам және адам үшін білім беру мен ақпараттар жүйесін көрсететін, азаматтардың жоғары білім алу қызметтеріне деген көп түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған білім беру қызметтерін жүзеге асыратын жоғары оқу орындары мен мекемелерінің жиынтығы ретінде қарастырамыз. Осы жағдайда нарық агенттері болып жоғары оқу орындары мен тұтынушылар табылады, ал олардың арасындағы өзара қарым-қатынастар бір жақтың (ЖОО) жоғары білім беру қызметтерін ұсынумен және екінші жақтың (тұтынушылардың жоғары білім қызметтерін алуға деген қызығушылықтарымен құралады). [1]

Жоғары білім беру қызмет нарығының қалыптасуының негізгі шарттары болып келесілер табылады: бәсекелестік ортаның болуы; жоғары білім беру нарығының әлемдік кеңістікке интеграциялануы; оның мемлекеттік реттеудің қажеттілігі; маркетинг бойынша менеджерлер мен мамандардың бар болуы.

Біз «білім беру қызметтерін» қоғамға және жеке тұлғаға ұзақ мерзімді әсері бар, білім мен ноу-хауды меңгеруді қамтамасыз ететін жоғары оқу орындарының ұсынатын

ерекше тауары ретінде қарастырамыз. Бұл өз кезегінде, талап етілетін оқу және ғылыми ақпараттар көлемін жеткізу және құру үдерісі болып табылады. Білім беру қызметтеріне деген сұраныс жоғары еңбек ақы төленетін бос орындарға сұраныс болып табылады, яғни, осындай бос орындарды алу үшін білім туралы сәйкес құжат бар болуы қажет, ол келесі факторлардың әсер етуімен қалыптасады:

а) неғұрлым жоғары білім деңгейі есебінен экономиканың жаңа секторларында жұмыс орындарын алу жолымен өзінің табысын ұлғайтуға талпыну; ә) білім алушының өзінің жіне оның жанұясының тікелей және жанама шығындары көлемі. Білім беру қызметтеріне деген ұсыныс мемлекеттің қаржылық мүмкіншіліктеріне және оқытудың ақылы альтернативтерін ұсынатын нарық мүмкіндіктеріне байланысты. Мемлекет білім беру қызметі нарығының тең құқылы қатысушысы ретінде көрінеді, оның жалпы стратегияларды жасауға, реттеу-бақылау қызметтерін атқаруға, біліктілігі жоғары мамандармен қамтамасыз ету бойынша мемлекеттік тапсырмаларды жасауға құқығы бар.[2]

Нарықтық қатынастардың тұрақтандыру жағдайындағы маңызды аспект елдің экономикалық өсуі мен білім беру қызметтерінің сапалары арасындағы қарым-қатынас болып табылады. Өндіріс факторының шығындары мен және технологиялар деңгейі мен көрсетілетін экономикалық шығарылымдар көлемі әдетте өндірістік функциялармен байланыстырылады, оның келесідей түрлерін көрсетуге болады.

$$Y=f T(K,L), \quad (1)$$

мұнда, T-технология дегенді көрсетеді K,L-капитал мен еңбектің шығындары.

Бұл функциялар өнімдерді шығару өндіріс факторларына, яғни капиталға K, еңбекке L және технология деңгейіне T, байланысты шығындарға тәуелді екенін көрсетеді.

Біз білім беру экономикалық өндірістің қайнар көзін де міндетті түрде «еңбек» факторларымен бірге қарастыру қажет деп ойлаймыз. Әрине өндірістегі жоғары білім бар жұмыс бар күші ЖІӨ қарқынының өсуіне әсерін тигізетіні сөзсіз. Жоғарыда айтылатындарды ескере отырып, біз өсуде терин аттарын көрсету арқылы шығармалардың осу қарқынын сипаттайтын абстрактті модель теңдеуін ұсынамыз.

$$\Delta Y/Y=(1-n) \times \Delta L/L + n \times \Delta K/K + \Delta T/T \quad (2)$$

мұндағы $\Delta Y/Y$ -шығармаларының өсу көлемінің қарқыны, $(1-n)$ -жоғары біліктілікті еңбек шығындарының үлесі жоғары білім бар жұмыс күші, n -капитал шығындарының үлесі; $\Delta L/L$ E-жоғары білім бар жұмыс күшінің өсім қарқыны; $\Delta K/K$ капиталдың өсім қарқыны; $\Delta T/T$ -технологиялардың өсім қарқыны.

Бәсекелестікке қабілеттілік және сапа-кез келген жоғары оқу орнының тұтынушыларға қажетті мамандарды шығару мүмкіншіліктерінің барлық жиынтығының шоғырландырылған көрінісі. Әдебиеттерде «сапа» және «бәсекелестікке қабілеттілік» түсініктері өте жиі синоним ретінде қолданылады. Әдістемелік жағынан бұндай көзқарас дұрыс емес. Бәсекелестікке қабілеттілік түсінігін нарық жағдайында қызмет ете алатын ұйымның (жоғары оқу орнының) мүмкіншіліктерін сипаттайтын басты белгілердің бірі деп қарастырайық. Көптеген зерттеушілер бәсекелестікке қабілетті әсердің тұтыну бағасына деген қатынасы ретінде, тиімді әсерді нарықтағы тауар және оны өткізу мүмкіндігіне жауап беретін маман қабілеттілігіне негізделген интегралды сипаттама. Бәсекелестікке қабілетті мамандарды дайындау белгісі ретінде біз келесідей көрсеткіштерді қарастырамыз: бітірушінің бәсекелестік орта жағдайына бейімделуі; жаңа мамандықтарды игеру; дұрыс басқару шешімдерін қабылдау; жүйелік басқару дағдыларын білу.[3,4.]

Ұлттық және әлемдік экономикадағы болып жатқан үдерістер жоо-ның бәсекелестікке қабілеттілігін қамтамасыз етуде білім сапасы рөлінің басымдылығына

әкеліп соқтырады. Біздің ойымызша, бәсекелестікке қабілеттілігінің негізгі қағидаларына келесілерді жатқызуымызға болады: білім беру қызметтері ұсынысының сұраныстан көп болуы; тұтынушылардың қажетті және потенциалды сұрауларын қанағаттандыру; инновациялық білім беру технологияларын енгізу.[5]

Қазақстандағы білім беру сапасын жақсарту үшін республиканың геосаяси, менталитеттік ерекшеліктерін есепке ала отырып, жағымды халықаралық тәжірибені қолдауымыз керек. Әлемнің дамыған елдеріндегі қазіргі жоғарғы білім беру жүйесі Еуропа және АҚШ-ң көптеген университеттерінің ұзақ уақыт бойы жинақталған ұжымдық тәжірибе үдерісінің нәтижесінде құрылды. Университеттердің дәстүрлі дербестігі білім беру үдерісіндегі ұжымдардың ұлттық ерекшеліктерімен бірге отырып әртүрлі елдерге тән мамандар дайындау үлгілерін таңдауды қиындатты. Әрбір университетте өзіндік қабылдау, оқыту, және мамандарды шығару жүйесі бар, бұл әрине, тез дамып келе жатқан әлемдік экономиканың интеграциялану және жаһандану үдерісі жағдайында қажеттілігі бар жалпы қабылданған тәртіптерді жасауға көмегін тигізбеді. Жалпы қабылданған тәртіптерге жақындауға ең алғашқы қадамды американдық университеттер жасады, олар әлемнің қалған елдерінде қазіргі бизнес шындығына, өндіріс пен ғылымның талаптарына неғұрлым жоғары дәрежеде жауап беретін жоғарғы білім берудің унифициалдық моделін ұсынды. Болондық декларация Еуропалық Одақтың елдері үшін ұқсас моделді бекітті. Сол моделге сәйкес, бірінші деңгей студенттердің индустриялық қоғамда сақталып келген қажеттіліктерді көрсететін орындаушы типтегі компетенцияны алуға бағытталса, екінші деңгей-студент жастардың неғұрлым ілгері дамыған бөлігінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, инновациялар ойлар генерациясына қабілетті ғылыми-педагогикалық кадрлар корпусын қалыптастыруға бағытталған.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Берденова К.А. Қазақстан мемлекеті мен экономикасының қалыптасуының негізі 1998ж. 189б.
2. Я.Әубәкіров, К.Нәрібаев, М.Ескалиев Экономикалық теория негіздері, Алматы 2004ж.
3. Агошкова Г.С. Экономическое образование школьников: (Проблемы и пути их решения): Дисс. канд. пед. наук. Майкоп., 1997. - 255 с.
4. Аксакалова Г.П. Воспитание школьников в процессе изучения факультативного курса «Основы экономически важнейших отраслей народного 'хозяйства': Дисс.канд. пед. наук. -М., 1974.- 207 с.
5. Белов А.Н. и др. Основы экономики социалистической промышленности пособие для учащихся по факультативному курсу. - М., 1983. - 190 с.

ӘОЖ 378.24

ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Галиева А.Н., ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор (доцент) м.а.,

Мұқат А.О., магистрант

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: nurai_gali@mail.ru

Мақалада пәнаралық байланыс негізінде бастауыш сынып оқушыларының құзіреттіліктерін қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Авторлар бастауыш сынып

мұғалімі жаңартылған оқу бағдарламасындағы пәнаралық байланыстарды іске асыратын ортақ тақырыптар бастауыш сынып оқушысының құзыреттілігін жан-жақты қалыптастыру құралы ретінде қарастырады.

Тірек сөздер: бастауыш сынып оқушысының құзыреттілігі, білім, білік, дағды, жаңартылған білім беру бағдарламасы, пәнаралық байланыс.

В статье рассматривается проблема формирования компетенций младших школьников на основе межпредметных связей. Авторы рассматривают сквозные темы, в которых учитель начальных классов осуществляет междисциплинарные связи в обновленной учебной программе, как инструмент всестороннего формирования компетентности младших школьников.

Ключевые слова компетенции ученика начальных классов, знания, умения, навыки, обновленная образовательная программа, межпредметная связь.

The article deals with the problem of forming the competencies of younger students on the basis of inter-subject relations. The authors consider cross-cutting topics in which the primary school teacher makes interdisciplinary connections in the updated curriculum as a tool for the comprehensive formation of the competence of younger students.

Key words: competencies of primary school students, knowledge, skills, updated educational program, inter-subject communication.

Бастауыш сынып оқушыларының құзыреттілігін қалыптастыру бүгінгі күні білім берудің ең өзекті мәселелерінің бірі болып табылады, ал құзыреттілік тәсіл білім сапасын қамтамасыз ету қажеттілігінің арасындағы қарама - қайшылықтан туындаған проблемалық жағдайдан шығу және бұл міндетті меңгеруге жататын ақпарат көлемін одан әрі ұлғайту есебінен дәстүрлі жолмен шешудің мүмкін еместігі ретінде қарастырылуы мүмкін.

"Құзыреттілік" ұғымының құрамдас элементтері ретінде білім, дағды, қабілет, күш-жігер т.с.с. атауға болады.

Білім - бұл жұмысты орындау үшін талап етілетін фактілер жиынтығы. Білім-дағдыларға қарағанда кең түсінік.

Дағдылар - бұл белгілі бір міндетті орындау құралдары мен әдістерін меңгеру. Жалпы дағдылар үшін олардың нақтылығы.

Қабілет - белгілі бір тапсырманы орындауға туа біткен бейімділік. Қабілетке «дарындылық» сөзі синоним бола алады.

Күш-жігер - бұл менталдық және физикалық ресурстардың белгілі бір бағытындағы саналы қосымша.

Осылайша, құзыреттілік - оқушының белгілі бір әлеуметтік және жеке-маңызды саладағы қызмет тәжірибесімен негізделген жеке қасиеттерінің жиынтығы (құндылық-мағыналық бағдарлар, білім, білік, дағды, қабілеттер) [1].

Бастауыш сынып оқушыларының негізгі құзыреттіліктері қалыптасқан ұйымдастырушылық (өз қызметін ұйымдастыру қабілеті), зияткерлік (нәтижелі ойлау және ақпаратпен жұмыс істеу қабілеті), бағалау (әлемде өз таңдауын ойлау, сезімдер мен құндылықтар және таңдау үшін жауап беру қабілеті), коммуникативтік (адамдармен қарым-қатынас жасау және өзара іс-қимыл жасау қабілеті) біліктерін қамтиды.

Еліміздің жалпы білім беру ұйымдарының бастауыш мектебінде оқу процесі ҚР Үкіметінің 2015 жылғы 25 сәуірдегі № 327 қаулысымен бекітілген Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандартына сәйкес жүзеге асырылады.

ББ МЖМС талаптарын негізге ала отырып, бастауыш білім беру білім алушыларды жан-жақты дамытуды, қоғамда өзіне лайықты орнын табуға қабілетті жеке тұлғаның қалыптасуы үшін негіз қалауды, оқыту мен тәрбиелеу сапасын арттыруды, қолданбалы сипаттағы тапсырмаларды шешу үшін алған білімдерін қолдана білуін дамытуды

қамтамасыз етуі тиіс [2].

Бастауыш мектептегі білім беру процесі Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы қолданыстағы нормативтік-құқықтық базаға сәйкес жүзеге асырылады.

Оқу пәндері бойынша жаңартылған оқу бағдарламаларының ерекшеліктері:

- оқу бағдарламасы «шиыршық қағидаты» негізінде әзірленген, яғни тақырыптар мен сыныптар бойынша білім мен білік бірте-бірте өсіп, дағдылар күрделеніп отырады;
- оқыту мен тәрбие бірлігі қағидатын іске асыруды қамтамасыз етеді;
- үштілді білім беруді іске асыру көзделген;
- пәндер бойынша күтілетін нәтижелер түрінде оқыту мақсаттарының жүйесі берілген;

- пәндік білім және дағдылардың кең спектрін қалыптастыруға бағытталған: білімдерін функционалдық және шығармашылық қолдану, сын тұрғысынан ойлау, жобалау және зерттеу жұмыстарын жүргізу, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, қарым-қатынастың әртүрлі тәсілдерін қолдану, жеке және топта жұмыс жасай білу, проблемаларын шешу және шешім қабылдау;

- ортақ тақырыптардың болуы;

- негізгі құндылықтар негізінде кең спектрлі дағдылармен бірлікте жеке тұлғалық қасиетті дамыту: «қазақстандық патриотизм және азаматтық жауапкершілік», «кұрмет», «ынтымақтастық», «еңбек пен шығармашылық», «ашықтық», «өмір бойы білім алу».

Жаңартылған оқу бағдарламаларының маңызды сипаттамасы олардың икемділігі мен әмбебаптылығы болып табылады. Мұғалімдерге сағат саны мен бөлімшелерді оқытудың бірізділігін, бөлім мен тиісті тоқсан аясында тақырыптарды немесе оқыту мақсаттарын өз бетінше анықтауға мүмкіндік беріледі. Мұғалімдер бірнеше оқыту мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған тапсырмалар әзірлей алады. Оқу бағдарламасы мұғалімдерге оқыту мақсаттарына жетуге жетелейтін жиынтықта бірнеше сабақтардың мақсаттарын орындауда оқыту мақсаттарын өзгертуге мүмкіндік береді. Мұғалім жоспарлау кезінде оқу материалын қайталау және бекіту сабақтарын алдын ала қарастыруы қажет. Шешім мұғалімдердің оқу-әдістемелік бірлестіктерінде алқалы түрде қабылдануы мүмкін.

Тілді оқытудың негізі білім алушылардың әр оқу пәнінің құралдары – әртүрлі оқу жағдаяттарында біліммен және дағдылармен алмасу, тілдік және сөйлеу нормаларының жүйесін дұрыс қолдану арқылы сөйлеу қызметін дамытудың жетекші қағидаты ретінде қарастырылатын коммуникативтік тәсіл болып табылады.

Тілдерді оқыту сөйлеу қызметінің төрт түрін дамыту арқылы жүзеге асырылады: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым. Мұғалімге білім алушылардың сөйлеуін дамытуға ықпал ететін, оларға жақын табиғи жағдаяттар негізінде оқыту ортасын үлгілеу маңызды.

Оқу бағдарламасы пәндер бойынша ұзақ мерзімді жоспарға сәйкес жүзеге асырылады. Ұзақ мерзімді жоспарға сыныптар мен тоқсандар бойынша оқыту мақсаттары енгізілген.

Орта мерзімді жоспарлау ұзақ мерзімді жоспарда анықталған бағдарларды нақтылайды. Орта мерзімді жоспарларда белгіленген мерзімнің негізгі міндеттері тұжырымдалады. Мұнда әр тоқсанның немесе бөлімнің тақырыптары көрсетіледі. Бөлімдер ішінде сағаттарды бөлуді мұғалімнің қалауына қарай өзгертуге болады.

Орта мерзімді жоспарларда дағдылар, оқыту мақсаттары, сабақта ұсынылатын іс-әрекет түрлері, мұғалімдерге арналған белгілер (оқыту әдістемесі бойынша) оқу ресурстары берілген.

«Ресурстар» бағанында сабаққа қажетті үлгілік материалдар тізбесі жазылған, мұғалімдердің жұмыста қолдануына көмек ретінде интернет-ресурстарға сілтемелер берілді. Оқыту мақсаттары бойынша жұмысты жоспарлау және оларды мұғалім өз сыныбы білім алушылармен даму деңгейлеріне қарай дамытуды жүзеге асыруы тиіс. Пән бойынша орта мерзімді жоспарлар ұсыныс ретінде берілді.

Кыска мерзімді жоспарды немесе сабақ жоспарын, орта мерзімді жоспардың соңында ұсынылған үлгі бойынша мұғалімнің өзі әзірлейді. Кыска мерзімді жоспарды әзірлегенде мұғалімге саралап оқыту тәсіліне және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге назар аудару ұсынылады. Сабақты қыска мерзімді жоспарлау мұғалімнің оқу мақсаттарына тиімді қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Мұғалім әр сабақтан кейін білім алушылардың оқу материалын меңгеруде туындаған қиындықтары мен оқу жетістіктерін анықтау үшін сабаққа талдау (рефлексия) жасап отыруы керек.

1-3-сыныптарда сабақтың форматы оқыту процесінде білім алушыларды белсенді тартуды, олардың талқылауларға қатысуын, өткен материалды талдауын және қорытуын, зерттеу жүргізуін, бағалауда пікірлерін айтуын, өзін бағалауды, өзара бағалауды және т.б. тұжырымдайды.

Сабақтың міндетті элементі кері байланыс болуы тиіс, ол мұғалімнің білім алушыны қолдауға бағытталған іс-әрекетін түзетуге мүмкіндік береді және білім беру процесін жетілдіруге себін тигізеді. Қалыптастырушы бағалау кезінде мұғалім білім алушылардың санын және кері байланыс беру жиілігін өз бетінше анықтайды.

Оқу процесін ұйымдастыру кезінде мұғалімге пәнаралық байланыстарды іске асыратын ортақ тақырыптарға көңіл аудару қажет (1-кесте). Оқу пәндерінің компонентін кіріктіруші ретінде ортақ тақырыптарда тоқсандар бойынша бөлінген. Әр тоқсан бойынша екі ортақ тақырып, оның әрқайсысына сағат саны шамамен бірдей бөлінеді. Әр ортақ тақырыпқа сағат санын мұғалім білім алушылардың дайындық ерекшеліктеріне қарай өзі өзгертіп отырады.

1 кесте - Сыныптар бойынша ортақ тақырыптар

1-сынып	2-сынып	3-сынып
Өзім туралы	Өзім туралы	Жанды табиғат
Менің мектебім	Менің отбасым және достарым	Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен
Менің отбасым және достарым	Менің мектебім	Уақыт
Бізді қоршаған әлем	Менің туған елім	Сәулет өнері
Саяхат	Дені саудың жаны сау	Өнер
Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті	Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті	Атақты тұлғалар
Тағам мен сусын	Қоршаған орта	Су – тіршілік көзі
Дені саудың жаны сау	Саяхат	Демалыс мәдениеті. Мерекелер

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 15 шілдедегі № 453 бұйрығымен бекітілген бастауыш білім берудің Үлгілік оқу жоспарына және Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2017 жылғы 16 тамыздағы № 611 бұйрығымен бекітілген «Білім беру объектілеріне қойылатын санитарлық-эпидемиологиялық талаптар» санитарлық ережелеріне сәйкес, оқу жүктемесінің ең жоғарғы көлемі 1-сыныптарда – 24 сағатты, 2-сыныптарда – 25 сағатты, 3-сыныптарда – 29 сағатты құрайды.

1-сыныпта (СанЕмН) оқу жүктемесін біртіндеп «сатылы» ұлғайту әдісін жүзеге асыру мақсатында бейімдеу кезеңін ұйымдастыру ұсынылады. Бейімдеу кезеңінен сәтті өту үшін қыркүйек – қазан айларында соңғы сабақтар стандартты емес түрде (ойын сабақ, қиял-сабақ, мереке-сабақ, театрланған сабақ, саяхат сабақ, экскурсия сабақ, импровизация сабақ) жүргізу керек. Мектепте білім алушыны оқуға бейімдеу үшін қолайлы орта жасауға ерекше назар аудару қажет, ол білім алушының оңтайлы дамуына, ойдағыдай білім алуына және

тәрбиеленуіне ықпал етеді. 1-сыныпта барлық жұмыс кезеңінің міндеті – кішкентай мектеп оқушысының оқу қызметіне ішкі уәждемені қалыптастыру. Бірінші жартыжылдықта 1-сыныпта жиынтық бағалау жүргізілмейді және үй тапсырмасы берілмейді. Мұғалім өз жұмысын әр білім алушының сабақта қажетті білімді толыққанды меңгеруін қамтамасыз ететіндей жоспарлайды.

1-сынып білім алушысының көру қабілетін, қолының ұсақ моторикасын дамыту үшін сергіту сәтін уақытылы өткізу, 1-сынып білім алушыларын ұзақ уақыт жазу мен сурет салудан жалықтырып алмау керек. 1-сыныпта оқыту кезінде іс-әрекеттің ойын түрлері басым болуы тиіс.

2-сыныптан бастап білім алушылар үй тапсырмасын орындайды, сондықтан сабақ кестесін құруға ерекше назар аудару қажет, себебі пәндерді бір күнге топтастырмау мүмкіндігін қарастыру қажет, үй тапсырмасын орындауға едәуір уақыт шығындауды талап етеді. Білім алушыларға үй тапсырмалары, оларды орындау мүмкіндігін ескере отырып мынадай шекте беріледі: 2-сыныпта – 50 минут, 3-сыныпта – 70 минут (ҚР БҒМ 2017 жылғы 24 сәуірдегі № 182бұйрығы). Демалыс және мереке күндері үй тапсырмасы берілмейді.

Бастауыш мектепте сабақты ұйымдастыру жүйелі іс-әрекеттік және практикалық бағдарланған тәсілдер аясында жүзеге асырылады. Сабақ жоспарлау кезінде уәж, мақсат, оқу міндеті, мақсатқа қол жеткізу үшін іс-әрекет тәсілдері, нәтижесі, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі бағалау, рефлексия ескеріледі. Сабақтың мақсатты бағыты білім алушылардың оқу-танымдық және оқу-практикалық іс-әрекеттерін өз бетінше қалыптастыру және дамыту; белсенді оқыту әдістерін қолдану: проблемалық-диалогтық, ішінара іздеу, іздестіру, жобалау, зерттеу. Білім алушылардың сабақтағы жұмыстары жеке, жұптық, топтық, дара және саралап оқыту түрлері арқылы ұйымдастырылады. Жаңа білім беру стандартына бағдарланған сабақтың маңызды белгілері оның мазмұнында бастауыш сынып білім алушыларын кең спектрлі дағдыларға үйрету элементтерінің болуы. ББ МЖМС негізгі міндеттерін іске асыру үшін тиімді педагогикалық технологияларды, озық әдіс-тәсілдерді, тұлғалық бағдарланған оқыту тәсілін қолдану және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кіріктіру қажет.

Бастауыш мектептің жаңартылған білім мазмұнына көшуіне байланысты бастауыш сынып мұғалімдері әдістемелік жұмыстарының жүйесін құру маңызды орын алады. Бұлар семинарлар, тренингтер, педагогикалық қауымдастықтардың отырыстары, коучингтер, конференциялар, шебер-сыныптар, дөңгелек үстелдер, ашық сабақтар, сабақтан тыс үйірмелер мен ББ МЖМС енгізу мен іске асырудың басқа да жекелеген бағыттары бойынша іс-шаралар болуы мүмкін. Балалардың денсаулығын сақтауға және нығайтуға, психология-педагогикалық қолдауға назар аудару қажет. Шаршаудың, сколиоздың, жүрек-қан тамырлар жүйесі, көз ауруларының алдын алу мақсатында жаттығулар жүргізуге (динамикалық, тыныс алу жаттығулары, қол саусақтарына байланысты жаттығулар, қол және көзге арналған гимнастикалық жаттығулар және т. б.) көп көңіл бөлу керек.

Оқу процесінде осы іс-әрекеттерді (таным, өзара қарым-қатынас жасау, ойын, еңбек) бір-бірімен байланыста, мақсатты ұйымдастыру керек. Себебі дұрыс ұйымдастырылған іс-әрекет дамудың негізі.

Оқыту мен оқу әрекетін бір-бірімен тығыз байланыста болып баланың ақыл ойын дамуына зор роль атқаратыны белгілі, ал оқыту барысында ақыл-ойдың интеллектінің дамуы. Өз бетінше оқи алуға үйретеді пәнаралық байланыс оқушының дамуының негізі болып табылатын оқу әрекеті әр сабақтың өзегі деп түсіну керек.

Пәнаралық байланыс мәселесін шешуде оқу-тәрбие үрдісіндегі пәнаралық байланыстарды айқындау әдістері мен жүзеге асыру жолдарын іздеуді керек етеді. Пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың объективті және субъективті екі жағын бөліп көрсетуге болады. объективті жағы оқыту мазмұнын анықтау кезінде көрініс табады және оқу жоспарларын, бағдарламаларын, оқулықтарды, оқу құралдарын және т.б. әзірлеу кезінде ескеріледі. Субъективті жағы тікелей оқыту үрдісінде көрініс табады, яғни

окушыларға қатысты пәнаралық байланысты жүзеге асырудың негізгі тәсілдері мен әдістері қарастырылады.

Еліміздегі Білім беру жүйесінің 12 жылдық оқу мерзіміне өтуде, жаңаланған оқыту мазмұнын айқындауда пәнаралық байланыс түрлерін педагог-ғалымдарымыздың, әдіскерлеріміздің есте ұстағаны дұрыс деп білеміз.

Пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың негізгі бағыттарында: пән бойынша оқулықтарды, оқу құралдарын жазу кезінде; оқу жоспарларын және бағдарламаларды даярлауда; жеке әдістемелерді және ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді жазуда; оқу орындарының түріне байланысты әдістемелік және оқу-әдістемелік жұмыстарды жүргізуде бұларды басты назарда ұстаған жөн. Сондай-ақ педагогика ғылымында белгіленген пәнаралық байланыстарды оқу материалдарының уақыт критерийі (алдын ала, сәйкес және кейінгі); жекелеген пәндердегі оқу материалын фактілік, ұғымдық, теориялық ақпараттық мәні; оқу пәндеріндегі білімдер мен іс-әрекет түрлері; мазмұндық ақпараттық, операциялық іс-әрекеттік, ұйымдастыру-әдістемелік сипатына тән талдап қорытындыланған түрі бойынша жүзеге асырғанымыз абзал.

Келешек ұрпаққа білім берудегі күрделі мәселелердің бірі - біртұтас педагогикалық үрдіс кезіндегі сабақтарда пәнаралық байланысты жүзеге асыру. Пәнаралық байланыстың ең негізгі дидактикалық міндеті - оқыту үрдісінде білім беру, тәрбие беру, дамытушылық сипатының арасындағы байланысты құру.

Классикалық педагогика жүйесінде орын алған пәнаралық байланыс идеясы тарихи дамуды дәлелденіп, қазіргі, педагогика ғылымының, оның ішінде пәнді оқыту әдістемесінің басты мәселесіне айналып отыр. Сонымен қатар пәнаралық байланыс қазіргі заманғы ғылымдардың кірігу тенденциясы жағдайында мектеп жүйесінің білім мазмұнын айқындаудың басты шарты болып табылады.

Қазіргі педагогика ғылымында дидактикалық ұстанымдар білім мазмұнының негізін құраушы құрылым бөлігі болып есептеледі. Сол себепті оқыту үрдісіндегі пәнаралық және әр пәннің пәнішілік байланыстылық ұстанымының да өзіндік маңызы бар.

Жалпы білім беретін мектеп пән мұғалімдерінің пән бойынша пәнаралық білімдер мен іскерліктерді шеруі оқу үрдісін пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастыру үшін алғы шарт.

Пәнаралық байланыстың құрылымын іске асыру барысында педагогика ғылымындағы көптеген қозғаушы факторларды ескеру керек. Оқыту үрдісінде пәнаралық байланысты іске асырудың құрылымдық белгілері мынадай:

- пәнаралық байланысты анықтау мақсаты;
- өзара байланысқа түсетін оқу пәндерін саралап, іріктеп алу;
- байланыс бөлігі немесе бөлігі болған оқу пәндерінің әрқайсысының ерекшелігі;
- пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру жолдары;

Сабақ беруде пәнаралық байланысқа мән бермеу оқу пәндері материалдарының бірін-бірі қайталауға, оқушылардың көптеген ұғымдар мен заңдылықтарды тар еңбектерде түсінулеріне әкеп соғады. Білім мазмұнын меңгеру пәнаралық байланысты ескермейінше мүмкін емес. Өйткені ол өзара жақын пәндердің бағдарламасындағы оқу материалын үйлестірудің және іріктеудің маңызды көрсеткіштерінің бірі.

Пәнаралық байланысты оқу-тәрбие процесінде мынадай жағдайлардан көруге болады: пәнаралық байланыстар теориялық білімді іс жүзінде қолдануға, ғылымның түрлі салалары жөнінде кең ұғымы бар адамды тәрбиелеуге мүмкіндік береді; қазіргі кезде оқушыларға білім беру және олардың танымдық қызметін өркендетуге жағдай жасайды.

Көптеген педагогтар мен психологтар пікірлеріне қарағанда, оқушылардың түрлі пәндеріндегі білімдер бірліктерді, бейімділіктердің жеке элементтері арасындағы байланыстарды байқап және қабылдауы олардың білімдерін жүйеге түсіреді, ақыл-ойына серпіліс тудырады, таным қызметіне шығармашылық сипат береді [3,4].

Оқу процесінің барысында оқушылар танымдық, практикалық мақсатты-бағдарлы іс-әрекеттермен шұғылданады. Осы іс-әрекеттердің нәтижесінде оқушыда пәнаралық байланыс іскерлігі қалыптасады.

Пәнаралық іскерлік оқушының бір пәннен меңгерген білім іскерлік дағдыларын, екінші жақын пәндерді меңгеруді пайдалана білу қабілетінен көрінеді. Мәселен, тіл-әдебиет пәнінен меңгерген кітапты пайдалану іскерліктері, география, тарих, математика т.б. пәндерді оқып үйренуде қолданылады. Сол сияқты оқушының бір пәннен үйренген еңбек іскерліктері, екінші пәнді терең жан-жақты меңгеруге ықпал жасайды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Болотов В.А., Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / Болотов В.А., Сериков В.В.//Педагогика. – 2003. – №10. – с. 26.
2. ҚР Үкіметінің 2015 жылғы 25 сәуірдегі № 327 қаулысымен бекітілген Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (бұдан әрі – ҚР МЖМБС-2015); ҚР Үкіметінің 2017 жылғы 15 тамыздағы № 484 қаулысымен бекітілген Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты;
3. Кошмина И.В. Межпредметные связи в начальной школе / И. В. Кошмина. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. - 144 с.
4. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход. — М., 2005.

ӘОЖ 378.24

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОО-ДА ҚҰЗІРЕТТІЛІК ТӘСІЛ ТЕРМИНДЕРІНДЕГІ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ

Галиева А.Н., ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор (доцент) м.а.

Боранбай С.С., магистрант, **Бекмухаметова А.А.**, магистрант

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: nurai_gali@mail.ru

Мақалада педагогикалық ЖОО-да құзіреттілік тәсіл терминдеріндегі мамандарды кәсіби даярлау мәселесі қарастырылған. Авторлар маман-мұғалімнің құзыреттілік моделі мен педагогикалық ЖОО түлегінің моделі арасында айырмашылықтың болатынын атап айтады.

Тірек сөздер: әлемдік білім беру кеңістігі, Болон декларациясы, құзіреттілік тәсіл, білім беру бағдарламасы, түлек моделі.

В статье рассматриваются вопросы профессиональной подготовки специалистов в педагогических вузах в терминах компетентностного подхода. Авторы отмечают различие между моделью компетентности учителя-специалиста и моделью выпускника педагогического вуза.

Ключевые слова мировое образовательное пространство, Болонская декларация, компетентностный подход, образовательная программа, модель выпускника.

The article deals with the issues of professional training of specialists in pedagogical universities in terms of the competence approach. The authors note the difference between the model of competence of a specialist teacher and the model of a graduate of a pedagogical University.

Key words: world educational space, Bologna Declaration, competence approach, educational program, graduate model.

Әлемдік білім беру жүйесінде ұлттық білім беру жүйелерінің интеграциясы негізінде тарихи-педагогикалық мұраны жаһандандыру үрдісі айқын көрініс тауып келеді. Ұлттық білім беру және тәрбие жүйелеріндегі алуан түрлілік пен тығыз қарым-қатынаста ғана жалпы адами құндылықтардың баюы мен дамуына мүмкіндік береді. Әлемдік дамудың тұтас үдерісіне қосылып, ерекшелігі мен қайталанбастығын сақтап қалған педагогикалық жүйелер ғана аса айқын даму қозғалысына ие. Бұған көп жағдайда олардың Болон процесіне қосылуы себеп болған. Болон процесінің мақсаты – білім берудің ашықтығына қол жеткізу және бәсекеге қабілеттілігін арттыру, бірыңғай әдістемені және сапаны басқару технологиясын енгізу арқылы жоғары сапаны қамтамасыз ету болып табылады.

Болон декларациясының қағидаларын мойындау Қазақстанның ұлтаралық білім беру жолына бастауын, оның әлемдік білім беру кеңістігіндегі интеграциясын анықтады. Бұл отандық білім беру жүйесінің еуропалық модельдермен келісімінің қажеттілігін белгілейді, сәйкесінше, оның жаңғырту параметрлері айтарлықтай деңгейде еуропалық білім беру жүйесімен жіктеледі. Оқыту жүйесінің кредиттік технологияға өтуі Қазақстанның әлемдік білім беру кеңістігіне өтуі, дипломның айналымдылығын қамтамасыз етуі, білім беру жүйесінің Лиссабон конвенциясына (1997) және Болон декларациясына (1999) бейімделуі жолдарының бірі болып табылатынын белгілеуге болады.

Қазақстан Республикасының әлемдік білім беру кеңістігіне кіруі мемлекеттің, түйіні білім берудің барлық деңгейлерін оқыту нәтижелерін танытатын Ұлттық біліктілік шеңберін (ҰБШ) қабылдаған елдер қатарына қосылуына мүмкіндік туғызады. Қабылданған біліктілік жүйесі, негізінде, Еуропалық біліктілік жүйесіне үйлесімді болып келетін еңбек нарығы және білім беру нарығы интеграциясы механизмін танытып, жасалып жатқан ҰБЖ (Ұлттық біліктілік жүйесі) негізі болып табылады. ҰБЖ – бұл еңбек нарығы тарабынан мамандар біліктілігіне сұранысты және ұсынысты құқықтық және институционалды реттеу механизмдерінің жиынтығы. Бүгінгі күнде педагогтің кәсіби стандарттарын жобалау бойынша алғашқы қадамдар жасалды. Аталған кәсіби стандарттар кәсіби қызмет саласында мазмұнға, сапаға, еңбек жағдайына, білім беру жүйесіндегі педагогика қызметкерлерінің біліктілігіне және дайындық сапасына деген талаптарды белгілейді және еңбек функцияларының шифры, еңбек мазмұны, еңбек құралдары, тапсырмалар (еңбек әрекеттерінің сипаттамасы) бөлімдерінен тұратын функционалдық картадан тұрады. Аталған кәсіби стандарттар негізінде біліктілік сипаттамалары, лауазымдық нұсқаулар, профессиограмма, білім саласындағы ұйымдардың корпоративтік стандарттары, үлгілік оқу бағдарламалары, үлгілік оқу жоспарлары әзірленеді.

Қазақстандағы педагогтар дайындығының алғашқы кәсіби стандарттарының құрылымы Еуропалық біліктілік шеңберіне (ЕБШ) ұқсас екенін атап өткен жөн:

- «білім – дағды – жалпы біліктілік» жалпыланған көрсеткіштері қолданылады;
- формалды, формалды емес, информалды оқытудың алдыңғы нәтижелерін тануға бағытталған жинақтаушы қағида ескеріледі;
- бүкіл өмір бойына білім беру тұжырымдамасына негізделеді

Осылайша, барлық педагогтарды дайындауда негізгі бағдар оқыту нәтижелері болып табылады (жетекші шетелдерде де). Бұл үшін Қазақстанда Ұлттық біліктілік жүйесін құруға байланысты шынайы алғышарттар ендігі жасалған. Ұлттық біліктілік шеңбері – үш көрсеткіш: 1) білім; 2) білік және дағды; 3) жеке және кәсіби біліктіліктер негізінде құрылған негіздемелік құрылым. Яғни, барлық педагогикалық және басқа да мамандықтар бойынша білім беру мазмұны күтілетін оқыту нәтижелеріне сәйкес жобалануы тиіс, ал оқыту нәтижелері, өз кезегінде, біліктілік шеңбері түйіндеріне сәйкес жоспарлануы тиіс.

Педагогтің 6, 7 және 8 деңгейдегі (жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім

беру) кәсіби стандарты қабылданып, 2017 жылы жарыққа шықты. Аталған стандарттың құрылымына сонымен қатар, төлқұжаттау және мамандықтар картотекасы, қағидалар, педагогтің орындалатын кәсіби функциялары туралы салалық біліктілік шеңбері деңгейшесінің біліктілік деңгейі және түйіндері қосылады. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім деңгейі педагогтің кәсіби стандартын енгізу дүниежүзінде жасалғандай ұлттық біліктілік талаптарын енгізуге алып келеді және диплом сапасының қосымша, бірақ маңызды көрсеткіші болып табылады. Педагогтің кәсіби стандартын заман талабына сай дамытудың жаңа айналымын береді.

Қазіргі мектептің сұраныстары жоғары кәсіби педагогикалық білім беру міндеттерін қайта қарауды талап етеді. Ең маңыздысы ретінде жоғары ғылыми-әдістемелік әлеуетке ие жаңа үлгідегі мұғалімді қалыптастыру міндеті ұсынылған. Оның кәсіби білім алуын психологиялық-педагогикалық және пәндік-әдістемелік білім мен іскерлікті жинақтаумен байланыстыру жеткіліксіз. Қазіргі заманғы мектеп тек қана әдістемелік ұсыныстарды жақсы білетін және оны пайдалана алатын маманды ғана емес, қызметіндегі тез өзгермелі жағдайларға сауатты жауап бере алатын, қалыптасқан оқу жағдайын барабар бағалай алатын, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеумен байланысты көптеген практикалық міндеттерді шеше алатын маманды сұрайды. Болашақ мұғалімнің дәстүрлі дайындығы, ең алдымен, оларға психологиялық-педагогикалық және пәндік-әдістемелік білім мен іскерлікті жинақтаумен байланысты. Жоғары кәсіптік білім берудің педагогикалық оқу орнының білім беру кеңістігіне ғылыми-зерттеу әдістерінің белсенді енгізілуіне, оқу пәндерінің әдіснамалық құрамдас бөліктерін күшейтуге, студенттерді ғылыми жұмысқа тартуға, олардың соңғы жылдары жүргізілген психологиялық-педагогикалық зерттеулердің мәліметтері бойынша жалпы кәсіптік қызметті жүзеге асыруға дайын болуына қарамастан [23,24], әзірге бұл сауалдарға толық жауап бермейді. Аталған және басқа да зерттеулерде жоғары оқу орнында маман-педагогты даярлау мәселелерінде мұғалімнің жеке басы педагогикалық ЖОО-да оқу кезеңінде игерілуі басталатын оның кәсіби қызметі процесінде қалыптасатыны атап өтіледі. Онда педагогтың кәсіби дайындығына қойылатын талаптарды жүзеге асырудың түрлі жолдары ұсынылады, олар жалпы мұғалімнің практикалық даярлығын күшейту тәсілдерін іздестірумен байланысты. Мұндай ізденістің қазіргі бағыттарының бірі педагогикалық ЖОО-ның білім беру кеңістігіне болашақ маман-мұғалімді қалыптастыруға құзыреттілік көзқарасты енгізуді (И.А. Зимняя, В.А. Адольф, А.В. Хуторский және т.б.) болжайды, оған сәйкес мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі педагогикалық қызметтің әртүрлі жағдайларында пайда болатын типтік кәсіби міндеттерді шешу қабілеті мен алған білім негізінде оның қабілетін анықтайтын интегралдық сипаттама ретінде түсіндіріледі. Құзыреттілік тәсілдің пайда болуы - бұл қоғамның үздіксіз дамып келе жатқан қажеттіліктеріне жақындаудың жолдарын іздестірумен негізделген білім беру жүйесінің даму заңдылықтары. Бұл тәсіл заманауи білім беру әлемінде оқушылардың білім, сонымен қатар, ең маңызды практикалық міндеттерді шешу және жеке тұлғаны тәрбиелеу қабілеттерін қалыптастыру негізінде үлкен мән берілетін құзыреттілік тұжырымдамасына негізделеді.

Құзыреттілік тәсіл негізінде мұғалімнің кәсіби дайындығына арналған зерттеулерде кәсіби құзыреттілік оның педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының маңызды сипаттамасы ретінде қарастырылады және белгілі бір құзыреттіліктердің жиынтығын білдіреді [1, 2], ал педагогикалық жоғары оқу орындары түлектерінің білімін бағалау олардың құзыреттілігін бағалау (қажетті құзыреттіліктерді меңгеру) бола алады [3,4,5].

Ресейлік білім беру тәжірибесінде құзыреттілік тәсіл тәсілдердің бірі ретінде тіркеледі, біріншіден, студенттердің кәсіби даярлығының тиімділігін бағалау, оған сәйкес кәсіби қызметке дайындық критерийлеріне сәйкес қалыптасқан құзыреттілік және оның құзыретін құрайтын құзыреттілік болып табылады, екіншіден, кәсіби білім беру нәтижелерін моделдеу және оларды жоғары білім беру сапасының нормалары ретінде

талдау әдісі ретінде.

Педагогикалық ЖОО үшін құзыреттілік тәсіл жас маман - мұғалімнің кәсіби білім беру нәтижесі - пәндік-арнайы білім мен дағдылардың сомасы емес, оның түрлі педагогикалық жағдайларда әрекет ету қабілеті болатынын білдіреді. Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орны түлегінің құзыреттілігі- пәндік-кәсіби білімнің, игерілген технологиялардың, мұғалім қызметінде болжанған жағдайларда әрекет ету қабілеттерінің бірлігі.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін зерттеуде бірнеше бағыттар байқалады.

Барлық берілген анықтамаларда құзыреттіліктің негізі білім болып табылады. Оларды пайдалану күрделі мәселелерді шешу кезінде, қарым-қатынас барысында, жаңа білімді, шеберлікті, дағдыларды, қондырғыларды, құндылықтарды алу (өсіру) үшін әр түрлі жағдайларда орын алады. Бұл ұғымда құзыреттілік білімге, тәжірибеге, құндылықтарға, бейімділікке негізделген жалпы қабілет ретінде анықталады, ал іскерлігі жеке жағдайларда әрекет ретінде, яғни белгілі бір құзыреттіліктің сыртқы көрінісі ретінде қарастырылады.

Сонымен қатар, кәсіби қызметтің мәнін және оны қалыптастыру шарттарын қарастыратын психологиялық-педагогикалық дереккөздерде құзыреттіліктің дәстүрлі ұғымдардан (білім, білік, дағды, тәжірибе) мынадай айырмашылықтары бөлінеді:):

- құзыреттіліктің интегративті сипаты;
- тұлғаның құндылық-мағыналық сипаттамаларымен арақатынасы;
- практикалық-бағытталған бағыттылығы.

Құзыреттілікті қалыптастыру пәндік білім шеңберін, іскерлікті қалыптастыру, қабілеттерді, бастамаларды дамыту ретінде түсініледі. Құзыреттілік тәсіл шеңберінде білім беру мазмұны білім беру мақсаттарында айқындалған құзыреттілік жүйесі түрінде ұсынылуы мүмкін.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін анықтау мәселесі психологтар, педагогтар, практик-мамандар және т.б. арасындағы пікір-талас және келіспеушілік объектісіне айналды. Бүгінгі күні мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі ұғымын анықтаудың бірыңғай тәсілі жоқ. Сонымен қатар, барлық дерлік авторлар педагогтың кәсіби құзыреттілігі білім, іс-әрекет тәсілдері мен деңгейлерімен сипатталады деген анықтамаға тоқтайды. Бұл ретте мұғалімнің құзыреттілігі атқаратын лауазымымен және біліктілік категориясымен нормативтік-құқықтық құжаттармен анықталады. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі біліктілік туралы ұғымды ғана емес, оның әдістемелік, арнайы және психологиялық-педагогикалық даярлығының біртұтастығымен, белгілі бір құзыреттіліктердің қалыптасуымен анықталады, өйткені олар өзі үшін жеке-маңызды мақсаттарға жетуге мүмкіндік береді. Құзыретті маман өз пәні, мамандығы шеңберінен шыға алады, ол өзін-өзі дамытудың шығармашылық әлеуетіне ие. Кәсіби дами отырып, мұндай маман өз кәсібінде жаңа нәрсе жасай алады (жаңа тәсіл, әдіс, технология).

Осылайша, педагогтың кәсіби құзыреттілігі - бұл оқушының жеке тұлғасын оқыту және дамыту және оның практикалық іскерлігін қалыптастыру бойынша практикалық міндеттерді кәсіби шеше білу қабілеті мен дайындығы. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі нақты оқу пәнін, оның ерекшелігін ескере отырып оқытуға дайындықпен байланысты бірнеше құзыреттіліктен құралады: психологиялық-педагогикалық, коммуникативтік, ғылыми-пәндік және әдістемелік.

Маман-мұғалімнің құзыреттілік моделі мен педагогикалық ЖОО түлегінің моделі арасында теңдік белгісін қоюға болмайды, өйткені құзыреттілік табысты кәсіби қызмет процесінде қалыптасады. Мұндай теңсіздіктің фактісін түсіну бітірушінің құзыреттілік моделін маман моделіне жақындаудың тәсілдерін іздестіруді өзекті етеді. Мұғалімнің кәсіби қалыптасуы жоғары оқу орнында білім алу кезеңінде басталатын кәсіби қызмет тәжірибесін жинақтау үрдісі ретінде қарастырылады. Болашақ мұғалімнің кәсіби қызметінің алғашқы тәжірибесін алу да аудиториялық жағдайда болғаны маңызды. Бұған арнайы технологиялар мен оқыту құралдары ықпал ете алады. Мұндай құрал ретінде, мысалы, міндеттер түрінде қалыптасқан нақты педагогикалық жағдайлардың үлгілері болуы мүмкін. Болашақ мұғалімдерге шешу үшін ұсынылған арнайы міндеттердің ауқымы кең және әртүрлі болған

сайын, кәсіптік тәжірибе жинақтау соғұрлым белсенді болады. Міне, сондықтан жоғары оқу орнында мамандарды дайындауға оқу қызметінің барлық түрлерін, нақты жағдайларға барынша жақындатылған жағдайларды моделдеу керек, бұл студенттердің жоғары оқу орнында оң кәсіби тәжірибе жинақтауын және дербес кәсіби қызметке дайындығын қамтамасыз етеді.

Бүгінгі күні құзыреттілік негізінде оқу-тәрбие процесін жобалау үшін тек бұрын ғана емес, инновациялық отандық және халықаралық тәжірибеге де сүйену қажет. Батыс Еуропа жоғары мектебі білім сапасын бағалау кезінде іске қосушының жалпы құзыреттілігіне бағытталған. Бұл ретте оның бәсекеге қабілеттілігін, шаруашылық құрылымдарына сәтті "тұру" дайындығы мен іскерлігін бағалауға, еңбек нарығында тиімді және сұранысқа ие болуға баса назар аударылады. Бұл ұстаным жоғары оқу орнын бағалаудың академиялық нормаларынан - түлектердің нарық жағдайына кәсіби және әлеуметтік дайындығынан сыртқы бағалауларға ауысуды білдіреді.

Қазақстан жағдайында, егер білім беру стандарттарының талаптары нақты салада қажетті құзыреттер тізбесін (маман моделі), сол пән саласындағы мамандық бойынша ЖОО бітірушінің жоспарланған құзыреттер тізбесімен (түлек моделі) салыстыруға негізделетін болса білім беру жүйесі еңбек нарығын қанағаттандыратын мамандарды мақсатты түрде дайындай алады

Қазіргі уақытта құзыреттілік тәсілдің талаптары Қазақстанның стратегиялық мүдделері мен мәдени-білім беру дәстүрлерін ескере отырып, жоғары білім беруді дамытудың әлемдік және еуропалық үрдістерінің "жолсерігі" болуға арналған жаңа ұрпақтың мемлекеттік білім беру стандарттары контекстінде басым түрде қарастырылады.

Жаңа мемлекеттік білім беру стандарттарын іске асыру іргелі білім алуды, сондай-ақ кәсіби құзыреттілікті игеруді қамтамасыз етуі тиіс.

Ол үшін жоғары мектеп жұмыс берушілермен ынтымақтастықта бакалаврдың, магистрдың және маманның жалпы құзыреттілігін анықтау, сондай-ақ жалпы әлемдік үрдістерді ескере отырып, олардың кәсіби дайындығына қойылатын талаптарды (кәсіби білімге, шеберлікке және дағдыларға қойылатын талаптар, сондай-ақ жетілдіруге тұрақты кәсіби өсуге дайындықтар) қалыптастыру қажет.

Сонымен қатар, үшінші буын МЖМБС әрбір пәнді оқуға бөлінетін сағат көлемін регламенттемейді, ал пәндердің гуманитарлық, жаратылыстану, жалпы кәсіптік және арнайы циклдерін игеруге қойылатын талаптарды тұжырымдайды және олардың ECTS жүйесінде салмағын белгілейді. ECTS жүйесіндегі МЖМБС және сынақ бірліктерін қолдану студенттердің білім беру бағыттарын дараландыруды көздейді. Жоғары кәсіптік білім беру бағдарламаларында неғұрлым үлгілік модульдерді анықтау және оларды құзыреттер мен сынақ бірліктерінде сипаттау қажет. МЖМБС сынақ бірліктерін енгізу кезінде құзыреттілік көзқарас саласындағы табысты практикалық жұмыс үшін осы білім беру бағдарламасында жұмыс істейтін барлық профессор-оқытушылар құрамын тарта отырып, сол немесе басқа білім беру бағдарламасы (ББ) бойынша бітірушілердің құзыреттілігін құрайтын құзыреттер тұжырымдамалары енгізілді.

Білім берудің құзыреттілігі мен нәтижелері бітірушінің "модельдерін" интеграциялайтын бастауы ретінде үшінші буынның МЖМБС-ны іске асырудағы басты мақсатты ұстаным ретінде қарастырылады.

Бітірушінің құзыреттілік моделінің өзі, бір жағынан, оның болашақ қызметін Еңбек объектілерімен байланыстыратын біліктілікті қамтиды, екінші жағынан, білім беру процесінің нәтижесіне пәнаралық талаптарды көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Болотов В.А., Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / Болотов В.А., Сериков В.В. //Педагогика. – 2003. – №10. – с. 26.
2. Татур Ю.Г Компетентностный подход в описании результатов и проектировании

стандартов высшего профессионального образования: Материалы ко второму заседанию методологического семинара. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004

3. Равен Д.Ж. Компетентность в современном обществе / Д.Ж. Равен – М.: Когито-центр, 2002

4. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход. — М., 2005.

5. Зимняя И.А., Боденко Б.Н., Кривченко Т.А., Морозова Н.А. Общая культура человека в системе требований государственного образовательного стандарта. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006.

УДК 378.126

ПРАВОВАЯ ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Головко И.И. к.ю.н., доцент

Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Университета прокуратуры РФ,
г. Санкт-Петербург

E-mail: irinaivanovna2009@yandex.ru

В статье представлены результаты исследования нормативной основы осуществления образовательной деятельности с использованием информационных технологий в Российской Федерации. Основное внимание уделено требованиям, которым должны соответствовать преподаватели. Сделан вывод о необходимости закрепления требований к компетенциям преподавателя в нормативном правовом акте федерального уровня.

Ключевые слова: информационные технологии, преподаватель, компетенция.

Российской Федерацияның ақпараттық технологиялары мен нормативтік құқықтық актілерінің ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері. Өсіп-өну, өсіп-өну және өсіруді алдын-ала бағалау. Федеральдық деңгейдің нормативтік-құқықтық актілеріне арналған преподавателя мен преподавательдік талаптарды жаңадан бастауға болады.

Тірек сөздер: ақпараттық технологиялар, мұғалім, құзіреттілік.

In accordance with the results of the study of the normative basis of the formation of the educational standards of the use of information technology in the Russian Federation. The basis of this is the need for work, the strength of which is to prepare the trainers. Selection of the correctness of the correction of the requirements of the teacher to the normative act of the federal federation.

Key words: information technology, teacher, competence.

В Российской Федерации первым федеральным нормативным правовым актом, посвященным вопросам использования информационных технологий, явилось решение коллегии Министерства науки, высшей школы и технической политики РФ от 09.06.1993 г. № 9/1 «О создании системы дистанционного образования в Российской Федерации» [1]. В тот период организации образования оснащаются компьютерами, появляются специальные

компьютерные классы, предмет информатика, документы создаются и обрабатываются в электронном виде.

В 1993 г. принята Программа информатизации образования в Российской Федерации на 1994-1995 гг., разработанная в соответствии с Федеральной программой развития образования в Российской Федерации. Цель Программы - информационно-технологическое обеспечение реализации Закона РФ «Об образовании» и принципов государственной политики в области образования путем расширения применения средств и методов новых информационных технологий. В числе одного из основных направлений программы выделена информатизация подготовки и переподготовки педагогических и управленческих кадров.

В дальнейшем по инициативе Государственного Комитета РФ по высшему образованию начата работа по созданию проекта единой системы дистанционного образования (ЕСДО) России. Принята «Концепция создания и развития единой системы дистанционного образования в России». Создаются центры ДО в ВУЗах [1].

Издано постановление Госкомвуза РФ от 31.05.1995 г. № 6 «О состоянии и перспективах создания единой системы дистанционного образования в России», которое в том числе обязало Госкомвуз РФ:

- разработать проект федеральной программы развития дистанционного образования (пункт 1),
- совместно с заинтересованными министерствами и ведомствами создать головной совет по дистанционному образованию (пункт 2).

В развитие указанных положений изданы:

- приказы Министерства общего и профессионального образования РФ от 30.05.1997 г. № 1050 «О проведении эксперимента в области дистанционного образования», от 14.05.1999 г. № 1306 «О Научно-техническом совете по проблемам информатизации образования» (в целях формирования отраслевой политики по информатизации сферы образования и обеспечения координации работ при ее практической реализации);
- приказы Государственного комитета РФ по высшему образованию от 09.11.1995 г. № 1509 «Об упорядочении деятельности научно - технических советов в области информатизации образования» (Научно - технический совет при Министерстве общего и профессионального образования РФ являлся высшим экспертно - совещательным органом Минобразования РФ в сфере формирования и практической реализации отраслевой научно - технической политики), от 29.12.1995 г. № 1726 «О структуре и организации работы Головного совета по дистанционному образованию»;
- приказы Министерства общего и профессионального образования РФ от 17.12.1996 г. № 490 об утверждении межвузовской научно-технической программы «Концептуальное, научно-методическое и информационно-аналитическое обеспечение информатизации сферы образования»; от 26.04.1999 г. № 1127 «О межвузовской научно-методической программе «Научно-методическое обеспечение дистанционного обучения»; от 12.10.2000 г. № 2925 «О формировании межвузовской научно-технической программы Министерства образования Российской Федерации «Создание системы открытого образования» (коллектив специалистов разработал «Концепцию создания информационно-образовательной среды открытого образования»).

Изданы постановления Правительства РФ от 28.08.2001 г. № 630 «О Федеральной целевой программе "Развитие единой образовательной информационной среды (2001-2005 годы)»; от 28.01.2002 г. № 65 «О федеральной целевой программе «Электронная Россия» (2002–2010 годы).

С 2005 года осуществляется приоритетный национальный проект «Образование». Издано постановление Правительства РФ от 15.04.2014 г. № 313 «Об утверждении государственной программы Российской Федерации "Информационное общество» (2011-2024 годы).

Принят Национальный стандарт ГОСТ Р 52653-2006 «ИКТ в образовании. Термины и определения» 01.07.2008.

Перечисленные федеральные нормативные правовые акты не устанавливают требования к компетенции преподавателя в области информационных технологий. Возможной причиной такой ситуации явилось уделение внимания в первую очередь проблемам организации обучения, создания материальной базы.

Логичным развитием правовой основы образования видится в разработке таких нормативных положений, которые бы закрепили общие требования к знаниям и умениям преподавателей в связи с цифровизацией жизни общества.

Так, введен в действие Федеральный закон от 29.12.2012 № 273-ФЗ (ред. от 02.12.2019) «Об образовании в Российской Федерации», который учитывает развитие технических возможностей сферы образования. Согласно ст. 16 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации» допустима реализация образовательных программ с применением электронного обучения и дистанционных образовательных технологий, порядок осуществления обучения устанавливается Министерством образования и науки Российской Федерации.

Электронное обучение - это организация образовательной деятельности с применением содержащейся в базах данных и используемой при реализации образовательных программ информации и обеспечивающих ее обработку информационных технологий, технических средств, а также информационно-телекоммуникационных сетей, обеспечивающих передачу по линиям связи указанной информации, взаимодействие обучающихся и педагогических работников;

– дистанционные образовательные технологии – это образовательные технологии, реализуемые в основном с применением информационно-телекоммуникационных сетей при опосредованном (на расстоянии) взаимодействии обучающихся и педагогических работников (ч. 1 ст. 16 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»).

Таким образом, законодательно и электронное обучение, и ДОТ предусматривают активное вовлечение преподавателя в использование информационных технологий.

В развитие положений Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации» приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 23.08.2017 г. № 816 утвержден «Порядок применения организациями, осуществляющими образовательную деятельность, электронного обучения, дистанционных образовательных технологий при реализации образовательных программ».

В соответствии с пунктом 3 Приказа организации, осуществляющие образовательную деятельность, реализуют образовательные программы или их части с применением электронного обучения, дистанционных образовательных технологий в предусмотренных Федеральным законом «Об образовании в Российской Федерации» формах обучения или при их сочетании, при проведении учебных занятий, практик, текущего контроля успеваемости, промежуточной, итоговой и (или) государственной итоговой аттестации обучающихся.

Пункт 5 Приказа предусматривает, что при реализации образовательных программ или их частей с применением электронного обучения, дистанционных образовательных технологий организации обеспечивают соответствующий применяемым технологиям уровень подготовки педагогических, научных работников организации.

Как видим, Приказ № 816 придает компетенции преподавателя значимую роль, предусматривает осуществление специальной подготовки педагогов. Однако положений о компетенции преподавателя указанные Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» и Приказ № 816 не содержат.

В настоящее время принято говорить об информационной образовательной среде (ИОС), которая представляет собой специально организованное на базе информационно-коммуникационных технологий социально и педагогически активное пространство высшего учебного заведения, являющееся средством управления процессом образования и

ведущим средством образовательной деятельности обучающегося, основанное на учебном информационном взаимодействии между преподавателями, средствами информационно-коммуникационных технологий и обучающимися, учитывающее индивидуальность образовательных потребностей и результатов [2].

Развитие цифровых технологий позволяет создать подобное пространство в электронной форме (ЭИОС).

Как указывает ч. 3 ст. 16 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации» при реализации образовательных программ с применением исключительно электронного обучения, дистанционных образовательных технологий в организации, осуществляющей образовательную деятельность, должны быть созданы условия для функционирования электронной информационно-образовательной среды, обеспечивающей освоение обучающимися образовательных программ в полном объеме независимо от места нахождения обучающихся и включающей:

- электронные информационные ресурсы,
- электронные образовательные ресурсы,
- совокупность информационных технологий,
- совокупность телекоммуникационных технологий,
- технологических средств.

В связи с увеличением объема информации в образовательной среде и изменением способов работы с ней расширяется перечень требований к преподавателям.

В структуре профессиональной компетентности преподавателя, как правило, выделяют традиционные составляющие:

- 1) специальные знания и умения в области преподаваемой науки (дисциплины);
- 2) психолого-педагогическую компетентность;
- 3) коммуникативную компетентность;
- 4) социально-организационную компетентность;
- 5) креативную компетентность.

В то же время имеются специфические требования к знаниям и умениям преподавателя, например, которые, например, в области дистанционного образования предусмотрены проектом отраслевого профессионального стандарта «Педагогическая деятельность в области дистанционного обучения (в общем, профессиональном образовании, дополнительном профессиональном образовании, дополнительном образовании)» (разработчик Федеральное государственное автономное учреждение «Федеральный институт развития образования»), трудовые функции заключаются в следующем:

- научно-методическое обеспечение реализации образовательных программ с применением дистанционных образовательных технологий;
- преподавание учебной дисциплины (курса) дистанционно;
- организационно-техническое сопровождение взаимодействия дистанционного преподавателя с группой обучающихся.

При этом в современных условиях фактическая реализация, как отмечается [3], не вполне достижима, в частности, из-за неготовности преподавателей к таким формам работы. Думаю, что причина этого - отсутствие специальных знаний и навыков, сложности в работе с современной компьютерной техникой.

Для педагогической деятельности, осуществляемой вне дистанционного обучения, не разрабатывался соответствующий стандарт.

Однако необходимо отметить, что преподаватель должен знать особенности работы с электронными учебно-методическими материалами и иными документами, владеть навыками разработки и использования в образовательном процессе электронных учебно-методических материалов и пр.

Необходимо также знать особенности организации работы обучающихся с

использованием ЭИОС и уметь обеспечить указанную деятельность с необходимой эффективностью.

Вопросы проверки знаний с использованием компьютера и соответствующих программ также не должны оставаться без внимания преподавателя.

Перечисленное показывает значимость компетенции преподавателя в области информационных технологий в современных условиях.

Тем самым в настоящее время сложились новые условия осуществления образовательной деятельности, и характерные аспекты этих условий целесообразно воплотить в критериях к профессиональной компетенции преподавателей. Тем самым будут обеспечены открытость и прозрачность требований, каждый педагог будет владеть информацией о требованиях, которым он должен соответствовать.

Хотелось бы обратить внимание также на проблему повышения квалификации преподавателей. В настоящее время образовательные организации, различные коммерческие организации активно реализуют программы повышения квалификации преподавателей в области дистанционного обучения, электронного обучения, информационных технологий. Однако возникает вопрос - чему должны обучать педагогов по таким программам, каково содержание и качество реализуемых программ, отвечают ли они требованиям федеральных нормативных правовых актов.

Сказанное позволяет сделать вывод о необходимости разработки и принятия на федеральном уровне нормативного правового акта, который бы закрепил общие требования к знаниям и умениям преподавателей в рамках осуществления обучения с использованием информационных технологий.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Малькова Т.В. Становление системы дистанционного обучения в Российской Федерации: к истории проблемы // Наука и школа. 2009. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-sistemy-distantsionnogo-obucheniya-v-rossiyskoy-federatsii-k-istorii-problemy>.

2. Малышев В.С. Анализ содержания понятия «информационная образовательная среда вуза» // Сибирский педагогический журнал. 2019. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-soderzhaniya-ponyatiya-informatsionnaya-obrazovatel'naya-sreda-vuza>.

3. Лобачёв С.Л. Подготовка преподавателей к использованию дистанционных образовательных технологий: анкетирование и статистика реального учебного процесса // Вестник Юридического института МИИТ. 2018. № 1 (21). С. 29-37. Электронный ресурс: http://ui-miit.ru/files/docs/vestnik-ui/vestnik_ui_21.pdf.

ӘОЖ 37. 011.11

ОҚУШЫЛАРДЫ ПРАКТИКАҒА БАҒДАРЛАНҒАН ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУГЕ ҮЙРЕТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Даулеткулова А.Ә. п.ғ.к., қ. профессор м.а., Жылқыбай Н. магистрант
Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

E-mail: dauletkulova2320@gmail.com, zhylkybaynesibeli@gmail.com

Мақалада математика курсының қолданбалы бағытын жүзеге асыру барысында оқушыларды практикаға бағдарланған есептерін шешуге оқыту технологиясы және негіздеу. Мақалада математикадан оқушылардың сабақтарын ұйымдастырудың

әдістемелік аспектілері қарастырылған, орта мектептерде математикада практикаға негізделген оңтайландыру есептерін қолдану қажеттілігі негізделеді, тапсырмалар жиынтығы ұсынылып, практикаға бағдарланған оңтайландыру есептерін шешудің әртүрлі әдістері қарастырылады, сонымен қатар осы типтегі мәселелерді шешудің ерекшелігі ұсынылады.

Тірек сөздер: математикалық білім, оқытудың қолданбалы бағыты, практикаға бағдарланған есеп, оқыту әдістері.

В статье рассматривается технология обучения и обоснование решения практико-ориентированных задач учащихся при реализации прикладного направления курса математики. В статье рассматриваются методические аспекты организации уроков учащихся по математике, обосновывается необходимость применения оптимальных задач, основанных на практике в математике в средних школах, представлен набор заданий, рассматриваются различные методы решения практико-ориентированных оптимизация задач, а также предлагается особенности решения проблем данного типа.

Ключевые слова: математическое образование, прикладное направление обучения, практико-ориентированные задачи, методы обучения.

The article deals with the technology of teaching and the rationale for solving practice-oriented problems of students in the implementation of the applied direction of the course of mathematics. The article discusses the methodological aspects of organizing students' lessons in mathematics, justifies the need to use optimal problems based on practice in mathematics in secondary schools, presents a set of tasks, considers various methods for solving practice-oriented optimization problems, and also offers features for solving problems of this type.

Key words: mathematical education, applied field of study, practice-oriented problems, teaching methods.

Қоғамның мектеп түлектерін даярлаудың маңызды талабы – кең ғылыми дүниетаным қалыптастыруда біліммен өмірлік тәжірибеге сүйене отырып, алған біліммен дағдыларды қазіргі таңдағы өмірімен байланыстыра отырып қолдану. Оқушылардың қазіргі қоғамдағы өмірге және табиғат объектілерімен практикалық өзара әрекеттесуіне қажетті білімдері қолданбалы бағытты күшейту қажеттілігін, оқытудың да, тәрбиенің мақсаттарын да арттыруға ықпал етеді. Сондықтан қазіргі мектептің түлегі қоғамға сәтті бейімделуі және әлеуметтенуі үшін білімі практикаға бағдарланған болуы керек[1]

Мектеп бітірушілерді әлеуметтендіру мәселесін шешудің бір тәсілі - практикалық міндеттерді енгізу, математика курсына экономикалық, кәсіптік, әлеуметтік және басқа тапсырмалар түрлерінің болуы. Практикалық мазмұндағы тапсырмаларды қолдану математикалық теория мен практиканы саналы меңгеруді қамтамасыз етеді, математиканы өмірмен байланыстыруға, пәнаралық байланыстарды дамытуға жағдай жасайды және оған ықпал етеді.

Бұл жұмыстың басқа жұмыстардан ерекшелігі, мектеп математика курсының қолданбалы бағытын жүзеге асыру қағидаттарын анықтау практикаға бағдарланған оңтайландыру мәселелерін шешудің құралы ретінде оқытудың функциялары мен кезеңдері мектеп математикасының қолданбалы бағытын қамтамасыз ету. Практикаға бағдарланған дидактикалық әлеуетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін дидактикалық технологияларды енгізу. Оқушыларды практикаға бағдарланған есептерді шешуге үйрету үшін дидактикалық материалдарды дайындау.

Практикаға бағдарланған есептерді оқытуға фундаменталды білім беру үшін дәстүрлі пәндерді оқыту кіреді. Ол үшін білім беру жүйесін негізгі табиғатын жоғалтпай қайта түзу қажет; ол тәжірибеге бағытталған жаңа мазмұнға ие болуы керек. [2] Жаңартылған мазмұн іргелі ғылымды сақтауда, дамытуда маңызды рөл атқаруы керек.

Осуществление полученных знаний на практике способствует формированию их в сознании обучающихся. Кроме того, общими для всех участников являются задачи, связанные с применением полученных знаний в практической деятельности.

В процессе обучения особое внимание уделяется формированию у обучающихся навыков самостоятельной работы. Для этого используются различные методы и средства обучения, позволяющие обучающимся самостоятельно находить решения поставленных задач. Одним из таких методов является метод проектов, который позволяет обучающимся самостоятельно выбирать тему для исследования, планировать работу, собирать информацию, анализировать ее и представлять результаты своей работы.

Важным аспектом обучения является формирование у обучающихся навыков работы в команде. Для этого используются различные методы и средства обучения, позволяющие обучающимся самостоятельно находить решения поставленных задач. Одним из таких методов является метод проектов, который позволяет обучающимся самостоятельно выбирать тему для исследования, планировать работу, собирать информацию, анализировать ее и представлять результаты своей работы.

Важным аспектом обучения является формирование у обучающихся навыков работы в команде. Для этого используются различные методы и средства обучения, позволяющие обучающимся самостоятельно находить решения поставленных задач. Одним из таких методов является метод проектов, который позволяет обучающимся самостоятельно выбирать тему для исследования, планировать работу, собирать информацию, анализировать ее и представлять результаты своей работы.

Важным аспектом обучения является формирование у обучающихся навыков работы в команде. Для этого используются различные методы и средства обучения, позволяющие обучающимся самостоятельно находить решения поставленных задач. Одним из таких методов является метод проектов, который позволяет обучающимся самостоятельно выбирать тему для исследования, планировать работу, собирать информацию, анализировать ее и представлять результаты своей работы.

1) определение, формулировка задачи, которую необходимо решить; 2) выбор методов и средств обучения, позволяющих решить задачу; 3) выполнение работы, связанной с решением задачи; 4) представление результатов работы.

2) модель, позволяющая решить задачу; 3) выполнение работы, связанной с решением задачи; 4) представление результатов работы.

Важным аспектом обучения является формирование у обучающихся навыков работы в команде. Для этого используются различные методы и средства обучения, позволяющие обучающимся самостоятельно находить решения поставленных задач. Одним из таких методов является метод проектов, который позволяет обучающимся самостоятельно выбирать тему для исследования, планировать работу, собирать информацию, анализировать ее и представлять результаты своей работы.

Важным аспектом обучения является формирование у обучающихся навыков работы в команде. Для этого используются различные методы и средства обучения, позволяющие обучающимся самостоятельно находить решения поставленных задач. Одним из таких методов является метод проектов, который позволяет обучающимся самостоятельно выбирать тему для исследования, планировать работу, собирать информацию, анализировать ее и представлять результаты своей работы.

Мүмкіндігінше тезірек мақсатты бағытта максималды пайда алу үшін өндірісті ұйымдастыру мәселесі ресурстардың құны, алу үшін гидроэлектростанциялар мен су қоймаларының жүйесін басқару мәселесі, электр энергиясының максималды мөлшері, металды белгілі бір температураға дейін жылдам қыздыру немесе салқындату мәселесі режимі, ең жақсы дем шығаратын тербелістер және басқа да көптеген мәселелер. Барлық оңтайландыруда ортақ меншік - мақсат белгілі, ол көбінесе күрделі жүйелермен айналысуды қажет етеді. Математика бойынша мектеп оқулықтарын талдау оқушылардың алғаш рет оңтайландыруға жауап беретіндігін көрсетеді. 8-ші сыныпта «Квадраттық функция» тақырыбын оқу кезінде, кейін 11-сыныпта бұл типті проблемалар «Функцияны зерттеуге туынды құрал» тақырыбында берілген. Бірақ мектеп оқулықтарында, практикаға бағдарланған тапсырмалар өте аз. [5] Математиканы қолданудың қарапайым дағдыларын қалыптастыратын мәселелерді таңдау оңай емес. Көптеген оқулық проблемалар қолданылатын позициядан тыс болып табылады. Іздестіру және бір уақытта жүйелеу уақыт өте қарапайым, бұл өте маңызды мәселе. Абстрактілі мәселе практикамен байланысты болуы мүмкін екенін көрсету үшін кез-келген мүмкіндікті қолданған жөн. Мысалы, «Аула үшбұрыш түрінде болады. Шамның суспензиясы үшін тіректі қай жерден қазу керек? үшбұрыштың жақтарын полюсте жақын жақтарын жақсы жарықтандыру үшін?» немесе «Орман қабаты үшбұрыш. От жағу қайбұрышынан қауіпсіз?»

Оптимизацияның кез-келген нақты мәселесін шешкен кезде келесі бірізділікті аяқтау қажет:

1) Оңтайландыру мәселесін концептуалды түрде қою.

Ол үшін объектіні жіктеу қажет, мүмкіндігінше оңтайландыру, егер жүйе ретінде қарастырылса, онда динамикалық немесе статикалық; егер объект динамикалық болса, үздіксіз немесе дискретті, детерминирленген немесе стохастикалық болады. Сонымен, оңтайландыру мүмкіндіктерін толық анықтау керек, яғни оңтайландыру объектісінің параметрлері мен айнымалыларына шектеулерді тұжырымдау жасалу қажет.

2) оңтайландыру объектісінің өзгермейтін бөлігін толық анықтау, яғни сол сипаттамаларды таңдау және процесске немесе жүйеге қойылатын талаптар ретінде көрсетілген немесе объективті болатын параметрлерді анықтау. Анықтау үшін оңтайландыру объектісінің ауыспалы бөлігі, яғни сипаттамалары мен параметрлерін оқшаулау, өзгеруі оңтайландыру өлшеміне әсер етуі қарастырылады.

3) математикалық әдісті таңдап, оптимизация объектісінің математикалық моделін құру, яғни таңдалған математикалық әдіс тілінде оптимизация нысанын сипаттау.

4) 3-тармаққа сәйкес осы мәселеге қойылған шектеулердің түрі мен сипатын анықтау процестің немесе жүйенің өзгермелі сипаттамалары мен параметрлерін анықтау.

5) 3, 4-тармақтарға сәйкес критерийді тұжырымдап, рәсімдеу, шешім әдісін таңдау және ресми түрде оңтайландыру мәселесін қояды.

6) Оңтайландыру есептерін шешу алгоритмін құру.

7) Осы алгоритмді пысықтау немесе компьютерде оңтайландыру мәселесін шешетін бағдарлама құру.

8) Жауабын тұжырымдау.

Математикалық және ғылыми пәндер, әсіресе олардың пәнаралық байланыстарында оқытудың қолданбалы бағытын күшейтуде мүмкіндіктер көп, бұл өз кезегінде оқушыларға айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі. Интегративті тәсіл негізінде құрылған мәселелерді шешудегі сабақтар студенттердің әлеуетін дамытады, ынталандырады, ойлау логикасын дамытады және бәсекеге қабілетті дайындықты қамтамасыз етеді.

Қазіргі қоғамның интеграцияланған ақпараттық кеңістігінің маманы болады.[6] Табиғи және шектеулі жағдайда басқа ресурстар; ірі қалалардағы кептелістерге қарсы шаралар; еліміздің еуропалық аймақтарына жүк тасымалдаудың оңтайлы бағыты; жүктеме электр желісінде тарату. Бір жағынан, мұндай проблемалар физика мен технология тұрғысынан дәл тұжырымдауды қажет етеді, екінші жағынан, өте күрделі математикалық әдістер. Мұнда тәжірибеге бағытталған

оңтайландыру мәселелерінің үзіндісі келтірілген. Әр түрлі есептерді қарастыру және оларды шешу жолдары әліде нақтыланып қарастырылатын болады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Romanovskaya, M.B. (2006). The method of projects in educational process: a methodical guide. Moscow: Pedagogical Search.
2. Zhmurova, I. Yu., & Generalova, A. A (2016). Optimization problems in the school course of mathematics. The young scientist, 14, 537-539.
3. Samarskiy, A.A. & Mikhailov, A.P. (1997). Mathematical Modeling: Ideas. Methods. Examples. Moscow: Science.
4. Даулеткулова А.У. Оқу тапсырмаларын бағалаудың нәтижесі ретінде құрастырудың ерекшеліктері. V Халықаралық түркі әлемі зерттеулері симпозиумы материалдары 3 том, 11-13 қазан, Алматы, 2018
5. Dalinger, V.A., & Simonzhenkov, S.D. (2007). A collection of applied problems on extremum: a manual for students of schools and classes of mathematical profile. Omsk: OOO SIC "Sfera".
6. Gubanova, A.A. (2001) Realization of intersubject connections of computer science and mathematics for the formation of students' integral scientific outlook. Retrieved on January from <http://www.ito.su/2001/ito/I/1/I-1-19.html>

УДК 373.2

РАВНОПРАВНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ДЕТСКОГО САДА И СЕМЬИ В ВОСПИТАНИИ НРАВСТВЕННО-ДУХОВНОЙ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКА

Джексембаева С.У. воспитатель
Детский сад №42г., г.Талдықорған

В статье освещены особенности нравственно-духовного воспитания личности ребенка в семье и детском саду, проанализированы авторские классификации стилей семейного воспитания и детского сада.

Ключевые слова: *детство, нравственно – духовное воспитание, человечность, беседы, консультации, семья, ребенок, воспитание.*

Мақалада отбасындағы және балабақшадағы баланың жеке басындағы адамгершілік-рухани тәрбиелеудің ерекшеліктері көрсетілген, авторлық отбасылық тәрбие мен балабақша стиліне талдау жасалған.

Тірек сөздер: *балалық, адамгершілік, рухани тәрбие, әңгіме, кеңес, отбасы, бала, тәрбие.*

The article highlights the features of moral and spiritual education of the child's personality in the family and kindergarten, analyzes the author's classifications of family education and kindergarten styles.

Key words: *childhood, moral and spiritual upbringing, humanity, conversation, consultation, family, child, upbringing.*

«Воспитание детей самая важная область нашей жизни...
Правильное воспитание – это наша счастливая старость,
плохое воспитание – это наше будущее горе, это наши
слезы, это наша вина перед другими людьми...»

А.С. Макаренко

Основой нравственно-духовного воспитания ребенка-дошкольника является духовная культура общества, семьи и учреждения образования, т.е. той среды, в которой ребенок живет, и в которой происходят его становление и развитие. Именно люди, составляющие ближайшее социальное окружение ребенка, тот дух и взаимоотношения, которые царят в семье и в детском саду, становятся определяющими в формировании внутреннего мира ребенка.

В нравственно-духовном воспитании, как и в воспитании, вообще, сегодня уже не срабатывает стереотип активизации позиции семьи только за счет информирования родителей об успехах или проблемах ребенка, или педагогическое просвещение родителей педагогами детского сада. И детский сад, и семья должны быть заинтересованы в раскрытии и развитии лучших нравственно-духовных качеств ребенка. Поэтому сотрудничество дошкольного учреждения и семьи является важным фактором в формировании внутреннего мира ребенка.

Для плодотворного взаимодействия с семьей в нашей группе мы используем различные формы работы с родителями. **Индивидуальные:** беседы, консультации, посещения семьи, приглашение отдельных родителей, индивидуальные памятки и папки-передвижки. А также **коллективные:** собрания родителей групповые и общие, групповые консультации, конференции, вечера для родителей.

В нашей группе мы проводим конкурсы на создание семейных настенных газет «Семейное древо», «Мое детство», «Я и моя семья»; тематические вечера «Круглый стол», «Ребенок и природа», «Истоки доброты и искренности». Активно привлекаем родителей к оформлению игровой комнаты, различных уголков «Один дома», «Правила безопасности жизни», «Мы играем», «Заниматика», приемной. Планируем консультации на такие темы как «Ваш ребенок, какой он?», «Как научиться понимать своего ребенка», «Как воспитывать в ребенке лучшие нравственно-духовные качества», «Как научить ребенка любить», «О воспитании у детей положительного отношения к труду» и другие. Например, на консультации по теме «Как помочь ребенку познать такие явления как коллектив, Родина, страна, мир» мы дали несколько рекомендаций, которые в дальнейшем помогут родителям воспитывать в их детях лучшие качества личности. А консультация «О воспитании у детей положительного отношения к труду» познакомила их с некоторыми секретами как привлечь ребенка к выполнению домашних обязанностей, которые они будут выполнять без напоминания и с удовольствием.

Также проводим индивидуальные беседы с каждым родителем, когда возникает такая необходимость. Во время таких бесед мы анализируем промахи и ошибки, которые они допускают в воспитании ребенка, и даем советы, как исправить положение. Например, целью беседы «Характер ребенка зависит только от Вас» было показать, к каким последствиям может привести бездействие и оправдание ребенка фразой «Не все можно воспитать: характер передается по наследству. Что же поделаешь, родился с таким характером», помочь понять, как действовать в такой ситуации. Все беседы нами проводятся в тактичной и доброжелательной форме.

С помощью папок-передвижек и информационного стенда, знакомим родителей с задачами воспитания и обучения, жизнью группы, ее достижениями.

Интересуемся их мнением по волнующим нас вопросам. Также, совместно с семьями воспитанников, создаем проекты костюмов к различным праздникам. Все это способствует единению семьи и детского сада, дает почувствовать значимость каждой из сторон в процессе воспитания и развития личности ребенка.

Наравне с традиционными формами работы мы используем и новые формы сотрудничества с семьей, которые представлены далее.

Высадка саженцев. Дошкольники вместе с родителями и педагогами высаживали саженцы деревьев, которые символизировали нравственные и духовные всходы «человечности», расцвет подлинных жизненных ценностей: Истины, Добра, Красоты.

Высадку саженцев мы приурочили к празднованию Дня Победы, что помогло лучше прочувствовать, какую жертву принесли люди во имя Жизни.

Совместные творческие выставки детей, педагогов и родителей воспитанников. Выставлялись авторские и коллективные работы детей и взрослых. Эти выставочные экспозиции являлись замечательным образцом духовного и творческого единения детского сада, детей и их родителей.

Совместные праздники. Это может быть чаепитие или, например, праздник Осени. При подготовке которого, родители вместе с детьми создавали шляпки, платья, костюмы. Затем на празднике был проведен конкурс на самую красивую шляпку. Такие праздники сближают как родителей с детьми, так и семью с детским садом. А сколько радости они приносят всем и взрослым, и детям.

Семейные театры. Духовной предпосылкой их создания является стремление привить идеи добра и справедливости, чести и самоотверженности, любви к Родине и близким, интерес к культуре и традициям своего народа, то есть возрождение утраченных современным обществом ценностей. Подобная работа возможна только в единстве с семьей, поэтому театры должны быть семейными, где на сцене вместе с детьми их педагоги, мамы и папы и, даже, бабушки и дедушки.

Высокие чувства, высокое слово и высокая музыка – вот что является отличительными чертами спектаклей семейных театров. Семейные спектакли помогают их участникам формировать и совершенствовать собственный духовный мир, чтобы во всем и всегда быть идеалом «человечности», созидателем важнейших жизненных ценностей.

И в завершении, хотелось бы напомнить, что сотрудничество детского сада и семьи должно быть дружеским, равноправным. Так как оно основано на совпадении интересов семьи и дошкольного учреждения в полноценном развитии детей. Высокая культура взаимоотношений педагогов с родителями воспитанников создает благоприятную почву для установления взаимопонимания и единства в воспитании нравственно-духовной личности ребенка.

«Детство – важнейший период человеческой жизни, не подготовка к будущей жизни, а настоящая, яркая, самобытная, неповторимая жизнь. И от того, как прошло детство, кто вел ребенка за руку в детские годы, что вошло в его разум и сердце из окружающего мира, - от этого в решающей степени зависит, каким человеком станет сегодняшний малыш», - писал В.А. Сухомлинский. Поэтому нам так важно установить равноправное содружество с семьями наших воспитанников. Ведь у нас одна цель - воспитать в ребенке нравственно-духовную личность.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Справочник профессий (специальностей) для детей с ограниченными возможностями здоровья. – Омск, 2013. – 62 с.
2. Проблема доступности профессионального образования для лиц с ограниченными возможностями здоровья в городе Москве. – М.: ООО «Международная Актуарная компания», 2012. – 212 с.
3. Старобина Е.М., Гордиевская Е.О., Кузьмина И.Е. Профессиональная ориентация лиц с учетом ограниченных возможностей здоровья/ Е.М. Старобина, Е.О. Гордиевская, И.Е. Кузьмина. – М.: Форум: ИНФРА-М, 2013. – 352с.
4. Таблица соответствия Классификатора специальностей высшего и послевузовского образования Республики Казахстан и Классификатора направлений подготовки кадров с высшим и послевузовским образованием Республики Казахстан. http://ekbgoo.gov.kz/index.php/index.php?site_id=42&link_id=7831&lang_id=3

ӘОЖ 37.013

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Дюсенбекова А.С. аға оқытушы, Мұратбаева Б.С. оқытушы

I. Жансүгіров атындағы ЖМУ, Талдықорған қ.

E-mail: sairanovna01@mail.ru; muratbaeva2601@mail.ru

Мақалада оқыту үдерісінде сын тұрғысынан ойлау технологиясын қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Оқушыларға бақылау, талдау, қорытынды жасау және интерпретациялау дағдыларын дамытуға мүмкіндік жасауға ықпалы зор. Сын тұрғысынан ойлау технологиясының дәстүрлі сабақтан айырмашылықтары дәріптеледі.

Тірек сөздер: сын тұрғысынан ойлау, сын тұрғысынан ойлау технологиясы, рефлексия, сын тұрғысынан ойлау дағдылары, пікір алмасу қабілеттері, сын тұрғысынан ойлаудың әдістемелік тәсілдері.

В статье рассмотрена значимость использования критического мышления в процессе обучения. Описаны особенности и детали технологии критического мышления. Оказывает значительное воздействие в развитии навыков контроля, анализа, интерпретации и умения делать выводы. Подчеркиваются различия между технологиями критического мышления и традиционным обучением.

Ключевые слова: критическое мышление, технология критического мышления, рефлексия, навыки критического мышления, навыки обмена мнениями, методические подходы критического мышления.

The author investigates the importance of using critical thinking in the teaching process. The features and details of the technology of critical thinking are described. It makes a significant impact in the development of skills in monitoring, analysis, interpretation, and ability to make conclusions. The advantages of this technology from the traditional lesson are highlighted.

Key words: critical thinking, educational technology of critical thinking, reflexion, critical thinking skills, skills of exchanging views, methodical approaches of critical thinking.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеті — оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу, ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» - деп атап көрсеткендей, қазіргі кезеңде әрбір мұғалімнің алдына қойып отырған басты міндеттерінің бірі- оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияны меңгеру[1]. Соған орай қазіргі заман мұғалімнен тек өз пәнінің терең білгірі болуды ғана емес, тарихи танымдық, педагогикалық-психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылықты талап етуде. Білім беру мазмұнын жаңартудың ғылыми-педагогикалық негізіне білім алушы белгілі бір қажетті біліктер мен дағдылардың иесі, оқу-танымдық іс-әрекетінің субъектісі, әр түрлі мәдениеттер мен өз көзқарасы тұрғысынан білімді, сауатты, өз ойын дұрыс әрі шебер жеткізе білетін, мәдениетті және жан жақты дамыған, сын тұрғысынан ойлай алатын тұлға ретінде қалыптасу қажет. Сын тұрғысынан ойлау – Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік. Бұл модуль оқушылардың да, мұғалімдердің де сын тұрғысынан ойлауды дамытуды саналы және оймен қабылдауын көздейді. Сын тұрғысынан ойлау саласында қызмет ететін мұғалімдер шыдамдылық пен басқаны тыңдай білу және өз көзқарасына деген жауапкершілік секілді өнімді ой алмасуға

өте қажет болатын сапаларды өңдеуге ерекше назар аударады. Осылайша мұғалімдер сабақ процесін өмірге едәуір жақындата алады. Пәнді меңгертуде оқыту әдістерін тиімді, жүйелі қолдану өз нәтижесін беретіні анық. Бүгінгі күні ғылым мен техниканың дамыған, ақпараттар заманында, қоғамның әлемдік аренадан орын алуға бағыт алған кезеңінде соған сай тұлға қалыптастыру ұстаздар алдындағы жауапкершілігі мол міндет. Мұғалімнің әрбір сабағы білім мен тәрбиенің қайнар көзі болуы керек.[2] «Сын тұрғысынан ойлау» деген сөз тіркесінде қолданылатын «сын тұрғысынан» деген термин ойдың мәселені немесе проблеманы шешу үдерісіне шоғырлануын білдіреді. Бұл тұрғыдан алғанда сын сөзі «мақұлдамау» немесе «теріске шығару» дегенді білдірмейді. Сын тұрғысынан ойлау ой жүгірту, тұжырым жасау немесе проблеманы шешу үдерісі жүрген жағдайларда, яғни неге сенуге болады, не істеу керек және бұны ойластырылған әрі рефлексивтік тәсілмен қалай істеуге болатындығын анықтау қажет болған жағдайлардың барлығында орын алады.

Сын тұрғысынан ойлау «ойлау туралы ойлану» деп сипатталған ол маңызды мәселелерді талқылау және тәжірибені ой елегінен өтуді қамтиды. Мұғалімдер педагогикалық білімі бар және қосымша оқыту мен өз біліктілігін арттырушы субъектілер болғандықтан, оларда бұл дағдылар дамыған және іс-тәжірибеде қолданылады деп болжанады[3].

Баршамызға белгілі, заманауи сабақ – диалог, іздене, дайындала, үйрене, білім алушылардың келешегін болжамдау жасалған ғылыми-педагогикалық пен тәжірибелік іс-әрекеттің бірлігі болып табылады.

Біріншіден, сын тұрғысынан ойлау өзіндік және жеке ойлау болып табылады. Ал сабақ сыни тұрғыдан ойлау принциптеріне негізделетін болса, әркім өз ойлары мен пікірлерін және бағалауларын басқалардан тәуелсіз құратын болады. Біз үшін басқа біреу сыни ойлай алмайды, біз барлығын өзіміз үшін қалаймыз. Сонымен қатар ойлау өзіндік сипатқа ие болғанда ғана сын тұрғысынан ойлағандық болып есептеледі. Өз бастарымен жұмыс істеп, ең қиын деген мәселені өзі шеше алулары үшін оқушыларға жеткілікті түрде бостандық берілуі керек.

Сын тұрғыдан ойлауда идеяның ерекше болуы міндетті емес: біздің басқа біреудің идеясы мен нанымын өзіміздікі етіп қабылдауға толық құқымыз бар. Біз тіптен басқаның пікірімен келісуіміз керек болды да, бұл біздің құқықымызды дәлелдейді. Сын тұрғысынан ойлайтын адам басқаның көзқарасымен жиі келісе бермейді.

Екіншіден, ақпарат сын тұрғысынан ойлаудың соңғы емес, бастапқы пункті болып табылады. Білім адамның сын ойлауы онсыз мүмкін болмайтын дәлелдемелерді тудырады. Кейде «басында түк жоқ болса, ойлау қиын болады» деп айтып жатады ғой. Терең ойлау үшін фактілер мен идеялар, мәтіндер мен теориялар, мәліметтер мен концепциялар секілді көптеген шикізаттарды өңдеу керек болады. Мұғалімнің жұмысы тек сын тұрғысынан ойлауға үйретумен шектеліп қалмайды. Біз оқушыларымызды ең қиын деген түсініктерді қабылдап, әр түрлі мәліметті естерінде сақтауға дағдыландырамыз. Сын тұрғысынан ойлауға үйрету-бұл мұғалімнің көп жақын жұмысының бір бөлігі ғана. Кез келген жаста сын тұрғысынан ойлауға болады. Бұл үшін тек жоғары класс оқушылары ғана емес бірінші класс оқушыларының да өмірлік тәжірибелері мен білімдері жетіп жатыр. Әрине, оқу барысында балалардың ойлау қабілеттері жетіле түседі, бірақ бөбектер мен мұғалімдердің, жазушылар мен ғалымдардың әрқайсысы өздерінің танымдық қызметтерінде сыни ойлауға жаңалық алып келеді. Тек сын тұрғысынан ойлаудың арқасында дәстүрлі таным процесі жекелік сипат алып, сапалы үздіксіз әрі өнімді бола бастайды.

Үшіншіден, сын тұрғысынан ойлау сұрақтар қойып, шешімін табуды қажет ететін мәселені анықтаудан басталады. Жалпы адамзат баласы тумысынан білуге құмар болып келеді. Егер біз жаңа бірнәрсені байқай қалсақ, оның не екенін білуге құмартамыз. Ал егер қызық бір орынды көрсек, оның ішіне кіргіміз келеді. «Тірі жануарлар әлемінде, -дейді химик, әрі философ Михаил Толяти,- құрт-құмырсқадан, тіпті, амеба секілді қарапайым формаларынан бастап тікелей қажеттілікті қанағаттандырумен еш қатысы жоқ мәңгі алаңдатарлық қобалжу мен таза зерттеу белсенділігін және барлық тірі жандардың өз қоршаған орталарына интеллектуалды бақылау жасауға тырысатындықтарын байқаймыз». Әуестік барлық жәндіктерге тән қасиет

болып табылады. Біз осындай қасиетті жоғары класс оқушыларына қарағанда кішкентайлардан байқауды әдетке айналдырғанбыз, міне, мектептегі білімнің бала ақылына әсері. Дегенмен, нағыз таным процесі өзінің кез келген кезеңінде мәселелерді шешу мен өзінің жеке қызығушылығы мен қажет тілектерінен пайда болатын сұрақтарға жауап беруге деген талпыныспен сипатталады. «Оқушыларды айналамыздағы мәселелердің сан алуандығын түсінулеріне көмектесуден тұрады» деп қорытындылайды Джон Бин.

Төртіншіден, сын тұрғысынан ойлау көңілге қонымды дәлелге ұмтылады.

Сын тұрғысынан ойлайтын адам мәселені шешудің жолын өзі іздеп табады да, сол шешімдерді негізі бар, сапалы дәлелдермен нақтылай түседі. Сонымен қатар, ол сол мәселені шешудің басқа да жолдарының бар екендігін мойындайды да, өзі таңдап алған жолдың басқаларына қарағанда ақылға қонымды екендігін дәлелдеуге тырысады. Сондай-ақ, шет тілін оқытуда, сын тұрғысынан ойлау технологиясын жүзеге асыру мақсатында ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді зерделеп, талдау нәтижесінде сын тұрғысынан ойлау келесі бөлшектерден тұратындығын анықтадық:

- проблемаларды анықтау және оларды шешудің шынайы құралдарын айқындау;
- проблемаларды шешудегі басымдықтардың, иерархияның және кезектіліктің маңызын түсіну;
- тиісті ақпаратты жинау;
- мәнмәтіндік алғышарттар мен басымдықтарды белгілеу;
- нақтылықты, анықтық пен объективтілікті сақтай отырып, сөзді түсіну және пайдалану;
- дәлелдер мен дәйектерді бағалау мақсатында деректерді интерпретациялау (түсініктеме беру);
- сөйлемдер арасындағы логикалық байланыстардың болуын (немесе болмауын) белгілеу;
- қорытындылар мен шолу жасау;
- алынған қорытындылар шолуларды сараптау;
- өз ұстанымдарының бастапқы моделін алынған тәжірибенің нәтижелері жүйесіне енгізу;
- күнделікті шынайы өмір тұрғысынан нақты нәрсе (құбылыстар мен т.б.) туралы барабар пікір қалыптастыру[4].

Осыдан шығатын ой, ол сын тұрғысынан ойлау технологиясы, маңызды мәселелерді талқылау және тәжірибені ой елегінен өткізуді қамтиды.

Сын тұрғысынан ойлау бақылау, тәжірибе, толғану және пайымдау нәтижесінде алынған ақпаратты ұғыну, бағалау, талдау және синтездеуде қолданылатын әдіс болып табылады, сонымен қатар ол әрекет жасауға негіз, түрткі болуы да мүмкін.

Сын тұрғысынан ойлау көбінесе бір нәрсені елестетуге, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекеттің жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерін (диалогтік оқыту теориясы) енгізуге дайын болуды көздейді, ол ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге бейілділік пен басқаларды сын тұрғысынан ойлауға баулуды білдіреді.

Бастапқы деңгейдесын тұрғысынан ойлау үдерісі:

- тиісті ақпарат жинауды;
- дәлелдерді сын тұрғысынан талдау мен бағалауды;
- кепілдендірілген шешімдер мен жинақталған қорытындылар;
- ауқымды тәжірибе негізінде болжамдар мен ұсыныстарды қайта қарауды қамтиды[5].

Сын тұрғысынан ойлауды, әдетте, білім берудің кейінгі кезеңдерімен – орта мектептің жоғары сыныптары мен жоғары оқу орындарында оқушылармен байланыстырады. Алайда, сын тұрғысынан ойлаудың негіздерін кішкентай балалармен жұмыс барысында, қажетті дағдыларды дамыту мақсатында білім берудің ерте кезеңінен дамытуға болады.

Бұл жолдағы ең оңтайлы тәсіл – балаларды өз тәжірибесіндегі дәлелдерге мән беруге ынталандыру. Бізде балалардың қызығушылығын оятып, олардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту үшін қолдануға болатын, әлемнің түрлі бөліктеріндегі және шет елдерінің тарихының түрлі кезеңдеріндегі тұрмыс салты туралы мысалдар жеткілікті.

Сын тұрғысынан ойлау мәнін есепке ала отырып, бақылау мен тыңдау арқылы дәлелдер жинастыру және шешім қабылдау үшін талапқа сай өлшемдерді қолдану сияқты дағдыларды дамытуды қарастырады. Сондықтан оқушыларға бақылау, талдау, қорытынды жасау және интерпретациялау дағдыларын дамытуға мүмкіндік жасау керек.

Мәселен, ағылшын тілін оқытуда оқушыларды:

- шет тіліне оқытудың басты мақсаты болып білімалушылардың коммуникативті құзыреттілігін дамытуға және қалыптастыруға;
- шет тілін практикалық меңгеруге оқытуға;
- негізгі дереккөздерді бағалауға және оларға тиісті сұрақ қоюға;
- қорытындылар мен бастапқы тұжырымдар жасай отырып, негізгі дереккөздерді салыстыру және талқылауға;
- анағұрлым кең тәжірибе негізінде болжамдар мен ұсыныстарды қайта қарауға тартуға болады.

Қазіргі педагогика ғылымында, рефлексиялық оқытуға білім алушылардың үйренгендері жайында сын тұрғысынан ойлау кіреді. Бұл олар көрсеткен сын тұрғысынан ойлау дағдыларын зерттеуді, жазып алуды және бағалауды талап етеді. Бұл қабілеттер мен дағдылар шет тілін оқытуда, белгілі бір дәлелдерді талқылап, қарастыруды қажет ететін тапсырмаларды орындау барысында көрініс береді.

Нәтижесінде, білім алушылар арасында мынадай рефлексия жүзеге асады: белсенді шығармашылықты ойлауға негіз қаланады; мұғаліммен еркін сөйлесіп, пікір алмасу қабілеттері қалыптасады; бір-біріне құрметпен қарау; бір-бірінің пікірін тыңдау, сыйлауға, ынтымақты қарым-қатынастың негізі қаланады; өзін жеке дара тұлға ретінде тануға жол ашылады; өзін-өзі, бірін-бірі бағалау дағдылары қалыптасады.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясымен дәстүрлі сабақтан шығатын нәтижені мына кесте арқылы салыстыруға болады:

Дәстүрлі сабақтар	
Мұғалімнің әдістері	Оқушының іс-әрекеті
Тақырыпты түсіндіреді	Мазмұнын айтып береді
Кейіпкерлер туралы айтып береді	Кейіпкерге мінездеме береді
Мәтіннің идеясын анықтайды	Оқулық бойынша мұғалімнің түсіндіргенімен байланыстырып айтады
Мәтіннің көркемдік ерекшелігін мысалдар арқылы түсіндіреді	Мәтіндегі негізгі сөздерді тауып, айтып береді, дәптерлеріне жазады
Тақырыпқа шығарма жазуды тапсырады	Шығарма жазады
Сабақты қорыту сұрақтары жалпы қойылады	Жауап береді

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы	
Мұғалімнің әдістері	Оқушының іс-әрекеті
Топқа бөліп, ой қозғайды	Ұжыммен жұмыс жасайды
Тақырыпқа қызықтырып бағыттады	Мәтінмен өздері танысады
Мәтіндегі ең құнды нәрсені анықтауды ұсынады	Әр түрлі әдістер арқылы мәтінді зерттейді
Кейіпкердің ерекшеліктерін тануға бағыттады	Жеке кейіпкерлерді талдайды, өздерін олардың орнына қойып, қарайды,

	салыстырады
Мәтіннің тілдік ерекшелігі туралы сұрақ қояды	Әр түрлі әдістер арқылы шығарманың негізгі мазмұнын анықтайды
Өз ойларын жазуды ұсынады	Ойларын қорытып, оны қағаз бетіне түсіреді
Ойларын қорытуға бағыттайды	Өз тұжырымдамасын жасайды

Сонымен, сын тұрғысынан ойлаудың әдістемелік тәсілдерін оқу үдерісінде қолданғандағы маңыздылығы мынада:

- мотивацияның артуы;
- дербес іс — әрекеттің артуы;
- ойлаудың белсенді болуы;
- білім алушылардың білігі мен біліктілігінің жан — жақты дамуы;
- логикалық ойлаудың жүйелілігін меңгеру.

Қорыта келгенде сын тұрғысынан ойлау технологиясын қолдану нәтижесінде жеке тұлғаның қабілеттері жандана түседі және білім парадигмасы қалыптасады. Белгілі тақырыптағы ойды сын тұрғысынан қарай отырып, ой-толғау, суреттей алу, еске түсіру, болжау оқушыны да, жаңа бір әлемнің жаңалығын ашқандай қалыпқа жеткізеді. Әрі қарай ойын айтуға ынталандырады. Бұрынғы қолданылған оқыту әдістерінде мұғалім басты орын алып оқушы тек тыңдаушы ғана болса, қазіргі сын тұрғысынан шындалған ойлаудың арқасында оқушы білім негіздерімен толығып, болашақты ойлауға құлшыныс алады. Сондықтан сын тұрғысынан ойлау – өте күрделі маңызды құбылыс. Ұлтының жанашыры, елінің мерейін асқақтатар зиялы перзенті, халқын қалтқысыз сүйер патриоты, білімді де парасатты ұл-қызын өсіру- қашанда уақыт талабы екендігін ескерсек, біздің әрбіреуіміз өзімізді өзіміз жақсы көріп қана қоймау, басқалардың да сол деңгейіне көтерілуіне жәрдем, қолдау көрсете білуіміз керек. Демек, заман талабы нені қажет етсе, сол заманның озық технологияларымен жұмыс жасау білуіміз шарт. Себебі, біздің мақсат заман ағымындағы өзгерістерді қабылдау мен қолдану жүйесімен тікелей байланысты екендігін ұмытпағанымыз жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы Заңы» - 2007ж.
2. Мирсеитова С. Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде. Қарағанды, 2011.
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық Бірінші (ілгері) деңгей. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2014.
4. Dewey J., (2000). How We Think. [Біз қалай ойлаймыз?] London: Harrap.
5. Alexander, R. (2004). Towards dialogic teaching: rethinking classroom talk. [Диалогтік оқытуға: сыныптағы әңгімені қайта ойластыру]. Cambridge: Dialogos UK.

УДК 510.65

ФОРМИРОВАНИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ПОМОЩЬЮ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ИГР

Есейқызы А., магистр педагогических наук

Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г.Талдықорган

E-mail: aiym.yesseykyzyu@gmail.com

Статья посвящена актуальной на сегодняшний день проблеме подготовки квалифицированных специалистов с умением логически анализировать проблемы и задачи,

преуспевать в математических операциях и проводить научные исследования использовать формальные и неформальные навыки рассуждения, такие как дедуктивное мышление, и выявлять закономерности. Автором предложены, как методы формирования логического мышления, виды интеллектуальных игр. При активном использовании различных техник тренировки логики и логического мышления, достигается высокий уровень умственного развития.

Ключевые слова: логическое мышление, развитие умственных способностей, интеллектуальные игры, формирование логики

Мақала қазіргі уақыттағы өзекті болып табылатын қасиеттерге ие, яғни, туындаған мәселені логикалық тұрғыда талдай алатын, сонымен қатар, математикалық операцияларды оңай шешіп, ғылыми зерттеулер жүргізу барысында дедуктивтік ойлау және заңдылықтарды анықтау сияқты формальды және формальды емес ойлау дағдыларын қолдана білетін мамандарды даярлауға бағытталған. Автор мақаласында логикалық ойлауды қалыптастыру әдістері ретінде, зияткерлік ойын түрлері ұсынылған. Логика және логикалық ойлау жаттығуларының әртүрлі техникаларын белсенді пайдалану арқылы ақыл-ой дамуының жоғары деңгейіне қол жеткізіледі.

Тірек сөздер: логикалық ойлау, ақыл-ой қабілеттерін дамыту, интеллектуалды ойындар, логиканы қалыптастыру

The article is devoted to the current problem of training qualified specialists with the ability to logically analyze problems and tasks, succeed in mathematical operations and conduct scientific research, use formal and informal reasoning skills, such as deductive thinking, and identify patterns. methods of forming logical thinking and types of intellectual games. With the active use of various techniques for training logic and logical thinking, a high level of mental development is achieved.

Key words: logical thinking, development of mental abilities, intellectual games, the formation of logic

Действие логических преобразований в уме выделяется как тип мышления. В этом случае логика - это процесс во времени, способ, которым разум строит связи между реальными объектами. Такие связи более устойчивы и содержательны, чем те, которые формируются в рамках простого восприятия. Связи устанавливаются не только между отдельными явлениями реальности, но также между словами и целыми предложениями, которые представляют собой графическое изображение мысли.

Кроме того, логика участвует в создании абстрактных понятий. Логико-математический интеллект, один из девяти множественных интеллектов Говарда Гарднера, включает в себя способность логически анализировать проблемы и задачи, преуспевать в математических операциях и проводить научные исследования. Это может включать в себя способность использовать формальные и неформальные навыки рассуждения, такие как дедуктивное мышление, и выявлять закономерности. Ученые, математики, программисты и изобретатели являются одними из тех, кого Гарднер считает обладающими высоким логико-математическим интеллектом.

Концепция - это абстрактная сущность; он объединяет несколько объектов (или объектов реальности) одновременно. Обобщенная черта, которая в разной степени проявляется во всех этих объектах, становится содержанием концепции.

Например, термин «живой организм» может включать растения и животных, которых объединяет присутствие органических азотистых соединений (нуклеиновых кислот). Далее понятие «растение» включает в себя любое растение (роза, папоротник, дерево). Затем эту цепочку можно разложить на конкретных представителей рода - «цветение», «водоросли», «мхи». Таким образом, низкоуровневые понятия поднимаются в

результате обобщения на высшие. Например, к понятию «жизнь» вообще опираются понятия «воссоздание себя» и «обмен энергией».

Такая многоуровневая иерархия понятий образует систему упорядоченных знаний, любое явление на своем месте, как книги в библиотеке. В отличие от слова, оно не имеет четких границ значения. Это невозможно объяснить одним словом. Но это помогает овладеть информацией и тому, что говорится лучше, устраняет двусмысленность в обмене фактами и присуще только живому субъекту. Концепции формируются в конкретной системе. Например, в рамках социологической науки существуют понятия «семья», «город», «общество» и так далее.

Получение абстрактных единиц и их связь друг с другом начинается с двух основных логических операций - анализа и синтеза. Анализ - это разложение реальности, объекта или информации на элементарные единицы. В процессе работы определяется, из чего состоит объект, в чем заключается его сущность, как части целого связаны друг с другом.

Синтез - это объединение различных элементов. Например, объединение двух объектов в одну концепцию или объединение частей объектов для получения новой абстракции или модели реальности. Хорошим примером демонстрации концепции «синтеза» может быть объединение всех сенсорных сигналов тела в одном смысле в компонент сознания. Однако логика как способность разума заключается в объединении готовых значений в суждения и суждений в вывод. Хотя по своей природе мозг (разум) стремится объединить все в целостную картину сознания, и только логика помогает достичь правильности его восприятия.

Логика занимается поиском истинных знаний, отождествлением правильных представлений о реальности с состоянием дел в мире.

Логика в языковой системе. Язык представляет собой главную систему знаков и инструмент, с помощью которого вы можете видеть и чувствовать отражение логических связей.

Знак - это двойственная сущность, которая состоит из формы (звуковой, графической), воспринимаемой посредством чувств и ее значения или содержания. Эти две стороны знака имеют ассоциативное, условное соответствие, формируемое в процессе общения между людьми и их культурного развития. Знак может быть одним словом, фразой, полным предложением и даже целым текстом.

Каждый знак имеет свое обозначение, вот что означает этот знак.

Назначение - это реальная вещь - конкретный человек, сущность, предмет, его интерпретация и понятие. Отношение между знаком и обозначением называется значением - какое свойство или характеристика объекта подразумевается его фонетической оболочкой. Конкретный предмет приобретает практическое значение в данной ситуации. Например, слово «огонь» означает и «тепло», и «свет», и «огонь». Понятие «тепло» включает в себя как «тепло» от огня, так и «тепло» от человеческого тела и метафорическое значение «тепло» души. Каждое значение входит в содержание понятий каждого из них.

Два или более символа в одной и той же ситуации (контексте) образуют синтаксические ссылки, которые позволяют реализовать одно из значений знака на более конкретном уровне (лексическом) и получить подробное представление о мире. Другой тип связи между знаком и обозначением по отношению к субъекту является прагматичным, который связан с конкретной ситуацией и тем, как ее понимает говорящий.

С помощью языка можно построить любые предложения (в логике - суждения), даже те, которые не будут иметь смысла в реальном мире. Язык в этом отношении не заботится о правильности идей и мыслей.

Например, предложение «насильственно спят зеленые мысли» может быть бессмысленным с точки зрения логики, однако оно соответствует всем правилам грамматики языка и распознается на основе элементарных значений. Также в языке построены вопросительные, восклицательные предложения, которые выходят за пределы

формальной логики и означают различные человеческие эмоции. Они не являются ни истинными, ни ложными, поэтому они не представляют никакой ценности для логики.

Некоторые лингвистические теории предполагают, что любое, даже самое абсурдное предложение, может обрести смысл посредством воображения. Например, существует теория о параллельных мирах: концептуально это означает, что вы не должны отвергать бессмысленное предположение, а пытаться представить мир, в котором он будет иметь реальное значение.

Логика, в отличие от языковой системы, имеет дело с утвердительными предложениями, которые относятся к реальным фактам. Такие предложения называются истинными суждениями.

Этапы развития логического мышления у человека

Логическое мышление классифицируется по этапам развития, а также подразделяется на типы в зависимости от преобладания того или иного элемента сознания:

1. Формирование логики начинается с визуально-эффективного мышления. На ранней стадии у маленьких детей отсутствует устойчивая логическая связь. В этом случае процесс мышления основан на реальной ситуации - построение слов из кубиков, фигур из конструктора.

2. Второй этап развития логического мышления - наглядно-образный, он развивается в дошкольном периоде. На этом этапе происходит отделение конкретных изображений от реального объекта. Ребенок работает не с реальными объектами, а с изображениями этих объектов, вызываемыми из памяти. На этом этапе еще нет анализа, изображение предмета не расчленено на его составляющие.

3. Следующий этап развития логики происходит в начальный школьный период. На этом этапе развития все практические действия превращаются во внутренний процесс мышления. Ребенок школьного возраста успешно улавливает элементарные связи, сходства и различия предметов. Мышление достигает абстрактного уровня, появляется возможность игнорировать конкретные свойства объектов и объединять их в категории, классы.

Как развить навыки логического мышления и рассуждения?

Интеллектуальные игры способствуют развитию логического мышления.

1. Шахматы, покер и так далее - одни из лучших методов тренировки ума.

2. Используя похожие слова, изобретение рифм может быть упражнением в развитии логического мышления. Популярная английская игра - Limerick - выдумка нелепых рифм. Также придумывание пародийного рифмы на популярный стих или песню. Отличными пародиями являются стихи из книги Кэрролла «Алиса сквозь зеркало».

3. Другим упражнением в развитии логики может быть пересказ или перефразирование предложения и текста. Попробуйте выделить глубокий, абстрактный смысл и обозначить его другими словами. Попробуйте объяснить одно и то же значение одним словом или несколькими словами.

4. Аналогия с игрой. Возьмите любой объект - структуру, постарайтесь увидеть ее сущность (смысл). Попробуйте представить этот объект или значение в другой системе. Например, возьмите персонажей своих друзей и постарайтесь представить их как химические элементы: «золото» богато, «свинец» лениво, «мышьяк» - злобно, вредно и так далее.

5. Для разработки логики подойдет решение кроссвордов и соответствующих компьютерных игр, в том числе онлайн-симуляторов.

6. На развитие интеллектуальных способностей влияет тренировка объединения любых слов в классы или детальная спецификация объекта. Например, возьмите несколько слов: «рыба», «квадрат», «круг», «погода» и подробно изучите их, из каких элементов они состоят и с чем они могут быть связаны. «Квадрат» - это «прямой», «угол», «параллельные прямые», «плоскость». «Погода» - «атмосфера». Используйте матрицу отношений (словосочетаний): причина и следствие, часть-целое, вид-род, последовательность,

противоположность.

7. Изучайте толковые словари, придумывайте собственные интерпретации явлений.

8. Для улучшения вербально-логического мышления психологи рекомендуют вести дневники. Уточни свои мысли с их помощью. При чтении любой информации (статьи, книги) постарайтесь изложить все новые знания.

9. Чтение философских трактатов и научных книг также улучшит логику и структурирует ваши мысли.

Регулярные упражнения и регулярные тренировки в этом направлении принесут ожидаемый результат.

Таким образом, формирование способностей: классифицировать, обобщать, группировать объекты, проектировать графические модели, развивать самовыражения и самостоятельности, развитие логического мышления, интеллектуальных, а так же личностных качеств обучающихся имеют важное значения в процессе формирования профессиональных качеств будущих специалистов.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Белошистая А.В. Развитие логического мышления у дошкольников: пособие для педагогов дошкол. учреждений - М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2013. - 296 с.

2. Гринявичене, Н.Т. Игра и новый подход к организации предметно-игровой среды - М., 2006. - 311 с.

3. Загвязинский В.И., Закирова А.Ф. Педагогический словарь: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений - М.: Издательский центр «Академия», 2008 - 352 с.

4. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов. - СПб.: Питер, 2008. - 583с.

5. Немов Р.С. Психология: учебник для студентов высших педагогических учебных заведений: 5-е изд. - М.: Гуманитар. Изд. Центр ВЛАДОС, 687 с.

6. Бочанова Н. А. Дидактическая игра как средство развития логического мышления (из опыта работы) // Образование и воспитание. — 2017. — №3. — С. 15-17. — URL <https://moluch.ru/th/4/archive/61/2430/>

ӘОЖ 372.882

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША КӨРКЕМ ШЫҒАРМАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Есимова Г. А.

№6 А.С. Макаренко атындағы орта мектеп, Талдықорған қ.

E-mail: Esimova@mail.ru

Бұл мақалада көркемшығармаларды оқытуда жаңа технологияларды қолдану жолдары және оқу жетістігін бағалаудың түрлері, соның ішінде қалыптастырушы бағалау жайы қарастырылады.

Тірек сөздер: әдістеме, инновациялық технология, білім беру, Джиксо әдісі, рефлексия, кері байланыс.

В этой статье рассматривается использование новых технологий в преподавании художественной произведения и типы оценивания учебных достижений, в том числе формативная оценивание.

Ключевые слова: инновационная технология, образование, методика Джиксо, рефлексия, обратная связь.

This article discusses the use of new technologies in the teaching of fiction and types of assessment of academic achievement, including formative assessment.

Key words: innovative technology, education, Dzhikso's technique, reflection, feedback.

Қазіргі қоғам талабы білім беру жүйесіне өз әсерін тигізіп, жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің технологиясын жаңартуға бағытталған көптеген міндеттерді жүктеп отыр. «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Білім беру жүйесі реформасының орталық буыны осы заманғы білім беру үдерістерін, ақпараттық технологияларды жаппай енгізу және назарды оқушылардың біліктілігін арттыруына аудару қажет» [1,4 б.] делінген Елбасының «Қазақстан -2050» стратегиялық бағдарламасында. Осыған орай, Қазақстанда білім берудің стратегиялық міндеттері ұлттық білім беру жүйесіндегі жетістіктерді сақтай отырып, оны әлемдік білім беру үдерісінің ең озық үлгілеріне сәйкестендіруге негізделеді, сонымен қатар, білім беру жүйесін халықаралық стандарттық үлгілерге жақындастыруды және оларды жүзеге асырудың тиімді жолдарын іздестіруді міндеттейді. Сондықтан да оқыту/оқу мен үйрету/үйрену әдістемелерінің сапасын жақсарту, төлтума бағдарламалар мен жаңа технологияларын әзірлеу мәселелеріне айрықша назар аударылып жатыр.

Жаңа ғасырда жаңа заманға лайық тұлға ретінде қалыптасқан, өз көзқарасын жүйелі талдай білетін, өз өміріне, қоршаған ортаға сын көзбен қарайтын жеткіншек жастарды даярлау – біздің ұстаздық парызымыз. Қазақ әдебиеті пәні мұғалімдерінің міндеті оқушыларды сөз өнеріне баули отырып, оқытудың шығармашылық сипатын күшейту, баланың жеке қабілеті мен әлеуметтік белсенділігінің дамуына жол ашу, шығармашыл, дарынды тұлға қалыптастыру. Шығармашыл тұлға басқалардан өз ісіне деген сенімділігімен, қиял ұшқырлығымен, танымдық қызығушылығымен, әдемілікті сезіне білуімен, өзгеше шабытымен ерекшеленеді. Т.Сабыровтың пікірінше: «адам өмірге өзіндік табиғи қасиеттерімен, қабілеттерімен келеді. Ал баланың бойындағы туа біткен қасиеттерді дамытатын – оқыту/оқу мен тәрбие» [2, 84 б.]. Неғұрлым баланың қабілеті мен талантын дамытуға ертерек көңіл бөлінсе, соғұрлым оны толық ашуға мүмкіндік туады.

Білім мен тәрбие беруді ізгілендіру, сайып келгенде, мектепке де, оның мұғаліміне де, оқушысына да сеніммен қарау деген сөз. Шәкірт пен ұстаз арасындағы ынтымақтастық, әр ұстаздың шәкіртке өзіне тәуелді, өзінен төмен орындаушы деп қарамауы, оны білім мен тәрбие алудың объектісі ретінде ғана санамауы, ең бастысы, әр шәкіртті егеменді еліміздің болашағы, соның бір азаматы деп тануы деген сөз.

Оқу бағдарламаларында оқу мақсаттарының жүйесі түрінде берілген күтілетін нәтижелер тұжырымдалған. Күнделікті білім беру үдерісі оқу мақсаттарына жетуге және оқушыларда алынған білім мен дағдыларды кез келген оқу және өмір жағдайында шығармашылық пайдалануға дайын.

Қазіргі жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден-бір шарты - оқу орнындағы білім беру үдерісіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу. Сондықтан ғылыми-техникалық үрдістен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу-әрбір ұстаздың негізгі міндеті болып табылады.

Білім берудегі инновациялық технологиялар – қоғамның тұрақты өзгеріп отыратын мұқтаждықтарына сәйкес оның дамуының қажетті және табиғи шарты. Бір жағынан құндылықтардың сақталуына ықпал етеді. Осыдан келіп, оқу үрдісін қазіргі деңгейде жүргізуге талпынғандарға арналған ерекше талаптар туындайды.

Инновациялық әдіс-тәсілдерді мұғалім оқушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне қарай іріктеп, қолданады. Тиімді, пайдалыларын жетілдіре түседі. Қызықты сабақтар мұғалімнің ашқан жаңалығы, өзіндік қолтаңбасы, әдістемелік ізденісі, қолданған әдіс-тәсілдері арқылы ерекшеленіп, шәкірт жүрегінен орын алады.

Әдебиет сабағында дарынды балалармен жұмыс жасаудың топтық формалары әлдеқайда орындырақ: миға шабуыл, рөлдік тренингтер, ғылыми-тәжірибелік жұмыстар, жобалық

тапсырмалар, эссе, ойтолғау жазу сияқты және т.б. түрлері әр сабақта оқушының шығармашылығын шыңдауға жетелейді. Бұл инновациялық әдіс-тәсілдер:

- оқушы тұлғасының танымдық қабілеттерін дамытуға;
- оқуға жағымды қызығушылық қалыптастыруға;
- белсенді сөздік қорын, ауызша және жазбаша тілін ұстартуға;
- тұлғаның қиындықтарға даяр болу және оны білу, қарым-қатынас, ойын, танымдық,

өзін-өзі бекіту қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықпал етеді.

Әдіскер Б.Қуанбаева «оқушы білімді тәжірибе арқылы өздігінен алуы керектігін айту арқылы өзіндік жұмыстың маңызын ашып көрсетеді» [3,92б.]. Жалпы білімге деген құштарлық – кез келген сыныптағы балаға тән қасиет. Ал, В.Г. Лембергтің пікірінше, өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру мына шарттарға байланысты:

- жұмыстың мақсатын түсінуі;
- жұмыстың жемісті аяқталуына, оның алдағы нәтижесіне қызығуы;
- жұмыстың өз еркімен, қалауымен орындалуы.

Әдіскер ғалым М.М. Жанпейісова қабылдаған [4,102 б.] жаңа парадигма бірінші орынға оқушының білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім арқылы дамуын қойып отыр.

Осы технологиямен жұмыс істеген әрбір оқушы кез келген материалды диалектикалық тұрғыдан талдай білуге, материалды топтай отырып, қорытындылау, түйіндей алуға, ең негізгісі мен маңыздысын ажырата алуға қалыптасатындығын байқадық. Яғни, оқушылар осы технология барысында сөздік, энциклопедия, анықтамалық, алғы сөздермен жұмыс жүргізе білуді үйренеді, баспа және жалпыға бірдей ақпараттық-техникалық құралдарды пайдалана білуге және карточка, жоспар, тезис, конспект, реферат, аннотация құра білуге дағдыланды. Сонымен қатар, оқушылардың білім-білік дағдылары: өз ойын әдеби тілмен жеткізе отырып, ғылыми сөздерді пайдалана алу, аудитория алдына шығып сөйлеу, өз сөзінің жоспарын жаза білу, тезис құра алу, сұрақ қою арқылы нақты дәлелдермен тыңдаушының көзін жеткізе білулері жақсы қалыптасады. Әдістемеші ғалым А. Құсайыновтың айтуынша: «Бұл технологияның бір ерекшелігі – тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық үрдістерді арнайы жасалған оқу мен танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, сондай-ақ тұлғаның қауіпсіздігін, өзін-өзі өзектілендіру, өзін-өзі бекіту, қарым-қатынас жасауға, танымдық ойы шығармашылық қажеттілігін қанағаттандыруға, белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталады» [5, 65 б.].

Джиксо-ұжымдық оқыту әдісінің мақсаты – жұпқа деген жауапкершілікті арттыру. Сынып оқушылары 4 топқа бөлінеді, жеке жұмыс тобын құрайды. Оқуға ұсынылатын тапсырманың тақырыбы талқыланған соң, осы мәтінді түсіну қажет екендігі ескертіледі. Мәтін 4 логикалық бөлікке бөлініп, әр топқа жеке тапсырмалар беріледі. Жұмысты бастамас бұрын оқушыларға жұмыс тобында мәтіннің тиісті бөлігін жақсы меңгеру қажеттілігін, өйткені сол бөлікті топ оқушыларына түсіндіруге жауапты екенін, мәтінді тұтас түсіну әр оқушының талабына байланысты екенін түсіндіру қажет. Соңында ұжым мүшелері мәтін мазмұнын ортаға салулары керек. Осылайша оқушылар бір-бірін оқыту арқылы ойлауға үйретеді. Сонымен қатар, бұл әдіс мазмұнды жоғарғы табыспен меңгерту, оқығанды есте сақтау үшін тиімді, оқушының оқуға деген қызығушылығын арттырады, сонымен қатар мұғалімді түсінуге дұрыс көзқарас береді. Мұғалім сабақта оқушының білімді игеруге қызығушылығын ояту қажет. Сол сұрақ әр түрлі әдіс-тәсілдер арқылы баланың алдына мақсат қойып, іске асыруына жол көрсетеді.

Ұжымда шығармашылық белсенділік, достық, жолдастық байланыс нығаяды. Бала ұжымда жеке тұлға ретінде қалыптасады. Оқушылар өздеріне мінез-қасиеті үйлесімді балалармен достасып, мектепте болатын іс-шараларға бірлесіп, қатыса бастайды. Осы кезде ой-өрісі, ойлауы тереңдей бастаған оқушылардың бейімі, қызығушылығы жоғарылап, сабақ үдерісінде, одан тыс уақыттарда да әр түрлі әрекет-тапсырмаларға белсенділік көрсете бастайды. Осындай кезде олардың сабаққа деген ынтасы да әр түрлі болады. Ал, мұғалім осы кезде оқушылардың белсенді және баяу әрекеттеріне байланысты тапсырма түрлерін ұсынып отыру керек. Оқушыларға берілетін тапсырмалар үш деңгейде – төменгі, орта, жоғары деңгейде болады.

Педагогтың басты міндеті – ұжымдағы әр оқушының қабілетін танып, өз орнын табуына жағдай жасау, әрбір баланы көшбасшы болуға, өзін-өзі басқара білуге тәрбиелеу. Өз мәселесін шеше алатын адам ғана жоғарғы мемлекеттік мәселелерді шеше алатындығы айқын.

Оқушылар ұжымы - ортақ мақсат және қоғамдық іс-әрекет арқылы біріккен тұрақты бірлестік. Жақсы ұйымдасқан оқушылар ұжымының белгісі – жағымды қоғамдық пікір, жоғарғы жауапкершілік, өзара сенім. Ұйымшыл ұжым ғана саяси, адамгершілік, мәдени жағынан өседі, ұйымдастырушылық дағдыға ие болады.

Оқушылар ұжымы 3 кезеңнен тұрады.

Бірінші кезеңде мынандай мәселелері ескерген жөн:

- *ұжымды нығайтуға бағытталған мақсаттарды анықтау;*
- *ұжым іс-әрекетінің дамуы;*
- *жеке адам арасындағы қарым-қатынас, іскерлік және гуманистік қатынастың пайда болуы;*
- *барлық ұжым мүшелері қолдайтын белсенділердің іріктелуі.*

Екінші кезеңде ұжым өзін-өзі басқаруға дағдыланады, яғни сынып жетекшісінің ұйымдастырушылық қызметі тұрақты ұжым органдарына көшеді. Сондықтан бұл кезеңде белсенді топпен жұмыс істеудің маңызы зор. Мысалы жұмысты бірігіп жоспарлау, әртүрлі оқу тәрбие, қоғамдық еңбек тапсырмаларын орындау, әрбір ұжым мүшелеріне көмектесу, іс-әрекетін бақылау.

Үшінші кезеңде белсенді топтың және ұжым іс-әрекетінің дамуымен сипатталады. Онда қоғамдық өмірдегі деректі, құбылыстарды бағалауда қоғамдық пікір пайдаланылады. Бұл саты – ұжымдық өрлеу кезеңі. Ұжым өміріндегі іс-шараларды бірлесіп орындаудың арқасында ұжымдық гуманистік қатынастар дамиды. Демек, ұжымда бір-біріне ілтипатты болу, жолдастарының қуанышына, мұқтажына тіл қатуға дайын тұру, мінез-құлық нормасын сақтау, нормаға бағыну сияқты қасиеттер пайда болады. Бірлескен топтық жұмысты ұйымдастыру арқылы оқытушы келесідей мақсатқа жетеді:

- *үйрену үдерісіне қатысушылардың әрқайсысы бір-бірімен жеке қарым-қатынас орнатады;*
- *үйренушілер туындаған сенімсіздік пен қобалжудан, қорықшылықтан арылады;*
- *әр үйренушіге өзінің қабілеттері мен ерекшеліктерін ашуға жағдай жасалады;*
- *үйренушілер арасында еркіндік және сенім атмосферасы қалыптасады;*
- *үйренушілер топ жұмысында позитивтік, конструктивтік, шығармашылық қабілеттерді ұстанады.*

Топтық жұмыстың тиімділігі мен нәтижелігі келесі әрекеттермен артады:

- *берілген тапсырма топтың барлық мүшелеріне қызықты болуы керек*
- *топқа бөрудің қызықты тәсілдерін қолдану керек;*
- *топ ішіндегі бірлескен жұмыс ережелерін айқындап, нақты уақыт белгілеу керек, оларды әр жұмыс алдында тағы да бір, еске түсіріп отырған жөн;*
- *топтар арасында бәсекені негізгі мақсатқа айналдырып жібермеу керек. Топ аралық бәсеке студенттерді проблема шешу мәселесінен «қайткенде де бірінші болу керек» деген ұстанымға ауытқытып жіберуі мүмкін. Әрбір студент бәсекеге өзгелермен емес, алдымен өзімен-өзі түсуі керек;*

- жұмыс аяғында әр топ жұмыс нәтижелерін жариялап немесе ол туралы есеп беруі керек.

Сонымен, бүкіл әлемде жүріп жатқан білім жүйесі реформасының басты мағынасы-оқытудың мазмұнын жоспарлауды (кешегі күннің идеясы) білім игеру үдерісінің нәтижелерін құрастырумен алмастыру. Бұл ұстаным оқу, оқыту үдерісіне келесідей өзгерістер әкеледі:

- басты назар мұғалімнен оқушыға ауысады.
- білім жүйесі «оқытудан /үйретуден» (оқытушыны басты тұлға деп танитын ұғым) - негізгі субъект ретінде оқушыны қарастыратын
- «оқуға/ үйренуге» ауысады.

Жаңа технологиялармен оқыту барысында түйінделген ойлар төмендегідей болып келеді:

- мұғалім көбінесе бағыт беруші, сабақтың өн бойында оқушы өз бетімен жұмыс істеуге дағдыланады;
- әр оқушы өз білімінің деңгейін анық байқайды, білімді жүйелі түрде алуға дағдыланады;
- тілдің әрбір саласы бойынша теориялық материалды терең меңгертеді;
- оқушылардың ауызша және жазбаша баяндау дағдысы қалыптасады.

Білім сапасын арттырудағы жаңа инновациялық технологияларды оқып, үйреніп, сараптай келе, мынадай тұжырым жасауға болады: білім алушылардың білім, білік сапасын арттырудағы жаңа инновациялық технология түрлері сан алуан, оларды таңдау және одан шығатын нәтиже оқытушының кәсіби біліктілігіне тікелей байланысты; жаңа инновациялық технологияларды енгізу жүйелі әрі мақсатты түрде жүргізілгенде ғана жетістікке жетуге болады; жаңа инновациялық оқыту технологияларын енгізу барысында әрбір оқу орнының материалдық-техникалық базасының бүгінгі талапқа сай еместігі, әрі жетіспеуі, кадрлық әлеуметтің төмендігі көп кедергі жасайды.

Инновациялық технологиялар бойынша өткізілген сабақтар үдерісіндегі өзгерістерге және нәтижесіне тоқталсақ: мұғалімнің іс-әрекеті - оқушыларды топқа бөліп, ой қозғайды, тақырыпқа қызықтырып бағыттаушы рөл атқарады, шығармадағы ең құнды мәселелерді анықтау арқылы тақырыпты оқушылар өздері зерттейді, өздерін кейіпкердің орнына қойып қарайды, салыстырады, ойларын ортаға салады, жазады, қорытынды жасауға мұғалім оқушыны бағыттайды, оқушылар топтарда жұмыс жасайды, мәтінмен өздері танысады, әр түрлі әдістер арқылы шығармадағы жеке кейіпкерлерді талдайды, өз ойларын ашық қағаз бетіне түсіреді және әр оқушы өз пікірін білдіреді. Өз біліміне сүйеніп, мәселенің шешімін дұрыс тауып, ойын жеткізе біледі, яғни «оқушының менін» толық қалыптастыруға болады.

Инновациялық технологиялар бойынша өткізілген сабақтың қысқа мерзімді жоспар үлгісі

Күні: Сынып: 11 Пән: Қазақ әдебиеті	Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	І.Жансүгіров «Құлагер» поэмасы.
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары	І.Жансүгіровтың өмірі мен шығармалары жайында білімдерін толықтыру. «Құлагер»поэмасының әдеби құндылығына тоқталып, әлеуметтік мәнін ашу.
Сабақтың мақсаттары	Барлығы: Жаңа білімді меңгереді. Көбі: Тақырыпты түсініп, тыңдап, жетекші сұрақтар арқылы талқылайды. Кейбірі: Алған білімді өмірде қолдана алады.

Жетістік критерийлері		Оқушыларды ой еркіндігіне баулып, тіл байлықтарын тереңдету, мәнерлеп оқу мәдениетін жетілдіру.
Құндылықтарды дарыту		Өнер адамына, еліне, тарихына, табиғатына, туған тіліне деген сүйіспеншілігі оянып, ұлттық дәстүрлерді құрметтеуге дағдыланады.
Пәнаралық байланыс		Қазақ тілі.
АКТ қолдану дағдылары		Аудиожазба , таныстырылым.
Тілдік құзыреттілік		Барымта, күң, құн, шоқтық.
Алдыңғы оқу		Өткен тақырыпты пысықтау.
Сабақ барысы		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру 5 минут	« Гүлмен тілек » Оқушылар арнайы дайындалып келген гүлді алақандарына салып тұрып, бір-біріне тілек тілейді және гүлдің астына жазылған сөздер бойынша топқа біріктіріледі.	Гүлдер
Жаңа білім 8 минут	« Кинометафора » әдісі «Құлагер» фильмінен үзінді көрсетіледі. - Оқушылар мына берілген фильмнің үзіндісінен қазақ халқының қандай ойынын көріп тұрмыз? - Қандай арғымақ туралы? - Ілияс ақын неліктен «Қазақ поэзиясының Құлагері» атанған ?	Таныстырылым, оқулықпен жұмыс Бейнематериал
Сергіту сәті 1 минут	« Төрттік » жаттығуы (әке, ана, бала, дос)	Жинақ
Ортасы 16 минут Аяқталуы 8 минут	« Джигсо » әдісі 1 – бөлім: «Күреңбай сыншының Құлагерге берген бағасы»; 2 – бөлім: «Қошқарбайдың Шашубайы – өнерлі бала»; 3 – бөлім: «Мөңке мінген Құлагердің шабысын – ай!» 4 – бөлім: «Дара келе жатқан Құлагердің көрінбей кетуі». « МИКС » әдісі Тақтаға түйінді 9-10 тірек сөздер жазылады. 1-ші топ – өлең шығару, 2-ші топ – эссе жазу, 3-ші топ – суреттеу, 4-ші топ – сахналық көрініс.	Оқулық, дәптерлер ватмандар, түрлі-түсті маркерлер.

Сабақтың соңы 2 минут	Кері байланыс Қалыптастырушы бағалаудағы кері байланыс Тиімді кері байланыс оқушының үш сұрағына жауап береді: ▶ Менің оқуым қандай сатыда? ▶ Мен жоғары нәтижеге қалай қол жеткіземін? ▶ Білімімді толықтыру үшін не істеуім керек?

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы -2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы: Астана, 23 .03. 2014 ж.
2. Сабыров Т.С. Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдары. Алматы: Мектеп, 1978.- 110б.
3. Қуанбаева Б. Оқытудың педагогикалық жүйесін технологиялық негізде жетілдірудің дидактикалық шарттары. Алматы:Дарын, 2005. -137 б.
4. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. Алматы: Білім, 2008.-231б.
5. Құсайынов А.К. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. Алматы: Білім, 2013.-65б.
6. <http://nao.kz> - Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ресми сайты;
7. <https://infourok.ru/> - ұстаздарға арналған білім көтеру, ашық сабақтар сайты;
8. <http://sabaqtar.kz/kazaksh/> - Қазақстан ұстаздарына арналған әдістемелік сайт.

УДК 373.1.02:372.8:514

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ИННОВАЦИОННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ

Ескендиров К.Б. докторант, **Сеитова С.М.** д.п.н., профессор
Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г.Талдыкорган

E-mail: kuanyshdinara@mail.ru

В данной статье рассмотрена технология дистанционного обучения, основы инновационных методов

Ключевые слова: дистанционное обучение, инновационные технологии, моделирование, инноватика.

Бұл мақалада қашықтықтан оқыту технологиясы, инновациялық әдістер негіздері қарастырылған.

Тірек сөздер: қашықтықтан оқыту, инновациялық технологиялар, моделдеу, инноватика.

This article discusses the technology of distance learning, the basics of innovative methods
Key words: distance learning, innovative technologies, modeling, innovation.

Информационные и коммуникационные технологии, используемые в социальной сфере, рождаются благодаря развитию компьютерных технологий, спутникового

телевидения, почтовой связи и являются в свою очередь важным компонентом системы профессионального высшего образования.

Применение таких технологий значительно сокращает расстояние между потребителем образовательных услуг и высшим учебным заведением. Образовательные ресурсы становятся равнодоступными всем вне зависимости от географического расположения потребителя. Разрабатывается огромное число систем дистанционного и виртуального обучения. Одно из самых прогрессивных достижений - виртуальное погружение в предметную область. Кроме того, современный студент имеет возможность поддерживать со своим учебным заведением дистанционную связь. Все это предоставляет огромный выбор обучаемому.

Как следствие, нормой жизни в современном обществе становится наличие нескольких высших образований, которые теперь чаще всего получают даже не в смежной области. Фундаментальная подготовка, развитие интеллектуального потенциала - главные требования к человеку в современном обществе. Узкой предметной специализации уже недостаточно. Достичь этого можно только путем внедрения новых концептуальных принципов обучения.

У человека в такой среде формируется определенный уровень информационной культуры. Главная задача процесса обучения в высших учебных заведениях - не предоставление информации, а обучение способам её получения и использования. Вузы предлагают свои услуги в виде передачи технологий получения и применения знаний.

Вопросам информатизации образования посвящено большое число исследований, в которых рассмотрены методологические, дидактические, методические аспекты проектирования и использования информационных технологий в обучении. Было отмечено также, что на сегодняшний день содержание и объем понятия новых информационных технологий не являются окончательными и, более того, во многом дискуссионны. (Е.И.Аленичева, 1998; Ю.В. Башкатова, 2000; А.А. Беспалько, 1998; А.И. Галаган, 1992; Ю.С. Давыдов, 1997; Е.В. Клименко, 1999; С.В. Ляшко, 1998; О.Г. Околелов, 1994; Е.С. Полат, 1999; П.А. Радченко, 2000; И.В. Роберт, 1994; А.Я. Савельев, 1994; В.Л. Сластёнин, 2000 и др.)

Характеризуя современный образовательный процесс, исследователи подчёркивают, что кризисные явления, наблюдающиеся в нём в последние десятилетия, выступают следствием его отставания от динамики развития науки, производства и общества. Образование оказалось в двусмысленном положении: с одной стороны, оно обуславливает научно-технический прогресс, с другой - в недрах самого образовательного процесса отчётливо проявляется тенденция стабильности, неизменности существующего "status quo", внутреннего сопротивления инновационным явлениям в собственной области [1, с. 408].

Классическая дидактика высшей школы с её сложившимися закономерностями, принципами, формами и методами обучения не всегда оперативно реагирует на обоснование образовательных процессов в вузе, а иногда и сдерживает внедрение новых приёмов и способов обучения. Общая дидактика остаётся теоретической, методика обучения - практической. Требуется промежуточное звено, позволяющее в действительности связать теорию и практику. Функции прикладной дидактики берёт на себя технология обучения.

Будучи категорией процессуальной, педагогические технологии представляют собой определённую систему деятельности. Возникновение и распространение инновационных технологий означает не только изменение самой деятельности и присущих ей средств и механизмов её реализации, но и существенную перестройку целевых установок, ценностных ориентаций, конкретных знаний, умений и навыков.

Поэтому современный этап развития цивилизации, научно-технический прогресс требует появления таких специалистов, которые обладали бы широким гуманитарным мышлением, имели хорошую психологическую подготовку, были бы способны строить

профессиональную деятельность по законам, учитывающим связь между экономической продуктивностью и творческим началом, а также стремлением личности к постоянному обновлению, самореализации. Только такие качества помогут им хорошо освоить специфику инновационных технологий.

Само значение термина «инновация» оправдывает это утверждение. В переводе с латинского инновация означает обновление, изменение, ввод чего-то нового. Изначально обращение к проблемам инноватики - науки о новшествах - произошло вследствие развития инновационных процессов в обществе. Понятие инновация появилось впервые в исследованиях культурологов 19 века. Тогда его понимали как введение некоторых элементов одной культуры в другую. В начале 20 века впервые начали изучать закономерности технических нововведений в рамках материального производства.

Наука о нововведениях, или инноватика, возникла в связи с потребностью фирм в деятельности по разработке новых услуг и идей. Уже в 30-е годы в США, стране с развитой экономической сферой, утвердились термины «инновационная политика фирмы», «инновационный процесс». Итак, первоначальным предметом изучения инноватики были социальные закономерности научно-технических новинок.

В зрелый советский период возникла потребность в развитии школ и получении быстрого образования. Но из-за нехватки кадров в педагогической сфере эти процессы проходили достаточно медленно. Однако как раз в то время возрос массовый характер применения всего нового. Тогда стали появляться первые предпосылки инновационных технологий. В связи с этим понятия «новшество», «новое», «инновация» стали употреблять не только по отношению к экономической сфере, но и к социальной, в частности, педагогической.

Таким образом, становится понятно, что инновационные технологии впервые появились в экономической сфере, а потом уже стали использоваться в педагогике. В то же время рыночные и производственные отношения, как это ни странно, главным образом являлись катализатором развития инновационных технологий в образовании [2, с. 42].

В частности, переходный период к новым отношениям на рынке и в производстве поставил ряд вопросов о необходимости новых ориентиров, которые позволили бы человеку успешно реагировать на неожиданные явления разных видов деятельности. В таких условиях у человека, как правило, усиливается боязнь риска, он менее способен прогнозировать что-либо, но в то же время готов отказаться от стереотипов, стать на путь творчества. Тогда человек оказывается перед необходимостью переоценки своих требований к жизни, изменения взгляда на вещи и на самого себя. Для реализации активной личности и ее общественной деятельности инновационные технологии предоставляют большие возможности. Они позволяют воспринимать более широкий круг внешних явлений. Как отмечает Л.С. Подымова, «педагогические нововведения отличаются от аналогичных процессов в других сферах прежде всего тем, что объектом воздействия является личность ученика, поэтому именно на совершенствовании процесса развития этой личности и должны быть направлены любые педагогические нововведения».

В таком контексте инновационная деятельность меняет привычную социальную среду. Установление новых социальных отношений связано с преодолением агрессивности среды, с трудностями введения нового, завоевания статуса в педагогическом сообществе. Человеку в этом помогает «переживание». Этот термин впервые был введен в педагогику Ф.Е. Василюком. Попробуем объяснить, что здесь следует иметь в виду. Дело в том, что личность полнее реализует свои способности, если предлагаемая ей информация сможет поколебать целостность ее мировосприятия. Другими словами, в процессе инновационного образования возрастает роль индивидуума в процессе обучения, а, следовательно, студент вынужден самостоятельно решать некоторые проблемно-конфликтные ситуации, которые в других случаях за него может решить преподаватель. Это повышает эмоциональную наполненность такого образования. В процессе обучения студент «переживает», так как

вынужден преодолевать определенные преграды [3].

По данным экспертов, в ближайшие годы развитие новых инновационных технологий приведет к тому, что каждый работающий будет нуждаться в знаниях, соответствующих высшему образованию. Поэтому современное информационное общество ставит перед высшей школой задачу подготовки специалистов, способных:

- гибко адаптироваться в меняющихся жизненных ситуациях, самостоятельно приобретая необходимые знания, умело применяя их на практике для решения возникающих проблем;
- самостоятельно, критически мыслить, уметь видеть возникающие в реальной действительности проблемы и искать пути рационального их решения, используя современные технологии;
- грамотно работать с информацией (уметь собирать необходимые для решения определенной проблемы факты, анализировать их, выдвигать гипотезы решения проблем, делать необходимые обобщения, устанавливать статистические закономерности, делать аргументированные выводы, применять полученные выводы для выявления и решения новых проблем);
- быть коммуникабельными, контактными в различных социальных группах;
- самостоятельно работать над развитием собственной нравственности, интеллекта, культурного уровня [4, с. 9].

Таким образом, стратегическое направление развития образовательных систем в современном обществе - это интеллектуальное и нравственное развитие человека на основе вовлечения его в разнообразную самостоятельную целесообразную деятельность в различных областях знания. Процесс обучения современного человека не заканчивается в школе, профессионально-техническом училище, вузе. Он становится непрерывным. Это веление времени. Поэтому в настоящее время возникла очевидная потребность не только в очном обучении, но и в дистанционном, на основе современных информационных технологий. Эти технологии создают новые формы индивидуального общения: уже сегодня любой человек, включенный в Интернет, может легко общаться со своими коллегами и друзьями в любой точке земного шара, причём это общение оказывается намного дешевле традиционной международной телефонной связи. Новые информационные технологии открывают каждому человеку доступ к сокровищам мировой науки и культуры - крупнейшим музеям и библиотекам мира, информационным агентствам и издательствам, к любым книгам, газетам, справочникам и т. д. Обучение с использованием электронных коммуникаций существенно расширяет кругозор обучающихся и их контакты, лучше учитывает их индивидуальные особенности, создаёт возможности освоения ими самых современных знаний и навыков.

Таким образом, не случайно исследованию проблем высшей школы посвящены труды многих педагогов и психологов (В.А.Басова, 1997; Т.И. Веберг, 1999; А.И. Галаган, 1992; Ю.С. Давыдов, 1997; Г.Е. Кедрова с со- авт., 1994; В.Т. Петрова, 1998; Е.С. Полат, 2000; И.В. Роберт, 1994; А.Я.Савельев, 1994; О.Б. Томилин, 1999; В.С. Шевелуха, 1998; Л.В. Шеншев, 1992; И.А. Цикин с соавт., 2000 и др.). В них теоретически и научно- методически обоснованы дидактические средства и условия активизации учебного процесса с позиций проблемного, интенсивного, компьютерного обучения, увеличения доли самостоятельной работы студентов.

В наше время существует очень много технических возможностей реализации принципов инновационных методов обучения. Одни из них, например, телеконференции, использование электронной почты, требуют дальнейшей специализации. Другие, например диалог и игровое моделирование, достаточно адаптированы в рамках учебного процесса.

Диалог и игровое моделирование лежат сегодня в основе многообразия инновационных технологий. Диалог предполагает продумывание различных вариантов развития сюжетных линий в процессе обучения, то есть таких ситуаций, для которых трудно заранее предусмотреть поведение участников.

Игровое моделирование в свою очередь нацелено на поиск самостоятельного решения

той или иной профессиональной задачи и изменения, коррекции ее решения. Современные основные способы игрового моделирования - это микропреподавание, индивидуальное решение задач, деловые игры, социально-психологический тренинг. В ходе игрового моделирования проблемно-конфликтная ситуация разбирается таким образом, что студенту приходится искать решения вопреки очевидной его невозможности.

Эти два подхода можно объединить в так называемый синергетический подход, который как раз демонстрирует неоднозначность педагогических воздействий и незапрограммированность развития личности в образовательном процессе. Такой подход как раз и является основой дистанционного образования.

Технология дистанционного обучения, основы инновационных методов особенно актуальны для нашей страны. В Казахстане с населением, распределенным на громадной территории с разной плотностью, с наличием множества малых поселений, малокомплектных учебных заведений дистанционное обучение является практически единственным способом реализации конституционных прав граждан на получение качественного образования независимо от места проживания. С его помощью облегчается решение таких насущных вопросов, как непрерывное образование, образование инвалидов, повышение квалификации специалистов и многое другое.

Кроме всего прочего, дистанционное обучение не требует привлечения большого числа педагогов и дает возможность задействовать в образовательном процессе самый лучший профессиональный состав при невысоких ценах на обучение. При дистанционном обучении в нашей образовательной системе возникает такое понятие, как экспорт образовательных услуг. Это, естественно, очень выгодно экономически. Наконец, число студентов, принимаемых в вуз, ограничено. Дистанционное обучение позволяет снять и эту проблему.

Таким образом, дистанционное обучение как инновационная технология обладает огромным системным эффектом влияния на все компоненты педагогического процесса, общую структуру и деятельность педагогического сообщества в целом.

ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Сластёнин. - М.: Издательский Дом Магистр-Пресс, 2000.- 488с.
2. Подымова Л.С. Теоретические основы подготовки учителя к инновационной деятельности. - М., 1996. – 382
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций / Предисл. В.П. Зинченко. - М.: Изд-во МГУ, 1984. - 200 с.
4. Роберт И.В. Перспективные направления исследований в области применения информационных и коммуникационных технологий в образовании // Среднее профессиональное образование. - 1998, №3. — с.20- 25.
5. <https://articlekz.com/article/13815>

ӘОЖ 373.1

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ ТЕТІГІ РЕТІНДЕ

Жакипбекова С.С., философия докторы (PhD), **Ермозанова А.К.** студент
Лияс Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті Талдықорған қаласы

E-mail: yermazanova@mail.ru

Мақала қазіргі замандағы білім беру процессін дамыту, оқушыларға жан-жақты білім беру, өз ойын еркін айтуға дағдыландыру. Сонымен қатар жаңа инновациялық

технологияларды пайдалану арқылы оқу үрдісіндегі алға жылжуларды арттыру, мұғалімнің кәсіби біліктілігін дамытуға деген маңызды қадамдарға жол беруді дамыту болып табылады.

Тірек сөздер: инновациялық процесс, педагогика, мультимедия, презентация, көрнекілік, АКТ

В статье рассказывается о развитии современного учебного процесса, всестороннем обучении студентов, умении свободно выражать свои мысли. Это также важный шаг вперед в продвижении процесса обучения посредством использования новых и инновационных технологий и в продвижении важных шагов для профессионального развития учителя.

Ключевые слова: инновационный процесс, педагогика, мультимедиа, презентация, наглядность, ИКТ

The process of development of education in the modern world of the Article, students receive a comprehensive education, instilling freedom to speak their thoughts. In addition, increasing progress in the educational process through the use of new innovative technologies, developing a focus on the development of professional competence of the teacher.

Key words: innovation process, pedagogy, multimedia, presentation, visibility, ICT

Ғалымдардың деректеріне сүйенсек адам естіген мәліметтің 20% - ын және көрген мәліметтің 30% - ын және оның бір уақытта көрген мен естігеннің 50% - ын есте сақтайды. Осылайша, көру арқылы ақпаратты қабылдау және есте сақтау процесін жеңілдету - бұл кез келген заманауи ашылулардың негізі болып табылады. Осы тұста "Мен естігенмін – ұмытып қалдым, Мен көрдім – есте сақтадым" деген ағылшын мақалын еске алсақ болады. Себебі кез келген тұлға құлақпен бірнеше рет естігеннен гөрі, көзбен бір рет көргенін жадында бірден сақтап қалады

XX ғасырдың 80-ші жылдарынан бастап білім беру үрдісіндегі инновациялар туралы айтылып келеді. Дәл осы уақыттан бастау алатын педагогикадағы инновация мәселелері арнайы зерттеулердің өзекті тақырыбына айналды. Синонимдер ретінде қолданылатын "білім берудегі инновациялар" және "педагогикалық инновациялар" ғылыми тұрғыда негізделген терминдер болып саналады. Қазіргі уақытта біздің елімізде білім берудің ұлттық саясатында көптеген жаңа өзгерістер орын алуда. Бұл жеке тұлғаға бағытталған педагогикаға көшумен байланысты. Қазіргі барлық балабақшалар мен мектептердің міндеттерінің бірі- барлық балалар мен оқушылардың білімін көтеру, оларға шығармашылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік беру болып табылады. Бұл міндеттерді білім беру үдерістерінің вариативтілігін жүзеге асырмай шешу мүмкін емес, осыған байланысты терең ғылыми және практикалық түсінуді талап ететін білім беру мекемелерінің әртүрлі инновациялық түрлері пайда болады. Инновациялар бірден өздері туындамайды, олар мұғалімдер мен барлық ұжымдардың ғылыми ізденістерінің, жоғарғы педагогикалық тәжірибесінің нәтижесі болып табылады. С.И. Ожеговтың сөздігі келесі жаңа анықтама береді: жаңа-алғаш құрылған немесе жасалған, пайда болған немесе жақында пайда болған, бұрынғы немесе жаңадан ашылған, өткен немесе қазіргі уақытқа қатысты, жеткілікті таныс емес немесе белгісіз инновациялық процесс-жаңа мазмұн қалыптастыру мен дамыту және ұйымдастыру болып табылады. Тұтастай алғанда, инновациялық процесс деп жаңалықтарды құру, әзірлеу, игеру, пайдалану және тарату бойынша кешенді қызмет ету жолдары түсіндіріледі. Қазіргі таңдағы білім беру жолында өтетін инновациялық үдерістердің ерекшелігін толық және нақты көрсету үшін білім беру жүйесінде оқу-тәрбие мекемелерінің екі түрін бөліп көрсетуге болады: дәстүрлі және дамушы. Дәстүрлі жүйелер үшін бір рет қалыптасқан тәртіпті қолдауға бағытталған тұрақты жұмыс істеу тән болып келеді, ал дамушы жүйелер үшін іздеу режимі тән. Дамушы

білім беру жүйелерінде инновациялық үдерістер мынадай бағыттарда жүзеге асырылады: білім берудің жаңа мазмұнын қалыптастыру, жаңа педагогикалық технологияларды әзірлеу және енгізу, оқу орындарының жаңа түрлерін құру және тағы да басқа. Сонымен қатар, бірқатар білім беру мекемелерінің педагогикалық ұжымы педагогикалық ойдың тарихына айналған инновацияларды практикаға енгізумен айналысады, мысалы: XX ғасырдың басындағы альтернативті білім беру жүйесі М. Монтессори, Р. Штайнер және т. б. ғалымдардың еңбектерінде көре аламыз.

С. Көшімбетованың сөзі бойынша білім сапасын арттырудағы жаңа инновациялық технологияларды оқып, үйреніп, сараптай келе, мынадай тұжырым жасауға болады: білім алушылардың білім, білік сапасын арттырудағы жаңа инновациялық технология түрлері сан алуан, оларды таңдау және одан шығатын нәтиже оқытушының кәсіби біліктілігіне тікелей байланысты, жаңа инновациялық технологияларды енгізу жүйелі әрі мақсатты түрде жүргізілгенде ғана жетістікке жетуге болады. [1]

Ұлы педагог К.Д. Ушинский былай деп жазған: "Егер сіз сөзге қол жеткізу қиын сыныпқа кірсеңіз, онда оларға суреттерді көрсете бастаңыз. Сонда ғана сынып сөйлейді, ең бастысы, еркін сөйлейді...". К.Д. Ушинскийдің бұл сөздері уақыт өткен сайын жандануда.

Бүгінде көптеген мұғалімдер оқытудың сапалылығына және нәтижелілігіне қол жеткізу үшін мектепте оқытудың заманауи технологиялары мен инновациялық әдістерін қолданады. Бұл әдістер оқытуда қолданылатын белсенді және интерактивті формаларды қамтиды. Сабақ барысында оқулықтар, дәптерлер, компьютер, яғни оқыту үшін қолданылатын жеке құралдар қолданылады. Интерактивті әдістердің арқасында басқа оқушылармен ынтымақтастықта білімді тиімді игеру жүргізіледі. Бұл әдістер оқылатын материал бойынша оқушылар тобы жұмыс істейтін оқытудың ұжымдық нысандарына жатады, бұл ретте олардың әрқайсысы атқарылған жұмысқа жауапты болады. Интерактивті әдістер жаңа материалды сапалы меңгеруге ықпал етеді, оларға тиесілі: шығармашылық сипаттағы жаттығулар, топтық тапсырмалар білім беру, рөлдік, экскурсия сабақтары, шығармашылық адамдармен және мамандармен кездесу сабақтары, фильмдер жасау, газет шығару, бейнематериалдарды, интернетті, көрнекілікті пайдалану, "миға шабуыл" әдістерінің көмегімен күрделі сұрақтар мен мәселелерді шешу болып табылады. Бастауыш мектептегі сабақтарға оқу материалдарын дайындау мен ұсынудың ең сәтті формаларының бірі мультимедиялық презентациялар жасауды атауға болады. Презентация сөзі ағылшын тілінен "таныстыру" деген мағынаны білдіргендіктен мұғалім әр тақырыпқы сай мәліметтерді оқушыларға презентация арқылы таныстырады. Сонымен қатар, презентация мұғалімге нақты сынып, тақырып, пән ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалын өз бетімен жинақтауға мүмкіндік береді, бұл сабақты ең жоғары оқу әсеріне жету үшін құруға, материалды көрнекі түрде ұсыну, жаңа материалды түсіндіру процесін күшейту, анимация арқылы шығарылатын ақпараттың көлемі мен жылдамдығын реттеу деген жақсы мүмкіндік деп айтсақ артық айтқанымыз емес.

Интерактивті тақтада жұмыс істеу қазіргі таңда сабақ өткізудің және оны оқушыларға сапалы түсіндірудің тиімді тәсіліне айналды десек болады. Интерактивті технологияларды пайдалану білім беруде үйреншікті құбылыс болып табылады. Интерактивті тақтада жұмыс істеу оқушылардың керекті білім алуларына, оқу міндеттерін шығармашылықпен шешуге көмектеседі, сол арқылы оқушылардың бейнелі ойлауын және де зейін тұрақтылығын дамытады. Интерактивті тақтаның көмегімен презентацияларды көрсетуге, модельдер жасауға, оқушыларды материалды меңгеру процесіне белсенді тартуға, сабақтың барысы мен өтуін жақсартуға болады және үлкен көрнекілік яғни интерактивті тақтаны пайдалану балалардың назарын оқыту үдерісіне аударуға мүмкіндік береді, мотивацияны арттырады. Компьютердегі барлық нәрсе интерактивті тақтада да көрсетіледі. Онда нысандар мен жазбаларды жылжытуға немесе орын ауыстыруға, мәтіндерге, суреттерге және диаграммаларға түсініктемелер қосуға, негізгі жерлерді бөліп, түстерді қосуға болады. Оқытушы да өз сабағын оқушылармен бірге ми шабуылы режимінде өткізуге, оқу материалын көрсетуге, оқушылардың идеяларын жазуға

және осылайша оқушылармен бірге оқу материалымен ортақ конспект жасауға мүмкіндік туады. Жаңа тақырып бойынша берілетін алдын-ала тапсырмалар жүйесін құрып, сабақты өткізу формасына мән беру аса маңызды, сонымен қоса білім алушылардың бір ғана әдебиетпен шектелмей, оған қоса қосымша ғылыми еңбектермен зерттеушілік бағытта ізденулерін талап ету оқу үрдісін күшейтетіні белгілі. Сондықтан мектепте оқытудың инновациялық әдістері балалардың танымдық қызығушылығын дамытуға ықпал етеді, оқытылатын материалды жүйелендіруге және жинақтауға, талқылауға және диспутациялауға үйретеді. Алған білімдерін тереңдетеді, оларды тәжірибеде қолдану дағдыларын меңгереді, қарым-қатынас тәжірибесін алады. Оқытудың инновациялық әдістері дәстүрлі әдіс-тәсілдердің алдында жоғары сатыға ие, өйткені олар баланың дамуына ықпал етеді, оның шешім қабылдау мен танудағы дербестігін үйретеді. Қазіргі уақытта, қоғамдық өмірде болып жатқан өзгерістер білім берудің жаңа тәсілдерін, жеке тұлғаның жеке дамуымен, шығармашылық бастамамен, ақпараттық алаңдарда өз бетінше қозғалу дағдыларымен айналысатын педагогикалық технологияларды дамытуды, білім алушыда өмірде туындайтын мәселелерді — кәсіби қызметті, өзін-өзі анықтауды, күнделікті өмірде шешу үшін міндеттерді қою мен шешудің бірнеше біліктерін қалыптастыруды талап етеді. Басты мақсат еркін тұлғаны тәрбиелеу, балалардың өз бетінше ойлау, білім алу және қолдану, қабылданатын шешімдерді мұқият ойлау және іс-қимылды нақты жоспарлау, жаңа байланыстар мен мәдени байланыстар үшін ашық болу қабілетін қалыптастыру болып табылады. Білім берудегі инновация деп педагогикалық технологияларды жетілдіру процесі, оқыту әдістері, тәсілдері мен құралдарының жиынтығын айтсақ болады. Қазіргі уақытта инновациялық педагогикалық қызмет кез келген оқу орнының білім беру қызметінің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады сонымен қоса инновациялық қызмет педагогтардың және оқу-зерттеу тәрбиеленушілерінің ғылыми-әдістемелік қызметімен тығыз байланысты болып келеді. Өткен материалды бекіту кезеңі оқу процесінде маңызды мәнге ие. Бұл кезеңде мұғалімнің негізгі күші шоғырлануы тиіс. Материалды бекіту өтілген тақырыпты толықтай қайталау және түсіндірілумен тең. Сабақ соңында оқушылардың оқу жұмысын ұйымдастыру өте маңызды, сол арқылы әр сабақта оқу жетістігін сезінуге мүмкіндік алады. Материалды бекіту міндетті түрде қызмет үлгілерін ұсынумен жүргізіледі және ең қарапайым типтік міндеттерді шешуден басталады. Бастапқы бекіту кезеңіндегі тапсырмалар бір, ең көп дегенде екі, логикалық операциялардың көмегімен орындалып, тікелей қойылған сұраққа тікелей жауап беруді талап етуі тиіс. Алғашқы бекітуді жалпы әңгімелесу, қысқа мерзімді дербес жұмыс түрінде жүргізу тиімді болады. Материалды бекіту, әдетте, оқушылардың дербестік деңгейін біртіндеп арттыра отырып, барлық сыныппен бірге жұмыс істеуден басталады, біраз уақыттан кейін міндетті талаптарды игерген және жоғары деңгейде жұмыс істей алатын және қосымша жұмыс қажет ететін топтар ұйымдастырылады. Мұғалім әр түрлі топтармен кезекпен жұмыс істейді. [2]

Қазіргі таңда жыл сайын біздің өмірімізге компьютер, онымен бірге ақпараттық технологиялар да кіруде. "Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар – бұл ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тарату үшін қоғам пайдаланатын әдістердің, құрылғылар мен өндірістік процестердің жиынтығы" негізге ала отырып, мұғалімнің практикалық қызметінде АКТ-ны қолданудың рөлін түсіну басты болып табылады. Ақпараттық технологиялар тек қана оқушыға ғана емес, мұғалімге де дамуға бірегей мүмкіндік береді. Балалар мен жасөспірімдердің ақпараттық кеңістігін дамыту және кеңейту мұғалімді оқушылармен бірге жаңа ақпараттық технологияларды меңгеруге итермелейді. Қазір компьютер тірі мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ оның еңбегін жеңілдетуге, балаларды қызықтыруға, материалды неғұрлым көрнекі, мүлде жаңа қабылдауды қамтамасыз етуге көмектеседі. Жаңа ақпараттық технологияларды қолдану, оқу үдерісінде жаңашыл мүмкіндіктерді береді: материалды меңгеру сапасын арттыру, оқуға дайындық деңгейі әр түрлі оқушыларға сараланған тәсілді жүзеге асыру, әр түрлі қабілеттері мен мүмкіндіктері бар балаларды бір уақытта ұйымдастыру және де көптеген білім беруді жетілдіруге деген маңызды қадамдарға жол ашады. Қорыта келгенде жаңа педагогикалық инновациялық технологиялардың негізі - оқушылардың өз бетінше жұмыс жасау

дағдыларын қалыптастыру, ойлау қабілеттерін дамыту және өзіне сай дәрежеде білімді алуға тәрбиелеу болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008.
2. Жаңашыл педагогтар іс-тәжірибелері. – Алматы, 1991.

ӘОЖ 37.08

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ

Жакипбекова С.С., доктор философии (PhD), **Темірғалы С.Қ.** магистрант.
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: Sabina.temirgaly@mail.ru

Бұл мақалада оқытудың инновациялық әдістері балалардың танымдық қызығушылығын дамытуға ықпал етеді, оқытылатын материалды жүйелендіруге және жинақтауға, талқылауға және диспутациялауға үйретеді. Алған білімдерін тереңдете және өңдеп, оқушылар оларды тәжірибеде қолдану дағдыларын меңгереді, қарым-қатынас тәжірибесін алады. Оқытудың инновациялық әдістері дәстүрлі әдіс-тәсілдердің алдында басымдыққа ие, өйткені олар баланың дамуына ықпал етеді, оның шешім қабылдау мен танудағы дербестігін үйретеді.

Тірек сөздер: диспутация, инновациялық әдістер, дербес, тәжірибе.

В данной статье рассматривается о инновационные методы обучения способствуют развитию познавательного интереса у детей, учат систематизировать и обобщать изучаемый материал, обсуждать и дискутировать. Осмысливая и обрабатывая полученные знания, учащиеся приобретают навыки применения их на практике, получают опыт общения. Бесспорно, инновационные методы обучения имеют преимущества перед традиционными, ведь они способствуют развитию ребенка, учат его самостоятельности в познании и принятии решений.

Ключевые слова: диспутация, инновационные методы, самостоятельный, опыт.

This article discusses how innovative teaching methods contribute to the development of cognitive interest in children, teach them to systematize and generalize the material being studied, discuss and discuss. Comprehending and processing the acquired knowledge, students acquire the skills to apply them in practice, get the experience of communication. Undoubtedly, innovative teaching methods have advantages over traditional ones, because they contribute to the development of the child, teach him independence in knowledge and decision-making.

Keywords: disputation, innovative methods, independent, experience.

*"Қазіргі әлемде жастар ақпараттық технологиялармен байланысты
әлемдік стандарттарға сәйкес келетін жаңа білім беру қажет".*

Н.А. Назарбаев

Білім берудің инновациялық технологияларының басты мақсаты- адамды тұрақты өзгермелі әлемдегі өмірге дайындау. Мұндай оқытудың мәні оқу процесін адамның әлеуетті

технологияларды пайдалану және оның әлемдік білім беру ортасына ену мүмкіндіктерінің сабақтастығы негізгі мәнге ие болады.

Инновациялық технологияларды пайдалану жөніндегі қызметтің мақсаты:

- білім алушының шығармашылық әлеуетін дамыту;
- қамту болуға қабілетті коммуникативтік әрекеттер;
- сараптамалық-зерттеу қызметінің дағдыларын қалыптастыру;
- оқу қызметінің мәдениетін дамыту;
- оқу-тәрбие процесінің барлық деңгейлерін жеделдету, оның тиімділігі мен сапасын

арттыру.

Қазіргі білім беру кеңістігінде өтетін инновациялық үдерістердің ерекшелігін толық және нақты көрсету үшін білім беру жүйесінде оқу-тәрбие мекемелерінің екі түрін бөліп көрсетуге болады: дәстүрлі және дамушы. Дәстүрлі жүйелер үшін бір рет қалыптасқан тәртіпті қолдауға бағытталған тұрақты жұмыс істеу тән. Дамушы жүйелер үшін іздеу режимі тән [5].

Дамушы білім беру жүйелерінде инновациялық үдерістер мынадай бағыттарда жүзеге асырылады: білім берудің жаңа мазмұнын қалыптастыру, жаңа педагогикалық технологияларды әзірлеу және енгізу, оқу орындарының жаңа түрлерін құру. Сонымен қатар, бірқатар білім беру мекемелерінің педагогикалық ұжымы педагогикалық ойдың тарихына айналған инновацияларды практикаға енгізумен айналысады. Мысалы, XX ғасырдың басындағы альтернативті білім беру жүйесі М. Монтессори, Р. Штайнер және т.б. Қазіргі уақытта мектеп білім беруде әртүрлі педагогикалық инновациялар қолданылады. Бұл, ең алдымен, мекеменің дәстүрлері мен мәртебелеріне байланысты. Дегенмен, келесі ең тән инновациялық технологияларды бөліп көрсетуге болады [6].

Дәстүрлі сабақ білім берудегі заманауи талаптарға сай келмейді, сондықтан мені инновациялық педагогикалық технологиялар қызықтырды. Оларды пайдалана отырып, мен әлемдегі өзін және өз орнын сезінуге қабілетті, өмірлік қиын жағдайларда бағдар ала алатын және өз проблемаларын оң шеше алатын тұлғаның дамуына жәрдемдесуге тырысамын.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Инновациялық технологиялар эксперимент ресурсы ретінде / Л. Н. Алексеева// мұғалім. - 2004. - № 3.
2. Ш. А. Амонашвили оқушылардың оқу-жаттығуларын бағалаудың тәрбиелік және білім беру функциялары. М.: Ағарту. - 1984.
3. Бычков, А. В. инновациялық Мәдениет / А. В. Бычков // Бейіндік мектеп. - 2005. - № 6.
4. Жалпы бастауыш білім беру сапасын басқару факторы ретінде бақылау-бағалау процестерін жетілдіру. // Ғылым, мәдениет, білім әлемі. - № 4 (23) - 2010.
5. khodunova_tn_statya_dlya_mrrio.doc
6. <https://text.ru/rd>

ӘОЖ 37.02

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР

Жақупова Қ.А. мұғалім, **Бекбосынова М.Н.** мұғалім
МДШО бар №9 орта мектеп КММ, Талдықорған қ.

E-mail: kuralai__77@mail.ru, marzhan_1969@mail.ru

Бұл мақалада информатика сабағында интерактивті оқытудағы жаңа тәсілдердің

мәндік ерекшеліктері, оқу процесінде оқушыларға тигізетін ықпалы қарастырылған.

Тірек сөздер: интерактивті, тренинг, әдіс, тест, рөлдік ойын, бейнефильмдер, жоба, лекциялар.

В данной статье рассматриваются сущность и особенности новых методов интерактивного обучения на уроках информатики и их влияние на учащихся в учебном процессе.

Ключевые слова: интерактивный, тренинг, метод, тест, ролевая игра, видеофильм, проект, лекции.

This article discusses the essence and feature of new methods of interactive learning in computer science lessons and their impact on students in the educational process.

Key words: interactive, training, method, test, role play, videos, project, lecture.

Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің, жан-жақты өзіндік білімін жетілдіруі - маңызды мәселелердің бірі. Жас ұрпақты жоғары деңгейіндегі білім, білік негіздерін меңгеруіне ықпал ететін жаңаша білім мазмұның құру–білім беру жүйесіндегі өзекті мәселенің бірі. Мұғалімнің жетелеуімен бала білімді меңгеріп қана қоймай, оны өмірде, кез келген уақытта өз іс-тәжірибесінде тиімді қолдана білуі шарт.

Қазіргі таңда оқытудың алуан түрлі тәсілдерін қолдана отырып, нәтижеге бағытталған оқыту болады. Мұғалімнің сабақ алдында қоятын басты мақсаты – оқушыларды пәнге қызықтыратын терең, сапалы, тиімді білім беру. Оған мұғалім тынымсыз іздену еңбегінің нәтижесінде ғана қол жеткізері анық. Бұл жағдайда мен оқушыларды жалықтырмай қызығушылығын арттыру мақсатында сабақты түрлендіріп өткізуге жете назар аударамын. Әртүрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасай алады. Әрбір технология өзіндік жаңа әдіс-тәсілдермен оқушыларды қызықтырады. Осы тәсілдерді мұғалім іздену арқылы жетілдіріп, дамыта түседі. Қызықты сабақ оқушының пәнге деген қызығушылығын арттып, мұғалім қолданған әдісі арқылы ерекшеленіп, оқушы жүрегінен орын алары анық.

Бүгінгі таңда жеке тұлғаны емес, оның даму процесін басқару қажеттігі айқындалып отыр. Ал бұл, педагог жұмысындағы артықшылық жанама педагогикалық ықпал жасауға берілетіндігін білдіреді: тікелей жасалатын әдістерден, лозунгтардан және үндеулерден бас тартылады, артық дидактизмнен, ғибаратты сарыннан тежелуді; оның есесіне бірінші орынға қарым-қатынас жасаудың сұхбаттық әдістерін, шындықты бірлесіп іздеуді, сан алуан шығармашылық әрекетті тәрбиелеуші шарттарды жасау арқылы дамытуды білдіреді.

Ақпараттық технологияның көмегімен жүргізілетін сабақтарда оқушылар өзін белсенді және еркін, оқытушымен тең дәрежеде ұстай алады. Сабақтарында ақпараттық технологияны енгізу арқылы сабақтың белсенділігін арттыруға, дамыта оқыту идеясын жүзеге асыруға, сабақты шапшаң жүргізуге, өздік жұмыстың көлемін көбейтуге болады. АКТ қолдану арқылы әртүрлі сабақтарға презентациялар дайындап интерактивті тақта мүмкіндіктерін шебер қолдана білсе сабақтың тартымды әрі қызық өтетіні анық, әрі оқушы белсенділігін арттырады. Әр сабақта интернет, электронды почта, электронды оқулық, ғаламдық ақпарат жүйесін пайдалана білуі тиіс. Интерактивті әдістердің мәндік ерекшелігі, сипаттамасы – бұл субъектілердің өзара әрекеттестігінің бір бағыттағы белсенділігінің жоғарылығы, қатысушылардың өзара әрекеттестігі, эмоционалды, рухани бірігуі.

Интерактивті әдістерді пайдалану кезінде оқушылар түсіну процесіне толық қанды қатысушылар болады, оның тәжірибесі оқу танымының негізгі қайнар көзі қызметін атқарады. Оқытушы дайын білімді бермейді, бірақ оқушыларды өз бетімен ізденуге үйретеді. Білім берудің дәстүрлі нысандарымен салыстырғанда, интерактивті оқытуда оқытушы мен оқушының өзара әрекеттестігі ауысады: педагогтың белсенділігі оқушының

белсенділігіне орын береді, ал педагогтың тапсырмалары олардың инициативасы үшін жағдай жасаушы болады.

Информатика сабағын жүргізуде дидактикалық тапсырмаларға сәйкес әдістерді таңдау өте маңызды. Сабақта қолданылып жүрген рөлдік ойындар, іскерлік ойындар, пікірталас, оқушылардың баяндамалары мен ақпараттық хабарлары, дәріс, диалог, тренинг, ұжымдық-танымдық оқу, иммитация әдістері осы жоғары белсенділікті дамыту әдісінің белгілері болып табылады.

Интербелсенді әдістер өте көп. Мен өз сабақтарымда қолданатын әдістерге тоқталып кететін болсам:

- Жүппен жұмыс
- Ауыспалы үштік
- Айналмақ
- Шағын топтармен жұмыс
- Аквариум
- Сөйлемді аяқта
- Миға шабуыл
- Броундық қозғалыс
- Есептеу ағашы
- Іскерлік ойын
- Сығымдау методы
- Өз позицияңды ұстан
- Дискуссия
- Дебат

Жаңа сабақты түсіндіру барысында сабақтың мазмұнын дайын күйінде бермеуге тырысамын. Оқушылардың өздігінен танып — білу дағдыларын қалыптастыра отырып, жаңа тақырып бойынша анықтама, ережелерді өздері құрастырып тұжырымдай білуіне жетелеймін. Ол үшін оқытудың интерактивті формаларын сабақта қолданамын. Олар:

- Шығармашылық тапсырмалар, жобалар.
- Блок – сызба, сәйкестендіру, диаграмма, карта т.б.
- Тірек – сызба, көрнекіліктер және анықтама құралдары.
- Ойын арқылы оқыту.
- Сөзжұмбақ, ребустар.
- Логикалық тапсырмалар.
- Тестілеу және бақылау

«Миға шабуыл»– бұл әдіс, берілген сұраққа кез-келген оқушы жауап бере алатын әдіс. Маңыздысы айтылған көзқарасқа бірден баға қоймау керек, барлығын қабылдау қажет және әрқайсысының пікірін тақтаға немесе парақ қағазға жазған дұрыс. Қатысушылар олардан негіздеме немесе сұраққа түсініктеме талап етілмейтінін түсінулері керек. «Миға шабуыл» әдісі информатика пәнін оқытуда қолдануда өте маңызды. Себебі, бұл әдісті оқытуда қолданудың нәтижесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады, шығармашылық қабілеті дамиды, өзара қарым-қатынас деңгейі артады.

Оқушыларға “**Айналмақ**” деп аталатын жұмыс түрі қатты ұнайды:

Екі сақина жасалады. Ішкі және сыртқы сақиналар. Ішкі сақина - бұл қозғалмай отырған оқушылар. Сыртқы сақинада – оқушылар ауысып тұрады және ішкі сақинадағыларға сұрақтар қояды.. Бұл әдісті бір тарауды қайталау бойынша пайдаланған қолайлы. Мысалы «Ms Word» тарауын қайталау барысында, сыртқы сақина сұрақтар қояды, ал ішкі сақина оқушылары сұраққа жауап беріп ноутбуктан көрсетіп отырады. Осы әдіс арқылы әрбір оқушының тақырыпты қаншалықты меңгергендігі айқын көрінеді.

Сондай-ақ мен сабақтарымда мәтіннен алған түсінігін қорыту, өмірмен байланыстыру, дәлелдеуді қажет ететін «**Аквариум**» әдісін жиі пайдаланамын. Оқушылар

берілген балық қаңқасына қара сөзбен проблеманы, оның туындау себептерін анықтайды, дәлелдерін келтіреді, қорытынды жасайды. Мысалы «Интернет желісі» тақырыбында оқушыларға проблеманы анықтау және оны шешу жолдары деген тапсырма беріледі. Оқушылар өз ойларын күнделікті өмірмен байланыстырып, жан- жақты жауап береді.

Білемін, Білгім келеді стратегиясын сабақта пайдаланудың маңызы зор. Мысалы Ms Excel тақырыбында сабақ басында кестенің «Білемін» бөліміне Ms Word тарауы бойынша өткен кесте туралы білетіндерін жазса, «Білдім» бөліміне Ms Excel бойынша алған білімдерін жазады, ал «Білгім келеді» бөліміне болашақта үйренгісі келеді сұрақтарды жазады.

«Логикалық тапсырмалар» әдісін практикалық сабақтарда пайдалануға болады. Қорапқа қағазға жазылған әртүрлі тапсырмалар салынады. Оқушылар өздері алған тапсырмаларды компьютерде орындайды.

Сабақтың жаңа тақырыпты түсіну бөлімінде **«Ауыспалы үштік»** әдісін пайдалану тиімді. Бұл тапсырма шағын топтарда орындалады, оқушылар бірігіп жұмыс жасайды. Оқу материалдарын тиімді меңгеруге бейімдейді.

Сонымен бірге мен сабақтарымда іскерлік ойындарды пайдаланамын. Мысалы «Компьютерлік құрылғылар» тақырыбында оқушыларға іскерлік тапсырмасы беріледі. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытады және сөздік қорын молайтады. **Іскерлік ойын** - бұл өмірлік жағдайлардың компьютерлік тапсырмалар мен белгілі бір мінез-құлық немесе эмоционалдық жақтарын меңгеру ниетінде алдын-ала бөлінген рөлдер арқылы қатысушы топтардың сахналап ойнауы. Рөлдік ойындар шағын топтарда (3-5 қатысушы) жүргізіледі. Қатысушылар карточка арқылы (тақтада, қағаз парақтарда және т.б.) тапсырма алады, рөлдерді бөледі, жағдайды ойнайды және барлық топқа ұсынады (көрсетеді). Оқытушы балалардың мінез-құлқын ескере отырып рөлді өздері бөледі.

Бұл әдістің артықшылығы сол, әрбір қатысушы өзін ұсынылған рөл жағдайында көрсетеді, сол не басқа жағдайды айтарлықтай шынайы байқайды, сол не басқа әрекеттердің салдарларын сезінеді және шешім қабылдайды.

Шағын топтардағы жұмыс алдын ала сақтандыру оқуы процесін информатика сабағында оқушыларға шамамен жобалап құру қажет. Аталған жағдайда ең тиімдісі топтарда жұмыс істеу. Мұндай жағдайда оқытушы диагностика мен мониторингті қамтамасыз етеді, оқу-жаттығу ортасын ұйымдастырады, алғашқыда басқа ресурстар болмаса қолдау көрсетеді. Ұқсастығын немесе белгілі бір құбылыстардың айырмасын жариялау қажет болса, жұмыстың мұндай нысаны қолданылады, қатысушылардың әр түрлі топтарының бір және сол мәселеге қатынасын анықтайды.

Тестілеу және бақылау тест сынағы әдісінің көмегімен информатика сабағында оқушылардың хабарландырылу деңгейін немесе олардың талқыланатын тақырыпқа қатынасын анықтайды. Тест сынағын дұрыс жасау әдісі орынды болуы тиіс: олар сауатты, анық, ұғынықты тілде жасалуы қажет және оқушылардың сезімін қорғауы керек.

Тест сұрақтарын ала отырып оқушылар оларды назар сала оқулары және тиісті жерде өздерінің жауап нұсқаларын белгілеулері тиіс. Содан кейін, егер тест жасырын болмаса, жауаптары сабақтарда немесе топтарда талқыланады. Жасырын тест сынағы қорытындысын оқытушылар шығарады. Ал кәдімгі тест сынағы қорытындысын – жауаптарын оқушылармен бірге талқылағаннан кейін оқытушылар шығарады.

Қорыта айтқанда, жаңа әдістерді енгізу келесідей нәтижелерге қол жеткізуге болады:

- Оқушының жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шыңдауға, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастыруға көмектеседі;
- Тіл байлығын дамытады, өз ойын жеткізуге, жан-жақты ізденуге үйретеді;
- Шығармашылық белсенділігін арттырып, ұжымда бірігіп жұмыс істеуге тәрбиелейді;
- Өз бетімен білім алатын, ақпараттық технологияларды жақсы меңгерген, білімі сапалы деңгейге көтерілген жеке тұлғаны қалыптастырады.

Олай болса, жаңа әдіс-тәсілдер, ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту процесі оқушының жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырып, оларды жүйелік байланыстар мен заңдылықтарды табуға мүмкіндік беріп, нәтижесінде - кәсіби жоғары қалыптасуына жол сілтейді десек артық айтпаған болар едік. Қазіргі қоғамдағы оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және ақпараттық мәдениетін дамытатын жалпы заңдылықтардан тарайтын педагогикалық технологиялардың тиімділігі өте жоғары екеніне көзіміз жетіп отыр.

Қорыта келетін болсақ интерактивті оқыту – бұл таным іс-әрекетін ұйымдастырудың арнайы нысаны. Ол толық нақтылықты және болжамды мақсаттарды көздейді. Осындай мақсаттың нәтижесінде оқушылар өзінің сәттіліктерін, интеллектуалдық жағдайларын, оқу процесінде өзінде қандай өнімді іс істеу керектігін сезінетін, оқудың қолайлы жағдайын туғызатын әдіс.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Педагогикалық қызмет және педагогикалық шеберлік негіздері :оқу құралы /Каримов.А.Н. - 2011
2. Бұзаубақова К.Ж.. Жаңа педагогикалық технология. (Оқулық) Тараз. ТарМУ, 2003ж.
3. Өстеміров Қ., Айтбаева А, Қазіргі білім беру технологиялары, Алматы, 2006ж.
4. Нағымжанова Қ. М., Инновациялық оқыту жағдайларындағы мұғалім қызметінің психологиялық-педагогикалық негіздері. Өскемен, 1999ж.
5. Мұхаметжанова С.Т., Жартынова Ж.Ә., Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008ж.
6. Иманбаева А., Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру технологиялары. Қазақстан мектебі, №2, 2000
7. Әлімбекова А.С. Білім беруді жаңаша ұйымдастыру тәжірибесінен //Білім-Образование.// №2(8), 2002
8. Елеубай С. Білім беру технологиясының қазіргі проблемалары. Алматы, 2001. 270 б.

УДК: 372.881.1

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ НЛП В ОБРАЗОВАНИИ

Жанатова Д.Б., магистр психологии, старший преподаватель,
Ахбанбет Б.Ш., секретарь факультета педагогики и психологии
Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова, г. Талдыкорган

E-mail: dinakb@mail.ru

В данной статье рассматриваются основные аспекты применения методов нейро-лингвистического программирования в образовательном процессе, а также их влияние на повышение эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: *нейро-лингвистическое программирование, обучение, мета-модель, стратегии, пресуппозиции*

Бұл мақалада оқу процесінде нейролингвистикалық бағдарламалау әдістерін қолданудың негізгі аспектілері, сондай-ақ олардың оқу процесінің тиімділігін арттыруға әсері қарастырылады.

Тірек сөздер: *нейролингвистикалық бағдарламалау, оқыту, мета-модель, стратегия, болжам*

This article discusses the main aspects of the application of neuro-linguistic programming methods in the educational process, as well as their impact on improving the efficiency of the educational process.

Key words: *neuro-linguistic programming, training, meta-model, strategies, presuppositions*

Различные методы нейро-лингвистического программирования, которое появилось миру в 1972 году как результат работы двух молодых американских учёных - Ричарда Бендлера и Джона Гриндера, в настоящее время находят применение в самых различных сферах жизнедеятельности человека. Например, в прикладной психотерапии (для лечения фобий и других психических заболеваний), менеджменте и маркетинге (для создания эффективной модели управления и рекламного бренда соответственно), политическом консалтинге (для разработки имиджа и методов влияния на аудиторию) и так далее. Кроме того, для многих людей именно НЛП становится источником, из которого можно брать модели повышения собственной эффективности в бизнесе и личной жизни, что способствует личностному росту.

Важным же фактором, предрасполагающим к применению нейро-лингвистического программирования в образовании, является то, НЛП, уже по сути своей, является набором техник, способствующих обучению человека определённым мета-моделям (мета-модель - модель поведения людей, добившихся успехов в определённой сфере деятельности или обладающих какими-либо навыками). Считается, что каждый человек может добиться таких же успехов, изучив и применив использовавшиеся ранее паттерны. Эта теория была подтверждена ещё создателями НЛП, которые, изучали работу трёх своих выдающихся современников - известного семейного психотерапевта Вирджинии Сатир; психолога, философа и этнографа Грегори Бейтсона и, наконец, Милтона Эриксона, который работал также в психотерапии, и сейчас известен как создатель эриксоновского гипноза.

Проанализировав собранный материал, Гриндер и Бендлер обнаружили, что все трое используют примерно одинаковые способы работы с клиентами (паттерны), то есть «...они нашли определённые алгоритмы воздействия на человека, которые успешно реализуются всеми ими...» [6; 25] и помогают добиваться блестящих результатов. Это стало импульсом к созданию НЛП и на сегодняшний день разработаны модели многих гениальных людей, проявивших свои таланты в той или иной области (например, Билла Гейтса).

Другим важным фактором применения НЛП в образовании является то, что этот метод значительно облегчает сам процесс обучения. Это связано с тем, что главным вопросом, который ставит перед собой специалист НЛП, является не «ЧТО» надо сделать для достижения результата, а «КАК» это нужно сделать. Например, «...использование методов предварительного обучения детей правильной стратегии грамотного письма позволяет практически всем детям, которые прошли такое обучение, в дальнейшем сформировать правильную стратегию мышления при написании...» [6; 47], а значит и писать более грамотно. Таким образом, мы видим, что нейро - лингвистическое программирование оправдывает последнюю часть своего названия - все его методы являются своеобразными программами, алгоритмами, следуя которым мы можем приобрести новые навыки.

Применение внутренней стратегии для достижения «идеальной грамотности» описали Майкл Гриндер и Линда Ллойд в своей книге «Исправление школьного конвейера» [3; 156].

Однако нейро-лингвистическое программирование предлагает не только разрабатывать определённые стратегии, по которым будет проходить воспитательный и образовательный процесс, но и вырабатывает качественно новый (по сравнению с традиционными методами) подход к обучаемым, что особенно важно на школьном этапе обучения. В основе этого подхода лежит идея о том, что каждый человек воспринимает

информацию, используя преимущественно один из пяти органов чувств. Затем, «...в нашем мозге сенсорная (полученная органами чувств) информация трансформируется в некоторую репрезентацию (представление) или модель. Эти индивидуальные модели называются репрезентативными системами. В первую очередь мир воспринимается зрительно (визуальная система восприятия), на слух (аудиальная система восприятия) и в ощущениях (кинестетическая система). Система же, которая используется чаще, чем другие, называется предпочитаемой репрезентативной системой человека, а её выбор происходит как на сознательном, так и на бессознательном уровнях....» [5; 63]. Из этого следует, что всех учеников можно условно разделить на «визуалов», «аудиалов» и «кинестетиков», и в соответствии с этим строить занятия, ориентируясь на то, как тот или иной ребёнок лучше воспринимает информацию.

Исследования показали, что «ученики начальной школы в основном кинестетики, средней - более аудиальны, а в старшей - наоборот, более визуальны» [5; 65], поэтому подход к преподаванию в первом, втором и третьем случаях должны кардинально различаться. Следовательно, в идеале преподаватель, работая с этими возрастными группами, должен использовать соответствующие речевые предикаты, различные способы привлечения внимания к материалу и разные методы объяснения этого материала.

Кроме того, преимуществом нейро - лингвистического программирования являются и сугубо психологические факторы, способствующие тому, что процесс образования (как школьного, так и самообразования) становится более успешным, проходит быстрее и менее болезненно для обучаемого. Речь идёт о так называемых базовых пресуппозициях, которые являются основополагающими в НЛП. Джозеф О'Коннор в своей книге "НЛП и здоровье" так определяет это понятие - «Базовые пресуппозиции - есть принципы, лежащие в основе наших действий. Они похожи на убеждения, но при этом мы сами выбираем их. Не зная, верны они или нет, мы действуем так, как будто они являются верными, и смотрим на те результаты, которые получаем в итоге. Но по-настоящему они начинают работать на нас только тогда, когда мы начинаем по ним жить.» [4; 71].

Теоретический анализ проблемы использования нейро-лингвистического программирования в процессе образования позволяют сделать общие выводы:

1. Сегодня нейро-лингвистическое программирование уже используется в экспериментальном режиме для целей обучения и воспитания зарубежными и отечественными авторами, которые продемонстрировали результативность применения отдельных методов нейро-лингвистического программирования, ряда методик в комплексе для улучшения результатов обучения и развития личности в целом. Вместе с тем реализация НЛП в обучении рассматривается большинством авторов изолировано от концепций личностно ориентированного обучения, хотя по своей сути оно является глубоко личностным направлением прикладной психологии. Также на пути широкого использования нейро-лингвистического программирования в учебном процессе имеется ряд проблем: специфическая терминология, достаточно большой объем и разнонаправленность, весьма слабая разработанность в отношении процесса обучения с применением техник НЛП, неадаптированность их к учебному занятию.

2. Теоретически обоснованная роль техник нейро-лингвистического программирования в личностно-ориентированном обучении показала, что они являются средством личностно ориентированного обучения, т.к. позволяют обеспечить движение к осуществлению субъект-субъектного способа взаимодействия участников процесса обучения; повысить позитивную мотивацию учащихся к усвоению знаний; создавать ситуации успешности; повысить уровень их функциональных знаний и осознанных умений, развивать умение решать творческие задачи, а так же развивать способность обучаемых к рефлексии. Они становятся средством личностно-ориентированного обучения при условии комплексного использования учителем определенных моделей поведения, выбираемых исходя из результатов диагностики нейропсихологических детерминант мыслительных

стратегий учащихся.

3. Разработанная модель диагностики нейропсихологических детерминант мыслительных стратегий учащихся позволяет: уточнить предварительно полученные данные об индивидуальных особенностях функциональной асимметрии полушарий через ключи доступа (ГСД, предикаты, поведенческие индикаторы) на каждом занятии и в каждой конкретной ситуации; обеспечить информацию для коррекции стилей обучения, поддержки обучения и дисциплинирования, способов взаимодействия с учащимися в процессе учебного занятия для достижения лучшего результата; планировать развитие способов и стратегий познания учащихся, вносить, если это необходимо, коррективы в поурочные планы.

4. Комплексное применение техник нейро-лингвистического программирования в личностно-ориентированном обучении, реализуемых в трех направлениях, позволяет: установить раппорт; обеспечить конгруэнтность стилей обучения и учения; усилить взаимопонимание участников процесса обучения - учитель лучше понимает мыслительные стратегии и вероятные причины успехов и неудач учеников, учащиеся лучше понимают излагаемый учителем учебный материал и своих одноклассников; увеличить время включенности учащихся в активную познавательную деятельность, учебный материал лучше усваивается, понимается, а не формально заучивается; анализировать стратегии своего мышления и мышления одноклассников; управлять учителем собой в стрессовых ситуациях и не переходить в неконтролируемое эмоциональное состояние.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гриндер М., Ллойд Л. ««НЛП в педагогике: исправление школьного конвейера», М., Институт общегуманитарных исследований, 2001 г.
2. Камерон-Бандлер Л., Гордон Д., Лебо М. Эмпринт-метод: Руководство по воспроизведению способностей. Воронеж, Модэк, 1997 г.
3. Литвак М. «Психологическое айкидо». М., Феникс, 2018 г.
4. О'Коннор Дж., Мак-Дермотт Я. «НЛП и здоровье». М., 1996 г.
6. Плигин А. «Концепция и личностно - ориентированная технология обучения иностранным языкам». СПб., 2016 г.

ЭОЖ 378

«ЖАСЫЛ ЕЛ» ЕҢБЕК ЖАСАҒЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ ТАРИХЫ МЕН БІЛІМГЕРЛЕРДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Жексембаева Ж.Р. п.ғ.к., аға оқытушы, **Жұманғазиева Т.С.** студент
І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: Zhumangazieva1999@mail.ru

Мақалада қоршаған ортаның экологиялық жағдайының нашарлауы, техногендік, антропогендік залалдың күнделікті өмірде белең алуы, экологиялық мәдениет қалыптастырудың теориялық негізін қарастырған, студенттердің экологиялық мәдениетін қалыптастыруда «Жасыл ел» еңбек жасағы тәжірибесі пайдаланылған.

Тірек сөздер: экология, экологиялық мәдениет, еңбек жасақтары, «Жасыл ел».

В данной статье рассмотрены проблемы ухудшения экологического состояния окружающей среды, рост техногенных, антропогенных потерь в повседневной жизни,

рассмотрены теоретические основы формирования экологической культуры, использовался опыт работы отряда «Жасыл ел» в формировании экологической культуры студентов.

Ключевые слова: экология, экологическая культура, трудовые отряды, «Жасыл ел»

This article deals with the problems of environmental degradation, the growth of technogenic and anthropogenic losses in everyday life, the theoretical foundations of the formation of environmental culture, the experience of the "Zhasyl El" team in the formation of environmental culture of students.

Key words: ecology, ecological culture, labor groups, «Zhasyl El»

Еліміз ел болып, тұғырлы тәуелсіздігін жариялағанына 28 жыл толды. Осы уақыт ішінде көптеген биіктерді, алып асуларды бағындырды. Халықтың әлеуметтік жағдайы жақсарып, алыс-жақын шетелдермен байланыс орнатылып, экономика нығая түсті. Алайда, глобализация үдерісі, экономикалық нарықтағы бәсекелестік, экологиялық мәселелер туындататын әлеуметтік тәуекелдердің көбеюі, дамыған замандағы ірілі-ұсақты өнеркәсіптердің дамуы, заводтар мен шахталардан шығатын лас ауа табиғат жағдайы мен әлеуметтік ортаның ластануына әкелді. Экологияның ластануы адам ағзасына, денсаулығына және психикалық жағына да өзінің кері әсерін тигізуде. Біздің 20 минут қолданысымызға жарап, кейін табиғатта 400 жыл бойы шірімей жата беретін полиэтиленді пакеттер экологияға өзіндік зиянын тигізуде. Күнделікті тұрмыс жағдайында қажетсіз қоқыстарды сыртқа шығару үшін де полиэтиленді пакеттерді пайдаланамыз. Егер дәл осылай жалғаса беретін болса Қазақстан қоқыстың астына көміліп қалмауына кім кепіл?

Экологиялық мәселелердің алдын алуға байланысты БҰҰ мен бірқатар мемлекеттердің соның ішінде Қазақстан Республикасының адам және қоршаған орта туралы жаңа бағыттағы білім жүйесін қалыптастыратын, экологиялық ахуалды жақсартуға бағытталған, энергия мен ресурстарды үнемдейтін технологияларды енгізуді талап ететін тұрақты даму стратегиясын қабылдауына байланысты көруге болады

Қазақстан Республикасы бойынша қоршаған ортаны қорғау туралы заңнама 1997 жылы 15 шілдеде №160 қаулысымен қабылданып, 2007 жылы 9 қаңтар №212 қаулы бойынша өзгертулер енгізіліп қайта қабылданған еді. Бұл құжаттар қоршаған орта сапасын жақсартуға, табиғи байлықтарымызды сақтауға, оларға құрметпен қарауға экологиялық мәселелердің алдын алуға бағытталған. Алайда экологиялық мәдениеттің өз дәрежесінде болмауынан, қазіргі кезде қоғамдағы экологиялық мәселелер туындап отыр.

Сондықтан да, экологиялық жағдайды оңалтудың бір жолы ретінде «Жасыл Ел» еңбек жасағы тәжірибесін жастарда экологиялық құндылықтар, экологиялық мәдениет қалыптастыру үшін пайдалану өзекті деп санаймыз.

Еліміз тәуелсіздігін алғанға дейін КСРО-ның құрамында болғаны бәрімізге белгілі. Сол уақыттарда елде құрылған еңбек жасақтары көптеген тәрбиелік, экономикалық, идеологиялық міндеттерді шешуге атсалысқан. Сол кездегі елеулі қозғалыстың бірі ретінде тимурлықтар тәжірибесіне тоқталайық. Тимурлықтар – кеңестік уақыттағы түсініктің бірі, яғни олар үлгілі, тәрбиелі пионер жасақтары, әлеуметтік ортаға еш ақысыз көмек көрсетушілер.

Тимурлық жасақ туралы Аркадий Гайдардың «Тимур және оның командасы» атты еңбегінде айтылған. Пионер жасақтары тимур балалар жасағын құрып, егде жастағы немесе сырқаттанған адамдарға жасырын түрде көмек берген. Осы кітап жарық көргеннен кейін тимурлық қозғалыстар арта түсті. Тимурлық жасақ кеңестік кезеңнің үлкен бөлшегіне айналды. [1] Сол кездегі оқушылар үшін бұл романтикаға толы, еш ақысыз қайырымдылық жасауға шақыратын ізгі туынды еді. Тимурлық жасақты зерттеген ғалымдардың ішінен А.Н. Балакирев, В.П. Татарова, В.В. Грибанов және Э.П. Теплов сынды ғалымдарды атауға болады.

Ал Бүкілодақтық студенттік еңбек жасағы (құрылыс жасағы, білімгерлік жасақ) бүкілодақтық комсомол орталық комитеті аясында бастау алып, өз еріктерімен сабақтан тыс уақытта (жазғы демалыс кезінде) халық шаруашылығының әртүрлі объектерін салу мен қалпына келтіру мақсатында құрылды. Сол уақытта еңбек жасағы өз алдына тікелей табыс табу көзі ғана емес, сонымен қатар студенттердің бойындағы шығармашылық әріптестік пен еңбекке деген дұрыс қатынасты тәрбиелеуді мақсат етіп қойды. Оларға адамгершілік қасиеттер мен отансүйгіштік сезімді қалыптастыруда үлкен жауапкершілік артылды. Еңбек жасағы әлеуметтік қоғамға пайдалы еңбекті білім алушылардың бойына қалыптастыруда маңызды орын алды.

Студенттік жасақтың қозғалысы 1959 жылдан бастау алады. М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу университеті физика факультетінің 339 ерікті білімгерлері жазғы демалыс кезінде Қазақстанға тыл еңбек жұмыстарына жіберілді. Олар Солтүстік Қазақстан облысында 16 объекті салды. Келесі жылдың жазында құрылыс саласына Мәскеу мемлекеттік университетінен 520 білімгер қатысты. [2]

Кесте – 1. Студенттік жасақтардың құрылу тарихы

№	Жылы Білімг. саны	Атқарылған қызметтері
1	1960 520 білімгер	Солтүстік Қазақстан облысындағы «Булаевский» совхозында ең алғашқы көшені құрды. Көше аты «Университеттік» деп аталды
2	1961 1000-ға жуық білімгер	Құрылыс жұмыстарымен айналысатын білімгерлердің «Молодой целинник» газеті шықты. И.М. Сеченов атындағы Мәскеу медициналық университетінде алғашқы «Спутник» пионер лагері құрылды.
3	1962 10000 білімгер	900-ден астам ауылшаруашылық объектері, мектеп, тұрғын үйлер тұрғызылды. Студенттік еңбек жасағының алғашқы жарғысы қабылданды.
4	1963 19 000 білімгер	Еңбек жасағында медициналық қызмет, байланыс қызметі, сантехник, монтаж, электрификатор бригадасында еңбек жасағына қажетті заттарды дайындап отыратын қызметтер пайда болды.
5	1964 ж. 30000 білімг	3860 объект тұрғызылды, 3000 мыңнан астам мерекелер ұйымдастырылды, ауылдық еңбеккерлерге 5000 дәріс оқылды.
6	1965 ж. үлкен аумақты қамтыды	Студенттік құрылыс жасақтары комсомолдық құрылысқа көшті. Тюмень облысы Абакан-Тайшет темір жолындағы мұнай, газ жұмыстарымен айналысты.
7	1966 ж. 100 000 біл.	Олардың 2000 Ташкент қаласында болған жер сілкінісінен зардап шеккен адамдарды қауіпсіз орындарға көшірумен айналысты.
8	1967	Сонымен қатар осы уақытта еңбек жасақтарының қызметін бақылаушы, олардың басқа мекемелермен қарым-қатынасын бақылайтын нормативтік құжаттар жасалынды.
9	1968 270 000 білімгер	Соловец монастырындығы ең алғаш құрылған қайта қалпына келтіру жасағы тарихи жәдігерлермен, сәулеткерлік жұмыстарды қайта қалпына келтірумен айналысты.
10	1970	Еңбек жасағының танымалдылығы барлық қалаларға мәлім болды. Мысалы Волжский және Камский көлік заводы, Нориль тау-

		қопарғыш комбинаты, Солтүстік-орталық және Орта Азия-Орталық газ өткізу Тюмень-Тобольск-Сургут темір жол құрылысы.
11	1971	Еңбек жасағына қатысушыларға әртүрлі аудандар мен қалалардан 13300 объект берілді. Еңбек жасағында дәрігерлер, қайта қалпына келтірушілер, теміржол вагондарын жіберушілер жұмыс істеді.
12	1972	Кеңестік одақтың коммунистік партиясының орталық комитетінің хатшылығы студенттердің Смолен облысы, Гагарин қаласын басшылыққа алу идеясын қолдады.
13	1973	Студенттік еңбек жасағы 100% комсомолдық құрылыста жұмыс істеді. Осы жылы бүкілодақтық студенттік жасақ жұмыс мөлшерін қойылған жоспардан миллиард рубльден астам еңбек етті.
14	1974	Алғашқы 2000 жасақ барлығына танымал бүкілодақтық құрылыс нысан – Байкал-Амур тас жолы магистралін салуда жұмыс атқарды. Бұл құрылыс нысаны 10 жылға дейін созылды.
15	1975	Бұл жылы студенттік еңбек жасағында жаңа дәстүр пайда болды яғни олар Бүкілодақтық жасақтың белгісін таңдап келесі 12 ай бойы жұмыс атқаратын аймақты таңдап отырды.
16	1976	Еңбек жасағының жазғы уақыттарда жұмыстарын жақсарту туралы Бүкілодақтық кеңес бойынша жарғы қабылданды.
17	1979	Сәуір айында студенттік еңбек жасағы сол кездегі Алма-Ата қаласында құрылды. 800000 мың құрамнан тұратын еңбек жасағы 1,5 миллиард рубльден тұратын жұмыс атқарды.
18	1980 800000 астам	Теңіз жағалауларындағы жұмыстарға алғаш рет студенттік еңбек жасағы құрылды. «Олимпиада-80» еңбек жасағы жоғары бағаға ие болды.
19	1981 840000	Бүкілодақтық кеңестің XXVI съезінде студенттік еңбек жасағына атау қойылды. 840000 болашақ мамандар жұмыс барысын 1,7 миллиард рубльге орындады.
20	1982	Мал шаруашылығы, жер өңдеу жасақтары құрылды. Қоршаған ортаны қорғау мақсатымен «Табиғат» тексеріс бөлімі жүргізілді.
21	1983 860000	Бүкілодақтық студенттік еңбек жасағы жұмыс ауқымын 1,8 миллиард рубльге аяқтап шықты.
22	1984	Мамыр айында Алматы қаласында Бүкілодақтық студенттік еңбек жасағы 25-жылдық патриоттық қозғалыстың дамуының қорытындысын шығарды.

Ғылыми әдебиеттерге жасалған шолу жұмыстары 1965-1991 жылдар аралығында қызмет атқарған студенттік еңбек жасағының құрамында 13 миллионға дейін жігіттер мен қыздар болғанын дәлелдейді. Студенттер халық шаруашылығының барлық салаларында, барлық аймақтарында облыс, аудан, республика көлемінде еңбек еткен. Осы уақыт аралығында мекемелердің нақты ережесі және студенттік еңбек жасағының нормативтері, техникалық қауіпсіздік ережелері қабылданып, мемлекет студенттік жасақты қалыптастырудың жоспарына көшіп, заң жүзінде еңбек жасағының құрамындағы жастарға арнайы қаржылай көмек тағайындалып отырған.

Кеңестік кезеңде құрылған студенттік еңбек жасақтарын көптеген ғалымдар өз еңбектерінде жарыққа шығарған: Н.А. Ховрина, П.П. Фролкина И.Ф. Эсманович еңбектерінде білім ордасындағы жастардың тәрбиесі, студенттік еңбек жасақтары, шығу тарихы мен патриоттық іс-әрекеттердің дамуы, оның бағыттары жеке аспектісі туралы айтылғанын көруге болады. Сонымен қатар еңбек жасақтарының еңбектері, білім алып жатқан жастардың патриоттық тәрбиесі және басқа қалалардағы студенттік еңбек

жасағының еңбектерінің қорытындысын жинақтауға мүмкіндіктер қарастырылған.

Посткеңестік кезеңде В.А.Приступко өз еңбегінде студенттік еңбек жасағының даму динамикасын, пайда болуын, студенттік еңбек жасағының іс-әрекеттерінің құрылуын, бүкілодақтық көлемде дамуын, жасақтың жақсы, жаман жағынан тәжірибелерін қарастырған. Автор партия мен комсомолдық ұйымдардың әртүрлі бағыттары мен білім мекемелерінің еңбек жасақын нығайту барысын көрсеткен. [3]

Е.Ф. Артемьев еңбегінде студенттік еңбек жасағының тарихы, дамуы, адамгершілік тәрбиесі жайлы айтылып қана қоймай, Бүкілодақтық Лениндік коммунистік жастар одағының ұйымдастыруымен еңбек жасақтарындағы патриоттық қозғалыстар жөніндегі ақпараттармен толықтырылған. [4]

Т.В. Хорошилова еңбегінде Краснояр өлкесіндегі студенттік еңбек жасағының пайда болуы, құрылу тарихы туралы ақпараттар жинақталған. Сонымен қатар автордың пікірі бойынша студенттік еңбек жасақтары мемлекеттік жастар саясатымен тікелей байланысты себебі кәсіптік білім алуда студенттер өндірістік іс-тәжірибеден өтеді және теориялық білімдерін іс-тәжірибе кезінде шындайды, өз отанының географиялық аймақтарымен танысады, адамгершілік, патриоттық тәрбие алатыны туралы айтқан. [5]

С.А. Шлыкова еңбегінде студенттерді әлеуметтік-экономикалық даму аймақтарына қатыстыру өскелең ұрпақты жасақ негізінде тәрбиелеу сынды ойларын айтуға болады. [6]

Әрине, заманның талабына сай әр уақыттың өзіндік ерекшелігі бар осыған орай Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2005 жылы 18 ақпанда өзінің халыққа жолдауында студенттерге жазғы демалыс кезінде еңбек жасақтарында қызмет атқарып, елді көгалдандыру бойынша «Жасыл ел» еңбек жасағы туралы алғаш сөз қозғады. Бағдарламаны іске асыру мақсатында Қазақстан Республикасының үкіметінің басшылығымен 2005 жылы 25 маусымда №632 бұйрығымен «Жасыл ел» бағдарламасы іске асты. [7]

«Жасыл ел» еңбек жасағының негізгі міндеті: Жас ұрпақты отан алдындағы еңбекке араластыру, жастарды жұмыспен қамту, ауылды мекендерді абаттандыру және көгалдандыру, орман аумақтарын жастарды осы іске қатыстыру арқылы үлкейту. Осы мақсатта еліміздің әртүрлі аймақтарында «Менің есімімнің ағашы», «Туған қалаңа тал отырғыз», «Жасыл бақ – таза қала», «Таза аула – таза үй» атты акциялар өткізу дәстүрге айналды. Сонымен қатар мектептерде орманшылық істері белсенді түрде қайта қалпына келтіріле бастады.

09.02.2016 жылы І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті мен «Жас отан» ЖҚ АОФ және «Жасыл ел» жастар еңбек жасағымен үш жақты меморандумға қол қойылды. Мақсаты білімгерлердің сабақтан тыс уақытта еңбектенуге, өз отанын, туған жерін көгалдандырып, абаттандыру жұмыстарына қатыстыру.

«Жасыл ел» жастар еңбек жасағының мақсаты мен міндеттерінен бұл ұйымның білімгер жастарда экологиялық мәдениет қалыптастыру жұмысын жүзеге асыруда потенциалының мол екендігін аңғарамыз. Сондықтан да, жоғары оқу орнындағы білімгерлердің экологиялық мәдениетін қалыптастыру арқылы қоршаған ортадағы экологиялық ахуалды жақсартуға мүмкіндігіміз барын ескере отырып 2018 жылы наурыз айының 30-да Талдықорған қаласы бойынша «Сити плюс» ойын сауық кешенінде І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің, Педагогика және психология факультетінің білімгерлерімен «Біз биопакеттерді қолдаймыз» атты акция өткізіліп, бүгінгі таңда бірқатар нәтижелі жұмыстар атқарылып келеді.

Алайда экологиялық сауаттылық, экологиялық мәдениеттің төмен болу салдарынан, қоршаған ортаға тигізіп жатқан зиянымызды көпшілігіміз біле бермейміз. Осыған байланысты келешек ұрпақ жастар болғандықтан, олардың бойындағы экологиялық мәдениетті қалыптастыру қазіргі қоғамдағы өзекті мәселенің бірі. Сонымен қатар осы істе біз «Жасыл ел» жастар еңбек жасағының көмегіне сүйене отырып, білімгерлер бойында экологиялық мәдениетті қалыптастыруға үлкен мүмкіндігіміз бар деп есептейміз. Экологиялық мәдениетті қалыптастыруға, қоршаған ортаны қорғауға бағытталған

бағдарламалар елімізде белең алуда. Тек оны жастарымызға түсінікті етіп жеткізу арқылы білімді ұрпақты қалыптастырамыз деген ойдамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Аркадий Г. Тимур и его команда // ООО «Издательство Астрель», 2010
2. Соколов Р.В. История коммунарства: ретроспектива и перспектива. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.kommunarstvo.ru/index.html?biblioteka/bibsokist.html>
3. Приступко В.А Исторический опыт советского государства и общества по вовлечению студенческой и учащейся молодежи в решение народнохозяйственных задач посредством движения студенческих отрядов. 1959-1990 годы : автореферат дис. ... Кандидата исторических наук : 07.00.02.- Москва, 1998.- 28 с.: ил.
4. Артемьев Е.Ф. Студенческие отряды и коммунистическое воспитание молодёжи: история, опыт патриотического движения студенческой молодёжи (1959-1975). М., 1978. 106 с.:
5. Хорошилова Т. В Студенческие трудовые отряды высших учебных заведений Дальнего Востока РСФСР: формирование, опыт, уроки: 1957-1991 гг. Автореферат дис. ...кандидат исторических наук: 2012, Хабаровск
6. Шлыкова С. А. Исторический опыт движения студенческих строительных отрядов красноярского края 1953-1990 гг. Автореферат дис. ... Кандидата исторических наук: 07.00.02.- Иркутск - 2012
7. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы 2005 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.akorda.kz>

УДК 82. 09

ПОНЯТИЕ КОМПОЗИЦИОННОЙ РАМКИ В ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ

Жексембина М.О.¹, магистр педагогических наук, **Жексембина А.О.²**
Жетысуский государственный университет имени И.Жансугурова¹, г. Талдыкорган
КГУ ОШ №129², г. Алматы.

E-mail: meiramgul7171@mail.ru , alma-or@mail.ru

В статье рассматриваются теоретические предпосылки изучения композиционных форм поэтического текста на основе анализа стихотворений казахстанского поэта Б.Каирбекова.

Ключевые слова: композиционная рамка, концовка, зачин, поэтический текст, Каирбеков Бахыт.

Мақалада қазақстандық ақын Б.Қайырбековтың шығармалары негізінде композициялық түрлерін зерттеуге теориялық шарттары қарастырылған.

Тірек сөздер: өлеңнің композициялық элементтері, бастауы мен аяқталуы, поэтикалық мәтін, Қайырбеков Бахыт.

The article discusses the theoretical prerequisites for the study of compositional forms of a poetic text based on an analysis of the poems of the Kazakh poet B. Kairbekov.

Key words: composition, beginnings, ending, poetictext, B. Kairbekov.

Композиционная рамка лирического цикла – это вступительное и заключительное стихотворения как способ структурной организации текста. Помимо обрамляющих

элементов в лирическом цикле выделяют заглавие и основную часть, их взаимодействие составляет композиционный ритм произведения.

Понятие «композиционная рамка» распространяется не только на теорию литературы, но и на все другие виды искусства и везде выполняет одинаково значимые функции. Например, та незримая черта, которая отделяет художественное пространство сцены, может быть названа театральной композиционной рамкой. Тот же театральный занавес, который был специально подготовлен художниками для постановки, может считаться композиционной рамкой, занавес же постоянный таковой не является. Если для композиционной рамки в театральном или изобразительном искусстве сложно установить семантические связи, то в художественной литературе, как и в музыке, все иначе. Литературное и музыкальное произведения органично включают в себя вступительную и заключительную части, не отделяя их от основного текста как нечто чужеродное, незначимое, а подчеркивая ее органичность и единство. У читателя и слушателя не возникает сомнения в художественной ценности композиционной рамки текста или музыкального произведения.

В литературе и музыке композиционные рамки двухкомпонентны, включают в себя только два элемента: зачин и концовку. В художественном произведении вступление и заключение являются самыми несвободными частями текста, так как их нельзя переместить в другое место. Для вступления (зачина) будет характерна только препозиция, для заключения (концовки) – только конечная позиция.

Композицию в большей части рассматривают не только как форму, но и как структуру художественного содержания, как его внутреннюю основу. Многие исследователи, принимая во внимание работу Б. Успенского [1, с.102] «Точка зрения как проблема композиции», используют при рассмотрении произведения такие категории «внутренней композиции» как приемы, строение фрагментов, точка зрения, пространство и время, сюжет, система образов, субъекто-объектные отношения, внесюжетные элементы композиции, художественная речь.

К основным композиционным приемам относят повтор, усиление, противопоставление.

Повтор – один из самых простых и наиболее востребованных приемов композиции поэтического текста. Высшая степень его проявления в структуре текста – это кольцевая композиция. В ней устанавливается переключка между началом и концом произведения. Например, известный поэт современности Бахыт Каирбеков в поэтическом сборнике «Навстречу солнцу» [2] использует такие композиционные приемы для того, чтобы полнее выразить чувства своего лирического героя:

Почему мы выходим в дорогу,
Все дела на потом отложив,
Потому что всегда за порогом
Начинается взрослая жизнь.
<...>

Потому мы выходим в дорогу,
Все дела на потом отложив...
Потому как всегда запорожье
Обещает нам новую жизнь [2, с.13].

В результате мы видим такую композицию, где не просто повторяются строчки, но и прослеживается жизнеутверждающий ответ на извечный вопрос – что же там, за порогом: потому что там, за порогом, всегда новая жизнь. Или:

Линейкой ржавая дорога.
Деленьям и позёмок череда.
<...>
... Но замерли уста...

Подсказкой – ржавая дорога [2, с.47].

Кольцевая композиция подчеркивает мысль поэта о том, о чем умалчивает наш лирический герой, но о чем нам подскажет образ дороги. Или еще вот:

Впервые плачу над своим стихом...

<...>

Как странно плакать над белизной листа,

Над словом, что еще не прозвучало... [2, с.54].

В этом случае Бахыт Каирбеков еще раз подчеркивает одну из основных идей своего творчества: ответственность за слово, которое «еще не прозвучало».

Повтор деталей в разных видах – это и рефрен, то есть ритмически повторяющееся вслед за строфой слово, стих, группа стихов.

Печаль души не разделить словами,

Ее – мишень, увы, не прострелить,

Ее – не приласкать горячими губами,

Ее – слезой, увы, не размягчить.

Так с беспощадной силою не спорят,

Так с неизбежной долей спорить нет уж сил...

И все-таки – и в самом малом вздоре

Есть правда: мир без любви бескрыл [3, с.12];

Или: Молитвою – проторенною тропкой –

Пытается возвыситься душа,

<...>

Молитва – лесенка в саду,

Не к яблоку запретному тянуться

<...>

Молитва – позабытые слова –

Войдет в меня [2, с.55].

Основной мотив молитвы каждый раз подчеркивается словами-приложениями, связывающими их с главной мыслью лирического героя.

Удивительное перевоплощение и передача чувства, видения женским взглядом: «Уроки танца», «Артемон» в одной из глав сборника «Навстречу солнцу», названной довольно неоднозначно – «Ее величество» встречаем мы у Бахыта Каирбекова.

Если в первом стихотворении лирического цикла «Послание принцу» не совсем понятно, кем высказаны эти слова, то в стихотворении «Артемон», «Полночь», «Уроки танца» четко и неоднозначно становится понятно, что высказывание принадлежит женщине.

Послание принцу

Мой дневник – цветочки полевые,

Дни и ночи, мои будни и мечты.

Словно замка ставни вековые

Отворяю и в оконца

Входишь солнцем – ты! [2, с.81].

Намек на «дневник и цветочки полевые», смягчает форма глагола в первом лице «отворяю» (я-она или я-он). Зато в следующем стихотворении «Полночь» глагол в форме первого лица «помню» уточняется глаголами «совершила», «жила», «глядела» и полной формой прилагательного женского рода «печальная»:

Полночь

Я помню это ожидание, как сон:

Как пахла ёлка, как она светилась...

Но почему пылало так лицо,

Как если б что-то я плохое совершила?

Какую беспричинную вину
В тот миг душа моя прозрела?
Как если б я жила в другом миру...
И на себя с небес, печальная, глядела [3, с.37].

Усиление применимо в тех случаях, когда простого повтора недостаточно для художественной выразительности. Художественный эффект усиливается за счет использования однородных деталей и образов:

Не вспоминается, не любитесь, не спится...
Лишенный прошлого, любви и сна,
Я рассыпаюсь на чужие с виду лица
<...>
Не вспоминается, не любитесь, не спится.
Судьбы фотографическая месь [3, с.43].

В данном стихотворении не лексический смысл слов, употребленных с повторением в зачине и концовке, а их глагольная форма прямо перекликаются с известным стихотворением Сергея Есенина «Не жалею, не зову, не плачу». В других стихотворениях Бахыта Каирбекова так же нередко встречается обращение к любимому поэту.

Особенность повтора в кольцевой композиции с изменением значения времени в глагольной форме «растворился-растворится» передает философскую мысль поэта о повторяемости, продолжительности действия. Особенность игры слов было в конце – оказалось в начале подчеркивает цикличность бытия:

День, прощаясь со мной, растворился в печали,
Растворился в печали уходящий мотив.
Вечер, словно собрат, загрустивший вначале,
Загрустивший вначале, тот мотив подхватил.
<...>
День, прощаясь со мной, растворится в печали,
Растворится в печали уходящий мотив.
И что было в конце, оказалось в начале,
Оказалось в начале, уже нас не спросив [3, с.11].

Противоположным повтору и усилению является прием противопоставления. Он основан на антитезе контрастных образов: антитеза «Набросок» - «портрет», «счастья» - «беды» в зачине и в концовке стихотворения подчеркивают особенность кольцевой композиции произведения:

Набросок счастья – как его поймать,
Так луч нас нежит, дрему насылая,
Очнешься, нет его – ушел сиять
В другие комнаты, а то в саду уже гуляет.
<...>
Эскизно можно счастье обозначить,
Но как по памяти создать волшебный свет?
Огари затухают, прячешь,
И потому в нем правды вечной нет,
Зато правдив всегда беды портрет [2, с.61].

Следует обратить внимание на тот факт, что композиционной рамкой – зачином и концовкой – обладают почти все стихотворения. Композиционная рамка стихотворения, как правило, включает в себя первое и последнее предложения/строку текста. Композиционная рамка почти всегда является гарантом воплощения авторского замысла. В этом плане особенно выделяется, например, стихотворение Бахыта Каирбекова «В эту ночь...»:

В эту ночь, в эту ночь, в эту ночь

Я стучусь в ваши двери, влюбленные,
В эту ночь, в эту ночь, в эту ночь...
Выходите, встречайтесь, влюбленные! [2, с.15].

Повтор в зачине стихотворения звучит рефреном в течении всей мысли поэта, в течении всего стихотворения: В эту ночь, в эту ночь, в эту ночь: не верьте сомненьям, я кричу в эту ночь, вот он я - нелюбимый. Для «отверженного» поэта быть нелюбимым – это хуже чем «смертник». Лирический герой готов ответить за всех в эту ночь, потому что ему милая сказала «Я не люблю тебя».

Именно зачин и концовка приведенного стихотворения, выражая чувства лирического героя, передают основной замысел автора.

Исследование большого количества концовок стихотворений Каирбекова позволило выявить некую в них общую элегическую интонацию, в которой соединяется загадочность, грустное раздумье, романтика рефлексии одиночества и нравственное самовоспитание и осмысление своего места в этом мире. В концовках взгляд лирического субъекта направлен одновременно вовнутрь и вовне, что дает возможность герою продемонстрировать понимание сложности бытия и восприятие всего с философским смирением и достоинством.

Обобщая вышесказанное, мы считаем необходимым указать на определенные черты в композиционной рамке лирического цикла:

- если мы говорим о лирическом цикле, то композиционная рамка в ней выделяется не только у отдельного стихотворения, но и у всего цикла или книги стихов (если композиционная рамка принадлежит книге стихов, ее воздействие будет распространяться сразу на несколько лирических циклов);
- авторы по обыкновению имеют намерение выделять композиционную рамку в лирических циклах, например в сборнике Бахыта Каирбекова «Глагол жить» цикл гражданской лирики стихотворений объединен в главе «Откровения»;
- в основном зачины одного лирического цикла строятся автором в едином пространственно-временном континууме, имеют схожие размеры, ритмы;
- имеют взаимодействие с другими элементами - эпиграфом, заглавием, посвящением, подзаголовком;
- зачины и концовки в лирических циклах обладают характерным особым типом, например, если зачин – обращение, то концовка – прощание.

Вместе с тем хотелось бы еще отметить, что проблемы зачина и концовки имеют большое значение вообще для формирования системы культуры, то есть общей системы семиотического представления мировосприятия.

Художественное произведение – это сложная система, все уровни которой взаимосвязаны и влияют друг на друга. Поэтому основная трудность анализа композиции лирического стихотворения заключается в том, что в нем обычно отсутствует сюжет, т. е. изображение событий, развивающихся во времени и в определенном пространстве.

Важнейший элемент композиции лирического стихотворения – концовка. Лирическая концовка – это разрешение нарастающего эмоционального напряжения, вывод из размышления, обобщение частного случая, из которого вырастала лирическая коллизия. Можно сказать, что все движение мысли и чувства в стихотворении стремится к концовке, что она, как в фокусе, собирает всю образную энергию стихотворения, которое как бы для нее и пишется.

Мы уже говорили о том, что заключительная часть в лирическом цикле чуть менее важна, нежели вступительная. Она выполняет меньшее количество функций. У автора обычно меньше возможностей разнообразить концовку, финальный текст по сравнению с зачином. Поэтому мы выделяем всего 3 типа концовок в лирических циклах:

1. Концовка – подведение итогов. Например, в цикле стихотворений «Каркаралы» каждое стихотворение продолжает раскрывать огненный образ осени, образ осеннего

беспокойства. Сквозные строчки, трансформируясь и повторяясь в каждой строфе, в каждой части цикла композиционно объединяют все стихотворения в тематический образ:

Рыжей рощи кочующий стан (1)

<...>

Осень рощу подожгла (2)

<...>

свинцовый холод низких туч (3)

<...>

глубокое молчание лесов

мне навеивает беспокойный сон (4)

<...>

Краски осени – объятия костра

Струйкой пламени – деревья

И пронзительная светлая тоска

Душу разомлевшую теребит [2, с.33-35].

Образ природы, служащий фоном для создания образа лирического героя, для передачи основной мысли автора, находит отражение в каждой строфе. В каждой строфе цикла композиционный прием повтора помогает объединить мысль автора в одну идею, один лирический цикл.

2. Концовка – прощание (с читателем, темой).

Эта песня во мне эхом горным осталась,

Как услышу, откликнусь на ее вечный зов! [3, с.8];

3. Концовка – «открытый финал»:

И не сомкнуть ресниц, не позабыть,

Как свет во мне сверкнул неугасимый,

И в тишине мое назвали имя,

И сердце гулко вытолкнуло:

«Жить!» [2, с. 23];

Пусть и менее значимое по сравнению с зачином, вступлением, авторское заключение, концовка в лирическом стихотворении необычайно важно, ведь оно вбирает в себя главные идеи, основные мысли, лейтмотивы.

Таким образом, опираясь на исследования сторонников формального метода и приверженцев семантического подхода к рассмотрению композиции лирического стихотворения, мы пришли к выводу о возможности объединения этих двух методов в единую методику анализа, позволяющую проследить ход развития мысли и эмоции в лирике и выявить определенные композиционные приемы маркирования этой мысли.

Маркирование зачина осуществляется следующими средствами: графический (строфический) пробел, метрический перебой, а также синтаксические средства, среди которых синтаксическая завершенность, экспрессивно-стилистические приемы анафоры, параллелизмы различного рода, антитезы. С точки зрения интонации отмечено частое употребление вопросительных, восклицательных конструкций. Все перечисленные способы маркирования выдвигают композиционную значимость зачина на первый план. Решающим критерием выделения зачина выступает смысловая завершенность, сформированность начального образа стихотворения.

Изучение этой композиционной части позволило постулировать

1) разнообразие и обилие формально-стиховых и структурно-содержательных приемов создания и маркирования концовки свидетельствуют об осознаваемой поэтом важности этого композиционного звена в лирике;

2) эти приемы способствуют разрушению инерции стихотворения, совершаемой на разных уровнях (синтаксически-интонационном, метрическом, эмоциональном, тематическом и др.).

Предпринятое нами рассмотрение композиции лирики с точки зрения трехчастной сегментации дало возможность детально проанализировать зачины и концовки как один из важнейших композиционных частей. Это достижение не исключает целостного взгляда на композицию отдельного произведения, а напротив, помогает обрисовать общие композиционные контуры исследованных компонентов.

Разработанная методика анализа применялась для изучения композиционных форм поэтического текста на материале поэзии Бахыта Каирбекова.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Успенский Б.А. Семиотика искусства. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – с. 360.
2. Каирбеков Б. Глагол жить. Стихи. – Алма-Ата.: Жазушы, 1982. – с. 92.
3. Каирбеков Б. Навстречу солнцу. Стихи. – Алма-Ата.: Жазушы, 1986. – с. 78.
4. Капустина Ю.А. Композиционная рамка в лирике и прозе. – Волгоград.: Известия ВГПУ. Филологические науки. – с. 186.
5. Золян С.Т. О принципах композиционной организации поэтического текста //Проблемы структурной лингвистики. М.: 1986. – с. 60.

УДК 340

«МОДЕРНИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ПРЕПОДАВАНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН, ПУТЕМ ВНЕДРЕНИЯ НОВЫХ МЕТОДОВ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ»

Жиёмбаев Е.С., магистрант

Евразийская Юридическая Академия имени Д.А.Кунаева, г.Алматы

E-mail: zhiembaev@mail.ru

В данной статье рассмотрены новые методы практического обучения при преподавании юридических дисциплин. Проанализированы этапы внедрения метода симуляции судебных процессов. Цель исследования - внедрение новых методов практического обучения при преподавании юридических дисциплин. Задача статьи заключается в создании условий к поэтапному переходу использования практического метода обучения – симуляция судебного процесса. Новизна исследуемой области выражена отсутствием методической базы позволяющей использовать симуляцию судебных процессов как метод практического обучения. Актуальность статьи вызвана необходимостью увеличения и закрепления практических навыков обучающихся на юридических факультетах, путем внедрения новых методов практического обучения.

Ключевые слова: Модернизация процесса, методика преподавания, судебный процесс.

Бұл мақалада заң пәндерін оқытудағы практикалық оқытудың жаңа әдістері қарастырылған. Сот процестеріне симуляция әдісін енгізу кезеңдері талданды. Зерттеудің мақсаты - заң пәндерін оқыту кезінде практикалық оқытудың жаңа әдістерін енгізу. Мақаланың міндеті сот процесін симуляциялау - практикалық оқыту әдісін пайдалануға кезең – кезеңмен көшуіне жағдай жасау. Зерттелетін саланың жаңалығы сот үдерістерін симуляциялау тәжірибелік оқыту әдісі ретінде пайдалану мүмкіндігі әдістемелік базаның жоқтығынан көрінеді. Мақаланың өзектілігі практикалық оқытудың жаңа әдістерін енгізу арқылы заң факультеттерінде білім алушылардың практикалық дағдыларын арттыру және бекіту қажеттілігінен туындады.

Тірек сөздер: Процессті жаңғырту, оқыту әдістемесі, сот процесі.

This article discusses new methods of practical training in teaching legal disciplines. The stages of the implementation of the simulation method of litigation are analyzed. The purpose of the study is the introduction of new methods of practical training in the teaching of legal disciplines. The objective of the article is to create the conditions for a phased transition to the use of a practical teaching method - simulation of a lawsuit. The novelty of the study area is expressed by the lack of a methodological base allowing the use of simulation of litigation as a method of practical training. The relevance of the article is caused by the need to increase and consolidate the practical skills of students in law schools by introducing new methods of practical training.

Key words: process modernization, teaching methodology, litigation.

Методика преподавания правовых дисциплин — это сложный процесс, обусловленный не только тем, что меняется законодательство, появляются новые нормы права и модели поведения людей, но и тем, что изменяются подходы ученых к вопросам организации правового образования, предусматривающего формирование правовой культуры общества.

Основные функции указанного процесса это: «1. Практико-организационная. Она позволяет дать конкретные рекомендации педагогам по выстраиванию грамотной системы правового обучения и воспитания в стране. С этой целью обобщается и систематизируется опыт правового обучения за рубежом и в нашей стране, выявляются определенные закономерности, которые оказались весьма результативными в образовании и формировании правовой компетентности человека. 2. Мировоззренческая. Такая функция обеспечивает формирование определенных устойчивых взглядов обучаемых на вопросы правовой действительности, понимание ценности права и его установок, а следовательно, необходимости уважения и соблюдения законов государства, прав личности. 3. Эвристическая функция позволяет выявлять некоторые пробелы в изучении правовых вопросов и по необходимости восполнять их новыми идеями по передаче и осмыслению правовой жизни» [1, 9-10 б.].

Модернизация процесса преподавания юридических дисциплин, путем внедрения новых методов практического обучения является важным направлением развития практико-организационной функции в методике обучения права. Полагаю, что на сегодняшний день увеличение объема практического обучения, создание его новых форм является одним из важных направлений, которое должно развиваться в юридической науке. Теория права, являясь системой научных знаний, описывающей и объясняющая некоторую совокупность явлений и сводящая открытые в данной области закономерные связи к единому объединяющему началу, как и учебная практика, в своей совокупности должны формировать в студенте субъекта общества. При этом отсутствие равного баланса между теорией и учебной практикой могут привести к тому, что формирование субъекта общества произойдет не на должном уровне. От осознания своей гражданской правоспособности, умения пользоваться ею, зависит качество профессиональной деятельности будущего выпускника юридического факультета. Поэтому, считаю, что в первую очередь, методика обучения юридическим дисциплинам должна быть направлена на формирование в обучаемом признаков полноценного субъекта общества с достаточным объемом правовых знаний. Полагаю, что теория права дает требуемый багаж знаний, но удержание полученного объема знаний на определенном уровне и приобретение новых, возможно лишь при достаточном количестве практических навыков. При этом необходимо учесть, что любой объем переданных теоретических знаний сразу должен быть предоставлен с получением такого же объема практических навыков по типу: «Норма права = Практический пример в определенной форме». Форма практического примера должна быть таковой, чтобы позволять обучающимся самим принимать участие в применении норм материального и процессуального права, а не узнавать о существовании того или иного практического примера от других источников. Поэтому, для достижения увеличения

объемов практических навыков у студентов юридических факультетов, необходимо создавать многообразие методов учебной практики. Наиболее приемлимым методом считаю симуляцию судебных процессов. Сегодня, «...судебная власть осуществляется от имени Республики Казахстан и имеет своим назначением защиту прав, свобод и законных интересов граждан и организаций, обеспечение исполнения Конституции, законов, иных нормативных правовых актов, международных договоров Республики. Каждому гарантируется судебная защита от любых неправомерных решений и действий государственных органов, организаций, должностных и иных лиц, ущемляющих или ограничивающих права, свободы и законные интересы, предусмотренные Конституцией и законами Республики. Никто не может быть лишен права на рассмотрение его дела с соблюдением всех требований закона и справедливости компетентным, независимым и беспристрастным судом. Судебная власть осуществляется посредством гражданского, уголовного и иных установленных законом форм судопроизводства» [2, 3б.].

Учитывая роль судебных органов в правовой системе Республике Казахстан, одной из форм учебной практики для студентов юридических факультетов смогла бы стать симуляция судебных процессов. Данная форма привлекательна несколькими показателями:

- 1) Возможность участия студента в практическом занятии от первого лица;
- 2) Возможность проведения практического занятия для большого количества студентов одновременно;
- 3) Возможность закрепления полученных теоретических знаний конкретными примерами, которые действительно существовали в правоприменительной практике;
- 4) Многообразие ролей для участия студентов, предусмотренных процессуальным законодательством (судья, прокурор, адвокат, юридический консультант, секретарь судебного заседания, эксперт, специалист, свидетель, третьи лица, потерпевший, правонарушитель, подозреваемый и др.);
- 5) Возможность у студентов выражать свое мнение, относительно законности и обоснованности судебного акта, а также предлагать свои варианты принимаемых решений, доказывать их обоснованность;
- 6) Развитие в студенте профессиональной уверенности;
- 7) Возможность формирования у студентов критериев справедливости и разумности, путем коллективной оценки принятого судебного акта;
- 8) Возможность подготовки студентами процессуальных документов, связанных с конкретной темой теоретических занятий и конкретным судебным спором, который рассматривается уже в ходе практических занятий. Перечень показателей не является исчерпывающим, поскольку перечисленные показатели взаимосвязаны с множеством других.

Полноценное внедрение метода симуляции судебных процессов должно проходить в три этапа. Первый этап заключается в создании методических пособий, которые в полном объеме отразят картину правоприменительной практики в судебных органах. Ранее достичь этого результата было затруднительно, поскольку для того, чтобы разработать методическое пособие, основанное на реальных, а не вымышленных судебных спорах, как правило автор должен был иметь доступ к большому количеству практической информации. Зачастую владение данной информацией происходило за счет собственного практического опыта автора и было недостаточным для создания методических пособий с большим количеством судебной практики по разным категориям дел. Сегодня доступ к банку данных судебных актов является открытым и расположен на сайте Верховного суда Республики Казахстан <https://sud.gov.kz/>.

Второй этап внедрения метода симуляции судебных процессов заключается в определении роли педагога при его осуществлении. Для внедрения метода, педагог, используя методическое пособие с судебными актами, разбитыми на роли исходя из процессуальных статусов, осуществляет следующие действия:

- 1) вызывает интерес у абитуриентов к происходящему путем отбора на начальном этапе применения метода, тех судебных актов, которые наиболее часто затрагивают сферы жизни

человека. К таковым я бы отнес, семейные споры, трудовые споры, споры о защите чести, достоинства и деловой репутации, споры, связанные с защитой прав собственника имущества;

2) осуществляет подборку судебных актов, которые будут соответствовать теоретическим знаниям, получаемым в этот момент абитуриентами;

3) определяет объем участия абитуриентов в конкретном практическом занятии, путем распределения процессуальных статусов учащихся;

4) обеспечивает сменяемость процессуальных статусов абитуриентов от одного практического занятия к другому;

5) осуществляет контроль за соблюдением норм процессуального права абитуриентами при симуляции судебного процесса;

6) обеспечивает проведения коллективной оценки окончательных результатов на предмет соответствия нормам материального права, процессуального права и критериям справедливости и разумности.

Третий этап внедрения метода симуляции судебных процессов, должен осуществляться путем предоставления абитуриентам возможности самостоятельно моделировать возникновение правоотношений между субъектами, которые в итоге приводят к судебным спорам. Поиск правовых решений и их как индивидуальная, так и коллективная оценка, по самостоятельно смоделированным абитуриентами судебным спорам, является заключительным действием метода симуляции судебных процессов.

Использование метода симуляции судебных процессов позволит в значительной степени повысить базовый объем практических навыков у студентов юридических факультетов. Использование метода дает каждому из студентов возможность принять участие в симуляции судебного процесса. Внедряя в обучение абитуриентов практические навыки, педагог может повысить уровень профессиональной грамотности студента в несколько раз. Систематическое использование предлагаемого метода, его наработка в процессе обучения, позволит выпускать профессионалов своего дела, предаст уверенности учащимся, и исключит чувство тревоги перед реальным вступлением в профессию. Метод актуален тем, что включает в себя изучение процессуальных норм законодательства, закрепление и применение материальных норм права изученных в ходе теоретических занятий. Метод позволяет абитуриентами попробовать найти соотношение между общественной моралью и нормами законодательства.

В тоже время, необходимо отметить, что симуляция судебных процессов для абитуриентов старше шестнадцати лет может быть не единственным методом, который будет связан с приобретением практических навыков, используемых в системе правосудия Республики Казахстан. Сегодня, ряд процессуальных норм законодательства позволяет гражданам участвовать в реальных судебных процессах. К примеру, Гражданским процессуальным кодексом Республики Казахстан, предусмотрено, что «...разбирательство гражданских дел во всех судебных инстанциях происходит открыто. Судебные акты объявляются публично. В закрытом судебном заседании в соответствии с законом осуществляются рассмотрение и разрешение дел, включая оглашение решения, содержащих сведения, являющиеся государственными секретами. По ходатайству лица, участвующего в деле, в закрытом судебном заседании может быть рассмотрено и разрешено гражданское дело, если необходимо обеспечить тайну усыновления, неприкосновенность частной жизни, сохранение личной, семейной, коммерческой или иной охраняемой законом тайны либо имеются иные обстоятельства, препятствующие открытому разбирательству, а также в случае, массового нарушения порядка присутствующими. Личная переписка и иные личные сообщения могут быть оглашены в открытом судебном заседании только с согласия лиц, между которыми происходила эта переписка и которых касаются эти личные сообщения. В случае отсутствия такого согласия переписка и сообщения оглашаются и исследуются в закрытом судебном заседании. В зал судебного заседания не допускаются граждане моложе шестнадцати лет, если они не являются лицами, участвующими в деле, или свидетелями» [3,

23-24б.]. Аналогично, Уголовно - процессуальный кодекс Республики Казахстан содержит нормы закрепляющие принцип гласности и в уголовном процессе. «Разбирательство уголовных дел во всех судах и судебных инстанциях происходит открыто. Ограничение гласности судебного разбирательства допускается лишь, когда это противоречит интересам охраны государственных секретов и иной охраняемой законом тайны. Закрытое судебное разбирательство допускается по мотивированному постановлению суда по делам об уголовных правонарушениях несовершеннолетних, по делам о половых преступлениях и другим делам в целях предотвращения разглашения сведений об интимных сторонах жизни участвующих в деле лиц, а также в случаях, когда этого требуют интересы безопасности потерпевшего, свидетеля или других участвующих в деле лиц, а также членов их семей или близких родственников. В закрытом судебном заседании рассматриваются также разрешаемые следственным судьей жалобы на действия (бездействие) и решения органа, осуществляющего уголовное преследование. Приговор суда и постановления, принятые по делу, во всех случаях провозглашаются публично» [4, 33-34 б.]. «Лица моложе шестнадцати лет, если они не являются стороной или свидетелем, в зал судебного заседания не допускаются. При необходимости судебный пристав вправе потребовать у гражданина документ, подтверждающий его возраст» [4, 228 б.].

Таким образом, абитуриенты достигшие шестнадцати лет, могут самостоятельно посещать открытые судебные процессы. Более того, ознакомление учащихся с реальными судебными процессами возможно путем заключения меморандумов между учреждениями образования и судебными органами, нормы которых должны сводиться к увеличению объема посещения судебных разбирательств студентами юридических факультетов и как следствие к увеличению их правовой грамотности. Совместное использование метода симуляции судебных процессов с посещениями студентами реальных судебных процессов сделает более глубоким восприятие учебной программы, позволит абитуриенту выбрать интересующее его направление профессиональной деятельности и максимально подготовиться к реальному началу трудовой деятельности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Певцова Е. А. Актуальные вопросы методики преподавания юриспруденции: Учебное пособие. — М.: Издательство Международного юридического института, 2010. 272 с.
2. Конституционный закон Республики Казахстан от 25 декабря 2000 года №132-П «О судебной системе и статусе судей Республики Казахстан»: <https://online.zakon.kz>, 2020.41 с.
3. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан от 31.10.2015 года №377-V: <https://online.zakon.kz>, 2020.217 с.
4. Уголовно – процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗРК: <https://online.zakon.kz>, 2020.380 с.

УДК 376.1

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКОЙ МНОГОМЕРНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Жолтаева Г.Н. к.п.н., доцент, **Рамазанова А.Б.** магистрант
Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г.Талдыкорган

e-mail: gnzh1661@mail.ru, azhar_0503@mail.ru

В статье рассматриваются особенности организации учебного процесса в условиях

инклюзивного образования. На основе анализа теории и практики применения дидактической многомерной технологии показана эффективность ее сочетания с артпедагогическими технологиями и АВА терапией в процессе обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, дидактическая многомерная технология, артпедагогическая технология.

Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері қарастырылады. Дидактикалық көпөлшемді технологияны қолдану теориясы мен практикасына талдау негізінде оның ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту процесінде артпедагогикалық технологиялармен және АВА терапиясымен үйлесімділігінің тиімділігі көрсетілген.

Тірек сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар, дидактикалық көп өлшемді технология, артпедагогикалық технология.

The article discusses the features of the organization of the educational process in an inclusive education. Based on the analysis of the theory and practice of the use of didactic multidimensional technology, the effectiveness of its combination with art-pedagogical technologies and ABA therapy in the process of teaching children with special educational needs is shown.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, didactic multidimensional technology, art-pedagogical technology.

Современное образование переживает важный момент модернизации. Обновленная программа образования ориентирована на человека новой культуры, на формирование субкультуры личности, на сохранение в образовательном пространстве ценностей культуры и субкультуры человека. Также важными в образовательной системе является развитие детей как полноценных личностей, то есть развитие у ребенка коммуникативных способностей, навыков сотрудничества, личностного потенциала, способности к самореализации. И это все является целью не только образовательной системы, но и в целом нашего общества.

Нововведения коснулись разных аспектов образования - изменение структуры и содержания школьных программ, стратегий и технологий образования, интеграция детей с особыми образовательными потребностями в массовые образовательные учреждения.

Внедрение инклюзивного образования требует поиска новых путей решения дидактических задач обучения. Инклюзивное образование стремится к разработке подхода к преподаванию и обучению, который будет более гибким для удовлетворения различных потребностей в обучении.

Следовательно, одна из задач системы образования – делать всё необходимое для достижения намеченных результатов: разрабатывать адаптированные образовательные программы, применять эффективные педагогические технологии, совершенствовать условия обучения, в котором все дети имеют равные права на обучение, независимо от особенностей индивида.

Но, к сожалению, дети с ограниченными возможностями здоровья, в силу их особенностей, чаще всего будут испытывать затруднения при инклюзии без специализированной помощи. И именно для этого, в данное время активно осуществляется проект по внедрению в Казахстане эффективной инновационной модели АВА-Applied Behavioral Analysis, начало которой было положено еще в зарубежных странах. Для того чтобы, можно было более яснее понять суть проекта, приведем внизу отрывки интервью которую давали в статье «Инклюзивное образование в Казахстане» [1] учредители ОФ «Ашык Алем» и одновременно организаторы данного проекта.

«В октябре 2012 года в Москве был запущен проект АВА-инклюзия на базе школы

для детей с аутизмом. Мы наблюдали за их деятельностью, за успехами детей в классе и тем, как построена работа. После этого загорелись желанием создать подобное в Казахстане, и принялись осуществлять данный проект в городах Казахстана. В новом проекте дети будут заниматься в отдельном классе по специальной программе со своей учительницей (тьютор и учитель КПИ). Но при этом у них будет возможность общаться с обычными детьми, они смогут ходить с ними в столовую, посещать спортивные мероприятия или заниматься творчеством – в общем, заниматься теми вещами, которые они смогут освоить вместе с другими учащимися» [1].

В данном проекте с 2019 года участвует средняя школа №7 им. К. Ушинского г. Талдыкорган, в котором обучаются дети с особыми образовательными потребностями, включенные в общеобразовательный процесс. У некоторых из них имеются несколько видов нарушений в развитии, обуславливающие затруднения в обучении.

Наблюдая за реализацией проекта, мы отметили, что в школе в основном применяются некоторые технологии, которые учителя, дефектологи, логопеды активно используют при работе с детьми с особыми образовательными потребностями.

Одним из таких технологий является дидактическая многомерная технология, основанная на идее установления адекватной роли визуального механизма восприятия знаний, и образного механизма мышления в процессе учебной познавательной деятельности, на активизации и координации базовых механизмов мышления, внешнего и внутреннего планов учебной познавательной деятельности. Для этого необходима визуальная образно-понятийная поддержка выполнения предметно-ознакомительной, аналитико-речевой и моделирующей видов деятельности. Автор технологии доктор педагогических наук, профессор Штейнберг В.Э. в своей монографии «Дидактические многомерные инструменты: Теория, методика, практика» [2] освещает теоретические основы дидактических многомерных инструментов, методику освоения дидактических многомерных инструментов как основу новой технологии и представляет экспериментальные и рабочие проектно-технологические разработки, выполненные педагогами в общеобразовательных и профессиональных учреждениях образования. В продолжение этой монографии он написал книгу «Теория и практика дидактической многомерной технологии», где рассматривает социокультурные и антропокультурные инвариантные основания дидактической многомерной технологии (ДМТ), характеристики и реализация дидактических многомерных инструментов (ДМИ-ЛСМ), прикладные разработки [3].

Проанализировав теоретические аспекты данной технологии и практику ее использования при работе, сделали попытку определения слабых и сильных сторон использования ее в инклюзивном образовательном пространстве. Анализ проходил по критериям, которые отражаются в обновленной системе образования РК, такие как: учебно-познавательная направленность деятельности школьников на результат; воспитательная направленность в учебном процессе; практическая направленность в учебном процессе; коммуникативная направленность учебного процесса (Таблица 1).

Таблица 1. Анализ дидактической многомерной технологий

Дидактическая многомерная технология		
Критерии оценки	Преимущества	Слабые стороны

Учебно-познавательная направленность деятельности школьников на результат	Преобладание в организации учебной деятельности последовательной схемы передачи и восприятия информации. Это способствует развитию уровня системного мышления, что предполагает развитие таких способностей, как: • умение анализировать объемные информации; • умение выявлять закономерности в различных условиях; • формирование целостного понимания происходящего; • оценивание рисков и возможностей, связанных с теми или иными решениями.	Недостаточная управляемость операций переработки учебного материала, выполняемых в процессе его восприятия: ребенку сложно выполнять объемные задания, так как преобладает наглядность учебного процесса, что затрудняет концентрации внимания. Есть риск повышения эмоциональной нагрузки, как на учащихся, так и на педагога.
Воспитательная направленность в учебном процессе	Имеет характер социокультурного направления, в основном опирается на содержание и этапы образовательного процесса: научно-познавательного, эмоционально-образного, и рефлексивно-оценочного. Это в значительной мере повышает потенциал ребенка, и развивает творческую личность.	В основной цели (грануляция знаний, запуск самоуправляющихся механизмов личности, развитие способов умственной деятельности) конкретно не отображаются формирование культуры и уважения всех участников учебного процесса; основной упор на познавательную деятельность детей. Трудности, возникающие у педагогов: сложность управления учебно-воспитательным процессом, недостаток времени.
Практическая направленность в учебном процессе	Опора на когнитивные принципы представления информации. Способствует развитию не только образного мышления, но и словесно-логического мышления.	Обучение проходит в основном в вербальной форме, и одновременно делается упор на визуализацию информации, что не соответствует характеру мышления ребенка (ребенок фиксирует внимание либо на учебном материале, либо на выполняемых действиях с ним). Практической направленности учебного процесса уделяется недостаточное внимание и времени. То есть, недостаточно объективных причинно-

		следственных связей в системе реальных отношений ребёнка с внешним миром, а именно с практикой.
Коммуникативная направленность учебного процесса	Подразумевается работа в группах, парах, что даёт возможность развития коммуникативных способностей. Укрепляет сплоченность детского коллектива, дети учатся взаимодействовать друг с другом. «Обратная связь» педагога с учениками.	На практике имеет место копирование и использование чужих работ и творчества. При групповой работе имеет место, уклонение от выполнения заданий. Такую ситуацию, конечно же, может исправить сам педагог, но здесь играет большую роль профессионализм и компетентность педагога и количество времени, отведенное на работу.

Мы не должны забывать, что любые технологии могут быть как более, так и менее эффективными. Технологии должны помогать педагогу для создания такой среды обучения, которая позволит эффективно организовать сотрудничество и продуктивную деятельность учащихся. Учитывая информационно-инновационный скачок, затрагивающий систему всех уровней образования, перед нами стоят такие задачи как поиск более эффективных подходов, технологий организации учебно-воспитательного процесса.

Если в образовательном процессе будут реализованы педагогические условия, включающие интеллектуальные, социокультурные, творческие, предметно-пространственные, то, личность успешнее формируется и развивается в этой благоприятной среде, где учитываются индивидуальные особенности каждого. Поэтому, учитывая вышеприведенный анализ дидактической многомерной технологии, мы предполагаем, что было бы эффективнее в процессе обучения сочетать использование дидактической многомерной технологии с артпедагогической технологией и АВА терапией, которые понизили бы ее слабые стороны.

Суть артпедагогики состоит в том, что процесс воспитания и обучения детей происходит с помощью искусства. Использование средств и технологий искусства способствуют коррекции и развитию, давая возможность ребенку для самореализации [3].

Использование искусства в работе с детьми в школе не разрушает основные цели образовательного процесса, а наоборот вызывают к светлым созидательным сторонам души человека. Поэтому их использование при обучении детей и даже взрослых особенно актуально [4].

Рассмотрим пример одного разработанного занятия. Разработанные материалы имеют рекомендательный характер. Занятие можно проводить как индивидуально, так и как в группой форме.

Тема занятия: Оформление аппликаций по анимационному сериалу «Смешарики».

Цель: создание единой композиции на большом листе или па полотне обоев.

Задачи:

- формирование знаний и умений детей работать по словесному и графическому описанию, самостоятельно располагать поделки в общей композиции;
- формирование умений отражать впечатления, полученные во время просмотра и рассматривания иллюстраций к данному мультсериалу, эстетического вкуса, интереса к ручному труду;

- закрепление умений и навыков работы с бумагой и ножницами;
- воспитание самостоятельности и творчества в воплощении замысла;
- развитие умений работать с различными материалами, украшая поделки из бумаги;
- развитие познавательных процессов, речи.

Материал: цветная бумага, клей, кисточки, ножницы, карандаши, фломастеры, краски, мелки, баночки с водой. Плакат. Пластилин.

Ход занятия: Дети объединяются в группы по 3-4 человека. Педагог предлагает детям посмотреть анимационное видео «Смешарики». Во время просмотра дети выполняют логоритмику. Учитель показывает образец аппликации и предлагает начать работу. Объясняет ребятам, что они будут делать - одни дети будут украшать самих персонажей, другие фон аппликации, по мере необходимости помогает детям. В процессе работы педагог напоминает приемы вырезывания из бумаги, следит за тем, чтобы дети соблюдали технику безопасности, работая ножницами. Ребятам, которые быстро справились с работой, педагог советует подумать, что еще можно украсить, предлагает дополнительно использовать при этом пластилин, краски, фломастеры, мелки. В конце занятия педагог с детьми рассматривает созданную анимационную композицию. И далее педагог предлагает каждому ребенку ответить на вопрос по методу «поведение кошки»: «Что это? Какого цвета? и т.д.», также задает вопросы: «Что тебе здесь нравится больше всего и почему?». Обращает внимание на интересные творческие находки, поощряет ребят за проявления творчества, ставят поделку в уголок творчества детей.

Проведенное занятие на тему: Оформление аппликаций по анимационному сериалу «Смешарики» показало, что анимационные сериалы вызывают эмоциональный всплеск детей при просмотре, также выполнение по данной теме поделок вызывает интерес и радость, и дети сами того не замечая в процессе этой игры-занятия обучаются самостоятельности и творчеству. В данной анимации нет напряженного сюжета, она про жизнь, про чувства и переживания. Как известно, именно у детей с особыми образовательными потребностями возникают трудности при выражении своих чувств, незрелость эмоциональной сферы, и они часто подвергаются напряжению, и даже к негативному отношению к обучению. А для запуска речи, для развития коммуникативных навыков необходимо вызвать всплеск положительных чувств и эмоций детей. В этом хорошо помогают сочетание нескольких технологий, творчество самих детей и совместный труд.

Таким образом, мы полагаем, что отбор и сочетание технологий и приемов обучения и воспитания будет более эффективна на практике: оно способствует главным образом, коррекционно-педагогической работе педагога и художественно-эстетическому развитию детей.

ЛИТЕРАТУРА:

1. <https://www.voxpopuli.kz/main/1134-inklyuzivnoe-obrazovanie-v-kazakhstane-chasti.html>
2. Штейнберг В.Э. Дидактические многомерные инструменты: Теория, методика, практика. -М.: Народное образование, 2002. - 304 с.
3. Штейнберг В.Э. Теория и практика дидактической многомерной технологии. – М.: Народное образование, 2015, -350 с.
4. Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А., Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. для студентов сред. и высш. пед. учеб. заведений. – М.: Academia, 2009, -248 с.
5. Организация деятельности образовательного учреждения при внедрении проекта «Школа здоровья» в детских домах и школах интерната / Под общей редакцией И.В. Кузнецовой. – М.: Полиграф сервис, 2001, - 192 с.

ӘОЖ 398.574

С. ҚАСҚАБАСОВТЫҢ ҚАЗАҚ АҢЫЗДАРЫ ТУРАЛЫ ЕҢБЕКТЕРІ

Жүсіпов Н.Қ. ф.ғ.д., профессор, **Шахажанова Г.К.** PhD докторант
С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.

E-mail: sulnar79@mail.ru

В этой статье легенды, мифы и истории казахского фольклора, сказки, стихи и т. д. по жанровым жанрам Концепция С.Каскабасова определяется функцией, характеристиками произведения, его взаимоотношениями с обществом, причинами его возникновения, а также целями и задачами. Было установлено, что метод, используемый в теории, наряду с жизнеспособностью метода, способствует точности и систематизации мышления и доставке научных доказательств.

Ключевые слова: фольклор, сказка, слушатель, история, народ.

Бұл мақалада қазақ фольклорындағы аңыздарға, мифтер мен хикаяттарға, ертегілерге, жырларға т.б. жанр түрлеріне қатысты тұста С. Қасқабасов тұжырымы туындының қызметі, белгілері, қоғаммен қатынасы, пайда болу себептері, мақсат-міндеттеріне қарай анықталады. Бұл теориядағы таңдалған әдістің өміршеңдігімен бірге ойды анықтау мен жүйелеуде нақтылыққа, ғылыми дәлелді жеткізуге ықпал ететіндігі анықталды.

Тірек сөздер: фольклор, ертегілер, тыңдаушы, тарихы, халық.

In this article, the legends, myths and stories of Kazakh folklore, fairy tales, poems, etc. by genre genres, S.Kaskabasov's concept is determined by the function, characteristics of the work, its relationship with society, the reasons for its occurrence, as well as goals and objectives. It was found that the method used in theory, along with the viability of the method, contributes to the accuracy and systematization of thinking and the delivery of scientific evidence.

Key words: folklore, fairy tale, listener, history, people.

Аңыз – әдеби шығармалардағы жанр түрі. Қазақ әдебиеті аңызға бай. Қазақ аңыздары ел тарихының ескі кезеңдерінен сәуле береді. Аңыз – деген елдің ескі әңгімелері ғана емес, тарихтың көзі, өткеннің белгісі. Осы тұста ғалымның басты назарға ұстанатын белгісі де – осы. Қазақ халқында аңыздар көп. Ол аңыздардың оқиғасында халықтың, жердің өткен күндері ғана емес, елдің жан сезімі мен көңілі, таным-түсінігі мен ой жүйе, қабылдауы бар. Ұлттың негізгі бейнесін жасаушы басты көркем ойдың бірі болып саналатын аңыздар сақталған әдебиет үлгілерінің жанрлары да көп. Аңызға айналған кейіпкерлер мен оқиғалар ертегілерде, жырларда, – қысқа әңгімелерде т.б. фольклор үлгілерінде сақталған. Аңыз әңгімелердегі кейіпкерлер мен оның қоғамы, олардың танымы мен түсінігі, қоршаған ортасымен қарым-қатынасы туралы зерттеулер мен жаңа пікірлер қажет екені белгілі. Себебі аңыз әңгімелер кейіпкерлері – жай адамдар емес. Олар – халықтың бар ақылы мен танымын, мол рухани құндылықтарын бойына жинаушы. Осы тұста көп уақытқа дейін тоталитарлық сқағам оларға нақты баға беруге көп мүмкіндік бере бермеді. Бір жақты пікірлер арқылы ғана біз оларды танып білдік. Өткендегі аңыз әңгімелер тек төмендегі қалыпта айтылып келді. 1. Ел билеуші және төменгі тап өкілдері арасындағы қайшылық. 2. Хан, би, сұлтан, бай, болысты сынаушы адам, төменгі таптың есесін қайтарушы. 3. Қазақ және қазақ халқының құрамына енген тайпалардың еркіндігі мен бостандығын айғақтайтын аңыз әңгімелер туралы жазылмады. 4. Аңыз әңгіме кейіпкерінің көзқарасы мен танымына баға беруде дүние мен әлем жайындағы ойларына назар

аударылмады. 5. Ел еркіндігі мен тәуелсіздігі туралы айтылған аңыздар мүлде әдебиетке енгізілмеді.

Аңыз туралы айтқанда, ең бастысы – оның тарихилығы. Әрі әдебиеттегі ең бір мол мағыналы оқиғалардан тұратын жанр түрі. Әсіресе, ғибратты болып келетіндері көп. Аңыздың тарихилығы ондағы кісі аттары, жер-су аттары, оқиғаның болған кезеңі нақты тарихи деректермен сәйкес келіп отырады. Аңыздың да басты ерекшелігі – деректер мен тарихи тұлғалардың, жер-су аттарының дәлелінің тарихи шындықпен сәйкестігі. Қазақ аңыздарының кейіпкерлері өзге түркі елдерінде де кездеседі. Фольклор шығармаларының негізінде халық тарихы мен елдің басынан кешкен оқиғалары, сондағы басты тұлғалардың істері мен ерліктері, еңбектері мен ел алдындағы бедел-бары бейнеленері белгілі. Дегенмен, аңыздың өзгелерден бөлектігі – кейіпкер туралы нақтылық пен оқиғаның тарихи шындықты барынша анықтау.

Аңыздың өзі тарихы кейіпкерлер мен олардың оқиғалары мен ел басындағы жайларды топтап суреттеу, белгілі бір кезеңдердің елесі болатын болса, олардың кезеңдері мен уақыты нақты анықталуы шарт. Сонымен бірге қазақ аңыздарындағы анықталуы керек тұстардың бірі – аңыз да фольклор үлгісі ретінде уақыт өте айтушылар мен жеткізушілер танымы мен түсінігіне, ұғуына қарай өзгерісі де еске алынуы қажеттігі аңғарылады. Аңыз бен көркемдіктің ара жігі де ашылып, анықталуды талап етеді. Сондықтан да қазақ фольклортану ғылымында қазақ аңыздарының теориялық негіздері мен тегі, табиғаты туралы ойлар жинақталып, әрі олардың даулы пікірлер тудыратын тұстарын анықтауды ғалым С. Қасқабасовтың аңыз жайындағы еңбектеріне назар саламыз. Ғалым жеке аңыздың жанрлық сипатын анықтаудан бұрын оның тегіне назар аударады. Сондықтан да халықтың прозалық шығармаларын «ертегілік» және «аңыздық» деп бөліп алады. «Аңыздық прозаның жалпы сипаты» және «Аңыз» деп аталатын еңбектерінде қазақ аңыздарының көркемдік белгілерін анықтап береді. Фольклордың «аңыздық проза» еңбегінде тұтастай жеке аңыз деп алмай, «Аңыздық проза» деп бұл жанрды іштей: миф, хикая, аңыз, эпсана-хикаят деп жіктейді. Осы аңыздық прозаның қазақ фольклортану ғылымындағы шешілуі тиіс мәселелері ретінде келесі тұстарды көрсетеді.

1. Аңызға фольклортану емес, әдебиеттану нысаны ретінде назар аударылады.

2. Әдебиет тарихын жанр дамуымен байланыстыру негізге алынғанымен, фольклорда бұл назарға алынбай келеді.

3. Фольклорды зерттеуде типологиялық әдісті ұстаным етудің әлі де жеткіліксіз екендігі.

Типологиялық зерттеудің басты белгісі ұқсастықтарды байланыстырып қана қоймау, әдеби-эстетикалық тұтастығын ашатын ұстанымдарын көрсету, тип пен текке қатыстылығын анықтау. Типологиялық зерттеуді аңыздық прозаның белгілерін ашуда қолдана отырып, ғалым ортақтығы – фольклорлық прозалық жанр, қиял мен әңгімелеу, көркемдік әдістер т.б. әдеби тәсілдердің қолданысының көріністері туралы айтады. Осы тұста өзге жанр ретінде бағалаудың өзгешеліктері шығу тегі мен табиғаты, даму жолдары туралы талдауды қажет етеді. Ғалым осы мәселелерді шешудің жолдарын халық прозасының ертегіден басқа жанрларын талдау арқылы нақты ғылыми негіздемесін ұсынады. 1. Табиғаты мен мақсатына қарай халық прозасының ертегіге жатпайтын түрлері оқиғаны өмірден бөліп тастамайды, шындық бірге жүреді. 2. Айтушы мен тыңдаушы үшін өмірде болған оқиға деп қабылданады. Сонысымен де құнды. 3. Қиял да бар. Бірақ қиял ертегідегідей емес. Ертегіде қиял саналы түрде пайдаланылса, әрі көркемдік құралы да болады. Аңыздық прозада түсіндіру негізгі қызметті атқарады. Қиял түсіндірудің құралы болады. 4. Аңыздық прозаның тәсілі тыңдаушы мен айтушыға құрылатындықтан да сұхбат-әңгіме түрінде көрінеді. Айтушының басты мақсаты – көркемдеу, әсірелеу емес, хабарлау, түсіндіру, қажетті мәселені жеткізу, сендіру, қарапайымдылық. Сонымен бірге қызметі – ғибартатты ой айту, білім беру, танымын кеңейту. 5. Айтушының әңгімесі халыққа ортақ түсінік пен қабылдауға ыңғайланып, естелік, әңгіме қалпында жетеді. 6. Бірнеше

айтушыдан өткен сюжет тұрақталып, бірнеше адамның оқиғасымен фольклорлық сипатқа ие болады. 7. Әңгіме, меморат, хикаяларда белгілі сюжеттер қайталанбайды, тұрақтылық бола бермейді. Ғалым қазақ фольклортануында бұрын көп қолданыла бермейтін меморатты атап өтеді. Ғалым олардың пайда болуы, тарихи қалыптасуы, жанр түрлерінің дамуы туралы көркемдік пен өмір қатынастарын басшылыққа алады: шындық пен қиял немесе нақты өмірдің өзінен алынған оқиғалардан тұруында. Аңыздық прозаның түрлерін анықтауда ғылымда туындының мазмұны, шындықпен қатынасы, әлі де халық арасында пайда болып, фольклорлық шығармалар қатарына қосылып жатқан туындыларды алуымыз керек пе деген тұстар мәселе етіп қойылып, шешудің жолы ретінде ұсынылғаны, тәжірибеге алынғанын айта келіп, соншалықты нәтиже де бермегенін жазады. Ғалым жанрларға топтауда шығарманың мазмұнының шындықпен қатынасын алуды негіз етіп ұсынады. Аңыздық проза түрлерін жіктей отырып, олардың әрқайсысына жеке тоқталады. Бұл ретте аңызға қатысты пікірлері аңыздық прозаның жалпы ортақ белгілерін сақтай отырып, қалыптасқандығы анық. Ғалым С. Қасқабасов М. Әуезовтің аңыздың жанрлық ерекшеліктері туралы ойларын негізге ала отырып, кейіпкерлерді екі циклдік топқа бөліп: біріне – Қорқыт, Асан, Алдар көсе, Қожанасырлар туралы, екіншісіне – күй аңыздары жатады деген ойын құптай отырып, бұл зерттеу кейіннен қазақ фольклортану ғылымында зерттелуден тыс қалып, терең қарастырылмағандығын анықтайды. Қазіргі қазақ фольклортануындағы өткір қойылып отырған мәселе – терминнің атауы: легенда, предание, ұғымдарының қатар жүруі. Ғалым аңызды – предание, эпсана-хикаят – легенда болады дейді. Аңыз жанрының басты сипаттарын анықтауда келесі тұстары қарастырылып, олардың белгілері ашылады.

1. Аңыз жанрының тегі рулық-тайпалық қауым кезінен басталады. Рулардың шығу тегін баяндайтын шежірелер – осының дәлелі. 2. Қалыптасуына тарихи шындық пен дерек ықпал етеді. Әр дәуірдің іздері де қалып отырады. 3. Ру, тайпалар тарихына қатысты аңыздарға хроникалық сипат тән. Оқиғаның уақыты шамамен беріледі. Бірақ оқиғаға қатысушылар міндетті түрде қалады. Бұндай аңыздарда көркемдей аса бола қоймайды. Батырлық ертегі мен қаһармандық эпостардың бастауы. 4. Аңыздың сюжетіне тарихта болған оқиғалар, белгілі адамдар, жер-су, елді мекен аттарының шығуына негіз болған оқиғалар суреттеледі. Осыдан да халық аңыздарды шындық деп қабылдаған. 5. Тарихтағы деректер түрлі айтушылардан өтуіне қарай өзгеруі де мүмкін. Аңыздағы оқиға үшінші жақтан, өткен шақпен баяндалады. 6. Аңызда ғажайып оқиғалар болмайды. Қиялмен өрнектелген кейіпкерлер де кездеспейді. 7. Аңыздың өзге фольклор жанрларынан өзгеше бір тұсы – оқиға бір ел, бір тайпа, бір рудың, аймақтың тарихы болып саналады. Бұл аңызға нақтылықты да береді. Аңызды білу аз, аңыздағы оқиға өтетін жерді білудің маңызы үлкен. Соңғы белгісен қарай С. Қасқабасов аңызға анықтама береді.

«Аңыз дегеніміз – бір мекеннің, жергілікті жердің, я болмаса, бір елді, тайпаның, рудың ауызекі шежіресі (устная хроника), бір аймақта болған оқиғаның әңгімесі. Бұл арқылы С. Қасқабасов аңыздарда да жинақтау болатындығын еске салады. Аңыздардың жанрлық сипаты – тарихи шындық болады, ел басындағы өткен оқиға мен дерек алынады дей келіп, оның көркемөнер үлгісі – фольклор туындысы ретіндегі белгісі жинақтау мен көркемдеу тәсілдері де тән екендігін нақты анықтайды. Аңыздың басты ерекшелігі – тарихилығы мен жер-су, елді мекен атауларына байланысты болады. Сондықтан да оларды ғалым фольклортану ғылымында қалыптасқан тарихтық және мекендік (топонимикалық) деген бөліністерде тақырыптық ұстаным ескерілген. Кез келген тарихи аңызда мекендік те, ал топонимикалық аңызда тарихи деректер де кездеседі. Бұлай бөлу олардағы сарынға ғана байланысты алынған. Дегенмен, ғалым ғылымда қалыптасып қалған осы бөліністі өз зерттеуінде сол қалпында қалдырады. Бұл бөліністер шартты, топонимикалық деген тұста тек жер-су, елді мекен атауларының шығу төркініне қатысты мазмұнды түсінуді қажет етеді.

Ғалымның аңыз туралы зерттеулерінің үлкен бір маңызды тұсы – аңыздағы сюжет

арқылы өткен тарихи оқиғаны анықтау. С. Қасқабасов сыр бойындағы Жанкент қаласы туралы аңызды алады. «Жанкент қаласы туралы», «Арыстан Алып пен Тойма сұлу», Көккесене» деп аталатын аңыздар 8-11 ғасырларда болған оқиғалардан сыр береді. Ә. Марғұлан зерттеген аңызды, В. Верещагин жазып алған сөзді мысалға келтіреді. Бұл зерттеулер бойынша Жанкент қаласын жылан жалмап қойған. Аңыз ізімен Ә. Марғұлан «Қорқыт ата» кітабы мен «Оғызнамедегі» бешенелердің қазанбектің ордасын қиратқан оқиғасымен байланыстырады. Жанкент қаласының қирауы бір ғана кезеңмен емес, бірнеше рет болған соғыстардың кесірінен деп есептейді. Бұл арабтардың, монғолдардың, Ақсақ Темірдің жорықтары мен шапқыншылығын кейін қираған деп анықтайды. Дегенмен, аңызда оқиғаның алғашқы кезеңдерінің ізі сақталған. Ол арабтардың қалаға басып кіруі туралы болуы мүмкін деген пікірді береді. Кейінгі кезеңдерде шығармаға көптеген жаңа оқиғалар араласып, өзгере бастаған. Көркемдік тәсіл өзгерген. Оқиға сарынына жаңа тұстар қосылған. Осылардың барлығын ескере келе, бұл аңыздан гөрі эпсана-хикаят болады.

1. Ғалым оны шығармадағы ғажайыптық (фантастика) бар ғана емес, басты қызметті атқарып тұруымен де бөлек дейді. 2. Хикаяттың басты белгісі – діни мифологияның кездесуі десек, Бірнеше халықтардың эпсана-хикаяттарында бар айдаһар, немесе ордалы жылан туралы оқиғаның кездесуінде деп түсіндіреді. Ғалым Жанкент туралы аңызды талдай отырып, оның жанрлық сипаттарын анықтап береді. Сол арқылы бұған дейін дәлелдеген аңыздың басты белгісі тарихи оқиғаның ізін, тарихи кейіпкердің бейнесіне қатыстылықты ашады. Бұл көне аңыздарға тән белгі. Осындай аңыздың эпсана-хикаяттық өзгерістері – қазақ фольклорындағы ежелгі кезеңдерді суреттейтін Қорқыт, Алып Арыслан туралы әдеби нұсқалардың да негізгі сипаттары. Ғалым Қорқыт жайындағы аңыздарды талдауда да тарихи деректерді негізге алады. 1. Қорқыт туралы әңгімелерде қазіргі еліміздің жерін 8-10-ғасырларда мекендеген, әсіресе Сыр бойында, Жетісу мен Арал, Каспий жерлерінде өмір сүрген оғыздармен байланысты айтылатындығы. 2. Қорқыт жайындағы әңгімелер тек қазақта ғана емес, түркі елдерінің оғыз бұтағында жиі құрметтеледі. 3. Алғашында аңыз түрінде пайда болып, келе-келе әңгімелер бір бейненің бойына – Қорқыттың бойына жинақталған. 4. Қорқыт жайында қазақ фольклорында шындық оқиғамен байланысты деректер жоқ. Ол туралы оқиғаларды баяндайтын әңгімелер түркі-оғыздарда ортақ. Сондықтан да, бұлар эпсана-хикаят болады. 5. Қорқыт жайындағы әңгімелер туралы талдауды Жиренше шешен, Асан қайғы туралы да тұстардан кездестіреміз. Ендеше бұларды да эпсана-хикаяттар қатарында алынуы керек. Аңыздың жанрлық белгілерін сақтағандары – қазақтардың монғол шапқыншылығы кезін суреттейтін әңгімелері. Монғол шапқыншылығы кезін суреттейтін аңыздардың оқиғалары «Монғолдың құпия шежіресімен» сәйкес келеді. Оқиғаның желісі, кейіпкерлер аттары т.б. тұстары бірін-бірі қайталап, оқиғаның тарихи деректерін дәлелдей біледі. Қазақ аңыздарының ішінде ең көп тарағаны әрі фольклорлық белгісін сақтағаны, тарихи деректері шындық оқиғамен қабыса алатындары да осы кезеңнің аңыздар. Шыңғыс хан, Жошы ханы, Әмір Темір, Жәнібек хан жайындағы әңгімелерді суреттейтін «Ақсақ құлан» аңызындағы тарихи адамдар түрлі нұсқада әр түрлі. Аңызды фольклорлық үлгі деп есептесек, бұндағы оқиғалар кезеңі, кейіпкерлері т.б. да өзгеріп отырады. Аңыздың желісіне Шыңғыс хан, Жошы хан, Темір, Алаша, Жәнібек хан мен баласы туралы оқиға алынады. «Міне, бір ғана сюжетті (оқиғаны) баяндайтын бірнеше шығармада кейіпкерлер әр басқа. Алаша, Шыңғыс, Жәнібек, Темірлан, Жошының өзі. Бұлар әр заманда өмір сүрген адамдар, бірақ мұндай анахронизм бізді шошытпауға тиіс., өйткені тарихи аңыз фольклорлық жанр болғандықтан тарихи дәуірлерді, оқиғалар мен адамдарды жылнамадағыдай дәлме-дәл суреттемейді, оларды тарихи циклдену (историческая циклизация) заңына сәйкес өзгертеді. Олай болса, өлген баланың әкесі болып бірде Шыңғыстың, бірде Алашаның, бірде Жошының, бірде Жәнібектің көрінуі тарихи аңызды фольклорлық жанр ретінде тағы да бір сипаттайды» [13, 139]. Ғалым «Ақсақ құлан» аңызына қатысты бірнеше мәселелерді анықтайды.

1. Шығармадағы фольклорлық белгілерді: кейіпкерлер суреттелуі, көркемдік әдіс,

анохронизм, тарихи циклдену т.б. 2. Аңыздың кейіпкерлері: Шыңғыс хан пен баласы Жошы хан. 3. Аңыздың тарихи жағдайлармен байланысы, аңыздың шындықпен деректермен дәлелі: Шыңғыс пен Жошы өмірлеріне қатысты деректер, оқиғаның тарихшылар зерттеуі бойынша мәліметтермен сәйкестігі, Жошы күмбезін қазу кезіндегі деректер (В. В. Бартольд, Лубсан Данзан, Тизенгаузен В. Г., Ә. Марғұлан т.б.). 4. Аңыздың сюжетті музыкамен естірту түрін қандап алуы. 5. Аңыздың мақсаты (идеясы) – Жошының өлімін естірту емес, Шыңғыс ханның зұлымдығын жеткізу, қаталдығын көрсету, өнердің құжіретін таныту. 6. Аңыздың түпнұсқасын ұсынады. Бұл 15-16 ғасырлардағы түркі тілінде шыққан «Шалжарат аль-атрак» (Түрік шеджіресі) атты еңбекте беріледі. 7. Аңыздың композициялық құрылысы: үш бөліктен тұрады. 1) Жошының аңғы шығуы, жаралы құланның оны өлтіруі; 2) Шыңғыстың жарлығы, Кертұғаның (Кет Бұқа атты Ұлы жыршы күйші) күймен жеткізуі; 3) Шыңғыс ханның домбыраның шанағына қорғасын құюы. Қазақ аңыздарының ішіндегі Алтын Орда кезеңіндегі оқиғалар туралы аңыздарда уақыт нақты емес. Бірақ сол кезеңнің тарихын аша алатын оқиғалар шоғыры бар. Бұған Тоқтамыс, Едіге, Сәтемір, Хабардин деген кейіпкерлер туралы аңыздар дәлел болады. Оғыз-қыпшақ заманының аңыздары, монғол шапқыншылығы, Алтын Орда кезеңіндегі оқиғалар туралы аңыздардан да Қазақ хандығы заманындағы тұлғалардың істерін баяндайтын аңыздардағы тарихи оқиғалар мен кейіпкерлер және оларға қатысты сюжеттерде байланыс әлдеқайда нақты сақталған.

Ғалым аңыздардың ішінде жоңғар-қалмақ шапқыншылығы кезеңін суреттейтін аңыздарға тоқталады. Халықтың ел мен жерді қорғауға аттанған күресі, ел ішіндегі түрлі қақтығыстар, «Ақтабан шұбырынды» оқиғаларына қатысты шығармалар мол екендігін жазады. Аңыздардан ел қорғаған хандар, батырлар мен жұртты ұйытқан би-шешендер аты құрметпен аталады. Абылай, Қабанбай, Бөгенбай, Қазыбек, Байғозы, Жапақ сияқты тұлғалардың аттарын атап, Абылай жайындағы аңызды талдап, осының негізінде тарихи аңыздардың ерекшеліктерін ашады. Ғалым 18-ғасырда туған халық аңыздарындағы тарихи оқиғалар өткен істермен барынша дәл келеді, әлдеқайда нақты бейнелейтіндігін көрсетеді. Осы кезеңдегі аңыздардың тағы да бір ерекшеліктері – бұрын болған оқиға баяндалып қана қоймайды, өз уақытының өзекті деген басты тұстарына назар салынып, нақты кезеңдік тарих ашылады. Топонимикалық аңыздар – нақты оқиғамен байланысты тарихи шындықтың суреттері. Қазақ әдебиетінде жер мен су, өзен мен көлдерге арналған аңыздар мол. Қазақ – кең дала мен асқар таулы, көкорай жайлауды, шексіз байтақ жерді мекен етіп, табиғатпен етене бірге өмір сүрген халық. Сондықтан да қазақтың топонимикалық аңыздарында елдің қиялы мен сезімі, ойы мен шығармашыл танымы араласып кететіні анық. Осындай сипаттарды ескеріп, ғалым топонимикалық аңыздарды анықтауда олардың тарихи оқиға мен өмірде болған адамды алуын басты нысан етеді. Топонимикалық аңыздардың белгілері: 1. Нақты жер-су, елді мекен аттарын ашатын тарихи оқиға мен тарихи тұлға, кейіпкерлерге негізделуі шарт. 2. Қиял-ғажайып, өзгеше тылсым дүние шығарманың негізіне алынбауы керек. 3. Шығарманың идеясы – елді мекен аталуының қалай пайда болғанын айту емес, жер мен суға, елге қатысты тарихта болған оқиғаны баяндауы қажет. 4. Ел мен жердің атауының қалай пайда болуын түсіндіретін әңгімелерді – миф, эпсана-хикаят деп алу қажет. 5. Ел мен жер атауының пайда болуы туралы баяндалатын оқиға шындықпен сәйкес келсе, аңыз болады. 6. Топонимикалық аңыздарға көркемдеу молырақ болса, туындының тағлымдық, ғибраттық сипаттарын арттырады. 7. Тарихи аңыздың оқиғасы бізден алыстаған сайын оқиға да күңгірттене бастайды. Көркемдік басым түсіп, аңыздық белгісі жоғалып, эпсана-хикаятқа айналады. 8. Қазақ әдебиетіндегі топонимикалық аңыздарды екіге бөліп қарастырылады. 1. Тарихи оқиғалармен байланысты, топонимикалық сарын мен болған оқиғаның араласуынан тұрады. 2. Дәл тарихи деректі ашып бере алмайтын, бірақ шындыққа жақын келетін шығармалар. Аңыздардың топонимикалық белгілерін анықтауда бірнеше аңыздарға талдау жасайды. Соның ішінде С. Қасқабасов аңыздардың уақыт өте, замандар бойында эпсана-хикаятқа айнала бастайтыны жайында айтады. Аңыздың эпсана-хикаятқа айналуына тарихи деректерден айырылуы, келе-келе әңгіменің қиял мен көркемдеуге көбірек ұшарауы себеп болатынын жазады. Замандар,

дәуірлер өтеді. Аңыздағы әңгіме көмескі тарта бастайды, оған кейінгі айтушылар қиял мен түрлі оқиғаларды қосады. Сөйте-сөйте тарихилық белгісін ақырын-ақырын жоғалта бастайды. Осыдан бастап ол эпсана-хикаятқа көше бастайды. Ғалым аңыздар туралы зерттеулерінде қазақ аңыздарын зерттеушілердің пікірлерін, әлем халықтарының аңыздарын талдаушылардың көзқарастарын жан-жақты назарға ұстайды. Бірақ өзінің әдісі – халық ауыз әдебиетін жасаушы халықтың тарихи, тұрмыстық, шаруашылық, рухани ерекшеліктерін басты нысан болады. Сонымен бірге қоғамның даму заңдары, көркемдеудің тәсілдері мен оның кеңістікпен, ортамен байланысын үздіксіз еске салып отырады. С. Қасқабасов қазақ аңыздарын зерттей отырып, оларды жалпы аңыздық проза деп алып, аңызды соның бір жанрлық түрі ретінде алып зерттейді. Аңыз туралы бұған дейінгі пікірлерге жаңа тың ойлар қосады. Бұл – теориялық және тарихи жағынан өзінің дұрыстығын дәлелдеген тәсілдер. Ғалым типологиялық тәсілдің тиімділігін атай отырып, осы тәсіл арқылы аңыздың белгілері мен әдеби сипаттарын анықтайды. Жанрдың шығу тектеріне мен ішкі даму және қалыптасу шарттары мен табиғатына көңіл қояды. Қазақ аңыздары елдің тарихы мен өткен күндерінің белгісі болуы шарт. Халықтың тарихының негізін құрауы керек деген басты ұстаныммен алады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қасқабасов С. XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ фольклористикасы // Қазақ фольклористикасының тарихы – Алматы: Ғылым, 1988. 146-147 б. б. 2. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар. – Алматы: Ғылым, 1985 – 368 б.
2. Қасқабасов С. Жаназық. Әр жылғы зерттеулер. Астана: Аударма, 2002. – 584 б.

ӘОЖ 378.091

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ МАҚСАТЫ

Ибрагим Қ.Ә.¹ п.ғ.к., **Касенова С.А.¹** PhD доктор, **Ибрагим И.Ә.²** т.ғ.м.
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Алматы облысы бойынша педагог қызметкерлердің
біліктілігін арттыру институты»¹, Алматы қ.
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Түркістан облысы және Шымкент қаласы бойынша
педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты»², Шымкент қ.

E-mail: kairat.ibragim@mail.ru, k.samal88@mail.ru, indira.ibragim@mail.ru

Қазіргі күннің басты талабы - мемлекеттік тілді оқытуда отандық және халықаралық озық үлгілерді, тиімді әдіс-тәсілдерді жүйелі пайдаланып, оқушылар бойында тілдік дағдыларды қалыптастыру қажет. Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша қазақ тілі пәнін оқыту мақсаты оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту арқылы ана тілін қадірлейтін, оның қоғамдық мәнін түсінетін тұлға қалыптастыру, тілдік нормаларды сақтап, дұрыс қолдана білуге, еркін сөйлесуге және сауатты жазуға үйрету. Қазақ тілін жетік меңгерту арқылы оқушылар барлық ғылым салаларынан білімді игеруге мүмкіндік алады. Оқушылар пәндік оқу арқылы қоғамға араласуға қажетті жазылым, айтылым, тыңдалым, оқылым дағдыларын дамытады.

Тірек сөздер: қазақ тілі, ана тіл, жаңартылған білім беру мазмұны, тілдік дағды, тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым.

Основной задачей сегодняшнего дня является необходимость систематического использования лучших отечественных и международных образцов, формирование языковых навыков у учащихся, систематически используя эффективные методы. Цель

обучения казахского языка в обновленном содержании образования – развивать язык, посредством развития языковых навыков учащихся, формировать личность, уважающий родной язык, и понимающий его социальный смысл, научить хранить языковые нормы и использовать их, свободно общаться и грамотно писать. Изучив казахский язык, обучающиеся смогут овладеть знаниями во всех областях науки. Учащиеся развивают навыки речи, слушания и чтения, необходимые для изучения предметов.

Ключевые слова: казахский язык, родной язык, обновленное содержание образования, языковые навыки, аудирование, говорение, чтение, письмо.

The main task of today is the need to systematically use the best domestic and international models, the formation of language skills in students, using effective methods systematically. The goal of teaching the Kazakh language in the renewed content of education is to develop the language by developing the language skills of students, form a person who respects the native language and understands its social meaning, learn to store language norms and use them, communicate freely and write competently. After studying the Kazakh language, students will be able to master knowledge in all fields of science. Students develop speech, listening and reading skills necessary for learning subjects.

Key words: Kazakh language, native language, updated content of education, language skills, listening, speaking, reading, writing.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев 2018 жылғы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан Халқына Жолдауында: «Барлық жастағы азаматтарды қамтитын білім беру ісінде өзіміздің озық жүйемізді құруды жеделдету қажет. Білім беру бағдарламаларының негізгі басымдығы өзгерістерге үнемі бейім болу және жаңа білімді меңгеру қабілетін дамыту болуға тиіс» деп көрсетті [1]. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы – заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама болып табылады.

Жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес, қазақ тілін оқытуда жаңа технологиялық әдістерді қолдана отырып, сапалы білім беру мәселесі басты назарға қойылып отыр. Қазақ тілі пәнін әрі тартымды, әрі қызықты, әрі сапалы болуы әр пән мұғалімдерінің өзіне, білім деңгейіне, кәсіби шеберлігіне байланысты. Оқу-тәрбие негізі – сабақ. Сондықтан сабақ тартымды, әсерлі, мақсатты, айқын, қызықты және толық мәнді болуы тиіс.

Мұғалімдердің пайдаланатын оқыту әдісі (яғни, педагогикалық әдістемелер) оқушыларды оқытудың ең жоғары стандарттарын қамтамасыз ету үшін маңызды. Хэтти (2011) білім беру шараларының оқушыларға әсерін талдау үшін жүргізілген 60 155 педагогикалық зерттеу аясында 9000-нан аса метаталдау әдісін пайдаланды. Олар мұғалімдердің педагогикалық шеберлігі алдында қол жеткізген жетістіктерден кейін оқушылардың алға жылжуына айтарлықтай септігін тигізетінін дәйекті түрде көрсетті. Мұғалімдер пайдаланатын әдіс оқудың тиімділігіне елеулі әсерін тигізеді.

Белсенді оқу оқушының мұғалімді енжар тыңдап қана қоймай, белсенді жұмысқа тартылуын көздейтін оқыту және оқу әдістерінің бірі болып табылады. Қазақ тілінде оқытатын мектептердегі қазақ тілі сабағында топтық және жұптық жұмыстар, рөлдік ойындар мен дебаттар қолданылады. Қызметтің мұндай түрлері оқушылардан өздері тапқан ақпаратты талдау және түсіндіру үшін зерттеу және жоспарлау дағдыларын қолдануды талап етеді, басқаларды оқыту нәтижелері бойынша таныстырылымдарды, болашақта өз дағдыларын жақсарту мақсатында басқа нәтижелерді бақылауды және талдауды қажет етеді. Оқу үдерісі, өзінің табиғаты бойынша ойлаудан тұруы керек және ми құрылымында өзгерістер туғызуы керек. Ми неғұрлым белсенді жұмыс істеген сайын, оқу үрдісі соғұрлым қарқынды жүзеге асады. Хэтти (2014) біздің адам миы ақпаратты өңдеп, оны түсінуге

мүмкіндік беретінін, ал мұғалімнің тоқтаусыз сөйлеуі миға шамадан тыс аса көп ақпарат «жүктемейді» және ол оқушылардың қызығушылығын жоғалтуға әкеліп соғатыны, сол сәтте оқудың нәтижелілігі айтарлықтай төмендеп кететіні туралы біздің хабардар екенімізді сипаттайды. Ал белсенді оқу, керісінше, оқушылардың белсенді қызметпен айналысу арқылы мұғалім берген ақпараттың мәнін ұғынып, алған білімдерін есте сақтап, оны қолдана алуын қамтамасыз етуді көздейді. Хәттідің мидың қызметін талдай отырып жүргізген шолуы дағдыларды меңгерту шеберлігі тек іс жүзіндегі белсенді қызмет арқылы жүзеге асатынын, демек, оқушылар тек тыңдаумен айналыспай, білім алуда белсенді әрекет етуі керек екендігін көрсетеді [2].

Оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыру үшін оқу процесі және мұғалімнің жеке тұлғасын ұйымдастырудың үлкен мәні бар. Яғни, білім беруші мен білім алушы екеуінің арасындағы дидактикалық үдерістің барлық аспектісі педагогикалық тұрғыдан жолға қойылуы тиіс. Білім алушыны теориялық деңгейде оқыту үшін арнайы бағдарлама мен білікті мұғалім қаншалықты қажет болса, соншалықты оқу-танымдық қызметін шебер ұйымдастыруға болатыны сөзсіз.

Оқушылардың теориялық ойлауын дамытуда олардың «жаңашылдық сезімдерін» ұштау, «шығармашылық қабілеттерін» дамыту, «соны шешімге» келудің психологиялық және логикалық жолдарын, олардың ерекшеліктерін үйретудің маңыздылығы зор.

Оқушыларды ынталандырудың педагогикалық аспектілерінің бірі – қызығушылық екендігін ғалым Абыканова Б.Т. өз ғылыми жұмысында терең зерттеп көрсеткен [3]. Бүгінгі күні әлем қарыштап дамыған сайын, қоғамда білім алушылардың ой-түйсігінің қабылдауы, білімге деген қызығушылығы, танымдық көзқарасы өзгере түсуде. Сондықтан, білім алушыларды оқуға қызықтыру, назарын аудару, ынталандыру, шығармашылық қасиетін дамыту білім беру ісінде өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Қазақ тілі пәні тіл сауаттылығы мен сөз байлығын, айналасындағы адамдармен еркін қарым-қатынасқа түсу қабілетін дамытатын ерекше пән. Сондықтан, бұл пәнді тартымды жұмыстармен қызықтара білудің маңызы зор. Оқушылардың қазақ тілі пәнін оқуға қызығушылығын ояту мақсатында педагогикалық ойындар, «Фантастикалық елестету» әдісі, «Мәселелі тапсырма» әдісі, «Таң қалдыру» әдісі, «Ертегі желісімен жаттату» әдісі, т.б. қолданылады (сурет 1). Бұл әдістердің оқушылардың психологиясына тигізетін әсері көп, сабақ кезінде балалардың ортамен қарым-қатынасы кеңейіп, таным қабілеті өсіп, мінез-құлқы қалыптасады, әдістің сан алуандылығы балаларды достыққа, адамгершілікке, тапқырлыққа, шапшаңдыққа баулиды.

Қазақ тілі пәніне оқушыларды ынталандыру, белсенділіктерін арттыру оқытудың әдістері мен стратегиялары немесе технологияларға негізделуі тиіс. Олардың бірқатары мыналар:

1. «ОЙЛАН, ЖҰПТАС, ТАЛҚЫЛА» (Kagan, 1997). Ой шақыру стратегиясының негізгі түрлерінің бірі. Итермелеу, ояту сатысында мақсатты жақсы көрсетеді, себебі кез келген оқушыға өзінің алғашқы білетіндеріне оралып, оның ішінде осы түсінік пен сөзге қатысты білетіндерін таңдап алуға мүмкіндік береді. Өзінің тізімін жұбымен бөліскенде, көбірек сөздер мен идеялар алуға көмектеседі, сонан соң топта талқылау, соңғы тізімін нақтылау үшін қажет, мәңгілік деп есептелген керексіздері алынып тасталды, кейбір білімдер қосылды.

2. INSERT (Vaughn & Estes, 1986). Бұл түсінудің жеке меншік үрдісінің мониторинг әдісі. Әр білім алушының өзіне «мәселе жөнінде не білемін», «менде қандай күдік туды», «осы материалдан жаңа не білдім» және «жұмыс барысында қандай сұрақтар пайда болды және қандай сұрақтар ашылмай қалды» деп баға беруінің маңызды екені түсінікті. Осы төрт пункт өзін-өзі бағалаудағы кез келген сәтте өзекті.

3. «ПІКІРТАЛАСТАР». Оқушылармен жүргізуге өте тиімді әдістің бірі - пікірталас. Пікірталастың мақсаты жеңімпаздар мен жеңіліске жеткендерді анықтау емес, керісінше, тіпті басқаларда қарама-қайшы пікір болса да, өз ойын дәлелді негіздер келтіре отырып, оны қорғай білу дағдыларын дамыту. Сын тұрғысынан ойлаудың тірек элементтері адамдарға қарсы шығу емес, дәлелдермен, негіздермен және дәйектемелермен идеяға толы

пікірталастармен жұмыс болып табылады. Пікірталас оқушының өзінің пікірін ұстанып, негізсіз қарсы шығуды емес, пікірталасқа түскен сұрақ бойынша бір бағыты шешім қабылдауға үйретеді, өзінің келтірген дәлелдерін негіздеуге, өзінің ұстанған қағидасын қорғай білуге, өзінің идеясын нақтылай білуге үйретеді.

4. «ҚҰРЫЛЫМДАЛҒАН ШОЛУ» (Ausubel, 1968). Сабақ басында оқушыларды ынталандыру үшін және алдағы мәселемен таныстыруға дайындау үшін тірек түсініктермен таныстыру үшін қысқаша лекция немесе кіріспе сөз. Егер осы сабақтағы материалдан өткен сабақпен байланысы аз болған жағдайда, бұл стратегия өте қажет болып табылады. Сөйлеуге 5 минут қана уақыт бөлу керек.

5. «СЕМАНТИКАЛЫҚ КАРТА» (Heimlich, 1985). Оқушылардың тірек-терминдері арқылы олардың ассоциацияларын анықтауға бағытталған графикалық органайзер болып табылады.

6. «ТЕРМИНДЕР АРҚЫЛЫ БОЛЖАУ». Білім алушылардың оқығалы отырған тақырыптарын болжауға итермелеуге бағытталған тәсіл.

7. «БАҒЫТТАЛҒАН ОҚУ» (Stauffer, 1969; Gunning, 2000). Білім алушыларды оқу барысында сұрақтар арқылы түсінуге бағыттайтын стратегия. Оқушылар оқу үрдісін әр мағыналы абзац сайын тоқтатып отырады. Оқытушы тақырыпты алдын ала мағыналы бөліктерге бөлу керек. Сонан соң оқытушы түсінуге бағытталған әр үзінді бойынша, әр бөлікті оқығанға дейін немесе оқыған соң қойылуы мүмкін сұрақтар ойластырады.

8. «ИДЕЯЛАР ЖИНАУ». Тақырып бойынша сұрақтар қою – ой шақыру тәсілінің бір түрі және сонымен бірге, идеяларды тез жинау әдісі болып табылады. Бұл стратегия оқушылардың алдағы талқылауға арналған тақырып бойынша бұрынғы алған біліміне шолу жасауына мүмкіндік береді. Сабақ соңында білім алушылар қорытынды сұрақ қояды, оқытушы сұрақтарды жинайды және бұл келесі сабаққа тамаша мүмкіндіктер береді және материалдың қалай және қаншылықты меңгерілгені туралы маңызды диагностикалық ақпаратпен қамтамасыз етіледі.

9. РАФТ (Santa, 1988). Әртүрлі тақырыпты тәжірибеден өткізіп, әртүрлі аудиторияға бағыттап, әртүрлі мақсатта жауап беріп және тақырыпты таңдай отырып, оқушылардың жазу дағдысын дамытуға мүмкіндік береді. Басқаша айтқанда, РАФТ – дегеніміз – бұл Рөл, Аудитория, Формат (қалып), Тақырып. Бұл, іс-әрекеттің жазбаша нысаны әдетте, сабақтың, нұсқалау сатысында қолданылады. Іс-әрекеттің бұл түрі оқушылардың қызығушылығы мен сұрақтарына бағытталып құрылған. Жасанды жұмыстарға қарағанда, бұл жұмыстың маңыздылығы – ол түпнұсқаға сәйкес болып келеді.

10. «ЖИГСО» (Slavin, 1994). Оқушылардың бірін-бірі оқытуда көмектесуіне арналған жұмыс түрі. Бұл жұмыс білім алушылар зерттеу жүргізгенде немесе мәтінді оқыған кезде пайдаланылады. Сондықтан, оқытушыдан алдын-ала нақты дайындық талап етіледі, тапсырмалар жеке қағаздарда жазылуы тиіс. Мұнда әрбір оқушы материалды толық меңгереді. Материалдың өзі қарастырған бөлігін түсіндіргенде, олар сарапшы бола алады. Олардың әрқайсысы басқадан үйреніп, басқаны үйретуде белсенді рөл атқарады [4].

Бүгінгі күнгі еліміздегі білім беру жүйесіндегі ең басты міндет – білім берудің ұлттық модуліне көшу арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу. Қазіргі заман талабына сай пән оқытушысы ғана болу аз, оқытушы – ұстаз, инноватор, иннотехник болуы тиіс. Қазақ тілі пәнінің мұғалімі иннотехник дәрежесіне көтерілу үшін өз пәніне сәйкес инновациялық технологияларды меңгеру керек, содан кейін пән бойынша қандай тақырыпқа пайдалану керектігіне тиімді зерттеу жүреді. Оқытушы білім алушының табиғи дарын, қабілетін ашу, жас ерекшелігін ескере отырып, интербелсенді әдістерді тиімді пайдалана алғанда ғана өз пәніне ынталандыра алады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар <https://www.akorda.kz/>.

2. Қазақ тілі пәні бойынша оқу бағдарламасы. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, ҚР Жалпы орта білім беретін мектептері, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясымен бірлесіп құрастырған. 3-кезең. 2014.

3. Абыканова Б.Т. Компьютерлік технологияны пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың дидактикалық шарттары. / пед.ғ.к. – дисс. – Алматы, 2005. - 143 б.

4. Әлімов А.Қ., Интербелсенді әдістемені ЖОО-да қолдану мәселелері. Оқу құралы. Алматы, 2013.

УДК 541.124

ЕСТІМЕЙТІН БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН КЕМШІЛІКТЕРДІ ТҮЗЕТУ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ

Ибрагимова Қ.К.¹ доцент, аға оқытушысы, **Ибрагимова А.Т.**², тәрбиеші
І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті¹, Талдықорған қ.
Талдықорған қаласындағы есту қабілеті бұзылған балаларға
арналған мектеп-интернаты²

Қазіргі кезде педагогикада да, соның ішінде дефектологияда көптеген жақсы өзгерістер болып жатқаны сөзсіз. Айналадағы алуан түрлі дыбыстарды, сөздерді, ести алмаған балаға, дыбыстардың айтылуын қалыптастыра отырып, сонымен қатар сөйлеу тіліндегі кемшіліктерді түзетуге болатыны осы мақалада айтылған.

Тірек сөздер: *концентрлік тәсіл, фонетикалық жаттығу, есту және көру-есту қабылдау, дыбыс артикуляциясы.*

Нет сомнений в том, что сегодня в педагогике происходит много изменений, включая дефектологию, в которой могут быть сделаны исправления различных звуков, слов, слов для слабослышащих детей, произношение звуков, а также исправление дефектов речи.

Ключевые слова: *концентрический метод, фонетические упражнения, слухозрительное восприятие, слух звука, артикуляция звука.*

There is no doubt that many changes are taking place in pedagogy today, including defectology, in which correction of various sounds, words, words for hearing-impaired children, pronunciation of sounds, as well as correction of speech defects can be made.

Key words: *concentric method, phonetic exercises, auditory-visual perception, hearing, sound articulation.*

Сөздерді дұрыс айта білу дегеніміз - сөздерді бөлмей бірге, орфоэпия ережесі мен дыбыс құрамын сақтай отырып айту (дәл айта білу, немесе сөздерді айтуда қолданылатын оқытудың шоғырлау тәсіліне сәйкес белгіленген алмастырулар қолдана отырып сөздерді шамалап айта білу). Сөздерді айтуда кездесетін ақаулар оны дұрыс айтуды сипаттайтын кез келген көрсетілген жақтарға да байланысты болуы да мүмкін. Сөздерді айту кезінде кездесетін ақауларды атап шығайық:

- сөздерді бірге айту кезінде кездесетін қателіктер-сөздерді буынға бөлу («қа-рын-даш»), бөлікке бөлу («қарын-даш»), бөлікке бөлу кезінде жеке дыбыстарға көп тоқталу («қа-р-ын-даш» немесе «қары-н-да-ш»), дыбыстап айту («м-а-м-а», «ү-с-т-е-л»);

- сөздерде дауыссыз дыбыстардың топталып кездесетін жерінде жіберілетін қателіктер, олар дыбыстау элементтерінің пайда болуын білдіреді және бір-біріне жақын

тұрған дауыссыз дыбыстар тобындағы бір немесе екі мүше артикуляциясын алып жүреді («қалыам», «шықаф», «сызгыш»)

- сөздерді айту кезіндегі ауызша екпіннің бұзылуы, яғни сөздерді бір сарынмен екпінсіз айту («қылқалам», «сызгыш», «қарындаш») немесе екпіннің орны алмасқан кезде («қылқалам», «қылқалам», «қылқалам»);

- дыбыс құрамының бұзылуы оқушылар сөздің дыбыстық-әріптік құрамын нақты білмегендіктен бұрмалап айтады («алмұрт» сөзінің орнына «амут», «жастық» сөзінің орнына «шатық»), сонымен қатар балалардың бұрмалап айтуы дыбыстарды айту кезінде ақаулармен байланысты болады. Мысалы, бақылау кезінде сөздер мен буындарды айтуды тексеру барысында оқушылар «с», «м», «н», «а» дыбыстарын дұрыс айтты, ал «ш» дыбысын «с» дыбысымен алмастырып жіберді. Сонымен қатар сөздерде кездесетін «ш» мен «с» дыбыстарын бұрмалап айтты. Мысалы, «шана» сөздері «сана» болып естілді. Ал, кейбір оқушылар үнді «м» мен «н» дыбыстары «мп», «нт» дыбыстарымен айтты («нан» сөздері «нант» болып естілді).

Көбіне сөздерді айтудағы кемшіліктер сөздердің бірнеше жақтарын қамтиды, мысалы, сөз бөліктерге бөлініп, екпінсіз дыбысталаып оқылады. Зерттеу жұмыстарының қорытындыларының көрсеткіштері дайындық және бірінші сыныптарда оқитын оқушылардың өздеріне таныс сөздердегі сөз екпіні мен сөздердің бірге айтылуын тез меңгере алатынын байқатты. Оқушылардың басым бөлігі сөздердің бірге айтылуын меңгеру қабілеттері мұғалім сөзіне еліктеу негізінен жүзеге асады. Егер оқыту барысында мұғалімнің сөйлеу екпіні біршама ақырын болып, содан кейін дұрыс қалпына дейін жылдамдатылса, онда жұмыстың барлық кезеңінде сөйлеу материалына байланысты сөздердің бірге айтылуына қойылатын талаптар берік болып қалар еді. Осыдан сөздің екпіні мен оның бірге айтылуы арасында ешқандай тікелей сәйкестік жоқ екендігін ескеру қажет, кез келген сөз ақырын, әндетіліп және бірге айтылады және керісінше, тез, бірақ мәнерлеп айтылады. Есту қабілеті арқылы қабылдау және оны дамыту бойынша жүргізілетін топтық сабақтар кезінде сөздерді айта білуге оқыту барысын бақылау нәтижесі оқушы сөзі мен педагог сөзінің арасында өте тығыз байланыс бар екендігін көрсетті.

Оқыту үрдесі көпжақты сипатқа ие. Есту кемістігі бар балаларға арналған қазіргі кездегі мектептердің бір міндеті оқу процесінің қарқындату болып табылады. Көрсетілген бұл міндетті жүзеге асыру оқушылардың ауызша сөйлеу тілін меңгеру деңгейімен байланысты. Сондықтан барлық мектептегі оқытуды іске асыру үшін оқушылардың сөздерді дұрыс игеру мерзіміне қарау қажет. Жоғарыда көрсетілгендей, сөздерді меңгеру және бірге айта білу дағдылары, сөз екпініне тоқталу секілді меңгеру жолдары еліктеу болып табылады дегенге ғана тоқтауға болмайды.

Біріншіден, әртүрлі оқушылар сөздерді есту қабілетімен әртүрлі қабылдайды және еліктеуге деген мүмкіндіктері де әртүрлі болып келеді. Оқушылардың басым көпшілігі сөздердің бірге және бөлек оқылуын, екпінсіз, екпінмен айтылатынын айыра алады.

Екіншіден, оқушылар айтатын сөздік материал фонетикалық құрамына қарай біркелкі емес. Бұл қиындық туғызады. Мысалы, «ш» әрпінің артикуляциясын жаңадан игерген бала құрамында «ш» әрпі бар сөздерді айтуға қиналады, оқушы осы сөздерді айтарда сәл кідіріс жасайды

(қарында ш, бақ ша) немесе дауыссыз дыбыстың алдында келген дауысты дыбысты созып айтады (қарынд-аш), яғни сөздің ритмикалық жағын өзгертеді.

Бұл жерде басты мақсат - көріп-есту және есту қабілеті арқылы еліктей отырып сөзді бірге, екпініне тоқтала отырып айта білуге үйрету және кейбір арнайы әдістемелік тәсілдерді қолдана отырып сөздерді дұрыс айтуға қиналатын оқушылардың тез меңгеруіне ықпал ету.

Осындай тәсілдерге мыналар жатады:

1. Мұғаліммен тығыз байланыста сөйлесу

Мұндай сөйлесу кез келген пән бойынша өткізілетін жалпы сабақтарда және жеке

сабақтарда пайдалы. Фонетикалық тәртіп талаптарына сәйкес, негізгі ұғымдары берілген тақырыпта бейнеленетін жаңа сөздер (сөз тіркестері) оқушыларға жазба түрінде көрсетілуі қажет (тақтада, кестеде, оқулықта) сонымен бірге қиын жағдайда сөздер бөлікке бөлініп жазылады. Мұғалім оқушыларға осы сөзді қалай дыбыстап айту керектігін түсіндіреді және оқушылармен бірге дауыстап айтады. Егер оқушылар ішінде осы сөзді айта алмайтын оқушы болса, онда ол осы сөзді жеке сабақтарда айтып үйренеді.

2. Бірқатар буындарды бірге айтуға арналған жаттығулар.

Бұл жаттығулар жеке және жалпы сабақтарда жүргізіледі. Әдістемелік талаптарға сәйкес оқушыларға бір деммен айтылатын буындар ұсынылады: «*nanana*»... немесе «*sasasa*»...немесе «*nanou*». Бұл жаттығулардағы тапсырмалар қарапайымнан күрделіге қарай біртіндеп қиындатыла береді. Мысалы, оқушы бірінші *nana* деген сөзді айтады, содан соң *nananana*. Сонымен қатар, буын құрамына кіретін дауыссыз дыбыстарды ескеру қажет (бәрімізге белгілі, бірқатар шұғыл дауыссыз дыбыстары бар буындарды айтуға жеңіл, ал ызың дыбыстарды айту қиын).

Бірақ сыныптағы оқушылар ішінен қарапайым мысалы, *nana* деген біріккен сөзді айтуға қиналатын оқушыларды кездестіруге болады. Тіпті, мұғаліммен бірге айту барысында және мұғалім артынан қайталау кезінде де (әрине дыбыс күшейткіш аппаратура көмегімен), көптеген сабақтар бойы (кей кезде 5-6 рет болған сабақ ішінде) осындай сөздерді бірге айту нәтижесіне жету өте қиынға соғады. Осындай жағдайда жеке сабақтарда қолданылатын әдістер жалпы сипатқа тән. Оларға екі буынды қосып айтуда дыбыстарға тоқталу әдісі жатады, мысалы, *a_n, a__na, na na*. Бұл жаттығулар оқушының есту қабілетіне біршама сүйене жүргізіледі. Және де олар оқушының дұрыс сөйлей алмау стереотипін жеңе білуге мүмкіндік береді. Мына жағдайды ескеру қажет, осындай бірнеше сөздерге жүргізілетін арнайы жаттығулардан кейін басқа сөздерді айту дағдылары біршама тез жүзеге асырылады. Сонымен бірге, осы жаттығулардың көмегімен оқушы мұғаліммен бірге сөздерді жеңіл қайталай алатын болады.

3. Сөздерді есту қабілеті арқылы қабылдай отырып, әртүрлі екпіндерді айыра білуге арналған жаттығулар.

Оқушыларға осы жаттығулар көмегімен екпінді буынды табу тәсілімен (ұзақ және дауыстап айту) және екпіннің графикалық белгісімен таныстыра отырып, мұғалімге еліктеу дағдыларын дамыту керек. Жаттығулардың басты элементі іс-жүзінде жүргізілетін жаттығулар болып табылады, яғни, екпінді сөздерді айту (жеке және сөйлемдерде айту). Осындай жаттығулармен бірге сөйлеу ырғағын өңдеу жаттығулары жүргізіледі – берілген сөздерді айту кезінде ырғаққа қарай қол шапалақтау, тарсылдату. Сөйлеуге үйрету бойынша жүргізілетін жеке сабақтарда сөздерге жүргізілетін жұмысқа байланысты оқушыға екпінді сөздерді дұрыс айтудың үлгісін береді де, соны дәл солай айтуды оқушыдан талап етеді. Жеке сабақтарда ауызша екпінді бөліп айту іскерлігін қалыптастыру мақсатында басқа арнайы жаттығулар жүргізілмейді. Тек сөздерді айту ырғағы өте төмен оқушыларға ғана қосымша жаттығулар жүргізіледі.

Арнайы жаттығулар санына қолды бір мезгілде ырғақты қимылдату арқылы сөйлеу жаттығулары жатады. Алайда мәнерлеп сөйлеу кіші мектеп оқушылары үшін тән нәрсе, бірақ оларда сөйлеу кезінде қимылдың тоқтап қалуы бәрімізге белгілі. Мұндай жағдайда балаға мұғалімнің қалай айтып тұрғанын және қолдың қалай қимылдағанын көрсету қажет (сөздерді бірге айту кезінде ырғақты және кең қимыл, мысалы, *a__n__, a__n__a, a__na__a* немесе *na__na__nana*; екпінді буынға келген кезде қимылды тоқтатып барып, ұзағынан қимылдату).

Ауызша екпінмен жұмыс жасау кезінде сөйлеу материалдарын айтумен бірге берілген тәсілдерді қолданудың үлкен маңызы бар. Екі-үш адамнан құралған топ болып біріккен оқушылар келесі түрдегі сөз тіркестерін айтады:

«*Анар және Әсем*», «*Анар, Әсем және Талғат*». Бұл сөйлемдер қимылмен бірге айтылады оқушылар бір-бірінің қолдарын ұстап, өте кең түрдегі қимыл жасап, сөздегі

дауысты дыбыстағы екпінді буынға ұзақ тоқталады. Мұндай жаттығулар оқушыларға дыбыс ырғағын табысты меңгеруге мүмкіндік туғызады және олар өз арттарынан дыбыс ырғағын, сөз екпінін өте нашар меңгеретін оқушыларды алып жүреді.

4. Достарының сөзіндегі қателіктерді табу.

Сөйлеу дағдыларын меңгеру үрдісі кезінде басқа адамның сөзіндегі қателіктерді есту іскерлігі өте маңызды орын алады. Осындай іскерлігі бар оқушы басқа оқушының қателігін табумен қатар өз сөзіндегі қателікті таба алады. Мұғалім жауап берген оқушының жіберген қатесін қайталайды («Айман «дәп-тер» деп айтты. Дұрыс па? Қалай дұрыс айту керек?»), осылай басқа оқушылардың да назарын аударады. Ақырындап осылай оқушылар қателерді тауып, оны дер кезінде түзетуге үйренеді. («Мади «кі тап» деп дұрыс айтқан жоқ, дұрысы «кітап», Самат кідіріп айтты: «қуыр... шақ», дұрысы – «қуыршақ» және т.б.)). Сонымен, сөздерді айтудың осындай жақтарын меңгерудің негізгі жолы – бірге айту, екпінмен айту, барлық сабақтарда дыбыскүшейткіш аппаратурасы арқылы және арнайы оқыту барысында (фонетикалық жаттығуларда, сөйлеу тілі дағдыларын қалыптастыру бойынша жүргізілетін жеке сабақтарда) көріп-есту, есту негізінде еліктеп айту болып табылады. Енді, оқушылардың сөздерді айтудың басқа да жақтарын қалай меңгеретініне тоқталайық.

Бірінші дауыссыз дыбыстардың үйлесуін қалай айту керектігін қарастырайық

Бұл белгіленген қателіктер екі жақты сипатқа ие, сөздің бірге айтылуын бұзатын дыбыстар мен дауыссыз дыбыстардың топталып келетін жерінде кідірістің пайда болуы. Бұл екі ақаулар өзара бір-бірімен үйлеседі, берілген сөз дыбыстау арқылы да, кідіріп те айтылады. Оқыту тәжірибелері көрсеткендей, көптеген оқушылардың басым көпшілігіндегі сөздердің қате дыбысталуының алдын алу, көріп -есту және есту қабілеті арқылы еліктеу негізінде жүзеге асырылады.

Көптеген оқушылар мұғалім сөзіне еліктей отырып дұрыс артикуляцияны меңгереді. Кейбір жағдайда ғана бұлтарма жолдарға сүйенуге тура келеді үрлеу, көмей мен мойынға қойылған қолдың көмегімен көмей дірілін қабылдау. Арнайы сабақ барысында сөздерде кездесетін дауыссыз дыбыстардың топталуына байланысты материалдарды енгізу көптеген қателіктерді түзету үрдісін жылдамдатуына ықпалын тигізеді. Өйткені, дауыссыз дыбыстарды айтуға бағытталған сөздік материалдар мен оқушылар зейіні дағдының дұрыс қалыптасуына әсер етеді. Орфоэпиялық ережелер екі бағыт бойынша меңгеріледі: біріншіден, оқушылар осы ережелермен іс-жүзінде танысады, яғни мұғалім сөзіне еліктеу арқылы игереді, екінші жағынан, олар арнайы таңдалып алынған материалдар негізінде іс-жүзінде қорытындылайды, содан кейін белгілі бір анықтама түрінде кейбір ережелерді біле бастайды.

Ал дыбыстық құрамын айтуда бұл басқаша түрде болады:

1. Сөздің тура мағынада айтылуы («доп», «қонжық», «түлкі»).
2. Дұрыс және қате түрде айтылатын сөздер («домалақ-томалақ», «алты –айты»).
3. Меңгерілмеген дыбыстың басқа дыбыспенен алмасуы. Бірақ, алмасқан дыбыс екі

түрлі болуы мүмкін:

- а) регламентті (концентірлік тәсілмен қарастырылған);
 - б) ақаулы (жабық мұрынжолмен сөйлеу, ашық мұрынжолмен сөйлеу және т.б.);
- Бірінші түрі (сөздерді дұрыс айту) берілген талаптарға жауап береді.

Екінші түрі сөздерді айту тәсілі өте кеңінен тараған. Бұл тәсіл дағдыландыру сипатына тән. Мысалы, ұяң, шұғыл дауыссыз дыбыстарды меңгеру кезінде оқушы «дәптер» және «бұлбұл» сөздерін бұрынғы артикуляциясымен айтуы мүмкін, яғни «тәптер», «пұлпұл». Үшінші түрі, оқушы меңгерілмеген дыбысты, мысалы «ц» аффрикатын «с» дыбысымен айтуы мүмкін (белгілі бір оқыту кезеңінде мұндай дыбыс алмасуы жиі қолданылады) немесе айтылатын дыбыстың орнына дауысты дыбыстарға жақын дыбысты айтуы. Сөздің дыбыс құрамындағы қателерді түзетуге жол табудың ешбір мәні жоқ. Өйткені, мұндай қателер оқушың жеке басындағы қабілетіне, сөзді құрайтын

дыбыс сипатына, сөздерді айта білу дағдыларын меңгеру сатысына байланысты болады.

Егер оқушы дұрыс сөздің орнына қате сөз айтса, онда оның түзету жолы оқушының қатесін көрсету («Сен қате айттың, қайтала») және естіп - көріп қабылдаудың үлгілеріне қарай еліктеу бойынша түзету болып табылады (мұғалім сөзіне байланысты «Тыңда, қайтала!»). Көптеген оқушылар үшін сөздерді айтуда жіберілетін артикуляциялық қателіктерді түзету тәсілі кезінде мынаны ескеру қажет, дұрыс дыбыс артикуляциясын жоғалтып алған жеке оқушылар жанау-дірілді сезімталдығына сүйенуі керек (мысалы, жабық мұрынжолмен сөйлеуді жою кезінде қолдануға болады). Өйткені, кез келген дыбыстың артикуляциясын меңгермеген оқушы сөздің дыбыстық құрамын дұрыс айта алмайды. Тұтас сөзді айту кезінде еліктеу арқылы қажетті артикуляцияны алу әрдайым бола бермейді. Сондықтан сөздің дыбыстық құрамын айтуда өрескел қателік жібермес үшін белгіленген дыбыстық алмастыруды кеңінен концентрлік әдісіне сай қолдану қажет.

Дыбыс күшейткіш аппаратуларды және есту арқылы қабылдауды қолдану және дамыту бойынша өткізілетін сабақтар негізінде оқитын көптеген оқушылар мұғалім сөзіне еліктесе де, кейбір сөздердің орфоэпиялық ережесін және сөз екінін сақтамайды. Сондықтан сөздерді айтудың әртүрлі жақтарын қалыптастыруға бағытталған жаттығулар оқушыларды мұғалім сөзіне толық құнды еліктеуіне дайындайды және белгілі дағдыларды тез меңгеруіне ықпалын тигізеді.

1-сыныпқа келетін оқушылардың дайындықтары әртүрлі деңгейде болса да, олардың сөйлеу тіліндегі кемшіліктері бірдей болып табылады. Ал, олардың сөйлеу сапасы өте төмен болады. Өйткені, бірінші кезекте сөздерді меңгерудің төменгі сапасы көзге түседі. Сөздерді айту барысында оқушылардың жіберетін қателіктері әртүрлі, бірақ ауызша сөйлеу тілінің жалпы сапасын жақсарту жолы біреу ғана болып табылады.

Барлық әртүрлі қателерді үш топқа бөліп қарастырайық:

1. Сөздерді бірге қосып айту кезіндегі дыбыс құрамының өрескел бұрмалануы, мысалы, *шана- йана, сөмке- омте, қарындаш-таланташ*.

2. Дыбыс құрамын сақтай отырып сөздерді буындап, бөліп және дыбыстап айту, мысалы, *шана немесе ш-а-на, кітап-кі -т- ап, қарындаш немесе қа-ры-н- даш*.

3. Сөздердің бірге айтылуы мен дыбыс құрамын сақтамай сөздерді бұзып айту. Мысалы *дәптер- әпел, қағаз- атас*.

Әрине, сөздерді айтудың бұл нұсқалары ешқашан қанағаттанарлық болмайды. Өйткені бірінші жағдайда, сөздердің айқындылығы күрт бұзылады, екінші жағдайда, сөз қарқыны өте баяу болады, бұл сабақ барысына қолайсыздық туғызады және осыдан сөздердің бірге айтылу ережесі бұзылады. Нәтижесінде ауызша сөйлеу тілінің анықтылығының төмендеуіне әкеп соғады. Ал, үшінші жағдайда, сөздердің өте қатты бұрмалануы, бір сөзбен айтқанда, сөз болып саналмайды.

Барлық пәндер бойынша дайындық және бірінші сынып бағдарламасын табысты меңгеру оқушылардың сөйлеу сапасына байланысты. Оқушылар сөзін әрдайым сабақты тоқтатып қойып түзету, сабақ қарқынын баяулатып, сабақ барысына әсер етеді. Сондықтан да мұғалім, оқушылардың сөздерді дұрыс қабылдап айта білу дағдыларын тезірек қалыптастырмаса, онда оқушылар сөздеріне жекеше түрдегі түзету жұмыстарын жүргізгенімен де ешқандай нәтиже бермейді. Дайындық және бірінші сыныпқа келген оқушылардың дыбыс артикуляциясында көптеген қателер болады: олар аффрикаттарды, ұяң (әсіресе, шұғыл) дауыссыз дыбыстарды білмейді. Ал олардың білетін дыбыстарына деген артикуляциялары тұрақсыз (мысалы, «м», «н» дыбыстары кейде дұрыс айтылады, кейде қатемен «мп», «нт» немесе «п», «т» деп айтылады, ал «ш» дыбысы-«с» дыбысы сияқты болып естіледі және т.б.).

Егер мұғалім оқушыда жоқ дыбыстарды қоюмен айналысса, олар сол дыбыстарды сөзсіз үйреніп алады, ал өзінде бар дыбыстарға бір-екі дыбыс қосылады, бірақ бұл оқушы сөзіне аса маңызды әсер етпейді. Сондықтан дайындық және бірінші сыныпқа келген оқушыларға сөздерді дұрыс және дәл қайталап айта білу дағдыларын қалыптастыру аса

кажет болып табылады. Осы мақсатпен қажетті белгілі бір алмастыратын дыбыстарды ескере отырып, оқушыда қандай дыбыс «құралы» бар екендігін анықтап алу керек.

Осындай дыбыстар қатарына дағдыландырылған дыбыстар (тексеру кезінде «+» белгісімен белгіленген дыбыстар) және оқушы айту кезінде қателесетін дыбыстар кіреді (мысалы, «қ» дыбысы кей кезде дұрыс, кей кезде «к» болып айтылады, сондықтан да «+, қ» деп белгіленеді). Осы дыбыстардың іріктеу көрсеткіші оларды дұрыс айта білу мүмкіндігі болып табылады. Осыдан дауыссыз дыбыстардың қайсысына белгіленген дыбыстардың ішінде алмастырушы дыбыс болатынын анықтау қажет. Сөйлеу іскерлігін тексеру нәтижесін сараптамадан өткізгеннен соң, игерілетін және алмастырылатын дыбыстардан құралған жиі қолданылатын сөздер таңдап алынады. Осындай сөздердің саны шамамен 35-45 болуы керек.

Жеке сабақтарда әртүрлі түрдегі сөйлеу әрекетіне байланысты қолданылатын шағын ауызша материалдарға жүйелі жаттығулар өткізіледі. Бұл алмастырылатын жұмыс түрлері оқушының зейінін ұстап тұруға көмектеседі. Оқушы сөздерді айтуға қойылатын барлық талаптарды біртіндеп игере бастайды. Бұл жағдай, яғни сөздің дыбыс құрамы дұрыс сөйлеуге жетімді болып табылады, бұл көзделген міндетті жеңілдетеді. Бақылау қорытындысы көрсеткендей, әр сабақ алдында алмасатын шағын ауызша материалдарға арналған жаттығулардың өзіндік артықшылығы бар екендігі анықталды.

Осыған байланысты оқушыларда сөздерді дұрыс айта білу дағдысын қалыптастыруға арналған жұмыстар жүргізіледі. Іріктелініп алынған материалдар ішіндегі сөздердің дыбыс құрамын, екіні мен орфографиялық ережесін сақтай отырып, бірге қосып айту іскерлігін меңгергеннен кейін, оқушы оларды басқа да сөздерге қосып айта бастайды. Сөздерді дұрыс айтуға арналған барлық жаттығулар оқушының есту қабілетіне сүйене отырып өткізіледі. Бұл мұғалім сөзін қабылдау үшін жайлы жағдай туғызады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ф.Ф. Рау, Н.Ф. Слезина Методика формирования звукопроизношения глухих детей М.2001
2. Л.Н. Волкова, И.П. Денисова Методика обучения произношению в школе глухих-М 2013г.
3. Саралап жіктеу арқылы естімейтін оқушылардың сөйлеу тілін дамыту. К.К. Ибрагимова, Г.Б. Омиржанова, Ә.Б. Ибраимова. 2012жыл

УДК 37.02

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Ильясова Р. А. д.п.н., **Даулеткулова А.У.** к.п.н., ассоц., и.о. проф.,

Тохтахунова Д.Я., магистрант

Казахский Национальный Женский Педагогический Университет, г. Алматы

E-mail: dilraba1997@mail.ru

Современный период развития информационного общества характеризуется необходимостью модернизации системы образования и, прежде всего, системы школьного образования. При этом особую значимость приобретает информатизация образования, которая рассматривается как целенаправленно организованный процесс обеспечения сферы образования методологией, технологией и практикой создания и оптимального использования научно-педагогических, учебно-методических, программно-технологических

разработок, ориентированных на реализацию возможностей информационных и коммуникационных технологий. И поэтому перед многими государствами, в том числе, в Казахстане, по-прежнему вопрос информатизации образовательной системы остается актуальным.

Ключевые слова: инновация, информационная технология, информационно-коммуникативные технологии

Ақпараттық қоғамды дамытудың қазіргі кезеңі білім беру жүйесін және ең алдымен, мектептегі білім беру жүйесін жаңғырту қажеттілігімен сипатталады. Бұл ретте білім беру саласын ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерін іске асыруға бағытталған ғылыми-педагогикалық, оқу-әдістемелік, бағдарламалық-технологиялық әзірлемелерді құру және оңтайлы пайдалану әдістемесімен, технологиясы мен практикасымен қамтамасыз етудің мақсатты ұйымдастырылған процесі ретінде қарастырылатын білім беруді ақпараттандыру ерекше маңызға ие болып отыр. Сондықтан да көптеген мемлекеттер, соның ішінде Қазақстанда білім беру жүйесін ақпараттандыру мәселесі әлі де өзекті болып отыр.

Тірек сөздер: инновация, ақпараттық технология, ақпараттық-коммуникативтік технологиялар

The modern period of development of the information society is characterized by the need to modernize the education system and, above all, the school system. Thus the real importance in Informatization of education is considered as the purposefully organized process of providing education methodology, technology and practices and optimal use of scientific and pedagogical, educational-methodical, software and technological developments, focused on the implementation of possibilities of information and communication technologies. That is why many countries, including Kazakhstan, still face the issue of Informatization of the educational system.

Key words: innovation, information technology, information and communication technologies

На нынешнем этапе развития общества происходит информатизация всех сфер человеческой деятельности. Таким образом, современное общество и его постоянно развивающаяся экономика нуждаются в целеустремленных и инициативных высококвалифицированных специалистах, умеющих грамотно использовать новые информационные технологии во всех сферах деятельности и, в первую очередь, в своей профессии. В связи с этим вдвойне важной является информатизация профессиональной подготовки выпускников, выпускников педагогического вуза, так как педагогическая наука и образование должны занять опережающие позиции по отношению к образовательной практике.

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своей программной лекции «Казахстан в посткризисном мире: интеллектуальный прорыв в будущее» определил три базовых аспекта проекта «Интеллектуальная нация – 2020»:

- прорыв в развитии системы образования Казахстана;
- развитие науки и повышение научного потенциала страны;
- развитие системы инноваций.

Возникшее в период глобализации «информационное» общество предъявило новые требования к системе образования, в результате чего акценты начали смещаться от передачи обязательного и необходимого объема знаний студенту к формированию будущего специалиста как носителя некоторого стандартизированного «пакета компетенций». Потребителями этих компетенций выступают корпоративные структуры, органы и учреждения государственного управления и другие [1].

Современный этап развития общества ставит перед системой образования целый ряд

новых проблем, обусловленных политическими, социально-экономическими, мировоззренческими и другими факторами, среди которых следует выделить необходимость повышения качества и доступности образования.

Одним из эффективных путей решения этих проблем является информатизация образования. Совершенствование технических средств коммуникаций привело к значительному прогрессу в информационном обмене.

Задачей технологии как науки является выявление совокупности закономерностей с целью определения и использования на практике наиболее эффективных, последовательных образовательных действий, требующих меньших затрат времени, материальных и интеллектуальных ресурсов для достижения какого-либо результата.

Впервые упоминания об информатизации образования встречаются в 1990 году в связи с опубликованной в журнале «Информатика и образование» концепцией информатизации образования. В то же время, несмотря на правительственные документы и распоряжения, опубликованные с 1990 года, данная проблема и в настоящее время не решена до конца.

У различных авторов встречаются различные термины «информационные технологии», «коммуникационные технологии», «информационно-коммуникационные технологии», «средства новых информационных технологий», «новые информационные технологии». Поскольку данные понятия появились относительно недавно, исследователи не пришли к одному мнению в их определениях.

В толковом словаре терминов понятийного аппарата дается определение информационной технологии как «части научной области информатики, представляющей собой совокупность средств, способов, методов автоматизированного сбора, обработки, хранения, передачи, использования, продуцирования информации для получения определенных, заведомо ожидаемых результатов... реализация которой осуществляется с помощью средств микропроцессорной, вычислительной («компьютерной») техники» [2, 96с.].

Инновация (англ. Innovation - нововведение) - внедрение новых форм, способов и умений в сфере обучения, образования и науки. В принципе, любое социально-экономическое нововведение, пока оно еще не получило массового, т.е. серийного распространения, можно считать инновациями.

Эффективное внедрение информационных коммуникационных (ИКТ) технологий в образовательный процесс на сегодняшний день остается одной из наиболее важных проблем образования.

Информационная технология — это «процессы, методы поиска, сбора, хранения, обработки, предоставления, распространения информации и способы осуществления этих процессов и методов», а информационно-коммуникационная технология — это «реализованные процессы и методы работы с информацией, осуществляемые с применением средств вычислительной техники и средств телекоммуникации» [3, 78с.].

И.В. Роберт приводит определение информационного взаимодействия образовательного назначения в условиях использования средств информационных и коммуникационных технологий и трактует его как «деятельность, направленная на сбор, обработку, применение и передачу информации, осуществляемую субъектами образовательного процесса (обучающийся, обучаемый, средство обучения, функционирующее на базе ИКТ) и обеспечивающая психолого-педагогическое воздействие, ориентированное на развитие креативного (творческого) потенциала индивида; формирование системы знаний определенной предметной области; формирование комплекса умений и навыков осуществления учебной деятельности, в том числе по изучению закономерностей предметной области». Под средствами информационных и коммуникационных технологий (средства ИКТ) понимаются «программные, программно-аппаратные и технические средства и устройства, функционирующие на базе микропроцессорной, вычислительной техники, а также

современных средств и систем транслирования информации, информационного обмена, обеспечивающие операции по сбору, продуцированию, накоплению, хранению, обработке, передаче информации и возможность доступа к информационным ресурсам локальных и глобальной компьютерных сетей» [4, 312 с.].

По мнению Г.К. Селевко, информационные технологии представляют собой «создаваемую прикладной информатикой совокупность систематических и массовых способов и приёмов обработки информации во всех видах человеческой деятельности с использованием современных средств связи, полиграфии, вычислительной техники и программного обеспечения», а средства информационных и коммуникационных технологий трактуются как «программные, программно-аппаратные и технические средства и устройства, функционирующие на базе микропроцессорной, вычислительной техники, применяемые для транслирования информации, информационного обмена и обеспечивающие операции по сбору, продуцированию, накоплению, хранению, обработке, передаче информации и возможность доступа к информационным ресурсам компьютерных сетей (в том числе глобальных)» [5, 208с.].

В.А. Трайнёв информационным технологиям даёт следующие определение «... совокупность методов и программно-технических средств, объединённых в технологическую цепочку, обеспечивающую сбор, обработку, хранение и отображение информации с целью снижения трудоёмкости ее использования, а также для повышения ее надёжности и оперативности» [6, 280с.].

В своём учебнике С.Г. Григорьев и В.В. Гриншкун средствами информатизации образования называют «... компьютерное аппаратное и программное обеспечение, а также их содержательное наполнение, используемые для достижения целей информатизации образования», там же дано определение информационных и коммуникационных технологий как «...обобщающего понятия, описывающего различные устройства, механизмы, способы, алгоритмы обработки информации». Авторы отмечают, что важнейшим современным устройством информационных и коммуникационных технологий «... являются компьютер, снабжённый соответствующим программным обеспечением, и средства телекоммуникаций вместе с размещённой на них информацией» [7, 286с.].

Т.В. Капустина [8, 254с.] под новыми информационными технологиями понимает информационные технологии, средством осуществления которых является компьютер, и в процессе применения которых ввод и вывод информации происходит на профессиональном языке пользователя (то есть без посредника - программиста).

По мнению Н.В. Апатовой [9, 228с.] «технология — это совокупность средств и методов, с помощью которых осуществляется процесс переработки информации». Поэтому можно считать, что информационная технология — это машинная технология, то есть такая технология, которая реализована с помощью микропроцессорной техники для обработки, передачи и распространения информации.

В тоже время, не смотря на всю разницу приведенных определений, отметим, что все авторы сходятся во мнении, что реализация данных технологий происходит с помощью микропроцессорной вычислительной техники, в частности персональных компьютеров. В нашем исследовании мы не будем анализировать разницу между всеми приведенными определениями, и будем придерживаться определений И.В. Роберт, и рассматривать в качестве ИКТ информационные технологии и его программное обеспечение необходимое для реализации потребностей образовательного процесса.

Главной целью инновационных технологий образования является подготовка человека к жизни в постоянно меняющемся мире. Сущность такого обучения состоит в ориентации учебного процесса на потенциальные возможности человека и их реализацию. Образование должно развивать механизмы инновационной деятельности, находить творческие способы решения жизненно важных проблем, способствовать превращению

творчества в норму и форму существования человека.

Целью инновационной деятельности является качественное изменение личности учащегося по сравнению с традиционной системой. Это возможно благодаря внедрению в профессиональную деятельность неизвестных практике дидактических и воспитательных программ. Инновационная деятельность в образовании как социально значимой практике, направленной на нравственное самосовершенствование человека, важна тем, что способна обеспечивать преобразование всех существующих типов практик в обществе.

Учитывая переход к глобальному информативному обществу и становлению знаний, об адекватности образования социально-экономическим потребностям настоящего и будущего можно говорить лишь в том случае, если его модернизация будет основываться не только и не столько на организационных нововведениях, сколько на изменениях по существу – в содержании и технологиях подготовки кадров и подготовке научных исследований.

Использование информационно-коммуникационных технологий дает возможность значительно ускорить процесс поиска и передачи информации, преобразовать характер умственной деятельности, автоматизировать человеческий труд. Доказано, что уровень развития и внедрения информационно-коммуникационных технологий в производственную деятельность определяет успех любой фирмы. Основой информационно-коммуникационных технологий являются информационно-телекоммуникационные системы, построенные на компьютерных средствах и представляющие собой информационные ресурсы и аппаратно-программные средства, обеспечивающие хранение, обработку и передачу информации на расстояние.

Современная школа должна стать передовой площадкой в части информационных технологий, местом, где человек получает не только необходимые знания, но и проникается духом современного информационного общества. Без применения информационно-коммуникативных технологий (ИКТ) образовательное учреждение не может претендовать на инновационный статус в образовании.

Переход на интерактивные методы обучения и технологии реального времени требует значительных телекоммуникационных ресурсов, способных обеспечить необходимую взаимосвязь участников образовательного процесса, поддержку мультисервисных технологий, высокую производительность телекоммуникационного оборудования и пропускную способность сетей передачи данных.

ИКТ в образовательном процессе реализуют ряд дидактических возможностей. К ним можно отнести следующие:

- незамедлительная обратная связь между пользователем и средствами ИКТ, определяющая реализацию интерактивного диалога;
- визуализация учебной информации об изучаемом объекте, процессе (наглядное представление на экране: объекта, его составных частей или их моделей; процесса или его модели; графической интерпретации исследуемой закономерности, изучаемого процесса);
- моделирование и интерпретация информации об изучаемых или исследуемых объектах, их отношений, процессов, явлений — как реальных, так и виртуальных (представление на экране математической, информационно-описательной, наглядной модели адекватно оригиналу);
- архивирование, хранение больших объемов информации с возможностью легкого доступа к ней, ее передачи, тиражирования;
- автоматизация процессов вычислительной, информационно-поисковой деятельности, а также обработки результатов учебного эксперимента с возможностью многократного повторения фрагмента или самого эксперимента;
- автоматизация процессов информационно-методического обеспечения, организационного управления учебной деятельностью и контроля за результатами

усвоения. [4, 312с.]

Внедрение информационно-коммуникативных технологий в учебный процесс стало происходить недавно, поэтому их практика использования в учебных заведениях только начинает складываться.

Б.С. Гершунский [10, 432с.] выделяет четыре направления использования компьютерной техники в образовании:

1. Компьютерная техника как объект изучения.
2. Компьютер как средство повышения эффективности педагогической деятельности.
3. Компьютер как средство повышения эффективности научно-исследовательской деятельности в образовании.
4. Компьютер как компонент системы образовательно-педагогического управления.

Однако в данных работах недостаточно отражены аспекты, связанные с переходом на государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования нового поколения. В то же время не существует работ по реализации этой направленности средствами информационных технологий.

Таким образом, имеется ряд противоречий, связанных с математической подготовкой будущих учителей. Среди них можно выделить следующие:

- между необходимостью строить образовательный процесс в вузе в строгом соответствии с государственным образовательным стандартом, предусматривающим использование информационных технологий, и созданием методического обеспечения курсов, способствующего формированию умения применять информационные технологии у будущих учителей, и недостаточной разработанностью данных вопросов в научно-методической литературе и современных исследованиях;
- наличием средств информационных технологий, в частности компьютерных программ, обладающих большими возможностями для решения разного рода задач, в том числе и задач, и недостаточностью разработок, связанных с их применением в подготовке будущих учителей.

Использование информационно-коммуникативных технологий в образовательном процессе меняет роль средств обучения, в преподавании. Компьютер рассматривается как один из компонентов всей системы средств обучения, в которую кроме ПК входят и традиционные средства обучения, обеспечивающие преподавания учебного предмета.

Таким образом, образование уже является инновацией. Применяя данные технологии в инновационном обучении, осуществляется процесс более полным, интересным, насыщенным. При пересечении предметных областей естественных наук такая интеграция просто необходима для формирования целостного мировоззрения и мировосприятия у обучающихся.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Н.А. Назарбаев. Казахстан в посткризисном мире: интеллектуальный прорыв в будущее. Лекция Президента Республики Казахстан в КазНУ им. аль-Фараби. Алматы, 13 октября 2009.
2. Толковый словарь терминов понятийного аппарата информатизации образования. – М.: ИИО РАО, 2009. – 96 с.
3. Алексеева Л.Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента/ Л.Н. Алексеева// Учитель. - 2004. - № 3. - с. 78.
4. Роберт, И.В. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: учебно-методическое пособие / И.В. Роберт, С.В. Панюкова, А.А. Кузнецов, А.Ю. Кравцова; под ред. И.В. Роберт. – М.: Дрофа, 2008.— 312 с.
5. Селевко, Г.К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / Г.К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.

6. Трайнев В.А., Информационные коммуникационные педагогические технологии (обобщения и рекомендации): Учебное пособие / В.А. Трайнев, И.В. Трайнев.— 4-е изд. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2009. — 280 с.
7. Григорьев, С.Г. Информатизация образования. Фундаментальные основы / С.Г. Григорьев, В.В. Гриншкун. — Томск:Изд-во «ТМЛ-Пресс», 2008. — 286с.
8. Капустина, Т.В. Теория и практика создания и использования в педагогическом вузе новых информационных технологий на основе компьютерной системы Mathematica (физико-математический факультет): дис. ... док. пед. наук: 13.00.08, 13.00.02 / Капустина Татьяна Васильевна. — М., 2001. — 254с.
9. Информационные технологии в школьном образовании / Н. В. Апатова. — М., 1994. — 228с.
10. Гершунский, Б.С. Философия образования: Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / Б.С. Гершунский. — М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. — 432 с.

ӘОЖ 376ББК74/1

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Исабаева З.М. магистр, аға оқытушы, **Исмаилова А.Б.** студент
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: Zauken_88@mail.ru

Мақалада интеллектісі бұзылған балаларды оқыту барысында инновациялық технологиялардың қолдану қарастырылған

Тірек сөздер: инновациялық технологиялар, арнайы білім беру, инклюзивті білім беру, мүмкіндігі шектеулі балалар, мүгедектер, қашықтықтан оқыту.

В статье рассматривается использование инновационных технологий в обучении детей с ограниченными интеллектуальными возможностями.

Ключевые слова: инновационные технологии, специальное образование, инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, дистанционное обучение.

The article discusses the use of innovative technologies in the education of children with intellectual disabilities.

Key words: innovative technologies, special education, inclusive education, children with disabilities, distance learning.

Білім беру қазіргі уақытта ғылым жаңа гуманистік парадигма ретінде анықталған жаңа әдіснамалық негіздерде дамуда. Қазіргі заманғы анықтамалардың біріне сәйкес білім беру тұлғаның дамуы үшін сыртқы және ішкі жағдайлар жасайтын әлеуметтік өмірдің арнайы саласы болып табылады. Сондықтан білім беру кеңістігінде әрбір адам үшін өзінің өмірінің, қызметінің тұтас, толыққанды субъектісіне айналуы үшін, ең алдымен оның табиғатпен және социуммен, мәдени жасампаздықпен нәтижелі диалогқа деген қажеттілігі, дайындығы мен қабілеті қалыптасуын неғұрлым жоғары деңгейде жасау қажет. Осыған орай, мен Джон Дьюидің сөзін атап өткім келеді: «егер біз бүгін кеше оқытқандай оқытатын болсақ, біз балалардың ертеңін ұрлаймыз».

Заманауи білім беру жүйесін дамыту саласында инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың өзектілігі күмән тудырмайды. Арнайы білім берудің қазіргі заманғы жүйесі көптеген өзгерістерге ұшырағандығы жалпыға мәлім. Бұл өзгерістер әртүрлі бағытта ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеуге бағытталған.

Инклюзивті білім беру бүгінгі күні Қазақстанның мемлекеттік білім беру саясатының басымды бағыттарының бірі болып саналады. Еліміздің инклюзивті білім беру бағдарламасына бет бұрғандығын балалардың құқықтары мен мүгедектер құқықтары саласындағы БҰҰ Конвенциясын ратификациялағандығынан байқауға болады [1].

Білім берудегі заманауи технологиялар мен әдістер жаңа білім беру парадигмасын іске асыра алатын құрал ретінде қарастырылады. Білім беру технологияларының даму тенденциялары тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына және өзін-өзі дамытуына ықпал ететін білім беруді ізгілендірумен тікелей байланысты.

Бүгінде инновациялық әдістерге, жаңашылдыққа деген көзқарастың өзгергені қуантады. Себебі оқытудың кез келген тиімді әдістері мен нысандарын іске асыру мүмкіндігі пайда болды. Педагогикалық технология-педагог жұмысындағы табыстың басты факторы.

XXI ғасыр ақпараттық мәдениетті қалыптастырумен байланысты қоғамды дамытудағы жаңа кезең болып белгіленді. Білім берудегі инновациялық технологиялар тұлғаны оқыту мен тәрбиелеудің тиімділігін арттырып қана қоймай, олар іргелі және қолданбалы білім алған жоғары білікті мамандарды даярлауға бағытталған.

Білім беруде инклюзивті тәсілді қалыптастыру жолындағы маңызды кезең білім саласында білім алуда ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың білім беру және әлеуметтік интеграциясының моделі болып табылады.

Әр ұстаз педагогикалық қызметте ұлы педагог В.А. Сухомлинскийдің сөзін басшылыққа алу керек деп есептеймін, ол: "әрбір баланың жан дүниесінде көрінбейтін ішектер бар. Егерде сол ішектерді шебер қол ұстаса, олар әдемі ән шырқайды". Бірақ бұл ішектерге қалай жетуге болады? Бала қолдау сезінетіндей және өзіне сенетіндей бұл ішектерді қалай табуға болады? Ал егер ол бала мүгедек немесе мүмкіндігі шектеулі болса? Осыған орай педагогикалық қызметтегі негізгі міндет-білім алушыларға болашақта өзін табуға, дербес, өзіне сенімді адам болып қалыптасуына жәрдемдесу, оларды жоғары технологиялық, бәсекелестік дамыған өмірге дайындау, қоғамда табысты әлеуметтендіруге және еңбек нарығына белсенді бейімделуге көмектесу [2].

Инклюзивті білім беру-бұл ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз ететін, барлығына бірдей білім беру қол жетімділігін білдіретін жалпы білім беру саласының даму процесі деп есептеледі. "Инклюзивті білім беру" термині тек білім беру жүйесіне ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы адамның орнына деген жаңа көзқарасты бейнелейтін заманауи термин болып табылады. Осылайша, мүгедектер мен мүмкіндіктері шектеулі адамдарды толыққанды тәрбиелеу мен оларға білім беру үшін, олардың денсаулық жағдайына барабар жағдай жасау, атап айтқанда, инклюзивті білім беруді енгізу әлемдегі әлеуметтік саясаттың басымдықтарының біріне айналды.

Ерекше қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру мекемелеріне қосу арнайы коррекциялық көмекті және психологиялық қолдауды көздейді. Олардың міндеттері - баланың дамуын бақылау, оларды оқытудың табыстылығы, дені сау құрдастарының ортасында бейімделу проблемаларын шешуге көмек көрсету болып табылады.

Инклюзивті білім беру саласына инновациялық технологияларды енгізу болашақ маманды кәсіби даярлауға, сол мамандардың бойында кәсібилік негіздерін қалыптастырудың маңызды элементі болып табылады. Сонымен қатар, бұл оқыту сапасын арттыруға ықпал етеді. Кәсіптік білім беру жүйесінің қызметіндегі инновациялар – бұл білім беру қызметі саласында нәтиже алу үшін жаңа білім, тәсілдер мен технологиялардың жиынтығы.

Білім берудегі инновациялық педагогикалық технологиялар білім беруде маңызды

рөл атқарады және оқытушының білім алушылармен және студенттермен өзара байланысты қызметін болжайды.

Білім берудің инновациялық технологияларының басты мақсаты-адамды әрдайым өзгерісте болатын әлемдегі өмірге дайындау. Мұндай оқытудың мәні оқу процесін адамның әлеуетті мүмкіндіктеріне және оларды іске асыруға бағыттаудан тұрады.

Кәсіби қызметте әртүрлі педагогикалық инновациялар қолданылады. Мұндай инновациялардың бірі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар болып табылады. Білім беру үдерісіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу қашықтықтан оқыту технологияларына негізделген. Мүгедек балалармен және денсаулық мүмкіндігі шектеулі адамдармен жұмыс жасауда сандық білім беру ресурстарын пайдалану сабақтарда және қашықтықтан оқыту барысында жұмыс істеуінің қажетті шарты болып табылады.

Ақпараттық технологиялар оқу ақпаратын ұсыну мүмкіндігін кеңейтеді. Сонымен қатар, ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдалану – бұл студенттердің танымдық қызметін тиімді басқару шарттарының бірі [3].

Оқытушы жұмысында сандық білім беру ресурстарын оқытушының қызметін ұйымдастыру нысаны ретінде пайдалану студенттермен жұмысты дараландыруға және саралауға, білім беру қажеттіліктерін және олардың жеке білім беру бағдарын қанағаттандыра отырып, өзіндік жұмыс дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта сұранысқа ең көп ие және тиімді болып табылатын келесі технологияларды айта кету керек:

Интерактивті технологиялар; :

- біріншіден, балалардың топтағы құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасын ретке келтіруге мүмкіндік беретін;
- екіншіден, оқу процесіне қосылуға мүмкіндік береді;
- үшіншіден, топта әртүрлі оқу жағдайларын жасауға көмектеседі (бұл ретте әр баланың жеке ерекшеліктері ескеріледі), оларды шешу үшін әр түрлі нұсқаларды қолдануға болады [4].

Бұдан басқа, бұл технологиялар педагогтарға балаға оның ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, оқу материалын дербес жасауға, сондай-ақ қажетті өзгерістерді барынша тез және икемді енгізуге мүмкіндік береді.

қашықтықтан оқыту технологиялары

Заманауи компьютерлік технологиялар қашықтықтан білім беру түсінігін толығымен өзгертеді. Себебі, қазіргі уақытта білім алушының аудиториядан тыс болуына қарамастан, ол білім алып, оқу үдерісіне белсенді қатыса алады. Сондай-ақ, мамандар мен педагогтардың тұрақты және тиімді сүйемелдеуі және қолдауы аса маңызды міндет болып табылады, өйткені балаларды табысты оқыту соларға байланысты.

Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс кезінде білім беру саласының инновациялық қызметі келесі міндеттерді шешуге бағытталған:

- қандай да бір шектеулерсіз толыққанды білім алу үшін жағдай жасау;
- мекемелердің оқу-материалдық базасын нығайту арқылы білім беру мекемесінде қажетті бейімделу ортасын құру;

- инклюзивті тәсілдер негізінде жеке білім беруді қамтамасыз ету;
- әртүрлі вариативті жағдайларда білім алу үшін арнайы жағдайлар жасау.

Демек, инклюзияны дамыту үшін ең маңызды болып мыналар табылады:

- педагогтарды міндетті кәсіптік қайта даярлау, арнайы білім беру жүйесінің тәжірибесін тарта отырып, инклюзивті білім беруді қолдаудың ресурстық орталықтарын құру;

- қашықтықтан оқыту жүйесін дамыту;
- мүгедектермен және мүмкіндігі шектеулі адамдармен жұмыс істеу нысандары мен әдістерін жетілдіру;

• тәрбие мен оқытудың барлық кезеңдерінде инновациялық технологияларды қолдану;

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің технологияларын әзірлеу [5].

Қазақстандағы қазіргі экономикалық жағдай білім беру мекемелері ұсынатын білім сапасына қатаң талаптар қояды. Білім беру жүйесін жетілдірмейінше, оны жаңа деңгейге көшірмейінше, қоғамның одан әрі дамуы мүмкін емес.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауы.

2. «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған Мемлекеттік бағдарламасы» Астана, 2010 ж

3. Воронич Е.А. Сущность инклюзивного подхода в образовании // Ғылыми еңбектердің мерзімдік журналы «ФЭН-НАУКА». – Бугульма. - № 1(16), 2013. – С. 17-20.

4. 2020 жылға дейін жалғастырылған «Балапан» балаларды мектепке дейін тәрбиелеу және оқытумен қамтамасыз ету бағдарламасы.

5. Ястремская В.А. «Қазіргі кезеңдегі инклюзивті білім беру»А.,2014

УДК 004.9:378

ВНЕДРЕНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИЕ И ОБУЧЕНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ КППК

Исхакова А.Н. руководитель, педагог-психолог

*КГУ «Кабинет психолого-педагогической коррекции №3» Каратайского района,
Алматинской области*

E-mail: aigul_ishakova@inbox.ru

Применение в коррекционно-образовательном процессе для детей с особыми образовательными потребностями компьютерных технологий повышает вовлеченность детей в процесс обучения, развития, улучшает освоение учебного материала, обеспечивает высокую мотивацию, эффективные коммуникации и самовыражение детей. На основе опыта дана оценка эффективности применения компьютерных технологий.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, компьютерные технологии, мотивация, эффективность обучения.

Ерекше оқытуды қажет ететін балалардың түзету-дамыту процесінде компьютерлік технологияларды қолдану, балалардың оқу, даму процесіне енуін жоспарлатады, оқу материалын меңгеруін жақсартады, қарым-қатынасқа тиімділігін және өзін-өзі көрсетуін қамтамасыз етеді. Баяндамада тәжірибе негізінде компьютерлік технологияларды қолдану тиімділігі бағаланған.

Тірек сөздер: ерекше оқытуды қажет ететін балалар, компьютерлік технологиялар, ынталандыру, оқу тиімділігі.

The use of computer technology in the educational process for children with special educational needs increases the involvement of children in the learning process, development, improves the development of educational material, provides high motivation, effective communication and self-expression of children. Based on experience, an assessment of the

effectiveness of computer technology has been given.

Key words: *children with special educational needs, computer technology, motivation, learning effectiveness.*

XXI век, бесспорно, считается веком высоких компьютерных технологий. Современный ребёнок живёт в мире электронной культуры. Меняется и роль педагога в информационной культуре - он должен стать координатором информационного потока. Следовательно, педагогу необходимо владеть современными методиками и новыми образовательными технологиями, чтобы общаться на одном языке с ребёнком. Бурное развитие новых информационных технологий и внедрение их в нашей стране наложили отпечаток на развитие личности современного ребёнка.

Сегодня в традиционную схему «учитель - ученик - учебник» вводится новое звено – компьютер. Одной из основных частей информатизации образования является использование компьютерных технологий в специальном образовании. [1, 24с.]. Новые информационные технологии стали перспективным средством коррекционно-развивающей работы с детьми с особыми образовательными потребностями.

В основу использования компьютерных технологий - презентаций в отечественной педагогике положены базовые психолого-педагогические и методологические положения, разработанные Л.С. Выготским, П.Я. Гальпериным, В.В. Давыдовым, А.В. Запорожцем, А.Н.Леонтьевым, А.Р. Лурия, Д.Б. Элькониным, С.Л.Рубенштейн и др. То есть учеными-классиками были разработаны теории и различные методики формирования познавательных процессов. Чтобы успешно развить познавательные процессы в учебной деятельности, необходимо искать современные средства и методы коррекционно-развивающей работы. Использование компьютера с его огромными универсальными возможностями на коррекционно-развивающих занятиях и является главным из таких средств [2, 67с.]. Компьютерные технологии – презентации принадлежат к числу эффективных средств обучения, все чаще применяемых в специальной педагогике. В последние годы ведутся открытые научно-исследовательские работы о содержании, форме, методах специального обучения. Анализ литературы показывает, что компьютерные средства представляют для специалиста не часть содержания коррекционного обучения, а дополнительный набор возможностей коррекции отклонений в развитии ребенка.

На сегодняшний день о коррекционной ценности компьютерных технологий свидетельствует повышение у детей с особыми образовательными потребностями мотиваций к обучению, что сыграло определенную роль в широком внедрении компьютерных технологий в деятельность специальных коррекционных организаций образования. Последнее осуществляется при активной поддержке государства, которое выделяет средства в рамках реализации основных положений информатизации образования. Специалисты КППК применяющие в своей работе компьютерные технологии, прекрасно осознают дидактические возможности данной технологии, имеют четкое представление о том, что в зависимости от психофизических нарушений эти возможности по-разному влияют на позитивное изменение мотиваций, побуждающих ребёнка к знаниям через компьютерные технологии. Например, у детей с нарушением интеллекта происходят изменения мотиваций поведенческого характера, у детей с задержкой психического развития – изменения мотивации познавательного характера, у детей с нарушением слуха – изменения мотиваций эмоционально-личностного характера, для детей с нарушением речи – обеспечивает мотивацию вступление в контакт с партнером по общению. Изменения мотивации комплексного характера свидетельствуют о всестороннем влиянии компьютерных технологий, что указывает на высокую эффективность их применения в коррекционном обучении детей. Одним из преимуществ специализированных компьютерных средств обучения является то, что они позволяют значительно повысить мотивационную готовность детей к проведению коррекционных занятий путем

моделирования коррекционно - развивающей компьютерной среды.

Коррекционная работа с детьми с особыми образовательными потребностями предполагает использование специализированных или адаптированных компьютерных программ (главным образом обучающих, диагностических и развивающих). Эффект их применения зависит от профессиональной компетенции педагога, умения использовать новые возможности, включать компьютерные технологии в систему обучения каждого ребенка, создавая большую мотивацию и психологический комфорт, а также предоставляя ребенку свободу выбора форм и средств деятельности. Эффективность обучения детей с различными нарушениями, в том числе с речевыми, во многом зависит от степени готовности методик для специалистов по компьютерным программам. [3, с48.].

Таким образом, облегчение процесса восприятия и запоминания информации с помощью ярких образов – эта основа любой современной презентации. Презентация – это удобный и эффективный способ представления информации с помощью компьютерных программ. Он сочетает в себе динамику, звук и изображение, т.е те факторы, которые наиболее долго удерживают внимание ребенка. Более того презентация дает возможность педагогу самостоятельно компоновать обучающий и развивающий материал в зависимости от ведущего дефекта ребенка, что позволяет построить занятия так, чтобы добиться максимального учебного эффекта.

Из опыта педагогов КППК можно сделать следующий вывод, что использование занятий - презентаций, позволяет повысить внимание, создать положительный эмоциональный фон, позволяет создавать опорные схемы для лучшего усвоения материала. Для наших специалистов особенно важно повысить познавательный интерес ребенка и сделать занятие продуктивным. Для этого используются мультимедийные средства. Так, например, на занятиях обучения грамоте помогают прекрасные презентации о буквах и звуках. Необходимо отметить, что большую роль в данной презентации играет не только демонстрация изображения, а анимация т.е движение картинки, буквы слова или текста. Для развития навыков письма используется мультимедийный проектор, проецирующий изображение страницы прописи на белую доску. Что позволяет повысить эффективность работы и помочь избежать «рассеивания» внимания.

Дети любят играть в игру – презентацию «Лошадка - разукрашка», «Во саду ли в огороде» что позволяет быстро проверить вычислительные навыки ребенка. При помощи слайдов, созданных в программе «Power Point» можно демонстрировать решения примеров, задач для устного счета, можно организовать математические разминки и самопроверку. Для исправления дефектов речи используется компьютерная программа «Игры для тигры», которая пересматривает возможность объективного определения зон актуального и ближайшего развития ребенка и индивидуальной настройки параметров программ. Для нас немало важно ознакомить детей с особыми образовательными потребностями с окружающим миром. Они с большим интересом воспринимают материал – презентацию «Времена года», «Домашние животные», «В мире дикой природы» и многие другие мои авторские презентации можно скачать на информационно-просветительском портале azbuka.kz. В процессе занятий с применением компьютера дети учатся преодолевать трудности, контролировать свою деятельность, оценивать результаты. Благодаря этому становится эффективным обучение целеполаганию, планированию и контролю через сочетание различных приемов. Решая заданную компьютерной программой проблемную ситуацию, ребенок стремится к достижению положительных результатов, подчиняет свои действия поставленной цели.

Исходя из вышеизложенного, целесообразность применения компьютерных технологий в процессе коррекционного обучения и развития детей с особыми образовательными потребностями очевидна. Ведь сам процесс организации обучения детей с использованием компьютерных технологий позволяет: сделать этот процесс интересным, с одной стороны, за счет новизны и необычности такой формы работы для учащихся, а с

другой, сделать его увлекательным и ярким, разнообразным по форме за счет использования мультимедийных возможностей современных компьютеров, эффективно решать проблему наглядности обучения, расширить возможности визуализации учебного материала, делая его более понятным и доступным.

ЛИТЕРАТУРА:

1. А. Исхакова Внедрение компьютерных технологий в коррекционно-образовательный процесс. Сборник статей и практических материалов часть 1. Министерство образования и науки РК Национальный научно-практический центр коррекционной педагогики. Алматы 2009 г.
2. С.Л. Рубенштейн Основы общей психологии Москва «Педагогика» 1989 г.
3. Добровольская Т.А. Шабалинская Н.Б. Компьютер-путь к реабилитации.-М., 2001 г.

УДК 378

ОПРЕДЕЛИТЬ ПРИЗНАКИ, УСЛОВИЯ И ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ ВЗАЙМОДЕЙСТВИЯ УЧИТЕЛЕЙ ЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТИ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО - ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Кабылова М.С., PhD докторант, **Абишев Н. А.,** д.п.н., профессор
Жетысуский государственный университет имени Ильяс Жансугурова, г.Талдыкурган

E-mail: madina.3024@mail.ru

Мақалада Қазақстан Республикасында 12 жылдық білім берудің шартты мен оны жүзеге асырудың әдіснамалық және теориялық негіздерінің деңгейі баяндалады. Авторлар, нормативтік-құқықтық құжаттарға сілтеме жасай отырып, кәсіби қызметке педагогикалық кадрларды дайындау мәселесінің көкейкестілігін негізге алады. Осыған байланысты ЖОО-да уақыт талаптарына сәйкес білікті педагогтарды даярлауды жетілдіру қажеттілігі туындады. Әсіресе мұғалімдердің кәсіби қызметін ғылыми ұйымдастыру деңгейін көтеру қажеттілігі туралы айтады. Жұмыста кадрлардың кәсіби ұйымдастыру мәселесі қарастырылады.

Тірек сөздер: Ғылыми ұйым, барлық ғылымның ұстанымдары, көп деңгейлі және үздіксіз педагогикалық қызмет, жүйе, тапсырмалар, эмпирикалық, дүниетанымдық көзқарастар, жүйелік пен тәсіл.

В статье рассматриваются методология исследования представлена на основе теоретического анализа современной научной литературы по проблематике, обобщения психолого-педагогических исследований в области подготовки будущих языковых специальности при организации учебного - воспитательного процесса. А также в данной научной работе рассматривается уровень методологических и теоретических основ оптимизации обучения в условиях реализации 12 - летнего образования в Р.К. В связи с чем возникла необходимость совершенствования подготовки в вузе компетентного педагога, соответствующего требованиям времени. Особо отмечается о необходимости повышения уровня научной организации профессиональной деятельности педагогических кадров.

Ключевые слова: Оптимизация, научной организация, позиции всех наук, многоуровневой и непрерывной, педагогической деятельности, система, задач, эмпирические, мировоззрения.

The article discusses the methodology of the study is presented on the basis of theoretical analysis of modern scientific literature on the subject, generalization of psychological and pedagogical research in the field of training future language specialists in the organization of educational process. And also in this scientific work the level of methodological and theoretical bases of optimization of training in conditional realization of 12 - summer education in R. K. is considered. In this connection, there was a need to improve the training of a competent teacher at the University, corresponding to the requirements of the time. Especially about the need to improve the scientific organization of professional activity of pedagogical staff.

Key words: Optimization, scientific organization, positions of all sciences, multilevel and continuous pedagogical activity, system, tasks, empirical, worldviews.

Языковая наука, в том числе казахский язык, русский язык, английский язык, тесно связана с отраслями педагогики и психологии. Мы думаем, что психология изучает восприятие и восприятие, память и мысль, чувства и эмоции, внимание. А все, кто имеет прямое языковое отношение к процессу речи и понимания. Если бы кто-то говорил, не было бы процесса его осмысления, общения, обмена мнениями. Человек через слово не подчеркивает какой-либо предмет, а также через язык, как он относится к этому предмету, делу, явлению и к нему относится. То есть язык - это не только средство общения мысли с людьми, но и средство выражения чувств. А сфера педагогики обеспечивает преподавание этих дисциплин, образование, его закономерность и хрупкость, воспитание с изучением этих дисциплин. На самом деле владение тремя языками требует повседневной и систематической работы. Ученик должен знать, для чего это учиться и знать четко поставленную цель изучения языков. В связи с этим в тексте найдется глубокое отражение. В современном мире, где знание как минимум двух или трех языков стало нормой, актуальность трехязычного образования не подвергается сомнению. Вопрос об изучении других языков был важен и в более ранние времена, но его серьезного обсуждения в глобальном масштабе не предпринималось. Впервые научному рассмотрению этот вопрос подвергся в Люксембурге в 1929 году на конференции, которую организовало Международное бюро по проблемам образования. В настоящее время актуальной проблемой является повышение качества подготовки будущих кадров языковых специальности высшего профессионального образования в соответствии с требованиями обновленной полиязычного обучения программы образования.

Проблемы и сейчас находятся в центре обсуждения в Казахстане в связи с принятием новой концепции. В полиэтнической стране школы должны быть многоязычными и поликультурными, и концепция такого образования не может сдерживаться соображениями национализма и местничества. Более того, помимо трехязычных, следует обеспечить возможность функционирования в системе образования и других языков, хотя бы языков крупных диаспор. В статье Закона РК «Об образовании» говорится, что «все учебные заведения должны обеспечить знание и развитие казахского языка, русского и одного иностранного языка, как государственного языка в соответствии с государственным стандартом» [1]. Рассматривая недостаточный уровень методологических и теоретических основ оптимизации обучения в условиях реализации Концепции 12-летнего образования в РК, надо отметить необходимость повышения уровня научной организации профессиональной деятельности педагогических кадров. Значит под оптимизацией педагогу надо понимать процесс выбора наилучшего для конкретных педагогических условий варианта решения любой задачи; оптимизация заключается в том, чтобы среди множества возможных вариантов найти наилучшие в заданных условиях, при заданных ограничениях, то есть оптимальные альтернативы. Кроме этого, внедрение методики оптимизации обучения требует объединения усилий педагогов, психологов и методистов, так как целостное, системное построение учебного процесса невозможно без подхода к нему, с позиции всех наук, имеющих отношение к его проектированию и организации.

Среди особо актуальных проблем оптимизации обучения, в разрешение которых могут внести существенный вклад педагоги - психологи, можно назвать следующие:

- развитие у субъектов навыков учебной деятельности, имеющих психологическую основу, - навыков принятия учебных задач, активного осмысливания учебного материала, применение знаний и умений и переноса их в новые педагогические ситуации, самоанализа и самооценки оптимальности результатов деятельности;
- разработку методики выделения главного, существенного в содержании учебного материала на разных ступенях непрерывного и уровневого образования;
- выявление специфики формирования мотивов учения у субъектов на разных ступенях непрерывного и уровневого образования разного возраста, особенностей развития мотивов познавательной деятельности, интереса и долга, воспитания потребности в изучении всех учебных предметов, в подготовке к профессиональной деятельности.

Язык-плод веков, наследие народа, национальное явление. Один язык-одна нация. Особенности мышления любого народа проявляются в его национальном языке, обобщаются на языке народной мудрости, мировоззренческого взгляда. В условиях интенсивного развития международного сотрудничества и интеграции Казахстана в мировое экономическое сообщество растет потребность в специалистах, хорошо владеющих иностранным языком и способных эффективно его использовать в ситуациях повседневного и профессионального общения. Концепция языковой политики Республики Казахстан определяет русский язык как основной источник информации по разным областям науки и техники, как средство коммуникации с ближним и дальним зарубежьем. Вместе с тем, интеграция в мировое экономическое пространство не представляется возможной без знания мировых языков, в частности английского языка. В связи с его интенсивным изучением языковую ситуацию для большинства казах танцев в полной мере можно обозначить как многоязычную. То есть объективные реалии на сегодня складываются таким образом, что свойственный для казахстанского общества билингвизм постепенно начинает сменяться полиязычием. В этих же документах отмечается роль системы образования в разрешении проблем, связанных с новой языковой ситуацией в стране. Суть этой роли обусловлена задачей осуществления принципа непрерывности образовательного процесса, основанного на высоком уровне качества, международных стандартах, одним из важнейших элементов которого является языковая подготовка.

В целом в любой науке понятие противоположности широко описывается и широко объясняется. Научная инициатива о данном понятии в древние времена деда наук в философском учении находил свое место в числе самых сложных категорий. Таким образом, наука приобрела своеобразный характер в области психологии, педагогики, логики, лингвистики. Отметим, что попытки изучения подготовки к различным аспектам педагогической деятельности предпринимались в разное время. В Казахстане различные аспекты проблемы подготовки будущих учителей рассматривались в исследованиях Б.А. Абдикаримов, К. Болеев, А.Е. Абылкасымова, К.А. Дуйсенбаев, С.А. Кенесбаев, Ж.К. Оналбек, К. Ералин, М.А. Кудайкулов, Б.К. Момынбаев, М.С. Молдабеков, О.Сыздыков, А.З. Турсынбаев, Н.Д. Хмель и многих других. А для взаимодействия языков об их главных проблемах, взаимосвязи и языковой политике рассматривались в исследованиях О.Б. Алтынбекова, Л.А. Араева, В.Н. Белоусов, Д.Н. Голев, М.Н. Губогло, А.А. Залевская, М.К. Исаев, А.Е. Карлинский, М. Копыленко, Т.А. Костромина, Л.П. Крысин, Г.Б. Мадиева, В.П. Нерознак, Г. В. П. Нерознак, Ж.С. Смагулова, Э.Д. Сулейменова, Б.Х. Хасанов, Н.Ж. Шаймерденова и многих других.

Возрастает роль изучения и систематизации научно-теоретических положений, определяющих качественную подготовку будущих учителей языковых специальностей. На данном основании происходит смена образовательной парадигмы: на смену традиционным приходят новые методы, формы, средства обучения и воспитания; обосновываются новые подходы к процессу обучения в начальной школе. В законе «Об образовании» (2011) [1], в

педагогов – исполнителей, работающих без учета индивидуальных способностей учащихся, студентов. Этому способствует унифицированная структура педагогического образования, которая базируется преимущественно на одном типе учебного заведения – педагогическом институте. Все институты до последнего времени учили по одинаковым учебным планам в которых не учитывалось многообразие региональных и национальных особенностей, нарастающее многообразие типов общеобразовательных школ, особенности кадрового потенциала и т.д.» [7]. Исходя из этого организация познания в процессе обучения развивается от представлений о единстве мира и общества к углубленному дифференцированному предметному рассмотрению содержания общего образования. А от предметного освоения, через установление теснейших меж предметных связей и интегративные курсы к познанию мира в его естественном состоянии единства и взаимосвязи. Характер и структура меж научных и меж предметных связей сходны в основном: учебный предмет, как и наука, связан посредством структурных элементов знания, то есть через объект изучения, методы и теории. Взаимодействия между науками или между учебными предметами происходят на трех уровнях – эмпирическом, теоретическом и мировоззренческом. В соответствии с ними Н.Ф. Борисенко выделяет три вида меж предметных связей [8].

Научная организация деятельности педагога в педагогическом коллективе должна предусматривать - а) совершенствование научной и методической подготовки педагога, наиболее полное использование им научных достижений педагогики, психологии и специальных наук в учебно-воспитательном процессе; б) улучшение планирования учебно-воспитательной работы; выявление резервов времени педагога при разумно спланированной работе по руководству учебно-познавательной деятельностью субъектов; упорядочение распределения учебных и общественных нагрузок; рациональную расстановку кадров; в) лучшую организацию сбора и обработки научной и оперативной информации; составление расписания с учетом рационализации бюджета времени учителей; г) использование резервов времени для разумного отдыха педагогов за счет освобождения их от излишних совещаний и отчетов, а также за счет широкого развития творческих начал в их работе, создания педагогу хороших условий для подготовки к урокам; д) улучшение материального оснащения учебного процесса путем укрепления учебно-методической базы учреждения образования.

Первый вид выступает как средство, обеспечивающее всестороннее изучение предметов и явлений, познание их связей, а также углубление формирования понятий. Назначение второго вида – обеспечение знакомства учащихся с научными методами и их использованием. Третий вид связей призван обеспечить глубокое понимание сущности изучаемых теорий и законов и путей их использования для объяснения различных явлений, независимо от того, какие предметы и явления изучаются. Известный современный логик и педагог Г. Фройденталь отмечает, что «... при подготовке учителей мы исходим из аксиомы: тот, кто обучает, должен знать больше, чем только то, чему он обучает. Это «больше» относится не только к объему материала. Учитель должен знать то, чему он обучает еще и в форме, отличной от той, по которой он обучает. Он должен владеть не только большим объемом материала, но и более высокой логической формой понимания этого материала...» [9]. Внешняя предметная деятельность педагога должна предваряться внутренней (идеальной), то есть осуществляться осмысление цели действий, ожидаемых результатов, предполагаемых действий, условий их выполнения. Соотношение цели и условий определяют задачу, которая должна быть разрешена действием.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Закон Республики Казахстан «Об Образования».- Алматы: ТОО "Издательство" Норма-К", 2011.- стр. 52.
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2016-2019 годы – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000205>

3. Назарбаев Н.А. Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 31 января 2017 г. – Астана, 2017.
4. Новиков А.М. Постиндустриальное образование.- М.: Изд-во «Эгвес», 2008].
5. Ткаченко Е.В. Гуманизация и гуманитаризация педагогического образования. Некоторые итоги, проблемы, задачи – М., 1995.- 165с.
6. Бабанский Ю.К. Педагогика. – М.: Просвещение, 1983.- С.237.
7. Черникова Т.В. Как управлять педагогическим коллективом развивающейся школы. Практическое пособие для директора школы.- М.: Сентябрь, 2004.- 208с.
8. Борисенко Н.Ф. Педагогика. Курс лекций. – М.: Прометей, 1993.- С. 366-372.
9. Фройденталь Г. Математика как педагогическая задача. Ч.2 - М., 1983.

ӘОЖ 514.7

СТРОФОИДАЛЫҚ БЕТТІ ҚҰРУ АЛГОРИТМІ ЖӘНЕ КОМПЬЮТЕРЛІК БЕЙНЕЛЕНУІ

Кайдасов Ж. ф.-м.ғ.к., профессор, Даулетбаева С.С. магистрант
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ.

E-mail: jet-k@mail.ru

Мақалада строфоидта қисығын жасаушы қисық ретінде алып, строфоидалық деп аталған жаңа айналу бетін құру алгоритмі және әрбір қадамға сәйкес компьютерлік бейнелеуі көрсетілген. Құрылған беттің бөліктері үшін негізгі формалардың коэффициенттері және гаустық иілімдері есептеліп, бұл бөліктердің қандай типті беттерге жататындығы анықталған.

Тірек сөздер: строфоидта, айналу беті, гаустық иілім, беттерді классификациялау.

В работе приняты за образующую кривую строфоиду, показан алгоритм построения нового вида поверхности вращения названной строфоидальной поверхностью. Для каждого шага приведены компьютерные визуализации. Для частей построенной поверхности вычислены коэффициенты основных форм и их гауссовы кривизны, уточнено к какому типу относятся эти части.

Ключевые слова: строфоидта, поверхности вращения, гауссова кривизна, классификация поверхностей.

In the paper, taking a stanoid as a curve forming, an algorithm for constructing a new type of surface of rotation which called a strophoid surface is shown. Computer visualizations are provided for each step. The coefficients of the main forms and their Gaussian curvatures are calculated for parts of the constructed surface. Clarified to what type these parts belong.

Key words: stanoid, surfaces of rotation, Gaussian curvature, classification of surfaces.

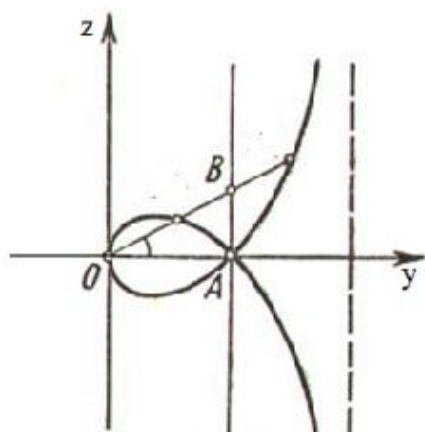
Қазіргі таңда архитектурадағы, дизайн –эстетикадағы және техникадағы сыртқы пішіндері мәнерлі(эсерлі) беттерге деген қажеттілік жаңа күрделі пішінді беттерді іздестіру мәселесін туғызуда.

Күрделі пішінді беттерді модельдеу әдістерінің бірі белгілі беттердің аналитикалық өрнектеріне математикалық түрлендірулер қолдануға негізделген. Параметрлік түрде анықталып бейнеленген объектілерге компьютерлік композицияларды одан әрі қолдану, әртүрлі күрделі геометриялық пішіндерді аналитикалы және компьютерлі моделдеуге

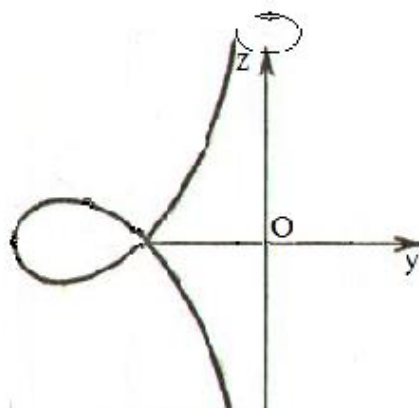
мүмкіндік береді.

Ұсынылынып отырған мақалада строфоида - тамаша қисығын жасаушы қисық ретінде алып, *строфоидальдық* деп аталған жаңа айналу бетін құру алгоритмі көрсетілген. Оның бөліктері үшін негізгі формалардың коэффициенттері және гаустық иілімдері есептеліп, бұл бөліктердің қандай типті беттерге жататындығы анықталған.

Строфоида қисығының uOz координаталар жүйесінде параметрлік теңдеулерімен $y = \frac{2au^2}{1+u^2}$, $z = \frac{au(u^2-1)}{1+u^2}$ берілетіні белгілі[1]. Бұл жағдайда асимптотасы $y = 2a$ теңдеуімен анықталады(1-сурет). Строфоида қисығын Oz осінің сол жағына орналасатындай және асимптотасы Oz осімен беттесетіндей етіп Oy осіне параллель көшіреміз(2-сурет).

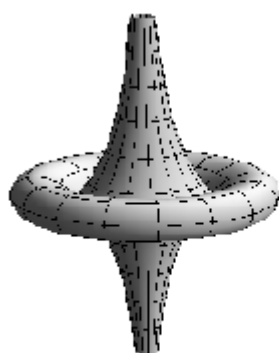

1-сурет

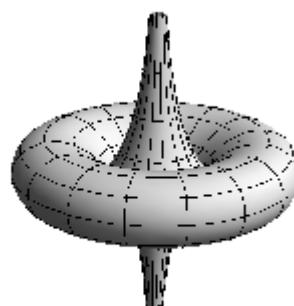

2-сурет

Көшірілген қисықты Oz осінен айналдырып айналу бетін аламыз[2](3-сурет).

3 -сурет

4 -сурет

Бұл беттің параметрлік теңдеулері мына түрде жазылады:

$$x = \left(\frac{u^2}{u^2+1} - 1\right) \cos v, y = \left(\frac{u^2}{u^2+1} - 1\right) \sin v, z = \frac{u(1-u^2)}{1+u^2}, 0 \leq v \leq 2\pi; -\pi \leq u \leq \pi.$$

Функциялардың жұптығын, тақтығын және $Sh^2u + 1 = Ch^2u$ теңдігін ескеріп келесі ауыстыруларды енгіземіз: u функциясын Shu мен, ал (u^2+1) функциясын Ch^2u мен ауыстырамыз. Сонда теңдеулер

$$x = \left(\frac{Sh^2u}{Ch^2u} - 1\right) \cos v, y = \left(\frac{Sh^2u}{Ch^2u} - 1\right) \sin v, z = \frac{Shu(1-Sh^2u)}{Ch^2u}, 0 \leq v \leq 2\pi; -\pi \leq u \leq \pi.$$

түріне келтіріледі.

Коэффициенттерін өзгертіп, графикті Oz осі бойынша кеңейтетін түрлендірулер жасаймыз.

$$x = \left(2 \frac{Sh^2u-1}{Ch^2u} - 2\right) \cos v, y = \left(2 \frac{Sh^2u-1}{Ch^2u} - 2\right) \sin v, z = \frac{4Shu(Sh^2u-2)}{3Ch^2u}, 0 \leq v \leq 2\pi; -2/3\pi \leq u \leq 2/3\pi.$$

Алынған бетті *строфоидальдық айналу беті* деп атаймыз(4-сурет).

Строфоидальдық бет үшін негізгі формалардың коэффициенттерін және гаусстық иілімді есептейміз[2]:

$$E = \frac{2}{9} (3 + 28\text{Ch}(2u) + \text{Ch}(4u))\text{Sh}^2(u),$$

$$F = 0,$$

$$G = 16\text{Sh}^4(u)$$

$$L = -\frac{64}{3} (1 + 3\text{Ch}(2u))\text{Sh}^5(u), \quad M = 0$$

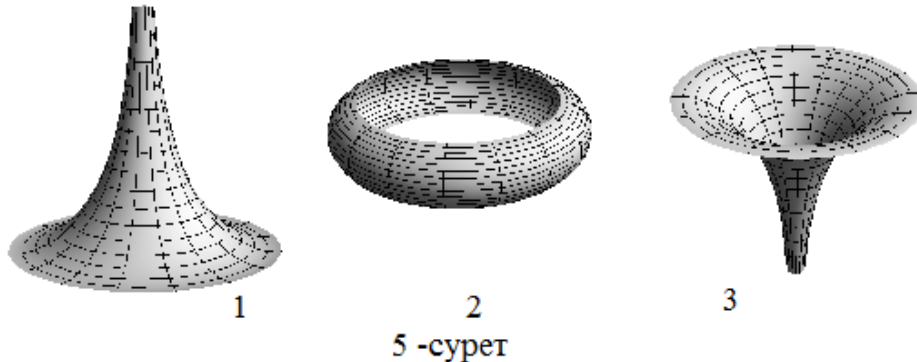
$$N = \frac{8}{3} (-33 + 16\text{Ch}(2u) + \text{Cosh}(4u))\text{Sh}^7(u)$$

$$K = -\frac{9(1 + 3\text{Ch}(2u))(-33 + 16\text{Ch}(2u) + \text{Ch}(4u))}{2(3 + 28\text{Ch}(2u) + \text{Ch}(4u))^2}.$$

Гаусстық иілімнің таңбасының өзгеруі алымындағы екінші жақша ішіндегі өрнектің мәніне тәуелді екенін көреміз. $-33 + 16\text{Ch}(2u) + \text{Ch}(4u)$ өрнегін нольге теңестіріп, $\text{Ch}(2u) = \sqrt{33} - 4$ теңдігін аламыз. Осы теңдікті қанағаттандыратын параметрдің $u = \pm u_0$ мәндерінде сәйкес екі шеңбер строфоидальдық айналу бетін үш бөлікке бөледі:

$$u_0 \leq u \leq 2/3 \pi, \quad 0 \leq v \leq 2\pi \quad (5,1\text{-сурет}); \quad -u_0 \leq u \leq u_0, \quad 0 \leq v \leq 2\pi \quad (5,2\text{-сурет});$$

$$-2/3\pi \leq u \leq -u_0, \quad 0 \leq v \leq 2\pi \quad (5,3\text{-сурет}).$$

5 -сурет

1-ші мен 3-ші бөліктер симметриялы, сыртқы пішіндері псевдосфераға келеді. Сондықтан қасиеттері бірдей гаусстық иілімі теріс беттер.

2-ші бөліктің құрылымы өзгеше, сыртқы пішіні тор бетінің сыртқы бөлігіне келеді[2]. Ол оң гаусстық иілімді бет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Выгодский М.Я. Справочник по высшей математике. М.: АСТ: Астрель, 2006.-991с.
2. Позняк Э.Г., Шикин Е.В. Дифференциальная геометрия –М.: Изд.МГУ, 1990.

ӘОЖ 373.2

БАЛАНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ ДАМУШЫЛЫҚ БІЛІМ КЕҢСТІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Капенова А.А. п.ғ.к., қауымд. профессор (доцент), Курманжанова Г.Е. магистрант
 І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: kurmanzhanova_gulnaz@mail.ru

Мақалада жан-жақты дамыған тұлға қалыптастыру үшін мектепке дейінгі ұйымдарда заттық- дамытушы ортаны ұйымдастыру және оған қойылатын талаптар

қарастырылған.

Тірек сөздер: заттық-дамытушы орта, талаптар.әдістемелік ұстанымдар, даму деңгейі

В статье рассмотрены требования к организации и проведению предметно-развивающей среды в дошкольных организациях для формирования всесторонне развитой личности.

Ключевые слова: предметно-развивающая среда, требования.методические подходы, уровень развития

The article considers the requirements for the organization and conduct of the subject-developing environment in preschool organizations for the formation of a well-developed personality.

Key words: subject-developing environment, requirements.methodological approaches, level of development

Қазіргі заманғы мектепке дейінгі мекеме -бұл баланың ересектермен және құрдастарымен эмоционалдық-практикалық қарым-қатынас орнатып, және оның дамуы үшін маңызы бар орта. Жан-жақты дамыған тұлға қалыптастыру үшін балабақша топтарында дамытатын пәндік-кеңістіктік ортаны құру маңызды болып табылады.

Мектепке дейінгі білім беруде соңғы жылдары мектепке дейінгі мекемелерге өз қызметін нақты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін нормативтік-құқықтық, әкімшілік, экономикалық, әлеуметтік-мәдени жағдайлардың жаңа жүйесі қалыптасты. Бұл баланың даму ортасының өзгеруіне де қатысты.

Бала – ұлы еліктегіш, толыққанды адам, өзінің дербестігінде бірегей, әуесқой зерттеуші, қоршаған әлемді өзі үшін таңдана және қуанышпен ашушы, әртүрлі белсенді іс-әрекет түрлері үшін оған берілгендердің барлық мүмкіндіктерді пайдалануға ұмтылушы. Осы тұста тәрбиешінің негізгі міндеті- бала өзін еркін сезінетіндей, жаңа ақпараттарды тануға ұмтылатындай, өзінің қабілеттерін көрсете алатындай қолайлы орта қалыптастыру.

Балаларды дамытуда заттық-дамытушы орта маңызды фактор болып табылады.Мектепке дейінгі мекемелерде бала толыққанды және жан-жақты дамуы үшін сонымен қатар, әлемді жарқын, қанық әсермен қабылдайтындай жағдай жасалуы қажет.

Тұлғаның қалыптасуы мен сауығуындағы ортаның маңыздылығын ұғына отырып, оны ұйымдастыруға қойылатын негізгі талаптарды біліп және жүзеге асыра білу қажет. Ол балаға еркіндік беріп, бейбітшілікке, көңіл-күйге, денсаулыққа әсер етуі тиіс. Орта орынды, ыңғайлы, ақпараттық болуы, қандай да бір процестің бейнесін жасауы, эмоционалды жағдайға келтіру, бала мен қоршаған әлем арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қамтамасыз етуі тиіс. Дамытушы орта-бұл мектепке дейінгі білім берудің негізгі жалпы білім беретін бағдарламасының талаптарына сәйкес оның рухани және дене бітімінің даму мазмұнын функционалдық модельдейтін бала қызметінің материалдық объектілері мен құралдарының жүйесі.

М.М. Кольцоваөзінің еңбектерінде «Бала мектепке барар алдында көру-моторлы координациясы біршама дамыған болуы тиіс және қолдың саусақтары мидың сөйлеу аймағы болып табылады» деген[1]. Бала жүгіріп, секіріп допты лақтырып және ұстап алу әрекеттерін еркін орындап, қайшымен, қарындашпен, қыл-қаламмен жұмыс істеу біліктілігі дамыған болуы керек. Балаға сурет салғызу, әртүрлі заттардан құрастыру, пластилинді илеу баланың саусақтарын дамытып қана қоймай, ойлау қабілетін де дамытады. Сурет сала алмайтын және пластилинмен жұмыс істей алмайтын баланың жазуға икемі болмайды. 5-6 жастағы бала 3 минуттан артық жаза алмайды тез шаршап қате көп жіберетін болады және 2-3 минут сайын баланың қолын демалдырып отыруды қатал есте сақтағаныңыз жөн. Бала жазу дағдыларын меңгеруде әрбір жетістігін мақтап «Сенің қолыңнан келеді,біз

«Сен істей аласың» деген сенімділік сөздерді жиі айтуыңыз қажет, қуатты сөздер баланың табысқа жетуіне әсерін тигізеді.

Дамытушы заттық-кеңістіктік ортасы тұтас ортаның ажырамас бөлігі. Баланың дамуы оларды тәрбиелеуші ересектермен қатар тікелей дамытушы ортаға да байланысты. Баланың даму ортасы-оның тіршілік ету кеңістігі. Бұл баланың мектепке дейінгі мекемеде өмір сүретін жағдайлар. Бұл жағдайларды баланың жеке басының қалыптасуының іргетасы ретінде қарастыру керек.

С.Л.Новоселованың әдістемелік ұсынымдарында келесі терминология келтірілген[2].

Орта-баланың әр түрлі қызметін қамтамасыз етудің Әлеуметтік және пәндік құралдарының бірлігін көздейді.

Орта-балалардың өзіндік шығармашылық қызметін ұйымдастыру үшін ойындармен, ойыншықтармен, құралдармен, жабдықтармен және материалдармен қаныққан пәндік орта жүйесі.

Орта-баланың рухани және физикалық дамуының мазмұнын функционалдық модельдейтін материалдық объектілер жүйесі.

Дамытушы пәндік-кеңістіктік орта-табиғи және әлеуметтік мәдени пәндік құралдардың жиынтығы, баланың жақын және перспективалы дамуы, оның шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуы, қызметтің алуан түрлілігін қамтамасыз етеді; баланың тұлғасына релаксациялық әсер етеді.

Дамытушы пән ортасы-бұл баланың рухани және физиологиялық дамуының мазмұнын функционалдық модельдейтін материалдық нысандар жүйесі. Дамытушы орта мазмұны мен қасиеттері арқылы - әрбір баланың шығармашылық қызметі үшін жағдай жасауы, өзекті физикалық және психикалық даму мен жетілдіру мақсаттарына қызмет етуі, жақын арадағы даму аймағын және оның келешегін қамтамасыз етуі тиіс.

Бала нәресте кезінен бастап әдемі ойыншықтардың дыбысына, айналадағы заттарға, адам дауысының әсем интонациясына ерекше мән береді. Қоршаған орта балаға эмоционалды әсер етеді, демек, эстетикалық және этикалық тәрбиелейді деп айтуға болады.

Балалардың физиологиялық жағдайы көбінесе олардың эмоционалдық жайлылығымен анықталады. Сонымен қатар, айналадағы кеңістікті жеткілікті игеруді, қозғалыстың негізгі түрлерін және қолдың аса күрделі іс - қимылдарын біртіндеп меңгеруді қамтамасыз ететін жиһаз, құралдар, ойыншықтар және т.б. заттарының қолайлылығы мен жасына сәйкестігі-осының барлығы балалардың денсаулығы мен дер кезінде физиологиялық дамуының бастапқы негізін құрайды.

Қоршаған орта кең және тар мағынада баланың танымдық белсенділігінің қалыптасуына әсер етеді.Өмірдің ерте кезеңінде бала әлемді өзінше, баласымен, эмоционалдық-сезімтал, бағдарлы негізде таниды, тек қана жер бетінде жатқан нәрселерді меңгереді және оның көзқарасы мен түсінігіне қол жеткізе алады. Сондықтан қоршаған баланың заттық-кеңістіктік ортасын тым ымыраластырмау керек, ал ерте жастағы баланың танымдық дамуын қарапайым түсіну керек. Қазіргі өмір кезеңінде ол әсер жинап қана қоймай, сезімтал тәжірибені кеңейтеді. Бала қоршаған әлемде бағдарлауды үйренеді, онда білім жүйесі қалыптаса бастайды. Бұл үдерісті реттеу көбінесе танымдық қызметтің мазмұнын, материалдарын және әдістерін іріктеуді басқаратын ересектерге байланысты.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде дамыту ортасын құрудың мақсаты-қалыптасатын тұлғаның өмірлік маңызды қажеттіліктерін қамтамасыз ету.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық – дамытушылық орта белгілі талаптарға жауап береді: бұл бәрінен бұрын баламен тақырыпқа, ойын желісіне, сол немесе басқа ойыншықтарға, ойынның орны мен мерзіміне еркін жету. Л.А. Парамонованың әдістемелік еңбектерінде балабақша топтарында заттық – дамытушылық ортаны ұйымдастыру кезінде күрделі, көп жоспарлы және жоғары шығармашылық әрекет қажет деп есептеген [3].

Дамытушылық орта балалардың жасы мен даму деңгейіне және олардың әрекетіне

тікелей тәуелділіктен табылады. Топтағы дамытушылық ортаның мақсаты ақпараттандырылуы, сол немесе басқа үдерістің бейнесін жасайды, қоршаған орта мен баланың арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қамтамасыз етеді. Заттық – дамытушылық ортаның барлық компоненттері мазмұны, көлемі, көркемдік шешімі бойынша өзара байланысты. Балабақшаның әртүрлі жас топтарындағы заттық - дамытушылық ортаны ұйымдастыра отырып тәрбиешілер балалардың ойын әрекетін дамытудың кезеңдік ерекшелігін, тәрбиенің жеке тұлғалық – бағытталған моделі қағидасын есте ұстаулары керек.

Мектепке дейінгі білім беру стандартының құрамдас бөлігі – дамытушы ортаға қойылатын мемлекеттік талаптар. Бұл талаптар біздің жүйеміздің үздік дәстүрлерін ескере отырып әзірленген. Балаларға не және қалай ұсынылады деген сұраққа жауап беретін педагогикалық әдістемелерді (технологияларды) құру кезінде, сондай-ақ таңдау кезінде көп жылдық психологиялық және педагогикалық зерттеулердің нәтижелері болып табылатын көрсетілген қағидаттарға сүйену қажет.

Пәндік-кеңістіктік орта өзінің негізгі функцияларын орындау үшін педагог оны жобалау және құру кезінде оны құру принциптеріне бағдарлануы тиіс. Қарым-қатынас кезіндегі арақашықтық, ұстаным; белсенділік, дербестік, шығармашылық; тұрақтылық – серпінділік; кешендеу және икемді аймақтау; әр бала мен ересектердің жеке жайлылығы мен эмоциялық әл-ауқаты; ортаны эстетикалық ұйымдастырудағы әдеттегі және ерекше элементтердің үйлесуі; ашықтық-жабындылық; балалардың жас ерекшеліктерін есепке алу.

Пәндік ортаның түзету мен дамуға қабілетті ашық, тұйықталмаған жүйенің сипаты болуы тиіс екенін есте сақтау маңызды. Кез келген жағдайда баланы қоршаған заттық әлем белгілі бір жастағы жаңа түзілімдерге бейімделе отырып, толықтырып, жаңарту қажет.

Дамыту ортасын ұйымдастыруға қойылатын талаптар:

- Әрбір жас ерекшелігіндегі топтарда өз бетімен мақсатқа бағытталған белсенді іс - әрекетке жағдай жасау (ойын, бейнелеу, сахналау)
- Даму ортасындағы пәндердің жан-жақтылығы, топтың ішінде қажетті балаларға оның дамуына қажетті ықпал ететін материалдар ғана болуы тиіс.
- Ұлдар мен қыздардың қызығушылығына сәйкес даму ортасы мазмұнды құру.
- Барлық жас ерекшелігіндегі топтарда демалуға жайлы орындар белгіленген.
- Дамыту ортасындағы пәндерін орналастыру және ұйымдастыру балалардың қажеттілігі мен жас ерекшеліктеріне сәйкестендірілген. Мектеп жасына дейінгі баланың негізгі үш қажеттілігі бар. Қозғалыста, қарым - қатынаста, танымдық.

Заттық – дамытушы ортаны құру кезінде келесідей қағидаттарды басшылыққа алу қажет:

- Заттық - дамытушы орта көптеген мүмкіндіктерді ашып, тәрбиелеу - білім беру үдерісінің барлық құраушыларын қамтамасыз етуі тиіс, осы мағынада көпфункционалды болуы тиіс;
- Кеңістікті икемді және вариативті қолдану қажет. Орта баланың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналуы тиіс.
- Топтың заттық – дамытушы ортасы балалардың жас ерекшеліктерін, оқу кезеңі мен білім беру бағдарламасына байланысты ауысуы тиіс.

Балалардың өз бетімен іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру үшін төмендегілердің болуын қарастыратын дамытушы-заттық ортаны құру қажет.

Заттық орта мектепке дейінгі ұйымдарда іске асырылатын бағдарламаға сәйкес жобалануы тиіс. Бұл ретте педагог топтың ерекшеліктерін ескеруі, жалпы балалар тобын және әр баланың дербес ерекшелігін, олардың қызығушылықтарын, қабілеттері мен тілектерін білуі тиіс. Баланың заттық әлемінде ойыншық ерекше орынға ие. Ол ойынға дос, әріптес, әңгімелесуші болып келеді. Дамытушы-кеңістік ортасы- әр баланың сүйікті ісімен айналысуға мүмкіндігі болатындай ұйымдастырылады. Секторлар бойынша жабдықтарды

орналастыру балаларға ортақ қызығушылықтары бойынша (құрастыру, сурет салу, қол еңбегі, театр-ойын қызметі, іс-тәжірибе) топшалармен бірігуге мүмкіндік береді. Жабдықтарда танымдық іс-әрекетті белсендіретін материалдар міндетті болып табылады: дамытушы ойындар, техникалық құрылғылар мен ойыншықтар және т.б. балаларды сауаттылыққа итермелейтін материалдар кеңінен қолданылады. Пәндік-ойын және кеңістіктік-дамыту ортасын ұйымдастыру баланың ойын әрекетін қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады. Дамытушы ортаны ұйымдастыруға қойылатын талаптардың бірі-балалардың жаңа әсерлерге деген қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін, қиялдауға жаңа мүмкіндіктерді жасау.

Қорытынды: дамытушылық-кеңістіктік ортаны ұйымдастыру кезінде тәрбиеші балалардың жас ерекшеліктерін - даралығын, әр баланың мүдделерін, қабілетін, шығармашылық бейімділігін ескеруі тиіс, әркім үшін өз мүдделерін іске асыру және дамыту үшін кеңістік табады. Тек осындай жағдайларда ғана шығармашылық тұлға дамиды, қоршаған ортаны тануға қызығушылық пайда болады, тануға ұмтылу және жасау және тәжірибе жасау ниеті пайда болады. Бірақ ең бастысы, ересек баланың тағдырын анықтайтын негізгі өмірлік міндеттерді шешуге жауапты.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Кольцова М.М. Развитие сигнальных систем действительности у детей / Отв. ред. Э.А. Асратян. — Л.: Наука, 1980. — 164 с. — 3100 экз.
2. С.Л. Новоселова. Развивающая предметная среда детства. — М., 1996
3. Парамонова Л.А., Обеспечение готовности детей к школьному обучению. // Серия: "Готовность ребенка к школе". Отв. ред. Курнешова Л.Е. — М.: Центр инноваций в педагогике, 2009

ӘОЖ 37.02

ПЕДАГОГ МӘРТЕБЕСІ МЕН КӘСІБИ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ – САПАЛЫ БІЛІМ КЕПІЛІ

Кенесбаев С.М.¹ директор, п.ғ.д., профессор, **Махметова А.А.²** PhD-доктор
«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы «Алматы облысы бойынша педагог қызметкерлер
біліктілігін арттыру институты»¹
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті², Алматы қ.

Мақалада Қазақстандық ғылым мен білім беру жүйесін жаңғыртудың кезеңінде кәсіби мамандардың дағдыларын жетілдіру жолдарын зерттеу және шығармашылық құзыреттіліктерінің мүмкіндіктерін дамыту жолдарын қарастырады. Сондай-ақ, педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру жүйесінде мұғалім мамандығы беделін көтеретін басты факторлар қарастырды. Педагог мәртебесі оның интеллектуалдық, кәсіби деңгейімен, оның тұлғалық сапаларымен анықталуы және оларды жетілдіру жайында пікірлер баяндалады.

Тірек сөздер: біліктілікті арттыру, педагог мәртебесі, білім беру жүйесі, интеллектуалдық, кәсіби маман.

В статье рассматриваются пути повышения квалификации специалистов и развития творческих компетенций в процессе модернизации казахстанской системы науки и образования. Также ключевые факторы, повышающие престиж педагогической профессии, рассматриваются в системе повышения квалификации педагогических кадров. Мнения о статусе учителя, на его или ее интеллектуальном и профессиональном уровне,

на его или ее личностных качествах и об их улучшении сообщаются.

Ключевые слова: профессиональное развитие, статус учителя, система образования, интеллектуал, профессионал.

The article discusses ways to improve the skills of specialists and develop creative competencies in the process of modernization of the Kazakhstani system of science and education. Also, key factors that increase the prestige of the teaching profession are considered in the system of advanced training of teaching staff. Opinions on the status of the teacher, on his or her intellectual and professional level, on his or her personal qualities and on their improvement are reported.

Key words: professional development, teacher status, education system, intellectual, professional.

Әлем жаһандық сын-тегеуріндер кезеңінде өмір сүруде. Бұл дегеніміз жаңа технологиялық жетістіктер мен инновацияларды енгізу, IT-технологиялардың қарқынды дамуы және адам ресурстарының ұтқырлығы. Осы жағдайда білім мен ғылым өзгерістердің алдыңғы қатарында тұруы тиіс.

Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғыртудың заманауи кезеңі әрбір адамның кәсіби дағдыларды алу, зерттеу және шығармашылық құзыреттіліктерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді. Әрбір қазақстандық жаңа жаһандық сын-тегеуріндерге, заманауи технологияларға, еңбек нарығының өзгермелі талаптарына және жаңа кәсіптерге табысты бейімделу үшін қажетті құзыреттілікке ие болуы қажет.

Қазақстанда білім беруді және ғылымды дамыту бойынша жүйелі шаралар кешені іске асырылып отырғаны белгілі. Алайда отандық білім және ғылым жүйесінде шешуді талап ететін бірқатар өзекті мәселелер орын алған. Қазақстан халқының сауаттылық және құзыреттілік деңгейін бағалау оның әлемнің көптеген елдерінен елеулі түрде артта қалғанын көрсетіп отыр.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламасында «Білім мен ғылым жүйесіндегі бұл жағдай өзгермейтін болса, таяу перспективада ұлттық адами капитал одан әрі нашарлап, кәсіби кадрлардың азаюы және еліміздің экономикалық әлеуетінің төмендеуі орын алатындығы» -атап айтылды.

Осыған байланысты үздік отандық және әлемдік практикаларға сәйкес білім мен ғылым жүйесін одан әрі дамыту жөнінде шұғыл шаралар қажет екендігі әбден түсінікті болып отыр.

Педагог кадрларды даярлау және біліктілігін арттыру жүйесіндегі оң өзгерістерге қарамастан, бірқатар проблемалар сақталып отыр.

Олардың қатарында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев көрсетіп берген білім сапасын көтеру, тәрбие мәселесі, білімдегі теңсіздікті жеңу, қала мен ауыл мектебі арасындағы алшақтықты жою, педагог мәртебесін көтеру, үш ауысымды және шағын жинақталған мектептер проблемасын шешу, орта білімді одан әрі дамыту стратегиясын анықтау проблемалары да бар.

Мемлекет елдің педагогикалық әлеуетін дамытуға кедергі келтіретін проблемаларды шешуді қолға алды. Солардың бірі – Қазақстан Республикасындағы педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру жүйесі. Мұғалім мамандығы беделін өсіретін басты факторлардың бірі – педагогтар біліктілігін арттыру мәселесі шұғыл шешуді талап етеді. Педагог мәртебесі оның интеллектуалдық, кәсіби деңгейімен, оның тұлғалық сапаларымен анықталады және оларды жетілдіруге бүкіл біліктілікті арттыру жүйесі бағытталады.

Сапалы білімге дайындығы жоғары, білікті педагогсыз қол жеткізу мүмкін емес. Сондықтан да алдыңғы қатарлы білім беру жүйелері өздерінің назарын педагог жұмысының сапасын арттыруға шоғырландырады, өйткені дәл осы фактор білім алушылардың деңгейіне тікелей ықпал етеді.

Осы айтылғандар, миссиясы, корпоративті басқару, әлемдік және қазақстандық тәжірибе негізінде жоғары сапалы білімді қамтамасыз ететін, педагог кадрлардың біліктілігін жүйелі түрде арттыру болып табылатын «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының даму стратегиясын әзірлеуге түрткі болды.

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамы – педагогтардың кәсіби шеберлігін жетілдіретін және педагогикалық құрамның сапасын арттыруды қамтамасыз ететін, Қазақстан Республикасы білім беру жүйесі педагог кадрларының біліктілігін арттырудағы көшбасшылардың бірі де бірегейі болып саналады.

Ол 2012 жылы бұрынғы облыстық білім жетілдіру институттарының базасында құрылды. Оның құрамында 17 филиалы бар, республика бойынша жыл сайын 73 мыңнан аса педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыратын – еліміздегі ірі ұлттық құрылым болып саналады.

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының өмірге жолдама алуымен еліміздің біліктілікті арттыру жүйесі жаңа биікке көтерілді, жаңа мазмұнға ие болды. Оның талаптары әлемдік стандарттарға бағытталып, өркениет көшіне ілесті.

Осы «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамының филиалы саналатын «Алматы облысы бойынша педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты» ұжымы білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты дұрыс түсінеді және оны нәтижелі жүзеге асыруды өзінің абыройлы міндеті деп санайды.

Бүгінгі күні филиал өз қызметін «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамы жасаған, негізіне білім беруді басқарудың жаңа философиясы және қазіргі заманғы инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану алынған, білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру жүйесінің жаңа моделі аясында, оның стратегиялық даму бағыттарына сай атқарып келеді.

Институтымыз облыстық білім басқармасына қарасты 20 білім бөлімінің (17 аудандық және 3 қалалық) құрамындағы 1849 білім беру ұйымында қызмет жасайтын жалпы саны 38 732-педагогтің біліктілігін арттыруды қамтамасыз етеді.

Филиалымыз «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамы бекіткен құрылымда жұмыс жасайды. Оның құрамында 1- басқарма, 3 – кафедра, 3 – зертхана, 2-бөлім бар.

Педагог қызметкерлердің жалпы саны- 53, оның ішінде ғылым докторлары мен профессорлар - 3, PhD докторлары - 4, ғылым кандидаттары мен доценттері - 7, магистрлері - 25, тренерлері – 40.

Институттағы материалдық-техникалық база мен ресурстық қамтамасыз етілу жайлы айтсақ, филиал балансында тіркелген 9 ғимаратымыз, оның ішінде 4 оқу корпусы, 80 орындық жатақхана және асхана, 250 орындық акты залы мен кітапханамыз бар. Аудиторияларымыз компьютерлермен, интерактивті техникалық құралдармен жарақтандырылған. Бұларға қоса заман талабына сай жабдықталған химия, физика, биология, өзін-өзі тану, робототехника, Монтессори, Латын әліпбиі кабинеттері жұмыс жасайды.

Филиалдың негізгі қызметі курстар мен курсаралық шараларды өткізу. Олар жылдық, операциялық және тақырыптық жоспарларға сай өткізіледі. Мониторингілік зерттеу нәтижелері бойынша 2017 жылы 7221 тыңдаушыны қамтыған 239 курс (оның ішінде аудандарда 4456 тыңдаушыны қамтыған 137 курс, институт базасында 2765 тыңдаушыны қамтыған 102 курс); 2018 жылы 7018 тыңдаушыны қамтыған 259 курс (оның ішінде аудандарда 4347 тыңдаушыны қамтыған 158 курс, институт базасында 2671 тыңдаушыны қамтыған 101 курс); 2019 жылы 7275 тыңдаушыны қамтыған 260 курс (оның ішінде аудандарда 4884 тыңдаушыны қамтыған 174 курс, институт базасында 2391 тыңдаушыны қамтыған 89 курс) өткізілді.

Жаңартылған білім мазмұнын ендіру және «Робототехника негіздері» курстары облыс мұғалімдерінің жаппай қызығушылығын оятып, олардың білімін жетілдіруге деген ынтасын арттырды.

Оқу үдерісін аралас оқу режимінде (Blended learning) ұйымдастыру біліктілікті арттыру жағдайында жасалынған инновациялық қадам болды. Аралас оқу режимінде педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курстары 3 кезеңнен тұрады: күндізгі оқу, қашықтықтан оқу (онлайн), өз бетімен оқу (оффлайн). Оқу үдерісін жүзеге асыру үшін дәстүрлі оқу құрылымының қашықтықтан және күндізгі оқудың элементтерін қолдана отырып, тыңдаушылар оқу материалының белгілі бір бөлігін дәстүрлі оқу түрінде, ал оқу материалының қалған бөлігін – өз бетімен меңгереді. Қашықтықтан оқу жоғары интербелсенді оқу контентімен және тыңдаушылардың тьютормен, бір-бірімен жүйелі қарым-қатынаста болуымен сипатталады.

Осындай курстарды мүлдем жаңа форматта ұйымдастыру жағдайында біліктілігін арттырған мұғалімдеріміз тіптен де жаңа педагогикалық ойлауды, үздік әлемдік тәжірибені шұғыл түрде игеруде. Және де дәл осы педагогтер дәстүрлі орта мектептің менталитетін толықтай өзгертуге, оны білімдік қызмет көрсетудің принципті жаңа деңгейіне алып шығуға барынша қабілетті бөлігі болып саналады.

Институтымызда курсаралық шараларды өткізуге айрықша мән беріледі. Курсаралық шаралардың да мұғалімге берері, сөз жоқ, көп. Сауалнама нәтижелері, жеке пікір алмасулар, кері байланыс мұны айқын көрсетеді. Базалық білім беру ұйымдарын белгілеу, педагогтер мен білім беру ұйымдарының зерттеушілік және инновациялық қызметіне ғылыми-әдістемелік жетекшілік жасау, үздік педагогтардың инновациялық тәжірибесін жинақтап тарату, педагогикалық эксперименттер жүргізу, ғылыми-әдістемелік басылымдар әзірлеу, педагогтарды аттестаттауға, пән олимпиадалары мен мұғалімдер байқауларына жюри мүшесі болу және тағы басқа бағыттарда институт жүргізіп отырған жұмыстар ұшан-теңіз. Осы айтылған жұмыс бағыттарының барлығы да облыстық Білім басқармасымен арамызда жасалынған Келісімшартта көрсетілген.

Филиал алдында тұрған ендігі міндет білім саласын дамытуға тіптен де жаңа серпін беру жағдайында стратегиялық даму бағыттарымызды белгілеу. Ол әзірге былайша жобаланып отыр: профессор-оқытушылардың жоғары деңгейдегі сапалық құрамын қамтамасыз ету; біліктілікті арттыруда мұғалімдер қауымын толғандыратын өзекті мәселелерді назардан тыс қалдырмау; педагогтардың нақты қажеттіліктерін ескеру; білімдік теңсіздікті жою шараларын белгілеу (ауыл және қала балаларының білімділік деңгейіндегі алшақтықты жою); тәрбие саласын қарқынды дамыту; материалдық-техникалық базаны одан әрі нығайту.

Біздің ой түйіндеуіміз отандық білім беру жүйесінде туындап отырған мәселелерді (оның ішінде біліктілікті арттыруға қатыстырылатын да) шешудің оңтайлы жолдарын ұсыну мен ой бөлісу.

Білімді ұрпақ біздің жарқын болашағымыз, ал келелі келешекті тәрбиелейтін педагогтар қауымы. Бұл жауапты міндет. Елімізді гүлденген, дамыған биіктен көрейік. Оның кілті – сапалы, қолжетімді және қазіргі заманғы білім беруде. Сондықтан бұл салаға жаңа, қуатты серпін беруіміз керек.

ӘОЖ 517.518

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНЫҢ ГУМАНИТАРЛЫҚ СИПАТЫ

Кервенев К.Е. ж.ғ.м., аға оқытушы, **Торғаева А.К.** студент

Е.А.Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

E-mail: kervenev@bk.ru,

Мақалада математика сабағында тұлғаның творчестволық потенциалын дамыту үшін оқушыларға математика тарихын тақырыптарға сай айта отырып, оқушының

ізденушілік әрекеті мен ынтасын күшейту жолдары қарастырылады және математиканың негізгі және өзекті тақырыбы ретінде шығармашыл ойлау мәселесінің даму жолдары талданады. Мақала авторлары Галилей, Декарт, Лобачевский, Пифагор және т.б. еңбектерін талдай келе, математика сабақтарында тарихи мәліметтерді оқытудың тиімділігін анықтаған.

Тірек сөздер: ұғым, теорема, теория, дәйекті ойлау, фактілерді талдау, дәлелдеу, жалпылау, мотивация, шығармашыл жұмыс.

В статье рассматриваются пути усиления поисковой деятельности и мотивации учащихся, применяя исторические сведения математики в соответствии с темой для развития творческого потенциала личности на уроках математики, анализируются пути развития проблемы творческого мышления как основной и актуальной темы математики. Авторы статьи проанализировали работу Галилея, Декарта, Лобачевского, Пифагора и др. и выявили эффективность преподавания исторических данных на уроках математики.

Ключевые слова: понятие, теорема, теория, последовательное мышление, анализ фактов, доказательство, обобщение, мотивация, творческая работа.

The article discusses ways to increase search activity and motivation of students, using historical information of mathematics in keeping with the theme for the development of creativity in mathematics lessons, analyzes the development of problems of creative thinking as the main and vital topics of mathematics. The authors of the article analyzed the work of Galileo, Descartes, Lobachevsky, Pythagoras, etc. and revealed the effectiveness of teaching historical data in mathematics lessons.

Key words: concept, theorem, theory, sequential thinking, fact analysis, proof, generalization, motivation, creative work.

Қазіргі таңда білім беруді гуманитаризациялаудың қажеттілігі, яғни оқушыларды мәдениетке баулу, жеке тұлғаны дамыта білу қажеттілігі барған сайын мойындалуда. Өкінішке орай, көптеген адамдар мұны жеңілдетілген түрде қабылдайды: оларға әдебиет, тарих сабақтарының сағаттарының санын көбейту жеткілікті. Шындығында, тек бір бағыттағы салаларды дамыта беру дұрыс емес деп санаймыз. Біздің ойымызша, математика, физика, химия және басқа да «гуманитарлық емес» салалар жалпы адамзаттық мәдениеттің, айталық, музыка немесе театр сияқтылардың, маңызды бөлігі болып табылады.

Ұрпақ тәрбиесі - ел алдындағы маңызы зор міндет. Еліміздің, қоғамның экономикалық, саяси, мәдени дамуына үлес қосатын, әлемдік инновацияға көтерілетін білімді де, мәдениетті, парасатты, денсаулығы мықты азамат тәрбиелеп шығару – мектептің, ұстаздар қауымының бүгінгі таңдағы баға жетпес міндеті. Адам ұрпағымен мың жасайды дегендей, ұрпақ тәрбиесі қай кезде де халықтық мәселе болған.

Тарихтан білетініміз: дарындылар, қабілеттілер аса жоғары бағаланған, сондықтан қазіргі мектеп мұғалімдері алдында тұрған аса маңызды міндет — талабы таудай жеке тұлғаны өсіріп шығару. Ал еш нәрсеге бейімділігі жоқ қабілеті жоқ адамның болмайтыны педагогикада дәлелденген. Оқушы талантын тауып, дарынын дамытар жұмысты кіші жастан жүргізу керектігі айдай анық. Жеке тұлға қалыптастыруда әр оқушының қабілетін танып, біліп, дамытып, шыңдап, жол сілтеп адам дәрежесін көтеру керек және жаңашыл жұмысқа бет бұру керек, ол үшін ұлттық мәдениетті көтеру, ұлттық педагогиканы, халық мұрасын пайдалану арқылы намысты, имандылық пен ізгілікті, жат іс-әрекеттерге сын көзбен қарап, өз бағасын бере білетін, рухани байлықты қастерлейтін, өз ошағын, Отанын қорғай білетін азамат тәрбиелеу.

Біз өмір сүретін әлем - бұл табиғат пен адамнан тұратын және өзін-өзі дамытып жатқан күрделі динамикалық жүйе. Осы заман ағымымен сәйкес мектептегі оқыту бағдарламалары да жаңа құндылықтарға негізделуі керек.

Енді оқытудың басты мақсаты бұрынғыдай оқушыға тек нақты білім, жаңа ұғымдар, теоремалар, теорияларды мүмкіндігінше көп беруде деп қана қарастыруға болмайды. Бұл жолда біз оқу жоспарының ұлғаюына және оқушылардың едәуір бөлігі мектеп материалын толық игере алмайтындығына келеміз. Біздің ойымызша, баланы оқытудың маңызды мақсаттарының бірі - оны тәрбиелеу, дүниетанымын, жеке көзқарасын қалыптастыру, оны ұтымды ойлауға үйрету.

Сабақтарда баланың әлемге деген көзқарасын және құндылықтарды ажырата білу жүйесін қалыптастыру қажет. Біз оларға ғылымның құндылығы оның бізге тек материалды көмектесетіндігімен ғана анықталмайтындығын көрсетуіміз керек. Ғылым, сонымен қатар, "интеллектуалды атмосфераны" қалыптастырады. Адам үшін материалдық құндылықтармен қатар интеллектуалды құндылықтар да маңызды - білім, дәйекті ойлау, фактілерді талдау, оларды дәлелдеу, жалпылау және т.с.с.. Мұның бәрін оқушы математика сабақтарынан біледі. Есептерді шеше отырып, ол дәлдік пен қатаңдыққа үйренеді, жағдайдан шығудың түрлі жолдарын іздеуді үйренеді, қиындықтарды жеңуге дағдыланады. Бірақ мұндай нәтижелерге жету үшін оқушыға зерттеліп отырған пәннің мақсаттары мен міндеттерін түсіндіру қажет. Сондықтан, жаңа тақырыпты өтетін кезде оның пайда болуы мен дамуы, қолданылу аясы туралы айту керек деп ойлаймыз.

Оқушылардың дүниетанымын қалыптастыру үшін идеялардың дамуымен ғана емес, сонымен қатар осы идеяларды құрушылардың өмірбаяндарымен де таныстыру қажет. Мектеп оқушыларының көз алдында өздерінің түсініктерімен, қателіктерімен, терең ойлы, өз ісіне берілген, бүкіл өмірін сол идеяға арнаған, бір-бірімен пікірталастарға түсіп, жаңа идеясын мойындату үшін батыл күрескен, кейде шегініп, жағдайлардың қысымымен мойындалмаған адамдарды елестете білуі керек.

Оқушыларға Галилейдің еңбектері туралы және оның инквизициядан тартқан қиындықтары туралы айта отырып, Галилео мектебінің Италиядағы ғылым мен техниканың дамуы үшін алған ауыр зардаптарын көрсетуге болады.

XV-XVI ғасырларда Италия Еуропаның мәдени өмірінде жетекші орынға ие болды. Бірақ, 1600 жылы Джордано Бруноның өлімі және Галилейдің қудалануынан кейін ғылыми зерттеулерде күрт құлдырау болды. Галилейдің ізбасарлары, оның шәкірттері мен достары қорқыныш пен бағынушылықпен ұсталып, тез ыдырады, ұстазды өзінің ойымен және тағдырымен жалғыз қалдырды. Галилейдің астрономиялық ашылымдарының жаңғырығы және оның білім алуға ұмтылған кең әлеуметтік қабаттардан тұратын теориялары үнсіз қалды. Галилейдің соққысы бүкіл Еуропада жаңғырық тудырды. Космологиялық, физикалық, биологиялық жаңа идеялардың әлемін қамтитын үлкен трактат құрған француз ғалымы Декарт Галилейдің басына түскен ауыртпашылық туралы біліп, оны жариялаудан, қолдаудан бас тартты. Ол қолжазбаны ғасырлар өте цензураның шарттары жұмсарып, әлем оның туындыларын көретініне сеніп, жасырып қойды. Қолжазба жоғалды. 1663 жылы, Декарт қайтыс болғаннан кейін, католик шіркеуі оның жарияланған барлық жұмыстарын тыйым салынған кітаптар тізіміне енгізді.

Математиканың қалыптасуына және дамуына қытайлықтар мен гректер, арабтар мен Орта Азия ғалымдары өз үлестерін қосқан. Бабамыз Әл-Фараби гректер Пифагор мен Евклидтен, үнді Ариабхатадан, өзбек Әл-Хорезмиден, араб Әл-Киндиден тәлім алған. Олардың ілімін дамытып, өз көзқарасын баяндаған. Әл-Фараби мен Ариабхата табиғат құбылыстарын зерттеу құралы ретінде математиканы алған. Қозғалысты сипаттауға математиканы қолданған. Күн мен Айдың тұтылуын алдын ала есептеп, жер шар пішіндес деген пікір айтқан. Математикаға үйретудің бір мақсаты ғылымды үйрете отырып, соның негізінде ойлауды тәртіптеу. Нақтылы қажет нәрсеге оқушының ақыл мүмкіндігін бағыттау. Онсыз ұмтылған мақсатқа жету қиын. Бұл ретте жазушы ғана емес, үлкен ұстаз Л.Н. Толстой былай дейді: «Егер шәкірт мектепте жүргенде өз ақылымен ешнәрсе жасап үйренбесе, өмірде ол әрдайым еліктеуші, көргенін көшіруші ғана болып қала береді. Өйткені көшіріп үйренген адамдардың ішінде белгілі мағлұматтарды өз бетімен қолдана

білетіндері аз». Демек, кімде-кім мұғалімнің үйреткенін меңгере отырып, ойлап, өз бетінше де қорытынды жасап үйренсе, ол математиканы, есеп шығарудың әдістері мен жолдарын жақсы игеріп кете алады [1].

Ғылымды қудалау қайғылы салдарға әкеп соқтырады деген идеяны біздің елімізде кибернетиканың дамуына тыйым салудың мысалынан көруге болады, бұл бізді көптеген жағынан есептеулердің артта қалуына әкелді.

Алайда қудалау ғылымның дамуын баяулатса да, толығымен тоқтата алмайды. Сонымен, әлем құрылғысы туралы қолжазбаны абайлап жасырған Декарт ғылыммен белсенді түрде айналыса отырып, аналитикалық геометрияны құрды. Лобачевский де эвклидтік емес геометрияны құрып, қудаланды. Оқушылармен планиметрия аксиомалары жүйесі туралы мәселені қарастыра отырып, Лобачевский секілді ұлы орыс ғалымының өмірі мен қызметі туралы, оның жаңа геометрияны мақұлдау үшін жүргізген күресі туралы, жаңа геометрияны және оны жасаушыны мойындамаған замандастарының пікіріне қарсылық көрсеткен қайсарлығы туралы айтуға болады.

Сонымен, математика тарихы оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға көмектеседі. Математика тарихының элементтері мектеп оқушыларының назарын өзіне аударады, әртүрлі себептермен сыныпта өз сыныптастарынан артта қалған және күрделі тапсырмаларды қалай жеңуді білмейтін, математиканы әрі қарай сәтті оқуға деген үмітін жоғалтқандарға күш, мотивация береді.

Мектепте оқыту ісінде оқу пәнінің мазмұнының көлемін анықтаумен және сабаққа қажетті материалды іріктеумен қатар оқыту әдістері де ерекше маңызға ие. Оқушылардың жас ерекшеліктері мен пәннің мазмұнына сәйкес таңдалған әдіс білімінің саналы да, баянды болуын қамтамасыз етеді [2].

Адамның алуан түрлі қызығушылығы көбінесе белгілі бір саладағы ерекше талантымен үйлеседі және олар таланттың дамуына ешқандай кедергі жасамайды, тіпті оны қандай да бір түрде ынталандырады.

Көптеген белгілі математиктер өздерінің негізгі саласынан алшақ жатқан жерде көрінді. Мысалы, аңыз бойынша ұлы Пифагор Олимпиада ойындарына қатысты, тіпті жеңімпаз да болды. Пьер Ферма белгілі заңгер және белгілі қоғам қайраткері болған. Рене Декарт физиологиямен айналысқан. Барлығы С.В.Ковалевскаяның әдеби талантын мойындады.

Мұндай мысалдар өте көп. Олардан шығатын қорытынды – қызығушылық, байлығы, жан-жақты болу, әдетте, адамдарға өздерінің негізгі ісін жеңілдетеді.

Өмірде бір ғана салада білімі бар адам үлкен жетістікке жетуі қиын. Психологтар адамның психикасы сигналдық-сандық және бейнелік ақпаратты қабылдау қабілетінің арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етсе, шығармашыл жұмыс істей алады деп санайды.

Сондықтан, білім беру барысында жаратылыстану-математикалық білімді гуманитарлық бағытпен ұштастыра білу қажет. Негізінен, математика, физика, химия сияқты пәндер беретін ақпаратты жақсы меңгеру үшін балаларды бейнелі ақпаратпен, атап айтқанда музыка, живопись, театр сияқты өнермен таныстыру керек деген парадоксалды ой күннен-күнге танымалдылығын арттыруда.

Барлығымыз Дарвиннің мына сөзіне құлақ түруіміз керек: «Егер мен қайтадан өмір сүруім керек болса, мен өзіме кемінде аптасына бір рет музыка тыңдауға, өлеңдер оқуға ереже қояр едім: мүмкін бұл жаттығу арқылы мен қазір миымның зақымданған бөліктерінің қызметін сақтай алар едім».

Егер мектеп оқушысы өз бетімен бірдеңе жасауға үйренбесе, өмірді ол әрқашан тек еліктеумен, көшірумен өткізеді, себебі, көшірсе де, өзінікін ойлап таба алатындар аз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Алпысов А.Қ., Кервенев Қ.Е. Мектепте математиканы оқытудың тәрбиелік мәні. Педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру: дәстүрлер мен инновациялардың өзара әрекеттесуі. Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. (23-24

казан 2018ж.) - Қарағанды, 2018. – Б. 173 - 178.

2. Кервенев Қ.Е., Торғаева А.Қ. Математиканы оқытудың әдістемелік негіздері. «Орта білім беру мазмұнын жаңғырту жағдайында оқытудың теориясы мен тәжірибесі». Аймақтық ғылыми-тәжірибелік конференция. Қарағанда. 2019.-Б.183-186.

ӘОЖ 541.124

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫСЫН САРАЛАУ ТАПСЫРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Қожағұлова Г.С.¹мұғалім, Таурбекова А.С.² аға оқытушы, магистр
Назарбаев зияткерлік мектебі¹, І.Жансүгірова атындағы Жетісу мемлекеттік
университеті², Талдықорған

E-mail: kozhagulova_g@tk.nis.edu.kz, taurbekova71@mail.ru

Целью статьи является демонстрация того, как языковые навыки могут быть применены посредством дифференцированного обучения для выявления индивидуальных особенностей учащихся, включая задачи уровня, направленные на развитие навыков письма.

Ключевые слова: Дифференцированное обучение, уровень заданий, языковые навыки

Мақалада оқушылардың дербес ерекшеліктерін анықтау үшін, саралап оқыту арқылы тілдік дағдыларын оның ішінде жазылым дағдасын қалыптастыруға бағытталған деңгейлік тапсырмаларды қолдану жолдарын көрсету көзделген.

Тірек сөздер: Саралап оқыту, деңгейлік тапсырмалар, тілдік дағдылар

The purpose of the article is to demonstrate how language skills can be applied through differentiated learning to identify students' individual characteristics, including level tasks aimed at developing writing skills.

Key words: Differentiated training, level of tasks, language skills

«Бала дамуының ең шарықтау шегі – бұл тіл мен ойдың шығармашылығы»
Л.С. Выготский

Жаңа технологияларды күнделікті сабақ үрдісіне пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогтық мақсат-мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты тандап алады

Саралап оқыту әрекеті — білім алуға бағытталған әрекет. Ол өз бетінше, әр мұғалімнің жетекшілігімен жүзеге асады. Біз басшылыққа алып отырған саралай оқытудың жүйелік негізін Л. Выготский, А. Леонтьев, Б. Ананьев, С. Рубинштейн т.б. ғалымдар жасаған. Ал бастауыш мектеп кезеңіндегі оқу әрекеті В. Давыдов, Л. Занков, Ш. Амонашвили, т.б. зерттеулерінде қарастырылады. Саралап оқытуды ұйымдастыру арқылы бала ақыл-ой деңгейімен белсенді әрекет арқасында репродуктивті емес өнімді нәтижеге жетеді. [1, 76.].

Оқушылардың дербес ерекшеліктерін анықтау үшін оқытушы алдымен, олардың ықылас-жігерін, еске сақтау мен ойлау қабілеттерін, ынтасын, жалпы білім деңгейін зерттеуі қажет. Бұл ерекшеліктерді айқындау үшін білімді меңгеру деңгейін анықтауға арналған тапсырмалар дайындау; оқушы біліміне диагностика жүргізу, оқушыларға сауалнама, психологиялық тәжірибе жасау, ата-аналармен әңгіме жүргізу керек.

Окушылардың жеке ерекшеліктері сабақта сұрақ беру, кіріспе әңгіме, оқыған материалды т.б. тиянақтау сатыларында ескерілуі тиіс.

Әрдайым сараланған нұсқауды қолданатын сабақтарды баланың нақты қабілеттеріне сәйкес жоспарлануы қажет. Сараланған оқыту түсіндірілді: мазмұнын, процесін және өнімді реттеу.

Мазмұн - дағдыларды, идеялар мен ақпаратты тарату және үйрету үшін мұғалімдер қолданатын ақпарат құралдары мен әдістері;

Процестер – оқушылар мазмұнын жақсы түсіну үшін орындайтын жаттығулар мен тәжірибелер;

Өнімдер – студенттер оқушылардың түсіністік танытуға дайын тесттер мен жобалар сияқты материалдар

Сараланған оқыту мұғалім талқыланатын мазмұнды, үйрену процесін немесе оқушылардан күтілетін өнімді әр түрлі бастапқы нүктелердегі оқушылардың өсіп, жетістікке жету үшін қажетті нұсқаулыққа ие болуын қамтамасыз ететін сабақты жоспарлағанда пайда болады «Мұғалім әр оқушыға бірдей тапсырма бергенде, аз вариацияны қамтамасыз ететін, барлық оқушыларды жалпы критерий бойынша бағалайтын, тек дарынды оқушыларға сараланған оқыту әдістерін қолданған кезде және икемсіз оқыту топтарын құрған кезде оқыту сараланбайды», - деп түсіндіреді Шейн. [2, 47-48б.].

«Жақсы сараланған оқыту бағдарламасы дегеніміз - бұл SMART (нақты, өлшенетін, қол жетімді, нақты және уақытқа негізделген) мақсаттары бар оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын жоғары сапалы, дәлелді оқытуды білдіреді».

Мазмұнын түзету арқылы сабақты саралау. Мазмұнды дұрыстау арқылы сіз оқу бағдарламасының әртүрлі бөліктерін әртүрлі оқушыларға олардың бастапқы деңгейіне және сол сабақта не күтетініне байланысты жеткізесіз. Іс жүзінде бұл оқушыларға арналған білім беру саласын нақтылауды немесе басқалардың оқу бағдарламасына тереңірек енуін қамтамасыз етуді білдіреді.

Саралау тапсырмаларын дайындап, оқушылармен жұмыс жүргізудегі негізгі мақсат: баланың қабілетін ашу, шығармашылығын шыңдау, іздендіру, пәнге қызығушылығын арттыру. Саралау тапсырмалары бойынша оқушылар өзін өзі таниды, сезінеді. Оқушының қабілеті, ақылы, біліктілігі, сөздік қоры жетіледі. Оқытушы да, оқушы да шығармашылықпен жұмыс жасайды. Оқушыға саралау тапсырмаларын беру дегеніміз – балаға шамадан тыс жүктеме беру емес, керісінше, оқушының біліміне, мүмкіндігіне, сұранысы мен қабілетіне сәйкес дайындалған жұмыстар беру арқылы дамыту.

Оқушының қабілеті, бейімділігі әр түрлі болғандықтан, олардың даму ерекшелігі де әрқалай болады. Сол себептен оқушының жан-жақты мүмкіндігін ескере отырып, сабақта саралау әдісін қолданамын. Саралап оқытудың ең басты шарты – сынып оқушаларын 3 топқа бөлу.

Үшінші топтың қабілеті жоғары, білім дағдылары қалыптасқан, өз бетімен ойлау қабілеті бар, сабаққа деген белсенділігі күшті. Бұл топта жүргізілетін жұмыстың мақсаты: оқушы бойына ғылыми бағытта ойлау қабілетін қалыптастыру.

Орташа қабілетті оқушылар екінші топты құрайды. Олар – білім, білік дағдылары әрі тұрақсыз, өзіне-өзі көп сене бермейтін, мұғалімнің белгілі мөлшерде көмек көрсетуін қажет ететін оқушылар. Мұнда алға қойылатын мақсат: білім, білік дағдыларының тұрақты болуына, өз бетімен жұмыс істеу қабілетінің дамуына ықпал етіп, олардың үшінші топқа көшуіне көмек көрсету.

Бірінші топқа – үлгерімі төмен оқушылар жатады. Мұндай оқушылар өздерін үнемі тұрақты назарда ұстауды, білім, білік дағдыларын қалыптастыруға мұғалімнің үлкен күш-жігер жұмсауын, жүйелі жұмыс-жүргізуін көп қажет етеді. Сабаққа қабілеті төмен оқушылар тобының құрамы тұрақты болмауы тиіс. Мүмкіндігіне қарай мұғалім ол оқушыны ойша басқа топқа ауыстыра алады. Мұндай әр түрлі топтардың барлығы туралы оқушылар хабарсыз болуы шарт. Бірінші топтағы оқушылармен деңгейлеп жұмыс жүргізу

үшін дайын сызба нұсқаларды, тірек карточкалар үлгілері қолданылады.

Деңгейлік тапсырмалар дегеніміз – балаға шамадан тыс жүктеме беру емес, керісінше оқушының біліміне, мүмкіндігіне, сұранысы мен қабілетіне сәйкес дайындалған сатылы жұмыстар жүйесі. Деңгейлік әдістің маңыздылығы – оқушының шығармашылықпен белсенді жұмыс істеуін дамытады, әр оқушыны өздігінен үйренуге баулиды, тақырыптарды жүйелі игеруге дағдыландырады, ой еңбегімен айналысуға жетелейді, яғни оқу - танымдық құзіреттілігі қалыптасады. Деңгейлік тапсырмалар арқылы оқушылардың тілін дамытып, сөздік қорын молайтуға мүмкіндік бар. Деңгейлеп оқытудың ерекшелігі: оқушылардың сабақ үрдісінде бірнеше деңгейде жұмыс жүргізе алатындығында. Деңгейлік тапсырмалар арқылы мұғалім оқушының нені білетінін, нені меңгергенін, нені меңгермегенін біледі, соның нәтижесінде оқушыларда намыс оты оянып, басқалардан қалып қоймауды ойлап өз мүмкіндігіне қарай дайындық жасайды, әрі тырысады. [3, 286.].

Жағартылған білім беру мазмұнына сәйкес мұғалімнің алдында тұрған үлкен міндеттердің бірі оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту мәселесі. Оқу бағдарламасында тыңдалым/айтылым, оқылым, жазылым және әдеби тіл нормалары бойынша берілген оқу мақсаттарына жетуде мұғалім осы мәселеге назар аударады. Жазылым 4 дағдының ішінде оқушының нәтиже көрсететін, мұғалімнің өнім алатын дағдысы болып табылады. Жазылым продуктивті дағдылар қатарына жатады. Продуктивті дағды - тілді қолданып сөйлеу немесе жазу. Жазылым хабарды қағаз бетіне түсіруді қамтамасыз етеді. Біз жазу арқылы коммуникацияға түсу үшін біз әріптер мен сөздерді пайдалана отырып, сөйлем құрай алуымыз керек, ал сөйлемдерді топтастыру арқылы біз өз ойымызды жеткізе аламыз. Вуген «Жазу- біздің ойымызды тілге аударушы» дейді. [4, 63-67 б.].

Оқушыға жазуды үйретпес бұрын өзіме мына сұрақтарды қойдым: Оқушылардан не туралы жазуды сұраймын? Оқушыларға жазылым дағдысын қалай игертуге болады? Осы сұрақтарды шешудің бір жолы – оқытуда саралауды қолдану, яғни мұғалімнің жаңа қаруы ретінде саралау әдістерін кеңінен пайдалану.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша көбінесе мәтінмен жұмыс жүргізуді саралау тапсырмасы арқылы беруге болады. Егер өлеңмен танысса, осы өлең ұйқасына салып өлең құрау сияқты шығармашылық жұмыстар тапсырылады. Әр тарау соңынан эссе жазу қалыптасқан. Эссе жаза білген оқушының сұлулық пен әсемдік туралы түсінігі мол болады. Оқушылардың тілдік қорын, сөз өнерін дамыту үшін «Ертегі құрау» ойыны, «Сөзден сөз тудыру», ойдан жұмбақ, жаңылтпаш құрау т.б. тапсырмаларын жүргізуге болады.

Сонымен қатар саралау тапсырмалары сынып оқушыларының арасынан кімнің қай пәнге қабілетті екенін байқап, ары қарай дамытуға көп көмегін тигізді. Шығармашылық қабілет әр баланың табиғатында болуы мүмкін. Мұғалімнің міндеті - оқушыға оның бойында жасырынып жатқан мүмкіндіктерін ашып көрсету. Кез-келген оқушы мұғалімнің басшылығымен орындаған шығармашылық жұмысының нәтижесінде өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады. Баланың қабілеті мен талантын дамытуды неғұрлым ертерек бастаса, соғұрлым оның қабілеті толық ашылуы мүмкін. Егер бала бойындағы қабілетті мұғалім байқамаса, ол бала дасқа оқушылармен бірдей болып қалады. Сондықтан, қабілеттің дамуына түрткі бола білу керек. Осындай жұмыстарды жүргізу әр мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Күнделікті сабақта беретін деңгейлік тапсырмаларды қызықты етіп құрап, оқушылардың қызығушылықпен орындауларын қадағалау қажет.

Өз білімін толықтырып отыратын мұғалім оқушысын еш уақытта жалықтырмайды деп есептеймін. Әр сабаққа құрылған тапсырманың міндетті деңгейі өтілген жаңа сабақты бекітуге және өткен сабақтарды пысықтауға арнап құрылады, бұл деңгейді сынып оқушылары толық орындайды, яғни үлгірмеуші жоқ екенін осыдан анықтауға болады. Келесі деңгейдегі тапсырмалар алдыңғыдан күрделі және түрлендірілген болады. Осы тапсырмаларды өз бетімен орындау-шығармашылық жұмыс бастамасы. Келесі деңгейді орындайтын оқушылар бірте-бірте дараланып шыға бастайды. Басқа оқушылар да осы

балаларға еліктеп, сабақтан тыс уақыттарда да жұмыс істеуге өз беттерімен отырады. Оқушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыруда оқыту әдістерін тиімді пайдаланып шығармашылықпен жұмыс жүргізген үлкен нәтиже береді.

Оқу станцияларын құру. Оқу станцияларын құру арқылы әр түрлі мазмұнды қамтамасыз етесіз - бұл оқушылардың топтары айналатын бөлімдер. Мұны икемді отыру жоспарымен жеңілдетуге болады. Әр станцияда сіздің сабағыңызға байланысты дағдыларды немесе тұжырымдамаларды оқытудың ерекше әдісі қолданылуы керек

Мысалы, оқушылар келесі станциялардың арасында ауыса алады:

Бейнені қарау

Көркем шығарма жасау

Мақаланы оқу

Пазлдарды аяқтау

Сізді тыңдаңыз

Станциялардан өткеннен кейін оқушыларға мазмұнды өңдеуге көмектесу үшін сыныпта пікірталас өткізуге немесе жауап беру үшін сұрақтар қоюға болады.

Тапсырма карталарын қолдану. Оқу бекеттері сияқты, тапсырма карталары оқушыларға бірқатар мазмұн беруге мүмкіндік береді. Тапсырма карточкаларына жауап беру, әдетте жеке немесе үлкен топтық оқуға бағдарланған сабақтарға әртүрлілікті қосып, шағын топтық әрекет болуы мүмкін. Біріншіден, жұмыс парағында немесе оқулықтарда жиі кездесетін тапсырмалар мен сұрақтарды анықтаңыз. Екіншіден, әрқайсысында бір тапсырма немесе сұрақ бар карталарды басып шығару және ламинаттау.

Оқуды түсінудің әр түрлі түрлерін беру. Жазбаша өнімдерге назар аударудың орнына, әр түрлі қабілеттерді тексеретін сұрақтар мен әрекеттер арқылы оқылымды түсінуді қарастырыңыз. Жазбаша жауаптар көптеген студенттерді қызықтыра түссе де, басқалары көркем немесе кинестетикалық тапсырмаларды орындау кезінде өздерін сынап көруі мүмкін. Мысалы, оқушыларға маңызды оқу алдында, барысында және одан кейін келесі әрекеттерді таңдауға мүмкіндік беріңіз: Көбірек әдебиет үйірмелеріне қатысу Презентацияны жеткізу Дәстүрлі баяндама жазу Негізгі оқиғаларды суреттеу үшін бейнелеу өнерін құру. Басты кейіпкер немесе фигура ретінде монолог құру және орындау Құрылымдық нұсқауларды ұсыну студенттерге олардың мазмұны туралы түсініктерін мүмкіндігінше тиімді көрсетуге көмектеседі, бұл олардың қабілеттері туралы көбірек түсінік береді.

Оқу уақытының әртүрлі түрлерін ұсыну. Тегін оқу уақыты жеке оқуды ұнататын студенттерге пайдалы болады, бірақ сыныптастарына сіздің сабақтарыңызды өңдеуге көмектесу үшін аздап өзгертілуі мүмкін. Мұны сыныпты жеке-жеке және топтық әрекеттерге бөлу арқылы жасауға болады. Көру, есту және кинестетикалық оқушылардың қалауына сай болу үшін келесі тегін оқу жаттығуларын қарастырасыз: Сабақтарыңызға қатысты материалдарды ойнататын аудиокітаптар беріңіз. Оқушыларға ескертулер жазып, жұмысты аяқтаған кезде тыныш кеңістікте емес, топта жұмыс істеуге мүмкіндік беру керек.

Рефлексия және мақсат қою жаттығуларын орындау. Журналды кеңейту, оқушыларға маңызды сабақтар туралы ойлануға және жылдың алдын-ала белгіленген нүктелерінде әрі қарай оқу мақсаттарын қоюға мүмкіндік беру қажет. Осындай іс-әрекеттерді орындау арқылы оқу уақыты әр түрлі оқушыларға пайдалы болады - жай ғана жеке жұмыс арқылы ақпаратты оңай өңдейтін оқушыларға ғана емес, өздерінің сүйікті тақырыптары туралы, сонымен қатар олар туралы білетін ең қызықты тұжырымдамалар мен мәліметтер туралы жазуын сұрау. Сондай-ақ олар жақсарту дағдылары мен зерттеу тақырыбын анықтауы керек. Нәтижелерге сүйене отырып, сіз осы мақсаттарға жетуге көмектесетін сабақтарды өткізуге мүмкіндік аласыз. Мысалы, егер студенттердің көп бөлігі ғылыми бағдарламаның белгілі бір аспектісін талқыласа, оның айналасында көбірек іс-шаралар жоспарлауға болады.

Журналға уақыт бөлу. Журнал оқушыларға үйреткен сабақтар мен өткізген іс-әрекеттер туралы ойлауға, жаңа ақпаратты өңдеуге көмектесетін құрал бола алады.

Мүмкіндігінше сабақ соңында студенттерге журналға жазба жасауға мүмкіндік беріңіз:

- Олар білген негізгі ойларын қорытындылау;
- Сұрақтарға жауап беруге немесе түсінуге тырысу;
- Сабақты нақты өмір сценарийлерінде қалай қолдана алатындығын түсіндіру;
- Мәліметтерге бағытталған тіл сабақтарында әсіресе пайдалы болуы мүмкін жаңа

тұжырымдамаларды суреттеу.

Жазбаларды енгізуді жалғастыра отырып, олардың қайсысы жаңа мазмұнды өңдеуге мүмкіндік беретінін анықтау керек.

Саралаудың пайдасы, яғни жетістіктері аз емес. Сонымен қоса қиындық туғызатын жерлері де баршылық. Ең алдымен осы уақыт ішінде жұмыс істеудің тиімді жақтарын айтатын болсам:

- әр оқушы өздігінен жұмыс істеуге дағдыланады;
- оқушының жеке қабілеті айқындалады;
- іштей бір-бірінен қалмауға тырысып, талпынғанын көріп риза боласыз;
- тапсырманың күрделену деңгейіне сәйкес оқушының ойлау қабілеті артады;
- әр бала өз деңгейіне, қабілетіне қарай бағаланады;
- сынып оқушылары толық бағаланады және әр оқушы өзінің алатын бағасын біліп

отырады;

– жұмыс дәптерінің соңына әр деңгейді орындағаны жайлы белгі қойып, жинаған ұпай санын оқушылар өздері жазып отырады;

- даму мониторингін құрып, оқушының дамуын қадағалау.

Үй тапсырмасын да баланың қабілетіне қарай деңгейлеп беруге болады. Жақсы оқитын оқушыларға күрделірек, нашар оқитындарға жеңілдік, себебі әр оқушының қабілеті, бейімділігі әр түрлі болғандықтан, олардың даму ерекшелігі әрқалай болады. Сол себептен оқушының жан-жақты мүмкіндігін ескере отырып, деңгейлі тапсырмалар беріледі. Білімі жоғары оқушыларға берілетін тапсырмалар: эссе, шығарма жазып келу, өз пікірлерін айту, жоспар бойынша әңгіме құрастыру, берілген тақырыпқа тест сұрақтар дайындап келу, қосымша материал пайдаланып, реферат жазып келу. Үлгерімі төмен оқитын оқушыларға беретін тапсырмалар: дайын сызба бойынша ереже айтып беру, кесте толтыру, сұрақтарға жауап беру, суреттеу, тірек сөздерді пайдаланып сөз тіркестерді құрастыру, керекті әріптерді қою. Мәселен мынандай тапсырмаларды беруге болады. Әңгімені жаздырту

Топтық жұмыстағы саралау (дифференциация)

А деңгей тапсырмасы:

Таныс мәтінге жаңа сюжеттер мен жаңа кейіпкерлер қосу арқылы әңгімені жазу.

В деңгей тапсырмасы

Критерийге қарап отыра әңгімені жазу.

С деңгей тапсырмасы:

Берілген алғашқы сөйлем мен тірек сөздерді қатыстыра әңгімені жазу.

Берілген алғашқы сөйлем мен тірек сөздерді қатыстыра әңгімені жаз. Керекті сөздер: қуанышты, мақтана, айдарынан жел есті.

Қыс келді. Балалар қардан аққала соқты.

Берілген алғашқы сөйлем мен тірек сөздерді қатыстыра әңгімені жаз. Керекті сөздер: еріді, алқам салқамы шықты,

Наурыз айы келді. Күн жылына бастады.

Берілген алғашқы сөйлем мен тірек сөздерді қатыстыра әңгімені жаз. Керекті сөздер: көзді ашып жұмғанша, түк қалмады, сыпырғыш пен шойыннан жасалған таяқша.

Бір күні күн қатты ысыды.

Берілген алғашқы сөйлем мен тірек сөздерді қатыстыра әңгімені жаз. Керекті сөздер: қайырымдылық, қарақшы, ажары кірді.

Балалар аққаланы аяп кетті.

Қорытынды жасай келе, өз іс тәжірибемнен саралау тапсырмаларын қолданып

өткізген сабақ оқушының бойына білімнің нәрі болып сіңетініне және оқушының келесі сабаққа деген қызығушылығын, ізденіп, ал төменгі деңгейді орындайтын оқушы берілген тапсырмаларды ұстазбен қатынаста болып орындауларына септігін тигізеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Антропова М.В., Манке Г.Г., Кузнецова Л.М., Бородкина Г.В., «Дифференциация обучения: Педагогическая и физиолого-гигиеническая оценка» \ Педагогика, 2002, №9-10 7 бет.
2. Глейзер Г.Д. «Индивидуализация и дифференциация обучения в школе» -М.1995 47-48с
3. Осмоловская И.М., «Организация дифференцированного обучения в современной школе» - М.; Институт практической психологии; Воронеж: «Модек». 2008. 28с.
4. Баймаханова С. Деңгейлеп саралап оқыту// Қазақстан мектебі журналы, 2014-№10, 63-67 бб.

ӘОЖ 373.13:51(574)

ТЕҢСІЗДІКТЕРДІҢ ТҮРЛЕРІН КЛАССИФИКАЦИЯЛАУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Кусаинова Н.А. магистрант

Ғылыми жетекші: Сеитова С.М. п.ғ.д., профессор

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

Email: k.nazerke.a@mail.ru

Мақалада теңсіздіктердің түрлерін классификациялаудың қажеттілігі айтылған. Сонымен қатар теңсіздіктің түрлеріне түсіндірме берілген, ерекше білуге қажет қасиеттеріне тоқталған. Теңсіздікті дәлелдеу тәсілдері, дәлелдеудің барысында қолданылатын тірек теңсіздіктері сипатталынған.

Тірек сөздер: *теңсіздіктер, классификация, қасиеттер, белгілер, қажеттілік, модуль, тригонометрия.*

В статье изложена необходимость классификации видов неравенств. Кроме того, даны разъяснения по типам неравенства, о свойствах, которые необходимо знать особенно. Описаны способы доказывания неравенства, опорные неравенства, применяемые при доказывании.

Ключевые слова: *неравенства, классификация, свойства, признаки, необходимость, модуль, тригонометрия.*

The article describes the need to classify the types of inequalities. In addition, explanations are given on the types of inequality, about the properties that you need to know especially. Describes ways of proving the inequality, supporting the inequality used in the proof.

Key words: *inequalities, classification, properties, features, necessity, modulus, trigonometry.*

«Қандай ғылым болса да, ол — адам санасына дербес,
ерекше мәндерді ұғыну арқылы ұялайды.»

Әл-Фараби

Математиканың көптеген есептерін теңсіздіктер арқылы дәлелдеуде қиналамыз. Себебі, алдымен біз теңсіздіктер түрлерін классификациялап және олардың қасиеттерін

терең игеруіміз қажет. Сондықтан алдымен теңсіздік туралы жалпы түсінік бере отырып, олардың түрлерін классификациялайық.

Теңсіздіктер- сандарды салыстыруға арналған математиканың бірден бір саласы.

Ертеде заттарды санауға байланысты және әр түрлі шамаларды салыстыру қажеттілігінен теңдік ұғымымен қатар «артық» және «кем» ұғымы шыққан. Салыстырылған екі шаманың арасына үлкен немесе кіші белгілерінің біреуі қойылатынын білеміз. Яғни, оқулықтарда теңсіздікке төмендегідей анықтама берілген.

Анықтама. Теңсіздік деп өзара бір-бірімен үлкен $>$ немесе кіші $<$ белгілерімен жасалған екі аналитикалық өрнекті айтады. Немесе төмендегідей түрде нақтырақ беруге болады:

Анықтама. Егер $a-b$ айырымы, мұндағы $a, b \in R$ оң болса, онда a саны b санынан үлкен деп аталады және $a > b$ деп белгіленеді.

Анықтама. Егер $a-b$ айырымы, мұндағы $a, b \in R$ теріс болса, онда a саны b санынан кіші деп аталады және $a < b$ деп белгіленеді.

Теңсіздіктің белгілерін көрсетейік:

« $>$ » Егер $a > b$ болса, онда a саны b санынан артық ,

« $<$ » Егер $a < b$ болса, онда a саны b санынан кіші,

« $\geq$ » Егер $a \geq b$ болса, онда a саны b санынан үлкен немесе оған тең,

« $\leq$ » Егер $a \leq b$ болса, онда a саны b санынан кіші немесе оған тең,

« $\neq$ » Егер $a \neq b$ болса, онда a саны b санына тең емес.

Теңсіздіктердің негізгі қасиеттері:

1) $a > b, c > d$ болса онда $a + c > b + d$,

2) $a \geq b, c \geq d$ болса онда $a + c \geq b + d$,

3) $a > b$ болса онда $-a < -b$

4) $a \geq b$ болса онда $-a \leq -b$

5) $a > b$ болсын, k саны оң болса онда $k \cdot a > k \cdot b$, k саны теріс болса онда $k \cdot a < k \cdot b$,

6) $a \geq b$ болсын, k саны оң болса онда $k \cdot a \geq k \cdot b$, k саны теріс болса онда $k \cdot a \leq k \cdot b$.

Теңсіздіктердің мектеп курсына қарастырылатын түрлерін төмендегідей классификациялап және олардың түсіндемелерін беріп отырмыз.

Мәндес теңсіздіктер жөніндегі негізгі тұжырымдар. Анықтама. Егер $f(x) > \varphi(x)$ теңсіздігінің барлық шешімі $f_1(x) > \varphi_1(x)$ теңсіздігінің де шешімі болса және керісінше, $f_1(x) > \varphi_1(x)$ теңсіздігінің барлық шешімі $f(x) > \varphi(x)$ теңсіздігінің де шешімі болса, онда мұндай теңсіздіктер мәндес немесе эквивалентті теңсіздіктер деп аталады, яғни бұл теңсіздіктердің барлық шешімдер жиыны бірдей болады.

Теорема-1. $f(x) < g(x)$ және $g(x) > f(x)$ теңсіздіктері өзара мәндес.

Теорема-2. $f(x) < g(x)$ және $f(x) - g(x) < 0$ теңсіздіктері мәндес.[1, 174б.]

Бүтін рационал теңсіздіктер жөніндегі негізгі тұжырымдар. Теңсіздіктерді шешуде түрлі тәсілдерді қолданып шешу тәсілі нәтижесі көрінісінде көркемдей түседі, әсіресе оқушылардың логикалық ойлау қабілетінің, ойлау мәдениетінің қалыптасып дами түсуіне ықпал етуі анық.

Берілген есептердің әрқайсысын бірнеше тәсілмен шығара алған оқушы есептерді шешудің ең тиімді жолын оңай тауып, әсемдік көріністі көре алады.

Теңсіздіктерді шешуде келесі тәсілдер қолданылады:

- 1) Теңсіздіктерді шешудің аналитикалық тәсілі
- 2) Теңсіздікті шешудің графикалық тәсілі
- 3) Теңсіздікті шешудің интервалдар тәсілі

Бөлшек –рационал теңсіздіктерді шешу. Екі бөлшек санды салыстыру үшін, олардың не алымдарын не бөлімдерін бірдей күйге келтіру керек. $\frac{m}{n}$ және $\frac{p}{q}$ бөлшектерін ортақ бөлімге $\frac{mq}{nq}, \frac{np}{nq}$ келтірсек және $mq > np$ болса, онда $\frac{mq}{nq} > \frac{np}{nq}$ болар еді де, қысқартқаннан соң $\frac{m}{n} > \frac{p}{q}$ болып шығады.

Анықтама. $\frac{A_1(x)}{B_1(x)} + \frac{A_2(x)}{B_2(x)} + \dots + \frac{A_n(x)}{B_n(x)} \vee F(x)$ түріндегі теңсіздіктер бөлшек-рационал теңсіздіктер деп аталады. Мұндағы $A_1(x), A_2(x), \dots, A_n(x); B_1(x) \neq 0, \dots, B_n(x) \neq 0, F(x)$ - бүтін рационал функциялар.

Алгебралық теңсіздіктер. Шешімдері ортақ бір айнымалысы бар екі немесе бірнеше сызықтық теңсіздік бір айнымалысы бар алгебралық сызықтық теңсіздіктер жүйесін құрайды.

Жүйені шешуде ондағы теңсіздіктердің әрқайсысын тура санды теңсіздікке айналдыратын айнымалының мәндерінің жиыны табылады немесе шешімдерінің болмайтыны анықталады.

Бір айнымалысы бар сызықтық теңсіздіктер жүйесінің шешімі дегеніміз- жүйедегі теңсіздіктердің әрқайсысын тура санды теңсіздікке айналдыратын айнымалының мәндері.

Модульмен берілген теңсіздіктер. Модуль – санның абсолют шамасы, сандық түзуде санақ басынан берілген санға сәйкес нүктеге дейінгі қашықтық. Нақты санның модулі – модуль таңбасымен берілген теңдеулердің ең негізгі ұғымы. Бұл көп мағыналы сөз, математикамен қатар ол архитектурада, физикада, техникада т.б. ғылымдармен кездеседі.

Анықтама. Нақты санның модулі (абсолютті шамасы) деп ($|x|$ деп белгіленеді) егер ол теріс емес болса осы санның өзін, ал ол егер теріс болса қарама-қарсы таңбамен алынған мәнін атайды:

$$|x| = \begin{cases} x, & \text{егер } x \geq 0 \\ x, & \text{егер } x < 0 \\ 0, & \text{егер } x = 0 \end{cases}$$

Параметрлі теңсіздіктер және анықтамалары. Анықтама. Құрамында параметрі бар бір белгісізді теңсіздіктер деп $f(x, a, b, c, \dots, k) > \varphi(x, a, b, c, \dots, k)$ түріндегі теңсіздіктерді айтады. Мұндағы $a, b, c, \dots, k$ - параметрлер, ал x – нақты айнымалы шама.

Анықтама. $f(x, a, b, c, \dots, k)$ және $\varphi(x, a, b, c, \dots, k)$ функциялары нақты сандар

жиынында мағынасы болатындай $a = a_0, b = b_0, c = c_0, \dots, k = k_0$ параметрлерінің мәндерінің жиынын параметрлердің бүтін мәнерінің жиыны (жүйесі) деп атайды.

Иррационал теңсіздіктер. Анықтама. $F(x) \vee 0$ түріндегі теңсіздікті, мұндағы $F(x)$ -иррационал алгебралық функция, иррационал теңсіздік деп атайды, яғни белгісіз айнымалы түбір таңбасының астында болып келген теңсіздіктер.

Көрсеткіштік теңсіздіктер. Анықтама. Құрамында ең болмағанда бір көрсеткіштік функциясы бар теңсіздікті көрсеткіштік теңсіздік деп атайды.

Теорема. Егер $0 < \alpha < 1$ болса, онда $a^{f(x)} > a^{g(x)}$ теңсіздігі $f(x) > g(x)$ теңсіздігімен мәндес.

Логарифмдік теңсіздіктер және олардың анықтамасы. Анықтама. $f(x) \vee \varphi(x)$ түріндегі теңсіздікті, мұндағы $f(x), \varphi(x)$ функцияларының ең болмағанда біреуі логарифмдік функция, логарифмдік теңсіздік деп атайды.

Логарифмдік теңсіздіктерді шешу үшін логарифмнің анықтамасын, негізгі қасиеттерін қолдана білу керек, логарифмдеуді, потенциалдеуді білу керек, негізі бірден үлкен және негізі бірден кіші логарифмнің қасиеттерін ажырата білу керек. Логарифмдік теңсіздіктерді шешу барысында, оның анықталу облысы міндетті түрде қарастыру қажет.

Логарифмдік теңсіздіктерді шешу кезінде шешімдер жоғалатын немесе бөгде шешімдер пайда болатын түрлендірулерді жасамауға тырысу керек. Өйткені шешімнің дұрыстығын тексеру, бастапқы теңсіздікті шешуден гөрі қиынырақ болуы мүмкін. Сондықтан логарифмдік теңсіздіктерді шешудің бірден-бір тиімді жолы мәндес теңсіздіктерге өту болып табылады.

Тригонометриялық теңсіздіктер және олардың анықтамасы. Анықтама. Айнымалысы тригонометриялық функциялардың астында болып келетін теңсіздіктерді тригонометриялық теңсіздіктер деп атайды.

Тригонометриялық теңсіздіктерді шешуді қарапайым тригонометриялық теңсіздіктерді шешуден бастаймыз.

- 1) Тригонометриялық теңсіздікті қарапайым тригонометриялық теңсіздікке келтіру
- 2) Бір координаталық жазықтыққа теңсіздіктің құрамында берілген тригонометриялық функцияның графигін салу және түзуін жүргізу
- 3) Функциялар графиктерінің қиылысу нүктелерін табу
- 4) Сәйкес кері тригонометриялық функцияның мәнін ескеріп, бос аралықтың шеткі нүктелерінің абсциссасының мәнін табу.
- 5) Тригонометриялық функцияның периодтық қасиетін пайдаланып, теңсіздіктің жалпы шешімін табу.

Тригонометриялық теңсіздіктерді шешу - қарапайым $\sin x > a, \cos x < a$ т.с.с тригонометриялық теңсіздіктерді шешуге, кейде қарапайым тригонометриялық теңсіздіктердің жиынтығын немесе жүйесін шешуге, кейбір жағдайларда олардың жүйелер жиынтығын шешуге алып келеді. [1, 248б.]

Теңсіздіктерді дәлелдеу тәсілдері:

- 1) теңсіздікті анықтама бойынша дәлелдеу,
- 2) теңсіздікті кері жору тәсілімен дәлелдеу,
- 3) теңсіздікті тірек-теңсіздіктер тәсілімен дәлелдеу,
- 4) теңсіздікті жуықтап бағалау тәсілімен дәлелдеу,
- 5) теңсіздікті математикалық индукция тәсілімен дәлелдеу.

Теңсіздіктерді қолдануда қолданылатын тірек теңсіздіктер:

- Коши теңсіздігі
- Коши- Буняковский теңсіздігі
- Бернулли теңсіздігі
- Чебышев теңсіздігі
- Мюрхед теңсіздігі

- Юнг теңсіздігі
- Гельдер теңсіздігі
- Минковский теңсіздігі
- Йенсен теңсіздігі

Математика курсына теңсіздіктерді дәлелдеуде оның классификациясына назар аударған жөн. Жоғарыда берілген теңсіздіктердің анықтамаларын, теңсіздіктердің белгілерін, қасиеттерін, теңсіздіктердің түрлерін, олардың дәлелдеу тәсілдері мен теңсіздіктерді қолдануда қолданылатын тірек теңсіздіктерді жақсы меңгерсе, теңсіздіктерге берілген кез- келген есептерді шығара алады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Рахымбек Д., Дүйсебаева П.С., Бекмолдаева Р.Б. «Теңдеулер мен теңсіздіктерді шешу»
2. В.А.Гусев, А.Г.Мордкович «Математика»
3. А.Г.Цыпкин «Справочник по математике для средней школы»
4. <https://ustaz.kz>

УДК 37.035.8

ФОЛЬКЛОР КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Кылышпаева М.Х., старший преподаватель, **Жакипбекова С.С.**, PhD

Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова

E-mail: madina_6709@mail.ru, sauleskorpion@mail.ru

Модернизация языкового образования сегодня требует внедрения в образовательный процесс новейших и наиболее эффективных образовательных ресурсов. В связи с этим использование фольклора в языковом обучении имеет потенциал стать значительным образовательным ресурсом. Исходя из этого, в статье рассматривается использование сказок на уроках английского языка как средства формирования навыков общения на иностранных языках младших школьников.

Ключевые слова: Иноязычная коммуникативная компетентность; сказка как жанр фольклора; коммуникативный подход; личностно-деятельностный подход.

Тілдік білім беруді жаңғырту бүгінгі күні оқу процесіне ең жаңа және тиімді білім беру ресурстарын енгізуді талап етеді. Осыған байланысты, тілді оқыту кезінде фольклорды пайдалану маңызды білім беру ресурсы болуға әлеуеті бар. Бұл мақалада ағылшын тілі сабағында ертегілер қолдану бастауыш сынып оқушыларының шет тілді коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру құралы ретінде қарастырылады.

Тірек сөздер: шет тілді коммуникативтік құзыреттілік; фольклор жанры ретіндегі ертегі; коммуникативтік тәсіл; жеке-әрекеттік тәсіл.

The modernization of language education today requires the introduction of the newest and most effective educational resources into the educational process. In this regard, the use of folklore in language teaching has the potential to become a significant educational resource. Based on this, the article considers the use of fairy tales in English lessons as a means of forming foreign-language communicative competence of younger students.

Key words: foreign language communicative competence; fairy tale as a genre of folklore; communicative approach; personal-activity approach.

В наше непростое время - на заре глобализации – знание одного-двух иностранных языков является насущной необходимостью, а не просто показателем ума и образованности. По профессиональным, социальным или личным причинам знание хотя бы одного иностранного языка является необходимостью для всех, кто хочет идти в ногу со временем.

Известно, что изучение иностранного языка развивает различные аспекты личности: память, внимание, трудолюбие, языковую проницательность, эрудицию, дисциплину, делает ребенка более активным, учит его коллективным формам работы, пробуждает любопытство, искусство, формирует ребенка интеллектуально и эстетически. Кроме того, знание иностранного языка способствует формированию хорошо развитой, социально активной личности; оно открывает доступ к культурным и научным ценностям других народов.

В последнее время в связи с гуманизацией и демократизацией школьного образования большое внимание уделяется поиску наиболее эффективных методов обучения иностранным языкам. Над этой проблемой уже давно работают такие российские методисты, как И.Л. Бим, Гальскова, А.В. Коньшева, Е.И. Пассов и другие.

Эта тема очень важна для его глубокого изучения и, особенно для практического применения в школах. Его актуальность на нынешнем этапе очевидна и учитывает новые тенденции в системе образования, дает педагогам простор для инноваций и реализации собственных разнородных идей и решений. И именно сказка, как самая несвязанная условностями и разного рода рамками образования, а также детская аудитория, для которой она предназначена, нашла наиболее приемлемое, на наш взгляд, для своего применения в младших классах, ведь именно здесь она дает неограниченные возможности для реализации творческого потенциала преподавателей и учащихся.

Целью данной работы является: рассмотреть использование сказок на уроке английского языка как средство формирования иноязычной коммуникативной компетенции младших школьников.

Задачи:

- исследовать возрастные особенности младших школьников;
- раскрыть сущность сказки как жанра фольклора и ее роль в учебном процессе;
- указать положительные и отрицательные стороны подобной формы обучения.

Сказка, с которой мы все знакомы с детства, – это один из основных жанров фольклора. Любая сказка с научной точки зрения представляет собой эпическое, прозаическое произведение с бытовым, авантюрным или волшебным уклоном, построенное на основе вымышленного сюжета. Еще одна характерная черта любой сказки – счастливый финал.

Сказка - вымышленная история со счастливым концом и обязательной победой добра над злом. В основном это магия в сказках и различные невероятные приключения в повседневной жизни. Недоступное становится доступным, нереальное становится реальным. Вот почему дети и взрослые любят сказки. По мере взросления молодые люди проявляют все больший интерес к другому виду литературы, но не следует недооценивать возможность сказок как источника, помогающего расширить словарный запас школьников.

С.И. Ожегов дает такое определение сказки: сказка – повествовательное, обычно народно-поэтическое произведение о вымышленных лицах и событиях преимущественно с участием волшебных, фантастических сил [1].

Говоря об изучении иностранного языка с применением данной методики, следует сказать, что достаточно интересно использовать сказку в качестве игровой ситуации. Описывая методику использования сказки, Н. А. Малкина отмечает, что звучащий текст сказки рассматривается как постоянное взаимодействие элементов языковой, паралингвистической и кинетической систем, в которой авербальным компонентам принадлежит важнейшая роль [2].

На наш взгляд, сказка является необходимым звеном в методике преподавания иностранных языков. Кроме того, она вызывает большой интерес и мотивацию у студентов к ее изучению с самого раннего возраста.

Ребенок воспринимает сказку как игру, «великий смысл» которой заключается не только в развитии творческих сил и способностей, но и в развитии языковых навыков и умений, поскольку они являются языковыми историями.

Сказка - это, пожалуй, едва ли не единственная составляющая литературных традиций, которая сегодня доступна и известна детям. Сказки, пробуждающие воспоминания о раннем детстве, заставляют нас пересмотреть представления о добре и зле, а значит, способствуют духовному и интеллектуальному развитию ребенка. Сюжетные линии сказок и формы их построения интернациональны. Но каждый раз, если звучать по-новому, то и детская фантазия переживает заново все события и приключения главных героев.

Метафора, лежащая в основе сказки, - это не просто «магическое зеркало» реального мира, а прежде всего ее собственный скрытый, еще не реализованный внутренний мир. Еще одним аспектом положительного влияния сказки на ребенка является тот факт, что в сказке нет прямо выраженной морали или рекомендаций, усвоение необходимых форм поведения и ответов, новые знания о себе и мире происходят постепенно незаметно.

Кроме того, использование сказок в классе способствует индивидуализации обучения и развитию мотивации речевой деятельности учащихся. При использовании сказок в обучении иностранному языку развиваются два типа мотивации: само мотивация, когда сказка сама по себе интересна, и мотивация, которая достигается путем показа ученику того, что он может понять язык, который он изучает. Это приносит удовлетворение и дает уверенность в своих силах и желание дальнейшего совершенствования.

Поэтому основное внимание должно быть направлено на формирование личностного отношения учащихся к чтению. Успешное достижение такой цели возможно только, во-первых, при систематическом чтении и, во-вторых, при методически организованном чтении. Даже сказка не только дает толчок творчеству и стимулирует воображение, но и ловко направляет в нужное русло необузданную фантазию детей, не отрываясь от предмета их изучения.

В исследованиях русских ученых Выготского Л.С., Запорожца А.В., Карпинской Н.С. показано, что сказка необходима для ребенка и является для него средством познания мира и себя. Влияние сказок на языковое и эмоциональное развитие ребенка, в своих работах отмечал Жуковский Р.И., Усова А.П., Ермолаева М.В.. По мнению ученых, слушание сказки является одним из важнейших факторов, определяющих языковое и речевое развитие ребенка. Сказка также оказывает сильное эмоциональное воздействие на ребенка и создает положительную мотивацию, стимулирующую развитие творческих способностей и воображения.

Итак, сказка представляет собой уникальный тип учебного материала и может дать большой развивающий эффект. Известно также, что в сказках представлены наиболее совершенные образно-выразительные средства драматизированного словесного описания событий. Эти средства имеют решающее значение в развитии эмоционального воображения ребенка. Сказка является прекрасным средством организации внимания младших школьников, повышение их интереса к уроку, активизации их речевой деятельности, а значит, способствует повышению мотивации к изучению ИЯ в целом. [3]

Как показывает практика сказка – это один из эффективных приемов обучения иностранному языку младших школьников.

В этом возрасте обучение является ведущей деятельностью, определяющей развитие всех психических функций младшего школьника: памяти, внимания, мышления, восприятия и воображения. При этом дети не теряют интереса к игре, и, как говорил А. Н. Леонтьев, успешность решения задач (в нашем случае учебных) достигается быстрее, если

многообразие действий пересекается друг с другом. Включение процесса обучения иностранному языку в контекст игровой, познавательной и учебной деятельности обеспечит доминирование внутренних, реально действующих игровых и учебно-познавательных мотивов, которые «работают» в единстве с широкими социальными мотивами и позволяют сформировать положительное отношение учащихся к предмету и достичь целей начального языкового образования.

Память у младших учеников достаточно развита, но дети легко и быстро запоминают то, что вызывает их эмоциональную реакцию и отвечает их интересам. С учетом этого возраста рекомендуется знакомить детей с языковыми средствами общения и обучения учащихся использованию лексического и грамматического материала в таких ситуациях, которые связаны с их интересами и создают мотивы для общения и взаимодействия учащихся между собой.

Умственные способности детей от 7-10 лет достаточно широки. У них развита способность мыслить, они могут делать выводы и заключения, анализировать предметы и явления, не прибегая к практическим мерам, что свидетельствует о развитии вербально-логического мышления. Учащиеся могут предоставить аргументированные доказательства. Эта способность учеников должна быть использована в процессе обучения, а упражнения разрабатываются для обоснования суждений учителя и ученика, для моделирования проблемных ситуаций, для заполнения абстрактных схем конкретным содержанием и т.д.

Развитие памяти, внимания и мышления у младших школьников тесно связано с развитием их знаний иностранных языков. Известно, что иноязычные способности являются одним из основных факторов успеха в изучении иностранного языка учащимися.

Учет психологических особенностей детей 6-10 лет и их дальнейшего развития является важным фактором успеха учебного процесса в начальной школе. Но не менее важно и понимание современной сущности методологических подходов к организации и содержанию образовательного процесса изучения иностранного языка в начальной школе.

Сказки способствуют пониманию и усвоению грамматического материала, соответствующего уровню начального этапа обучения английскому языку. Ребенок воспринимает сказку как игру, «великий смысл» которой заключается не только в развитии творческих сил и способностей, но и в развитии языковых навыков и умений, поскольку в данном случае речь идет о языковых историях. Они называются условно: фонетически, лексически, грамматически.

Как показывает практика, это один из эффективных методов изучения иностранного языка на ранней стадии. Эффективность использования сказок в речевом обучении зависит не только от точного определения их места в системе образования, но и от того, насколько рационально организована структура занятий, насколько согласованы учебные возможности изучения сказок с заданиями. По мнению А. В. Конышева, в структуре обучения устной речи можно выделить четыре этапа:

1. Подготовительный.
2. Введение и отработка новых слов и грамматических структур.
3. Презентация собственно текста.
4. Фонетические упражнения, упражнения для формирования лексико-грамматических и речевых навыков.

1. Подготовка класса:

1. Учитель презентует сказку:

а) Что это сказка, кто главный герой(герои), кто любимый герой;

б) Кто автор сказки;

в) Чему учит сказка.

2. Введение новой лексики (попробуйте использовать “multi-sensory introduction”):

а) Готовые “flashcards” (картинки, слова, транскрипции);

б) Введение каждого слова сопровождается определенным жестом или движением;

в) Использование голосовых вариаций) громко, тихо, шепотом), чтение по губам (говорите без звука);

г) Прием «Соединить картинку со словом»;

д) Используйте метод «Исправить ошибки».

3. Презентация сказки (сопровождается мимикой, жестами, движениями, голосовые вариации, чертежи):

а) Учитель выразительно читает текст (желательно без использования печатных поддержки);

в) Ученики от учителя перевести прочитанный текст или отдельные части;

1. Вопросы по содержанию (проверка понимания текста);

2. Отгадай героя по движению и жестам;

3. Ответь на вопрос: «Кто это сказал?»;

4. Чтение хором за учителем;

5. Чтение хором вместе с учителем;

6. Чтение по цепочке (по предложению);

7. Чтение по ролям;

8. Перевод с казахского/русского на английский.

4. Упражнения для развития речевых и интонационных навыков, лексикологических и грамматических навыков, а также формирования языковых навыков:

- работа с отдельными звуками и интонациями;

- наведении порядка приговор ;

- исправьте ошибку;

- выберите изображение для части текста;

- соедините части предложений;

- вставить пропущенную букву или слово;

- Выберите правильное слово;

- взыскании предлагает;

- разделить текст на предложения (установить точки и прописные буквы
Заглавная буква);

Перескажите текст по «скелету» предложений:

1. Пересказ текста по картинкам;

2. Разыграть сказку по ролям.

Действующие лица сказок наделены определенным характером, действуют при определенных условиях. Отсутствие избыточной информации позволяет четко семантизировать языковой материал через образ. Это одно из преимуществ сказки перед сложным литературным произведением. Психологи обнаружили, что карикатуры, гиперболизирующие различные признаки объекта, распознаются гораздо быстрее, чем фотографии одного и того же объекта. Это происходит потому, что на фотографиях слишком много деталей, слишком много информации.

Сказка позволяет легко проникнуть в суть реальных вещей и явлений и простым способом донести информацию до учащихся.

Несомненными достоинствами сказок являются их:

- аутентичность;

- информационное насыщение;

- богатство языковых ресурсов;

- эмоциональное воздействие на учащихся и т.д.

Таким образом, сказка - неиссякаемый источник игр, фантазий, знаний о новых вещах. Это мощный мотивационный фактор, удовлетворяющий потребность учащихся в новизне изучаемого материала и разнообразии выполняемых упражнений, которые активизируют умственную деятельность учащихся, делают процесс обучения более привлекательным и интересным, волнуют, что является мощным стимулом к овладению

языком. С помощью сказок в классе мы знакомим детей с персонажами, традициями, общностью со сказками других народов. С помощью сказки учитель может развить почти все навыки и умения, научить предвидеть, рассказать о содержании сказки. У детей младшего школьного возраста ведущая деятельность меняется от игровой (дошкольного) к учебно-активной, что помогает им перейти на следующий этап развития, связанный с активизацией умственной деятельности и с новым социальным статусом, новыми отношениями с окружающими.

Духовное богатство человечества, отраженное в культуре, признается обществом как особо ценное, а культура индивида становится социально значимым качеством. В связи с этим особенно остро стоит вопрос повышения качества образовательного процесса на иностранном языке, поиска новых, более эффективных методов и приемов обучения.

Практика показывает, что существующий разрыв между интеллектуальными способностями студентов, их интересами и тем, что они реально могут сказать на иностранном языке, постепенно разрушает мотивацию, которая изначально поддерживалась новизной предмета, желанием, готовностью и желанием общаться на изучаемом языке.

Одним из возможных путей преодоления этих недостатков может стать развитие коммуникативности младших школьников при обучении иностранному языку на основе драматизации сказки, создания соответствующих условий и разработки различных методов с учетом деятельностно-ролевой основы, системности в обучении иностранным языкам. Коммуникативность предполагает речевую направленность учебного процесса. Речевая направленность учебного процесса будет возможной лишь при наличии речемыслительной активности учащихся, которая главным образом характеризует деятельность младшего школьника [5].

Театральная деятельность с использованием драматизации - это своеобразный синтез ролевых игр и театрального искусства, где каждая конкретная форма приближается либо к тому, либо к другому полюсу. Их соотношение зависит от характера театральной деятельности, образовательных, развивающих, образовательных целей и особенностей ее управления.

Личностно-деятельностный подход определяет систему принципов целостной организации обучения, основанную на: центрированности обучения личности учащегося; управление учебной деятельностью ученика, в которой он формируется как субъект (т.е. формируется субъектная компетенция учащегося); организацию предметного содержания учебного материала; управление процессом сознательного усвоения способов речевой деятельности; организацию обучения как субъект-субъектного сотрудничества преподавателя и учащегося; осуществление педагогического процесса как взаимодействия, выражающего гуманистическое отношение к ученику; реализацию речевого взаимодействия преподавателя и учащихся в форме педагогического общения и коллективной коммуникативной деятельности как формы внутригруппового учебного сотрудничества. [6].

Конкретная цель обучения с использованием инсценировки достигается за счет развития коммуникативных умений обучающихся или конструирования их лингвистического механизма, т. е. присвоения языковых категорий объективной реальности: обобщение знаний языковых единиц в языковых категориях, расширение, дифференциация, уточнение понятий, ресурсов, выраженных на иностранных и местных языках.

Заключение

В ходе нашего исследования мы изучали влияние сказок на коммуникативную компетентность детей, и пришли к следующим выводам: - сказки активизируют эмоциональную и интеллектуальную сферу деятельности ребенка:

- помогают сделать занятия более интересными и эффективными в изучении той или

иной темы.

В ходе работы были показаны возможные способы использования сказок на уроках английского языка, что помогло нам осознать их смысл и направленность.

Таким образом, сказка может выполнять развивающую и воспитательную функцию на уроках английского языка и может быть использована не только как материал для чтения или прослушивания, но и как средство обучения:

- 1) выступать в качестве материала, на основе которого формируются языковые знания и языковая догадка;
- 2) грамматические навыки у детей развиваются через различные модели построения предложений в развлекательной форме при чтении сказок;
- 3) фонетические навыки развиваются за счет введения новых ритмических интонационных моделей, тонов, звуко сочетаний.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ожегов. Словарь русского языка Ожегова. 2012. с.720
2. Н.А. Малкина. Способы создания иноязычной развивающей среды при обучении дошкольников английскому языку// Раннее языковое образование Состояние и перспективы Материалы всероссийской Научно-практической конференции – Ижевск. 5-8 апреля 2001 г.
3. ИЯШ № 6 1987 г.
4. Иванова Наталья Викторовна. Методика драматизации сказки как средство развития коммуникативности младших школьников при обучении иностранному языку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 Москва, 2007 163 с. РГБ ОД, 61:07-13/868
5. Ротанова, Ольга Николаевна. Личностно-деятельностный подход как основа методики обучения иностранным языкам : автореферат дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.02 / Московский пед. гос. ун-т. - Москва, 2004. - 16 с.

УДК 37.022

ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІНІҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қағазбаева Ә.К., п.ғ.д., профессор

Қ.Жубанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ.

E-mail: aspet-k@mail

Қазірі таңда Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін жетілдірудің негізгі мақсаттарының бірі - адами капиталды дамыту, яғни заман талабына сәйкес тұлға қалыптастыруда, оның болашақ кәсіби мамандығын құзреттілік деңгейінде игеруін қамтамасыз етуде сапалы нәтижелерге қол жеткізу. Бұл оқытудың әдістемелік жүйесінің әрбір компонентінің мазмұнына, компоненттер байланысына жаңа көзқарас қалыптастыруды талап етеді. Жаңа мазмұнға ие жүйе жаңартылған дидактика негіздемесіне (жаратылыстану- ғылыми және тарихи заңдылықтарға) сүйенуі керек. Адами капиталды дамытуға қажетті және жеткілікті боллатын сапалы білім беру жаңа тұрпаттағы, яғни жаңартылған дидактика негіздерін игерген білімберушінің қалыптасуымен байланысты.

Тірек сөздер: білім, оқыту, жүйе, әдістеме, оқ қызметі, оқыту қызметі, технология, кезеңдеу, тәсілдеме, сабақтастық, дидактика, дамыту, білім беруші, білім алушы.

В настоящее время одной из основных целей совершенствования системы образования в Республике Казахстан является развитие человеческого капитала, т.е. формирование функциональной личности, которая соответствует современным требованиям, достижение качественных результатов в обеспечении овладения им будущей профессиональной деятельностью на уровне компетентностного подхода. Это требует формирования нового подхода к содержанию каждого компонента методической системы обучения, связи компонентов. Система, имеющая новое содержание, должна опираться на основы обновленной дидактики (на естественно - научные и исторические закономерности). Качественное образование, необходимое и достаточное для развития человеческого капитала, связано с формированием педагога нового типа, освоившего основы обновленной дидактики.

Ключевые слова: образование, обучение, система, методика, учебная деятельность, обучающая деятельность, технология, периодизация, преемственность, дидактика, развитие, обучаемая, обучающаяся.

Currently, one of the main goals of improving the education system in the Republic of Kazakhstan is the development of human capital, i.e. the formation of a functional personality that meets modern requirements, the achievement of quality results in ensuring mastery of future professional activities at the level of a competency-based approach. This requires the formation of a new approach to the content of each component of the methodological training system, the connection of component. A system with a new content should be based on the foundations of updated didactics (on natural – scientific and historical patterns). A quality education which necessary and sufficient for the development of human capital, is associated with the formation of a new type of teacher who has mastered the foundations of updated didactics.

Key words: education, training, system, methodology, educational activity, technology, periodization, continuity, didactics, development, learner socializing.

XXI ғасыр – жаһандану ғасырында қоғам дамуының қарқындылығының артуы, ақпарат ағымының өсуі, жаңа ақпараттық қарым-қатынас технологияларының және қарым-қатынастың лездік құралдарының пайда болуы, халықаралық ынтымақтастық нәтижесінде шешілуі мүмкін ғаламдық проблемалардың туындауы және өсуі, қоғамды демократизациялау, экономиканың қарқынды дамуы мен бәсекелестіктің өсуі, адам капиталы мәнінің артуы әлемдік және қазақстандық білім беру жүйелеріне үлкен міндет жүктейді. Ол- тек қана үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік және экономикалық жағдайда ғана өмір сүре алатын емес, сонымен қатар қазіргі жағдайға белсенді әсер ете отырып, оны жақсы жаққа қарай өзгерте алатын бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру болып саналады. Сондықтан да білім беру жүйесін дамыту мен білім сапасын арттыру - пәндік білім берудің әдістемелік жүйесінің әрбір компонентін, яғни білім берудің мақсат пен міндеттерін, мазмұнын, оқытудың әдіс-тәсілдері мен технологияларын және оқытуды ұйымдастыру формаларын жетілдіру мен сабақтастықта жүзеге асыру болып табылады.

Қазіргі таңда Қазақстан республикасында үзіліссіз білім беру жүйесінің моделі жүзеге асырылуда. Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы [1] қабылданды. Білім беру жүйесінде репродуктивті қызметтен продуктивті қызмет (үйренушіцентристік мазмұндағы) үлесін арттыру, тұлғаны бағалауда интеллектуалды коэффициенттен эмоционалды коэффициентке көшу талап етілуде.

Осыған орай оқытудың мақсаттар жүйесі тек білім беруші қызметі тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар білім алушының оқу қызметі, яғни интеллектуалдық тұлғадан рефлексивтік тұлғаға көшу тұрғысынан зерделенуі және нақты нәтиже алуға бағытталынуы керек.

Оқу мазмұнын жаңарту - білім беру жүйесінің әрбір сатысында тұлға қалыптастыруда нақты ғылыми негіз саласынан тек құзырлықтарды игертуді ғана емес игерген құзырлықтарды іс жүзіне (оқуда, болашақ мамандықты игеруде, мамандықтарын жетілдіруде) асыра алудың,

яғни құзреттіліктің, негізін қамтамасыз етуі және пәндік білім мазмұнының тұлға қалыптастырудағы потенциалын дұрыс пайдалануы қажет. Бұл оқыту үдерісінде оқу-зерттеу және ғылыми-зерттеу қызметтерінің сабақтастығын жетілдіруге байланысты.

Оқыту процесінің материалдылығын түсіну бүтін жүйені, өзара байланыстағы дидактиканың бүкіл ұғымдық-категориялық құрылғысын анықтауға мүмкіндік береді: «оқыту» және «білім беру» және т.б. Ал бұл жаңа және дәстүрлі білім беру технологиялары жайлы мәселелерді шешуге алып келеді, өйткені ол оқытудың формалары мен әдістерін дұрыс түсінуге тәуелді, ал оқытудың формалары мен әдістерінің ғылыми теориясы толығымен оқыту процесінің және оның мәнісінің материалдылығын түсінуге тәуелді.

Оқытудың біліктіліктік, тұлғалық-бағытталушылық, андрагогикалық, әлеуметтік-конструктивисттік және өзге де тәсілдері, солардың ішінде негізгісі жаратылыстану-ғылыми тәсілдеме болып табылады, ол оқытудың әлеуметтік-табиғи және тарихи құбылыс екендігімен және адам қоғамында орын алатын құрылымдық қарым-қатынаспен, сондай-ақ өз дамуының жаратылыстану-тарихи заңдарына сәйкес құрылуын көздейді [2].

- Әлемде болып жатқандардың бәрі - материя және оның қозғалысының әр түрлі формалары. Басқа, кейбір ерекше рухани мәні жоқ, өйткені барлық (танымдық) деп аталатын рухани процестер материядан бөлек, одан байланыссыз бола алмайды. Бізде жалпы табиғат жүйесінен оқу үдерісін алып тастауға, білім беруші мен білім алушыны материалдық құралдардың көмегімен өзара іс-қимыл жасай алатын табиғаттың бір бөлігі ретінде емес, қандай да бір ерекше, ешкімге белгілі емес жолмен, қандай да бір материалдық емес жолмен ұсынуға ешқандай негіз жоқ. Шынайы білім беру процесінен ажырауға болмайды, оны шындық сияқты қабылдаған жөн.

- Білім алуға жаратылыстану-ғылыми көзқарас В.К. Дьяченкодан соң, оқыту – ұйымдастырылған қарым-қатынас процесі, оның барысында басқарылатын таным, оның субъектілерінің әлеуметтік-тарихи тәжірибені игеруі, қандай да бір қызметті жаңғырту және игеру жүзеге асады.

қолдануға байланысты.

Оқытудың материалдық механизмін анықтап, оның жұмыс істеу принциптері мен заңдарын белгілеуге болады. Бұл қатаң ғылымның бірінші бөлігі.

Нақты тарихи тәсілім:

- Оқыту заңдары, ең алдымен, қоғамдық-тарихи тұрғыдан қарастырылады. Оқыту қоғамнан тыс болмайды, ол ғылым, өндіріс, өнер сияқты ішкі жүйелермен бір қатарда тұрған қоғамдық қатынастардың кіші жүйесін құрайды. Қоғамдық қатынастардың ішкі жүйесі бола отырып, оқыту осы қоғам азаматтарының өмір сүруінің барлық жақтарын - өндірістік күштерді және өндірістік қатынастарды қалпына келтіру функциясын атқарады.

- Оқу заңдары танымдық қоғамдық қатынастардың көрінісі бола отырып, қоғамдық-тарихи сипатқа ие.

- Бұдан әрі қисынды сұрақ туындайды: оқыту процесінің қазіргі қолданыстағы материалдық механизмі мәңгілік және өзгеріссіз бола ма, немесе ол өзгере ме, дами ме? Егер бұл механизм мәңгілік емес, өзгерсе, эволюцияланса, онда оның өткенін, бүгінгі күні қандай болғанын және неге басқаша емес, дәл солай болғанын анықтау қажет. Ақырында, бұл механизм ішкі имманенттік заңдар мен алдағы ақпараттық өркениеттің заңдарына байланысты жақын болашақта қандай механизм болуы тиіс. Осыдан, оның дамуын болжауға, білім беруді реформалаудың мазмұны мен тәсілдерін түсінуге болады.

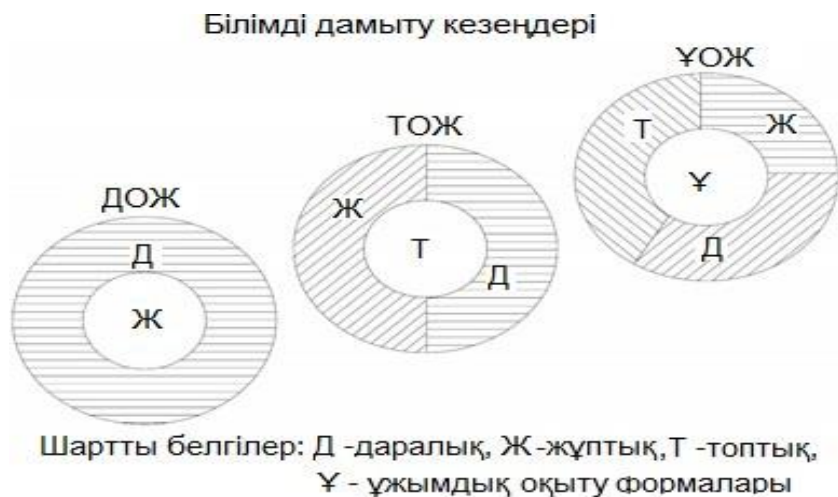
- Оқытуда қолданылатын барлық ұйымдастыру нысандарының жиынтығы (Материалдық тетік ретінде) оқу процесінің қандай да бір ұйымдық құрылымын құрайды. Егер процесті тұтастай алғанда алатын болсақ, оның құрылымы, ең алдымен, нақты оқу процесінің жұмыс механизмін құрайтын, қандай жалпы формалардың қолданылуына байланысты.

- Қандай да бір тарихи кезеңнің оқу процесінде пайдаланылатын оқытудың құрылымдық нысандарының жиынтығы материалдық механизм болып табылатын ұйымдық құрылымның іргетасы болып табылады, оған байланысты және онсыз оқыту мен тәрбиелеу болмайды. Оқытудың бұл тетігі өзінің тарихы, даму заңдары бар.

- Қоғамның әлеуметтік-экономикалық, саяси-идеологиялық жағдайлары барлық оқу процесінің трансформациясына, оның ұйымдық құрылымы мен ұйымдық формалардың құрамымен ғана емес, сонымен қатар олардың бірінің салыстырмалы мәнімен анықталатын ұйымдастырушылық құрылымына да үлкен әсер етеді. Осы тұрғыдан оқыту тәсілдері деп

- атауын алған оның ұйымдық құрылымына байланысты оқыту процесінің эволюциясындағы үш негізгі кезеңді (кезеңдерін) атап өтуге болады.

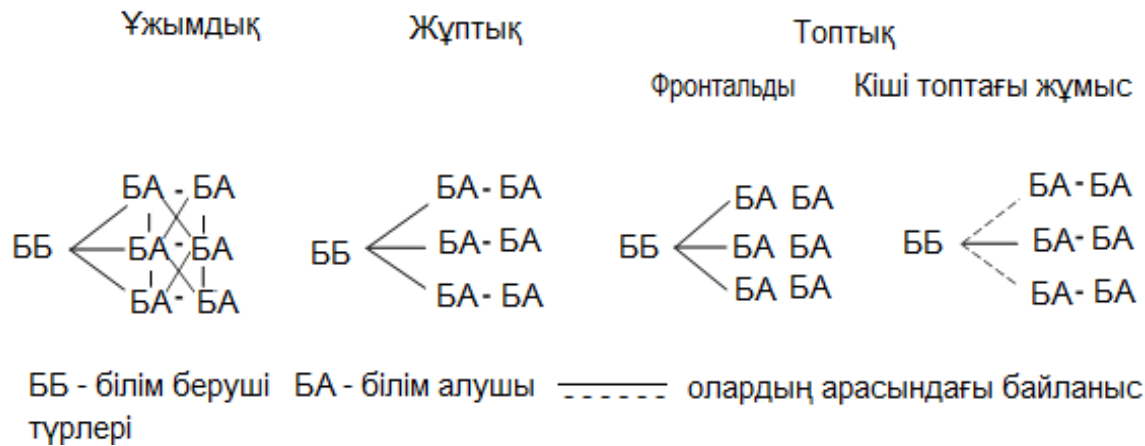
- Осындай тәсілге сәйкес білім беру жүйесінің даму процесінде ұйымдастырушылық формасының басымдық танытатын жағдайына байланысты оқу-тәрбие процесін (ОТП) кезеңдеудің маңызы зор: оқытудың жеке (ОЖТ), жұптық (ОЖТ), топтық (ОТТ) және ұжымдық (ОҰТ) тәсілдері (1-сурет).

1- сурет

- Осыған байланысты баса назар ұжымдық және топтық оқыту, оқыту жұмысының ұжымдық және топтық формалары, соның ішінде кіші топтардағы жұмыс ерекшелігіне аударылғаны дұрыс. Өртүрлі формалар арасындағы айырмашылықтар төменде келтірілген (1-кесте):

Ұжымдық, жұптық және топтық формалар арасындағы айырмашылықтар

Оқытудың мақсаты мен мазмұны "Неге оқытамыз/оқимын?" және "Нені оқытамыз/оқимын?"- деген сұрақтарға, ал "Қалай оқытамыз/оқимын?" деген сұраққа оқытудың әдіс-тәсілдері мен технологиялары және оқытуды ұйымдастыру формалары, яғни оқыту үдерісінің тиімді жобалануы жауап береді. Әдістемелік жүйе компоненттерінің сабақтастығы - оқыту нәтижелілігіне қол жеткізу құралы болып табылады.

Жоғарыда сипатталған жаңа мазмұндағы әдістемелік жүйенің әдіснамалық және теориялық негізін ғылым ретіндегі жаңартылған дидактика құрайды [2]. Жаңартылған дидактика ғылым ретінде білімберуші немесе білімалушының қызметін зерттемейді (бұлар осы уақытқа дейін гносеологиялық тұрғыдан зерттеліп келген мәселелер), керісінше олардың өзара әрекеттестігін, осы өзара әрекеттестіктің қарым-қатынасына зерттейді, ол өз кезегінде ОТП-ның материалды механизмі, бұл механизмнің қалай жасалғаны, қоғамдық қажеттіліктердің әсерінен қалай өзгергені, жетілгені, қандай заңдарға байланысты дамытындығынан тұрады.

Білім беру жүйесінде орта білім беру мен жоғары педагогикалық білім беру жүйелерінің сабақтастығы ерекше орын алады: біріншісі екіншісіне түлектер дайындаса, екіншісі бірінші жүйеге кәсіби құзретті маман дайындайды. Осы екі жүйенің сапалы сабақтастығына басқа жоғары білім беру жүйелерінде білім берудің нәтижелілігі мен сапасы, басқаша айтқанда педагогикалық кадрлар потенциалына, ең алдымен, барлық білім беру жүйелерінің өміршеңдігі тәуелді.

Адами капиталды дамытуға қажетті және жеткілікті боллатын сапалы білім беру жаңа тұрпаттағы білімберушінің қалыптасуымен байланысты. Жаңа тұрпаттағы білімберуші аталған бағытта (қазіргі білім беруді жетілдіруде) жоғары нәтижелілікке қол жеткізуде білім беру қызметінің тұжырымдамалық негіздерімен, педагогикалық менеджмент, сол сияқты гуманитарлық және жаратылыстану-ғылыми білім саласындағы ғылыми зерттеулермен, қазіргі педагогикалық технологиялармен, білім беру саласында ақпараттық технологияларды қолдану әдістерімен жете қаруланып, оқытуда инновациялық орта құра алуы керек.

Жаңа тұрпаттағы педагогтың миссиясы Моцей Танастың (Варшава) айтуынша:

«Ғалымның ісі – әлем заңдылықтарын ашу мен сөзге айналдыру, Методолог ісі (миссиясы) – ғалым ашқан жаңалықты білім көзіне айналдыратын құралдарды табу болса, Педагогтың ісі (миссиясы) – оқушының біртұтас ойлауын, бұл үдеріске ғалым мен методологтың жетістіктерін теңөлшемде енгізе отырып, қалыптастыру. Педагогтың

сапалық ерекшелігі – білімді және іскерлікті синтездеу» [3] .

Педагог мәртебесі туралы Қазақстан Республикасының заңы [4] бекітілді. Ал жаңартылған дидактика негіздерін жүзеге асыру мақсатында Қазақстандық және Ресейлік ғалымдардың бірлескен авторлығы негізінде Қазақстан Республикасының білімін 2030 жылға дейін дамытудың Тұжырынамасы [5] дайындалып, талқылаудан өтуде, енгізу механизімі қарастырылуда.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы// <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>

2. Кусаинов Г.М., Кагазбаева А.К., Сагинов К.М., Абыканова Б.Т., Конурова З.К., Нугуманова С.Б. Дидактика негіздері: Оқу –әдістемелік құрал.- Нұр-Сұлтан:ДББ «Назарбаев зияткерлік мектебі» педагогикалық шеберлік орталығы, 2019. -422б.

3. Қағазбаева Ә.К. Заманауи жоғарғы оқу орындарында болашақ математика мұғалімін дайындау туралы// «Заманауи математикалық білім: тәжірибе, проблемалар, атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. Қазақстан, Көкшетау, 8 маусым 2018 ж. –Б. 286-290.

4. «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының заңы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 тамыздағы №645 қаулысы//<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000645>

5. Концепция развития образования Республики Казахстан до 2030 года// Авторский коллектив из 17-человек (Республика Казахстан, Российская Федерация), - Интернет ресурс: www.ksdidactic.kz.

ӘОЖ 37.034

ЖЕКЕ ТҮЛҒАҒА РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЗАМАНАУИ КӨРІНІСІ

Қазақбаева А.О.¹мұғалім, Ахаева А.Ш.²

Шұбар орта мектебі, Алматы облысы, Кербұлақ ауданы, Шұбар ауылы
І.Жансүгіров атындағы ЖМУ, Талдықорған қ.

E-mail: a_akmaral_86@mail.ru

Мақалада рухани мәселе адамның санасын күрт өзгерту, сайып келгенде, қоғам жаңғыруының ең күрделі, ең қиын саласы деп көрсетілген. Өз қызметінде бала тәрбиесіне зор ықпал жасау мүмкіндігі бар мұғалім, жас ұрпақтың адамгершілік тәрбиесінде үлкен роль атқарады. Оқыту, білім беру, тәрбиелеу – баланың ішкі жан – дүниесінің біртіндеп дамуына әсер ететін, түрткі болатын, жағдай жасайтын, оларды іске асыратын сыртқы факторлар екені айқындалған.

Тірек сөздер: руханилық, адамгершілік, тәрбие үрдісі.

В статье рассматривается проблема духовности и морали в современном обществе, когда встает необходимость изменить сознание подрастающего поколения для возрождения нового общества. Педагог и его работа имеют огромное влияние на нравственное воспитание молодежи. Образование, обучение и воспитание – главный мотиватор развития духовности детей.

Ключевые слова: духовность, нравственность, воспитательный процесс.

The article deals with the problem of spirituality and morality in modern society, when it becomes necessary to change the consciousness of the younger generation for the revival of a new society. The teacher and his work have a huge impact on the moral education of young people. Education – the main motivator of the development of children's spirituality.

Key words: spirituality, morality, educational process.

Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы ұлттың алдағы кезеңдегі жүріп өтер айқын жолын көрсеткен тарихи құжатқа айналды. Сана сезімі биік, дүниетанымы мол, парасаттың, мәдениеттің, салт-дәстүрдің құндылығын түсінген адамға бұл мақалада ұлттың алдағы кезеңдегі жүріп өтер бағыт жолы айқындалған.

Рухани мәселе адамның санасын күрт өзгерту, сайып келгенде, қоғам жаңғыруының ең күрделі, ең қиын саласы [1].

Қазақстан Республикасының тәуелсіз мемлекет мәртебесіне ие болуы, білім беру және мемлекеттік жастар саясаты туралы заңдардың қабылдануы жастар тәрбиесі мәселесіне жаңаша ойлаумен қарауды талап етеді. Қазақстан Республикасының орта білімді дамыту тұжырымдамасында [2] «Тәрбие үрдісінде қазақстандық патриотизм, гуманизм, адамгершілік идеяларын қалыптастыру негізінде құру керек» деп баса көрсетті. Бала бойына адамгершілік тәрбиесін сіңіру мақсатында жалпы педагогтардың іс-тәжірибесінде қолданылып жүргені бәрімізге аян. Өздеріңізге белгілі қазіргі жаһандану үрдісінде елімізде бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу басты назарда болып отыр. Ал адамның жан қазынасын, адамгершілік болмысын қалыптастыруда кей адамдардың түрлі жағдайлармен бір-бірін түсінбеуі де сіз бен бізді толғанырады. Өйткені біз сол қоғамның ішіндеміз, яғни оның мүшесіміз. Иә, бұның бәрі шындық десек артық болмас. Бәсекеге қабілетті ұрпақты жан-жақты қылып тәрбиелеу үшін алдымен жан қазынасының негіздерінің бірі, сенімділік пен шындықтың бастауына үңілу керек шығар [3].

Тұлғаның адамгершілік тұрғысынан дамуы, тәрбиесі, жетілу мәселелері әр уақытта қоғамның басты бағдары болып табылатын. Әсіресе қатыгездікке толы заманымызда, рухани-адамгершілік мәселелері өзекті болып отыр. Өз қызметінде бала тәрбиесіне зор ықпал жасау мүмкіндігі бар мұғалім, жас ұрпақтың адамгершілік тәрбиесінде үлкен роль атқарады.

Әр түрлі тарихи кезеңде, әр түрлі мемлекеттерде, әр түрлі мәдени құрылыста өмір сүрген адамдар, адамгершілік тәрбиесінің құндылығын жоғары бағалаған. Қазіргі уақытта тәрбиенің өзекті мәселелерінің бірі – адамгершілік сезімдерді, адамгершілік сананы, адамгершілік мінез-құлықты дамыту, отандық мәдениеттің дәстүрлі құндылықтары негізінде бала жанын қалыптастыру болып табылады. Заманауи жағдайда бала тәрбиесіндегі руханилық пен адамгершілік міндеттерін қайта жаңғырту міндеттерін шешу үшін, мұғалім өз бойында қажетті білім, көсемдік және күш табуы тиіс. Егер біз жарқын болашақ құрамыз десек, мейірімділік, сұлулық және адамдар мен Отанға деген сүйіспеншіліктің жоғарғы идеалдарын игеруіміз қажет.

Рухани-адамгершілік тәжірибенің негізгі қайнар көздері, бұл алдымен, оқу әрекеті. Оқушылардың адамгершілік дамуы сабақ үстінде, дидактикалық материал мен бағдарламаның мазмұны, сабақты ұйымдастыру арқылы жүзеге асады: ауызша журнал, әңгімелесу, дәрістер, әдеп сабақтары, сыйласымдық сабақтары, сауалнамалау, пікір алмасу, конференциялар, әдептілік шаралары және т.б.

Оқушылардың адамгершілік тәжірибесінің басқа маңызды көзі бұл түрленген сыныптан тыс жұмыс. Сыныптан тыс шаралар кезінде оқушыларды шынайы адамгершілік қатынас жүйесіне қатыстыру жүзеге асады, мысалы: өзара көмек көрсету, жауапкершілік, талап қоюшылық. Баланың жеке даралық қасиеттері, шығармашылық қабілеттері осы әрекет үстінде жақсы дамиды.

Тұлғаның ерлік, жауапкершілік, азаматтық белсенділік, сөз бен істің бірлігі сияқты

қасиеттерін тек қана оқу үрдісі барысында тәрбиелеуге болмайтыны белгілі. Жауапкершілік, белсенділік сияқты қасиеттердің айқындалуы үшін сәйкес өмірлік жағдайлар қажет.

Тәрбиенің рухани-адамгершілік жағын жүзеге асыру әдістері:

Рухани-адамгершілік білім. Балаларға әдебиет пен отандық тарихтан Отаны мен адамдарға қызмет ету тақырыптарымен мысал ретінде таныстыру.

Рухани-адамгершілік мінез-құлық. Балаларға этикалық білімдердің өмірде қолдануын көрсетіп, осы білімдерді өз өмірінде қолдану қажеттілігін мүмкіндігінше санасына жеткізу.

Баланың адамгершілік нормаларын орындауы. Педагогикалық жұмыстың қажетті деңгейі, өйткені осы деңгейге жеткеннен кейін тәрбие міндеттері орындалды деп есептеуге болады. Педагог баланы осы кезеңге жеткізуі тиіс. Рухани-адамгершілік тәрбиелеу деңгейінің көрсеткіші – баланың жалпы қабылданған адамгершілік ережелеріне сай қоршаған ортамен (адамдармен, өзімен, табиғатпен) қалыптасқан қарым-қатынас жүйесі.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің міндеті, ар-намыс, ұят, борыш сияқты қоғамның әлеуметтік қажетті талаптарын, бала тұлғасының ішкі түрткілеріне айналдыру.

Рухани-адамгершілік тәрбие арнайы оқыту барысында және сабақтан бос уақытта этикалық диалогтар мен адамгершілік әңгімелесу барысында жүзеге асады.

Рухани-адамгершілік дамуды анықтайтын тәрбие негізі – тәрбие жұмысының мазмұны, әдістеріне тәуелді емес, оқушылардың бойында гуманистік қатынас қалыптастыру. Рухани-адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеу үшін әр түрлі тәрбие әдістері пайдаланылады. Рухани-адамгершілік тәрбие жүйесінде адамгершілік ой-пікірді, бағалауды, түсініктерді, рухани-адамгершілік сенімдерді қалыптастыруға бағытталған әдістер тобы ерекше орын алады. Бұл топтауға этикалық әңгімелер, дәрістер, этикалық мәселелер бойынша пікір-таластар жатады. Этикалық әңгімелерді, мораль туралы пікір-таластарды өткізу ерекшелігі – нақыл айтуға айналып кетпеуі тиіс, әңгіме барысында рухани-адамгершілік мазмұндағы өмірлік жағдайларды білімгерлермен бірлесіп талқылау пайдалы болады. Әңгімелесу тақырыптары балалардың жас ерекшеліктеріне, адамгершілік дайындығының деңгейіне, сонымен бірге, білімгерлер үшін аса қызықты болған сұрақтарды мұғаліммен бірлесе нақтылау маңызды.

Моральды нормаларды білу адамгершілік мінез-құлықтың алғы-шарттары болса да, білу ғана жеткіліксіз. Рухани-адамгершілік тәрбиенің көрсеткіші, баланың нақты шынайы әрекеттері мен түрткілері болып табылады.

Мораль нормаларын сақтауға саналы ұмтылысы, дайындығы және қабілеті баланың ұзақ өзіндік тәжірибесі барысында, адамгершілік әрекеттерге дағдыланғанда, тәрбиеленеді. Мораль дегеніміз жақсылық пен жамандық тұрғысынан бағаланатын, қоғамға деген қатынасты түзетуші нормалар жиынтығы, адам мінез-құлқы. Мораль саласында рухани-адамгершілік сезімдер үлкен роль атқарады. Мораль анықтамасына «мейірімділік», «ар-намыс», «ұят», «әділдік» сияқты түсініктер бекітілген, ал олар бағалаушы сипатта болады.

Мұғалім сөзі – бала тұлғасын тәрбиелеуге ықпал етуші құрал. Педагогпен әңгімелесу, баланың рухани дамуы, өз білімін жетілдіру, мақсатқа қол жеткізу қуанышы, еңбек ету арқылы адамның өзіне көзі ашылады. Педагог еңбегі мен арнайы әңгіме жүргізуі өзін-өзі тану, өзін-өзі жетілдіру, өзінің ішкі жан-дүниесімен үйлесімде болу дағдыларына арналады. Біз өзіміздің тәрбиеленушілерімізді өзінің ішкі жан-дүниесімен шынайылықты болуға, өмірлік мақсаттарды мораль және этикалық нормаларға сай қоюға шақырамыз.

Рухани-адамгершілік тәрбие өмірлік қатынастар негізі болып табылады, белгілі жас аралығында педагог баланың ішкі жан-дүниесіне ұялатқан сезімге өмір бойы айналамен қарым-қатынасқа түсу мәнері тәуелді болады. Адамның өзін бақытты сезіну мәні – оның барлық қабілеттері мен қасиеттерінің дамуы, рухани өмірінің жан-жақтылығы, қуат жұмсаған әрекетке толықтай берілу. Рухани-адамгершілік тәрбие барысында моральдік сана мен адамгершілік сезімдерді қалыптастырып қана қоймай, ең бастысы – оқушыларды

духу-адамгершілік қатынастарды дамытатын әрекет түрлеріне тарту қажет.

Н.И. Болдырев [4] бойынша руху-адамгершілік ағартушылықтың негізгі формалары мен түрлерін қарастырайық.

Сынып (кураторлық) сағаты. Сынып жетекшісінің тәрбие жұмысын ұйымдастырудың кең тараған формасы. Тәрбие жұмыс жоспарында сынып сағаттарын өткізу алдын-ала белгіленеді. Сынып сағаттарын өткізген кезде білімгерлер мен сынып жетекшілері арасында еркін әңгімелесу басым болады. Сынып сағаты – бұл қарапайым шара емес, оған өте жақсы дайындалу қажет, сынып сағатында айтылған нақылдар, білімгердің санасында түйінделіп, мінез-құлығына әсер қалдыруы тиіс.

Сынып (кураторлық) сағаттарының тақырыптары, білімгерлердің жас ерекшеліктеріне, тәрбиелік деңгейіне, сынып ұжымының қалыптасу ерекшеліктеріне тәуелді болады. Әдетте, 5-6 сыныптарда достық, еңбексүйгіштік, әділдік, мейірімділік, жанашырлық, қайырымдылық туралы әңгіме жүргізсе, 7-8 сыныптарда – саналы тәртіп, ақпейілділік, борыш, адамның ар-намысы, мақсаткерлігі, мәдениеті туралы тақырыптар қозғайды. Жоғарғы сыныптарда белсенді өмірлік позиция мен руханилық туралы сынып сағаттары өтеді. Жоғарғы сынып оқушылары сынып сағаттарының ұйымдасуына өздері қатысады.

Сынып сағатына деген басты талап – сынып толықтай қатысуы тиіс, ешкім шеттетілмеуі керек. Сынып сағаттарын нақыл айту, ұрысу үшін жүргізбеңіз, тек бала тұлғасының рухани баюы үшін.

Әңгімелесу. Тәрбиелік әрекетті жүзеге асыруда бірінші орынды әңгімелесу әдісі иеленеді. Әңгімелесу барысында бала бойында жағымды әдептермен байланысты моральды түсініктер мен көріністер қалыптасып, қоғамда өзін ұстау әдеттеріне үйренеді. Әңгімелесу кезінде білімгерлердің өзінің және өзгенің әрекеттеріне сыни-бағалау көзқарастары пайда болады. Этикалық әңгімелердің жоғарғы тиімділігіне педагогтың жоғары адамгершілікті, мәдени даму деңгейі, материалмен таныстыру кезіндегі эмоционалдығы, оқушыларды ашылуға тарту, сенімділік ұялату қабілеттері әсер етеді.

Жүйеленген түрде әңгіме жүргізумен қатар, баланың тәртібіне байланысты эпизодтық әңгімелер жүргізуі мүмкін. Әңгімелесу ұжымдық және жеке жүргізіледі, жеке әңгімелесу кезінде сенімділік және мейірімділік атмосферасын құру өте маңызды.

Руху-адамгершілік сендіру әдістерінің бірі – оқырман конференциялары. Ол білімгердің ойөрісін кеңейтіп, көркемсөз талғамын дамытып қана қоймай, адамгершіліктің қағидаларын ұғынуға көмегін береді. Көп жағдайда оқырмандар конференциясы пікір-таласқа айналып кетеді (әсіресе жоғарғы сыныптарда).

Мораль мәселелері бойынша пікір талас – сендіру әдістерінің ең тиімдісі болғандықтан, білімгерлердің үлкен дайындығын қажет етеді. Өз пікірлерін білдіргенде, адамгершілік қағидаларын оңай түсінеді.

Білімгерлерді өнерге ынталандыру – білімгерлерді ішкі-жан дүниесін рухани құндылықтарға байытатын көркемөнер байқауларына, мұшайраларға қатыстыру. Білімгерлердің эстетикалық талғамын дамытуға мұражайларға, көркемөнер галереяларына топ саяхаттарға бару әсер етеді.

Оқыту, білім беру, тәрбиелеу – баланың ішкі жан – дүниесінің біртіндеп дамуына әсер ететін, түрткі болатын, жағдай жасайтын, оларды іске асыратын сыртқы факторлар екені анық. Еліміздің ертеңі, ұлтымыздың болашағы – бүгінгі жастар екені мәлім. Олардың қамын ойлау баршамыздың парызымыз. Кез-келген педагогтың мақсаты мен мұраты өркениетті елдердің қатарынан көрініп, жер мен жер байлықтарын ысырапқа салмай игере білетін ұрпақ тәрбиелеу. Ол үшін бүгінгі жас ұрпаққа сапалы білім мен саналы тәрбие бере отырып, елдің өткенін, ұлттың тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрін, табиғат ерекшеліктерін етене таныстыру қажет. «Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, келешекте оның өміріне опат әкеледі, адамға ең бірінші керегі тәрбие» – деп Әл-Фараби айтқандай, педагогика ғылымының зерттейтін негізгі мәселелерінің бірі – тәрбие.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы, 12 сәуір 2017, [http:// www.akorda.kz](http://www.akorda.kz)
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, <http://adilet.zan.kz>
3. Ералиева Ж. «Рухани жаңғыру – жеке тұлғаға рухани-адамгершілік тәрбие берудің негізі», мақала, Қазақстан мұғалімі, №6, 2017 ж.
4. Болдырев Н.И. и др. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических институтов. – М.: Просвещение, 1968 г.

ӘОЖ 37.02

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ СЕБЕП-САЛДАР МЕН ТҮРТКІЛЕР

Майлыбаева Г.С. қауымдастырылған профессор, Phd

Абдрахимова А. К. магистрант

І.Жансүгіров атындағы ЖМУ. Талдықорған қ.

Мақалада бастауыш сынып оқушысының танымдық іс-әрекетіне негіз болатын себеп–салдар немесе түрткі болатын жағдайлардың мән-мағынасын мүмкіндігінше ғылыми-теориялық тұрғыдан қарастырылады. Бастауыш білім беру кезеңіндегі оқу әрекетінің күрделілігін және ондағы шешімі табылуға тиісті келелі мәселелердің түйінін табу оқушыларының танымдық іс-әрекетінде себеп-салдар мен түрткілерді ғылыми тұрғыдан қарастыру оң нәтижеге қол жеткізу басты шарттары ретінде қарастырып, талдаулар жасалады.

Тірек сөздер: Бастауыш білім беру, танымдық іс-әрекет, себеп-салдар, түрткі, белсенділік, жағдаяттар.

В статье рассматриваются теоретические положения формирования познавательной деятельности учащихся начальной школы, определена значимость причинно-следственных или мотивирующих ситуаций, лежащих в основе учебной деятельности. Обозначены и раскрыты сложности учебного процесса в младшем школьном возрасте, проблемы, которые необходимо решить. Дан анализ психолого-педагогических условий организации познавательной деятельности учащихся для достижения положительного результата.

Ключевые слова: начальное образование, познавательная деятельность, причинность, мотивация, активность, ситуации.

The article deals with the theoretical provisions of the formation of cognitive activity of primary school students, determines the significance of cause-and-effect or motivating situations that are the basis of educational activity. The complexities of the educational process in primary school age and the problems that need to be solved are identified and disclosed. The analysis of psychological and pedagogical conditions of the organization of cognitive activity of students to achieve a positive result is given.

Key words: primary education, cognitive activity, causality, motivation, activity, situations.

Қазіргі жаңартылған білім беру жағдайына өткенге дейін бастауыш білім беру оқушыларды тек оқу, жазу, санаудың қарапайым дағдысына үйретумен және қоршаған орта жайында түсініктерін қалыптастыру болды. Яғни, бастауыш сыныптардағы оқу-тәрбие

үдерістері арқылы оқушыға педагогикалық ықпал жасаудың жаңа жүйесіне көшуді талап етті. Бұл бұрынғы қалыптасқан жүйенің жаңа ұрпақ өкілінің тұлғалық болмысының дамуына қажетті білім мен тәрбиені толыққанды қамтамасыз ете алмайтындығын көрсетті. Бұл Қазақстанның білім беру жүйесін дамыту саясаты мен оның тұжырымдамалық жүйесін түбегейлі қайта қарап құрастыруға негіз болды.

Қазіргі қоғамдық құрылымның үдемелік дамуы – белсенді, бастамашыл, тың шығармашылықпен ойлайтын, танымдық іс-әрекетке бейім, бәсекеге қабілетті және әр кезде өздігінен білім алуға даяр жеке тұлғаны қалыптастыру мен жетілдіру бағытында жұмыс жасауды жүзеге асыру.

Бүгінгі бастауыш білім берудің мазмұндық жүйесі түбегейлі жаңа бағыттағы сипатқа ие болуына байланысты бастауыш сынып мұғаліміне қойылатын кәсіби талаптарда күшейтіле түсуде. Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби іс-әрекеті мазмұнының бағыты мен нәтижелілігі оқушылардың құзыреттілігі мен танымдық іс-әрекеттерге дайындығына, оқудағы білім алу мен берілетін тәрбиені жетік меңгеріп, өмірлік мақсаттарында қолдана алу деңгейіне, қабылданған шешімнің саналығына және жүзеге асырудағы белсенділігі, өмірлік тәжірибеде кеңінен қолдану ретінде қарастырылады.

Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби іс-әрекетке толық даярлығы немесе педагогикалық еңбекке психологиялық дайындығының көрінісі оқушылардың белсенді әрекетін қалыптастыру болып табылады. Ол оқушылар бойында зияткерлікті қалыптастырушы әлі дамытушы тұлға. Оқушылардың белсенді әрекетінің құрамдық психологиялық сипаттамалары жеке кәсіби тұлғаның іс-әрекетке қатысты өз орын анықтау жөніндегі ішкі жұмыстың күрделі үдерісін сипаттайды. Белсенді әрекет тұлға болмысындағы жетекші мәнге ие сондай-ақ, белсенді әрекет қажеттіліктердің сипаттамасы және көрініс табуы ретінде қарастырылатын көзқарас басымдық орынға ие [1].

Оқушылардың белсенді әрекеттері мен қажеттіліктері өзара тығыз байланыста болады. Бұны оларды құрылымындағы мәндердің ұқсастығымен түсіндіріледі. Адамның қажеттілігі – оның бір нәрсеге деген мұқтаждығы. Белсенді әрекеттер сұраныс қажеттіліктердің негізінде пайда болып қалыптасады және дамиды. Бұл тұжырымдаудың бейнелік көрінісін төмендегідей талдауға болады: сұраныстық қажеттіліктің пайда болуы - оны сезіну, ұғыну - ынталандыруды ұғыну - қажеттіліктің белсенді әрекетке қарай түрленуі және оны ұғыну. Пайда болу және қалыптасу барыстарында белсенді әрекеттер мен қажеттіліктердің өзара бір-біріне әсері. Белсенді әрекеттер қажеттіліктердің нығайуына өзек болады, қажеттіліктердің дамуы белсенді әрекеттердің неғұрлым нәтижелі қалыптасуы мен берік орнауына үлкен ықпалын тигізеді.

Белсенді әрекеттегі қажеттіліктердің көрінісі оқушы тұлғасының болмысындағы мінез-құлық пен іс-әрекеттерінің барыстарын тәртіпке келтіріп, реттеушісі болғандықтан оларды тұлғаның «қасиеттері» деп түсіндіреміз. Өзгермелі дүниедегі қоғам дамуының қазіргі жағдайында тұлғаны түрлі жағымсыз, кері ықпалы бар жайттардан және осы бағытта пайда болған ағымдардың аясынан сақтауды жүзеге асыруда қажеттілік-қасиеттердің сапалы білім мен саналы тәрбие бағытында берік орынға ие болуынан. Сондықтан оқушылардың белсенді әрекеттерінің осы бағытта көрініс табатын шынайылықты ұғыну, рефлексия, өз-өзіне баға беру, өз орнын анықтау, өз әлеуетін жүзеге асыру және бұл бір нәрсеге деген қатынас белсенді әрекеттерінің салдары болып табылады [2].

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық іс-әрекетінде белсенділіктерді қалыптастыру арқылы олардың меңгерген оқу материалға қызығушылықты арттыру арқылы танымдық іс-әрекеті сондай-ақ қажеттіліктер белсенді әрекеттерге айналатын барыстырды есепке алу қажет. Танымдық іс-әрекеттер - қайта қалыпқа келтіруші және ізденуші-шығармашылық болып қарастырылады. Яғни, мұғалім үшін және оқушы үшін жаңа білімдердің мазмұнын игерту мен меңгеру өте маңызды. Білім беру мен оқыту үдерістерінде оқушылар түсініктердің, ережелердің анықтамаларын жаттап және жаттығу мен тапсырмаларды үлгілер бойынша орындап, жауабын табатын болса, онда олардың

білім алуға және оқуға деген ынта-қызығушылықтарының жойылатындығы анық. Сондықтан бастауыш сыныптарда өтілетін сабақтарда оқушының ізденушілігі мен шығармашылық әрекетіне бой ұрдыратын жаттығу мен тапсырмалардың үлестік салмағын арттыру қажеттілік.

Баланың мектепке оқушы ретінде келген күннен оның оқу әрекетінің белсенді әрекеті қалыптаса бастайды. Дегенмен, бұл барыстар үнемі оқушы тұлғасының дамуы үшін қолайлы бола бермейді. Кейбір жағдайларда оқу әрекетінің «теріс», «кері» бағыттағы әрекеттері де орын алуы мүмкін, бұл оқуға деген қызығушылық пен ынталықтың жойылуынан болатын көріністер. Л.И. Божович өзінің «Бастауыш мектеп жасындағы балалардың оқу мотивтері» деген еңбегінде білімдегі формализмнің қайнар көздері тек оқушының игерілетін материалды нашар түсінетіндігінде емес, сонымен қатар, «оның не оқитындығына бей-жай, қажетті қызығушылықсыз қатынаста болатындығында» деген. Сабақ деген қызығушылықтың болмауы оқушыға ықпал жасаушы сыртқы жағдаяттардың әсері немесе «қысымның» күшті болатындығынан және бұл өз кезегінде «оқуды» қуаныш пен рахаттан айырған керексіз әрекет деп түсінеді, мұндай жағдайларда бастауыш сынып оқушылары арасында жиі орын алып тұрады [3].

Оқудағы белсенді әрекеттерді қалыптастыру мен дамыту - ұзаққа созылатын үдеріс және ол мектептегі педагогикалық барыстардың бүкіл кезеңінде іске асырылады. Оқытудың алғашқы кезеңдерінен-ақ бұл үдерістің негіздерін бірінші сыныптан бастап қалап, жағымды белсенді әрекеттерге қарай бағыттау өте маңызды.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенді әрекеттерінің қалыптасуының алғашқы кезеңін анықтау болағандықтан, біз үшін оның толық дамуын белгілейтін шарттарды анықтау қажетті мәселе.

Танымдық іс-әрекеттің белсенділігінің қалыптасуы бірнеше жағдаяттарға тәуелді. Біріншіден, ол әрекеттің өзінің сипатына, оны оқушының машықтану дәрежесіне тәуелділік. Екіншіден, іс-әрекет нысаны оқушы үшін өте қызықта болып, бірақ, түрлі дәрежедегі қиындықтарды шешуге бағытталған әрекеттер жасауда икемдіктер мен дағдыларға машықтануды талап етеді. Мысалы, жаттығу мен тапсырмалардың мазмұны оқушының қызығушылығын артырады, бұл өздігінен шешімін табудағы оқушының себеп-салдарын туғызып, оны орындауға оң түрткінің пайда болатынына ықпал жасайды. Сондай-ақ, бұндай жағдай оқушының жас және жеке ерекшелігіндегі мүмкіндігінен артық ақыл-ой күш жігерін жұмсауына алып келеді, бұл оқушының әрекетіндегі белсенділік әрекеттің іске асуындағы себеп-салдарлық түрткіге айналады. Оқушыда ізденушілік пен шығармашылық әрекеттері барыстарында олардың қажетті дағдылары мен икемдіктеріне машықтану іс-әрекеттерінің дұрыс қалыптасуына, себеп-салдар мен белсенділіктерінің артуына оң ықпал жасайтын шарттардың бірі болып табылады.

Ықпал жасаушы жағдаяттардың түрлері оқытудың әдістеріне қатысты болып келеді. Оқу материалын берудегі қолданылатын әдіс түрлері оқушының танымдық іс-әрекетінде «оң» және «теріс» талап-тілегін тудыруы мүмкін. Осылайша, білім беру мен оқыту әдістерін себеп-салдар мен түрткіні қалыптастырудың шарттары ретінде қарастыруға болады.

Жағдаяттардың үшінші тобы себеп-салдар мен түрткіні /мотивацияны/ қалыптастыруға ықпал жасап оны оқытумен байланыстыру жағдайларына басшылыққа алады:

- ✓ танымдық іс-әрекетті ұйымдастыру /оқытудағы ынталандыру жарыстары;
- ✓ топтық және ұжымдық танымдық іс-әрекеттер /біріккен, бөлінген;
- ✓ жеке дара орындау іс-әрекет;
- ✓ жаттығулар мен тапсырмаларды орындау барыстарындағы оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынастары, өздеріне баға беру;
- ✓ мұғалімнің талап қоюы және қолдау көрсету мен жазалау жүйесі т.б.

Білім беру мен оқытудың әдістері мен тәсілдерін сабақта сауатты қолдану –

оқушының танымдық іс-әрекеттерінде орын алатын себеп-салдар мен түрткілердің тұрақты болуын қамтамасыз етеді бұл, мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінде оң табыстарға қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Бұндай жағдайда бастауыш сынып оқушылары жаттығулар мен тапсырмаларды сапалы орындайды, жаңа материалды терең әрі тез игереді, оқудың себеп-салдар мен түрткілері арта түседі, олар ойлаудың теориялық нысанына ие болады [4].

Оқушыларды ойлауға және танымдық іс-әрекетке итермелейтін жаттығулар мен тапсырмалар жүйесі арқылы мұғалім – оқушылардың дүниетанымдық болмысының дамуына ықпал жасайтын қажетті оқу материалдарын ұйымдастырып береді және оқушы өзбетінше жұмыс жасауға машықтанады. Мұғалімнен жаңа оқу материалдарын түсіндіру ғана емес, сондай-ақ, оқу-әдістемелік кешендерді, дидактикалық материалдарды кеңінен қолдану, оқушылардың танымдық іс-әрекетін басқару, жеке оқушының немесе жалпы сыныптың белсенді танымдық іс-әрекетінің барыстарын қадағалау, тексере және бағалай білуі талап етіледі.

Себеп-салдар мен түрткінің мақсатқа жақындауы оқушының танымдық іс-әрекетке белсенді қатысуын қамтамасыз етеді, нәтиженің мақсатқа жақындауы арқылы оқушылардың өз жетістіктеріне деген қызығушылығы артады, оқу ақпаратын өңдеу бойынша икемдіктер мен дағдылардың тұрақты қалыптасуына негіз болады. Танымдық іс-әрекеттің күрделенуі – оқушының белсенділігін, тұтастай педагогикалық үдерістің неғұрлым жоғары деңгейге ауысу шарттарының бірі болып табылады. Осы тұрғыдан келгенде жоғарыда айтылған бастауыш сынып оқушысының танымдық іс-әрекет себеп-салдар мен түрткілердің негізгі функцияларын анықтауға болады:

1. Психикалық әрекетке, ынталандырушы, ықпал жасау /оқушының рухани күштерін танымдық міндеттерді шешуге бағытталады, психикалық үдерістердің жүру динамикасына әсер етеді/;

2. Тәртіптеуші, реттеуші және себеп-салдар мен түрткілердің ықпал жасау /дербес, топтық, ұжымдық шығармашылық танымдық іс-әрекетті жүзеге асыруға себеп болады/;

3. Білімдердің сапасына, тереңдігі мен ауқымдығына жағымды әсер тигізеді.

Танымдық іс-әрекетке деген жоғары себеп-салдар мен түрткілердің оқушы тұлғасының дамуының ішкі шарты болып табылатындығын ғылымда дәлелденген. Танымдық іс-әрекет жағымды көңіл-күй көріністерімен берілмейді және оны оқушы үшін неғұрлым мәнді және маңызды жасайды, оқушының жалпы зияткерлік дамуына, сонымен бірге психикалық үдерістерінің дамуына ықпал жасайды, қолдау көрсетеді.

Бастауыш білім беру оқушы тұлғаның дамуындағы аса маңызды кезең, себебі, психикалық қасиеттерінің дамуы үшін ең қолайлы уақыт болып табылады. Егер бұл жаста қойылған міндеттерді оқушы өз бетінше және шығармашылықпен шешу икемділігі мен дағдысына бейімделіп үйренбесе, онда кейін танымдық іс-әрекеттің жағымды себеп-салдар мен түрткілердің қалыптасуы қиындай түседі. Оқушылардың танымдық іс-әрекетінің нәтижелері, оның табыстылығы мен ұйымдастыру барысында орын алатын қиындықтар оларда қалыптасып жатқан танымдық іс-әрекет себеп-салдар мен түрткілердің орнығу сипатына айтарлықтай ықпалын тигізді. Оның «жағымды» немесе «жағымсыз» сипаты көпшілік жағдайда берілген жаттығулар мен тапсырмалардың орындалу барысындағы қол жеткізген табыстарға немесе сәтсіздіктерге тікелей байланысты болады. Сонымен бірге, оқушылардың көңіл-күйлерінің көріністері олардың ой еңбегінің соңғы нәтижесіне ғана емес, педагогикалық үдерістің өзіне де, жаттығулар мен тапсырмаларды орындау тәсілдерін меңгеруде және олардың зияткерлік қанағаттануын немесе қанағаттанбауын байланысты болады. Оқушы жаттығу мен тапсырманы табысты орындаса, рухани қанағаттануын көрініс алады оған сәйкес баға берді. Жаттығу мен тапсырманы орындаудың кері нәтижесі кезінде себеп-салдар мен түрткілердің көрінісі «жағымсыз» болды [5].

Жоғарыдағы берілген талдаулар арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық іс-әрекеттерінің ерекшеліктері мен қалыптасатын себеп-салдар мен түрткілердің сипатының арасында мазмұндық тәуелділік бар екендігін көрсетті. Бастысы оқушылардың

дайындық деңгейі мен олардың себеп-салдар мен түрткілерінің сапалық сипаттамасының арасындағы байланыс анықталды: мысалы, жаттығулар мен тапсырмаларды орындау кезінде қиындыққа ұшыраған оқушыларда сыртқы ынталандыру /сырттан жағымды қолдау/ жетекші себеп-салдар мен түрткілер қызметін атқарды, онда оқушылардың іс-әрекеті тиісті дағдылар мен икемдіктерді меңгеру кезінде мұғалімге бағынудың негізінде жүзеге асырылды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қайыпова Ш. Танымдық белсенділік тәсілдері. - Алматы.: Қазақстан мектебі. 2005. - №2.
2. Жигитбекова Б.Д. Развитие мотивационно-смысловых компонентов познавательной деятельности в процессе обучения. Дис. канд. псих. наук / - Алма-Ата.: Соц.-гуманит ун-т «Дарын», 2003. - 154с.
3. Божович Л.И. Мотивы учения у детей младшего школьного возраста//В кн.: Очерки психологии детей. - М.: АПН РСФСР, 1950. - С.162-184.
4. Қапашова Танымдық ізденімпаздықты қалыптастыру.- Алматы.: Қазақстан мектебі. 2004. - №2
5. Сабиров Т.С. Теоретические основы подготовки учителя к использованию дидактической системы методов и форм обучения, способствующих активизации познавательной деятельности учащейся молодежи. Дис. д-р пед. наук / - Алма-Ата: АГУ им. Абая, 1996. - 78с.

ӘОЖ 159.9

КӘСІБИ МОТИВАЦИЯ ЖӘНЕ ОНЫ ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Мамилина С.К. магистр, аға оқытушы

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықұған қ.

Бұл мақалада әдебиеттерді талдау және жеке зерттеу негізінде мотивтер тізімін, ерте кәсібилену кезеңінде тұлға үшін өзекті мәселені анықтау. Бұл мотивтер рөлін (мотивациялық факторлар) қайтадан бағалау қиын, яғни ол қаншалықты заңдылық бойынша индивидтің өмірлік ұстанымын қалыптастырып, оның кәсіби жүзеге асуына әсерін тигізетіні маңызды.

Тірек сөздер: мотивация, мотив, кәсіби құзыреттілік, тұлға, мамандық, зерттеу.

В данной статье раскрывается перечень мотивов на основе анализа литературы и индивидуального исследования, актуальная для личности проблема в ранней профессиональной практике. Роль этих мотивов (мотивационные факторы) трудно переоценить, т. е. важно, насколько это закономерно формирует жизненную позицию индивида и влияет на его профессиональную реализацию.

Ключевые слова: мотивация, мотив, профессиональная компетентность, личность, профессия, исследование.

This article reveals a list of motives based on the analysis of literature and individual research, an actual problem for the individual in early professional practice. The role of these motives (motivational factors) is difficult to overestimate, i.e. it is important how this naturally forms the life position of the individual and affects his professional implementation.

Key words: motivation, motivation, professional competence, personality, profession, research.

Тұлғаның ішкі құрылымының байлығы көп жағдайда адамның іс-әрекетіне байланысты, іс-әрекет оның негізгі бағыттылығын анықтайды. Сондықтан да біздің өмір сүретін қоғамымызда бұл өзекті мәселе болып тұр. Кәсіби әрекет тұлғаның дамуына үлкен әсерін тигізіп қана қоймай, адамның саналы өмірінің үш бөлігінің екеуін құрайды. Кәсіби-іс әрекет тұлғаның көптеген әлеуметтік іс-әрекеттері түрлерінің ішінде ерекше маңызға ие. Тұлғаның өмірінде Кәсіби әрекетке көп уақыт бөлінеді.

Е.А. Климовтың айтуына сүйенсек, «Кәсіпкерлік – іс-әрекеттің белгілі бір саласында еңбек ететін адамның білімділік, іс-әрекет пен іскерлігінің нәтижесінің жоғары деңгейі болып табылады, сондай-ақ адамның психикасының ерекше жүйелі болып ұйымдастырылуы». Осы жүйенің келесі жақтары бар: біріншісі, адамға тән іс-әрекет пен тұлға субъектісі сипатындағы қасиеттері (зейіннің кәсіби өзгешелігі, қабылдау мен түйсіну, ес, ойлау, қиялдың кәсіпке байланысты ерекшеліктері, өзінің мінез ерекшеліктері, дағдылар, әрекеттер, іскерлік, ерекше оқиғаларда амал табу); екіншісі, кәсіпкердің мәдениеттілігі, білімділігі, тәжірибелілігі; үшіншісі, кәсіпкердің психодинамикасы (психикалық күйзелістерінің жылдамдығы, ауысуы, өзгергіштігі), кәсіби жұмыс атқаруда салаларына байланысты психологиялық қиыншылықтар; төртіншісі, әрбір қызмет саласына байланысты кәсіптің талаптарындағы өзінің гендерлік және жастық ерекшеліктерін ұғыну, сондай-ақ, денсаулық пен физикалық қасиеттердің рөлін ұғыну [1].

В.Д. Шадриков кәсіби әрекеттің мотивациясы схемасын көрсетіп, еңбек іс-әрекетіндегі мотивтердің пайда болуын сол кәсіптің қажеттіліктерін қанағаттандырумен байланысты деп түсіндірген. Белгілі бір салада кәсіби қызмет атқаратын қызметкер, кәсіпке деген қажеттіліктерін қанағаттандыру барысында тұлға іс-әрекет саласында өзінің орнын табады, осымен байланысты кәсіби мотивтердің құрылымы қалыптасады [2].

А.К. Маркованың пайымдауынша, мотивациялық және операциялық жүйелердің қосындысы ретінде кәсіпкерлікті қарастырған. Кәсіпкерлік – кәсіби ерекше психикалық қасиеттердің керекті жиынтығы [3]. Әрбір маманның мотивациялық, эмоциялық, еріктік аумағына жататын мынадай ерекшеліктері бар: мотивтер, мақсаттар, міндеттер, қажеттіліктер, қызығушылықтар, қарым-қатынастары, бағыттар; кәсіби тырысушылықтары, өзін-өзі кәсіби тұрғыдан бағалауы, өзін белгілі бір кәсіптің өкілі ретінде сезіне алуы; психологиялық қалыптары мен күйлері. Кәсіби әрекет кезіндегі тұлғаның еңбек үдерісінен және нәтижесінен қанағат алуы, эмоциялық ерекшеліктері, кәсіби туралы білімдері, әрекеттері мен тәсілдері, психотехникалары, іскерліктері; кәсіптік қабілеттері, кәсіби біліктілік деңгейін жоғарылатуға талпынуы; кәсіби тәжірибе мен кәсіби ойлауын жоғарылатуы, шығармашылық деңгейін арттырауы; кәсіппен жұмыс атқарудағы кәсіпке сәйкес келмейтін психикалық қасиеттердің кедергілері, маман тұлғасының кәсіби өсуі және маманның кәсіби әрекеттері мен маман тұлғасының арасындағы қарама-қайшылықтар, оларды орнына келтіру жолдары [4].

Кәсіпкерлікпен байланысты сұрақтарын талдауда еңбек психологиясында, инженерлік психологиясында, кәсіби психология салаларының еңбектерінің авторларының жұмысына сүйенеміз: Е.А. Смирнова, Н.В. Кузьмина, Ю.В. Котелова, А.А. Маркова, Е.А. Климов, В.Д. Сименко, А.А. Деркач, Р.Д. Каверина, С.Н. Чистякова А.А. Бодалев, В.Г. Зазыкин және т.б.

Кәсіби әрекет – Кәсіби әрекет субъектісінің кәсіпқойлығына байланысты, сондықтан, кәсіби әрекеттің тиімділігін арттыруды қамтамасыз ететін психологиялық механизм ретінде мотивация мәселесі өзекті болып отыр. Ал, осы мотивация мәселесі туралы айтқанда В.Г. Асеев, Н.К. Маркова, А.С. Мельничук, Е.А. Климова, Н.В. Кузьмина, Е.А. Скриптунова және т.б. ғалымдардың еңбектеріне сүйенеміз.

Сонымен, кәсіби қызмет атқарушы тұлғаның кәсіпкерлік құрылымындағы мотивациялық аймағының бірнеше маңызды және ерекше қызметтерін айтып өтсек: ең алдымен, әрбір адамның өмірінің ерекше бөлігін қамтитын мамандығын таңдауына

мүмкіншілік береді, белгілі бір кәсіптік салаға тұрақты түрдегі қызығушылықты қалыптастырады; екіншіден, кәсіби тұлғаның ерекше маңызды қасиеттерінің динамикалық түрде дамуына мүмкіндік береді және қамтамасыз етеді; үшіншіден, кәсіби тұлғаның өз кәсіби саласында кәсіпқойлық деңгейінде өсуіне байланысты ынталандырушы қызмет атқарады.

И.Г. Кокурианың кәсіби мотивацияны анықтап көрсетуіне назар салсақ: «Еңбек мотивациясы дегеніміз – еңбектің негізгі ынталарына ерекше орын беру үдерісі, осының негізінде тұлғаның еңбек іс-әрекетіне кері әсер ететін, маңызды мотивтердің құрылымдық деңгейі пайда болуы мүмкін» [2].

Е.П. Ильин «Мотивация и мотивы» еңбегі, соңғы жылдары шыққан, бұл еңбегінде адамның еңбек ету әрекетінің мотивациясын ашып түсіндірген, іс-әрекеттің мотивациясын түгелдей сипаттап көрсеткен. Ғалымның пайымдауынша, еңбек және еңбек етуші адамның кәсіби әрекетімен байланысты мотивтерін былайша бөлуге болады: қызмет орнын таңдау мотивтері, еңбек ету іс-әрекетінің мотивтері, кәсіпті таңдаудағы мотивтер. Ғалым еңбек ету барысындағы адамның белгілі іс-әрекеті осы мотивтермен анықталатынын көрсеткен, яғни, адамның еңбек іс-әрекетіндегі мотивтері белгілі бір мамандықтың тізгінін ұстау қалауын тудырып, сол мамандықты таңдауға байланысты мотивтердің қалыптасуына алып келеді, келесі кезекте, жас маманның жұмыс орнын таңдау мотивтеріне алып келеді.) [4].

Жас маманның кәсіби еңбек іс-әрекетінің мотивтері. Адамның еңбек іс-әрекетін бастау және жасауға итермелейтін бірнеше күштер бар, олар адамды еңбек әрекетін жасауға ынталандырады. Оларды бөліп қарастыратын болсақ: ең алдымен, қоғамдық өмірге өз қалауымен итермелейтін күштер. Бұл күштер адамның өзі өмір сүретін қоғамға белгілі бір пайда әкелуге ұмтылысы, қоғамдағы басқа адамдарға пайда әкелуі (балаларды тәрбиелеуде, балаларға білім беруде, науқас адамдарға ем-шаралар жасауға, отанқорғаушылықта көрінеді) және әлеуметтік ортадағы қызметіне деген қажеттілігімен байланысты. Бұл топтағыға қоғамда адамның өз орнын иеленуі, әріптестері және қызметтес ұжымында, өз ортасыдағы адамдардың арасында беделді, сыйлы болуы мотивтері кіреді [5].

Айта келетін болсақ, мотивация дегеніміз – күрделі психологиялық құбылыс, ол адамның жасайтын, немесе жасауға ниеттенген іс-әрекетінің бірнеше түрлерінде жүзеге асады, іс-әрекет жасаушы адамның қажеттіліктерін анықтайтын мотивтер жиынтығы. Адамның іс-әрекетінің кез келгені көпмәнді мотивтерді қамтиды. Және де осы мотивтердің дәрежесі, өзараәрекеттестікке түмсуі, пайда болуы адамның жеке тұлғалық ерекшеліктеріне, іс-әрекеттің ерекшелігіне тәуелді. Кәсіби әрекетті зерттеу жұмыстарында теориялық және практикалық зерттеудің негізі ретінде ресейдің психологтары көрсеткен мотивтердің топтастырылуы, құрамы, құрылымына сүйенеміз. Кәсіби әрекеттің мотивтерінің жіктелімін анықтауда біз, осы зерттеулердегі талдауға түскен негізгі мотивтердің жіктелімінің қалыптастырылуындағы негізгі әдістемелік принциптерін пайдалану мүмкіндіктеріне ие боламыз. Осыдан келе, мотивацияны сипаттау, оның құрылымын анықтау мәселесі еңбек психологиясының негізгі мәселеге жатады. Мотивацияны зерттей келе, өзінше күрделі және маңызды психологиялық құбылыс ретінде қарастырамыз және тұлғаның әрбір іс-әрекетінде жүзеге асатын мотивтердің жиынтығы, сондай-ақ, бұл құбылыс жас мамандардағы немесе тәжірибелі мамандар тарапынан жасалған кәсіби әрекетіндегі субъектілерде сан алуан мотивтер жиынтығы бар болуы мүмкін деп айтуға болады. Мотивация мінез-құлық пен іс-әрекетті психикалық реттеудің спецификалық түрі [4]. Мотивация мәселесін психолог ғалымдар көптеп зерттеген, бірақ, бұл зерттеулердің өзі жеткіліксіз десек болады. Мотивация теориясының дамуына маңызды еңбек қорын қосқан ғалымдар: С. Адамс, К. Альдерфер, В. Врум, Ф. Герцберга, Э. Лоулер, П. Лоуренс, Д. Макгрегор, Д.Макклеланд, А.Маслоу, Л.Портер, Б.Скиннера, Ф. Тейлор, және басқа да авторлар М.П. Фоллетт, Э. Мэйо, Ф. Ротлисбергер жұмысшылар іс-әрекетін белсендіру, кәсіпорындардағы әлеуметтік ахуалды жақсарту әдістерін қарастырды. XX ғасырдың екінші жартысындағы жұмыстар Л.И. Божович, А.Н. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, В.А. Ядов,

факторлар тізімі жас мамандыр қатынасы үшін мақсатты болуы мүмкін, бірақ үлкен тәжірибеге ие субъектілер қатынасында міндетті түрде оңтайлы болмайды. Кәсібилену өлшемі бойынша тұлғаның мотивациялық құрылымы көбіне индивидуалдандырылған, демек, мотивациялық профильді сапалы құрастыру үшін факторлар мен олардың иерархиясының көбірек санын ескеру керек. Еңбек іс-әрекеті басында мотивтер көбінесе бірыңғайлы және өзарабайланысты болады, мотивациялық профильді құрастыруда зорлық пен көп еңбек студі керек етушіліктен құтылуда мотивациялық факторлардың тізімін азайту көмектеседі.

Қорытындылай келе, белгіленген мотивациялық факторлар тұлғаның мотивациялық профилін сипаттауда септігін тигізуі мүмкін және ол тек қана оның кәсіби іс-әрекетінің бастауында ғана емес, индивидтің мотивациялық профилі динамикасын болжауға арналған, индивидтің кәсіби жүзеге асыруын басқару үшін, жас мамандарды ынталандыру мен мотивацияның нәтижелі жүйесін құрудағы сызба ретінде қарастырамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Виллюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. – М.: Изд-во МГУ, – 283 с.
2. Виллюнас В.К. Теория деятельности и проблемы мотивации // А.Н. Леонтьев и современная психология. – М., – 43с.
3. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М.: Посвещение, – 317 с.
4. Васильев И.А., М.Ш. Магомед-Эминов. Мотивация и контроль за действием. – М.: Изд-во МГУ, – 143 с.
5. Миронова Т.Л. Карьерные ориентации и мотивация трудовой деятельности менеджеров / Т.Л. Миронова // Вестник Бурятского университета. Психология. Социальная работа, – Улан-Удэ, – 2008. – № 5. – С. 35-50

ӘОЖ 371.38

«ТАЛАНТТЫ ЖӘНЕ ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ» МОДУЛІ БОЙЫНША ОҚЫТУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Молбасынова Ж.М. аға оқытушы, магистр, **Мұратбаева Б.С.** оқытушы, магистр
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: zhuma.maratovna@mail.ru

Мақалада жоғары оқу орындарында оқыту процесін «талантты және дарынды балаларды оқыту» модулі бойынша ұйымдастырудың тиімді жолдары қарастырылған.

Тірек сөздер: дарынды, дарындылық, талант, модуль, рефлексия, психодиагностика.

В статье рассмотрены эффективные пути организации модуля «обучение талантливых и одаренных детей» в процессе обучения в вузе.

Ключевые слова: одаренный, талантливый, модуль, рефлексия, психодиагностика.

The article discusses the effective ways of organizing the module «teaching talented and gifted children» in the learning process at the university.

Key words: gifted, talented, module, reflection, psycho-diagnostics

Жоғары оқу орындарында студенттерді талантты және дарынды студенттер деп бөле алмаймыз. Студенттердің қабілеттерін, біліктілігін, әлеуетті мүмкіндіктерін көрсету үшін жағдай туғызу қажет. Сол үшін оқу мен оқыту үдерісі барысында дарынды студенттерге бағытталған өзгеріс енгізу стратегиясының бірі студенттерге сабақта және сабақтан тыс жерлерде өтетін оқудың күрделендірілген бағдарламасын ұсындым.

Дарынды оқушымен немесе студенттермен жұмыс істейтін оқытушыларға қойылатын педагогикалық-психологиялық талаптарды мынадай кезеңдерге бөліп алдым:

1. Оқытушының бағыт-бағдарына байланысты талаптар:

- дарынды студентпен жұмыстың әлеуметтік қажеттілігін сезінуі;
- студентті жақсы көруі және қабілеті жоғары студентпен жақсы қарым-қатынаста болуы;
- дарынды студентпен жұмысқа тұрақты қызығу таныту және нәтижелі әдіс-тәсілдерді талмай іздеуі;
- дарынды студенттің пән оқытушыларымен, куратор және ата-анасымен тығыз байланыс орнату;

- дарынды студенттермен жұмыс кезінде жоғары нәтижелерге жетуге ұмтылуы;

2. Оқытушының біліміне қойылатын талаптар:

- өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білу;
- қызмет нысанын, яғни бірыңғай педагогикалық үрдісті білу;
- студент, оқушы дарындылығын моделін білу;
- жеке тұлға теориясын, оны қалыптастырудың әдіс-тәсілін білу;
- дарынды оқушыны анықтаудың психодиагностикалық әдіс-тәсілін білу;
- қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын білу;
- дарынды студентті (оқушыны) оқыту, тәрбиелеу үрдісінде үлгерімге ғана көңіл бөлмей, оның басқа көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлу;

3. Оқытушының іскерлігіне қойылатын талаптар:

- дарынды студенттің (оқушының) анықтау әдістерімен жұмыс жасай алу;
- дарынды студенттерді (оқушыларды) оқытуға арналған тереңдетілген бағдарлама құрастырып, сонымен тұрақты жұмыс жасай білу;
- студент (оқушы) дарындылығын дамытуға қажетті зерттеу жұмыстарын жүргізе алу;
- дарынды студентті (оқушыны) зерттеуге психодиагностикалық күнделік жүргізу;
- студенттермен (оқушылармен) қарым-қатынасын психологиялық тұрғыдан сауатты орната білу;
- дарынды студенттердің (оқушының) ғылыми-ізденіс жұмыстарымен айналысуына жетекшілік ету.

«Дарынды және талантты» деп аталатын студенттер өздерінің оқуларының нәтижелілігін арттыру әдістерін іздеуге және өзін-өзі бақылау қабілетіне ие; олар ақпаратты талдауға, толықтыруға, таңдауға, пайдалы және орынсыз деп саралауға, оның мағынасын бірден түсінуге; проблеманы анықтап, басқа оқушылардың ұсынған шешімдерінен өзгеше баламалы шешімдерді таңдауға; қызығушылықты арттыру мақсатында анағұрлым күрделі ойындар мен тапсырмаларды құрастыруға қабілетті болып келеді; олар студенттер алғаш оқуға түскен күнінен бастап назарын ұзақ уақытқа бір нәрсеге сыртқы мәжбүрлеусіз шоғырландыру сияқты айрықша қабілетке ие; сондай-ақ осындай студенттер қарым-қатынас жасауға, оқуға және жазуға деген қабілеттерін оқуға түскен күнінен бастап көрсете бастайды [1, 486.].

Дарынды студенттерге тапсырманы кеңейту анағұрлым тереңдетіп оқыту, кең көлемдегі ізденушілік жұмыстар, пәндік олимпиадалар, немесе кең көлемді жобалар, проблемалық-зерттеушілік студенттер тобын құру, студенттермен зияткерлік тапсырмаларды кеңейту түрінде бердім.

Курсты оқу барысында әр сабақта жан-жақты үнемі белсенділік танытып отыратын

студенттер ОӘК-дегі тапсырмаларды жоғары орындай отырып, қосымша тапсырма алды. Мәселен, семестрде «Жас ғалым» зерттеу тобы жұмыс жүргізді. ҚТӘ211 топ студенті Ж. Тұрсынбайқызы «Қазақ зиялылары шығармаларындағы өзін-өзі тану мәселелері» атты тақырыпта республикалық конференцияда баяндама жасап, бірінші орын алды. Сол сияқты алты студент республикалық деңгейде өткен ғылыми-практикалық конференцияларға қатысып жүлделі орындарға ие болды. Ғылыми тақырыптарда жетекшілігімен жобалар жазып, ректорымыздың грантына ұсыныс жасадық. Дарынды студент дарындылық пен талантқа сабақ үлгерімі жоғары, ізденушілік жұмысқа бейім, ғылыми-зерттеу жұмысын нәтижелі жүргізу барысында жетістікке жетеді.

Дарынды балалар барлық пән бойынша жоғары деңгей көрсетуі мүмкін. Ал жалпы топтағы студенттердің талантты немесе дарындылығын анықтау үшін табыс критеріін анықтадым. Өзім жүргізген Психология және адам дамуы пәні бойынша «Жасөспірімдер психологиясы» тақырыбынан семинар сабағында:

- білімі нашар студент үшін табыс критеріі: жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктеріне жалпы сипаттама бере алды, жалпы даму, оқу ерекшеліктеріне анықтама берді;

- білімі орташа студент үшін табыс критеріі: жасөспірімдердің психикалық ерекшеліктерінің табиғатын білді, таным процесстеріне анықтама бере алды, әр жас кезеңіндегі жалпы психикалық қасиеттерді салыстырып көрді;

- білімі жақсы студент үшін табыс критеріі: жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктерін ғылыми- теориялық тұрғыда жақсы меңгерген, жоғары деңгейдегі сенімділіктерін, зейінмен тыңдай алды және тұрақты қызығушылықтары ұзаққа созылды. Идеяларының дербестігі байқалды. Сонымен қатар, көшбасшылығы басым келді.

Табыс критерілерін анықтау студенттер мен оқушылардың дарындылығы мен талантын анықтауға мүмкіндік берері сөзсіз. Бірінші жағдайда сабақ жоспарында үш деңгейге арналған тапсырмалар берілді, себебі барлық студенттердің сабақты қабылдау деңгейлері әртүрлі болды. Кейбір студенттердің есте сақтау қабілеті жоғары болса, кейбіреулердің бұл қабілеті төмендеу болады, теория мен практиканы ұштастыра алмады[2, 566.]. Сондықтан *алғашқы сабақта* бәріне бірдей жұмыс түрі ұсынылды, мұнда тапсырмалар оңайдан күрделіге қарай құрастырылды. Осы жұмысты тексеру қорытынды бойынша студенттердің білім деңгейі анықталды. Келесі сабақтарда деңгейлі тапсырмалар дайындап тараттым.

1,2 – сурет. Мәтін бойынша постерлер толтыру

Бірінші деңгейде барлық студенттер мәтінмен жұмыс жасауды білді, кітаппен жұмыс, АКТ құралдарын тез пайдалануға машықтанды. Тапсырманы орындауда, топ ішінен дарынды студенттер белсенділік танытып, тез орындады.

Екінші деңгейде студенттердің басым бөлігі ресурстардың түрлерімен жұмыс жасау тәсілдерін білді, белгілі бір жоспар бойынша «Жасөспірімдер психологиясы» тақырыбы

бойынша сипаттама құрастыру жолдарын үйренді.

3- сурет. Ресурстармен жұмыс орындау сәті

Аудиторияда байқағаным, постерлермен жұмыс жасағанда үнемі сабақта дарындылығы жоғары балалардың тапсырманы беріле орындайтыны, ресурстардың барлық түрін дерек көздері ретінде пайдалана алатынын көрдім.

Үшінші деңгейде кейбір студенттерге кеңейтілген тапсырмалар берілді, мұнда ғылыми жұмыстарға бағытталған, кешенді баға бере алатын болды. Бұл жерде мен «Ыстық орындық» әдісін қолданып, тақырып бойынша ауқымды, ғылыми-теориялық сұрақтар қойып, білімдерін тексердім. Сұрақтарды аудиториядағы студенттер қойды.

Екінші жағдайда, мұғалім жаттығулары және оқушы жаттығулары үш топтың қажеттіліктерін қалай қанағаттандырғанын айтатын болсам, берілген жаттығулар әртүрлі топтағы студенттермен жұмыс жасау тәсілдерін меңгерді, олардың қасиеттерін білді, түрлерімен танысты, тапсырмалар құрылымын әртүрлі деңгейге қарай өзгерте алды. Топта психологиялық атмосфералық ахуал қалыптастыра алды.

Сабақтың соңында дарынды студенттер тақырыпқа байланысты «Микс» әдісіне сүйеніп эссе, өлең шығарды.

Сабақ барысындағы жеткен жетістігім, дарынды студенттер аудиторияға көтеріңкі психологиялық ахуал орнатуға мүмкіндік берді. Сонымен қатар тақырыпты толық ашуға белсенді атсалысты. Сәтсіздіктері, дарындылар эмоцияға беріліп көңілдері тез түсіп немесе тапсырманы орындауда шулап кетті. Қасындағы білім деңгейі орташа немесе төмен студенттер жауап іздеп тапсырманы ұсынғанша шыдамсыздық танытты. Ескертуді жиі алып отырды.

6-сурет. Дарындылар эмоциясы

Тіпті дарындылар арасында да ортақ пікірге келуде, екі жақты көзқарастар кездесті. Эмоцияға берілсе де ортақ шешім шығара білді.

Семинар сабағы барысында үш топтан шыққан нәтиженің жауабы мынадай болды: «Адамды бір нәрсеге үйретіп қажеті жоқ, бар болғаны оған өзіне керекті жаңалықты ашуға көмек беру қажет», - деп Галилео Галилейдің нақыл сөзімен қорытындылағым келеді.

Студенттермен жұмыс барысында байқағаным, дарынды студентті (оқушыларды)

анықтауға басты назар аударатын ерекшеліктер:

1. Дарынды бала шапшаң және өзгеше ойлайды.
2. Көп көлемде білім меңгереді, алған білімін қолдана біледі.
3. Таным, түсінігі жоғары.
4. Дарынды студенттің (оқушының) физикалық тұрғыдан ерекшелігі: дамудағы шапшаңдылық, қиял-күшінің басымдығы.
5. Дарынды студенттің (оқушының) ішкі сезімі жағынан өзгешелігі: сезімтал, толыққанды, аңғарлы болуы.

Қорыта айтсам, өзімнің кәсіби қызметімнің алдында әлі де болса барлық студенттерді дарынды мен таланттылар деңгейіне қосу міндеті тұр. Бұл міндет осы деңгейлік бағдарламалардың ресурстарын сабақтарымда тиімді қолдансам, қойған мақсатыма сөзсіз жететініме сенемін. Бұл мен таңдаған жол екені анық.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жоғары оқу орындарындағы тәжірибе кезеңінде орындауға арналған тапсырмалар. Астана 2016ж.
2. Студенттерге арналған нұсқаулық. Астана 2016 ж.

ӘОЖ 37.02

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Мукашева А.А. оқытушы

Бизнес, құқық және жаңа технологиялар колледжі, Талдықорған қ.

Мақалада информатика сабағында ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру, қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және Интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік беретіндігі жайлы айтылады. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникативтік байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді.

Тірек сөздер: инновациялық технология, мультимедиа, гипермәтін

В статье говорится о том, что формирование информационной компетентности учащихся через использование информационно - коммуникационных технологий на уроках информатики, использование современных информационных технологий, электронных учебников и Интернет ресурсов позволяет развивать творческие способности учащихся в образовательном процессе. Информационно-методические материалы предполагают совершенствование образования с использованием средств коммуникативной связи.

Ключевые слова: инновационные технологии, мультимедиа, гипертекст

The article says that the formation of students' information competence through the use of information and communication technologies in computer science lessons, the use of modern information technologies, electronic textbooks and Internet resources allows developing students' creative abilities in the educational process. Information and methodological materials involve the improvement of education with use of means of communication.

Key words: innovative technologies, multimedia, hypertext

Жаңа қоғам кеңістігінде жас ұрпаққа жаңаша білім беру жолында түбегейлі жүріп жатыр. ХХІ ғасыр ғылым мен білімнің қарыштап дамыған ғасыры деп аталатыны мәлім. Сондықтан қазіргі ұстаз шәкіртіне ғылым негіздерінен мәліметтер беріп қана қоймай, оны дүниежүзілік білім, ақпарат, қатаң бәсеке жағдайында өмір сүріп, жаңа дәуір жаңалықтарымен сусындатып отыруға тиісті. Бұл іске нәтижеге қол жеткізу үшін, мұғалім — қоғамдағы болып жатқан тез өзгеріп тұратын әлеуметтік — экономикалық, педагогикалық өзгерістерге тез төселген, жаңаша ойлау жүйесін меңгерген, жан — жақты білімдарлығы, тұтас дүниетанымы болуы қажет. Өз пәнінің шеңберінде қалып қойған мұғалім балаға білім, тәрбие берудегі биік мақсаттарға жете алмайтыны анық.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелердің бірі – оқытуды ақпараттандыру, яғни оқу үрдісінде ақпараттық – коммуникациялық технологияларды пайдалану. Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру енгізілді.

Қазіргі білім жүйесінің ерекшелігі – тек біліммен қаруландырып қана қоймай, өздігінен білім алуы дамыта отырып, үздіксіз өз бетінше өрлеуіне қажеттілік тудыру. Білім беру саласында инновациялық үрдісті жүзеге асыру мұғалімдерден өз мінез-құлықтарын, ұстанымдарын, мүмкіндіктерін түрлендіруді талап етеді.

Информатика сабағында ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың ақпараттық құзіреттілігін қалыптастыру, қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және Интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылардың ақпараттық құзырлығы мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Инновациялық технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникативтік байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Жедел дамып отырған ғылыми – техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық процесінің негізіне айналды. Ақпараттық технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүниежүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің рөлі тәуелді болады.

Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз – білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру процесі. Бұл процесті іске асырудан негізгі құрал компьютер болып табылады. Компьютер - білім беру ісіндегі бұрын шешімін таппай келген жаңа, тың дидактикалық мүмкіндіктерді шешуге мүмкіндік беретін зор құрал. Бірақ әлі күнге дейін біз осы зор құралдың шексіз мүмкіндіктерінің оннан бірін де пайдалана алмай отырмыз.

Оқытудың ақпараттық-коммуникативтік және интерактивтік технологиялары бағыттары:

- а) электрондық оқулықтар;
- ә) телекоммуникациялық технологиялар;
- б) мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар;
- в) қашықтықтан оқыту (басқару) Интернет.

Информатика сабақтарында ақпараттық - коммуникациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

- оқушының өз бетімен жұмыс жасауы;
- аз уақытта көп білім алып, уақытты үнемдеу;
- білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеру;
- шығармашылық есептер шығару кезінде ақпараттық процестерді түсіндіру арқылы жүзеге асыру;
- қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;
- қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;

- экономикалық тиімділігі;
- іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйрену;
- оқушының ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Сабақтың қызықты да түсінікті болуы мұғалімнің шеберлігі мен ізденімпаздығына тікелей байланысты. Оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыру үшін сабақты түрлендіріп өту керек. Осындай жұмыс барысында жаңашыл мұғалімдердің тәжірибесіне сүйене отырып, сабақты түрлі іскерлік ойындар, жарыстар түрінде, пәнаралық байланыс түрінде, көрнекіліктермен, дидактикалық материалдар пайдалана отырып, өтсе балалар қызығатын сияқты. Ол үшін оқытудың жаңа технологияларын, қашықтықтан оқыту, ақпараттық – коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану секілді ауқымды мәселелердің өзектілігі артады.

Информатика мұғалімдерінің педагогикалық жұмысына қойылатын талаптарының басқа пәндер мұғалімінің жұмысына қойылатын талаптардан гөрі елеулі ерекшеліктері, айырмашылықтары бар. Сол талаптарды іске асыру - мұғалімнің жұмыстарының мақсаттылығын күшейтіп, сабақтан тыс уақытында нәтижелі әрі құнды материалдарды ұйымдастыруына мүмкіндіктер туғызады.

Дидактикалық материалдар информатика оқулығының негізінде алынған өзіндік, бақылау және тестік тапсырмалардың, пысықтау сабақтарының, қызықты есептердің жиынтығы болып табылады. Дидактикалық материалдарға енетін өзіндік жеке жұмыстар тек оқыту сипатына, жаңа өтілген материалдарды пысықтауға және бекітуге арналып беріледі. Ол тапсырмалар оқушылардың біліктіліктерін, дағдыларын қалыптастыруға көмектесуге және олардың білімдерін тексеруге бағытталған. Бақылау және тестік жұмыстарды жүргізуде өзіндік жұмысқа қарағанда уақыт көлемі қатаң ескеріледі. Дидактикалық материалда ұсынылатын тест тапсырмаларының сұрақтары өте анық, түсінікті, ой тұжырымын жасауға өте ыңғайлы болуы тиіс. Тест тапсырмаларды пайдаланып, нәтижесіне талдау жасай келе, мынадай қорытынды жасауға болады. Тест тапсырмалары оқушылардың қандай материалды игеріп, қай материалды қандай тәсілмен түсіндіру қажет екенін анықтауға да мүмкіндік береді.

Дидактикалық ойындар – жүргізілетін жұмыстардың ең қызықтысы. Ойынның қай түрі болса да, оқушыларды өзіне тартып әкететіні белгілі. Оқушылардың пәнге қызығуын шығармашылықпен ойлауын және білім сапасын арттыруда сабақта қолданылатын ойыс элементтерінің рөлі зор. Ойын элементтерін пайдаланудың оқушылар білімін тиянақты етудегі зор мүмкіндігін ескере отырып, мен өз іс тәжірибемде бірнеше ойын түрлерін қолданамын. Сабақта ойын элементтерін қолдану оқушылардың жоғары көңіл күйін туғызады. Ал мұның өзі оқушының белсенділігін, дербес ойлануын, қызығуын арттырып, сабақты қабылдауға, барынша қолайлы ықпалын тигізеді. Ойынның қандай түрі болса да жалқау, енжар балалардың ынтасын арттырып, білімге қызықтырады.

Компьютерді экологияны, табиғатты қорғауға, экономиканы жобалауға, мәдениетті дамытуға, информатиканы география, физика, химия, еңбек, құқық, математика пәндерімен, медицина ғылымдарымен байланыстыруға болады. Міне осындай тәсілдермен өзгермелі ортада тиімді шешімді жылдам қабылдай алатын, өзіндік ойлау қабілеті бар, өзін өзі жетілдіре алатын, жаңа типтегі адамды қалыптастыруға, тәрбиелеп шығаруға болады. Осындай қасиеттері бар адам әлеуметтік жағынан да өзін өзі жақсы қорғай алады. Ендеше қоғам талабына сай білім беру үшін жаңа педагогикалық технологияларды әр түрлі оқыту әдістерімен сабақтастыра жүйелеп, заманауи тиімді білім беру жүйесін жасақтай білуіміз керек.

Осы орайда, «Сабақ беру – үйреншікті жай шеберлік емес, ол – үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер» деген, Жүсіпбек Аймауытовтың сөзін айта кету артық болмас.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған

мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2010.

2. М. Құбашева... Жаңа ақпараттық технологиялармен оқыту.// Информатика негіздері. 2010 - №5. - 6 б.

3. Р. Көбенғалиева Білім беруде ақпараттық технологияны насихаттау //Информатика негіздері. - 2012- №5. - Б. 9-10.

4. Қалиева Г. Жаңа технологиялардың тиімділігі // Биология, Қазақстан мектебі журналы. - 2010. - № 2. - Б. 2732.

5. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. — //Қазақстан мектебі, №4, 2008

6. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.:Өркен, 2007

ӘОЖ 37.02

ҒЫЛЫМДАҒЫ ЭТНИКАЛЫҚ ӨЗІНДІК САНАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Мусабекова Д.Е. студент

Ғылыми жетекшісі: Унгарбаева Ш.У. п.ғ.к., доцент м.а.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: diana03_01_1999@mail.ru Shnar09_76@mail.ru

В статье рассматривается значение этнического самосознания в науке как важнейшей движущей силы этнической принадлежности и ее роли. А также рассматриваются методы формирования этнического самосознания обучающихся.

Ключевые слова: *этническое самосознание, признаки этнического самосознания, психологический механизм формирования этнического самосознания.*

Мақалада ғылымыдағы этникалық өзіндік сана ең маңызды алға жетелеуші этностық белгі болып келетіндігі мен этностық тұрғыдан алатын орны мен мәні қарастырылған. Сонымен қатар оқушылардың этникалық өзіндік санасын қалыптастыру жолдары көрсетілген.

Тірек сөздер: *этникалық өзіндік сана, этникалық өзіндік сана белгілері, этникалық өзіндік сананың қалыптасуының психологиялық механизмі.*

The article considers the importance of ethnic identity in science as the most important driving force of ethnicity and its role. It also discusses the methods of formation of ethnic identity of students.

Key words: *ethnic identity, signs of ethnic identity, psychological mechanism of ethnic identity formation*

Этникалық өзіндік сана философия, психология, социология, педагогика, этнология, этнография т.б. ғылымдардың қиылысындағы аса күрделі мәселенің бірі. Этникалық өзіндік сана табиғатын әр ғылым саласы тұрғысынан зерттеуді, шет елдік және отандық ғалымдардың еңбектерін терең талдап, ол туралы түсінікті әр қырынан қарастыруды қажет етеді.

Бүгінгі қоғамдағы неғұрлым көкейтесті мәселе - табиғи-тарихи үрдістің маңызды факторы, әрі ерекше құбылысы этникалық өзіндік сананы қарастыру және түсіндіру. Осы орайда бірқатар зерттеулер ұлттардың этностық өзіндік санасының дамуы мен өзін-өзі анықтау жолдарына арналған [1].

Этникалық өзіндік сана табиғатына деген көзқарастардың әртүрлілігі мен оны

түсіндіруде авторлардың философиялық және әлеуметтік бағыттарымен анықталады. Ғылымда бұл мәселеге екі түрлі көзқарас қалыптасқан, яғни этникалық өзіндік сана екі деңгейде - тұтастай топ және индивид деңгейінде - қызмет ететін құбылыс ретінде қарастырылады. Топтың этникалық өзіндік санасы деп - ұлттың объективті қызмет ететін белгілерін (тілін, салттары мен дәстүрлерін, тарихи өткені мен территориясының ортақтығын) өзіндік бейнелеуге қабілеттілігі т.б. айтуға болады.

Психологтардың пікірінше, этникалық өзіндік сананың топтық деңгейдегі аспектісін тарихшылар, этнографтар, этносоциологтар, ал тұлғалық деңгейдегі аспектісін психологтар зерттейді. Этникалық өзіндік сананы тұлғалық деңгейде қарастыру объекті ретінде жекелеген адамның субъективті түсініктерін бөлуді білдіреді Ғалым З.В. Сикевич тұлға деңгейінде де, топтық деңгейде де өз халқының қасиеттері туралы пікірі, міндетті түрде, басқа этностық құрылымдар және олардың мүшелерінің ерекшеліктері туралы түсініктерімен байланысты болады, сондай-ақ бұл түсініктер эмоциялық өңге және бағалау табиғатына ие деп тұжырымдайды[2, 13 б.].

Этникалық өзіндік сана жалпы өзіндік сананың ажырамас бөлігі болғандықтан, оның тұлғалық деңгейін түсіну үшін, алдымен, «өзіндік сана» мәселесінің теориялық негіздерін қарастыру қажет. Психология ғылымында «өзіндік сананы» талдауда оның «сана» мәселесімен тығыз байланысы негізге алынып, оны түрлі аспектіде қарастыру «сана» мен «іс-әрекет» бірлігінің әдіснамалық қағидасына негізделеді.

Себебі адамның іс-әрекеті оның санасы, өзіндік санасы, психикалық процестері мен қасиеттерінің қалыптасуына себеп болса, соңғылары өз кезегінде адамның іс-әрекетін реттей отырып, оның дұрыс орындалуының шарты болып табылады. Өзіндік сана сананың және онымен бірге пайда болған тілдің негізінде қалыптасады. Өзіндік сананың түрлі актісі – бұл адамның өзімен-өзінің қарым-қатынас жасауы сияқты. Ол үшін индивидке өзгенің «Менінен» ерекшеленетін өзінің «Мені» туралы түсініктер мен ұғымдарды құруға мүмкіндік беретін ішкі сөйлеуді дамыту, ойлаудың дерексіздену және жалпылау сияқты қасиеттерінің жеткілікті деңгейде қалыптасқандығы қажет [3, 37 б.]. Біз «өзіндік сана» мен «этникалық өзіндік сананың» ғылыми-теориялық негіздерін зерттеуде, оның индивидтік деңгейде қалыптасуының психологиялық механизмін төмендегіше тұжырым жасауға негіз болды.

Этникалық өзіндік сананың қалыптасуының психологиялық механизмі - индивидтің санасы мен іс-әрекетінің дамып, өзге ұлт өкілі мен өзінің этностық қыры туралы ұғымдық білімдердің жинақталуының арқасында айыру процесінің, эмоциялық-бағалау мен қабылдаудың, өз мінез-құлқы мен әрекетін реттеудің жоғары дәрежеде қорытылуы.

Зерттеу мақсаты «оқушылардың қай жас кезеңінде этникалық өзіндік сананың оянып, қалыптасуы мүмкін?» деген сұраққа негізделді. Ғылыми зерттеулерге жасалынған талдау нәтижесі этникалық өзіндік сана өзінің қалыптасу процесінде баланың психикалық дамуының кезеңдеріне сәйкес, бірқатар сатылардан өтетінін көрсетті. Этникалық өзіндік сананың онтогенездегі даму мәселесін шетел психологиясында қарқынды зерттелген. Этностық сәйкестенудің даму сатыларының сипаттамалары мен жас шекаралары Гудман, Портер, Кац, Эбод сияқты шет елдік зерттеушілердің еңбектерінде анықталып, нақтыланады. Олар ұсынғын этностық сәйкестенудің когнитивті және аффективті компоненттерінің дамуын білдіретін сатылық модель:

- 0-3 жаста бала сыртқы келбеттегі ерекшелікті алғаш қабылдайды;
- 3-4 жаста тері түсінің айырмашылығын түсініп, оған эмоциялық-сезімдік қатынас, этностық білімдер пайда болып, этностық ерекшеліктің өзгермейтінін түсіне бастайды;
- 4-8 жаста этностық бағыт-бағдарлар, әлеуметтік шартталған ұнатулар, бауыр басушылықты түсіну пайда болады;
- 8-10 жаста аттитюдтер нығайып, перцептивтік, когнитивтік талдау жасап, өзге топтарға қызығушылық пайда болады деп көрсетеді. Ф. Эбод этностық сәйкестенудің дамуын баланың хабардарлығының артуы ретінде қарастырып, оны: өзін өз тобымен

ұқсастықта қабылдау; түрлі топтарды категорияларға бөлу; топтарды дұрыс атау; этностықтың өзгермейтінін түсіну деп белгілейді [4, 41-42 бб.].

Г. Чепели алдымен сыртқы белгілерімен (ата-анасының ұлты, туған жері) байланысты когнитивті элементтер, содан соң коммуникациямен байланысты когнитивті элементтер (ана тілі, бірін-бірі түсіну), келесіде, өз елі туралы білімімен (территориясының көлемі, табиғат жағдайлары, жергілікті тұрғындардың тұрмыс жағдайы туралы түсініктері) байланысты элементтер, ең соңында *саясатпен* байланысты элементтер пайда болатынын бекітеді [5, 43 б.].

Швейцариялық ғалым Ж. Пиаже, бала өзге адамдармен өзара әрекеттесе отырып, олардың мүдделерінің, құндылық жүйелерінің өзінен ерекшеленетінін саналы түсіне бастайды да, өз мінез-құлқын басқаруға, өз тілегін бағындыруға үйренеді. Ол алайда, адамдардың зейінінің орталығында болуға деген тілегі әлі де зор болатындықтан, өз құндылығы мен мәнділігін сақтай отырып, өзін сәйкестендіре алатын объектілер - әлеуметтік топтар бар екенін ашады. Ж. Пиаже балада «Отан» туралы ұғыммен қатар бірізді «өзге елдер» туралы түсініктің де қалыптасатынын, осымен байланысты этностық сәйкестенудің дамуындағы үш кезеңді айқындайды: бірінші кезеңде 6-7 жаста баланың өзінің этностық қатыстылығы туралы түсінігі үзік-үзік және жүйесіз. Бұл кезеңде бала үшін оның нақты қоршаған ортасы маңызды болып табылады. Екінші кезеңде 8-9 жаста баланың дүние туралы түсінігі кеңейіп, ол туралы хабардарлығы артады, ол енді өзінің этностық тобымен өзін айқын ұқсатады. Олар ұқсатуда ата-анасының ұлтын, мекен-жайын, қолданатын тілін негізге алады. Үшінші кезеңде 10-11 жас неғұрлым дерексіз пікірлерге қабілетінің артуымен байланысты бала этностық топтың ерекшелігі ретінде дәстүрлі тұрмыстық мәдениеттің өзіндік ерекшелігі мен тарихының бірегейлігіне көңіл бөледі. Ж. Пиаже балалар осы жаста «Отан» түсінігімен байланысты когнитивті модельдерді ұғынуға жақын келіп, олардың этностық сәйкестенуі толық көлемде қалыптасатынын айтады [6, 244-245 бб.].

Ғалым В.С. Мухина әртүрлі этнос өкілдерінің мектепке дейінгі жастағы балаларының өзіндік санасын зерттей келіп, «этникалық өзіндік сананың белгілері тұлғаның өзіндік санасының әрбір бөлімін нақты мазмұнмен толықтыратынын, белгілі бір этносқа қатыстылықты сезініп, түсіну өзіндік сананың қалыптасуында ерекше рөл атқаратынын» тұжырымдайды. Ол «этникалық өзіндік сананың қалыптасуының негізі – этностық дәстүрлер – тарихи қалыптасқан ойлау, сезім және әрекеттерінің бейнесі» деп белгілейді. Біртіндеп дәстүрлердің игерілуі арқылы қалана отырып, этникалық өзіндік сана адамдарда этностық сезімдердің, өз халқын сезуінің, нақты географиялық орынға бауыр басу сезімінің, ұлттық мінездің даралануының дамуын шамалайды. Дәстүрлердің жүйелілігі тұлғаны ата-бабаларының өткенімен байланыстырып, осы байланысқа бірізді нақты этностың өткені мен бүгінін сыйғызу арқылы, адамның келешек өміріне мән-мағына береді. В.С. Мухина этникалық өзіндік сананың біріншіден, алдыңғы аға ұрпақтың – ата-бабаларының өмір сүріп, әрекет еткен белгілі бір табиғи жағдайларға қатыстылығын, екіншіден, ертеден келе жатқан әрекет-амалдарының болуына тәуелділігін ерекше бөліп көрсетеді [7].

Ғалымдар В.П. Левкович пен Н.Г. Панкованың пікірінше этностық қатыстылықты түсіну ерте балалық шақтан, яғни 3-4 жас аралығында қалыптасады [8]. Ал Ж.В. Топоркова мен В.Ю. Хотинец 5-7 жаста өзінің топқа қатыстылығын сыртқы келбет, ата-аналарының ұлты және отбасындағы қарым-қатынас тілі, өз елі туралы білімдер, мәдениеттің, дәстүрлердің, жеке есімдердің ерекшеліктері, діни сенімдер арқылы түсіне бастап, туғандары мен жақындарының, түрлі құралдарды пайдаланатын мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің көмегімен әрі қарай дамитынын айтады [9]. А.И. Оконешникова бес жастағылардың өзінің этностық қатыстылығын ұғынуда кенеттен секіріс көрінетінін, Ж.В. Топоркова 6-7 жаста-ақ бала өзінің ұлттық қатыстылығын жеткілікті түрде анық ұғынып, этностық анықтаушы факторларға ана тілді, ұлттық дәстүрлерді, діни сенімдерді

жатқызатынын, этносаралық өзара әрекеттесу жағдайында 6-10 жас аралығы этникалық өзіндік сананың белсенді қалыптасу кезеңі екенін айтады [10].

Ал И.А. Снежкова этностық қатыстылықты түсіну сыртқы ерекшеліктерді ұғынудан шығу тегінің бірлігін түсінуге, «Отан» сезімінің қалыптасуына қарай өрби дамитынын атап көрсетеді. Ол 6-10 жастағы балалардың түсініктері тұрақсыздығымен және өзгермелілігімен ажыратылатынын, ал 11-14 жастағы балалар өз ұлтын таңдауда дәлелді мотивтерді келтіретінін анықтайды. Кезеңдердің келтірілген реті мәдени әсерлердің нәтижесінде бұл процестердің жылдамдауы мен баяулауын жоққа шығармайды. Алынған нәтижелерді қалыптасқан этно-әлеуметтік жағдайлармен салыстырып, «этникалық өзіндік сананың қалыптасуындағы айрықша ерекшелік тек баланың даму кезеңдерінде емес, түрлі этностық жағдаяттармен, миграциялық процестермен және өңірдің тарихи жағдайымен себептелген аймақтық ерекшеліктерге байланысты» деген қорытынды жасайды [11].

Этникалық өзіндік сананы зерттеудің тағы бір саласы аралас-ұлттық отбасылар мен иммигранттардың ұрпақтарының өзін-өзі сәйкестендіруінің ерекшелігі болып табылады. В.П. Левкович пен Л.Д. Кузмицкайтен аралас-ұлттық отбасынан шыққан жеткіншектердің таңдауына әсер ететін факторларды қарастыруда «үшінші» ұлтты таңдау феноменін айқындаған. Әке-шешелері ғана емес, жақын бабалары да орыс ұлтының өкілі болмауына қарамастан, орыс мектебінде оқитын жеткіншектердің бір бөлігі өздерін «орыс» деп есептеген. Бұдан авторлар бір ұлтты отбасыларға қарағанда этностық қатыстылықты таңдау мәселесі аралас отбасында тәрбиеленетін балаларда неғұрлым күрделі болып табылатыны туралы қорытынды жасайды. Олардың «үшінші» ұлтты таңдау себебі этностық сәйкестенуге әсер ететін рухани мәдениеттің неғұрлым мәнді белгілерінің бірі – мектептегі оқыту тілінің орыс тілі болуынан деп тұжырымдайды [12].

Біздің пікірімізше, бұл жерде «үшінші» ұлтты таңдау феномені тек оқыту тіліне (орыс тіліне) ғана емес, сол тіл арқылы (мектепте және отбасында) оқыту және тәрбиелеу үрдісінде сол халықтың бүкіл рухани құндылықтары мен моральдық, мінез-құлық нормалары бала бойына мысқалдап енуімен байланысты. Себебі мұндай фактілер орыс мектептерінде оқитын бір ұлтты отбасынан шыққан (отбасында да орыс тілінде сөйлейтін) қазақ балалары мен жеткіншектерінен де байқалатыны тәжірибеден белгілі болды.

Біздің ойымызша, мектеп жасына дейінгі кезеңде өзге халықтың мәдениетімен, тұрмысымен жақын танысу балалардың өз халқының ұлттық ерекшеліктерін саналы меңгеруіне, түрлі мәдениеттердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауына мүмкіндік жасайды. Бұл өз кезегінде өзінің этностық тобын адекватты бағалау мен өзінің этностығын қабылдауын іске асырады. Осының нәтижесінде балада оң «Мен-тұжырымдама» қалыптасады.

Алайда жоғарыда айтылған «байланысу болжамының» әмбебаптығына қарсы көзқарастар да бар. Этносаралық қарым-қатынастың барлығы бірдей этностық таптаурындарды бұза бермейді. Бірқатар топаралық қатынастағы шиеленіс, бір-бірі туралы хабарлардың жеткіліксіздігі тікелей қарым-қатынас нәтижесінде өзара жағымсыз бағалауды тереңдетуі мүмкін. Бұл әсер байланысудың белгілі бір жағдайын ұйымдастырғанда – екі жақтың теңдігін сөзсіз мойындағанда, бір-біріне сенім мен ашықтық болғанда, екі жаққа да жалпы мәнді мақсатты қабылдағанда жойылуы мүмкін. Осы орайда, полиэтностық және моноэтностық ортадағы байланысудың арнайы ұйымдастырылған жағдайы ретінде оқыту үрдісінде өз ұлттық салт-дәстүрлеріміз туралы түсініктерді өзгелердікімен салыстыра меңгертуді және оның әдіс-тәсілдерін жетілдіру қажет.

О.Л. Романова 5-6 жас мектеп жасына дейінгі, 8-9 жас кіші мектеп жасындағы, 11-12 жас кіші жеткіншек, 15-16 жас жасөспірім белорус, орыс, поляк балаларының этностық сәйкестену мәселесін қарастырған. Ол эмпитикалық зерттеуінің нәтижесін талдауында «5-6 жастағылардың жүйелі логикалық ойлауға қабілетсіздігінен, әлеуметтік объектілер туралы түсініктері белгілі бір иерархияда орналаспайды, бала ойлауының нақтылығы объектінің бірмезгілде басқа белгілерімен неғұрлым жалпы құбылыстардың

құрамына енетінін түсінуге мүмкіндік бермейді» дейді. Сонымен қатар, бұл жастағы бала ата-аналарының ұлты, өмір сүретін елі, қарым-қатынас тілі, өзінің ұлты сияқты өзара тәуелді фактілердің арасында логикалық байланыс құра алмайтынын айтып, оларды салыстыру үшін жалпылай және тұжырымдай алуда неғұрлым дамыған қабілет қажет екенін дәйектейді. Алайда ол И.А. Снежкованың тіпті 6-10 жас аралығындағы балаларды біріктіріп, оларды зерттеуде бірдей әдістемені қолдана отырып, этникалық өзіндік санасының өзгермелілігі мен тұрақсыздығы туралы қорытынды шығаруымен келіспейді [13, 98 б.].

Біздің ойымызша, ғалымның 5-6 жас аралығын ғана мектепке дейінгі кезең ретінде белгілеп, бұл жастан бірден 8-9 жасқа көше отырып, этностық сәйкестенудің жүру барысы туралы қорытынды жасауы аса қисынды емес сияқты. Өйткені оның зерттеуінде қамтылмаған мектепке дейінгі 6-7 жас аралығы ғылымда психиканың жетекші, анықтаушы, яғни базалық негізінің қалану үрдісінде шешуші кезең болып табылады. Сондықтан да біз мектеп жасындағы балалардың «Мен» құрылымына этностық қатыстылық туралы түсінікті оқу іс-әрекеті арқылы мақсатты-бағытты қалыптастыруға болатынын жорамалдап айтамыз.

Алайда өзінің этностық тобымен сәйкестендірілуінің алғашқы «жарқыншағы» 3-4 жастағы балаларда байқалатынын, тіпті үш жасқа дейінгі балалардың өзі алғаш терінің, шаштың түсі сияқты айқын сыртқы айырмашылықтарды қабылдайтыны туралы мәліметтердің барлығына қарамастан, барлық психологтар Пиажемен келісіп, толық этностық сәйкестенуге бала, өзінің ішкі дүниесіне үңілу (өзін рефлексиялау) адам үшін бірінші мәнге ие болатын, жеткіншектік кезеңде жететінін мақұлдайды.

Ғалымдар В.И. Козлов этникалық өзіндік сананың өзгеруін этностық процестер барысында аралас некеден туған балаларда тұрақсызданып, содан соң жаңа өзіндік сананың пайда болу нәтижесімен, Г.В. Таболина этникалық өзіндік сананың ауысуы этностық қатыстылықтың ауысып, осы этностың жойылуымен, өзге этностық қауымдастыққа сіңіп кетуімен байланыстырады. А. Кушнирдің пікірінше, ұлттық өзіндік сананың «ауысуы» мәдениеттердің кірігуі мен тіршілік бейнесінің бір ізге салынуынан болады да, өз кезегінде, интернационалдық өзіндік сананы қалыптастырады.

Жоғарыда айтылған пікірлерді басты назарда ұстай отырып, біз өз зерттеуімізде оқушылардың этникалық өзіндік санасын бір мезгілде өз ұлтымен қатар өзге ұлттардың да тұрмысы, мәдениеті, салт-дәстүрлерінен мәліметтер бере отырып, олардың өз халқын өзге халықтармен жақындастыратын жоғары адамгершілік сапалары - бейбітшілік пен достыққа ұмтылу, отанына, халқына, тіліне, салт-дәстүрлеріне сүйіспеншілік, оны мақтаныш тұту сезімін қалыптастыру арқылы оятуды көздедік.

Сонымен, оқушыларда этникалық өзіндік сананың қалыптасуы оның ядросы – этностық сәйкестенуден басталады. Біз этностық сәйкестенудің жолдарын қарастыра отырып, оның «оң этностық сәйкестенуге» қарай өзгеруіне көңіл бөлеміз. Оң этностық сәйкестену көпшілік адамдарға тән және өзі мен өзге этностық топтарға қатынасында төзімділіктің тепе-теңдігін білдіреді. Бұл этностық топтарды, бір жағынан, дербес және тұрақты өмір сүруінің шарты ретінде, екінші жағынан – полиэтностық әлемде бейбіт мәдениетаралық өзара ықпал жағдайы ретінде қарастыруға мүмкіндік жасайды. Сондықтан оң этностық сәйкестену «норма» дәрежесіне ие болады. Оның құрылымында өзінің этностық тобының оң бейнесі өзге этностық топтарға оң құндылық қатынасымен байланыста болады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мухамметбердиев О.Б. Национальное самосознание (национально-психологический анализ) / Ин-т гос. Кадровой политики и социального управления. М.: Изд-во Луч. РАУ, 1992. - 139 с.
2. Данзанова Э.Ц. Содержание актуального этнопсихологического статуса личности. (на материале бурятского этноса): дис... канд. психол. н: 19.00.01. - М., 1997. - 143 с.

3. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологии. - М.: Наука, 1977. - 144 с.
4. Романова О.Л. Развитие этнической идентичности у детей и у подростков. 19.00.07.- пед.и возр. Психология: дис... канд. психол. н.: -19.00.07. – М., 1994. - 170 с.
5. Талалуева Т.А. Особенности самосознания и межэтнических отношений детей в период образования нового государства на территории бывшего СССР. (на материале исследований детей казахского и русского этносов проживающих в Казахстане): дис... канд. психол. н.: 19.00.07. – М., 1997. - С.196.
6. Стефаненко Т.Г. Учебник для вузов / Т.Г.Стефаненко. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 368 с.
7. Мухина В.С. Современное самосознание народностей Севера // Психол. журнал. - 1988. - № 4. - С. 44-52.
8. Левкович В.П., Панкова Н.Г. Проблема формирования этнического самосознания у детей в работах зарубежных ученых // Советская этнография. - 1973. - №5. - С.123-131.
9. Топоркова Ж.В. Особенности этнического самосознания детей 6-10 лет в условиях межэтнического взаимодействия (на материалах детей русской, мордовской и татарской этнических групп): дис... канд. психол. н.: 19.00.07. – М., 1997. - 190 с.
10. Роцин С.К. Проблема этноцентризма: теория и политическая действительность XX века/ С.К. Роцин // Расы и народы (современные этнические и расовые проблемы). – М., 1993. - № 23. – С.59-104.
11. Снежкова И.А. Формирование этнического самосознания у детей и юношества (на материале этносоциологического обследования г. Киева и киевской области): дис...канд.ист. н.: 07.00.00. - М., 1983. - 233 с.
12. Левкович В.П., Кузмицкайте Л.Д. Формирование этнического самосознания подростка в семье // Психологический журнал. - 1992. - Т. 13. - № 6. - С. 35-42.
13. Романова О.Л. Развитие этнической идентичности у детей и у подростков. 19.00.07.- пед.и возр. Психология: дис... канд. психол. н.: -19.00.07. – М., 1994. - 170 с.

УДК 51

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ МАТЕМАТИКИ

Мырзағали М.А. докторант

Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г.Талдыкорган

E-mail: mika_94_06@mail.ru

В статье приведены понятие и виды информационных технологий. Раскрыты возможности применения информационных технологий при изучении математики.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, мобильные приложения, M-learning.*

Мақалада ақпараттық технология түсінігі мен түрлері жайлы сипатталған. Математиканы оқытуда ақпараттық технологияны қолдану мүмкіндіктері туралы айтылған.

Тірек сөздер: *ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, мобильдік қосымшалар, M-learning.*

The article describes the concept and types of information technology. The possibilities of using information technology in the study of mathematics are disclosed.

Key words: *information and communication technologies, mobile applications, M-*

learning.

Освоение новых информационно - коммуникационных технологий обучения – требование современного времени. XXI век-век информационных технологий. Информационно – коммуникационные технологии имеют большое значение для развития системы образования в современном обществе.

В соответствии с современными требованиями общества, экономики применение информационно-коммуникационных технологий, формирование смарт общества становится необходимым условием. Основные требования информационного общества – формировать навыки использования информационных технологий, адаптировать мышление человека как участнику смарт общества. В связи с этим в РК введена обновленная программа среднего образования.

Обновленная программа среднего образования в Республике Казахстан предполагает осуществлять информатизацию образования и преподавания математических, естественнонаучных дисциплин на научно – технологической основе. На данном этапе развития технологии информатизации подготовка современных квалифицированных кадров в образовании является главной задачей высших учебных заведений[1]. Динамичное развитие процессов информатизации в обществе требует формирования всесторонней, развитой личности, владеющей новейшими технологиями.

В Законе Республики Казахстан «Об образовании» [2] поставлена задача внедрения и эффективного использования новых технологий обучения, в том числе дистанционных, информационно-коммуникационных технологий, способствующих быстрой адаптации профессиональных образовательных программ к изменяющимся потребностям общества и рынка труда.

В сфере образования используются и совершенствуются эффективные методы модернизации образовательного процесса, повышения качества образования с использованием информационно – коммуникационных технологий. В условиях информатизации содержание учебного материала, объем знаний, умений и навыков, которые должны овладеть учащимися с каждым днем видоизменяются и увеличивается по объему.

Информационные технологии-совокупность математических и кибернетических методов и современных технических средств, обеспечивающих процесс сбора, хранения, обработки и передачи информации на основе современной компьютерной техники.

Коммуникация-общее понятие, включающее методы и механизмы передачи информации и устройства их расшифровки.

Функции общеобразовательного процесса в условиях информационно-коммуникативных технологий определяются развитием способностей: алгоритмического мышления, информационного прогнозирования и моделирования процессов окружающего мира.

Для внедрения информационно-коммуникативных технологий в учебно-воспитательный процесс вузовского образования необходимо:

- Создание электронных учебно-методических комплексов по дисциплинам, создание учебно-методических предметных Web-сайтов;
- Создание мобильных приложений по изучению учебного материала, по оценке учебных достижений студентов;
- Использование общих компьютерных сетей;
- Создание программных сайтов, инструментов с использованием инновационных методов в среде программирования. (мультимедийные и гипертекстовые технологии).
- Обеспечение самостоятельного дополнительного образования в ходе дистанционного обучения (Сети Internet).

Осуществление теоретического и практического анализа обучения в образовательных учреждениях с использованием мобильных средств, позволило выявить

существенные преимущества данного вида обучения:

- позволяет использовать мобильные приложения вне образовательного учреждения;
- способствует учитывать индивидуальные особенности учащихся и осознанному пониманию учебного материала;
- позволяет активно использовать наглядные, имитационные и интерактивные наглядные средства.
- позволяет получению знаний учащимся с ограниченными возможностями;
- обмен мобильными приложениями посредством современных беспроводных технологий (WAP, GPRS, Bluetooth, Wi-Fi) ;

M-learning - тесно связано с электронным и дистанционным обучением, отличием является использование мобильных устройств. Обучение проходит независимо от местонахождения и происходит при использовании портативных технологий. Иными словами, мобильное обучение уменьшает ограничения по получению образования по местонахождению с помощью портативных устройств.

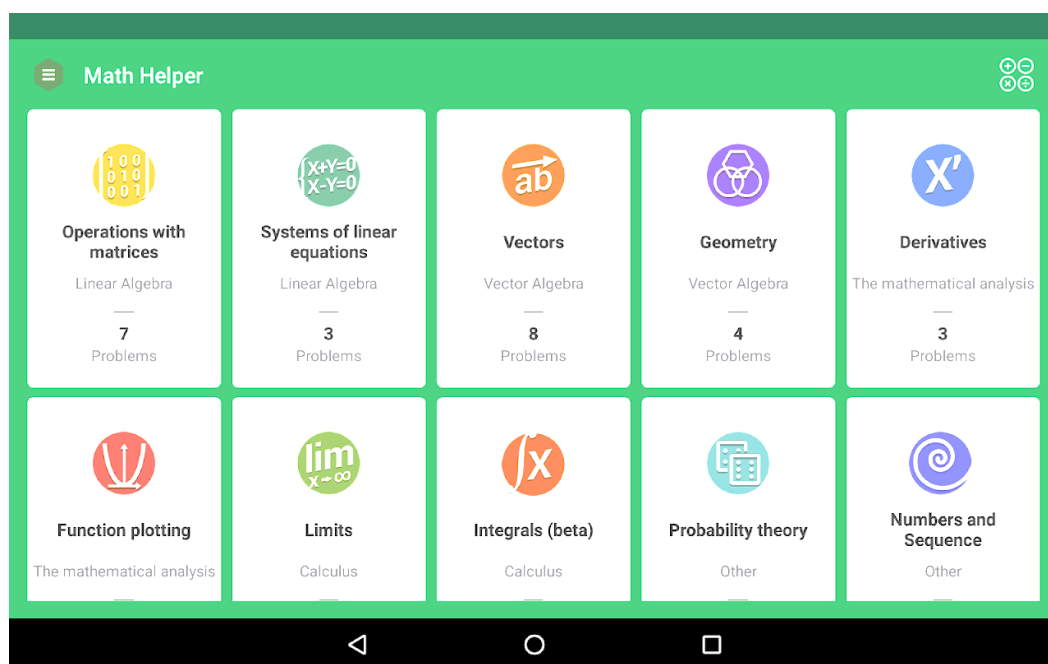
Например, рассмотрим технологию обучения (деятельность учителя) с помощью мобильных средств (планшетов, нетбук и т. д.) с использованием математического вспомогательного приложения «Algebrion».

Программа Algebrion Math Helper (ОС для Android) - версия бесплатных приложений для решения задач математики в школе и университете, оснащенная графическим интерфейсом, дополненной теоретической базой, уровневými заданиями.

Algebrion Math Helper-графический калькулятор из алгебры на вашем смартфоне. Может заменить калькуляторы ценных и больших размеров. Это выгодно для сдачи дополнительных экзаменов, во время сессий, выполнения домашних и контрольных работ.

Используя Algebrion Math Helper, преподаватель готовит методические указания к каждому практическому занятию.

Algebrion Math Helper включает в себя семь тематических разделов: 1. Уравнения. 2. графики функций. 3. Прогрессии. 4. Статистика. 5. Матрицы. 6. Векторы. 7. Транспортировка (Конвертирование).

1-рисунок. Интерфейс программы Algerian Math Helper

Формирование информационной компетентности учащихся через использование

информационных технологий на уроках математики, применение мобильных приложений, электронных учебников и Интернет ресурсов позволяет развивать творческие способности учащихся в образовательном процессе. Формирование информационной компетентности и информационной культуры учащихся в настоящее время является одной из самых актуальных проблем в системе непрерывного педагогического образования.

Использование ИКТ на уроках математики позволяет экономить время на освоение материала благодаря наглядности и быстрому выполнению работы (отсутствие письменной работы). Проверка знаний учащихся в интерактивном режиме повышает эффективность обучения, помогает реализовать весь потенциал личности, познавательные, морально-нравственные, творческие, коммуникативные и эстетические возможности, способствует развитию интеллекта, информационной культуры учащихся.

Систематическое использование в учебном процессе электронных образовательных программ в сочетании с педагогическими инновациями традиционных методов обучения значительно повышает эффективность обучения детей с различными уровнями подготовки.

Интеграция информационных технологий и инновационных педагогических методов повысит качество и эффективность образования, позволит усилить соответствие системы образования, являющейся одним из основных принципов государственной политики в области образования уровню и особенностям развития обучающихся.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан до 2025 года
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (статья 11 пункт 9).

ӘОЖ 37.0 (063)

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚИТУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мырзахметова М.А. мұғалім
№42 балабақшасы, Талдықорған қ.

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балаларға уақыт талабына сай білім беру, одан әрі жетілдіру ағылшын тілін үйретудің маңыздылығы мен балалардың коммуникативті даму біліктілігін арттыру және балалардың қызығушылығын оятуға, басқа да белсенділіктерін көрсетуге деген қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік алатыны жайлы қарастырылады.

Тірек сөздер: ақпараттық технология, кубизм, ойын

В данной статье рассматривается значимость английского языка для детей дошкольного возраста в соответствии с потребностями времени, а также возможность повышения уровня коммуникативного развития, проявляя интерес и активность.

Ключевые слова: информационные технологии, кубизм, игра

In accordance with modern requirements. Also this article shows that learning English increases communicative development skills, interest and activity of children.

Keywords: information technology, cubism, game

Абай атамыз айтқандай «Тіл жүректің айтқанына көнсе, жалған шықпайды» деген нақыл сөзіне сүйене отырып, қазіргі заманға сай айтылған сияқты, тілді меңгергіміз келсе «тіл үйрену үшін тілек те, жүрек те керек» екенін ұғынамыз.

Көптілділіктің негізі ана тілден бастау алу керек. Ата-бабамыз «Баланы –жастан» десе, ана тілі ананың сүтімен сіңеді, өз ана тілін әбден толық меңгермеген балаға ағылшын тілін үйрету оңайға соқпайды. Бұл кезде мұғалімге үлкен жауапкершілік жүктеледі.

Қазіргі заманғы жаңа ақпараттық технологияны қолдану арқылы оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейінде пәнаралық байланыстарды тереңдетуге мүмкіндік туады. Бұл баланың ақпаратты, қоғам жағдайында ойлау қабілетін арттыра түседі. Осындай бағыттағы білім балаларды Отанға деген сүйіспеншілікке, достық пен ынтымаққа баулиды.

Қазақстан Республикасы заңнамасына сәйкес елдегі беделді тілдің бірі – халықаралық қатынастағы ағылшын тілі болып саналады. Ағылшын тілі – ХХІ ғасырдың тілі. Ағылшын тілі біздің мемлекетіміздің халықаралық байланыстарын дамытуға мүмкіндік беретін тұлғааралық және мәдениаралық қарым-қатынастардың аса маңызды құралы болып табылады. Ағылшын тілін оқытуды мектепке дейінгі мекемелерден басқа, отбасы ортасында да жүзеге асыруға болады. Бұл үшін педагогикалық білімнің болуы міндетті емес, жай ғана үй жағдайында балалармен дидактикалық ойындарды ұйымдастырып өткізу ғана жеткілікті, мысалы ас дайындау, немесе серуен кезінде белгілі бір заттарды ағылшын тілінде атауын қайталау. Мектепке дейінгі ұйымымызда ата-аналармен байланыста ашық ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттеріне, ертеңгіліктерге, пікір алмасу мақсатында дөңгелек үстелге шақырылады, сауалнамалар жүргізіледі, ақыл-кеңестер және үйге жеке тапсырмалар беріледі.

Мектеп оқушыларына қарағанда мектепке дейінгі жастағы балалардың еліктегіш қасиеті жақсы дамыған, сондықтан олар ағылшын тілін үйренгенде азырақ қиналады. Сонымен қатар, олар ағылшын дыбыстарын, сөздерін, сөйлемдерін қайталағанды ұнатады. Бастауыш мектеп балалары да еліктеу арқылы үйренеді, бірақ бұл балаларға дыбыстарды дұрыс айтқызу үшін сөйлеу мүшелерінің жұмыстарын түсіндіруге болады.

5-6 жастағы балалардың негізгі іс-әрекеті ойнау іс-әрекеті болып табылады, сондықтан ағылшын тілін үйрету үшін мұғалім осы факторды ескере отырып әртүрлі ойындарды пайдалану керек. Ойындар арқылы мұғалім балаларға жаңа сөздерді, сөз тіркестерін үйрете алады. Ойын арқылы балалар ағылшын тілінде жеңіл қарым-қатынас жасай алады және ойын кезінде балалар шаршағандарын сезбей, әсерлене, қызыға отырып шет тілін тез үйренеді. Егер мұғалім ойынды тек балаларды көңілдендіруге, дем алдыру үшін ойнатса, одан ешқандай пайда жоқ. Ойын белгілі бір білім беруді мақсат етіп, ойналған кезде ғана нәтижелі болады.

Ағылшын тілі сабағының әр кезеңінде ойын элементтерін пайдалануға болады. Мысалы: сабақтың басында ұйымдастыру бөлімі кезінде кубизм әдісін қолдана отырып өткен тақырыпты қайталауға болады.

Мектеп жасына дейінгі балаларға ағылшын тілін үйреткенде басты үш дағдыны үйретеміз. Олар: тыңдау, қайталау, және көру. Мектепке дейінгі балаларға жазу дағдысы болмайды, олар қайталап, жаттап, ойыншықтарды бейнелеп, әртүрлі ойындар меңгереді. Оқытуда жаңа технологияларды қолданып, мысалы әндерді бірге орындауға, тексттерді тыңдатуға т.б. қолданылса, көзбен көріп үйренген есте көп сақталады.

Ерте жастан ағылшын тілін оқыту балалардың:

- шетел тілін үйренуге қызығушылығын;
- танымдық қабілетін;
- өзіндік шығармашылық әрекетін;
- ұйымда қызмет жасай алу қабілеттілігін;
- үйірмділік қабілетін;
- елестету мүмкіндігін;
- есте сақтау қабілетін;
- мектеп өміріне бейімделушілігін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылған қасиеттерді балабақшадан, бастауыш мектептен бастап оқытуды бастау қажеттілігі дәлелдей түседі. Мектеп жасына дейінгі балаларға оқыту

сатысында ауызша сөзді дамыту одан арғы ауызша базаның дамуында әсерін тигізеді. Ауызша сөз басқа да іскерліктердің дамуына негіз болып табылады. Ағылшын тілін ерте жастан оқытуда мотивацияның рөлі зор екені айдан анық. Жасөспірімдердің тілге деген қызығушылығын дамыту негізгі шарт. Қызығушылық тұлғаның белгілі бір әрекетте, затқа эмоционалды қатынасы болғандықтан, зейін машықтанады, ойлау терең болып, тілдік материал ойда ұзақ уақыт сақталады. Оқу үдерісінің қызықты, тартымды болуы, эмоционалды редакциялардың көп болуы, ағылшын тіліне деген қызығушылықты арттырады.

Мектеп жасына дейінгі балаларға ағылшын тілін оқытудың басты мақсаты – балалардың ағылшын тілінде қарым-қатынас жасай алу негіздерін меңгеруі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балаларға ағылшын тілін оқыту балалардың коммуникативті даму біліктілігін арттырады, балалардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Ал, әлемдік тіл ретінде бейресми түрде орныққан ағылшын тілін меңгеру ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шыңдай түседі. Қазір ағылшын тілін білу – уақыт талабы.

Көптілді оқыту жас ұрпақтың кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, баланы жан-жақты дамытатын, өз қабілетін танытуға мүмкіндік беретін, бүгінгі күннің басты талабы. Сондықтан, баланы ерте жастан ағылшын тілін жетік үйренуге бейімдеу қажет. Баланы жастан демекші, неғұрлым көп естіп білуге ынталанған балалардың есте сақтау қабілеті соғырлұм жоғары дәрежеде дамиды. Ал ерте жастан ол балаға көңіл аудармасақ, жан-жақты жетілдіруіне, дамуына көмек жасамасақ, оның ақыл ойы, қабылдауы, есте сақтау қабілеті де баяу дамиды. Сол себепті мектепке дейінгі жастағы балаларға ағылшын тілін үйрету барысында олардың қызығушылықтарын оята отырып ауызша сөйлеудің алғашқы дағдыларын қалыптастырып барған жөн.

Балалардың дәл осы жаста айналадағы қоршаған ортаны білуге деген қызығушылығы, көрген нәрсесін ұмытпай, есте сақтауы, жақсы әр түстерге еліктеуі басқа жастарға қарағанда ерекше байқалады. Міне сол себепті алғашқы оқу сатысында сөздерді жаттауды және сол жаттаған сөздіктерін ұмытпау үшін суреттермен көрсетіп баруды үйрету. Ол айтқан сөздерін көзімен көріп, қолымен ұстауарқылы жақсы есінде сақтай алады және басқа заттардан айыра алады.

Қазақстан Республикасының мемлекетаралық тілі – ағылшын тілін жаңа технологиялар арқылы оқыту ісі күннен-күнге дамып келеді. Тілді ақпараттық-коммуникативтік технология арқылы оқыту – тіл үйренушінің өз бетімен тіл үйрену қабілеттерін жетілдіруіне игі ықпал ететін тиімді жүйе болып табылады.

Ағылшын тілін оқытуда коммуникативтік мақсатқа жетуде ауызша сөздің рөлі өте зор. Ауызша сөйлеу арқылы адамдар бір-бірін түсінеді, өз ойларын айтады, дәлелдейді, естіген, айтылған хабарға өз көңіл-күй қатынасын білдіреді.

Балалардың еркін сөйлеуге, өздігінен сөйлемдер құрай білуге үйрету, балалардың шығармашылық қабілетін дамыта отырып, ағылшын тілін білудің маңыздылығын түсіндіру, ана тілін құрметтеп, өзге тілді игерту арқылы адамгершілікке, имандылыққа тәрбиелеудің маңызы зор.

Себебі “маған жәй айтсаң ұмытамын, көрсетсең есімде сақтаймын ал өзімді іс-әрекетке қатыстырсаң үйренемін” деп Қытай мақалында дұрыс айтылған.

Келесі сатысында осы жаттаған сөздеріне сай қысқа өлең шумақтарын сұрақ-жауаптарды үйрету әдісі қолданылады. Бұл балалардың тілін жаттықтырып, сөз қорын көбейтіп оның сөйлеу қабілетін асырады.

Сондай-ақ, ерте жастан оқушыларды оқытудың және бір тиімділігі, тілдің кемшіліктерін жоюға және болашақта тілді тез игеруге көмектеседі.

“Үш жастағы балаларға мүмкіндік іс жасаған жағдайда олар өзінің, оқуына, дамуына асқан жауапкершілікпен қарауға қабілетті” деп 2008 жылы ағылшын зерттеушісі White Bread айтқан болатын, яғни олар жас ерекшелігіне қарамастан, өздерінің оқуына, дамуына саналы түрде қарайды, тапсырмаларды шешу үшін өзіндік әдіс – тәсілдерді қолдану.

Жеңіл мәтіндер мазмұнын сөздіксіз, суретпен сипаттау арқылы түсіне алады. Осы мақсатта ағылшын тілін үйренуде мектеп жасына дейінгі балалардан бастаған қолайлы. Неғұрлым көп естіп білуге ынталанған балалардың есте сақтау қабілеті соғұрлым жоғары дәрежеде дамиды. Ал ерте жастан балаға көңіл аудармай оның жан-жақты дамуына көмек жасамасақ оның ақыл-ой, қабылдау, есте сақтау қабілеті баяу дамиды. Себебі, баланың дамуы кішкентайынан бастап қалыптасқандықтан, тілді үйрету мәселесін де ерте бастаған тиімді екені айтылуда. Алайда, ерте жастан бастап балаларға ағылшын тілін үйрету барысында олардың қызығушылықтарын оята отырып, ауызша сөйлеудің алғашқы дағдыларын қалыптастырамыз. Оқыту әдісінің бастапқы кезеңінде сұрақ-жауап әдісі қолданылады, себебі диалог балаларды қарапайым ауызша сөйлеуге үйретіп қана қоймай, сонымен қатар, тыңдай отырып ұғынуына және өз ойын жеткізе білуіне үйретеді. Балаларды алғашқы оқыту сатысында сөзді жаттау, тілдік үлгідегі ұғымды түсіндіру, өлең және т.б. қолданылады. Бұл жаттығулардың мақсаты балалардың өз ойын толық жеткізуге мүмкіндік береді. Сондықтан ауызша сөйлемдерді енгізген кезде He has a... This is a... деген сияқты сөз тіркестерін балалар игеріп қана қоймай тез ұғып алып, ұғымдарды дұрыс қолдана алатындай етіп жүргізу қажет. Сондай-ақ, ерте жастан оқыту тілдік кемшіліктерді жоюға және болашақта тілді тез игеруге көмектеседі. Бала тез есте сақтау үшін ойындар, тез жатталатын сөздері ұйқас тақпақтар, өлеңдер үйреткен тиімді. Балаға ойын барысында тіл үйрену қызықтырақ болады. Балаларға жас ерекшеліктеріне сай тілді меңгерту басқа халықтың мәдениетін білуіне жол ашады. Сондықтан да бүгінгі өскелең уақыт талабына сай білім беруді одан әрі жетілдіру мәселесі толассыз, үздіксіз дамыған тұста ағылшын тілі сабағында балалардың коммуникативтік, танымдық және басқа да белсенділіктерін, оның еркіндігімен, өзін-өзі шығармашылық тұрғысынан көрсетуге деген қабілеттілігін арттыру жолдарына баса назар аударуымыз қажет. Сондықтан оқу – қызметінде баланы ағылшын тіліне деген қызығушылығын артты үшін ең негізгі элемент ол ойын. «Ойын бала қанының азығы» деп С. Торайғыров айтқандай бастапқы этапта ағылшын тілін оқытудағы бір негізгі аспект ол — ойын элементтерін тиімді пайдалану болып табылады.

Ойын дегеніміз:

1. іс-әрекет (тілдік)
2. зорлықтың, қыстаушылықтың жоқтығы
3. жеке адамға ғана тән іс-әрекет
4. коллектив арқылы тәрбиелеу және білім беру
5. баланың психикасын, ой-өрісін дамыту
6. қызықтыра отырып үйрету

Ағылшын тілін үйретуде алғашқы кезде балалардың көздерімен көріп, құлақпен тыңдау арқылы - тыңдау мен сөйлетуге үйрету керек. Түрлі - түсті суреттерді іліп, ауызша оқылуын айтып бала әріпті танымаса да сурет астына оқылуын жазу керек. Оқу - қызметі процесінде ойын пайдаланылған кезде баланың миында Не істеймін? Қалай айтам? Қалай жеңем? деген сұрақтар тұрады. Шет тілін нашар білетін бала ойын басқалармен бірдей үйретіліп жатқан тілде сөйлеп, мен де басқалармен бірдей екенмін ғой, мен де біледі екем деген ойда болады. Психологтардың айтуы бойынша бастауыш сыныптардың балалары ойын іс-әрекетінен оқу іс-әрекетіне көшеді. Дегенмен, ойынның маңызы бұл жаста мол.

6-7 жастағы балалардың қызығушылығы мол, жаңа тақырыпты қабылдағанда әдемі, қызықты заттарға назар аударады, бірақ олардың назары тұрақсыз болып келеді.

Қорыта айтқанда мектеп жасына дейінгі балаларға уақыт талабына сай білім беру, одан әрі жетілдіру ағылшын тілін үйретудің маңыздылығы балалардың коммуникативті даму біліктілігін арттырады, балалардың қызығушылығын оятуға, басқа да белсенділіктерін көрсетуге деген қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік алады.

Шет тілін ерте жастан оқытудың тиімділігі балалардың пәнге деген қызығушылығымен бірге олардың сабаққа түгел атсалысатындығы, бәсекеге қабілеттілігі, бір-бірінен қалғысы келмеймін-еркін, сөздерді қайта-қайта айтуда бір-біріне

ықпалдарының әсер етуі жақсы нәтижелерге жетелейді. Қазақтың қахарманы Б. Момышұлы: «Қолына қалам ұстаған әр азамат ана тілінің қорын игерумен бірге, басқа тілдердің де асыл қазынасынан сусындауы, оны кәдеге жарата білуі абзал» дегендей қазіргі кезде ағылшын тілін ерте жастан меңгертудің маңызы зор.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ағылшын тілі мектепте. 2015 жыл, №3-5.
2. В.Ф. Шаталов «Тірек-сызбалары», Алматы, 1989 жыл.
3. Қ.Тубышева «Модульдік оқу технологиясын ағылшын тілі сабақтарында қолдану», Оқыту – тәрбиелеу технологиясы, №4, 34-35 бет, 2007.
4. INTOLIMP.ORG сайтындағы Аймуханбетова Алтынай Жумашевнаның 13.03.2017 жылы шыққан мақаласы.
5. Иманқұлова С. «Жаңаша оқыту әдістемесі», Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің хабаршысы, Филология сериясы, 97-98 беттер, №1, 2006 ж..
6. Abai «book of words», «Abai international club» Semey – 2005, p. 78-115.
7. Г. Ботағарина, «Ағылшын тілін оқытудағы бүгінгі белес», Білім, 70-бет, №3, 2006 ж.

УДК 541.124

АСИМПТОТИЧЕСКОЕ РАЗЛОЖЕНИЕ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧИ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ДЛЯ СИНГУЛЯРНО ВОЗМУЩЕННЫХ УРАВНЕНИЙ ВТОРОГО ПОРЯДКА С НАЧАЛЬНЫМ СКАЧКОМ

Нажим С.С. магистрант

Казахский национальный женский педагогический университет, г.Алматы

E-mail: n.saniya_96@mail.ru

В статье исследовано асимптотическое поведение решения задачи восстановления краевых условий и правой части для дифференциальных уравнений второго порядка с малым параметром при старшей производной, обладающих явлением начального скачка. Получены асимптотические оценки решения задачи восстановления для сингулярно возмущенных уравнений второго порядка с начальным скачком. Установлены правила восстановления краевых условий и правые части исходной и вырожденной задач. Определены асимптотические оценки решения возмущенной задачи и разности между решением вырожденной задачи и решением возмущенной задачи. Доказана теорема о существовании, единственности и представления решения задачи восстановления с позиции сингулярно возмущенных уравнений. Полученные результаты открывают возможности для дальнейшего развития теории сингулярно возмущенных краевых задач для обыкновенных дифференциальных уравнений.

Ключевые слова: Возмущенные задачи, вырожденные задачи, малый параметр, краевая задача, начальный скачок, асимптотическое поведение.

Мақалада бастапқы секіру құбылысына ие жогары туынды кезінде кіші параметрі бар екінші ретті дифференциалдық теңдеулер үшін оң және шекаралық кері есептерін шешудің асимптотикалық мінез-құлқы зерттелген. Бастапқы секірумен екінші ретті сингулярлы ауытқызған теңдеулер үшін кері есебін шешудің асимптотикалық бағалары алынды. Шеттік жағдайларды қалпына келтіру ережелері және бастапқы және қалыптасқан міндеттердің оң бөліктері белгіленген. Ашуланған есептің шешімін асимптотикалық бағалау және ашуланған есептің шешімі арасындағы айырмашылық

анықталды. Сингулярлы ауытқыған теңдеулер позициясындағы кері есебінің бар болуы, біртұтастығы және шешімін ұсыну туралы теорема дәлелденген. Алынған нәтижелер жай дифференциалдық теңдеулер үшін сингулярлы ұйыған шеттік есептер теориясының одан әрі дамуына мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: Кіші параметр, шеттік есептер, бастанқы секіріс.

The paper investigates the asymptotic behavior of solving the problem of restoring the boundary conditions and the right side for second-order differential equations with a small parameter at the highest derivative, which have the phenomenon of the initial jump. Asymptotic estimates of the solution of the recovery problem for singularly perturbed second-order equations with an initial jump are obtained. The rules for restoring boundary conditions and the right parts of the original and degenerate problems are established. Asymptotic estimates of the solution of the perturbed problem and the difference between the solution of the degenerate problem and the solution of the perturbed problem are determined. A theorem on the existence, uniqueness, and representation of a solution to the recovery problem from the position of singularly perturbed equations is proved. The obtained results open up opportunities for further development of the theory of singularly perturbed boundary value problems for ordinary differential equations.

Key words: Perturbed problems, degenerate problems, small parameter, boundary value problem, initial jump, asymptotic behavior.

1. Постановка задачи

Задачи восстановления для обыкновенных линейных дифференциальных уравнений второго порядка с малым параметром при старших производных:

$$L_{\varepsilon} y(t, \varepsilon) \equiv \varepsilon y''(t, \varepsilon) + A(t)y'(t, \varepsilon) + B(t)y(t, \varepsilon) = \lambda F(t), \quad (1)$$

$$y(0, \varepsilon) = \alpha_0, \quad y'(0, \varepsilon) = \alpha_1, \quad y(\lambda, \varepsilon) = \beta_1(\lambda); \quad (2)$$

где α_0 - заданное число, $\alpha_1(\lambda), \sigma(\lambda)$ - заданные функции, ε - малый положительный параметр, λ - неизвестный параметр. Задача заключается в определении пары $(y(t, \lambda(\varepsilon), \varepsilon), \lambda(\varepsilon))$, где функция $y(t, \lambda, \varepsilon)$ при $0 \leq t \leq \lambda(\varepsilon)$ удовлетворяет уравнению (1) и краевым условиям (2) в построении равномерной на отрезке $0 \leq t \leq \lambda(\varepsilon)$ асимптотики по малому параметру ε решения задачи (1), в формулировке вырожденной задачи, в установлении условия возникновения скачка.

Предположим, что выполнены следующие условия:

I. $A(t), B(t), f(t) \in C^{N+2}(I), \quad I = [0, T]$

II. Существуют постоянная η такая, что

$$A(t) \geq \eta > 0, \quad 0 \leq t \leq T.$$

III. Уравнение

$$R_0(\lambda) \equiv \frac{f(\lambda)}{A(\lambda)} - \frac{B(\lambda)}{A(\lambda)} \cdot \alpha_1(\lambda) - \sigma(\lambda) = 0 \quad (3)$$

имеет единственное решение $\lambda = \lambda_0 \in (0, T)$.

$$IV. Пусть \left. \frac{dR_0}{d\lambda} \right|_{\lambda=\lambda_0} \neq 0.$$

2. Асимптотическое разложение решения вспомогательной задачи

Ранее в статье [1] нами было доказано, что при фиксированном значении $\lambda \in I$ значение $y'(0, \varepsilon)$ решения уравнения (1) с начальными данными

$$y(0, \varepsilon) = \alpha_0, \quad y(1, \varepsilon) = \beta_0(\lambda) \quad (4)$$

имеет порядок $O\left(\frac{1}{\varepsilon}\right)$ при $\varepsilon \rightarrow 0$. В соответствии с этим для построения асимптотики решения сингулярно возмущенной задачи (1)-(2) предварительно для уравнения (1) рассмотрим начальную задачу:

$$y(0, \varepsilon) = a, \quad y'(0, \varepsilon) = \frac{c(\varepsilon)}{\varepsilon}, \quad (5)$$

где $c(\varepsilon) = c_0 + \varepsilon \cdot c_1 + \dots$ - величины подлежащие определению. С целью решения задачи (1), (5) произведем замену $\varepsilon y' = z$. Тогда задача (1), (5) примет вид:

$$\begin{aligned} \varepsilon z' + A(t)z + \varepsilon B(t)y &= \varepsilon F(t), \\ \varepsilon y' &= z, \quad y(0, \varepsilon) = a, \quad z(0, \varepsilon) = c(\varepsilon) \end{aligned} \quad (6)$$

Решение задачи (5), (6) будем искать в виде следующей суммы:

$$y(t, \varepsilon) = y_\varepsilon(t) + V_\varepsilon(\tau), \quad z(t, \varepsilon) = z_\varepsilon(t) + u_\varepsilon(\tau), \quad \tau = \frac{t}{\varepsilon}, \quad (7)$$

где $y_\varepsilon(t)$, $z_\varepsilon(t)$ определяются из самой системы (6) то есть

$$\begin{aligned} \varepsilon z'_\varepsilon + A(t)z_\varepsilon + \varepsilon B(t)y_\varepsilon &= \varepsilon F(t) \\ \varepsilon y'_\varepsilon &= z_\varepsilon, \end{aligned} \quad (8)$$

а $V_\varepsilon(\tau)$, $u_\varepsilon(\tau)$ из следующей системы

$$\begin{aligned} \frac{du_\varepsilon}{d\tau} &= A(\varepsilon\tau)u_\varepsilon(\tau) + \varepsilon B(\varepsilon\tau)V_\varepsilon(\tau) \\ \frac{dV_\varepsilon}{d\tau} &= u_\varepsilon(\tau). \end{aligned} \quad (9)$$

Решение системы (8) ищем в виде

$$z_\varepsilon = z_0(t) + \varepsilon \cdot z_1(t) + \dots + \varepsilon^k \cdot z_k(t) + \dots,$$

$$y_{\varepsilon} = y_0(t) + \varepsilon \cdot y_1(t) + \dots + \varepsilon^k \cdot y_k(t) + \dots, \quad (10)$$

$$\lambda = \lambda_0 + \varepsilon \lambda_1 + \dots$$

$$u_{\varepsilon}(\tau) = u_0(\tau) + \varepsilon u_1(\tau) + \dots + \varepsilon^k u_k(\tau) + \dots, \quad \tau = \frac{t}{\varepsilon}. \quad (11)$$

$$V_{\varepsilon}(\tau) = V_0(\tau) + \varepsilon V_1(\tau) + \dots + \varepsilon^k V_k(\tau) + \dots, \quad \tau = \frac{t}{\varepsilon}.$$

Подставляем разложения (10) в (8), (11) в (9) и разлагаем функции $A(t, y_{\varepsilon})$, $B(t, y_{\varepsilon})$, $B(t, y_{\varepsilon}(\varepsilon \tau) + V_{\varepsilon}(\tau))$, $A(t, y_{\varepsilon}(\varepsilon \tau))$, $B(t, y_{\varepsilon}(\varepsilon \tau))$, $A(t, y_{\varepsilon}(\varepsilon \tau) + V_{\varepsilon}(\tau))$, в ряды по степеням ε и приравнявая коэффициенты при одинаковых степенях ε , получаем последовательность дифференциальных уравнений для определения коэффициентов $y_k(t)$, $z_k(t)$, $u_k(\tau)$, $V_k(\tau)$:

$$A(t) \cdot z_0(t) = 0, \quad 0 = z_0(t), \quad (12)$$

$$\frac{dy_0}{dt} = -\frac{B(t)}{A(t)} y_0(t) + \frac{f(t)}{A(t)}, \quad y_0(0) = a + \frac{c_0}{A(0)}, \quad (13)$$

$$z_1(t) = -\frac{B(t)}{A(t)} y_0(t) + \frac{f(t)}{A(t)}, \quad (14)$$

$$\frac{du_0}{d\tau} + A(0) \cdot u_0(\tau) = 0, \quad u_0(0) = c_0, \quad \frac{dV_0}{d\tau} = u_0(\tau), \quad V_0(0) = a - y_0(0). \quad (15)$$

Остальные члены разложений (10)-(11) определяются аналогично:

$$z_{k+1}(t) = -\frac{B(t)}{A(t)} \cdot y_k(t) - \frac{1}{A(t)} z'_k(t). \quad (16)$$

$$V_k(\tau) = -\frac{c_k}{A(0)} e^{-A(0)\tau} - \int_{\tau}^{\infty} e^{-A(0)s} \tilde{P}_k(s) ds, \quad (17)$$

Для функций $y_k(t)$, $z_k(t)$, $u_k(\tau)$, $V_k(\tau)$ справедливы следующие оценки:

$$|y_k(t)| \leq K, \quad |z_k(t)| \leq K, \quad |V_k(\tau)| \leq K \cdot e^{-\gamma \tau}, \quad |u_k(\tau)| \leq K \cdot e^{-\gamma \tau}, \quad \tau \geq 0. \quad (18)$$

Таким образом, формальное разложение (7), (10), (11) решения начальной задачи (6) (или то же самое (1), (5)) построено.

Теперь, составим частичные суммы разложений (7), (10), (11):

$$\bar{Y}_N(t, \varepsilon) = \sum_{k=0}^N \varepsilon^k \left(y_k(t) + V_k \left(\frac{t}{\varepsilon} \right) \right), \quad (19)$$

$$\bar{Z}_N(t, \varepsilon) = \sum_{k=0}^N \varepsilon^k \left(z_k(t) + u_k \left(\frac{t}{\varepsilon} \right) \right) + \varepsilon^{N+1} z_{N+1}(t) \quad (20)$$

Лемма 1. Пусть выполнены условия I – IV. Тогда при достаточно малых $\varepsilon > 0$ функции $\bar{Y}_N(t, \varepsilon)$, $\bar{Z}_N(t, \varepsilon)$ на отрезке $0 \leq t \leq T$ удовлетворяет системе (6) с точностью порядка $O(\varepsilon^{N+2} + \varepsilon^{N+1} e^{\frac{t}{\varepsilon}})$:

$$\varepsilon \frac{d\bar{Z}_N(t, \varepsilon)}{dt} + A(t)\bar{Z}_N(t, \varepsilon) + \varepsilon B(t)\bar{Y}_N(t, \varepsilon) - \varepsilon f(t) = O(\varepsilon^{N+2} + \varepsilon^{N+1} e^{\frac{t}{\varepsilon}})$$

$$\varepsilon \frac{d\bar{Y}_N(t, \varepsilon)}{dt} - \bar{Z}_N(t, \varepsilon) = 0$$

$$\bar{Y}_N(0, \varepsilon) = 0, \quad \bar{Z}_N(0, \varepsilon) = c_0 + \varepsilon c_1 + \dots + \varepsilon^N c_N.$$

Доказательство следует непосредственно из способа построения разложений (7), (10), (11).

3. Асимптотика решения краевой задачи.

Рассмотрим исходную краевую задачу (1) - (2). Как уже показано, вспомогательная задача (1), (5) имеет единственное решение $y(t, c, \varepsilon)$. Выберем теперь параметр c так, чтобы $y(t, c, \varepsilon)$ удовлетворяло краевым условиям (2). Это приводит к следующей системе уравнений относительно c и λ :

$$y(\lambda, c, \varepsilon) - \alpha_1(\lambda) = 0, \quad \frac{1}{\varepsilon} z(\lambda, c, \varepsilon) - \sigma(\lambda) = 0. \quad (21)$$

Отсюда имеем

$$y(\bar{\lambda}_0, \bar{c}_0, \bar{\lambda}_0, \varepsilon) - a = O(\varepsilon), \quad \frac{1}{\varepsilon} z(\bar{\lambda}_0, \bar{c}_0, \bar{\lambda}_0, \varepsilon) - \sigma(\bar{\lambda}_0) = O(\varepsilon).$$

Таким образом, решение $y(t, \bar{c}_0, \bar{\lambda}_0, \varepsilon)$, $z(t, \bar{c}_0, \bar{\lambda}_0, \varepsilon)$ удовлетворяет краевым условиям (2) с точностью $O(\varepsilon)$. В силу $\Delta(\bar{\lambda}_0, c, \varepsilon) = \Delta_0(\bar{\lambda}_0, c) + O(\varepsilon) \neq 0$ в достаточно малой окрестности точки $(\bar{c}_0, \bar{\lambda}_0)$ найдется единственная точка $(c(\varepsilon), \lambda(\varepsilon))$, для которой будут выполнены равенства

$$y(\lambda(\varepsilon), \lambda(\varepsilon), c(\varepsilon), \varepsilon) = \alpha(\lambda(\varepsilon)), \quad \frac{1}{\varepsilon} z(\lambda(\varepsilon), \lambda(\varepsilon), c(\varepsilon), \varepsilon) = \sigma(\lambda(\varepsilon)), \quad (22)$$

причем

$$|\lambda(\varepsilon) - \bar{\lambda}_0| \leq K \cdot \varepsilon, \quad |c(\varepsilon) - \bar{c}_0| \leq K \cdot \varepsilon.$$

Теорема 1.. Пусть выполнены условия I – IV. Тогда при малых $\varepsilon > 0$ в достаточно малой окрестности точки $(\bar{c}_0, \bar{\lambda}_0)$ найдется единственная точка $(c(\varepsilon), \lambda(\varepsilon))$ такая, что пара $(y(t, c(\varepsilon), \lambda(\varepsilon), \varepsilon), \lambda(\varepsilon))$ является единственным решением краевой задачи (1)-(2пр).

Из теоремы 1 непосредственно следует, что

$$\lim_{\varepsilon \rightarrow 0} y(t, \lambda(\varepsilon), \varepsilon) = \bar{y}(t, \lambda_0), \quad \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} y'(t, \lambda(\varepsilon), \varepsilon) = \bar{y}'(t, \lambda_0), \quad 0 < t < 1,$$

$$y'(0, \varepsilon) = O\left(\frac{1}{\varepsilon}\right) (\varepsilon \rightarrow 0).$$

Таким образом, задача (1) - (2) обладает явлением начального скачка.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Nurgabyly D.N., Nazhim C.C., Recovery problem for a singularly perturbed differential equation with an initial jump // Bulletin of the Karaganda university, 2020, № 1, pp. 125-129
2. Касымов К.А., Нургабыл Д.Н. Асимптотическое поведение решений линейных сингулярно возмущенных общих разделенных краевых задач, имеющих начальный скачок // Украинский математический журнал. Киев, 2003, Т. 55, №11. - С 1496-1508.
3. Kasymov K.A., Duisebek Nurgabyly. Asymptotic Estimates of Solution of a Singularly Perturbed Boundary Value Problem with an Initial Jump for Linear Differential Equations// Differential Equations, 2004, Vol. 40, No.5, pp. 641-651.
4. D. Nurgabyly, Bekish U.A. Asymptotic estimates of the solution of a singularly perturbed boundary value problem with boundary jumps // Journal of Theoretical and Applied Information Technology. 2017, Vol.95. No 24. pp. 6766-6775

УДК 376.3

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ДЕФЕКТОЛОГОВ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ЗПР

Найманова Н.А. магистр, преподаватель

Жетысуского государственного университета им. И.Жансугурова, г.Талдыкорган

Түзеу жұмыстарының ізгілендіру және демократияландырудың күшейіп келе жатқан тенденцияларын неғұрлым жоғары дәрежеде көрсетеді. Егер білім беріліп, білік қалыптасса, бірақ педагогикалық қызметтің себептері мен қажеттілігі дамымаса, маманды даярлау заманауи талаптарға сәйкес келмейді. Сондықтан шығармашылық педагогты дайындау шарттарының бірі студенттердің кәсіби-педагогикалық бағыттылығын қалыптастыру және дамыту, оны болашақ педагогтың жеке тұлғасына айналдыру болып табылады.

Тірек сөздер: құзыреттілік, әлеуметтік эксклюзия, гуманистік мінез, коррекциялық педагогика.

Подготовка специалиста не может соответствовать современным требованиям, если только даются знания и формируются умения, но при этом не развиваются мотивы и потребности педагогической деятельности. Поэтому одним из условий подготовки творческого педагога выступает формирование и развитие профессионально-педагогической направленности у студентов, превращение ее в ведущий мотив, в черту

личности будущего педагога.

Ключевые слова: компетентность, социальная эксклюзия, гуманистический характер, коррекционная педагогика.

Training of a specialist cannot meet modern requirements, if only knowledge is given and skills are formed, but the motives and needs of pedagogical activity are not developed. Therefore, one of the conditions for training a creative teacher is the formation and development of professional and pedagogical orientation in students, turning it into a leading motive, a personality trait of the future teacher.

Key words: competence, social exclusion, humanistic character, correctional pedagogy

Изменения, происходящие в экономической, политической, социальной, культурной жизни современного Казахстана, отражаются во всех сферах общего образования, специального (корректирующего) и профессионального образования. Государственная политика гарантирует наличие образования для всех членов общества, а также предъявляет требования к обучению в образовательной деятельности[1].

Важность профессиональной подготовки специалиста определяется социально-экономическими, социокультурными изменениями в Республике Казахстан. В связи с этим существует необходимость пересмотра целей и задач обучения. Следует признать, что состояние подготовки специалистов требует изменения угла зрения на задачу подготовки специалистов-дефектологов. В первую очередь, введение таких задач, как обучение профессионального компетентного специалиста, указано в уставных документах Республики Казахстан в сфере образования.

Изучение литературы по этой теме позволило установить, что проблема формирования профессиональной компетентности будущих учителей-дефектологов в логопедии с детьми, которые имеют задержку психического развития в образовании в университете, в настоящее время недостаточно изучена. Сказанное свидетельствует об объективно существующих противоречиях между:

- возрастающими требованиями общества и государства к социализации детей с особыми образовательными потребностями и существующей практикой обучения будущих педагогов-дефектологов, которые не в полной мере гарантируют выполнение этого требования;

- наличием в педагогической науке разработанных методических подходов, к формированию профессиональных компетенций будущих учителей в системе высшего образования и отсутствие сформулированного определения и описанного содержания корректирующей логопедической деятельности учителя-дефектолога, работающего с детьми, которые имеют задержку психического развития;

- спросом в педагогической науке эффективных педагогических технологий формирования профессиональных компетенций будущих педагогов-недостатки в исправительной работе с дошкольниками с ЗПР и недостаточное развитие таких технологий в образовательной практике.

Признание государством ценности социальной и образовательной инклюзии и интеграции лиц с ограниченными возможностями здоровья, отказ от представлений о «необучаемых детях», актуализировало вопросы подготовки специалистов-дефектологов к работе с детьми, имеющими задержку психического развития. Специалист-дефектолог, организующий процесс коррекционно-педагогической помощи, должен владеть профессионально-личностной готовностью, базой которой является профессионально-гуманистическая направленность его личности. По мнению исследователей (Р.О. Агавелян, Н.М. Назарова, Н.А. Строгова, Л.А. Ястребова, И.М. Яковлева и другие[2]), профессионально-гуманистический характер включает осознание ценностей профессиональной деятельности, удовлетворенность ею, целенаправленность в овладении

профессиональным мастерством. Более того, у специалиста – дефектолога, работающего с детьми с задержкой психического развития, должны быть сформированы такие профессионально значимые качества, как толерантность, эмпатия, педагогический оптимизм, ответственность за выбранные приоритеты и за конечный результат.

Н.М. Назарова подчеркивает, что программы образования дефектологов должны быть направлены на углубление и совершенствование профессиональной компетентности и предусматривать выход подготавливаемого специалиста на высокий уровень педагогического мастерства. Дефектолог должен расширять кругозор своих знаний в таких сферах, как психолого-педагогическая диагностика; использование информационных технологий в диагностической, дидактической, коррекционно-развивающей и иных видах профессиональной сферах деятельности. Должно вестись психолого-педагогическое сопровождение обучающихся, воспитанников с комбинированными нарушениями; психолого-педагогическое сопровождение детей с конкретным отклонением в развитии и их семей[3].

Свою профессиональную деятельность каждый специалист начинает со студенчества. Поэтому для подготовки высококвалифицированного специалиста - дефектолога важно сознательное и убежденное отношение выпускника средней школы к выбору своей будущей профессии. Трудности ориентации на профессию дефектолога обусловлены ее относительно малой распространенностью и отсутствием у учащихся представления о характере и особенностях этой работы. Поверхностное представление о будущей профессии приводит к поступлению на психолого - педагогические факультеты, а именно на дефектологическую специальность много случайных людей.

Современный дефектолог должен быть готов к образовательной поддержке ребенка и его семьи в инклюзивном образовании. В связи с этим одним из приоритетов профессионального образования является подготовка квалифицированных специалистов-дефектологов, которые могут с помощью современных методов, упражнений по координации деятельности учащихся, мониторингу эффективности процесса обучения, воспитания, реабилитации и интеграции лиц с ЗПР оказать высококвалифицированную помощь.

Выявлять и внедрять социально-педагогические мероприятия, направленные на обеспечение готовности учащихся к работе с детьми – с особыми образовательными потребностями, особенно с детьми с задержкой психического развития, для преодоления их социальной эксклюзии. Существует необходимость в решении проблемы подготовки специалиста – дефектолога и на научно – систематическом уровне – потребность в устранении противоречий между теорией и практикой.

В настоящее время не только педагогами – дефектологами ведутся работы по инклюзии и интеграции детей с ограниченными возможностями здоровья в школьное сообщество, но педагогами дошкольных учреждений, педагогами начальных классов, для преодоления их личностного самоопределения. Проблема подготовки специалистов имеет двойственный характер: с одной стороны, в научном плане она заключается в разработке методологических основ и концепции профессиональной подготовки дефектологов. С другой стороны, обсуждаемая проблема имеет практическую направленность, которая состоит в разработке стратегии социально – профессиональной подготовки педагогов - дефектологов.

Для осуществления качественной подготовки будущего педагога – дефектолога важно, прежде всего, определить, каким должен быть учитель будущего тысячелетия, какими профессиональными и личностными качествами должен он обладать. Рост количества детей, испытывающих трудности в обучении требует от учителя не только разработки, обновления и совершенствования методической базы, но и дальнейшего развития новых требований, которые предъявляются к организации учебного процесса и подготовки научно-методического обеспечения будущего учителя.

Задачи, которые требуются от педагога – дефектолога – это необходимые профессиональные умения управления коррекционно – воспитательным процессом, осознание важности этого процесса, отбора коррекционно – направленного содержания трудового обучения, творческого использования предоставленной системы знаний.

По мнению Р.Г. Аслаевой [4] профессиональная компетентность является основным показателем квалификации современного специалиста, подготовленный специалист должен не только понимать сущность проблемы, но и уметь решить ее практически в любых нестандартных условиях продуктивным методом. Профессиональная готовность будущего специалиста – дефектолога рассматривается как целостное образование личности, интегрирующее такие компоненты: - стимулирующий, - содержательный, - операционный. Центром профессионально – педагогической подготовки педагога – дефектолога выступает общепедагогическая подготовка, отражающая единство содержательной и операционной структуры профессиональной педагогической деятельности, и тесную связь методологии, теории и практики единого учебно – педагогического процесса.

В настоящее время в структуре высшего образования реализуются три системы подготовки специалистов-дефектологов: моно-уровень (обучение специалиста по определенному виду профессии), многоуровневый (образование на основе базового профессионального образования) и уровень (образование на основе выбора направления, профиля и объема обучения). Стоит отметить, что подготовка специалистов-дефектологов долгое время проходила в условиях моно-уровневой системы.

На сегодняшний день работает многоуровневое образование: первый уровень – 4-летняя подготовка (диплом «бакалавр»), второй уровень – 2-годичный (диплом «Магистр образования») и третий 2-х годичный (диплом «Магистр педагогических наук»). При реализации стандарта третьего поколения обучения специалистов любого профиля предусматривается введение грамотного подхода к образовательному пространству, результатом которого является целевая база компетенции. Понятие «компетентность» включает в себя в качестве компонентов знания, умения, навыки, личностные качества (инициативность, целеустремленность, ответственность, толерантность и т.д.), социальная адаптация (умение работать как самостоятельно, так и в коллективе) и профессиональный опыт. Овладение компетенциями осуществляется как при изучении отдельных дисциплин исследования, циклов, модулей, так и тех дидактических подразделений, которые интегрируются в общие профессиональные и специальные дисциплины. Многоуровневое обучение дефектологов проводится в направлении «Дефектология» (бакалавр, магистратура).

Так, в Жетысуском государственном университете им. И.Жансугурова на факультете Педагогика и психология по специальности «Дефектология» реализуется дисциплина «Логопедическая работа с детьми с задержкой психического развития», «Дошкольная олигофренопедагогика» предполагающая получение студентами более углубленных профессиональных знаний, умений и навыков в области работы с детьми с задержкой психического развития.

Таким образом, для осуществления качественной подготовки будущего специалиста к работе с детьми с ЗПР, наряду с определенными знаниями и умениями, особыми личностными качествами, необходимо формировать и развивать мотивы и потребности в коррекционно – педагогической деятельности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года // <http://www.edu.gov.kz> Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы. – Астана, 2004 год // <http://www.edu.gov.kz> Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан (Проект). –

Астана, 2005 // <http://www.edu.gov.kz>

2. Агавелян, Оганес Карапетович. Современные теоретические и прикладные аспекты специальной психологии и коррекционной педагогики : монография / О. К. Агавелян, Р. О. Агавелян ; Новосиб. инст повышения квалификации и переподготовки работников образования. - Новосибирск : НИП-КиПРО, 2014. - 412 с.

3. Назарова Н.М. Профориентационная работа с абитуриентами дефектологических факультетов (из опыта работы МГПИ им. В.И.Ленина) / Н.М.Назарова // Дефектология. 2005. - № 5. - С. 62-66

4. Аслаева Р.Г. Основы специальной педагогики и психологии: учебное пособие. - Уфа: Мир печати, 2011. - 270 с

УДК 37.013

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ ПЕДАГОГА И ИННОВАЦИИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Нурлыбекова Б. Т.

Казахская школа-интернат имени Д.Рақышева, г.Талдыкорган

E-mail: nurlzbekova2015@mail.ru

В статье представлен краткий обзор изучения профессионального роста педагога в современном образовательном пространстве. Отражены взгляды на компоненты, критерии и факторы профессионального роста и статуса педагога.

Ключевые слова: современное образование, профессиональный рост, статус педагога.

Мақалада заманауи білім беру кеңістіктегі педогогтың кәсіби өсу мәселесінің зерттелуіне қысқаша шолу жасалған. Педагог мәртебесі мен кәсіби өсуінің негізгі өлшемдеріне, факторлары мен мазмұнына көзқарастары сараланды.

Тірек сөздер: қазіргі білім беру саласы, кәсіби өсу, педагог мәртебесі.

The article provides a brief overview of the study of the professional growth of a teacher in the modern educational space. The views on the components, criteria and factors of professional growth and the status of the teacher are reflected.

Key words: modern education, professional growth, teacher status.

В современном образовательном пространстве важнейший показатель качества образования - это насколько учитель подготовлен к своей профессии. Важное место в профессиональном становлении учителя имеет его отношение к новому, в частности, к нововведениям в педагогике. Творчество и тяга к инновациям в учебно-педагогическом процессе – одно из определяющих качеств педагога. Именно поэтому, профессиональные качества учителя – это, прежде всего его личные качества: мировоззрение, патриотизм, убежденность, вдохновение, работоспособность, которыми он ежедневно делится с другими и прежде всего морально-этические воззрения специалиста, его культурный уровень организаторские способности, авторитет среди учеников и коллег, педагогический оптимизм, но прежде всего повышенная требовательность к самому себе.

Особое внимание в стратегических документах Республики Казахстан большой акцент делается на возрастающую роль человеческого капитала и принятия нового подхода к

образованию как средству его формирования. Образование представляет собой одну из высших ценностей для личности и общества, выступая в качестве главной предпосылки их существования и развития. В частности, в Государственной программе развития образования РК на 2011–2020 гг. отмечается, что «для обеспечения высокого качества образования необходимо иметь квалифицированные кадры. Для этого предусматриваются меры по усилению требований к педагогам» [1].

Необходимо культивировать условия для осуществления профессиональной деятельности педагога. В настоящее время одни из ключевых задач — поднятие престижа педагогической профессии и повышение качества преподавания. Умения и навыки учителей напрямую связаны с умениями и навыками учащихся. Навыки, которыми учителя должны владеть лучше всего, включают в себя следующее: надежность, глубокое знание предмета, методов и целей обучения, умение ладить с учащимися и способность поддерживать их интерес к учебе и желание принимать активное участие в этом процессе.

В основе формирования национальной системы образования, в которой находится идея непрерывности и преемственности обучения, требует кардинальных изменений в системе повышения квалификации работников образования. Из чего можно заключить, что качество преподавания учителя часто называют наиболее важным организационным фактором, с которым связана успеваемость учащихся. К сожалению, оно с трудом поддается измерению и мониторингу, так как зависит не только от стабильных и регистрируемых показателей, но и от проявления характера взаимоотношений, которые учитель поддерживает со своими учениками. С другой стороны, квалификация учителя может быть определена в административном плане — это определение основывается на относительно объективных оценках навыков, способностей и знаний, которые признаны как самые важные в сфере профессиональной деятельности.

Важными факторами профессионального роста учителя, это стремление к самосовершенствованию, самообразованию, расширяя творческие возможности формирование творческой индивидуальности. Учителю необходимо знать свои сильные и слабые стороны постоянно формировать в себе внутренний стержень личностного роста является непереносимым условием достижения профессионализма в целом. Особое значение для профессионального роста учителя имеют:

1. Умение работать в режиме проектной деятельности и овладение инновационной технологией в образовательном процессе. Внедрение в практику работы современных педагогических технологий.

2. Повышение уровня информационной культуры и овладение передовыми педагогическими опытами, в поисковой исследовательской работе, ознакомление с деятельностью лучших педагогов для личностного профессионального роста.

3. Изучение философской и психолого-педагогической литературы, быть в тренде, быть актуальным и успешным в своей области. Систематическое изучение законодательных актов государства об образовании, воспитании и обучении, встречи с новаторами, участие в работе методических объединений, это – семинары (научно-методические, обзорно-информационные, рефлексивные, по освещению опыта работы и др.), круглые столы, групповые консультации, мастер-классы и открытые уроки, пресс-конференции, форумы и проведение педагогических чтений, а также активное участие за пределами школы.

4. Тесная взаимосвязь с педагогической прессой, телевидением, радиовещанием и интернетом, быстро реагирующей на все изменения, происходящие в системе педагогического образования и учебно-воспитательном процессе.

Статус педагога и личностно-профессиональный рост, самосовершенствование на протяжении всего периода педагогической деятельности – непереносимое условие успешной деятельности педагога. Самообразованием необходимо постоянно заниматься, культурно просвещаться, повышать творческий потенциал в учебно-воспитательном процессе для достижения оптимального уровня образования, в своей профессиональной сфере. Безусловно, самое главное в этом – личная заинтересованность учителя в самосовершенствовании. Если

педагог стремится к саморазвитию и личностному росту, нацелен на углубленные знания и умения, расширение кругозора, то стадии его личностно-профессионального роста будут выглядеть следующим образом:

Общая схема личностного - профессионального роста учителя, взаимосвязь в обучении и наставничества отображена на рисунке 1.

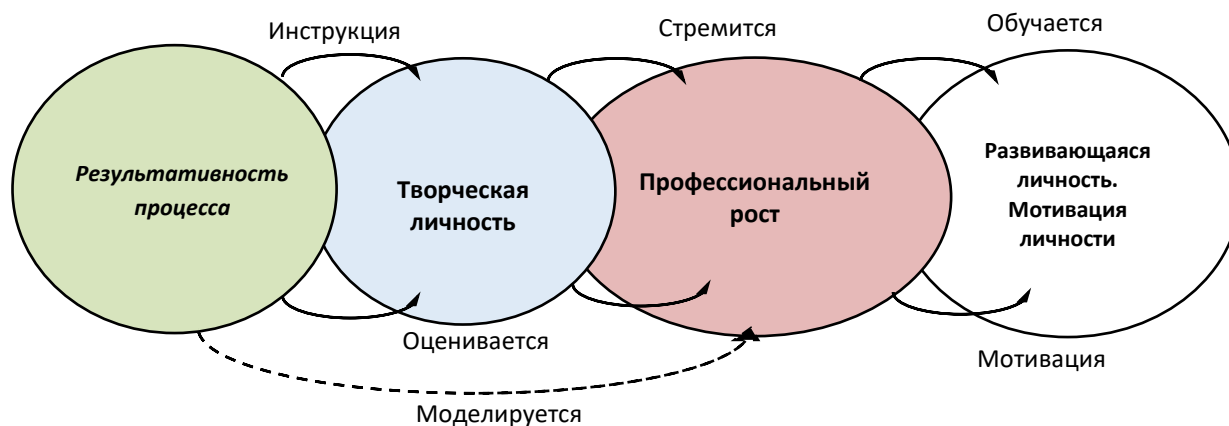

Рисунок 1. Общая схема стадии личностного - профессионального и результативного роста педагога.

Из рисунка 1 видно, что в процессе оценивания профессионального развития и становления педагога без грамотно построенного самообразовательного процесса невозможно. Самообразование является как неотъемлемая часть саморазвития и профессионального роста педагога. Развитие и саморазвитие представляет собой принцип фундаментальности, системности, субъективности профессиональной деятельности в системе образования, которые связаны с выполнением социальных функций педагогом, включающий в себе понимание направленных и закономерных изменений в педагогической профессии.

К новой формации к учителю предъявляются определенные требования: в тенденции учитель должен ясно понимать ценность образования, быть «человеком в культуре», прекрасно знать собственный предмет, методику преподавания предмета, педагогику и психологию, использовать личностно ориентированные педагогические методы и обладать мотивацией к дальнейшему росту и развитию своей личности [2]. Несмотря на разницу углов зрения с точки зрения педагогики, психологии и других областей знаний, для динамичного развития личности в течение всего жизненного пути необходимо определение направлений и целей развития, а также активные взаимодействия с людьми, способными детерминировать и корректировать движение к наивысшей точке личностного и профессионального развития. Таким образом, в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 гг. развитие человеческого капитала рассматривается как один из системообразующих факторов повышения конкурентоспособности образования [1].

По мнению специалиста в области кадрового менеджмента А.Р. Фонарева, в рамках концепции Всеобщего управления качеством, к решению проблем развития человеческого капитала обосновываются, что в сфере человеческих ресурсов в современных условиях происходят радикальные сдвиги по ряду направлений [3]:

1. От закрытого рассмотрения факторов успеха, вакантных мест и отбора специалистов к открытому обсуждению уровня компетентности работников, имеющихся вакансий и путей их заполнения

2. От спланированного карьерного пути к гибкому выбору траектории профессионального развития;

3. От ответственности менеджеров за развитие персонала к ответственности самих работников за собственное профессиональное развитие;

4. От контроля над проблемами работников к созданию возможностей для всестороннего профессионального роста каждого работника;

5. От узкой специализации и ограниченной ответственности за порученную работу к широким профессиональным и должностным компетенциям [4]. Уяснение и восприятие личной ответственности работника (в данном случае педагога) за собственное профессиональное развитие не исключает возможности и необходимости управления данным процессом. Управление профессиональным развитием рассматривается как один из аспектов педагогического менеджмента наряду с управлением персоналом и управлением качеством образования [4;5].

Образование, к которому стремится все прогрессивное человечество, проявляет себя и как ценность личностная, и как ценность общественная, и как ценность государственная.

Реформируясь и изменяясь, образование должно сохранять достижения и основные знания человеческого опыта, социокультурную специфику Республики Казахстан, адекватную общечеловеческим и национальным ценностям. Осознание единства указанных ценностных аксиологических блоков с методологической точки зрения позволяет рассматривать их с позиций диалектического закона единства особенного, единичного и общего.

В связи с этим особую значимость приобретает проблема профессионального развития учителей на курсах повышения профессиональной квалификации. Важным условием, обеспечивающим профессиональный рост педагогов, является их обучение во всех структурных единицах и на всех уровнях системы образования, включающих последовательное развитие системы непрерывного образования педагогических кадров, состоящей из трех этапов: довузовского, базового профессионального и послевузовского в системе повышения квалификации. Изучение мировых тенденций развития образования, анализ обширной научно-педагогической и философской литературы, с учетом происходящей трансформации в общественном сознании позволяют говорить, что главной особенностью текущего века является всеобщее признание важности влияния образования на развитие всего мирового сообщества.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Государственная программа развития образования РК на 2011–2020 гг. // [ЭР]. Режим доступа: zan.kz.
2. Инновационные учебные заведения России / Отв. ред. Э. Никитин. — М.: Новая школа,
3. Фонарев А.Р. Психология личностного становления педагога-профессионала: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук. — М., 2007.
4. Концепция высшего педагогического образования РК. // [ЭР]. Режим доступа: zan.kz
5. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан // [ЭР]. Режим доступа: adilet.zan.kz.

УДК 378

ОБУЧЕНИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ ПОДГОТОВКИ РЕШЕНИЮ ПРИКЛАДНЫХ ФИЗИЧЕСКИХ ЗАДАЧ

Жайлаубаева Н.Н. м.п.н.

Жетысуский государственный университет им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган.

E-mail: 4workn@mail.ru

В статье излагается физическая задача, встречающиеся в содержании обучения студентов вузов прикладной математике. Обучения студентов математического

профиля предполагает эффективное использование междисциплинарных связей в вузе, которые будут способствовать формированию к будущей профессиональной деятельности и акцентировать их внимание на прикладные вопросы в естественно-научных и специальных дисциплин.

Ключевые слова: прикладная математика, образования, прикладная задача, обучение, студент.

Мақалада студенттерге қолданбалы математиканы оқыту мазмұнында кездесетін физикалық есептердің шығарылуы сипатталған. Математикалық бағыттағы студенттерге сабақ беру болашақтағы кәсіби қалыптасуына ықпал ететін және олардың назарын жаратылыстану ғылымдары мен арнайы пәндердегі қолданбалы мәселелерге аударатын жогары оқу орнында пәнаралық байланысты тиімді пайдалануды көздейді.

Тірек сөздер: қолданбалы математика, білім, қолданбалы есеп, оқыту, студент.

The article describes the physical problem encountered in the content of teaching university students applied mathematics. Teaching students of a mathematical profile involves the effective use of interdisciplinary ties at the university, which will contribute to the formation of future professional activities and focus their attention on applied issues in the natural sciences and special disciplines.

Key words: applied mathematics, education, applied problem, training, student.

В контексте обновления содержания среднего образования изучение прикладных вопросов является важнейшей составной частью профессиональной подготовки будущих учителей математики. Задачи, возникающие в механике, электротехнике, термодинамике, теории механизмов и машин и ряде других дисциплин лежат в основе большинства исследований технического направления.

Усиление прикладной направленности обучения студентов математического профиля предполагает эффективное использование междисциплинарных связей в вузе, которые будут способствовать формированию положительной мотивации студентов к будущей профессиональной деятельности и акцентировать их внимание на прикладные вопросы в естественно-научных и специальных дисциплин [1-21с].

В природе и технике нередко случаи, когда масса тел изменяется с течением времени за счет потери или приобретения вещества. Для примера, рассмотрим движения тела переменной массы на простейшем примере движения ракеты. Здесь следует рассматривать ракету как достаточно малое тело, положение центра масс которого не изменяется по мере сгорания топлива. В этом случае ее можно считать материальной точкой переменной массы, положение которой совпадает с центром масс. Будем считать, что вылетающая из ракеты частица газа массой взаимодействует с ракетой только в момент отделения. Примем также, что изменение массы ракеты происходит непрерывно, без скачков, т.е. существует производная массы по времени - $\frac{dm}{dt}$, которая характеризует быстроту изменения массы.

Пусть в момент времени t ракета с топливом имеет массу m , v —скорость ракеты относительно неподвижной точки системы отсчета (Земли), $p = mv$ —импульс ракеты. За время dt от ракеты отделяется некоторая масса dm газа, скорость которой относительно ракеты u (скорость газа). Относительно выбранной нами неподвижной системы отсчета ее скорость будет $u + v$, а импульс $p = dm(v + u)$. Масса ракеты станет $m - dm$, скорость $v + dv$, а импульс $p = (m - dm)(v + dv)$.

В общем случае на ракету будут действовать внешние силы, в числе которых силы гравитационного притяжения Земли, Солнца и планет, а также сила сопротивления среды, в которой она движется. В соответствии с основным законом динамики изменение импульса системы (ракета–выбрасываемые газы) равно импульсу результирующей

внешних сил $dp = Fdt$ или

$$(m + dm)(v + dv) + dm(u + v) - mv = Fdt$$

Раскрыв скобки и, пренебрегая произведением $dm dv$ Место для уравнения. как бесконечно малой величиной высшего порядка, получим:

$$mdv + dm u = Fdt$$

Разделив последнее соотношение на dt , получим уравнение

$$m \frac{dv}{dt} = F - u \frac{dm}{dt}$$

Это уравнение динамики тела переменной массы впервые было получено профессором Петербургского политехнического института И.В. Мещерским и носит его имя [2-157с].

Сравнивая полученное уравнение со вторым законом Ньютона, отметим, что левая часть представляет собой произведение массы и ускорения ракеты. Следовательно, справа должна стоять сумма сил, которые действуют на ракету. Отсюда приходим к выводу, что второе слагаемое в правой части также выражает силу. Для выяснения ее природы рассмотрим случай, когда внешние силы отсутствуют ($F=0$), т.е. система ракета-выбрасываемые газы является замкнутой. На основе закона сохранения импульса можно утверждать, что суммарный импульс системы остается неизменным. В этом случае получаем соотношение $mdv = -dm u$, на основе которого можно сделать вывод о том, что ракета получает такое же приращение импульса, как и выбрасываемые газы, только в противоположном направлении. Причиной изменения импульсов отдельных частей замкнутой системы могут быть только внутренние силы, действующие между ними. Таким образом, на ракету со стороны газов действует сила

$$F = -u \frac{dm}{dt}$$

Эта сила называется реактивной. Она прямо пропорциональна скорости изменения массы тела dm/dt и относительной скорости отделяемых частиц u и направлена в сторону, противоположную вектору u . Величину $\mu = dm/dt$ называют расходом газа или жидкости [3].

Использование реактивной силы лежит в основе работы реактивных двигателей, которые делятся на два основных класса: ракетные и воздушно-реактивные. Единственным двигателем, который обеспечивает управляемое движение аппарата в космическом пространстве, является ракетный. Значительную часть корпуса ракеты занимают горючее и окислитель. Реактивная сила возникает в результате вытекания продуктов сгорания через отверстие (сопло), которое сужается для увеличения скорости вытекания u . В ракетах используется как жидкое, так и твердое топливо, содержащее в себе горючее и окислитель.

Воздушно-реактивные двигатели работают по принципу одновременного присоединения и отделения частиц. Двигатели этого типа делятся на турбореактивные и прямоточные. В носовой части турбореактивного двигателя размещен компрессор, засасывающий и сжимающий воздух, который затем поступает в камеру сгорания и служит окислителем для жидкого горючего, подаваемого с помощью форсунок. Продукты сгорания, проходя через сопло, вращают турбину, которая приводит в действие компрессор. Прямоточный двигатель не имеет компрессора и газовой турбины. Воздух засасывается исключительно благодаря движению самолета. Этот двигатель, в отличие от

турбореактивного, не создает тяги, когда самолет неподвижный, и может использоваться на сверхзвуковых самолетах в сочетании с двигателями других типов. Применим уравнение Мещерского к частному случаю движения ракеты, когда на нее не действуют внешние силы. Движение ракеты происходит под действием только реактивной силы. Направим ось X по оси ракеты, совместив ее с направлением полета. В проекции на эту ось уравнение Мещерского примет вид:

$$m \frac{dv}{dt} = -u \frac{dm}{dt}$$

Это обыкновенное дифференциальное уравнение с разделяющимися переменными. Разделяя переменные, получим

$$dv = \frac{u dm}{m}$$

$$m|_{t=0} = m_0, v|_{v=0} = v_0$$

Здесь v – скорость, v_0 – начальная скорость, m – масса топлива, m_0 – начальная масса топлива.

Для нахождения скорости ракеты через время t после начала движения проинтегрируем это выражение, учитывая, что за время t скорость увеличивается от 0 до v , а масса уменьшается от m_0 до m :

$$\int_0^v dx = -u \int_{m_0}^m \frac{dy}{y}$$

Отсюда получаем формулу для расчета конечной скорости ракеты

$$v = u \ln\left(\frac{m_0}{m}\right)$$

Эта формула была получена в 1903 г. К.Э. Циолковским и носит его имя. Из нее следует, что конечная скорость, приобретаемая ракетой при отсутствии внешних сил, не зависит от закона изменения массы и ограничена только отношением начальной и конечной масс ракеты. Полученная формула позволяет оценить максимальную скорость, которую может развить ракета, если предположить, что внешние силы не действуют. Предельная относительная скорость истечения газов через сопло u определяется химическим составом и температурой сгорания топлива и обычно не превосходит 3–4 км/с. Максимальное значение отношения масс $\frac{m_0}{m}$ ограничено прочностью конструкции, и для современных материалов ее можно принять ≈ 10 . Тогда предельная скорость простейшей одноступенчатой ракеты не превысит 7 км/с, что меньше первой космической скорости [4-639 с].

Таким образом, наиболее характерными особенностями математической подготовки студентов в современных условиях являются: усиление ее прикладной и профессиональной направленности, формирование профессионально-математической компетентности студентов как ключевой составляющей, обучение их навыкам математического моделирования. Все это реализуется с учетом использования новых инновационных технологий в образовательном процессе, что позволяет повысить качество знаний будущих учителей математики по прикладным наукам.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бурилова, С.В. Межпредметная интеграция в учебном процессе технического вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Бурилова, Светлана Юрьевна. – Новосибирск, 2001 – 21 с.

2. Бирюков Ю.В. <http://readings.gmik.ru/lecture/2006-K-E-SIOLKOVSKIY-I-PRINTSIP-STUPENCHATOSTI-OSUSCHESTVLENIYA-KOSMICHESKIH-POLETOV>. ГМИК им. К.Э. Циолковского. Секция “Исследование научного творчества К.Э. Циолковского”, 2006- 157с.
3. <https://phys.bspu.by/static/um/phys>
4. Боголюбов А. Н. Математики. Механики. Биографический справочник. – Киев: Наукова думка, 1983. — 639 с.

ӘОЖ 37.012

ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЗЕРТТЕУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ РОЛІ

Нұрлыбек А.Н. магистрант, **Қағазбаева Ә.К.** п.ғ.д., профессор
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе қ.

E-mail: aikokem.n@mail.ru, aspet-k@mail.ru

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін әлемдік кеңістікке енгізудің негізінде адами капиталды дамыту мәселесі жатыр. Осыған байланысты педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үдерісінде өзгерістер туындап, соған байланысты білім берудің мазмұны жаңартылуда. Жаңа мазмұнды игертудің бірден-бір тиімді жолы оқушыларды зерттеу іс-әрекетіне баулу болып табылады. Тұлғаның зерттеу қабілеті оның жеке психологиялық ерекшелігі ретінде, зерттеу қызметін нәтижелі жүзеге асырудың субъективті шарты болып табылады. Жаңа білімді игеру қабілеттілігімен түсіндірілетін зерттеу әрекеті белгісізді іздеу арқылы танымдық әрекетпен байланыстырылады. Зерттеу іс-әрекетін табысты жүзеге асыруда педагогикалық-психологиялық талаптарды орындау маңызды. Олай болса, пәндік білімді зерттеп оқыту технологиясын дайындау өзекті мәселе болып табылады. Білім алушыларды зерттеуге үйретуде зерттеу іскерліктері мен дағдыларын дамыту қарастырылады.

Тірек сөздер: білім, оқыту, зерттеу, зерттеу әрекеті, зерттеу тәртібі, зерттеу қабілеті, ойлау түрлері, технология, рефлексия, уәждеу, болжам.

В Республике Казахстан на основе внедрения системы образования в мировое пространство лежит вопрос развития человеческого капитала. В связи с этим возникают изменения в теории педагогики и учебно-воспитательном процессе, в связи с чем обновляется содержание образования. Одним из эффективных способов освоения нового содержания является приобщение учащихся к исследовательской деятельности. Исследовательская способность личности является субъективным условием эффективного осуществления исследовательской деятельности, как его индивидуальная психологическая особенность. Исследовательская деятельность, объясняемая способностью овладеть новыми знаниями, связывается с познавательной деятельностью путем поиска своего признака. При успешной реализации исследовательской деятельности важно выполнять педагогико- психологические требования. Таким образом, изучение предметных знаний и разработка технологии обучения является актуальной проблемой. При обучении обучающихся исследованию предусматривается развитие исследовательских умений и навыков.

Ключевые слова: образование, обучение, исследование, исследовательская деятельность, исследовательское поведение, исследовательские способности, виды мышления, технология, рефлексия, мотивация, гипотеза.

In the Republic of Kazakhstan, the issue of human capital development based on the introduction of the education system into the world space. In this regard, there are changes in the

theory of pedagogy and the educational process, in connection with the content of education which is updated. One of the most effective ways to learn new content is to involve students in research activities. The research ability of a personality is a subjective condition for the effective implementation of research activities, as its individual psychological feature. Research activity, explained by the ability to acquire new knowledge, it is associated with cognitive activity by searching for its characteristic. In the successful implementation of research activities, it is important to meet the pedagogical and psychological requirements. Thus, the study of subject knowledge and the development of training technology is an urgent problem. When teaching students to research, the development of research abilities is envisaged.

Key words: education, training, research, research activity, research behavior, research abilities, types of thinking, technology, reflection, motivation, hypothesis.

Әлемдік білім беру кеңістігіне ұмтылуда педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үдерісіндегі өзгерістерге байланысты білім берудің мазмұны жаңартылды. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында оқушыларға жаңаша білім берудің үдерісін қалыптастыруда мұғалімнің алдындағы міндеті: оқушының өз бетімен білім алуға құлшынысын арттыру, оларды білім, білік, дағдымен қамтамасыз ету, жеке шығармашылық қабілеттерінің дамуына жағдай жасау болып саналады. Бұл міндет оқушының бойында зерттеу қабілеті мен дағдыларын қалыптастыруға, танымдық қызығушылығын арттыруға жағдай жасайды.

«Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының Педагогикалық шеберлік орталығы педагогтердің кәсіби дамуын арттыру мақсатында жасалынған

«Тәжірибедегі рефлексия» атты білім беру бағдарламасының [1, 74б.] басты мақсаттарының бірі: мектеп мұғалімдерінің, оқушылардың шығармашылық, зерттеп оқыту дағдыларын, логикалық және сын тұрғысын ойлауын дамытатын технологиялар мен әдістемелерді игеруі басты негіз деп саналып, оны жүзеге асыру барысында оқыту мен оқу әдістемесін жетілдіру мақсатында зерттеу әдісін қолдану қажеттігін мойындап отыр.

Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайында [2, 38б.] проблемаларды шешу дағдылары, сыни ойлау, креативтілік, эмоционалдық интеллект басты қасиеттер болғандықтан, қазіргі білім беру жүйесі белсенді, шығармашыл, сыни, талдамалық тұрғыда ойлай алатын, проблемаларды шешуге, өзгерістерге тез бейімделуге, жаңаны құруға қабілетті, зерттеу ізденісінде жүрген адамдарды дайындауды қажет етеді.

Оқыту процесі мен оқыту технологиясы бір-бірімен тығыз байланыста. Себебі, оқыту процесінің мәселелер жүйесі оқытудың және тәрбиелеудің мақсаты мен мазмұнын қамтитын болса, оқыту технологиясы оқыту мен тәрбиелеуді жүзеге асырудың мазмұнды әдістерін, құралдарын, стратегияларын қарастырады.

Оқыту процесінде оқушының бойында танымдық әрекетті қалыптастыруда қабылдаушылық және өзгертушілік қабілеті орын алады. Соның ішінде танымдық өзгертушілік қабілеті оқушының өз бетімен шығармашылық жаңа іс-әрекет тәсілдерін игеруге дайындығын мақсат ететін, оларда жаңа өзгерістер мен білімдерді, зерттеу қызметі нәтижелерін алуға деген маңызды қажеттілікті үйрететін зерттеп оқыту әдісі арқылы жүзеге асырылады.

Зерттеп оқыту – шектелмейтін танымдық үдеріс яғни, онда зерттеу объектісі бар және оның танымын шектейтін нақты шекаралар жоқ. Зерттеп оқыту қызметін іске асыруда зерттеу қабілеті мен зерттеу әрекетінің орны ерекше.

Оқушы зерттеу қабілеті арқылы: ізденіс белсенділігі, дивергентті және конвергентті ойлау деңгейін көтерсе, зерттеу әрекетінің негізінде зерттеу нысаны бойынша болжам жасап, жұмыстың бағдарын анықтай білу іскерлігін қалыптастыруда жаңа ақпаратқа, жаңа әсерлер мен білімдерге, ізденістің жаңа нәтижелеріне деген маңызды қажеттілікке қол жеткізеді. Бұл қажеттілік оқыту үдерісінде зерттеп оқыту технологиясының дамуында оқушының жай орындаушы ғана емес, өзінің психикалық функциясының жағдайында

өзекті даму аймағынан жақын даму аймағына өте алатын анық, шығармашыл, ізденушілік қабілеті жоғары тұлға екендігін көрсетеді.

Зерттеу қабілеті тұлғаның жеке психологиялық ерекшелігі ретінде, зерттеу қызметін нәтижелі жүзеге асырудың субъективті шарты болып табылады. Зерттеу қызметінің әдістері мен тәсілдерін игерудің терендігімен өлшенетін зерттеу қабілеті: ізденіс белсенділігі, дивергентті ойлау, конвергентті ойлаудан тұрады. Зерттеу тәртібінің алғашқы көзі, басты қозғаушысы болатын іздеу белсенділігі зерттеу қабілетінің уәжік құраушыларын сипаттайды [3, 646.].

Іздеу белсенділігі дегеніміз биологиялық тұрғыдан алдын-ала анықталған ізденіске деген талпыныстың ортадағы фактордың өзара әсер етуімен дамытын белсенді әрекет. Танымдық процесті дамытуда маңызды қызметті атқаратын зерттеу әрекетін А.Н. Поддьяков сырттай қоршаған ортадан жаңа мәліметтер іздестіру мен оларды табуға бағытталған әрекет деп анықтаған болса [4, 85-91б.], И.П. Павловтың көзқарасы бойынша «бұл не?» деген

сұраққа туындайтын рефлекс болып табылады. Тиімділігі жағынан зерттеу позициясының қаншалықты дамығандығымен өлшенетін зерттеу әрекетінің қажетті құраушылары: уәждеудің жоғары деңгейі, қызығушылық, эмоционалды берілу.

Мәселені анықтау кезеңінде, шешудің ықтимал нұсқаларын іздеу кезеңінде де орын алатын дивергентті ойлау сипаттамалары өнімділігі, бірегейлігі, ойлау икемділігі, идеяларды әзірлеу қабілеті жағынан зерттеу қызметін жоғары деңгейде жүзеге асырудың міндетті шарты.

Конвергентті ойлау талдау және синтездеу қабілеті арқылы логикалық алгоритмдер негізінде мәселені шешу қабілетімен тығыз байланысты. Зерттеу объектісін табысты әзірлеу мен жетілдірудің, табылған ақпарат пен рефлексияны бағалаудың маңызы болған конвергентті ойлау жағдайды талдау және бағалау, пайымдаулар мен ой-қорытулар әзірлеу кезеңдерінде көрініс табады.

Оқыту процесінде зерттеу әрекетін табысты жүзеге асыруда білім беруші мен білім алушының арасында үздіксіз байланыс болуы шарт. Оқушының танымында қызығушылықты тудыру арқылы зерттеу әрекетіне деген құзіреттілікті қалыптастырып, олардың жіберген кемшіл тұстарын көрсетпей керісінше, зерттеу кезінде өз қателігін өзі табуға бағыттау және оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен өзін-өзі жетілдіруге жағдай жасау арқылы кеңес беріп, уәждеп, бағалап, көмекші-бағыттаушы қызметін атқаратын білім берушінің бойында нәтижеге қол жеткізу мақсатында арнайы педагогикалық ерекше қабілет пен іскерліктің болуы зерттеу жұмысын жемісті етудің қажетті шарты болса, білім алушының зерттеу барысында проблеманы таңдау арқылы өзіне жауапкершілікті бекітіп, сәтсіздіктің болуына байланысты әрекеттің күтпеген салдарына объективті және субъективті талдау жасауы және өзгерістер мен толықтырулар енгізіп, өз жұмысын сыни тұрғыдан қарап, білімін бағалауы жеткілікті шарты болып саналады.

Дегенмен, егер оқыту процесінде білім алушыны зерттеулік ізденісті қалай жүргізуге болатынын арнайы үйретпесек, зерттеу қабілетін дамытпасақ ол өзідінен қалыптасады деп айту қиын.

Сонымен, білім алушыларды зерттеуге үйрету оларда келесідей жалпы зерттеу іскерліктері мен дағдыларын дамытуды көздейді:

- ✓ мәселені және зерттеу бағыттарын анықтау;
- ✓ зерттеу тақырыбын таңдап, міндетін анықтау;
- ✓ болжам жасау ;
- ✓ зерттеу әдістерін анықтау;
- ✓ зерттеу жүргізу (мәліметтер жинақтау мен оларды өңдеу, бақылау жасау, эксперимент жүргізу);
- ✓ алынған материалдарға талдау жасау және жалпылау (алынған материалдарды құрылымдау, белгілі логикалық ережелер мен тәсілдерді қолдану);

✓ қорытындылау (негізгі ұғымдарды анықтау, зерттеу нәтижелері бойынша мәлімет дайындап есеп беру);

✓ көпшілік алдында жариялау (зерттеу нәтижелерін қорғау, сұрақтарға жауап беру);

✓ жұмыс нәтижелерін қорытындылау, рефлексия.

Жаңа білімді игеру қабілеттілігімен түсіндірілетін зерттеу әрекеті белгісізді іздеу арқылы танымдық әрекетпен байланыстырылады. Осыған байланысты, қазіргі күнде оқушылардың зерттеу біліктілігін қарқынды дамытуды көздейтін, өз зерттеу жұмыстарында ой-тұжырымдарын айтқан ғалым-әдіскерлер: Қ.Б. Жарықбаев, А.Е. Әбілқасымова, Ж.И. Икрамов, В.А. Далингер және т.б. Соның ішінде, оқыту үдерісіндегі педагогикалық-психологиялық шеберлік жағынан зерттеп оқытуды танымдық көзқараспен ұштастырған әдіскер Р.С. Омарова болса, жалпы математика пәнін оқыту үдерісінде оқушыларды зерттеп оқытуға баулу қажеттілігін жоғары деңгейге көтеруді меңзеп, осы салада бірқатар жұмыстарды атқарып жүрген отандық ғалым-әдіскерлер: Ә.К. Қағазбаева, И.Б. Бекбоев, А.Е. Әбілқасымова, Е.Ж. Смағұлов, Д. Рахымбек, М. Есмұхан және т.б.

Бұл ғалымдардың еңбектерінде математика пәнін оқыту барысында оқушыларды жаңа білім алуға бағыттайтын, ақыл-ой қызметінің шарықтауына әсер ететін зерттеу қызметін ілгерілету үшін оқушылардың өз бетімен жұмыс жасау қабілеттіліктері және танымдық қызығушылығының қалыптасуына көбірек көңіл бөліп, мұғалімнің тарапынан таңдалынып алынған есептерді өздері орындауға итермелеу; зерттеуге үйрету; болжам жасау арқылы кері байланыс орнату; олардың жеке қызығушылықтары мен шығармашылық қасиеттерін тоғыстыра отырып, ізденушілік белсенділігін продуктивті етіп жасай білуді жекелеген сыныптарға емес, жалпылама тұрғыда пайымдау жасайды. Осы мәселеде арнайы сыныптар бойынша немесе математика пәнінің жеке салалары бойынша жасалынған зерттеу жұмыстарының саны айтарлықтай көп емес. Мысалы, Б.Д. Дыбыспаевтың «Цилиндрді тең шамалы бөліктерге бөлетін қималар ауданын зерттеу», «Особенности руководства научными проектами школьников по геометрии» еңбектері, Р.И. Кадырбаеваның [5] еңбегінде Р.Г. Хазанкиннің әдістемесі бойынша есептерді шешуде мақсатты бағдарланған технологияны пайдаланып, оқушылардың математикаға қызығушылығын зерттеу әрекеті арқылы арттыруды және танымдық қызметті, логикалық ойлауды дамытуды көздейді.

Қазіргі кездегі зерттеу қызметін танымдық ізденімпаздық қабілеттілікті қалыптастыру тұрғысынан Л.В. Занков, Т.И. Шамова, А.Е. Әбілқасымова және т.б. ғалымдардың саралауынша, ізденіс белсенділігінің жоғары деңгейіне - оқушылардың танымдық есептерді анықтауы; зерттеу әрекетін ойша бекітіп, оны өзгенің көмегінсіз ұйымдастыра алуы жатқызылады.

Зерттеу іс-әрекетін табысты жүзеге асыра алатын оқушыны әзірлеуде төмендегідей педагогикалық-психологиялық талаптарды ескеру қажеттігін ұсынамыз:

➤ алдағы қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін оның тәжірибелік және зерттеушілік даярлықтарының байланыс табуы және соған ынталы болуы қажет;

➤ оқушыда ізденімпаздық, зерттеуге қызығушылық, сыни көзқарас, шығармашылық, байқағыштық секілді қасиеттер қалыптастырылуы тиіс;

➤ тиімді ізденіс әдіс-тәсілдерін таңдауды, өз бетімен зерттеу мәселесін табуды, бастапқы ақпаратты алынған нәтижемен салыстыра отырып болжау жасауды, бағалауды, қосымша әдебиеттерді қолдану арқылы жаңа міндеттерді қоюды білуі қажет.

Қорытындылай келе, зерттеп оқыту әдісі – оқушыларды айналадағы құбылыстарды бақылап, ондағы заңдылықтарды тануға, өздігінен қорытынды жасай білуге үйретуде зерттеу элементін қолдану арқылы оқытудың бір тәсілі. Ол оқушының белсенділігін, қызығушылығын қалыптастырып, оның ойын дамытуға, өздігінен ізденуге бағытталады. Бұл дегеніміз зерттеу белсенділігін дамытуда жалпы білім беретін мектептердің оқыту үдерісінде мұғалімнің тарапынан таңдалынатын есептердің белгілі-бір шекарамен шектеліп қалмауы, оқушылардың танымдық қызығушылықтарын арттыратын тапсырмаларды

көбейтуді, оларды зерттеу іс-әрекетіне үйретуді, қойылған мәселені көре білуді және орнымен қолдануды, болжам жасай алууды қажет етеді.

Зерттеп оқыту технологиясының тиімділігі: оқушының өз бетінше жұмыс істеудің әрқилы түрлеріне негізделген, проблемалық тұрғыда қолға алған материалды зерттеу негіздеріне және оқушының шығармашылық, практикалық жұмыстарына бағытталған оқыту тәсілдерін қолдануға; оның еркін сөйлеуіне өзгелермен пікір таластыруға, салыстыруға, өз ойының ақиқат екендігін дәлелдеп көрсетуіне, талдауға, ойын нақтылап тұжырым жасауына ықпалын тигізу.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. «Тәжірибедегі рефлексия» жалпы білім беретін мектептердегі педагогика кадрларының кәсіби дамуы: Әдістемелік құрал.- Астана: НЗМ ПШО, 2017 ж.- 74 бет.
2. Назарбаевтың Н.Ә. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы, 10 қаңтар 2018 ж.- 38 бет.
3. Технология исследовательского обучения в старших классах 12- летней школы. Методическое пособие. Астана, 2007.- 64с.
4. Поддьяков А.Н. Методологические основы изучения и развития исследовательской деятельности //Школ. технол. - 2006.-№3. - С.85-91.
5. Кадырбаева Р.И. Педагогические науки /3. Современные методы преподавания.-2012.

УДК 51

О ЧЕТЫРЕХ ЗАДАЧАХ СВОБОДНЫХ РЕШЕТКАХ РАНГА 3

Омаров Ж.А., Тойбазаров Д.Б., Гаврилова Е.Н., Ескендиоров К.Б.

Жетысуский государственный университет им.И.Жансугурова, г.Талдыкорган

sa.omarov@gmail.com, ketrin_301290@mail.ru

В данной работе рассматриваются свободные дистрибутивная решетка $F_D(3)$ ранга 3 модулярная решетка $F_M(3)$ ранга 3. Доказано, что решетка $F_D(3)$ изоморфно вложена в 64-элементную решетку σ_2^6 , а решетка $F_M(3)$ в 90-элементную решетку декартова произведения $F_D(3) \times M_3$, где $\sigma_2^6 = \sigma_2 \times \sigma_2 \times \dots \times \sigma_2$ и M_3 -пяти элементная модулярная решетка.

Ключевые слова: решетка, дистрибутивность, свободная решетка ранга 3, изоморфизм, модулярность, декартово произведение.

Бұл мақалада 3 рангілі $F_D(3)$ еркін дистрибутивтік торы мен 3 рангілі $F_M(3)$ еркін модулярлық торы қарастырылған. $F_D(3)$ торының 64-элементті σ_2^6 торына, ал $F_M(3)$ торының 90-элементті $F_D(3) \times M_3$ декарттық көбейтіндісі торына изоморфтылығы дәлелдеген. Осындағы $\sigma_2^6 = \sigma_2 \times \sigma_2 \times \dots \times \sigma_2$ және M_3 – бес элементті модулярлық тор.

Тірек сөздер: тор, дистрибутивтік, 3 рангілі тор, изоморфтылық, модулярлық, декарттық көбейтінді.

In this paper, we consider the free distributive grid $F_D(3)$ of rank 3 and the modular grid $F_M(3)$ of rank 3. It is proved that the $F_D(3)$ lattice is isomorphic to the 64-element lattice σ_2^6 , and the $F_M(3)$ lattice to the 90-element lattice of the Cartesian product $F_D(3) \times M_3$, where $\sigma_2^6 = \sigma_2 \times \sigma_2 \times \dots \times \sigma_2$ and M_3 is a five-element modular lattice.

Keywords: lattice, distributivity, rank 3 free lattice, isomorphism, modularity, Cartesian product.

1 Необходимые определения и основные понятия

Определение 1.1. Частично упорядоченное множество $\langle P, p \rangle$ состоит из непустого множества P и бинарного отношения p на нем, обладающего следующими свойствами:

Для любых $a, b, c \in P$ имеют место

(P1) Рефлексивность: apa ;

(P2) Антисимметричность: из apb и bpa следует $a = b$;

(P3) Транзитивность: из apb и bpc следует apc ;

Определение 1.2. Частично упорядоченное множество $\langle L, \leq \rangle$ называется решеткой, если для всех $a, b \in L$ существует $\sup \{a, b\}$ и $\inf \{a, b\}$.

Другими словами, теория решеток выделяет для подробного исследования специальный вид частично упорядоченного множества.

Пример 1.3. Пусть $P_1 = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10\}$ и p_1 -отношение делимости $\div$. Тогда частично упорядоченное множество $\langle P_1 ; \div \rangle$ изображается как на Рисунке 1.

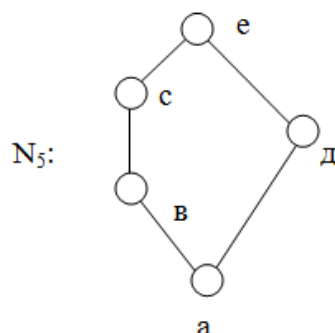

Рисунок 1 – Частично упорядоченное множество $\langle P_1 ; \div \rangle$

Пример 1.4. Пусть $P_2 = \{1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 15, 30\}$, а p_2 есть отношение деления. Диаграмма решетки $\langle P_2 ; \div \rangle$ изображена на Рисунке 2.

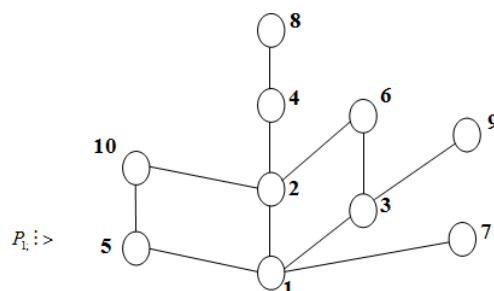

Рисунок 1 – 10-ти элементная частично упорядоченное множество $\langle P_2 ; \div \rangle$

Самые общие решетки будут называться свободными. Так как мы можем интересоваться, например, самой общей дистрибутивной решеткой, порожденной элементами a, b, c и удовлетворяющей соотношению $b < a$, то по-видимому, желательно определить решетку свободную относительно некоторого класса K решеток.

Определение 1.5. Пусть $p_i = q_i$ ($i \in I$)-тождества. Класс K всех решеток, удовлетворяющих всем тождествам $p_i = q_i$ ($i \in I$) называется многообразием (или эквивалентным классом) решеток. Многообразие тривиально, если оно содержит только одноэлементные решетки.

Класс L всех решеток, класс D всех дистрибутивных решеток и M всех модулярных решеток является примерами многообразий решеток.

Определение 1.6. Пусть P – Частично упорядоченное множество и K -некоторое

многообразие решеток. Решетка $F_K(P)$ называется свободной решеткой в многообразии K , порожденной частично упорядоченным множеством P , если выполнены следующие условия:

- (1) $F_K(P) \in K$;
 (2) $P \subseteq F_K(P)$ и для любых $a, b, c \in P$
 $\inf \{a, b\} = c$ в P ($\sup \{a, b\} = c$ в P) тогда и только тогда, когда $a \wedge b = c$ в $F_K(P)$
 (соответственно $a \vee b = c$ в $F_K(P)$);
 (3) Пусть $L \in K$ и $\varphi : P \rightarrow L$ – изотонное отображение, такое что если $a, b, c \in P$ и $\inf \{a, b\} = c$ в P ($\sup \{a, b\} = c$ в P), то $a\varphi \wedge b\varphi = c\varphi$ в L (соответственно $a\varphi \vee b\varphi = c\varphi$ в L). Тогда отображения φ можно продолжить до (решеточного) гомоморфизма $\psi : F_K(P) \rightarrow L$, т.е. такого гомоморфизма, что $a\varphi = a\psi$ для всех $a \in P$.

Решетку $F_K(P)$ будем называть также K -свободной решеткой называемой частично упорядоченным множеством P .

Определение 1.7. Отображение $\varphi : P \rightarrow P_1$ называется изотонным (его также называют) монотонным либо сохраняющим порядок отображением частично упорядоченного множества P_0 в частично упорядоченного множества P_1 , если $a \leq b$ в P_0 влечет за собой $a\varphi \leq b\varphi$ в P_1 .

Определение 1.8. Гомоморфизм φ из решетки L_0 в решетку L_1 – это отображение из L_0 в L_1 удовлетворяющие условиям:

$$(a \wedge b)\varphi = a\varphi \wedge b\varphi,$$

$$(a \vee b)\varphi = a\varphi \vee b\varphi$$

Для всех $a, b \in L_0$.

Определение 1.9. Взаимно однозначный гомоморфизм называется изоморфизмом.

Определение 1.10. Подрешетка $Z_1 = \langle L_1; \wedge, \vee \rangle$ решетки $Z = \langle L; \wedge, \vee \rangle$ определяется как непустое подмножество L_1 множества L обладающее тем свойством, что $a, b \in L_1$ влечет за собой $a \wedge b, a \vee b \in L_1$ ($\wedge, \vee$ берется в Z), и операции $\wedge$ и $\vee$ на L_1 являются ограничениями операций $\wedge$ и $\vee$ решетки Z .

Проще говоря, мы берем непустое подмножество L_1 в L , замкнутое относительно операции $\wedge$ и $\vee$. Оно будет решеткой относительно этих операций: это и есть подрешетка решетки Z .

Определение 1.11. Пусть L и K – решетки, образует множество $L \times K$ всех упорядоченных пар $\langle a, b \rangle$, где $a \in L, b \in K$. Определим решеточные операции $\wedge$ и $\vee$ на $L \times K$ “покомпонентно”:

$$\langle a, b \rangle \wedge \langle c, d \rangle = \langle a \wedge c, b \wedge d \rangle,$$

$$\langle a, b \rangle \vee \langle c, d \rangle = \langle a \vee c, b \vee d \rangle.$$

В решетке $L \times K$ становится решеткой, называемой прямым произведением решеток L и K .

По определению

$$\langle a, b \rangle = \langle c, d \rangle \leftrightarrow a = c, b = d$$

2 Некоторые свойства свободной дистрибутивной решетки ранга 3.

В избранной монографии “Общая теория решеток” всемирно известного математика Г. Гретцера поставлены задачи [1, с.70]:

Задача – 2.1 Пусть $A = \{a_0, a_1, a_2\}$ – непересекающиеся трехэлементные множества. Обозначим через L множество всех подмножеств $X \subseteq A \cup B$, таких, что если $a_i \in X$ где (i, j, k) пробегает все перестановки множества $\{0, 1, 2\}$. Доказать, что $\langle L, \subseteq \rangle$ – решетка, в которой операции $\wedge$ и $\vee$ совпадают с теоретико-множественным пересечением и объединением. Показать, что L дистрибутивна и что на рисунке 3 изображена диаграмма решетки L .

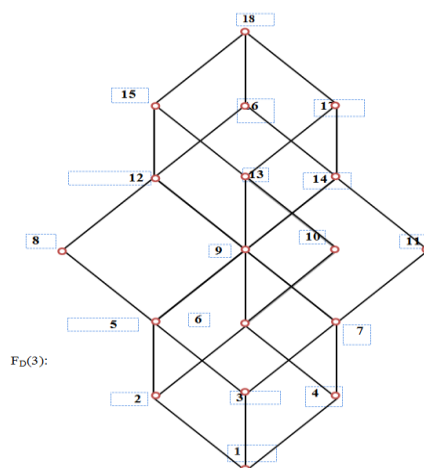

Рисунок 3 – Свободная дистрибутивная решетка $F_D(3)$ ранга 3

Для решения этой задачи введем следующие обозначения:

$X_1 = \{b_0, a_1, a_2\}$, $X_2 = \{a_0, b_1, a_2\}$, $X_3 = \{a_0, a_1, b_2\}$ и $\langle X_1, X_2, X_3 \rangle$ - решетка, порожденная элементами X_1, X_2 и X_3 .

Решения задачи – 2.1 непосредственно следует из утверждения.

Теорема 2.2.

1) Решетка L , определенной выше, порождается элементами X_1, X_2 и X_3 и она дистрибутивна.

2) $L \cong F_D(3)$ (см. Рис. 3 и 4).

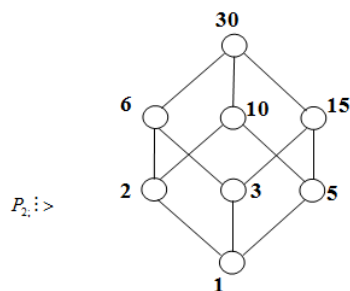

Рисунок 4 – 8-ми элементный куб

Доказательство.

1) Вычислим всевозможные теоретико-множественные объединения и пересечения, где участвуют X_1, X_2 и X_3 :

$$\begin{aligned} X_1 \cup X_2 &= \{a_0, a_1, a_2, b_0, b_1\}, \\ X_1 \cup X_3 &= \{a_0, a_1, a_2, b_0, b_2\}, \\ X_2 \cup X_3 &= \{a_0, a_1, a_2, b_1, b_2\}, \\ X_1 \cup X_2 \cup X_3 &= \{a_0, a_1, a_2, b_0, b_1, b_2\} = A \cup B, \\ (X_1 \cup X_2) \cap (X_1 \cup X_3) &= \{a_0, a_1, a_2, b_0\}, \\ (X_1 \cup X_2) \cap (X_2 \cup X_3) &= \{a_0, a_1, a_2, b_1\}, \\ (X_1 \cup X_3) \cap (X_2 \cup X_3) &= \{a_0, a_1, a_2, b_2\}, \\ (X_1 \cup X_2) \cap (X_1 \cup X_3) \cap (X_2 \cup X_3) &= \{a_0, a_1, a_2\} = A \end{aligned}$$

Непосредственно проверяется, что ширина $\{X_1, X_2, X_3, A\}$ равна 4. Далее вычислим:

$$\begin{aligned} X_1 \cap X_2 &= \{a_2\}, \\ X_1 \cap X_3 &= \{a_1\}, \\ X_2 \cap X_3 &= \{a_0\}, \\ (X_1 \cap X_2) \cup (X_1 \cap X_3) &= \{a_1, a_2\}, \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 (X_1 \cap X_2) \cup (X_2 \cap X_3) &= \{a_0, a_2\}, \\
 (X_1 \cap X_3) \cup (X_2 \cap X_3) &= \{a_0, a_1\}, \\
 X_1 \cup (X_2 \cap X_3) &= \{a_0, a_1, a_2, b_0\} = (X_1 \cup X_2) \cap (X_1 \cup X_3), \\
 X_2 \cup (X_1 \cap X_3) &= \{a_0, a_1, a_2, b_1\} = (X_1 \cup X_2) \cap (X_2 \cup X_3), \\
 X_3 \cup (X_1 \cap X_2) &= \{a_0, a_1, a_2, b_2\} = (X_1 \cup X_3) \cap (X_2 \cup X_3), \\
 X_1 \cap (X_2 \cup X_3) &= \{a_1, a_2\} = (X_1 \cap X_2) \cup (X_1 \cap X_3), \\
 X_2 \cap (X_1 \cup X_3) &= \{a_0, a_2\} = (X_1 \cap X_2) \cup (X_2 \cap X_3), \\
 X_3 \cap (X_1 \cup X_2) &= \{a_0, a_1\} = (X_1 \cap X_3) \cup (X_2 \cap X_3), \\
 X_1 \cap X_2 \cap X_3 &= \emptyset
 \end{aligned}$$

Теперь из попарно различных 18 элементов множества

$$L = \{X_1, X_2, X_3, X_1 \cap X_2 \cap X_3, \dots, X_1 \cup X_2 \cup X_3\}$$

Построим решетку $\langle L, \cap, \cup \rangle$ (см. Рисунок 5).

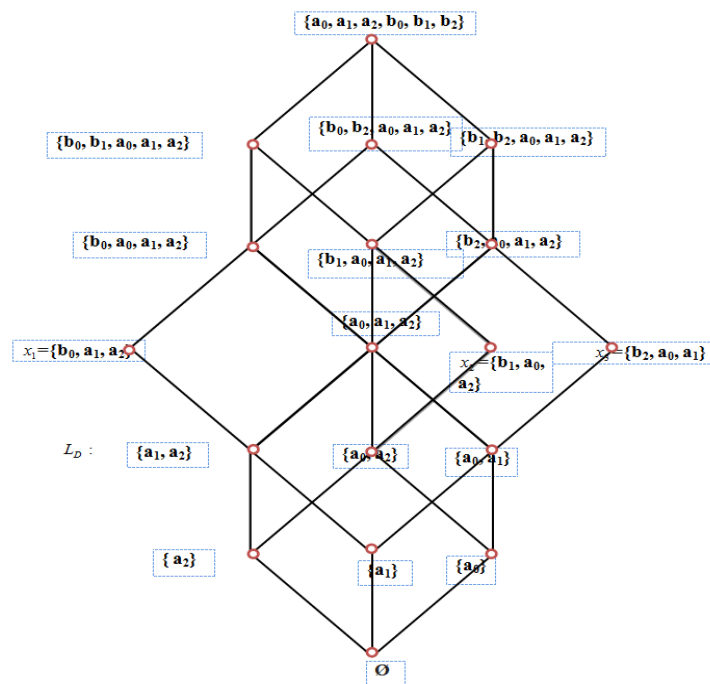

Рисунок 5 – Решетка L_D

Так как диамант M_3 и пентагон N_5 изоморфно не вложены в решетку L , то по известной теореме Г.Биркгофа [2, с.72], решетка L дистрибутивна. (Рисунок 3).

2) Так как свободная дистрибутивная решетка F_D (3) также имеют 18 элементов, то непосредственно видно, что

$$L = \langle X_1, X_2, X_3 \rangle \cong \langle 8, 10, 11 \rangle \cong F_D \quad (3),$$

то есть решетки L и F_D (3) изоморфны (Рисунки 3 и 5).

Задача – 2.3 ([1] №14, стр. 70). Представить решетку F_D (3) как подрешетку решетки σ_2^6 (Рис. 7 и 8).

Решение данной задачи непосредственно получается из утверждения:

Теорема 2.4.

1. $L_{18} \leq \sigma_2^6$,
2. $L_{18} \cong F_D$ (3) (см. Рисунки 6 и 7).

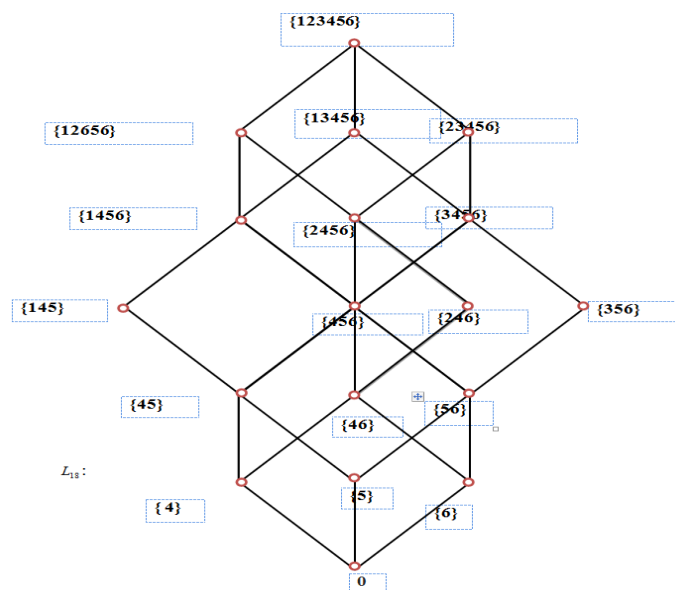

Рисунок 6 – Решетка L_{12}

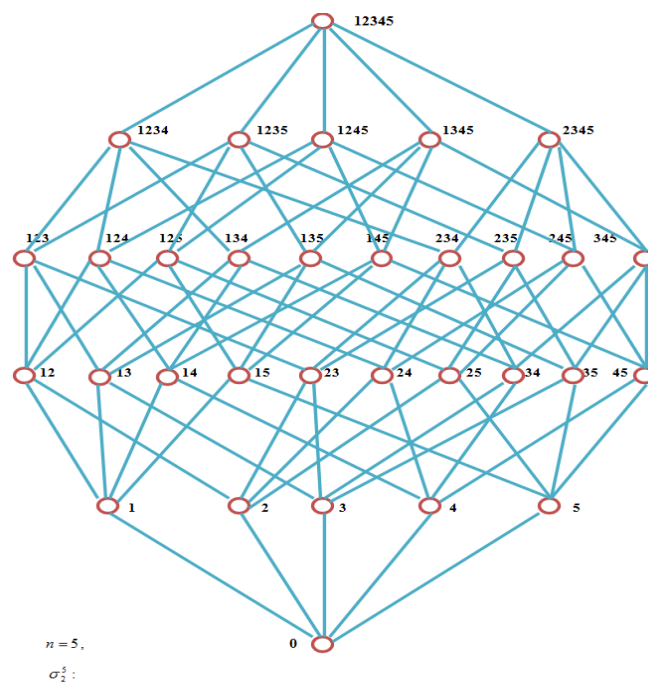

Рисунок 7 – Решетка G_2^5

Доказательство. 1) Так как σ_2 -двухэлементная решетка, то $\sigma_2^6 = \sigma_2 \times \sigma_2 \times \dots \times \sigma_2$ декартова 6-ая степень σ_2 , есть 64-элементная решетка (см. Рисунок 8). С трудом удалось изоморфно вложить решетку L_{18} , как подрешетку, в решетку σ_2^6 (Рисунки 8 и 10).

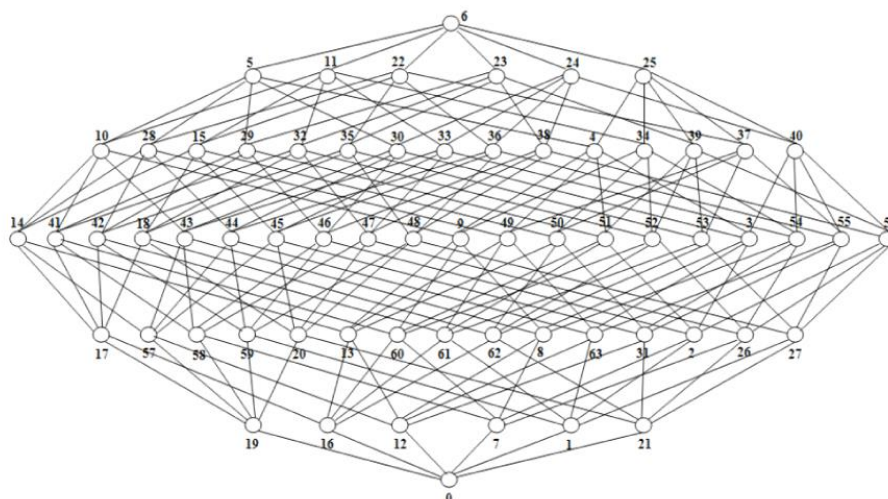

Рисунок 8 – Решетка G_2^6

2) Ясно, что элементы 145, 246 и 356 порождает решетку L18, то есть $L18 = \langle 145, 246, 356 \rangle$. Отсюда легко следует, что $FD(3) \cong \langle 8, 10, 11 \rangle \cong \langle 145, 246, 356 \rangle \cong L18$ что и требовалось доказать.

Задача-2.5 ([1] №15, стр. 70). Нельзя представить решетку $FD(3)$ как подрешетку решеток σ_2^n для показателя $n < 6$.

Для решения этой задачи достаточно заметить: например, высота решетки $FD(3)$ равна 6, а высоты решеток σ_2^n при $n < 6$ меньше 6. На рисунке 6 изображена решетка σ_2^5 (она содержит $25 = 32$ элемента). Непосредственная проверка показывает, что ее высота равна 5.

В общем случае, можно заметить, что имеют место цепочка подрешеток:

$$\sigma_2 < \sigma_2^2 < \sigma_2^3 < \sigma_2^4 < \sigma_2^5 < \sigma_2^6 < \dots$$

3 Об одной связи свободными решетками $F_D(3)$ и $F_M(3)$

Задача-3.1 ([1] №16, стр. 70). Представить решетку, изображенную на Рис. 9, как подрешетку решетки $F_D(3) \times M_3$, где M_3 – диамант.

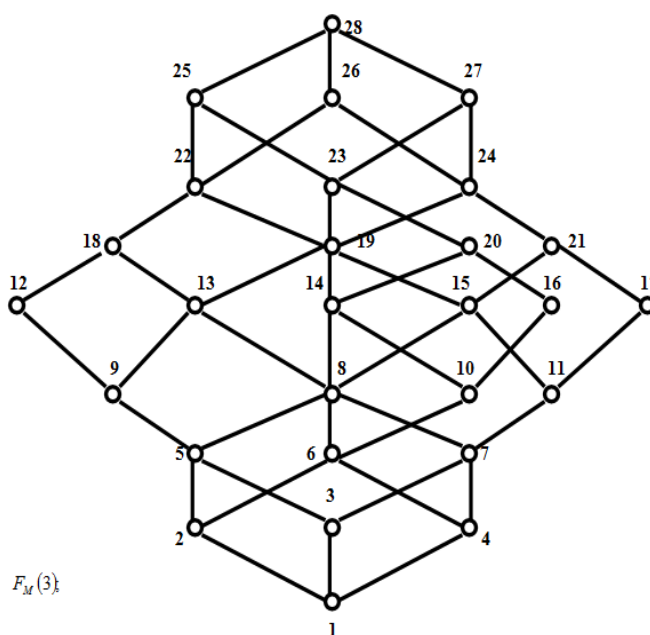

Рисунок 9 - Модулярная решетка $F_M(3)$ ранга 3

Ясно, что решетка $FD(3) \times M3$ содержит всего 90 элементов. Построить ее диаграмму очень сложно. Удалось (в результате довольно трудоемкого поиска) изоморфно вложить решетку LM в эту решетку, то есть:

$LM \leq FD(3) \times M3$ (см. Рисунок 10).

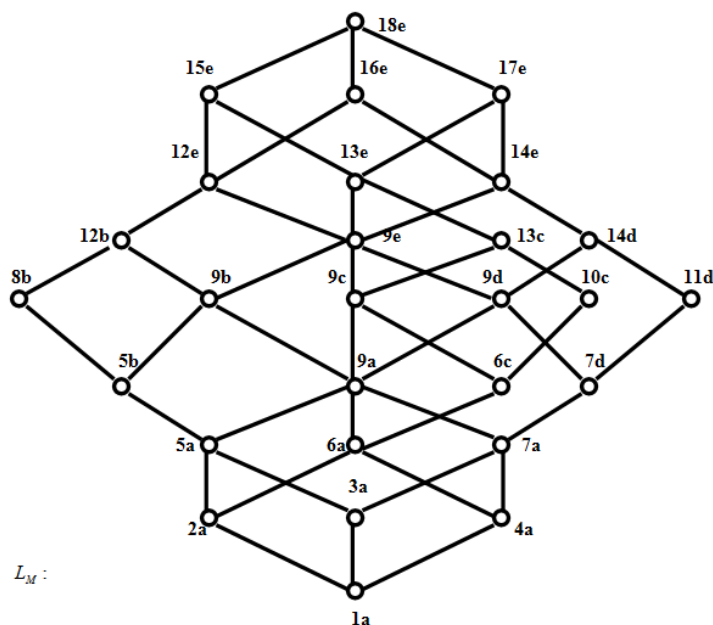

Рисунок 10 – Решетка L_M

Замечание. Для удобства пару $\langle a, b \rangle$ представим в виде $a \leq b$

Решение задачи – 3.1 следует из

Теорема 3.2. 1) $LM \leq FD(3) \times M3$

$LM \cong FM(3)$

Доказательство. 1) В начале заметим, что прямое произведение нижнего куба из решетки $FD(3)$ на одноэлементную решетку $\{a\}$ имеет вид $[3, 4]$:

$$\{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9\} \times \{a\} = \{1a, 2a, 3a, 4a, 5a, 6a, 7a, 8a, 9a\}$$

Есть 8-элементный куб.

Аналогично для верхнего куба из $FD(3)$ и $\{e\}$ получим:

$$\{9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18\} \times \{e\} = \{9e, 12e, 13e, 14e, 15e, 16e, 17e, 18e\}$$

Есть 8-элементный другой куб. Далее, легко можно понять, что:

$$\{9\} \times M3 = \{9\} \times \{a, b, c, d, e\} = \{9a, 9b, 9c, 9d, 9e\} \cong M3$$

Теперь для построения решетки LM достаточно найти всего лишь $28-19=9$ элементов, они: $5b, 8b, 12b, 6c, 10c, 13c, 7d, 11d$ и $14d$.

Далее покажем, что эти элементы обладают следующими свойствами:

$$5a < 5b < 8b < 12b < 12e$$

$$5b < 9b < 12b$$

$$6a < 6c < 10c < 13c < 13e$$

$$6c < 9c < 13c$$

$$7a < 7d < 11d < 14d < 14e$$

$$7d < 9d < 14d$$

Покажем истинность неравенств (2). Остальные доказываются аналогично.

Предположим, что в цепочке (2) $5a = 5b$. Тогда согласно соотношению (1): $5 = 5$ и $a = b$. Так как $a < b$ в решетке $M3$, то $5a < 5b$. Если предположить, что $5b = 8b$, то по (1) $5=8$ и $b = b$. Из того в решетке $FD(3)$ имеет место, что $5 < 8$. Далее из $8 < 12$ и $b < e$ получим остальные неравенства в (2).

Мы тем самым построим 28-элементную решетку LM (см. Рисунок 10).

2) Ясно, что $FM(3) = \langle 12, 16, 17 \rangle$ трехпорожденная 28-элементная свободная модулярная решетка. Решетка LM обладает этими же свойствами:

$LM = \langle 8b, 10c, 11d \rangle$.

Поэтому решетки LM и $FM(3)$ изоморфны (см. рисунки 9 и 10).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Г. Гретцер, Общая теория решеток, М. Мир, 1982.
2. Г. Биркгоф, Теория решеток, М. Мир, 1984.
3. Ж.А. Омаров, О пересечении нехарактеризуемых многообразий решеток, Алгебра и логика, 29, по 3. (1990), С. 339-344.
4. [6] Ж.А. Омаров, О характеризующих классах решеток, Алгебра и логика, 51, по 3. (2012), С. 347-357.

ЭОЖ 37.022

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ- КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Оразова Б.К. п.ғ.м., оқытушы

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті Талдықорған қ.

E-mail: Akbayan_Kuatovna@mail.ru

Мақалада инновациялық технология, заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар туралы түсінік берілген. Ақпараттық-коммуникациялық технологияның түрлері және білім үдерісінде пайдаланудың тиімділігіне түсінік берілді.

Тірек сөздер: инновация, ақпараттық-коммуникациялық технология, білім беру үрдісі, оқыту түрлері, компьютерлік техника.

В статье дается понятие об инновационных технологиях, современных информационно-коммуникационных технологиях. Были разъяснены виды информационно-коммуникационных технологий и эффективность использования в образовательном процессе.

Ключевые слова: инновация, информационно-коммуникационные технологии, образовательный процесс, формы обучения, компьютерная техника.

The article gives the concept of innovative technologies, modern information and communication technologies. The types of information and communication technologies and the effectiveness of their use in the educational process were explained.

Key words: innovation, information and communication technologies, educational process, forms of training, computer equipment.

«Инновация» ұғымы латын тілінен алынған, ол-«жаңару, өзгеру» дегенді білдіреді. Бұл түсінік XIX ғасырдағы зерттеулерде пайда болып, белгілі бір мәдениеттің кейбір элементтердің бірінен екіншісіне енгізу дегенді білдіреді.

XX ғасырдың 30-жылдарында Еуропада ғылымның жала саласы, жаңашылдық ғылымы пайда болып, ал 50-жылдары педагогикалық инноватика қалыптасты. Жалпы, инноватика- жаңару үдерісі, жаңалық үрдістерінің теориясы, жаңалық ендірулер туралы ғылым. Яғни, педагогикалық инноватика осы ғылым саласындағы жаңалықтар үдерісін зерттейді. Бұл мәселені шетелдік К. Ангеловский, М.В. Кларин, В.Я. Ляудис, М.М. Поташник, С.Д. Поляков, Т.И. Шамова, В.И. Загвязинский, П.И. Пидкасистый, Н.И. Лапин,

А.И. Пригожин, Ю.Н. Кулюткин, А.К. Маркова, Н.Д. Никандров, Я.А. Понамарев, В.А. Сластенин, Л.С. Подымова және отандық Ш.Т. Таубаева, Н.Н. Нұрахметов, С.Н. Лактионова, Е.З. Батталханов, Қ.Қ. Қадашева, Т.О. Балықбаев, Ж.А. Қараев, К. Бұзаубақова, С.Д. Мұқанова, М.М. Мұхаметқалиқызы және т.б. педагог ғалымдар зерттеген. [1, 11бет].

Инновациялық технологиялардың пайда болуы, мәдени байланыстың кеңеюі мен тереңдеуі, ақпараттар ағынының сапасы мен санының тұрақты түрде артуы уақытпен бірге қарқын алып отырған ақпараттар ағынына бейімделу тәсілдерін меңгеру үшін тиісті ептіліктер мен білімді қажетсінеді. Бұл үшін ақпаратты қабылдау және есте сақтау қабілетімен бірге оны шығармашылықпен өңдеу, мәселелерді көріп, оларды шеше білу керек.

Сондықтан да білім берудің алдына жаңа міндеттер қойылады: жас ұрпақтың осы заманғы әлеуметтік-мәдени жағдайға әлеуметтенуі сынды күрделі мәселерді шешу, оның өзіндік өзектілігі арқылы сәйкестік сипатын иеленіп, шығармашылық мүмкіндікті дамытуына жол ашатын ізгілік түсінігін қалыптастыру.

Қазіргі заман жаңашылдық, жаңа көзқарас, жаңалықтар заманы. Өмір сүру барысында біз жаңа өнімдерді, заттарды, білімдерді, идеяларды кездестіреміз. Олай болса, оқыту үдерісі, әдістері де осы жаңашылдықтарға сәйкес болуы тиіс.

Оқытудың инновациялық әдістері соңғы нәтижеде болашақ маманның құзіреттілігіне ықпал ететін студенттердің инновациялық және шығармашылық тәжірибе жинақтауына ықпал етеді. Инновациялық деген ұғымды біз жаңа, жаңашыл деп қолдандық. Оқытудағы инновацияның мәні, оқытудың жаңашыл әдістерінде, сонымен қатар білім алушылардың белсенділігі мен динамикалығы арқылы анықталады. [1, 11-16 бет].

Қазіргі оқыту мен оқу ойындары оқу үдерісінде компьютердің қолданылу аясын кеңейтетін мультипликацияны, видео, графиктер мен текстерді қолдануға мүмкіндік беретін мультимедиялық технологияларсыз мүмкін емес.

Электрондық оқыту бұл ең алдымен, сабақ беру немесе үйрету үшін электрондық бизнес сервистерін және технологияларды айдалану. Мұнда аудиториялық сабақтардың мүмкіндіктерін кеңейту үшін ұжымдық жұмыс құралдарын және электрондық контентті қолдану қарастырылған.

Әрбір оқытушы сабақ беру әдісін жетілдіріп, еңбек жолында шығармашылығын дамытуы қажет. Ол үшін ақпараттық-коммуникациялық технологияны меңгеруі қажет.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)-ақпаратты пайдаланушылардың мүддесінде жинау, өңдеу, сақтау, тарату, бейнелеу және пайдалану мақсатында біріктірілген әдістердің, өндірістік процестердің және бағдарламалық-техникалық құралдардың жиынтығы. [2, 3бет].

Білім беру процесінде ақпараттандыру сияқты құрауыштың пайда болуымен оның міндеттерін қайта қарау орынды болды. Негізгі оның ішінде болып табылады:

-оқу үрдісінде заманауи ақпараттық технологияларды қолдану негізінде мамандарды дайындау сапасын арттыру;

- оқытудың белсенді әдістерін қолдану және оқу қызметінің шығармашылық және зияткерлік құрамдастарын арттыру;

- білім беру қызметінің әртүрлі түрлерін интеграциялау (оқу, зерттеу және т. б.);

- білім алушының жеке ерекшеліктеріне оқытудың ақпараттық технологияларын бейімдеу;

- оқыту мен тәрбиелеуде үздіксіздік пен сабақтастықты қамтамасыз ету;

- Қашықтықтан оқытудың ақпараттық технологияларын әзірлеу;

- оқу үдерісін бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіру.

АКТ білім беру құралдарын бірқатар параметрлер бойынша жіктеуге болады:

Шешілетін педагогикалық міндеттер бойынша:

- базалық дайындықты қамтамасыз ететін құралдар (электрондық оқулықтар, оқыту

жүйелері, білімді бақылау жүйелері);

- практикалық дайындық құралдары (есептер, практикумдар, виртуалды конструкторлар, имитациялық модельдеу бағдарламалары, тренажерлер);

- көмекші құралдар (энциклопедиялар, сөздіктер, хрестоматиялар, компьютерлік ойындар, мультимедиялық оқу сабақтары);

- кешенді құралдар (қашықтықтан).

Білім беру процесін ұйымдастырудағы функциялар бойынша:

- ақпараттық-оқыту (электрондық кітапханалар, электрондық кітаптар, электрондық мерзімді басылымдар, сөздіктер, анықтамалықтар, оқытатын компьютерлік бағдарламалар, ақпараттық жүйелер);

- интерактивті (электрондық пошта, электрондық телеконференциялар);

- іздеу (каталогтар, іздеу жүйелері). [3, 22-23бет].

Ақпарат түрі бойынша:

- мәтіндік ақпараты бар электрондық және ақпараттық ресурстар (оқулықтар, оқу құралдары, есептер, тестілер, сөздіктер, анықтамалықтар, энциклопедиялар, мерзімді басылымдар, сандық мәліметтер, бағдарламалық және оқу-әдістемелік материалдар);

- көрнекі ақпараты бар электрондық және ақпараттық ресурстар (коллекциялар: фотосуреттер, портреттер, иллюстрациялар, процестер мен құбылыстардың бейнефрагменттері, тәжірибелерді көрсету, бейне экскурсиялар; статистикалық және динамикалық модельдер, интерактивті модельдер; символдық объектілер: схемалар, диаграммалар);

- аудиоақпараты бар электрондық және ақпараттық ресурстар (өлеңдер, дидактикалық сөйлеу материалдары, музыкалық шығармалар, тірі және жансыз табиғат дыбыстары, синхрондалған аудио объектілер);

- аудио-және бейне ақпараты бар электрондық және ақпараттық ресурстар (тірі және жансыз табиғаттың аудио - және бейне нысандары, пәндік экскурсиялар);

- біріктірілген ақпараты бар электрондық және ақпараттық ресурстар (оқулықтар, оқу құралдары, алғашқы көздер, хрестоматиялар, есептер, энциклопедиялар, сөздіктер, мерзімді басылымдар). [3, 29бет].

Білім беру процесінде АКТ-ны қолдану нысандары бойынша:

- сабақ уақытында;

- сабақтан тыс.

Білім алушымен өзара әрекет ету түріне қарай:

- асинхронды байланыс технологиясы - " offline»;

- байланыстың синхронды режимінің технологиясы – "online".

Білім беру процесінде АКТ түрлі білім беру құралдарын пайдаланудың бірнеше аспектілерін бөлуге болады:

Мотивациялық аспект. АКТ-ны қолдану оқушылардың қызығушылығын арттыруға және оң мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді:

- білім алушылардың жеке білім беру мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін барынша есепке алу;

- оқу сабақтарын өткізудің мазмұнын, нысандарын, қарқыны мен деңгейлерін кеңінен таңдау;

- оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашу;

- студенттердің заманауи ақпараттық технологияларды меңгеруі.

Мазмұнды аспект. АКТ мүмкіндіктері пайдаланылуы мүмкін:

- оқу пәнінің жекелеген тақырыптары мен бөлімдері бойынша интерактивті кестелерді, плакаттарды және басқа да сандық білім беру ресурстарын құру кезінде,

- жеке тест мини-сабақтар жасау үшін;

- студенттердің өзіндік жұмысына арналған интерактивті үй тапсырмаларын және тренажерлерді жасау үшін.

Оқу-әдістемелік аспектісі. Электрондық және ақпараттық ресурстар білім беру процесін оқу-әдістемелік сүйемелдеу ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Оқытушы сабаққа дайындалу кезінде АКТ-ның түрлі білім беру құралдарын қолдана алады; тікелей жаңа материалды түсіндіру кезінде, меңгерген білімді бекіту үшін, білім сапасын бақылау процесінде; білім алушылардың қосымша материалды және т. б. өз бетінше зерделеуді ұйымдастыру үшін.

Ұйымдастыру аспектісі. Акт оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі нұсқаларында пайдаланылуы мүмкін:

- жеке жоспар негізінде жеке бағдарлама бойынша әр оқушыны оқыту кезінде;
- жұмыстың фронтальды немесе топшалық формаларында.

Бақылау-бағалау аспект. Акт-да білім алушылардың білім беру нәтижелерін бақылау мен бағалаудың негізгі құралы тестілер мен тест тапсырмалары болып табылады, ол бақылаудың түрлі түрлерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді: көру, аралық және қорытынды.

Акт-тек компьютер ғана емес, сондай-ақ бұл ақпаратпен жұмыс істей білу. Сонда коммуникативтік технологияны бөліп көрсету қажет. [3, 36 бет].

Коммуникативтік технология тілдік қызметтің барлық түрлеріне өзара байланысты кешенді оқытуға сүйенеді:

- тыңдау;
- сөйлеу;
- оқу;
- хат.

Оқытудың коммуникативтік технологиясы кезінде ең бастысы тілдік мінез-құлықтың мазмұны болып табылады.:

- сөйлеу әрекеттері;
- сөйлеу жағдайы.

Коммуникативтік технологияда оқу материалын іріктеу баланың қажеттіліктеріне жауап береді:

- балаға қарым-қатынас жасауға қажетті сөйлеу құрылымдары іріктеледі;
- тілдік қарым-қатынастың жеңілдетілген моделін қолдануға болады (тіпті сөйлесудің бейвербаль емес түрі).

Оқыту балалардың ой-өрісіне ғана емес, олардың сезімдеріне, эмоцияларына да әсер етуі тиіс.:

- балаларға қуаныш әкелу;
- жағымды эмоциялық ахуал тудыруы қажет. [2, 35 -36 бет].

Осылайша, оқытудағы АКТ-ны пайдалану оқытудың тиімділігін арттырып қана қоймай, сонымен қатар оқытудың түрлі нысандары мен әдістерін жетілдіруге көмектеседі, материалды терең зерделеуге қызығушылықты арттырады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ж.Р. Баширова, Н.С. Әлғожаева, Ұ.Б. Төлешова. Жоғары мектептің оқу үрдісінде жаңа педагогикалық технологияларды қолдану. Оқу құралы. Алматы 2008ж.

2. Кораблёв А.А. Информационно-телекоммуникационные технологии в образовательном процессе// Школа. – 2006. - №2.

3. Тевс Д.П., Подковырова В. Н. Использование современных информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе: учебно-методическое пособие / Авторы-составители: Д.П. Тевс, В.Н. Подковырова, Е.И. Апольских, М.В. Афонина. – Барнаул: БГПУ, 2006

4. Педагогикалық еңбектер. 2008ж

УДК 501

О МАТЕМАТИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Орумбаева Н.Т., кандидат физико-математических наук
Карагандинский государственный университет имени академика Е.А.Букетова,
г.Караганда

E-mail: OrumbayevaN@mail.ru

Мақалада қазіргі уақытта адамның өміріндегі математиканың рөлі анықталады, болашақ мамандығы математикамен тікелей байланысы болмайтын, дегенмен, қызметінде математикалық әдістерді кеңінен қолданатын студенттерді оқытудың кейбір әдістері қарастырылған. Математиканы оқытуда қажетті педагогиканың жалпы сұрақтары талқыланған. Сонымен қатар, математика мен оның қолданылуының арнайы ерекшеліктері зерттелген.

Тірек сөздер: педагогика мәселелері, математикалық білім, оқыту әдістері.

В статье определяется роль математики в жизни человека в настоящее время и рассматриваются некоторые методы обучения студентов, будущая профессия которых не связана напрямую с математикой, но которые используют математические методы в своей деятельности. Обсуждаются общие вопросы педагогики, необходимые для преподавания математики. Кроме того, были изучены особенности математики и ее применения.

Ключевые слова: проблемы педагогики, математическое образование, методика обучения.

The article analyzes the role of mathematics in the life of modern man, examines some methods of teaching mathematics to students whose future specialization is not directly related to mathematics, but which in their activities will widely use mathematical methods. In the article some general problems of pedagogy are considered, especially important in teaching mathematics. The specific features of mathematics and its applications are also discussed.

Key words: pedagogy, mathematical education, teaching methods.

Для успешного преподавания какого-либо предмета нужны два качества: хорошее знание предмета и хорошее знание языка. Безусловно, эти качества необходимы преподавателю, но они недостаточны для того, чтобы надежно гарантировать успешное обучение. Преподаватель, обладающий указанными качествами не всегда сумеет научить своих учеников тому, чего он хочет, не всегда сумеет воспитать у студента нужные качества научного работника, исследователя, инженера, педагога, экономиста, врача и т.п.

Успех процесса воспитания прежде всего зависит от преподавателей. Преподаватель должен чувствовать ответственность за свою работу, интересоваться ею, тактично относиться к людям, уметь терпеливо выслушивать чужое мнение и ненавязчиво отстаивать собственную точку зрения, быть способным искренне радоваться успеху других. Отсутствие взаимопонимания между студентами и преподавателями – большой недостаток учебного процесса. Надо всегда помнить о том, что недостаточно руководствоваться правильными принципами, надо уметь воплотить их в своей работе: в лекциях, на практических занятиях и занятиях СРСР.

Лекционные занятия занимают основное место в учебном процессе. Поэтому от

качества лекции во многом зависит и качество обучения. Содержание лекций должно отвечать высоким научным и методическим требованиям, достаточно полно освещать необходимый программный материал. Но этого недостаточно. Важным критерием качества прочитанной лекции является то, как слушатели благодаря этой лекции овладели тем материалом, который был в ней изложен. Очевидно, что большинство студентов может активно и успешно использовать лекции в процессе обучения, если будут иметь достаточно хорошие их записи. Поэтому каждому лектору и преподавателю, даже если он занимается педагогической деятельностью далеко не первый год, очень полезно время от времени брать непосредственно после лекций или занятий несколько тетрадей с записями, сделанными студентами, чтобы посмотреть, что же из того, чему он хотел научить студентов, осталось у них зафиксировано.

На экзаменах нужно разрешить студентам пользоваться своими конспектами по тем вопросам, которые лектор рассказывал на лекциях, прибегая к своим записям. Кроме того, было бы хорошо если бы студенты выполняли самостоятельные работы по определенным темам в виде презентационных слайдов. При построении презентации студент незаметно для себя повторяет пройденный материал, рассматриваемая тема будет вызывать у студента определенные образы, способствующие к усваиванию материала.

Важным этапом обучения являются практические занятия. Для того, чтобы практические занятия приносили максимальную пользу, их содержание должно быть хорошо согласовано с лекционным материалом. Это очень важно особенно на первых этапах обучения.

При изучении математики большую и важную роль играет самостоятельная индивидуальная работа. Тем не менее, большое значение при овладении математикой имеют коллективные занятия, в частности практические занятия. В практических занятиях принимают участие студенты одной группы, достаточно хорошо знакомых между собой. После нескольких занятий студенты и преподаватель также становятся достаточно хорошо осведомленными в определенных направлениях друг о друге. Практические занятия, организованные таким образом, дают значительный положительный эффект, если на занятиях царит атмосфера доброжелательности и взаимного доверия, если студенты не стесняются ни преподавателя, ни сокурсников, спрашивают то, что им неясно, открыто делятся с преподавателем и студентами своими соображениями.

В настоящее время - время современных технологий и интернета, различные программные приложения уверенно входят в нашу жизнь, и в частности, жизнь наших студентов поэтому вопрос о том, чему учить и как учить в математике, вновь остро обсуждается. В результате появления быстродействующих вычислительных машин появились качественно новые возможности использования математических методов. Они применяются не только в механике и физике но и в экономике, строительстве, геологии, биологии, медицине, управлении и т.п.

В связи с этим преподавателю необходимо тщательно готовиться как к лекционным так и практическим занятиям, применяя при этом различные методические и презентационные материалы. Причем презентационные материалы должны привлекать внимание студента как содержанием, так и оформлением.

Основной вопрос, возникающий при обучении математике в ВУЗе: «Чему надо учить прежде всего?» в свете происходящей математизации науки в наше время. При этом следует исходить из того, что время, отведенное на изучение математики в высших учебных заведениях, не может быть увеличено по сравнению с тем, которое на нее уже отведено. Необходимо также ответить на следующие вопросы:

- каково должно быть взаимоотношение дискретной и непрерывной математики?
- каково должно быть отношение их объемов в общем курсе математики?
- как и на какой основе изучать численные методы и где их место в общем курсе математики?

- где и как обучать студентов использованию вычислительных программ. Конечно, для представителей разных профессий требуется разный уровень математических знаний. Постараемся рассмотреть некоторые общие аспекты обучения математике студентов, которые в работе по своей специальности будут использовать математические методы для решения конкретных задач, для теоретических исследований, непосредственно связанных с практикой, это может быть механика, физика, техника, биология, экономика, строительство и т.д.

Впрочем общие положения о преподавании математики применимы и для подготовки будущих профессионалов-математиков просто потому, что хорошо продуманные методика преподавания и содержание программ обучения всегда оправдывают себя. Конечно, что при подготовке математиков имеется еще ряд своих дополнительных особенностей. Чтобы быть математиком, т.е. чтобы творчески работать в математике, надо иметь к этому определенную склонность, надо любить математику, ощущать внутреннюю потребность размышлять над математическими проблемами, должен существовать естественный интерес к решению задач.

Одним из самых ценных качеств специалиста является умение творчески подходить к решению возникающих перед ним задач в его работе. Например, если дело касается математических методов, творческий подход может означать построение нужной математической модели, изучение ее и программирование.

В связи с этим при выборе темы дипломных работ для математических специальностей желательно выбирать такие темы, которые бы имели практическое приложение. Студент строит математическую модель данной задачи и в дальнейшем исследуются аналитические и численные методы решения поставленной задачи. Рассматриваемые методы анализируются приводятся примеры, которые зачастую заканчиваются численной реализацией приведенного примера, вычисления которых настолько громоздки, что студент решается на самостоятельное изучение и использование программных пакетов MathCAD и MathLAB.

Элементы обучения творческому подходу к решению задач, связанных в первую очередь с профилем будущей специальности студента, воспитание творческой инициативы должны занимать существенное место в процессе обучения.

В завершении нашей статьи, можно еще раз сказать, что математическое образование играет большую роль при формировании общей культуры человека. Изучая математику студент развивает культуру мышления, дисциплинирует ее, приучает человека логически рассуждать, воспитывает у него точность и обстоятельность аргументации.

Математика учит не загромождать исследование ненужными подробностями и не пренебрегать тем, что имеет принципиальное значение для изучаемого вопроса. Все это позволяет эффективно исследовать и осмысливать новые проблемы, возникающие в различных областях человеческой деятельности. Задачи в математике содействуют приобретению таких качеств мысли как порядок, точность, ясность, краткость. Таким образом, математическое образование выполняет важную роль как в развитии интеллекта, так и в формировании характера.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Груденов Я.И. Психолого-дидактические основы методики математике. – М.: Педагогика, 1987.
2. Гнеденко Б.В. Формирование мировоззрения обучения математике. – М.: Просвещение, 1982.
3. Жаутіков О.А. Дифференциалдық тендеулердің қолданылуы туралы әңгіме. - Алматы: Ғылым, 1986.

УДК 539.14.04

ИЗУЧЕНИЕ РАДИАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КОМПОЗИТНЫХ МАТЕРИАЛАХ ОБЛУЧЕННЫХ ВЫСОКОЭНЕРГЕТИЧЕСКИМИ ЭЛЕКТРОНАМИ

Примкулова Ж.Е. докторант, Кожамкулов Б.А. д.ф-м.н, профессор
КазНПУ им. Абая, г.Алматы

E-mail: Zhazira_87@bk.ru

В работе проведено исследование процесса радиационного разрушения и физических характеристик плексигласа (ПММА) после воздействия ионизирующего электронного излучения и ударном механическом воздействии. Получено увеличенное макрофотографирование картины разрушения при разных условиях съемки. Проведен анализ и объяснение физического механизма образования ветвистого, древовидного структуры разрушения ПММА исходя из динамики импульса сжатия расходящейся ударной волны.

Ключевые слова: тангенс угла потерь, диэлектрическая проницаемость, дерево электронного пучка, фигура Лихтенберга, ударная волна, вязкоупругая среда.

Жұмыста иондаушы электрондық сәулеленудің әсерінен және соққы механикалық әсерден кейін плексигластың (ПММА) радиациялық күйреу үдерісі мен физикалық сипаттамаларына зерттеу жүргізілді. Түсірудің әртүрлі жағдайларында күйреу суретінің үлкейтілген макрофотографиясы жасалды. ПММ күйреуінің тармақталған, ағаш тәріздес құрылымының түзілуінің физикалық механизміне талдау және түсіндіру жүргізілді.

Тірек сөздер: шығынның тангенс бұрышы, диэлектрлік өткізгіштік, электронды шоғырдың ағаш сияқты, Лихтенберг фигурасы, екпінді толқыны, тұтқыр шеңбер.

The study of the process of radiation destruction and physical characteristics of plexiglass (PMMA) after exposure to ionizing electronic radiation and mechanical shock. An enlarged macrophotography of the destruction picture was made under different shooting conditions. The analysis and explanation of the physical mechanism of the formation of a branched, tree-like structure of PMMA destruction based on the dynamics of the compression pulse of a diverging shock wave is carried out.

Key words: tangent of the loss angle, dielectric permittivity, electron beam tree, a Lichtenberg figure, the shock wave in a viscoelastic medium.

Для развития техники, необходимы новые материалы, с особыми и специальными свойствами и характеристиками. К этому подталкивает конкуренция в сфере высоких технологий и соревнование в военной сфере. Известно, что синтезировать полимеры с разными, объемными и поверхностными свойствами достаточно сложно, поэтому постоянно проводятся исследования и поиски новых методов и способов, которые должны обеспечить получение необходимых свойств полимеров. Для особой модификации свойств полимеров используют всё более разнообразные и очень специфические методы и виды воздействий, такие как, коронный разряд, гамма-излучение, ионные пучки, электронные пучки [1].

Ускоритель электронов. Облучение образцов плексигласа проводилось на высокочастотном линейном импульсном ускорителе электронов - ЭЛУ-6 [2].

Материал. Плексигласовые образцы, облучаемые ускоренными электронами, были выполнены в виде отполированных прямоугольных параллелепипедов, с размерами 25×45×30 мм и крепились на специальном держателе. В процессе облучения плексигласа контролировалась доза D облучения.

Способ механического воздействия. Для инициирования электрического разряда аккумулярованного электрического заряда в облученных образцах плексигласа производился одиночный, точечный, высокоскоростной удар керном с острым вольфрамовым наконечником, в точку находящейся в геометрическом центре боковой грани.

Метод фотооптического изучения. Эта методика подходит для исследования из-за высокой оптической прозрачности ПММА. Для выявления и изучения деталей микроструктуры разрушений плексигласа, было произведено увеличенное макрофотографирование профессиональным, цифровым фотоаппаратом с использованием макрообъектива. Макросъемки производились с различных сторон образца, с использованием разных способов подсветки и с варьированием фокусировки.

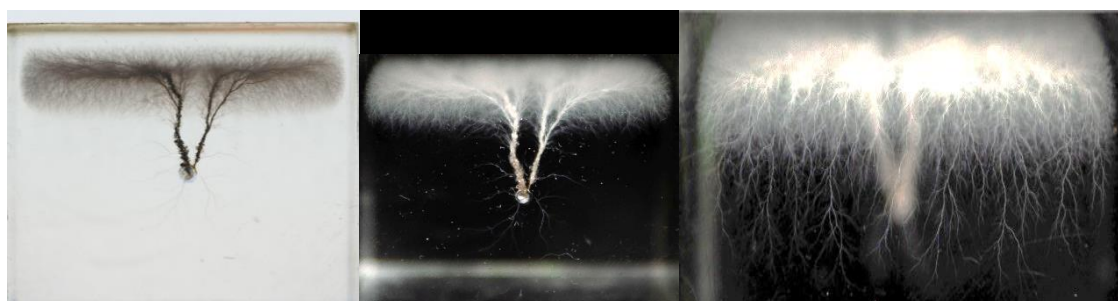
Результаты эксперимента представлены на рисунках 1-3. Макрофотоснимки сделаны с разных позиций и при различных режимах съемки, облученного образца, подверженного частичным, внутренним электрическим разрушениям, спровоцированным импульсным, точечным, механическим воздействием в середину торца образца.

а)

б)

Рисунок 1. Вид внутреннего разрушения со стороны облучения электронами при фокусировке на глубину с максимальной концентрацией дефектов. Объемное разветвленное разрушение облученного электронами плексиглас в виде древовидной, фрактальной картины называемой фигурой Лихтенберга: а) светопольное фото, б) темнопольное фото.

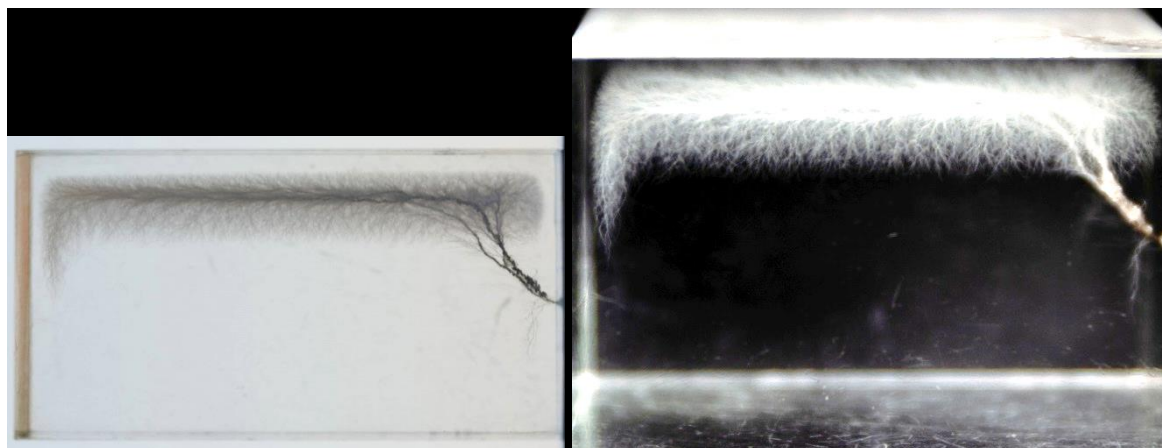

а)

б)

в)

Рисунок 2. Вид со стороны следа удара. Объемное разветвленное разрушение облученного электронами плексиглас в виде древовидной картины: а) светопольное фото, б) темнопольное фото, в) темнопольное фото (вид с противоположной стороны от следа удара).

а) б)
Рисунок 3. (Вид с боковой стороны, фокусировка на середину облученного слоя)
Объемное разветвленное разрушение облученного электронами плексиглас в виде
древовидной картины: а) светлопольное фото, б) темнопольное фото.

На рисунке 1 видно объемное разветвленное разрушение облученного электронами плексигласа образованное после точечного импульсного воздействия (удара) в виде древовидной, ветвистой, фрактальной фигуры называемой - фигурой Лихтенберга. На светлопольном фото густота ветвей более заметней, так как рассеяние проходящего света при освещении с обратной стороны более сильное, чем при прямом освещении, когда просходит отраженное рассеяние. По краям по периметру образца видна полоса образца где разрушение отсутствует. Заметно, что рост дерева разрушений направлен радиально от точки удара и как в настоящем дереве величина разрушений - толщина ветвей становится тоньше по направлению к «коне дерева». Картины на фотографиях выглядят как будто бы всё дерево разрушений "погружено" в неразрушенный образец плексигласа.

Из рисунка 2 и 3 представлена картина разрушений на середине области (слоя) расположения объемного разрушения (фигуры Лихтенберга), образовавшихся после электрического пробоя ПММА, соответствует среднему пробегу электронов. Отчетливо видно, что самые два толстых, сильно разрушенных каналов начинаются с точки удара и направлены под углом примерно 45 градусов к электрически заряженному плоскому слою. И только в этом слое происходит разрушение ПММА в виде сплюсненного объемного дерева разрушений.

На рисунках 3 (а и б) видно, что конец разветвленной части дерева разрушений загибается на несколько миллиметров в толстую неразрушенную часть образца.

Внедренные электроны образуют избыточный отрицательный заряд который распределяется не равномерно по всей глубине облучаемого образца, эффективный пробег электронов с $E \approx 2$ МэВ в ПММА составляет ≈ 5 мм [4].

Величина средней концентрации отрицательного заряда имплантированных электронов в слое толщиной 7 мм, середина слоя которой находится на глубине 5 мм, в котором останавливается все ускоренные электроны в объеме ПММА, при полной потере своей энергии [2].

Инициирование внутреннего электрического разряда в радиационно-заряженном ПММА можно вызвать неразрушающим, точечным ударом заостренным твердым металлическим наконечником в образец [5-6].

В момент удара в образце возбуждается сферическая, акустическая, одиночная, импульсная, упруго-пластическая волна деформации, расходящаяся от центра, которой является точка удара и в образце создается "взрывное импульсное" механическое напряжение. Такая ударная волна представляет собой скачок уплотнения, то есть импульсного сжатия и расширения, распространяющийся со сверхзвуковой скоростью, —

это тонкая переходная область, в которой происходит резкое увеличение плотности, давления и скорости вещества [7-9].

Физическое объяснение картины разрушения в виде древовидных каналов с ветвистой структурой, полученной в результате нашего эксперимента, заключается в следующем, именно сферическая форма одиночной волны сжатия и расширения распространяющаяся из точки удара, задает направление роста ветвей разрушения («разветвления») деревообразной формы разрушения. Подтверждением этого является наблюдаемое на фотографиях преобладание радиального направления роста «разветвления», совпадающее с направлением радиуса распространения сферического одиночного фронта упругого сжатия. Эта волна при распространении, инициирует локальные электрические микроразряды и последующее микроразрушение в микроучастках, где имеются для этого предпороговые зарядовые и структурные предпосылки. Также наше объяснение подтверждается, следующей деталью, которая видна на рисунках 1-3, толщина нитевидных следов-треков разрушений (ветвей дерева), становится тоньше по мере удаления от точки удара (центр сферы) а плотность ветвей увеличивается. Так, как поверхностная плотность энергии фронта волны убывает обратно пропорционально квадрату расстояния (радиуса) от центра сферы, то при удалении от точки удара энергия волны уменьшается и снижается способность инициирования электрических микроразрядов в крупных микроучастках, удаленных от точки удара [9, 10].

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кожамкулов Б.А., Купчишин А.И., Тепикин Б.Г., Тлебаев К.Б. Влияние электронного облучения на механические и теплофизические свойства некоторых полимерных материалов // Механика композитных материалов. - Рига, 1998. № 6. 6-10 с.
2. Ковтунец В.А. Экспериментальные методы исследования физико-механических свойств полимерных материалов // Межвуз. сб. «Наука и техника Казахстана», 2002, №4, - С. 71-78.
3. XPS and AFM surface study of PMMA irradiated by electron beam / R. Nathawat, A. Kumar, N.K. Acharya, Y.K. Vijay // Surface & Coatings Technology. – 2009. – Vol. 203, N 17. – P. 2600–2604.
4. Рау Э.И. Механизмы зарядки диэлектриков при их облучении электронными пучками средних энергий / Э.И. Рау, Е.Н. Евстафьева, М.В. Андрианов // Физика твердого тела. – 2008. – Т. 50, № 4. – С. 599–607.
5. Clough R.L. High-energy radiation and polymers: A review of commercial processes and emerging application / R.L. Clough // 130 Nuclear Instruments and Methods in Physics Research B. – 2001. – Vol. 185, N 1 – P. 8–33.
6. Акишин А.И. Космическое материаловедение. Москва. 2007. 209 с.
14. Канель Г.И. Ударные волны в твердых телах. Пособие к курсу лекций.- Москва. 2017- 145 с.
7. Kanel G.I., Bless S.J., Savinykh A.S., S.V. Razorenov, T. Chen, and A. Rajendran. To the mechanisms of failure wave. J. Appl. Phys. 104, 093509 (2008).
8. Канель Г.И., Фортков В.Е., Разоренов С.В. Ударные волны в физике конденсированного состояния. Успехи физических наук, 2007, том 177, № 8, 809-830 с.
9. Канель Г.И. Влияние релаксационных процессов на волновую динамику ударного сжатия твердых тел. //Известия РАН. Механика твердого тела. 2014 № 6 с. 6-18.
10. Т. В. Попова, А. Е. Майер, К. В. Хищенко. Затухание импульсов ударного сжатия в полиметилметакрилате. Челябинский физико-математический журнал. 2017. Том 2, выпуск 4. 456-468 с.

УДК 372.8

СОСТОЯНИЕ ГЕОМЕТРИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СРЕДНИХ ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА

Рахимова Г.Н. магистрант, **Кагазбаева А.К.** д.п.н., профессор
Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова

E-mail: r-gulzada@mail.ru, aspet-k@mail.ru

Общеизвестна роль математической науки в развитии общества. Основы математической науки являются источником знаний в различных этапах непрерывной системы образования, цель которой формирование функционально грамотной личности, способного самостоятельно находить и поставить проблему, уметь решить их, а также определить стратегию дальнейшей деятельности. Практическое состояние казахстанского образования, в частности математического, нашло отражение в Международных сравнительных исследованиях. Результаты, проведённых исследований по TIMSS и PISA разных лет, показывают, что казахстанские школьники все еще получают баллы нижнесреднего уровня. Особенно, это касается вопросов геометрического образования. Поэтому проблема формирования и развития функциональной математической, в частности геометрической грамотности требует своего исследовательского решения.

Ключевые слова: математика, геометрия, математическая грамотность, функциональная математическая грамотность, геометрическая грамотность, профилизация.

Қоғамның дамуындағы математиканың атқаратын рөлі белгілі. Математика ғылымының негіздері білім беру жүйесінің әрбір сатысында білім беру көзін құрайды. Білім беру жүйесінің мақсаты мәселені таба және қоя алатын, олардың шешімін таба алатын, сонымен қатар алдағы қызметтің стратегиясын анықтай алатын функционалды тұлғаны қалыптастыру. Қазақстанда жалпы білім берудің, соның ішінде математикалық білім берудің практикалық жағдайы халықаралық салыстырмалы зерттеулерінде көрініс тапты. Әртүрлі жылдарда өткізіліп жүрген TIMSS және PISA зерттеулер нәтижелері қазақстандық оқушылардың математикадан білім көрсеткіштері орта деңгейден аспайтынын, әсіресе геометриялық білім деңгейінің төмен екенін көрсетуде. Сондықтан да, жалпы алғанда функционалды математикалық, нақты алғанда функционалды геометриялық сауаттылықты қалыптастыру мен дамыту мәселесі зерттеу негізінде шешімін табуды талап етеді.

Тірек сөздер: математика, геометрия, математикалық сауаттылық, функционалды математикалық сауаттылық, геометриялық сауаттылық, бейімдеу.

The role of mathematical science in the development of society is well known. The foundations of mathematical science are a source of knowledge in various stages of the continuous education system, the purpose of which is the formation of a functionally literate person who can independently find and pose problems, be able to solve them, and determine the strategy for future activities. The practical state of Kazakhstan's education, in particular mathematics, is reflected in International comparative studies. The results of studies conducted on TIMSS and PISA in different years show that Kazakh schoolchildren still receive lower-average scores. This is especially true for geometric education. Therefore, the problem of formation and development of functional mathematical, in particular geometric literacy requires a research solution.

Key words: mathematics, geometry, mathematical literacy, functional mathematical literacy, geometric literacy, profiling.

Математика являясь лидером естественных наук, оказывает определенное влияние на развитие общества. По этой причине содержание математики в школах должно обеспечивать определенный уровень математических знаний учащегося, необходимых для продолжения образования в вузе и для использования фундаментальных математических знаний в жизненных обстоятельствах. Содержание математического образования в казахстанских школах направлено на то, чтобы учащиеся в процессе обучения выработали общее представление об окружающем мире и получили математические знания, которые способствуют развитию интеллектуальных способностей учащихся. Математическое образование не ограничивается наличием математических знаний, навыков, умений у учащихся, но и имеет огромную воспитательную и развивающую роль, которая в свою очередь позволяет решать многие проблемы формирования человека как личности. Способствует выработке таких качеств у учащихся как: дисциплинированность, прилежность, терпимость, организованность, точность, аккуратность и др.

Геометрия - раздел математики, который не только моделирует пространственные формы в окружающем нас мире, но и устанавливает логические связи между их свойствами [1, стр. 94]. Геометрия в профильных классах изучается по двум направлениям: естественно-математический и общественно-гуманитарный профили. Главным отличием обучения геометрии в классах естественно-математического и общественно-гуманитарного направления является, то что в классах естественно-математического направления обучения геометрии обеспечивает учащимся углубленное изучение предмета, а также возможность продолжения образования в учебном заведении по специальности, требующей определенного уровня знаний и умений по геометрии. А в классах общественно-гуманитарного направления изучение геометрии направлено на формирование гармоничной личности, т.е. на общекультурное развитие человека, ознакомления с законами геометрии и формирование геометрических знаний и умений, связанные с человеческой деятельностью, которые необходимы для нормального функционирования в современном мире. Для данного курса характерна разгрузка на основе отказа от рассмотрения большинства теоретических фактов с доказательствами, строгие доказательства теорем даются в очень малом количестве, в основном, как образцы точных рассуждений. Объяснения в значительной степени основываются на наглядных представлениях, а сложность упражнений ограничивается уровнем простейших. Некоторые традиционные разделы курса изучаются в более обобщенном виде (на уровне представлений, без доказательств) [2, стр. 64]. В связи с этим необходимо делать акцент на формирование функциональной математической грамотности, основу которой составляют фундаментальные математические знания.

Математическое образование в разные исторические этапы развития государства и науки, требовала определенных знаний по математике. В настоящее время в век математизации наук, каждый человек должен быть функционально-математически грамотным. Типовые учебные планы 12 – летнего образования ориентированы на формирование у учащихся функциональной грамотности (естественнонаучная грамотность, читательская грамотность, математическая грамотность). В школах Казахстана хотя учителя дают сильные предметные знания, но результаты международных программ исследования как TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study), PISA Programme for International Student Assessment) и др. показывают, что большинство учащихся не могут применить полученные знания в реальных жизненных ситуациях и в нестандартных ситуациях, в том числе знания по математике, в частности по геометрии. Приходим к выводу, что в казахстанских школах необходимо повышать уровень функциональной грамотности. Следовательно, нужно четко выделять отличие между функциональной, математической и функциональной математической грамотностью. Под функциональной грамотностью, понимают способность личности взаимодействовать с внешней средой, быстро адаптироваться и функционировать в ней [3, стр. 10].

Основой высокого уровня математического образования является математическая грамотность учащихся. Под математической грамотностью по определению в исследованиях TIMSS понимается способность индивидуума понимать и заниматься математикой, высказывать хорошо обоснованные суждения относительно роли математики, способность грамотно использовать математические знания для профессионального роста.

А в исследованиях TIMSS оцениваются знания, умения и навыки по математике, которая требует знаний математических фактов, терминологии, стандартных методов и выполнения стандартных действий, используя определенные методы.

По результатам международного исследования TIMSS-2011-2015 гг. по математике можно привести сравнительный анализ результатов учащихся 8 классов по содержательным блокам (процентное соотношение: 30% (числа), 30% (алгебра), 20% (геометрия), 20% (данные и вероятность)) на рис. 1.

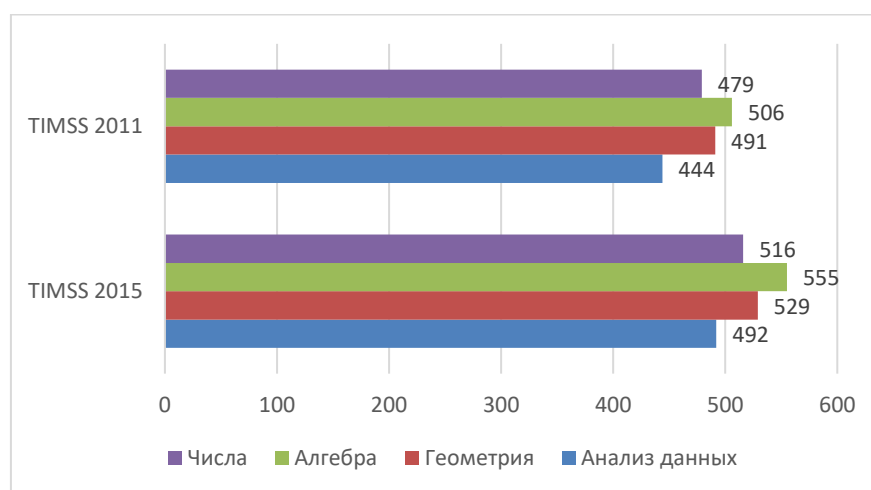

Рисунок 1. Сравнительный анализ результатов учащихся 8 классов [4, стр.53].

Как видно из рисунка 1, среднее количество набранных баллов в содержательном блоке «Геометрия» 2015 году повысилось на 38 по сравнению с 2011. Но набранные баллы в содержательном блоке «Геометрия», меньше чем в блоке «Алгебра». Участники тестирования успешнее выполняют задания раздела «Алгебра», чем раздела «Геометрия». Анализируя результаты международного исследования TIMSS приходим к выводу, что учащиеся в большинстве случаев не справляются с заданиями «Геометрия» и «Анализ данных». Казахстанские учащиеся не демонстрируют на достаточном уровне свою геометрическую грамотность. У учащихся казахстанских школ недостаточно развито пространственное мышление, а также учащиеся затрудняются работать с таблицами и графиками. Одной из причин является то, что в школе изучению геометрии выделяют мало часов по сравнению с алгеброй. Другой причиной является то, что большинство учащихся не могут применить полученные теоретические знания для решения практических задач по геометрии, так как не могут установить связь применение полученных знаний в практических задачах.

В содержании тестирования TIMSS-2015 8 класса была представлена задача высокого уровня сложности (Рис 2.), где оценивалась применение академических знаний и применение в сложных ситуациях. 62 % восьмиклассников успешно справились с заданием, остальные не смогли применить свойства углов, несмотря на, что учащиеся имеют опыт решения подобных задач по геометрии.

Прямые PQ и ВСпараллельны. Какова величина угла x?

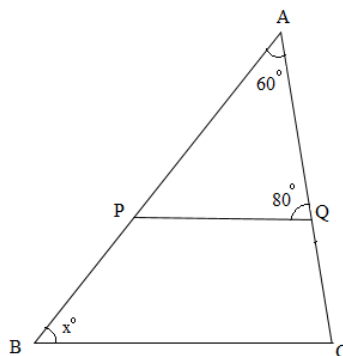
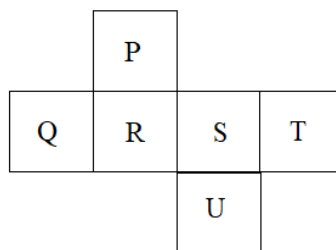

Рисунок 2. Математика / высокий уровень / 8 класс [4, стр. 50].

В следующей задаче среднего уровня сложности необходимо было обоснованно аргументировать свои ответы (рис. 3).

Ляззат составила куб путем складывания развертки, показанной ниже. Какая грань будет расположена напротив грани Q?

A) P; B) S; C) T; D) U.

Рисунок 3. Математика/ средний уровень / 8 класс [4, стр. 58].

Вышеуказанное задание выполнили только половина казахстанских школьников. По мнению эксперта, данная задача на моделирование оценивает способности школьников мыслить творчески. Задания такого формата повышает уровень абстрактного мышления, развивает внимание и способность изобретать. Чтобы успешно выполнить данное задание важно провести закономерность и уметь ассоциативно представить геометрическую ситуацию, которая требует важных мыслительных способностей. Это свидетельствует о необходимости развития у школьников понимания геометрических методов познания и навыков геометрической деятельности. Рекомендуется в рамках обновления содержания школьных учебных программ рассмотреть возможность интеграции свойств плоских и пространственных фигур в рамках основной школы [3, стр. 59].

В исследованиях PISA функциональная математическая грамотность понимается как способность человека не только понимать математику и заниматься ей, выражать аргументы о роли математики, но и находить математические проблемы в различных ситуациях, уметь решать их, адаптироваться в осуществлении таких действий и быть уверенным в себе [4, стр.12].

Следовательно, функционально математическая грамотность включает:

- распознавание проблемы, которую могут решить средствами математики;
- формулировку этой проблемы на языке математики;
- решение этой проблемы, используя математические знания и методы;
- анализ использованных методов решения;
- интерпретирование полученных результатов с учетом поставленной проблемы;
- формулировку и запись окончательных результатов решения поставленной проблемы.

Функциональная математическая грамотность основной упор делает не на овладение предметными умениями, а на функциональное использование математических знаний и умений, позволяющие свободно использовать математические знания для удовлетворения личностных и общественных потребностей.

Согласно этому в исследовании PISA основное внимание уделяется проверке способностей учащихся, использованию математических знаний в разнообразных ситуациях, требующих для своего решения различных подходов, размышлений и интуиции.

Показатели Казахстана в исследованиях PISA низкие по сравнению с другими странами. Учащимся в основном предлагаются не учебные, а практические ситуации, характерные для повседневной жизни. Математические задания в тестировании PISA также помогают понять обучающимся роль математики в жизни. В тестировании PISA математические задания демонстрируют обучающимся возможность анализировать, размышлять, решать и истолковывать математические проблемы, которые содержат пространственные, вероятные и другие математические концепции [5, стр. 31].

Рассмотрим задачу «Стадион для бега» из содержательной области «Пространство и форма», которая была представлена в исследовании PISA-2009. На рис. 4 изображен план беговых дорожек небольшого стадиона. В середине стадиона находится прямоугольная площадь, слева и справа от которых расположены площадки, имеющие форму полукруга. Ширина каждой беговой дорожки равна 1 метру.

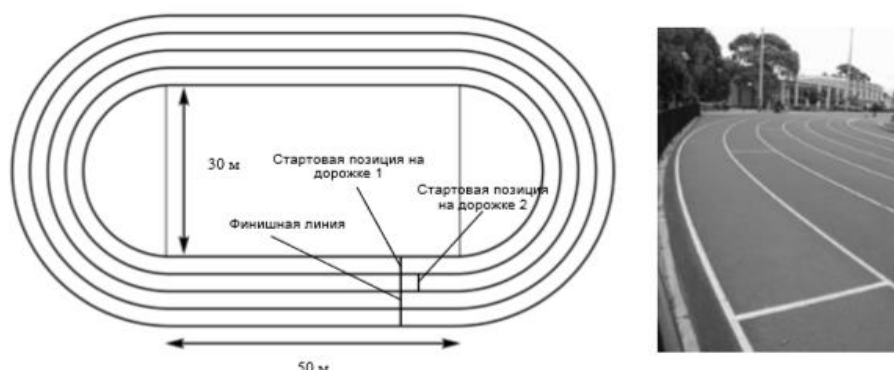

Рисунок 4. Беговая дорожка [5, стр. 39].

Вопрос. При забеге на один круг стартовые позиции на дорожках располагаются уступами, смещаясь вперед на такую длину, чтобы по любой дорожке надо было до финиша пробежать одно и то же расстояние. На какую длину должна быть смещена стартовая позиция на второй дорожке по сравнению со стартовой позицией на первой (самой внутренней) дорожке? То есть, на сколько метров вперед надо перенести стартовую позицию на дорожке 2 по сравнению с позицией на дорожке 1? Приведите ваше решение [5, стр. 39].

Процент верного выполнения составил 4,9%, что свидетельствует о неспособности большинства учащихся сформулировать данную задачу на языке математики, составить математическую модель задачи, выбрать метод решения и записать окончательные результаты поставленной задачи.

Анализ результатов Международных сравнительных исследований позволяют не только получить объективные данные о состоянии образования, но оценить достижения и проблемы школьного образования. Как показывает практика содержания казахстанских учебников по геометрии не содержат задач для формирования функциональной математической грамотности. Поэтому нужно акцентировать внимание на формирование математических способностей школьников в применении академических знаний в жизненных ситуациях, на повышение интереса к предмету, на качество и содержание учебников в школах для дальнейшего повышения уровня образования.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Об особенностях преподавания основ наук в общеобразовательных организациях Республики Казахстан в 2013-2014 учебном году. Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013.
2. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2018-2019 учебном году инструктивно-методическое письмо. – Алматы: Министерство образования и науки Республики Казахстан национальная академия образования им. И.Алтынсарина, 2013.
3. Ирсалиев С., Култуманова А., Картпаев Б., Байгулова А., Искаков Б. Результаты Казахстана TIMSS-2015. Национальный отчет. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2017.
4. Кагазбаева А.К. Методика конструирования тестовых заданий по математике в контексте с международными исследованиями PISA. - Актөбе: филиал АО НЦПК ИПК ПР АО, 2015.
5. Амреева Т.М., Абдигапбарова У.М., Азмаганбетова Ж.Р., Базарбекова Ж.Н., Байгелова Н.Т. Национальный отчет по итогам международного исследования PISA-2009 в Казахстане: - Астана: НЦОКО, 2010.

УДК-378;371

ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА В СИСТЕМЕ МНОГОУРОВНЕВОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Сапаргалиева А.Ж. PhD, ст.преподаватель, **Спандиярова С.** магистрант
Жетысуский государственный университет имени И.Жансугурова, г.Талдыкорган

E-mail: aizhan_sapargaliyeva@mail.ru

Внедрение в систему высшего образования многоуровневой подготовки «бакалавриат-магистратура» формирует неоднозначное к ней отношение на государственном, общесоциальном и индивидуальном уровнях. Разделение образования на уровни придает ему мобильность и большую адекватность к быстро изменяющимся условиям жизни.

Ключевые слова: личность педагога-психолога, формирование, многоуровневая система образования, самообразование.

Жоғары білім беру жүйесіне "бакалавриат-магистратура" көп деңгейлі дайындықты енгізу оған мемлекеттік, жалпы әлеуметтік және жеке деңгейлерде бірдей көзқарасты қалыптастырады. Білім беруді деңгейлерге бөлу оған ұтқырлықты және тез өзгеретін өмір жағдайларына үлкен баламалылықты береді.

Тірек сөздер: педагог-психолог тұлғасы, қалыптастыру, көп деңгейлі білім беру жүйесі, өздігінен білім алу.

The introduction of a "bachelor-master" into the higher education system forms an ambiguous attitude towards it at the state, general social and individual levels. Dividing education into levels gives it mobility and greater accessibility to rapidly changing living conditions.

Key words: личность педагога-психолога, формирование, многоуровневая система образования, самообразование.

При рассмотрении проблемы личностного становления и развития человека большинство исследователей ориентируются на методологическое положение

Б.Г. Ананьева, согласно которому развитие личности, с одной стороны, «есть возрастающая по масштабам и уровням интеграция - образование крупных «блоков», систем и структур, синтез которых в определенный момент жизни человека выступает как наиболее общая структура личности... с другой стороны, развитие личности есть возрастающая дифференциация ее психофизиологических функций, процессов, состояний и личностных свойств, соразмерная с прогрессирующей интеграцией» [1,с.225-226]. Такое понимание становления и развития существенно расширяло и дополняло категорию личности в психологии.

В старшем школьном возрасте происходит активный процесс поиска выпускниками средней школы своей будущей специальности [2]. За этим следует выбор того учебного заведения, где предполагается получать профессию [3]. Этот выбор приходится на период, который в возрастной психологии называется юностью (17-23 г.).

Юность - это время выбора жизненного пути. На этот период приходится реализация поставленных целей - учеба, иногда создание семьи и работа по выбранной специальности. С юностью связано продолжение обучения или начало освоения профессии. В психологическом плане юность решает задачи окончательного, действенного самоопределения и интеграции в общество взрослых людей [4,с.345].

Социальная ситуация развития в юности - ситуация выбора жизненного пути. Окончательное самоопределение, позволяющее начать утверждать себя в жизни, и является центральным возрастным новообразованием юности [4].

Юности характерны три основных варианта жизненного пути: обучение в вузе, поиски работы и служба в армии (юноши) [5]. Рассмотрим вариант жизненного пути, который связан с обучением в вузе.

Как известно, специальность педагога-психолога входит в число профессий сферы «человек-человек». И она предполагает, что овладевший ею человек на уровне мотивационно-эмоциональном будет относиться к другому человеку как к высшей ценности. На познавательном уровне он проявит способность капитально ориентироваться в общем, особенном и единичном, характеризующем психику людей, и хорошо поймет причины, которые обуславливают тот или иной тип ее развития или появления в ней конкретных изменений. На поведенческо-инструментальном уровне он сумеет с позиций своей профессии найти и осуществить способы успешного решения любой из проблем, характер которых входит в компетенцию педагога-психолога [5]. Таким видит современного педагога-психолога А.А. Бодалев.

В процессе обучения в вузе студент проходит ряд стадий и кризисов, связанных с личностно-профессиональным становлением. Поэтому важно рассмотреть, как формируется педагог-психолог в процессе вузовской подготовки.

Э.Ф. Зеер выделяет 3 этапа профессионального образования в процессе обучения в вузе [6]: 1) этап адаптации;

2) этап интенсификации;

3) этап идентификации.

На этапе адаптации первокурсники приспосабливаются к условиям и содержанию профессионально-образовательного процесса, осваивают новую социальную роль, налаживают взаимоотношения друг с другом и педагогами.

Ведущая деятельность - учебно-познавательная. Показателями этого этапа являются адаптация к учебно-познавательной среде, личностное-самоопределение и выработка стиля жизнедеятельности.

На этапе интенсификации происходит развитие общих и специальных способностей обучаемых, интеллекта, эмоционально-волевой регуляции, ответственности за свое становление, самостоятельности. Ведущая деятельность - научно-познавательная. Показателями этого этапа становления является интенсивное личностное и интеллектуальное развитие (овладение знаниями, умениями, навыками, формирование

профессионально важных качеств), социальная идентичность, самообразование, оптимистическая социальная позиция.

На этапе идентификации большое значение приобретает формирование профессиональной идентичности, готовности к будущей практической деятельности по получаемой специальности. Показателями этого этапа является отождествление себя с будущей профессией, направленность на профессиональную деятельность, общая удовлетворенность жизнью, стремление к саморазвитию [6].

Процесс личностно-профессионального становления педагогов-психологов не всегда удается проследить по общепризнанным стадиям, так как имеет ряд своих особенностей, которые связаны с тем, что, во-первых, современное психологическое образование не всегда базируется на идеях какой-либо одной школы, во-вторых, организация высшего образования в нашей стране не дает, как правило, возможности полноценного «наставничества» в отношении всех студентов. В связи с этим выделяют два пути личностно-профессионального становления педагогов-психологов: традиционное целенаправленное обучение и «естественное» развитие психолога-профессионала, где педагог-психолог «свободен от ученичества» [7].

«Естественное» развитие педагога-психолога профессионала имеет некоторые преимущества:

1) педагог-психолог сам определяет вектор своего профессионального и личностного развития, выступая фактически реальным субъектом профессионального самоопределения и саморазвития;

2) в данной ситуации у педагога-психолога быстрее формируется чувство социальной и профессиональной ответственности за свою работу;

3) у самостоятельно развивающегося педагога-психолога больше «шансов» для того, чтобы оставить после себя значительный след, чтобы быть «первопроходцем» и «первооткрывателем» по многим психологическим проблемам и направлениям, ведь никто ему не указывает, что «можно и следует» делать, а что делать на работе «нежелательно». Но наряду с преимуществами данного развития есть и серьезные недостатки:

1) вектор профессионального и личностного развития может быть выбран неудачно, и некому вовремя предостеречь, подстраховать такого педагога-психолога;

2) нередко «свободно» развивающиеся педагоги-психологи рискуют утратить специфику своего труда и просто «раствориться» в среде смежных профессионалов;

3) отсутствие внешнего профессионального контроля и поддержки быстрее приводит к профессиональным деструкциям и даже к некачественной работе [7, с.25].

Для естественного развития психолога должна быть профессиональная подготовка. Свободная самореализация и самоопределение являются высшей

ступенью профессионального становления педагога-психолога профессионала и прежде чем достичь таких высот, педагог-психолог должен пройти подготовку через целенаправленное обучение, которое начинается с осознанного выбора профессии, с глубокой осведомленности о ней, а также включает знания о своих способностях и конкретных требованиях, предъявляемых к личности профессии.

В Республике Казахстан не существует иных форм базовой подготовки педагогов-психологов, кроме вузовской системы обучения. Процесс целенаправленного обучения педагога-психолога проходит в рамках высшего учебного заведения. Целенаправленное обучение подразумевает знакомство с фундаментальными основами в психологии и различными психологическими школами. Каждый новый этап познания осложняется тем, что, чем больше узнает студент о своей профессии, тем больше вопросов у него появляется, на которые он не может найти ответы в учебниках, их можно решить только на практике [8].

В настоящее время существует практика подготовки обучающихся в многоуровневой системе высшего образования, которая согласно закону об образовании и

государственный общеобязательный стандарт высшего (послевузовского) образования МОН РК от 31 октября 2018 года № 604. включает следующие уровни:

- первый уровень - бакалавриат, срок обучения - 4 года;
- второй уровень - магистратура, срок обучения - 2 года или подготовка или 1 год (профильное).

В связи с нововведениями вводятся государственные образовательные стандарты для бакалавров и для специалистов, которые по своим квалификационным характеристикам основным профессиональным задачам и видам профессиональной деятельности мало чем отличаются друг от друга.

Основное отличие заключается в сроках подготовки профессиональных педагогов-психологов, а соответственно процесс формирования профессионала тоже неодинаковый: становление бакалавра осуществляется на протяжении четырех лет обучения, магистратура плюс 2 года.

Современное профессиональное образование находится в стадии модернизации, которая заключается в провозглашении компетентностного подхода как одного из важных концептуальных положений обновления содержания образования. Компетентностный подход - это приоритетная ориентация на цели - векторы образования: обучаемость, самоопределение, самоактуализация, социализация и развитие индивидуальности. В качестве инструментальных средств достижения этих целей выступают принципиально новые метаобразовательные конструкты: компетентности, компетенции и метакачества [8].

По мнению А.В. Хуторский, новый подход в системе образования позволяет решить типичную проблему, когда учащиеся, овладев набором теоретических знаний, испытывают значительные трудности в их реализации при решении конкретных задач или проблемных ситуациях. Образовательная компетенция предполагает не усвоение учащимися отдельных знаний умений, а овладение ими комплексной процедурой, в которой для каждого выделенного направления определена соответствующая совокупность образовательных компонентов [8].

В самом общем виде компетентности можно определить как целостную и систематизированную совокупность обобщенных знаний.

Универсальные или базовые компетентности широкого спектра использования называют ключевыми. Они включают основы современного научного знания, принципы и закономерности современного научного знания, принципы и закономерности множества предметов и явлений действительности. Они многомерны, так как включают познавательные, операционально-технологические, эмоционально-волевые и мотивационные компоненты. К базовым компетентностям относят:

- общенаучные - понятия, основанные законы природы, общества и деятельности человека;
- социально-экономические основы экономики и организационного поведения;
- гражданско-правовые;
- информационно-коммуникативные;
- политехнические естественнонаучные основы техники и технологий, принципы функционирования автоматизированных производств, системы контроля и управления ими;
- общепрофессиональные - присущие группе профессий.

Компетенции - это обобщенные способы действий, обеспечивающих продуктивное выполнение профессиональной деятельности.

Метакачества - это способности, качества, свойства личности, обуславливающие, определяющие продуктивность широкого круга учебно-познавательной, социальной и профессиональной деятельности человека.

Анализ опубликованных материалов по вопросам компетентностного подхода показывает, что на уровне методологическом все компетентности, компетенции и

метакачества хорошо прописаны, но для конкретных специальностей и, в частности, для педагога-психолога еще находятся на стадии разработки. Важно отметить, что при детальном рассмотрении компетенций акцент делается на знания, умения, навыки, как и до введения данного подхода. В системе казахстанского государственного образования целенаправленное обучение всегда акцентировала свое внимание на знания, умения и навыки студента, и в меньшей степени на его личностные качества и его самоопределение, самоактуализацию.

Процесс личностно-профессионального становления педагога-психолога не ограничивается только целенаправленным обучением. А завершение целенаправленного обучения не означает завершение профессионального становления. Ученые выделяют ряд способов самосовершенствования после окончания вуза. Именно после окончания учебного заведения начинается трудный путь подлинного профессионализма. Педагоги-психологи могут повышать свою квалификационную категорию, могут активно участвовать в жизни психологических сообществ (конференции, семинары, симпозиумы и т. д.). Сейчас существуют также различные ассоциации, объединяющие педагогов-психологов в зависимости от их теоретических и практико-психологических ориентации.

При более подробном рассмотрении процесса личностно-профессионального становления педагогов-психологов, основываясь на наблюдениях за студентами и работающими специалистами, И. В. Вачков, И. Б. Гриншпун и Н. С. Пряжников условно выделяют следующие этапы профессионального развития педагогов-психологов:

- 1) восторженно-романтический - это своеобразная база для последующего развития, которая создает особую, незабываемую «атмосферу» первого знакомства с психологией;
- 2) этап самоутверждения - основа будущей профессиональной гордости и чувства собственного профессионального достоинства;
- 3) первые разочарования - ответственный этап, так как решается основной вопрос: научится ли студент преодолевать профессиональные кризисы, т. е. научится искать новые смыслы в обучении и в последующей работе, или они его «сломают»;
- 4) начало самостоятельного решения некоторых практических психологических проблем с использованием уже известных технологий и методов, и завершается этот этап накоплением отрицательного опыта использования этих технологий и попытками работать как-то иначе (начало профессионального творчества и формирования своего индивидуального стиля деятельности);
- 5) первые серьезные попытки работать по-новому;
- 6) обращение к теоретическим и методологическим основам психологии, то есть ко всему тому, что на этапе обучения в вузе вызывает у многих студентов неприятие;
- 7) импровизация и профессиональное творчество уже на основе обновленной теоретической и методологической базы, где органически соединяется теория и практика, наука и искусство [7].

Анализ психологической литературы позволяет выделить основные особенности формирования личности педагога-психолога в процессе обучения в вузе:

1. личностно-профессиональное становление педагога-психолога в процессе обучения в вузе является динамически развертывающимся во времени процессом от формирования профессиональных намерений до твердого внутреннего желания реализации себя в творческой психологической деятельности;
2. в процессе личностно-профессионального становления будущие педагоги-психологи проходят два кризиса: кризис идентичности и кризис профессионального выбора; данные кризисы дают возможность в процессе личностно-профессионального становления выходить на новый качественный уровень, который в свою очередь будет являться новой отправной точкой для дальнейшего профессионального и личностного развития.
3. в процессе обучения в вузе педагог-психолог имеет собственную образовательную

траекторию и траекторию личностного роста;

4. формирование личности педагога-психолога как профессионала зависит от становления в процессе обучения в вузе.

Изложенные в сообщении особенности формирования личности педагога-психолога в процессе обучения вузе позволяют говорить о том, что созрели все условия для создания системы многоуровневого образования, выделения критериев, показателей и уровней.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. М.: Наука. 2015.- 380 с.
2. Вершинин С.И. Основы принятия решения о профессиональном выборе /С.И. Вершинин. Рос. акад. образ-я, Инст-т общ. сред. образ-я. М.: Прометей.2016.- 161 с.
3. Редина И. В. Ценностные ориентации подростков в условиях социальных преобразований // Проблемы социального управления. М. - 2005. с.73-80.
4. Кудрявцев Т.В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения // Вопросы психологии. 2003. №2. С. 51-59.
5. Бодалев А. А. Вершины в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения // А.А. Бодалев. М.: Флинта: Наука. 2008. 165 с.
6. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э. Ф. Зеер. М.: «Академия». - 2007.- 240 с.
7. Вачков И. В. Введение в профессию <<психолог>>. Учеб. пособие /В. И. Вачков, И. Б. Гриншпун, Н.С. Пряжников; Под ред. И.Б. Гриншпуна. 2-е изд., стер. М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК». - 2003. - 464 с.
8. Хуторский А.В. Ключевые компетенции: технология конструирования // Высшее образование. Москва.- 2003. №5.- С.15-16.

ӘОЖ 37.02

ХАЛЫҚТЫҚ САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ БАЛА ТӘРБИЕСІНЕ ЫҚПАЛЫ

Сарсекулова Д.М., п.ғ.м., оқытушы

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: dilyara1203@mail.ru

Мақалада халықтық салт-дәстүрлердің бала тәрбиесіне ықпалы, оның ұрпақтан ұрпаққа жалғасуы, өмірде халық тұрмысында қолданылып өзінің жалғасын тауып отыруы қарастырылған.

Тірек сөздер: салт-дәстүр, халықтық салт-дәстүр, мақал-мәтелдер, тыйым сөздер, ырымдар, бала тәрбиесі.

В статье рассматривается влияние народных традиций на воспитание детей, его преемственность из поколения в поколение, применение в жизни в быту народа.

Ключевые слова: традиции, народные традиции, пословицы и поговорки, запретные слова, поверья, воспитание ребенка.

The article examines the influence of folk traditions on the upbringing of children, its continuity from generation to generation, and its application in the life of the people.

Key words: traditions, folk traditions, Proverbs and sayings, forbidden words, beliefs, child rearing.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында «Мен халқымның тағылымы мол тарихы мен ықылым заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін алдағы өркендеудің берік діңі ете отырып, әрбір қадамын нық басуын, болашаққа сеніммен бет алуын қалаймын», - деген [1].

Бүгінгі күні рухани жаңғыру бағдарламасы аясында ең алдымен, өзіміздің ата-бабамыздан мирас болып келе жатқан салт-дәстүрімізді, әдет-ғұрпымызды, дін мен ділімізді, шұрайлы тіліміз бен мәдениетімізді көздің қарашығындай сақтай отырып, өскелең ұрпақты осы асыл қазыналарымыз арқылы рухани-адамгершілікке тәрбиелеу – кезек күттірмес міндеттердің бірі. Бұл, сөз жоқ, тәрбие ошақтары – мектептің, мұғалімнің, әрбір ата-ананың қоғам алдындағы абыройлы борышы әрі парызы.

Халықтың салт-дәстүрлері – белгілі бір қоғамдағы адамдардың белгілі бір мақсат көздеген рухани мәдени қарым-қатынастарын қамтамасыз ететін қалыптасқан іс-әрекеттердің жиынтығы.

Дәстүр, әдет-ғұрып пен салт-сана қоғамдағы әлеуметтік қатынастар түрлерін, қоғамның мәдени деңгейін көрсетумен қатар, тәрбие талаптарының негізін құрайды, адамдардың қоғамдасып өмір сүруінің және ұйымдасуының маңызды формаларын көрсетеді.

Салт-дәстүрлердің ерекшеліктері оның ұрпақтан ұрпаққа жалғасып отыруымен, өмірде халық тұрмысында қолданып өзінің жалғасын тауып, кейбір дәстүр қоғамның қажетіне жарамсыз болып қалуымен сипатталады. Салт-дәстүрлердің өзіне тән мынандай ерекшеліктері бар: дәстүр – халықтың қалыптасқан іс-әрекеттері мен қызмет жүйесі; дәстүрдің мыңдаған жылдар бойы халықтың тұрмыстық қажеттігін өтеуге бағытталуы; дәстүр – халық арасында кең тараған, халықтың барлық адамдарына таныс іс-әрекеттер жүйесі.

Қазақтың әрбір салт-дәстүрі бірін-бірі қайталай бермейді, сонымен қатар олар халықтың белгілі бір мұқтажын өтеу мақсатында қолданылатындығы мәлім. Ұлттық салт-дәстүрлер тарихи көне үдеріс, ол қоғамның дамуына байланысты өзгеріп жаңарып өмірге қажеттілері жаңа мағынаға ие болып ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырған. Қазақ халқының салт-дәстүрлері адамның қарым-қатынастарына негізделген бірнеше түрлерге бөлініп, белгілі білімдер жүйесін құрайды [2].

Қазақ халқының зиялы азаматы Мағжан Жұмабаевтың: «Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбиелеуге міндетті» десе [3], Міржақып Дулатов жас ұрпаққа білім беруде «... Жалғыз құрғақ білімді үйрету емес, біліммен бірге жас ұрпақтың бойына халқымыздың өнегелілік қасиеттерін қалыптастыра білуіміз қажет» - деген құнды пікірлері тек педагогикалық тұрғыдан емес, сонымен қатар үлкен әлеуметтік, қоғамдық маңызы зор мәселе екені айқындалып отыр [4].

«Жас балаға қазақтың «әлди-әлди» деп басталатын бесік жырын жырлау керек. Бұл жырдың күйі де, сөзі де тәтті», - деп ақиық ақын Мағжан Жұмабаев айтқандай, бесік жырын айту - әрбір ананың сәби алдындағы қасиетті борышы. Оны орындамасақ, ата-баба дәстүріне қиянат жасағанымыз. «Ел боламын десең, әуелі бесігіңді түзе» деген сөз тектен-текке айтылмаса керек. Келешек бүлдіршін жас буынымыз саналы да инабатты болып өссін десек, қазірден бастап тәрбиені бесік жырынан бастағанымыз жөн [5].

Дәстүрімізден қалыс қалып бара жатқан бір жайт – үлкендердің өз ұрпағына халық мұрасын жеткізбей жатуы. Ата-бабадан келе жатқан дәстүр – ертегі айту бүгінде мүлде жоқ. Үйдің қарттары балалары мен немерелеріне ертегі, аңыз-әңгіме, мақал-мәтелдер айтып беріп, ежелден отбасында-ақ балалар шешендікке, тапқырлыққа тәрбиеленген. Мысалы, Абай, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, М.Әуезов сияқты ұлы ақын-жазушылардың немесе Төле би, Қаз дауысты Қазыбек, Әйтеке сияқты ел билеуші шешендердің жастайынан елдің салт-дәстүрлері мен заңдарын, аңыз-әңгіме мен өлең-жыр, мақал-мәтелдерін жаттап, жадында сақтап, көп білуі әкелері мен аталарының әсері екені сөзсіз. Көпті көрген қариялар

отбасының, ауыл-аймақтың үлгі тұтар тұлғасы, тәлім-тәрбие мектебі болған.

Қазақ ауылында бала тәрбиесіне бүкіл ауылдың үлкендері, әсіресе қарттары араласқан. Үлкендер ауылдастарының балаларының өрескел мінез-құлқын көрсе, ұрсып, зекіп тыйым салуға, ақыл айтуға, тіпті ретті ұруға да құқылы болған.

Ән айтуға, күй шертуге, зергерлік өнеріне бейімі бар балаларлы әке-шешесі, атасы ел ішіндегі аты шыққан әнші, күйші, ұсталардың жанына қосып, шәкірттікке беруі ата дәстүрі болып саналған. Ал шәкірттің ұстазын ұлы әкесіндей сыйлауы, оның өнерін жалғастырып, көпке тарату немесе жақсының жанында жүріп, өнегелі шешен, ақын, билердің, көпті көрген қариялардың батасын алу олар үшін парыз боп есептелген. Сол мектептен тәлім-тәрбие алған өнер мектебінің түлектері (Үкілі Ыбырай, Иманжүсіп, Балуан Шолақ, Ақан сері, Мәди), Тәттімбеттің шәкірттері (Жақсымбет, Қыздарбек, Ж.Қаламбаев, Ә.Хасенов), Құрманғазының шәкірттері (Сейтек, Дина, Соқыр Есжан) – ұстаздарының ұлағатын, өнер туындыларын жадында сақтап, бүгінгі күнге жеткізушілер. Сондай-ақ атақты күйші Сандыбай, зергер-ұсталар Әйтеке, Балтеке, Үйсінбай, отамашы Шоқбатыр, Кәдірсіз және суретші Ә.Қастеевтер – өз өнер мектептері бар халық таланттары. Олардың өнер үлгілері ұрпақтан-ұрпаққа шәкірттері арқылы тарап, бірден-бірге жалғасып, бүгінгі дәуірге жеткен.

Үлкенді сыйлау – біздің халқымыздың ежелгі дәстүрі. Ол дәстүр бойынша жастар үлкеннің алдын кесіп өтпеуге, сыпайы болуға, үлкенмен сөз жарыстырмауға, тіпті үлкендердің алдында қатты күлмеуге тиіс. Осындай ата дәстүрімізді бүгінгі жастар жадында сақтап, жалғастыра білу қажет.

Халық педагогикасының тұрмыстық ереже болып, халықтың салтына айналған әдет-ғұрыптардың тәрбиелік мәні ерекше. Халық тәрбиені балаға ана құрсағында жатқаннан бастайды. Оған куә іштегі сәбидің уақытында дүниеге келуі үшін үлкен аналар түрлі ырымдар жасайды.

Қашанда өз ұрпағының салауатты, әдепті, тәрбиелі, адамгершілігі мол азамат болып ержетуін көксеген қазақ халқы бала тәрбиесін бір сәт те назардан тыс қалдырмаған. Жастарға жасы үлкендердің тілек тілеп, сын-ескертпе айтуы, бағыт-бағдар сілтеуі, теріс-әрекеттерге тыйым салуы – халқымыздың ежелден келе жатқан тәрбие дәстүрінің бірі. Халқымыздың үлгі-тағылым құралдарының бірі саналатын тыйым сөздердің бала тәрбиесінде мән-маңызы өте зор. Күнделікті өмірде айтылатын тыйым сөздер салт-дәстүр, наным-сенім, түрлі ырымдармен байланысты пайда болып, дамып отырған. Олар – халықтық терең философиялық ойдың, ғасырлар бойы жинақталған тәжірибенің сұрыпталған тұжырымы, негізгі қағидалары іспеттес.

Халқымыздың ұлттық әдеп-әдет, эстетикалық бір тармағы ретінде бүгінге дейін жеткен тыйым сөздері көптеп саналады. Олар өсіп келе жатқан баланы жаман әдет, жат қылықтан, теріс мінездерден сақтандыруда үлкен тәрбиелік роль атқарады.

Баланың жақсы, жаман болуы өскен ортасына, алған тәрбиесіне байланысты деп түсінген ата-бабамыз келеңсіз жайттарға жол бермейтін тыйым сөздерін отбасында, балалармен қарым-қатынаста жиі қолданған. Мысалы: «Жұма күні кір жума», «Отқа түкірме», «Бос бесікті тербетпе», «Үйді айнала жүгірме», «Құранды, тамақты баспа» және т.б. тыйым сөздер арқылы балалардың іс-әрекетін, қылығын дұрыс жолға бағыттап отырған.

Үлкеннің жолын кесу, сөзін бөлуді - әдепсіздіктің, асты төгу, тамақты басуды – ысыраптың, тізені құшақтауды – жалғыз қалудың, көкті жұлуды – жастай солудың, нышаны санап, жасы үлкендер балаларға мұндай теріс істер мен әрекеттерді жасауға қатаң тыйым салған.

Сол сияқты, «Үйге сыртыңмен кірме», «Бетінді баспа», «Бүйіріңді таянба», «Орынсыз күлме», «Көп ішінде қатты күлме, қатты сөйлемеп», «Қолыңды қусырма», «Өтірік жылама», «Үйде ысқырма» т.б. тәрізді халықтық этика негізін құрайтын тыйым сөздер балаларды, біріншіден, жаман әдет-қылықтардан аулақ болуға үйретсе, екіншіден,

әдепке, мәдениеттілікке тәрбиелейді.

Ал, «Құстардың ұясын, құмырсқаның илеуін бұзба», «Аққуды атпа», «Жалғыз ағашты кеспе», «Суға дәретке отырма, суға түкірме» деп келетін тыйым сөздер, халықтың табиғатты қастерлеу ғұрпы ретінде, балаларды шынайы болмыс сырын түсініп түйсінуге, өсіп-өнген және тіршілік етер ортаны, табиғатты қорғауға, тірлікке қастандық жасамауға үндейді.

Мал шаруашылығын тіршілік тірегі еткен ата-бабамыз оны дәулет, құт-береке көзі санап, еркше бағалаған. Төрт түлік малға қатысты тәрбиелік мәні зор ырымдар мен тыйым сөздерді бала тәрбиесінде кеңінен пайдаланған.

«Малды бастан ұрма», «Малды теппе», «Құр ерге мінбе», «Мал сүйегін отқа жақпа», «Малға теріс мінбе», «Жыңғылмен ат қамшылама», «Ақты төкпе», «Ақты баспа» тәрізді тыйым сөздерінен халқымыздың малды қадірлеп-қастерлеген болмысы анық аңғарылады. Мал сүйегін отқа жақса, тірі малдың сүйегі сырқырайды, малдың ағы төгілген жерді басса, желіні іседі деп аяушылық білдірген және мұны балаларына ұғындырып отырған. Халық жадында сақталып келген осындай терең мәнді, игі жөн-жосықтардың бәрінде негіз бар. Бұл сөздер арқылы ата-бабамыз жастарды ысырапшылық, кесірлік сияқты нашар қылықтардан жирендіріп, тіршілік заңдылығына, өмірге бейімдеп, икемдей білген.

«Босағаны керме, құшақтама», «Табалдырықты баспа, отырма», «Итке ожаумен ас құйма», «Жақын адамға пышақ жалама», «Таңдайыңды қақпа, басыңды шайқама», «Намазды бұзба», «Құмырсқаның ұясын бұзба», «Ұрлық қылма, зорлық қылма», «Түрегеп тұрып немесе жатып тамақ ішпе», «Саусағыңды кеземе», т.б. нақты, бала ұғымына түсінікті тыйым сөздер оларды әдепті мінез-құлықты бойына сіңіруге, тән мен жан тазалығын сақтауға, қайырымдылық, еңбексүйгіштік, мейірімділік, тәртіптілік, ұстамдылық тәрізді адамгершілік қасиеттерге тәрбиелейді [5].

Халықтың қоршаған орта туралы таным-түсінігінен, әдет-ғұрып нормаларынан туындаған тыйым сөздер жас ұрпаққа үлгі боларлық баға жетпес өсиет-өнеге ретінде аса бағалы. Бастауыш сынып оқушыларының ұғымына лайықты тыйым сөздерді күнделікті қарым-қатынаста, іс-әрекеттер барысында жиі пайдаланған тиімді болмақ. Бұл орайда тыйым сөзге түсінік бере отырып, мән-маңызын ашуға көңіл бөлген жөн.

Ғылыми педагогикалық әдебиеттерді талдай отырып, қазақ халқының салт-дәстүрлері халықтық педагогикада тәрбие құралы, әрі өткен ұрпақтың кейінгі ұрпаққа қалдырған рухани мәдени мұрасы ретінде қарастырылғанына көз жеткізуге болады. Ол біріншіден, белгілі бір қоғамдағы адамдардың бір-бірімен қарым-қатынастарының қалыптасқан жүйесі; екіншіден, белгілі бір мақсат көздеген адамдардың іс-әрекеті; үшіншіден, шығармашылық, ұлттық ерекшелік сипаттағы рухани мәдениеттің бір саласы болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы. Астана, 12 сәуір 2017.
2. С. Кенжеахметұлы. Қазақтың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары. Алматы. «Ана тілі», 1994ж.
3. М.Жұмабаев М. Педагогика / Қазақстандағы педагогикалық ой-пікір антологиясы /Құраст. К.Б.Жарықбаев, С.К.Калиев. - Алма-ата: Рауан, 1995. - 302б.
4. Дулатов М. Шығармалары. Алматы, «Жазушы», 1991. 384 б.
5. Әлікенова К.Н. Ғылым тарихы мен философиясы: оқу құралы. Талдықорған: ЖМУ. 2012.
6. Кенжеахметов С. «Қазақтың тыйым сөздері». «Абай» журналы, №10, 2010.

ӘОЖ 541.124

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫН ӨТКІЗУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Сарсенбаев Б.¹ п.ғ.м. , аға оқытушы, **Омаров Т.Д.²** мұғалім-модератор
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті¹, Талдықорған қ.
Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі², Талдықорған қ.

E-mail: Sarsenbaev_b1968@mail.ru, Omarov_t@tk.nis.edu.kz , talgat.21@mail.ru

Бұл баяндаманың негізгі ұғымы елімізде білім беру бағдарламасы шеңберінде енгізіліп жатқан дене тәрбиесі пәні бойынша жаңартылған бағдарламалар мен критериялы бағалау жүйесінің ерекшеліктері туралы, жиынтық және қалыптастырушы бағалау тапсырмаларының жиынтығын дайындау туралы, болашақ дене тәрбиесі мамандарының жауапкершіліктері мен пән мұғалімдерінің құзіреттілігі туралы айтылады.

Тірек сөздер: Қалыптастырушы бағалау, бағалау критерийі, дағдылар, жауапкершілік, құзіреттілік.

Основное понятие данного доклада заключается в том, что обновленные программы и особенности системы критериального оценивания по предмету физической культуры, внедряемые в стране в рамках образовательной программы, о подготовке сводных и формирующих заданий оценивания, об ответственности будущих специалистов физической культуры и компетентности учителей-предметников.

Ключевые слова: формативное оценивание, навыки, ответственность, компетентность.

The main concept of this report is updated programs and features of the system of criteria-based assessment in the subject of physical training, implemented in the country as part of the educational program, about the preparation of summary and formative assessment tasks, about the responsibility of future specialists of physical culture and the competence of subject teachers.

Key words: formative assessment, assessment criteria, skills, responsibility, competence.

Жаңарып отыратын ақпараттар толқыны жағдайында білім алушыларды үнемі жан-жақты дамыту, мұғалімнің өзінің пәндік теориялық білімін күнделікті көтеріп отыруды талап етеді. Қазіргі мектепке өз пәні бойынша сабақты тартымды өткізуімен қатар, оқушылардың танымын, көзқарастарын дамытатын оларды қызықтыра алатын мұғалім қажет.

Қазіргі таңда елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қалыптасып өмірге енгізіліп жатыр. Еліміздің білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алуда. Оның себебін де баршаңыз білесіздер, басты себептерінің бірі ол білім берудің мазмұнының жаңаруы, білім беру парадигмасының өзгеруі, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынастың пайда болуы.

Білім мазмұнының жаңартылған бағыты ол сабақта, оқу үдерісі кезінде, оқушының мұғалімнің бағыттауымен өздігінен білім алуға ықпалдандыру.

Сонымен бірге, белсенді оқыту арқылы әр түрлі әдіс-тәсілдердерді қолдана отырып оқушылардың зейінін сабаққа жұмылдыру, ынтасын, пәнге деген қызығушылығын ояту.

Білім берудің мазмұнының жаңаруының бір бағыты ол жаңартылған оқу бағдарламаларының енгізілуі. Жаңартылған оқу бағдарламасы пәннің мазмұны және мақсаттары, бөлімдері мұғалімдер үшін бірізділігімен тиімді. Бағалаудың жетістік және бағалау критерийлері де өте жақсы қамтылған. Мұғалім үшін тиімділігі сол бүкіл цикл

бөлімдерге бөлінген, оқу мақсаттары нақтыланып алынған, оқушыны әділ бағалауға арналған критерилердің болуы, ресурстардың жеткіліктілігі. Оқушы үшін белсенді оқытудың тиімді жақтары, оның жеке, жұппен, топпен жұмыс істеуінде. Бұл жерде - оқушыға деген сенім, өз беделі мен қадір-қасиеті сезімін дамыту, оның өз ісіне жауап беруі басты мақсат болып табылады.

Мектептегі негізгі тұлға ол – мұғалім болып табылады. Жаңартылған білім беру бағытында мұғалім өзінің кәсіби біліктілігін жаңа бағытта арттырып, беретін білім мазмұнын жаңашалап, керекті, тиісті әдіс-тәсілдерді қолданып, өзінің әдістемелік негіздерін қалыптастыруы керек. Сондықтан да мұғалімдердің кәсіби даярлығына қойылатын талап та жоғарылауда, ал нәтижеге жетуі ізденістегі мұғалімнің іс-қабілетіне, кәсіби шеберлігіне байланысты.

Ахмет Байтұрсыновтың «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», - деген сөздері, қазіргі заман талабына сай білім беру мүддесіне сай айтылғандай. Өз ісінің шебері, ізденімпаз, жауапкершілікті маман ғана жоғары жетістіктерге жетеді. [2] Қазіргі таңда пәнді жақсы, терең білетін, күнделікті сабақтағы жаттығуларды толық қамтитын, ондағы қимыл-қозғалыс дағдыларын оқушыға үйрете алатын, әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды саралауды, оқытудың дәстүрлі әдіс-амалдарын, құралдарын жетікті меңгертетін, оқушылардың дарындылығын дамытудағы іздену-зерттеу бағытындағы және пәнге қызығушылығын арттыратын мұғалім болу ол- өмір талабы.

Қазіргі таңда білім беру бағдарламасының шеңберінде елімізде әр пән бойынша критериалды бағалау жүйесі енгізілуде. Білім беру мазмұнының ажырамас бір бөлігі ол- білім алушылардың күтілетін оқу нәтижелері жетістігін бағалау жүйесі болып табылады. Жаңартылған білім беруде білім алушылардың оқу жетістігін бағалауда критериалды бағалау жүйесі қолданылады. Критериалды бағалау жүйесі бұрынғы дәстүрлі бағалауға қарағанда қалыптастырушы және жиынтық бағалау болып бөлінеді. Қалыптастырушы бағалауда білім алушыларға жаңа материалды меңгеру кезеңінде тапсырманы қаншалықты дұрыс орындағанын және оқыту мақсаттарына қол жеткізгенін түсінуге мүмкіндік беретін бағалау.

Дене тәрбиесі пәні бойынша да, білім алушылардың оқу жетістігін бағалауда критериалды бағалау жүйесі қолданылады. Оның негізгі мақсаты:

- Белгіленген оқу мақсаттарына жетудің дәлелдерін анықтау (мазмұн және дағдылар);
- Жекелеген оқушылардың ілгерілеуі мен қажеттіліктерін ескеру;
- Оқу және оқыту үдерісін ақпараттандыру;
- Мұғалімдер мен оқушылар үшін тұрақты кері байланысты қамтамасыз ету болып табылады.

Қалыптастырушы бағалау- ол күнделікті оқытудың бір бөлігі болып табылады яғни, ол үнемі үздіксіз өтіліп отырады сабақ барысында. Ол деген оқу және оқыту жаттығуларын жоспарлау, қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырмалар жинағын дайындап өткізу, саралау, оқушылардан кері байланыс алу жұмыстары.

Қазіргі осы уақыттарда негізгі мектептерде дене шынықтыру пәні бойынша жиынтық бағалау жүргізілмейді, тек қалыптастырушы бағалау алынады. Осы қалыптастырушы бағалаудың алгоритімі төмендегідей болуы керек.

- Бағалау үшін оқу жоспарындағы жаттығуды немесе мұғалім әзірлеген басқа жаттығуды қолдануға болады.
- Қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырмалар жинағы дәлелдерді қалай жинау керектігі туралы шешім қабылдауға көмектеседі.
- Бағалау критерийлері мұғалімге оқушының оқу мақсаттарына жеткені туралы шешім қабылдауға көмектеседі.
- Жаттығуды орындар алдында оқушылар тапсырманың өзін және бағалау

критерийлерін түсіну үшін оларға түсіндіріледі.

- Портфолио үшін дәлел жиналады (қажет болса).

Бұдан шығатын тұжырым. Мұғалім бағалауы: пән бойынша білімге; тәжірибеге; оқу бағдарламасы мен оқу жоспарындағы ақпаратқа; әріптестердің пікіріне негізделеді (модерация жүйелі түрде өткізіліп тұруы керек).

Өкінішке орай, обылысымыздың аудан мектептеріне шығып өткізіп жүрген семинарларымызда дене шынықтыру пәні мұғалімдерінің осы критериялды бағалау жүйесі туралы мағұлматтары аздығын көреміз. Көп мұғалімдердің сабақ барысында қалыптастырушы бағалауды жүргізбейтіндері, қалыптастырушы бағалаудың тапсырмалар жиынтығын дайындамайтындығы белгілі болды. Оны берілген шаблон бойынша дайындаудың жолын білмейді. Оқу бағдарламасы мен оқу жоспарында берілген оқу мақсаттары мен тапсырмаларға бағалау критерийлерін, дескрипторларды жазу қиындықтар туғызады. Оқу мақсаттарын бағалау критерийлерімен сәйкестендіру, ойлау дағдыларының деңгейлері мен жақсы критерийдің сипаттамасы қандай болу керектігі туралы мағұлматтары аз.

Соған байланысты болашақ жоғары оқу орнының дене тәрбиесі студенттері бойында өздерінің болашақ қызметіне жауапкершілікпен, зерттеуші ретінде қарауға деген ұмтылысты қалыптастырудың ерекше маңызы бар деп ойлаймын. Біздің ойымызша, болашақ маман иелеріне (студенттерге) дене тәрбиесін жүзеге асыруды сабақтастыруды, дене тәрбиесі әдістемесін мектептің жаңартылған бағдарламасымен ұштастыра үйрету жүзеге асырылуы тиіс. Студенттердің мектеп тәжірибесі кезіндегі жұмыстарында, мектептегі негізгі жұмысы сабақ беруден басқа, зерттеу, жобалау жұмыстарымен айналысқандары дұрыс болар еді, ол керісінше студенттің оқу тәрбие қызметіндегі белсенділігінің арта түсуіне педагогикалық тәжірибенің тиімді өтуіне игі ықпалын тигізеді. Сонымен бірге, мектептің жоғарғы сыныптарында жобалау жұмыстары енгізілуде. Осыған орай болашақ маман, кез-келген оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын заманауи инновациялық технологияны меңгеруге ұмтылуы керек. Бұл дене тәрбиесі мазмұны бойынша білім беруді жүзеге асыруда дұрыс меңгеруге ықпал жасайтын дене тәрбиесі әдістері мен технологияларына, оларды жоспарлы, жүйелі түрде құру, ұйымдастыру тәсілдеріне ерекше көңіл бөлінуі қажеттігін көрсетеді.

Қазіргі пән оқытушыларының негізгі міндеті – білім беруді нәтижеге бағыттау, яғни инновациялық жаңа технологияны меңгеру екені баршамаызға мәлім. Оқу үдерісіне қоғамның жаңа қажеттіліктеріне сәйкес жаңашыл тәсілдерді енгізу, оқытушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісін талап етеді. Оқытудың бірнеше әдісін салыстыра қарастыру арқылы әр мұғалім өзінің мүмкіндігі мен бейімділігіне қарай білім берудің жаңа технологияларын тандап, сұрыптап, қолданып отырады. Сондықтан да, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі баланың жеке басының дамуына орасан зор әсерін тигізеді. Мұғалім үнемі оқушының талап еткен қажеттілігін қамтамасыз ететін бастамасы болуы тиіс. Мұғалім тарапынан қимыл-қозғалыс дағдыларын игеруде қойылатын талап оқушының үлгерімімен анықталмауы тиіс. Дағдыны қалыптастыру бірте-бірте жүйелі түрде жүргізілуі тиіс. Нақты жаттығуға, ойынға, тәсілдерге деген қызығушылықты оятудың маңызы өте зор. Сол мақсатта оқушы бойында өзіндік жаттығуды игере алу мен оны қабылдай алу қабілетін қалыптастыру қажет.

Мұғалім үшін кәсіби шеберлікке жету, өз мамандығының шебері болу бір күнде пайда болатын дүние емес және өмір бойы ізденушілікті, жауапкершілікті талап ететін мамандық екенін анық аңғарғанда ғана толық нәтижеге жете аламыз. Мұғалімнің әрбір сөзі, іс-қимылы, жүрісі, көзқарасы психологиялық және ізгілік тұрғысынан шәкірт жүрегінен үлкен орын алады. Сондықтан әрбір ұстаз үшін оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастыруда мол білімділікті, ақылдылықты, дұрыс іскерліктер мен дағдыларды қолдану қажет етеді. Ол үшін оқытушы тиісті бағдарламаны меңгерудегі және бағдарламаны оқуда білім алушылардың өздері қабылдауына кеңесші, сарапшы болуы тиіс. Оқытушының жаңа

ұстанымы үнемі білім алушылармен бірге кішігірім зерттеулер орындау, топтармен жаңа дағдыларды игеру, қалыптастырумен бірге жаңашылдық бағытта кәсіби біліктілігін жетілдіріп отыру өзекті сипат береді деген тұжырым жасаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық Үшінші (негізгі) деңгей. 2012ж
2. ҚР орта білім мазмұнын жаңарту еңбегінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. 2016ж
3. ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана, 2010.

ӘОЖ 541.124

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Сейлгазинова С.А. меңгеруші

«Талдықорған қаласының білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің
№45 «Арман» балабақшасы МКҚК

E-mail: seilgazinovasandugash@mail.ru

Мақалада мектепке дейінгі мекемелерде ұйымдастырылған оқу қызметін инновациялық технологиялар арқылы іске асыру жолдары қарастырылады. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасының талаптарына сәйкес №45 «Арман» балабақшасының ұйымдастырылған оқу қызметінің әдістемелік жұмыстары талданады.

Тірек сөздер: Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, инновациялық технология, білім беру саласы, ұйымдастырылған оқу қызметі.

В статье рассматриваются пути реализации организованной учебной деятельности в дошкольных учреждениях через инновационные технологии. В соответствии с требованиями типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения анализируется методическая работа организованной учебной деятельности детского сада №45 «Арман».

Ключевые слова: типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения, инновационные технологии, образовательная область, организованная учебная деятельность.

The article considers the ways of realization of organized educational activity in preschool institutions through innovative technologies. In accordance with the requirements of the standard curriculum of preschool education and training, the methodical work of the organized educational activities of the kindergarten №45 "Arman" is analyzed.

Key words: standard curriculum of preschool education and training, innovative technologies, educational area, organized educational activity.

«Оқыту үдерісіне заманауи әдістемелер мен технологияларды енгізу, педагогтар құрамының сапасын арттыру, біліктілігін растаудың дербес жүйесін жасау, білімге қол жеткізу аясын кеңейту қажет»

Н.Ә.Назарбаев

Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Осы бағытта балабақшамыз ҚР мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартын, Үлгілік оқу бағдарламасын, Назарбаев Зияткерлік мектептерінің мектеп жасына дейінгі балаларды тілге бойлау негізінде дамытуға арналған бағдарламасын, Мектепке дейінгі білім беру ісінде 4К моделі, авторлық «Қарлығаш» оқу әдістемелік кешені, Н.А.Зайцев әдістемесі бойынша жұмыс жасауда [1], [2].

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2014 жылғы 9-қазандағы №408 бұйрығына сәйкес балабақшамыз мектепке дейінгі ұйымдарында жаңа технологиялар мен білім беретін оқу бағдарламаларын сынақтан өткізу бойынша эксперименттік алаңы болып танылды. Осы бұйрықты жүзеге асыру мақсатында 2015 жылы 4-10 қаңтар аралығында Санкт-Петербург қаласында өткен «Сауат ашу және бастапқы математика әдістемесі» бойынша өткен авторлық курсқа өзіммен бірге балабақша педагогтары А.Қ.Жұмашева, Г.Қ.Есельбаева қатысып сертификат иеленді.

Іс-тәжірибеге енгізудегі мақсат: Н.А. Зайцевтің ойындары және текшелері мен кестесін қазақ тілінде дайындау. Ол үшін төмендегідей міндеттер қойылды және жұмыстың жоспары **3 кезеңнен** тұрды.

Міндеттері:

- Н. Зайцев әдістемесімен танысу, авторлық курсқа қатысу;
- Облыстық әдістемелік кабинетпен жұмыс жоспарын бекіту;
- Ата-аналармен жұмыс;
- Арнайы бөлме жабдықтау;
- Балалардың диагностикалық жұмысын жүргізу Гипотезасы: (болжамы)

2015-2016 жыл дайындық кезеңі

- Жұмыс жоспарын жасау
- Шығармашылық топ құру
- Автордың оқыту семинарына қатысып, сертификат иелену
- Материалдар жинақтау (қазақ тілінде кесте, текшелерді дайындау, қолданылатын

ойындарын іріктеу

2016-2017 жыл тәжірибелік кезең

- Зайцев әдістемесін қазақ тіліне аудару
- Арнайы бөлме жабдықтау
- Балаларға диагностикалық жұмыс жүргізу

2017-2018 жыл қорытынды кезең

- Республикалық, облыстық, қалалық деңгейде семинарлар өткізу
- «Н.А. Зайцевтің оқып үйренуге арналған ойындар жинағы» атты қазақ тілінде

кітапшасын шығару, тарату

Н.А. Зайцев әдістемесі арқылы ерте жастан оқытудың ерекшелігі мен тиімділігі, «Баланың денсаулығына зақым келтірмей, ерте жастан оқу, санау, жаза білу қабілеттерін дамытуда жоғары нәтижеге жетуге және жағымды қуат алуға, өз-өзіне сенімді болуына ықпал етуге бола ма?» деген сұрақтардың жауабы енгізу барысында нәтижесін берді.

Әдістеменің негізгі құндылығы:

- Ақыл – ойын қалыптастыру
- Денсаулығын сақтау

Зайцев әдістемесінің негізгі тиімділігі: “Мен сендерді оқуға үйретемін” емес, ойын арқылы оқыту

Зайцев әдістемесінде еркіндік – оқу қызметінің негізгі ережесі.

Н.А. Зайцевтің математикаға үйрету әдістемесінің түйіні – балаға барлық 0-ден 99-100 ге дейінгі сандар тұтастай, жүйелі түрде беріледі, бала жүздікті тұтастай көреді. Сонымен қатар жүйелілік сақталады. Бала әр санның қанша ондық пен бірліктен тұратынын, яғни сандардың құрамдарын заттық қабылдау арқылы көреді. «Жүздік» технологиясы есту, көру, сезіну сияқты 3 сенсорлық саланы қамтиды. Қабырғадағы лента

арқылы балалар сандар кішіден үлкенге қарай орналасқандарын байқайды. Н.А. Зайцев сәбилердің психологиялық ерекшеліктерін – көрнекілік-бейнелік пен көрнекілік-әрекеттік ойлауын ескере отырып, сандарды құрастыру, карточкалар, бағандар және ленталармен әрекет жасауды қарастырған. Қосу-алу, бөлу-көбейту амалдарын көрнекіліктерге қарап отырып, әрекеттену арқылы орындайды. Солайша, жаттыға келе, балалар сандар лентасын елестету бойынша амалдарды ойша орындай бастайды [3], [4] .

Қазіргі таңда Н.А.Зайцев әдістемесінің ойын құралы 54+25 қазақ дыбыстары қосылған текшелері, оқуға арналған кестелері, аудио жазбалары, «Платон денелері», «Ою-өрнектер», «Әмбебап монеталар жүйесі», «Мыңдық және тағы басқа...» ойындары қазақ тіліне аударылып, оқу қызметінде жүйелі қолданудамыз.

Н. Зайцев технологиясының бір қыры: Тілге бойлау бағдарламасы мен 4К моделін жүзеге асыруға өте тиімді. Сонымен қатар логопедтік жұмыстарға да жақсы әсерін тигізеді.

Филология ғылымының докторы, профессор Әлімхан Жүнісбековтің ой-пікірімен және І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің педагогика ғылымының кандидаттары Р.К. Аралбаева, А.А. Капенова және Г.Н. Ахмадиева және филология докторы А. Рахимовамен дөңгелек үстел, семинарларда кездесіп, ана тілінің дыбыстық құрылымының ережесін сақтай отырып, «Н.Зайцев әдістемесіндегі кестесі мен текшелерін іс-тәжірибеде қолданудың практикалық тиімділігі» жөнінде кеңесіп, ой бөлісіп, ұжымда шығармашылық топ құрып оқу әдістемелік кешенін дайындауға ұсыныс жасалды.

Бүгінгі таңда балабақша ұжымы Н.Зайцев әдістемесін қазақ тіліне аударып, кестелері мен текшелерін дайындап, Облыстық әдістемелік кабинетінің 2017 жылғы 26-сәуір №2 хаттамасының шешімімен «Н.А. Зайцевтің оқып үйренуге арналған ойындар жинағы» атты қазақ тілінде көмекші құралы жарық көрді.

Күннің екінші жартысында Н. Зайцев әдістемесі бойынша арнайы орталықта балалар еркін жұмыс жасайды.

Нұр-Сұлтан, Қостанай, Ақтөбе қаласында өткен республикалық семинарда, Алматы қаласында өткен өңірлік, Жетісу мемлекеттік университетінде ғылыми-әдістемелік конференцияда, сонымен қатар балабақшамызда «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығының ұйымдастыруымен аймақтық, қалалық, облыстық семинарларда, облыстық Панелді сессияда тәжірибеміз таратылды.

«Сананың ашықтығы, ол адам жер шарының өзіне қатысты аумағында және өз елінің айналасында не болып жатқанын түсінуге мүмкіндік береді. Ол жаңа технологияның ағыны алып келетін өзгерістердің бәріне дайын болу деген сөз». Астана қаласында халықаралық технологиялар көрмесі шеңберінде практикалық конференцияға қатысып, бүгінгі таңда балабақшамыз балалардың бой деңгейіне сәйкес келетін жаңа үлгіде жасалған жиһаздармен қамтамасыз етілді [5], [6].

Балабақшада өзге ұлт өкілдерінің бүлдіршіндерін жан-жақты дамуына қажетті жағдаймен және қазақ тілін игеруді қамтамасыз ету мақсатында Эстония мемлекетінде өткен «Назарбаев Зияткерлік мектептерінің қазақ тіліне бойлау іс- тәжірибесін еліміздің мектеп жасына дейінгі мекемелеріне трансляциялау бағытында «Тілге бойлау тәжірибесімен танысу» семинарына қатысып, әріптестерімнің іс-тәжірибесімен алмасып қайттым [7].

Бүгінгі таңда Назарбаев Зияткерлік мектептерінің мектеп жасына дейінгі балаларды тілге бойлау негізінде дамытуға арналған бағдарламасын «Қуаныш» орыс тобында эксперимент жүргізілуде, оның нәтижесі «Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының «Білім беру бағдарламалары орталығы» аға оқытушысы Қажығалиева Жанат Башаринқызы ұйымдастыруымен «Қазақ тіліне бойлау жобасын ендіру бойынша семинар-мониторингте» ашық ұйымдастырылған оқу қызметтері жоғары деңгейді көрсетті.

Нұр-Сұлтан қаласында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы ұйымдастырған мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің тренерлерді оқыту курсына

балабақша тәрбиешісі Б.С.Бикембаева қатысып, сертификат иеленіп, білім беру ісінде 4К моделін өз тәжірибесінде және облыс көлеміндегі әріптестерімен бөлісуде.

Балабақшамыз білім беру ісінде 4К моделін 2 топқа отбасын қатыстыру арқылы нәтижелі енгізуде

Нұр-Сұлтан қаласында өткен халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясында Франция, Финляндия, Эстония, Ресей, Израиль т.с.с алдыңғы қатарлы мемлекеттердің мектепке дейінгі заманауи білім беру моделдері іс-тәжірибелерімен танысып, ең танымал 5 әдістеме шебер кластарына қатысып, бүгінгі таңда «Ақылды қоян», «Сөйлейтін робот» және В. Воскобовичтің «Күлгін орман» дидактикалық ойындармен барлық топтар жабдықталып, педагогтар іс-тәжірибеде қолдануда.

Мектепке дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқытуда 35 жылға жуық саналы тәрбие мен сапалы білім беріп келе жатқан балабақша тарихы қайталанбас деректерге толы. Бүгінгі таңда балабақша ұжымы мектепалды даярлық сыныбына арналған «Қауіпсіз мінез-құлық негіздері», «Основы безопасного поведения» электронды оқу-әдістемелік құралын әзірледі және мемлекеттік тілде «Өзін-өзі тану», мектепке дейінгі «Қарлығаш» бағдарламасы бойынша оқыту-әдістемелік кешенін дайындауға және өңдеуге қатысты.

Жаңа технологияларды тәжірибеге енгізу нәтижесінде педагогтарымыз қалалық, облыстық, республикалық байқауларда жүлделі орынды иеленді.

Облыстық, қалалық «Үздік тәрбиеші» байқауында балабақша тәрбиешілері Гүлнар Қадырбекқызы және Баян Серікханқызы бас жүлдені жеңіп алды.

Облыстық «Заманауи сабақ – педагогтың кәсіби өсуінің көрсеткіші» үздік сабақтар фестивалінде балабақшамыздың орыс тілі пәнінің мұғалімі Әлия Жұмабайқызы «Ең үздік белсенді оқыту әдістері» жүлдегері атанды.

Қалалық «Педагогикалық оқу» байқауында балабақша тәрбиешісі Базаргүл Мыңбайқызы шығармашылық белсенділік танытып, «Білім беру салалары бойынша «Фребель сыйы» ойындары арқылы балалардың ойлау қабілетін дамыту» атты баяндамасы жоғары бағаланып, бас жүлдені жеңіп алды,

Әрине мектепке дейінгі білім беруде инновациялық технологияларды қолдану негізінде балабақша ұжымы бүлдіршіндердің еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді, шығармашыл болуына жағдай туғызып, білім беру ісінде 4К моделіне: креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамытуға және командада жұмыс істей білуге басты назар аударады.

Күтілетін нәтиже

Балалар үшін

- Әндетіп қайталау нәтижесінде алфавитті жетік меңгерді.
- Кестемен сауатты жазу іскерлігі қалыптасты.
- Минутына 15-20 сөз оқиды
- Дыбыстық талдауды меңгерді.
- Коммуникативтілігі дамыды.
- Сыни ойлау қабілеті артты.
- Креативтілік қабілеті артты.
- Математикадан екі таңбалы сандардың құрамын меңгерді.
- Денсаулығына күш түсірмей, ойын арқылы меңгерді.
- Командамен жұмыс істеу іскерлігі артты.
- Еркін ойын арқылы дамиды.

Педагог үшін

- Баланың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып дамуына ықпал етті.
- Педагогтардың кәсіби деңгейі артты.

Ата – ана үшін

- Балабақшаға оң көзқарасы артты.

- Бірлесі жұмыс жасауға өздері ұсыныс берді.

Әр кәсіптің өз жемісі бар. Біздің жемісіміз – тәрбиелеп отырған бүлдіршіндер. Қорыта айтқанда, біздің бүлдіршіндер тәрбиелі де тәртіпті, ақылды да өнегелі, рухани адамгершілігі мол Қазақстанның беделді азаматы мен азаматшалары болсын дегіміз келеді. Себебі, бала – еліміздің ертеңі, тірегі, тілегі.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. ҚР мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты – 2018 ж.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы – 2016ж
3. Кубики Зайцева. Комплект для дома, группы, класса. Учебная пособие.-СПб., 2012.
4. Развивающая предметно-пространственная среда «Фиолетовый лес». Методические пособие/Под ред. В.В. Воскобовича, Л.С. Вакуленко, О.М. Вотиновой – Санкт-Петербург-2017
5. Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» Қазақстан халқына жолдауы - 2018 жыл 5 қазан.
6. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына жолдауы - 2018 жыл 10 қаңтар.
7. Назарбаев зияткерлік мектептерінің мектеп жасына дейінгі балаларды тілге бойлау негізінде дамытуға арналған бағдарламасы – 2018 жыл

УДК 519

НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Сейтбаев М.Ж.

КГУ «Средняя школа Жетісу с дошкольным мини-центром» ГУ «Отдел образования
Сарканского района»

E-mail: seitbayev.maxat@gmail.com

В статье рассмотрены основные направления развития образовательной среды и стремительное развитие информационных технологий, перестройка на новый уровень системы образования и воспитания подрастающего поколения. Описан ключевой вопрос образования – это повышение его качества, приведение в соответствие с мировыми стандартами. Делается акцент не на полученные знания, а именно на процесс применения этих знаний. В статье охарактеризована основная задача, которая ставится перед педагогом. Для этого совершенствуются методы работы с обучающимися.

Ключевые слова: образование, образовательный процесс, педагогика, математическое образование, информационные технологии, образовательная среда, педагогическое мастерство.

Мақалада білім беру ортасын дамытудың негізгі бағыттары, ақпараттық технологияларды қарқынды дамыту және өскелең ұрпақты тәрбиелеу мен білім беру жүйесін жаңа деңгейге қайта құру қарастырылған. Білім берудің негізгі мәселесі – әлемдік стандарттарға сәйкес келтіру арқылы оның сапасын арттыру. Баса назар алынған білімге емес, дәлірек айтқанда осы білімді қолдану үдерісіне аударылады. Мақалада педагог алдында қойылатын негізгі міндет сипатталған. Ол үшін білім алушылармен

жұмыс істеу әдістері жетілдіріледі.

Тірек сөздер: білім беру, білім беру процесі, педагогика, математикалық білім беру, ақпараттық технологиялар, білім беру ортасы, педагогикалық шеберлік.

The article deals with the main directions of development of the educational environment and the rapid development of information technologies, restructuring to a new level of the education system and upbringing of the younger generation. The key issue of education is described: improving its quality and bringing it in line with international standards. The emphasis is not on the knowledge gained, but on the process of applying this knowledge. The article describes the main task that is set for the teacher. To do this, methods of working with students are being improved.

Keywords: education, educational process, pedagogy, mathematical education, information technologies, educational environment, pedagogical skills.

В настоящее время одним из важнейших элементов системы оценки качества образования является тестирование учебных достижений студентов. Преимущества компьютерного тестирования очевидны: оценивание результатов тестирования осуществляется мгновенно, автоматически фиксируется и сохраняется на длительное время; возможность формирования достаточно большого количества вариантов теста, которое ограничено лишь размером банка тестовых заданий; возможность реализации удобных процедур ввода, модификации тестовых материалов; отсутствует необходимость в бумажных носителях и листах ответа; при компьютерном тестировании легко ввести временные ограничения или временное отслеживание процесса тестирования, что трудно осуществимо при бумажном тестировании; это позволяет учитывать психомоторные аспекты тестируемого; использование мультимедийных компонент и графических изображений высокого качества (объем, цвет) доступные при компьютерном тестировании обеспечивает правильное и быстрое восприятия содержания задания, а с психологической точки зрения снимает напряжение с тестируемого; повышается эффективность тестирования: уменьшается время тестирования (до 50% по сравнению с бумажной формой тестирования) для достижения того же уровня надежности оценивания, что ведет к уменьшению усталости тестируемого во время сеанса тестирования, что также является важным показателем в результатах тестируемых [1. С.97]

В 10-11 классах особо важно развивать ведущие мотивы, осуществлять практическую пробу сил в интересующей области, проводить работу по определению соответствия между требованиями профессии и возможностями ученика и параллельно с этим формировать устойчивую позицию выбора, т.к. именно в этот период заканчивается процесс профессионального самоопределения. Учебные предметы профильного уровня выбираются исходя из личных склонностей, потребностей учащихся и ориентированы на их подготовку к последующему профессиональному образованию или профессиональной деятельности. По каждому учебному предмету на базовом и профильном уровнях сформулированы цели обучения, воспитания и развития; содержание образования и требования к подготовке учащихся, выраженные в категориях "знать, понимать, уметь, использовать приобретенные знания в практической деятельности". Профильные курсы предназначены для расширения и углубления общеобразовательной подготовки учащихся в данной области.

Использование информационных технологий в процессе обучения и контроле знаний является одним из самых важных моментов подготовки учащихся к жизни в условиях информационного общества.

Мультимедийные технологии позволяют существенно раскрыть творческий потенциал и учителя и ученика. А реализовать это можно только в том случае, если учитель вооружен опытом работы на персональном компьютере, методикой работы с мультимедиа

и опытом работы других преподавателей [2. С.121]

В учебном издании «Организация информационного образовательного учреждения: практическое руководство» автор Сайков Б.П. приведен алгоритм действия учителя, желающего применить мультимедийные технологии на своих уроках.

1. уточнить учебную программу;
2. просмотреть учебники и дополнительные пособия, (осмелюсь добавить сама) изучить Электронное учебное издание, которое планируется применить на уроке;
3. выяснить наличие технической аппаратуры, степень ее исправности;
4. подобрать имеющиеся по теме урока дидактические материалы;
5. при необходимости создать самостоятельно или привлечь специалистов для создания недостающих материалов по теме урока;
6. установить аппаратуру в нужном кабинете или сделать соответствующую заявку в технический центр школы;
7. до урока просмотреть весь отобранный материал, сделать хронометраж и составить заметки к уроку

Используя данный алгоритм, я готовлюсь и провожу ряд уроков с использованием электронных изданий.

Система профессионального непрерывного образования - ответ на требования современного общества максимально раскрыть индивидуальные способности, потенциал человека и сформировать на этой основе профессионально и социально-компетентную, мобильную личность, способную сделать профессиональный и социальный выбор, нести за него ответственность, выстраивать свою собственную траекторию образования: от школьного к вузовскому.

Основной целью профильного обучения считаем развитие профессионального самоопределения личности, которое предполагает использование педагогических технологий, позволяющих осуществлять самостоятельный и осознанный выбор способов познавательной деятельности в проблемных ситуациях.

Эти принципы в совокупности с дидактическими принципами, среди которых важную роль играет принцип сознательности, творческой активности и самостоятельности, раскрывают основные механизмы взаимодействия ученика с компьютером. Их практическая реализация требует использования активных форм его организации (например, проектной деятельности, научно-исследовательской работы учащихся) и предъявляет особые требования к отбору и структурированию содержания профильного образования.

Оно должно осуществляться таким образом, чтобы информационные технологии выступали в различном качестве: как цель обучения (развитие информационной компетентности); как средство решения серьезных комплексных задач, связанных с различными сферами науки и практической деятельности людей; как объект познавательной деятельности, т.к. в любой задаче можно выделить информационный аспект, а богатое разнообразие обучающих компьютерных программ все больше становится объектом исследования с точки зрения их специально-предметного содержания и дидактических возможностей. Следует подчеркнуть, что с появлением информационных технологий идея предпрофильного и профильного обучения приобретает возможность воплощения на качественно более высоком уровне. Информационные технологии позволяют создать модель сетевой организации профильного обучения учащихся, реализуемую за счет сформированной распределенной системы обучения.

Благодаря внедрению новых информационных технологий у учителя появилась возможность экономно тратить время на подготовку к уроку, в частности, на его оформление: иллюстративный материал, вынесенный в презентацию, можно использовать неоднократно (в отличие от наглядности на бумажных носителях) да и дорабатывать после проведенного урока, учитывая опыт проведенного занятия. Немаловажен эстетический аспект такого оформления урока. Используя в организации учебно-воспитательного

процесса новые информационные технологии, учитель тем самым повышает мотивацию учащихся к изучению предмета, способствует включению учащихся в научно-исследовательскую деятельность, что, в конечном счете, влияет на углубление знаний по всем предметам. Внедрение современных инновационных технологий в управление и организацию учебно-воспитательного процесса во всех его формах предполагает, что учитель-предметник должен владеть элементарными навыками работы с компьютером: уметь пользоваться компакт-диском с компьютерными программами учебного назначения, иметь представление о работе на компьютере с текстом, графикой, уметь презентовать продукт своего труда.

Реализация Концепции профильного обучения возможна лишь при условии формирования новой системы подготовки и переподготовки педагогических кадров, готовых к работе в современной профильной школе. Формирующаяся система профильного обучения, составной частью которой является удовлетворение индивидуальных образовательных потребностей учащихся, их социализацию и самореализацию выдвигает требования обеспечить подготовку специалиста, способного к деятельности в условиях активно протекающих инновационных процессов.

Готовность педагога к внедрению нововведений в учебный процесс во многом определяется той базой, которая закладывается в период его обучения в вузе. В соответствии с системно-деятельностным подходом к подготовке будущего учителя процесс его обучения в вузе должен быть ориентирован на модель личности и деятельности педагога, позволяющую осуществлять целенаправленный процесс формирования специалиста.

В психолого-педагогической литературе представлены модели, отражающие как актуальные потребности школы и общества в педагоге нового типа, так и ориентированные на тенденции развития мирового образовательного пространства. Стратегия современного педагогического образования состоит в формировании личности учителя, способного ответственно и профессионально действовать в условиях решения актуальных образовательных задач. Эта стратегия воплощается в направленности содержания, форм и методов учебного процесса на становление духовно развитой, культурной личности учителя, обладающего целостным гуманистическим мировоззрением, глубокими профессиональными знаниями, комплексно реализующего свой творческий потенциал в профессиональной деятельности [3. С.77]

На практике значительная часть учителей, вне зависимости от их стажа и уровня квалификации, испытывает серьезные затруднения в осуществлении профильного обучения в современной школе. Это усложняет процесс адаптации и профессионального роста молодых специалистов в условиях новой образовательной ситуации. Сами учителя данные затруднения связывают с их недостаточной теоретической и практической подготовленностью в период обучения в вузе. Становление учителя как субъекта инновационной деятельности в рамках реализации профильного обучения требует качественного изменения самого процесса его подготовки в системе высшего педагогического образования, изначальной ориентации вузовского обучения на характер и направленность происходящих в системе образования перемен.

В условиях становления новой образовательной модели происходит развитие педагогических функций учителя, связанных с овладением им инновационными видами деятельности, что актуализирует проблему подготовки педагога к работе в школе в условиях профильного обучения.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ильясов, Д.Ф. Образовательный технопарк: новые возможности повышения качества образования / Д.Ф. Ильясов, В.Н. Кеспииков, М.И. Солодкова, Е.А. Коузова, Т.А. Данельченко, А.В. Коптелов, Г.В. Яковлева // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 5.; URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=25289>.

2. Ермеков Н.Т. Информационные технологии: Учебник / Н.Т.Ермеков. – Астана: Фолиант, 2006. – 132 с. (профессиональное обучение)

3. Семенов В.А. Информатика и вычислительная техника: учебное пособие/ В.А. Семенов. 2-е изд., стереотипное. –М.:МГИУ, 2007. – 272 с.

ӘОЖ 541.124

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ БЕЙІМДЕЛУІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН НЕГІЗГІ ФАКТОРЛАР

Сембаева С.Б. магистрант, Наубаева Х.Т. п.ғ.к. доцент
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: Samal4944@gmail.com

Кәсіби іс-әрекетке бейімделудің біріншілік және екіншілік түрлері, психофизиологиялық, әлеуметтік-психологиялық және кәсіби бейімделу және болашақ педагог-психологтың кәсіби іс-әрекетіне бейімделуіне әсер ететін көптеген факторлар қарастырылған.

Тірек сөздер: кәсіби іс-әрекет, кәсіби бейімделу, факторлар.

Предусмотрены первичные и вторичные формы адаптации к профессиональной деятельности, психофизиологическая, социально-психологическая и профессиональная адаптация и многие факторы, влияющие на адаптацию будущих педагогов-психологов к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, профессиональная адаптация, факторы.

There are primary and secondary forms of adaptation to professional activity, psychophysiological, socio-psychological and professional adaptation, and many factors that influence the adaptation of future teachers-psychologists to professional activity.

Key words: professional activity, professional adaptation, factors.

Кәсіби іс-әрекет адам өмірінің маңызды бөлігі болып табылатыны белгілі, себебі сол арқылы тұлға өзін-өзі жүзеге асырып, өз мүмкіншіліктерінің толығымен көрсете алады. Жалпы тұлғаның дамуы негізінен тұлғаның кәсіби маман ретінде дамуымен анықталады.

Кәсіби іс-әрекет – бұл адамның өз кәсібі мен белгілі бір сала бойынша қызметі деп айтуымызға болады. Адам өзінің кәсіби қызметіне қалай дайын болуына, бейімделуіне байланысты оның жұмыстағы табысы көрінеді.

Көптеген ғалымдардың пікірі бойынша болашақ педагог-психологтың оқу іс-әрекеті барысында мотивациясы жоғары болса, болашақ маманның кәсіпке бейімделу кезінде үлкен нәтижелер көрінеді және кәсіп арқылы оның шығармашылық дамуы басталады, кәсіби іс-әрекетінің психологиялық аспектілері қалыптасады.

Сонымен қатар, кәсіпке бейімделу кезінде тұлғаның құндылықтары, қызығушылықтары т.б. бір-бірімен өте тығыз байланыста болады, сондықтан да оларды бөліп қарастыру мүмкін болмайды. Әрине, тұлғаның қалыптасуы мен кәсіпке бейімделу процесі үздіксіз болғаны жөн. Десе де, кәсіпке бейімделу болашақ маманның қабілетіне, жеке психологиялық қасиеттеріне тәуелді болып келеді. Болашақ маманда құндылық деңгейі өте жоғары болатын болса, онда ол еңбек еткен кезде өте тиімді және нәтижелі жұмыс істеуге қабілетті болады.

Болашақ педагог-психологтың кәсіпке бейімделуі болашақ өміріне өте үлкен әсерін

тигізетінің бәріміз білеміз. Сондықтан да кәсіпке бейімделу кезеңін теориялық жағынан да, практикалық жағынан да зерттеу қажет.

Бастысы, кәсіпке бейімделу ұжымға бейімделу, жұмыс тәртібіне, міндеттеріне, ерекшеліктеріне әсер ететін, одан сол кезде талап, тілектер мен нормалардың табысты іс-әрекетін қамтамасыз ететін үрдіс ретінде қарастыруымыз керек. Мәселен, кәсіпке бейімделген маман сол орта ерекшеліктерін қабылдайтын адам. Көптеген ғалымдар кәсіпке бейімделуді өзара байланыс пен қарым-қатынастардың дамуы ретінде қарастырып келеді. [1, 135б.].

«Кәсіби іс-әрекетке бейімделу» терминіне анықтама беретін болсақ, ол кәсіпорын ұжымының және маманның өзара бейімделуі, жаңа әлеуметтік – кәсіби және ұйымдасқан экономикалық жағдайда өмір сүруге үйренген; белгілі бір кәсіби мәдениеттерді меңгеруге, кәсіби міндеттерін шешуге қабілетті маман ретінде кәсіби ұжымында өз орнын тапқан; тұлға аралық байланыстар және қатынастар жүйесіне бейімделген деп айтуымызға болады[2, 153-154б.].

Бейімделудің түрлері: бірінші және екінші.

Бейімделудің бірінші түрі – бұл кәсіби іс-әрекетте тәжірибесі жоқ жас мамандардың бейімделуі. (ЖОО түлектері)

Бейімделудің екінші түрі – кәсіби іс-әрекетте тәжірибесі бар мамандардың бейімделуі. (жұмысты мәжбүрлі ауыстыру жағдайында).

Кәсіпке бейімделудің негізгі түрлерін атап көрсетсек: психо-физиологиялық, әлеуметтік-психологиялық және кәсіби бейімделу. [3, 93-94б.].

Психо-физиологиялық бейімделу деп ағза үшін жаңа физикалық және психо-физиологиялық жүктемесіне, режиміне, жұмыс орнының санитарлық-гигиеналық факторларына, еңбек темпі мен ритмге, тамақтану және демалыс режимін ұйымдастыруға үйренуін айтады.

Мұнда педагог-психологтың жағымсыз психофизиологиялық жүйеге бейімделу реакциясы психикалық қысымды тудырып стресске апаруы мүмкін. Психофизиологиялық бейімділік синдромын болдырмайтын көрсеткіштерге негізінен маманның жағымды эмоционалдық күйі, жұмыс ритміне және еңбек режиміне үйренуі, оптималды жұмысқа қабілеттіліктерді қалыптастыруды айтамыз.

Келесі кәсіпке бейімделу түрі, әлеуметтік-психологиялық бейімделу – жаңа әлеуметтік ортаға бейімделу, кәсіби тұлға аралық қарым-қатынастар жүйесіне қосылу, жаңа әлеуметтік рөлдерді, мінез-құлық нормаларын, топтың норма және құндылықтарын меңгеру, яғни өзін кәсіби ортаға теңестіру болып табылады.

Педагог-психологтың кәсібіне бейімделуі – бұл кәсіби тәжірибесі және кәсіби іс-әрекет стилі бар адамдардың жаңа жұмыс орнының талаптарына бейімделуі, қызметкерлердің үшін жаңа кәсіби қызметтерді және міндеттерді меңгеруі, қажетті дағдыларды қалыптастыру, кәсіби әріптестікке және серіктестікке қосылуын айтамыз [4, 114-116 б.].

Дегенмен, кәсіби бейімделу әрқашанда бола бермейді. Кәсіби бейімделу барысында маман түрлі қиындықтардан өтуі мүмкін. Осыған қатысты бейімделудің әрбір түрінде маманның кәсіби-іс-әрекетінде қиындықтар туындайды:

- жаңа ортада бағдарлануға және дұрыс шешім қабылдау кезінде қажетті ақпаратты уақытында ала алмауы және жетіспеушілігі;

- қажетті кәсіби тәжірибенің және біліктіліктің жеткіліксіздігі;

- бір уақытта бірнеше өте маңызды міндеттерді шешу қабілеті: жағдайды зерттеу, шешім қабылдау, өзінің жаңа міндеттерін орындауы, пайдалы байланыстарды орнату, іс-әрекеттің жаңа жақтарын меңгеру, өзінің мінезін, қатынасын қалыптастыру;

- кәсіби мінез-құлық нормалары жөнінде түсініктердің жетіспеушілігі, өзін маман ретінде көрсете алмаушылығы;

- қоршаған адамдардың өзі туралы жағымды ойларды қалыптастыру қажеттілігі, бағалау аймағында үнемі болуы, кейде басқалардан, ол туралы жағымсыз ойларын өзгертуі. Осыған байланысты, осы сияқты қиындықтарды басынан өткізген мамандарда кәсіби

бейімсіздену болу мүмкін. [5, 187-188б.].

Сонымен, кәсіби-психологиялық бейімделуге индивидтің кәсіби ортаның физикалық жағдайларына бейімделуді (психо-физиологиялық аспект), субъектінің кәсіби міндеттер, еңбек құралында орындалатын операцияларға бейімделуді (өзіндік кәсіби аспект) және тұлғаның ортаның әлеуметтік компонентіне бейімделуді (әлеуметтік-психологиялық аспект) жатқызамыз. [6, 47-48б.].

Әлеуметтік-психологиялық бейімделудің көрсеткіштеріне өндірістік кәсіпорынға, ұйымға, кіші топқа, ұжымға, басшысына, қызметкерлермен қатынасына қанағаттануын жатқызуға болады.

Жалпы алғанда, болашақ маманның кәсіби іс-әрекетінің табыстылығы, оған бейімделуіне көп факторлар әсер етеді. Атап айтсақ, танымдық іс-әрекетін реттеу қызметі, өмірге қойған жоспары мен қызығушылықтары, мотивтердің, құндылық бағдарлаудың басым болатын түрі, ұмтылысы, өзіндік бағалауы, мінез-құлықтарын саналы басқара алуы және т.б. көптеген факторлар үлкен ықпал етеді.

Болашақ педагог-психологтың кәсіби бейімделуіне келесі факторлар да үлкен әсер етеді: олардың дайындық деңгейі, құндылықтар жүйесі, оқу іс-әрекетіне деген қатынасы, ЖОО туралы ақпарат алуы, кәсіптің болашағы туралы ойлары. Бұларды бірінші деңгейдегі факторлар қатарына жатқызуымызға болады. Бейімделу кезінде маманның ортаға тез бейімделе алуы, оқу іс-әрекетінің жаңа әдіс-тәсілдерін меңгеруге, нормалар мен ережелерді қабылдауға, оқуға, болашақ кәсіпке деген құндылық жүйесінің қатынасы болады.

Кәсіби іс-әрекетке бейімделу факторлары объективті, субъективті және субъективті-объективті болып келеді. Субъективті факторларды психологиялық сипаттың ішкі бейімделуімен түсіндіруге болады. Ал объективті факторлардың бейімделу нәтижесі сыртқы жағдаймен түсіндіріледі. Субъективті-объективті факторлардың бейімделу детерминациялау нәтижесінде басты рөл бейімделушінің ішкі қасиеттерімен сыртқы ортаға берілуі деп көрсетіледі. [7, 18-21б.].

Сонымен, бейімделу факторлары бейімделу процесінің әр кезеңінде әртүрлі болуы мүмкін. Болашақ педагог-психологтардың бейімделу процесіне нәтижелі енуі үшін қажетті шарттардың болғаны дұрыс, сәйкесінше олар өз алдына кәсіби іс-әрекеттің дамуына алып келетін психологиялық бейімделуге алып келеді.

Жас маманың жаңа жұмыс орнына бейімделуіне әсер ететін басқа да факторлар бар. Олар жас маманның кәсіби іс-әрекетіне дайындығы, құндылықтар жүйесі, ұжыммен қарым-қатынасы, жұмыс туралы ақпарат алу, өз іс-әрекетін реттеуі, мотивтері, ұмтылысы, өзін-өзі бағалауы, мінез – құлқын саналы басқара алуы, сонымен қатар бейімделу кезінде еңбек іс-әрекетінің негізгі ерекшеліктерімен жаңа топпен қарым-қатынасқа түсуі.

Педагог-психологтың жұмыс орнына бейімделуінің негізгі факторлары:

- Жоғарғы оқу орнында алған теориялық білімінің жаңа жұмыс орнына сәйкес келетіндігі.

- Жас маман өзінің мүмкіндіктерін тиімді көрсете алуы.
- Жас маман өзінің теориялық білімін практикада тиімді қолдана алуы.
- Ұжыммен қарым-қатынасқа түсе алуы.
- Бос уақытын ұйымдастыра алу қабілеті. [8, 113-114б.].

Егер жас маман бейімделу процесінен тезірек өтсе еңбектегі белсенді өсу байқалады, біліктілігі көтеріледі, сонымен қоса профессионалды шеберлікке дейін көтеріледі.

А.К. Маркова пікірінше: "жас маманның жаңа жұмыс орнына бейімделуі екі деңгейде жүзеге асады: 1) ақпараттық стресс, ақпараттың шектен тыс көптігінен индивид міндетті орындауда, жоғары деңгейде жылдамдықпен шешімді дұрыс жасай алмайды; 2) эмоциональдық стресс кезінде іс-әрекетке деген мотивация өзгеріп, мінез-құлқы және сөйлеу мәнері бұзылады" деп атап айтады.

Ю.Л. Львованың кәсіби әрекетте бейімделу көрсеткіштерін қарастырсақ:

1. Болашақ маманның ғылымдағы жаңа жетістіктерге талпынуы, бірақ оны жүзеге

асыруда уақытты реттей алмауы, күткен нәтижесі мен нақты көрсеткішпен сай келмеуі.

2. Жұмыста қалыптасқан әдеттерді өзгертуге ұмтылу.

3. Жаңа жұмысқа ондағы еңбек әрекеті ескерілмей, қолдау сезінбей, соның нәтижесінде маманда өзіне деген сенімсіздіктің пайда болуы [9, 296.].

Қорытындылай келе, қазіргі таңда кәсіби іс-әрекетке бейімделуге байланысты кемшіліктерді жоюға әртүрлі әрекеттер жасалынып жатыр, мысалы психологиялық-педагогикалық білімін жетілдіру, үздіксіз біліктілікті көтеру. Ең бастысы, кәсіби бейімделуде ескеретін жағдай маманның әлеуметтік ролін дұрыс түсінуі керек және де кәсіби және жеке өміріне баса назар аударғаны жөн. Осы мәселелер орындалған жағдайда және уақытты тиімді пайдаланғанда маманда эмоционалды қажу болуы мүмкін емес. Батыс зерттеушілерінің айтуынша "бейімделудің төмендеуі" маманда білімнің ескі бірлігі, жаңа ақпаратпен тоғыспауынан деп қарастырады. Маманды кәсіби бейімделуде өзіндік реттелу маңызды роль атқарады. Жас маманның өзін-өзі реттеуі, эмоция, мінез-құлық және қимыл әрекеттерін реттеуі, танымдық және жеке қасиеттерін басқара алуы маңызды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Безносков С.П. Профессиональная деформация личности. СПб., 2004.
2. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности./ под.ред Г.С. Никифоров., М.А. Дмитриева., В.М. Снетков. СПб., -2003.
3. Психологические закономерности профессионализации. –Ярославль, 1991.
4. Фонарев А.Р. Развитие личности в процессе профессионализации // Вопросы психологии. – 2004 г. - № 6. – С. 18-21.
5. Свиридов Н.А. Социальная адаптация личности в коллективе // Социологические исследования. - 1980. - № 3. - С. 44-51.
6. Александровский Ю.А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация. – М.: Изд-во Наука, 1976. – 271 с.
7. Дьяченко М.И., Кандыбович П.А. Психология высшей школы. -Минск.: Изд-во Белорусск. Ун-та, 1972. –320 с.
8. Қалымбетова Э.К. Кәсіпке бейімделу мен мәнді-құндылықтық бағдарларды қалыптастыру ерекшеліктері. – Б. 144-149.
9. Юревич А.В., Аверьянов С.Р. Адаптация к трудовой деятельности. // Физиология трудовой деятельности. – СПб.: Наука, 1993. – 229 с.

УДК 373.1

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ ДЕТСКОГО САДА И СЕМЬИ В ВОСПИТАНИИ ДУХОВНОЙ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА

Семенько Т.М. воспитатель
Детский сад №42, г.Талдыкорган

В статье поднимаются вопросы духовно-нравственного воспитания детей дошкольного возраста, взаимодействие детского сада и семьи.

Ключевые слова: детский сад, желание, забота, сострадание, любовь, дети, родители, воспитане.

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың рухани-адамгершілік тәрбиесі, балабақша мен отбасының өзара әрекеттесуі туралы мәселелер көтерілген.

Тірек сөздер: балабақша, тілек, қамқорлық, жанашырлық, махаббат, балалар, ата-аналар, тәрбие.

The article raises the questions of spiritual and moral education of preschool children, the interaction of kindergarten and family.

Key words: kindergarten, desire, care, compassion, love, children, parents, educated.

«Счастливыми не рождаются» - гласит старая поговорка. А может быть она не верна. Может быть как раз – таки, мы рождаемся счастливыми, но постепенно взрослея, сталкиваемся с непониманием, жизненными проблемами, теряем счастье, проводя потом всю жизнь в поисках утраченного...

Поэтому родители должны помнить, что у детей есть их законное право – быть детьми. Отсюда обязанность родителей: не лишать детей самого дорогого для них – детства. В этой простой формуле заключена вся трудность ее практической реализации. Детям необходимо постоянно видеть и чувствовать взаимную родительскую любовь и уважение, внимание и заботу. Они должны знать, что родитель - это не строгий «судья» и «надзиратель», а умный, справедливый и доброжелательный взрослый. Он поможет ребенку наладить хорошие взаимоотношения со сверстниками, найти друзей, подружиться с ними и просто быть счастливым. Семейная жизнь для ребенка имеет тоже значение, что общественная для взрослых. Взрослый реализует себя в процессе «взрослой» жизни, а ребенок развивает свои силы и возможности через общение с родителями, окружающими людьми и систему семейных отношений пронизанных духом уважения, симпатии, милосердия, терпения и любви.

Глубокая интеграция родителей в педагогическом процессе детского сада обуславливает решение задач взаимодействия, это:

- активное включение всех участников образовательного процесса в обсуждении и выполнении действий при принятии решений на различных этапах взаимодействия;
- формирование исследовательской позиции всех субъектов взаимодействия;
- объективация поведения, что предполагает получение постоянной обратной связи;
- партнерское общение: признание и принятие ценности личности каждого субъекта взаимодействия, его мнения, интересов, особенностей.

Мы знаем, что без тесного сотрудничества детского сада и семьи невозможна реализация задач духовно-нравственного воспитания. Так как воспитание детей – это чрезвычайно трудное дело, требующее знаний, мастерства, характера, времени, сил и энергии. Вовлечение родителей в совместную работу - это сложная и проблемная задача и чтобы найти отклик в их сознании, необходимы умения, педагогические знания и опыт, основанный на следующих принципах взаимодействия:

- взаимное доверие и уважение;
- взаимная поддержка и помощь;
- терпение и терпимость по отношению друг к другу.

Это помогает нашим педагогам и родителям объединить свои усилия в создании условий для формирования у детей духовно-нравственных качеств, которые необходимы для самоопределения и самореализации.

С этой целью мы определили основные функции взаимодействия педагогов с родителями:

1. ознакомление родителей с содержанием и методикой учебно-воспитательного процесса, организуемого детским садом;
2. психолого-педагогическое просвещение родителей по духовно-нравственному воспитанию;
3. вовлечение родителей в совместную с детьми деятельность.

Ежегодно, в начале года, мы составляем годовой план работы с родителями и намечаем пути их реализации. При этом мы не навязываем всем одинаковые формы

взаимодействия, ориентируемся на потребности, запросы родителей, особенности семейного воспитания, терпеливо приобщаем к делам детского сада. Для этого мы используем групповые и индивидуальные формы работы с семьей.

Индивидуальные формы: беседы по вопросам нравственного воспитания ребенка, консультации, посещение семьи. При посещении семьи мы соблюдали следующие условия:

- не приходили в семью без предупреждения;
- не планировать свой визит более чем на 10-15 минут (чтобы визит не был обременительным);
- не вели беседу, стоя у входа и в верхней одежде;
- не поучали родителей, а советовали в доброжелательном тоне;
- беседу вели в присутствии ребенка.

Групповые формы - это родительские собрания, родительский клуб, родительские лектории, встреча с педагогами детского сада, специалистами (медиком, психологом, учителями английского и казахского языка, музыкальными руководителями, учителем физкультуры).

Родительские собрания: организационные, тематические, собрания-диспуты по духовно-нравственному воспитанию: «Биение вашего сердца», «Клубок доброты», «Шкатулка добрых дел», «Школа вежливости», «Рубашка помощи», «Добрый дождик», «Колечко дружелюбия».

Консультации: «Я и мой ребенок», «Игротека», «Сердечко честности», «Заботливый мир», «Светлые мысли и дела», «Законы милосердия» и др.

Деловые игры, дискуссионный родительский клуб, встречи за круглым столом, общие родительские конференции, «Дни открытых дверей», демонстрация открытых занятий, праздники и развлечения, «Семейный уик-энд», «Зеленый десант» (посадка деревьев и кустарников), оборудование детских площадок и многое другое. Такие мероприятия формируют положительный настрой родителей на совместную деятельность, проявляют их интерес к педагогическому процессу и его положительной оценке.

Такое согласованное взаимодействие не возникает сразу, ему предшествует целенаправленная работа педагогов, в процессе которой родители включаются в жизнь группы, приобщаются к проблемам своих детей. При такой форме общения важно помнить, что следует отказаться от назиданий, больше привлекать родителей к решению важных проблем и умению находить правильные ответы.

Для того чтобы лучше узнать родителей наших воспитанников, их личностные качества, взаимоотношения в семье, в начале проводим тестирование. Это: «Презентация», «Назови свое имя», «Какой я, какая я», «Можете ли вы?», которые дали возможность родителям наиболее ближе познакомиться друг с другом, помочь им раскрепоститься, раскрыть характер и внутренние таланты каждого из них и подойти к более тесному общению друг с другом. Результаты показали, что именно в дошкольном возрасте закладываются элементарные основы нравственности и личной культуры. Поэтому, особое значение имеет формирование у детей таких качеств как любовь к Родине, к животным, природе, родному краю, родным и близким, окружающим, способность к сопереживанию. Эта задача стоит как перед родителями, так и перед дошкольным учреждением.

В воспитании детей родители сталкиваются с трудностями, возникающими при обучении их ребенка, естественно расстраиваются, задают многочисленные вопросы. Они стремятся преодолеть недостатки в его поведении и принимают активное участие в их реализации. Они нуждаются в наших советах, рекомендациях, и мы находим «точки соприкосновения» в единых методах воспитания через «счастьеграммки», благодарности в папках-передвижках, родительских уголках за активную помощь детскому саду, совместную работу в группе, и просто за их детей.

Для более тесных взаимоотношений семьи и детского сада в воспитании духовно-нравственных качеств ребенка, создали: «Клуб для родителей», «Встречи за круглым столом»,

«Психолого-педагогический консультативный центр», где были разработаны рекомендации в помощь родителям, а также индивидуальная работа психолога с семьей. Цель этих встреч – оказание помощи семье по воспитанию ребенка, здорового отношения к себе и окружающим.

Для более успешной работы с родителями и повышения их ответственности за воспитание детей, мы завели «Чудесную тетрадь», в которую дети вместе с родителями записывают интересные события, происходящие в их семье. На очередной встрече зачитывали эти записи и делились впечатлениями.

Большую роль в формировании межличностных отношений между детьми и родителями играют игры, которые мы часто используем в практике своей работы. Так, в «Картинной галерее» родителям предлагалось найти свой портрет в рисунках детей, где на обратной стороне рисунка были записаны детские высказывания о своих родителях. Им необходимо было узнать свой портрет и найти его. Важно отметить то, что не все родители знают своих детей. Их дети уже подросли, и научились замечать особенности своих родителей и отображать их в рисунке.

Игра, проведенная с нашими малышами «Чему нас учат родители» помогла родителям изменить свое отношение к детям, задуматься над своими поступками и относиться к ним как к личности. В большом «муравейнике» дети выступали в роли родителей и воспитывали своих «муравьишек» в разных педагогических ситуациях. Все эти учения маленьких «родителей» мы записывали на видеозапись и на очередном заседании «Круглого стола» предлагали просмотреть эти видеосюжеты. Реакция родителей была неадекватной, кто смеялся, кто удивлялся, а кто и смущался, потому что дети в точности копировали поведение своих родителей.

Особое место в работе с родителями занимает «Игротека», которая создает теплую и дружескую атмосферу между детьми, родителями и педагогами. Развивает фантазию и творчество детей, умение воплощать увиденное в действительность и воспроизводить это в игровой деятельности. Так, например, воздушный шарик превращался в «волейбольный мяч», подарок маме, в волшебного Гномика, который дарил им радость и хорошее настроение окружающим. Желтый листик превращался в золотого волшебника, который украсил елочку золотым цветом. Вместе с чудесными превращениями дети читали знакомые им стихотворения об осени, елочке, явлениях природы. Родители говорили, что в эту игру они продолжают играть всей семьей во время прогулок.

Кроме этого, родители могли проконсультироваться у нас по поводу интересующих их проблем, познакомиться с различными дидактическими играми, поиграть в них со своим ребенком, взять домой понравившийся игровой материал для индивидуальной работы, «Домики эмоционального настроения», «Лучики любви», «Звездочки радости».

Важную роль в жизни ребенка отводится игрушкам, так как игрушка носитель определенного образа. В общении с ней, проявляется характер самого ребенка, его отношение к окружающим и, чтобы выяснить роль игрушки в семье, провели анкетирование с родителями.

- Какие игрушки нравятся вашему ребенку?
- Покупается игрушка по желанию ребенка, или это решают взрослые?
- Помогаете ли вы ребенку в выборе вариантов игры с новой игрушкой?
- Образ игрушки носит положительный или отрицательный характер?

Мы выражали радость по поводу умных и добрых игрушек, которые приносили дети. И сразу разыгрывали с детьми несложные сюжеты и находили к ним подходящие художественные произведения. Такое общение с игрушкой вызывают у детей положительные эмоции, хорошее настроение, доброжелательное отношение друг к другу. Даже если игрушка отрицательный герой, он был добрый, честный, справедливый, старался помочь им и любил детей.

На воспитание духовно-нравственных качеств и всестороннее развитие личности ребенка играют беседы за «Круглым столом». Были рассмотрены варианты вопросов:

- Как часто вы проводите время за компьютером?
- Что делает в это время ваш ребенок?

- Сколько времени проводит ваш ребенок в социальных сетях?
- Кто решает, в какие игры играть ребенку за компьютером?
- Сколько времени вы проводите с ребенком на улице?
- Не влияет ли долгое проведение за компьютером на психику вашего ребенка?

Серьезные и интересные ответы на последний вопрос показали, что родители задумались над поставленной проблемой и сделали соответствующие выводы.

А для того чтобы родители имели представления о нравственно-духовных ценностях, мы приглашали их на «День открытых дверей». Родители отметили, что занятия эмоционально насыщены, разнообразны по видам деятельности. Дети стали внимательнее, милосерднее, терпимее, мечтают о благородных поступках и воображают себя в роли добра и справедливости. Так, в процессе дискуссии на тему: «Шкатулка заветных желаний», «Клубок доброты», «Зернышко человечности» мы зачитывали желания из «Заветной шкатулки». Все эти пожелания были направлены на доброту, положительное взаимоотношение, отзывчивость, заботу, сострадание, любовь.

По мере того, как ребенок растет, у него появляется желание узнать больше об окружающем его мире. Поэтому исторические и житейские рассказы, притчи им больше интересны. Вместе с тем, интерес к сказкам у них еще сохраняется. Часто в нашей работе используем «Притчи человечества», которые несут в себе мудрость, накопленную веками разных народов мира. Так, в притчах нередко упоминаются чаша - как символ сознания, еда - как символ питания ума и духа, растение - как символ человека. Мозг разумен, сердце чувствительно, сознание мудро. В совокупности этих трех составляющих состоит красота и радость познания. И чтобы донести до сознания родителей суть той или иной притчи, размещаем их содержание в папке-передвижке и периодически меняем их тематику.

В повседневной жизни постоянно следим за речью детей, закрепляем употребление «вежливых слов», добрых пожеланий, поступков ит.д. Чтобы дети и родители поняли, как важно говорить правильно и красиво, есть хорошая индуистская притча: «Хороший язык, плохой язык». В ней ясно сказано, что хороший язык друг каждого человека.

Родителям важно понять, что семейное воспитание еще не обеспечит в полной мере педагогическую эффективность. В этом необходима педагогическая культура родителей. Важнейшие ее требования - не допустить произвола и чрезмерной опеки при воспитании детей, проявлять уважительное отношение к ним, не забывать об их человеческих достоинствах. Вот, что писал в этой связи А. Н. Острогорский: «Если мы хотим, чтобы дети были друзьями нашими и в юности, и в зрелом возрасте, надо с раннего детства встать с ними на дружескую ногу, избегая всего того, в чем чувствуется взгляд на них сверху вниз».

Подводя итоги, мы можем сказать, что успех в воспитательном процессе во многом зависит от единства действий родителей и педагогов. Только такая совместная работа будет способствовать духовно-нравственному развитию личности ребенка, формированию способностей к восприятию добра, справедливости и красоты окружающего мира.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Е.Е. Дмитриева «Проблемные дети. Развитие через общение», изд. АРКТИ, 2005 г.-264 стр.
2. Обучение детей с задержкой психического развития: Пособие для учителей/ Под ред. Т. А. Власовой и др.— М.: Просвещение, 1981.—119 с.
3. Никишина В.Б. Практическая психология в работе с детьми с задержкой психического развития: Пособие для психологов и педагогов. — М.: Гуманит.изд. центр ВЛАДОС, 2003. — 128с
4. К. С. Лебединская, В. В. Лебединский «Нарушения психического развития в детском и подростковом возрасте», изд. «Свема», 2011 г.
5. Р.Д. Триггер «Психологические особенности социализации детей с задержкой психического развития», Изд. «Питер», 2009 – 230 С.

ӨОЖ 37.02

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДАҒЫ ТӘЖІРИБЕЛЕР

Смаилова М.Ж.

Алматы облысы «Ескелді ауданы әкімдігінің Сейфуллин атындағы орта мектеп
мектепке дейінгі шағын орталығымен» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

E-mail: Smailova_63@list.ru

Бұл баяндамада жаңартылған білім беру мазмұны бойынша мұғалімнің жұмыс жасау жүйесі, іс-тәжірибесі туралы айтылған. Әсіресе жаңа жүйе бойынша оқытудың тиімді жолдары туралы мұғалімнің өз ойы,оны іс жүзінде қолдануы туралы тәжірибелері кенінен қамтылған.

Тірек сөздер: жаңа жүйе, функционалдық сауаттылық, критериалды бағалау, жиынтық бағалау, төрт дағды.

В этом докладе рассказывается о работе учителя по обновленной системе образования, о собственном опыте учителя, а также размышления учителя об эффективных методах обучения в рамках обновленного содержания и об их применении в своей практике

Ключевые слова: новая система, функциональная грамотность, критериальное оценивание, суммативное оценивание, четыре навыка.

This report outlines is about the teachers work system and practices for updated content of knowledge system. Especially, the teacher places particular emphasis on the relevance of todays updated Knowledge system.

Key words: new system, functional literacy, critical assessment, summative assessment, four skills.

Білім беру саласының қазіргі кезеңдегі стратегиясы-тез өзгертін шынайы жағдайларға үнемі бейімдеуге болатын икемді тактикалық іс-қимыл бағдарламасын әзірлеу. Жаңа жағдайда білім беру жүйесінен оның сапалы және өмір бойына үздіксіз болуы талап етіледі. Сол себепті білім беру жүйесінің алдына төмендегі міндеттер нақты алға қойылған:

- оқытудың қазіргі уақыттағы әдістері мен бағдарламаларын меңгеру;
- оқыту сапасын арттыру;
- сұранысқа ие білім мен дағдыларды беру;
- қоғамдық сананы жаңғырту;
- функционалдық сауаттылықты,үштілділікті,сын тұрғысынан ойлауды дамыту;

Өзімнің 35 жыл педагогикалық жұмыс жүйемде білім беру мен тәрбие жұмыстарын жаңаша жүргізуде көптеген іс-әрекеттер жүргізілді. Осы бағытта жаңашыл ұстаздардың іс-тәжірибелерін өз жұмыс жүйемде тиімді пайдаланып, нәтижесін де көрдім.

Ал бүгінгі таңда критериалды бағалау жүйесі жүзеге асырылып келеді.Критериалды бағалау оқушылардың өз әрекетін бақылау және бағалай білу,функционалдық сауаттылығын және дағдыларын қалыптастырудағы оқыту процесінде туындайтын қиындықтардың себептерін анықтау және жоя білу қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Яғни критериалды бағалау технологиясы оқушылардың жетістіктерін оқу материалын қалай игергенін,практикалық дағды қалай қалыптасқанын анықтауға мүмкіндік беретін, нақты анықталған,алдын ала танылған критерийлермен салыстыруға негізделген. Осы мақсатқа сай бүгінгі білім беру жолында оқытушы білім алушыға білім

алудың жолын көрсетіп бағдар беруші ретінде, ал оқушы өздігінен ізденіп, ақпарат көздерін, ақпараттық технологияны пайдаланып, білімін дамытып, өзіндік көзқарасын қалыптастырған тұлға ретінде дамуы тиіс. Жалпы, білімі сананың дамуына, білім алған оқушылардың жеке тұлға ретінде қалыптасып, дамуына тек мұғалім ғана емес, олардың кәсіби шеберлігінде, білім мен білігінде, парызында, халық алдындағы жауапкершілігінде тұр [4, 6-766.].

Қазіргі таңда оқытудың форматы түбегейлі өзгерді. Дәстүрлі оқытуда сабақтың негізгі де басты кейіпкері-тек қана мұғалім, ол өзі түсіндіреді, өзі сұрайды, өз қорытындылайды, өзі бағалайды. Яғни, көп жағдайда негізгі тұлға өзіміз ғана едік. Қазіргі таңдағы сындарлы оқытуда басты субъект, негізгі тұлға оқушы болып табылады, Оқушылар сыныптастарымен бірлесе талқылай отырып, мақсатқа жету қажет.

Қазір өз сабақтарымызды біз сөйлесім әрекетінің төрт дағдысына (тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым) бағыттап, функционалдық сауаттылықты дамытуды көздейміз. Белгілі бір оқу мақсаттарына жету үшін бағалау критерийлері құрастырылып, оқушыларға нақты нұсқаулықтар беріледі. Оқытудың бұл мазмұны ұстаздар қауымына да, оқушылар мен ата-аналарға да ұнайды, мұны күнделікті тәжірибеде көріп жүрміз.

Ұстаздың үнемі ізденісте болып, шығармашылықпен жұмыс жасай білуі шәкірт жүрегіне жол тауып, оны қанаттандырады. Жаңаша ұстаз-тәжірибенің білім мазмұнының өзгеруіне талпынған ұстаз. Ал, енді осы өзгерістерді енгізу үшін мұғалімге көп іздену, өз білімін және кәсіби шеберлігін үнемі арттыру керек. Осы мақсатта Талдықорған қаласындағы педагогикалық шеберлік орталығында қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәндері бойынша <<Бағалауға арналған тапсырмаларды әзірлеу және сараптау>> бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсынан өттім. Осы курстан алған білімім мен тәжірибемді жинақтап, жүйелі жұмыс жасауға кірістім. Яғни, курстан үйренгендерімді өз іс-тәжірибемде қолдана бастадым.

Төменде 7- сыныпта қазақ тілі пәні бойынша 3-тоқсанға құрастырылған тоқсандық жиынтық бағалау тапсырмаларын ұсынып отырмын.

Қазақ тілі пәнінен 3-тоқсан бойынша жиынтық бағалау тапсырмалары **Тыңдалым мен айтылым**

1-тапсырма

Төменде берілген мәтіннің мазмұнын түсініп, ұсынылған ақпарат бойынша факті мен көзқарасты ажыратыңыз. Проблемалық сұрақтарға тыңдалған мәтіннен деректер келтіре отырып, дәлелді жауап беріңіз, өз жауабыңызды өзгенің жауабымен салыстырып талқылаңыз. Оқиғаның дамуы мен аяқталуына болжау жасай отырып, сөйлеу тіліндегі интонация, кідіріс, логикалық екпіннің мәнін түсініп, одағай түрлерін қолданыңыз. (Мәтінді мұғалім дауыстап оқиды)

Ғаламтор мен әлеуметтік желілердің бізге берер пайдасы қандай?
Ғаламтор – еңбектеген баладан бастап, еңкейген қарияларымыздың сүйікті ермегі. Менің түсінігімде «ғаламтор» сөзі «ғаламдық тор» деген мағынаны береді. Жаһандық ауруға жалғасқан бұл індеттен арылу жолы оңайға соқпасы анық. Әлеуметтік желінің де әлегі осыдан басталады. Ғаламторға өзіне қажетті ақпаратты алам деп кірген адамның, әлеуметтік желіге байланып отырғанын көреміз. Ғаламтордың адам денсаулығына әкелер зияны ұшан теңіз. Көздің көру қабілетін нашарлата отырып, мидың ойлау қабілетін төмендететіндігі тағы бар. Денсаулығына әкелетін зиянын біле тұра, қолданудан бас тартқан адамды елестете де, көре де алмаймыз. Ғаламтордан өзімізге керегін ғана алып, ондағы «қоқысты» сыртқа шығарып тастауымыз керек. Қазіргі таңда қарым-қатынас құралы, ғаламтор болып отырғаны жасырын емес. Алыстағы танысыңды жақындатар торға түсіп қалғандардың саны күннен-күнге өршуде. Желідегі "жақыныңмен" араласу арқылы, жаныңдағы жақыныңнан айырылуың бір сәт. Ғаламтордағы секілді, өміріңізге де тек "қызғылт көзілдірікпен" қарасаңыз, еш нәрсе өзгермесі анық. Қарым-қатынас жасап,

тілдесіп, достар табу арқылы өзіңізді жан-жақты дамытасыз. Адамдар виртуалды әлемде ғана қарым-қатынас жасағанды ұнатады. Не себепті? Өйткені, өз ойларын анық жеткізе алмау, ғаламтордың шырғауында қалуға ғана үйреніп қалғандығына дәлел. (<http://massaget>) [10]

Оқылым

2-тапсырма

Берілген мәтін бойынша 2 проблемалық сұрақтарды құрастыру барысында шылауларды орынды қолданыңыз.

Дұрыс тамақтану тәртібі

Таңғы 5-7 сағат аралығы "ішек уақыты" деп аталады. Сондықтан таңертең оянған бойда таза, жылы су ішу керек. Маусымның жаңа жемістерінен аралығында ақуызы бар тағам мен көкөніс (картоптан басқа) жеу керек. Ақуызы бар тағамға ет, балық, жұмыртқа, бұршақты тағам, көкөніс сорпасы, сүзбе, айран жатады. Ал шұжық, консервілер керісінше ағзаға зиян. Көкөністерді қуырып емес, қайнатып жеу керек. Тәтті жайлы мүлде ұмытыңыз. Түскі астан кейін 2,5 сағаттан соң қантсыз шай ішуге болады. Ақуызы бар тағаммен қатар шай, су ішпеген абзал. Күніне ең кемі 1,5 литр су ішу керек. Кешкі асты 19.00-ге дейін жегеніңіз дұрыс. Мәзірге ботқа мен көкөніс кіреді. Кешкі асқа көмірсуы мол тағам жеу керек. Тамақтанып болғаннан кейін су ішіңіз, ұйықтар алдында айран ішіп жатуға болады. Егер артық салмақтан арылғыңыз келсе, ұйықтар алдында 0 пайызды сүзбені қантсыз жеп жатыңыз. Тәтті-пәттіден бас тартыңыз. Сөмкеңізде не үстеліңізде 1 литрлік бөтелкеде таза су болсын. Ағзаңызды токсиндерден тазартсаңыз, артық салмақтан да оңай арыласыз <http://massaget.kz>. [2]

3-тапсырма

Берілген мәтіннен диетолог мамандардың пікірін іріктеп, ең зиянды тағамдар туралы ақпараттарды зерттеп анықтаңыз. Мәтін мазмұнына комментарий жасаңыз.

Ең зиянды тағамдар

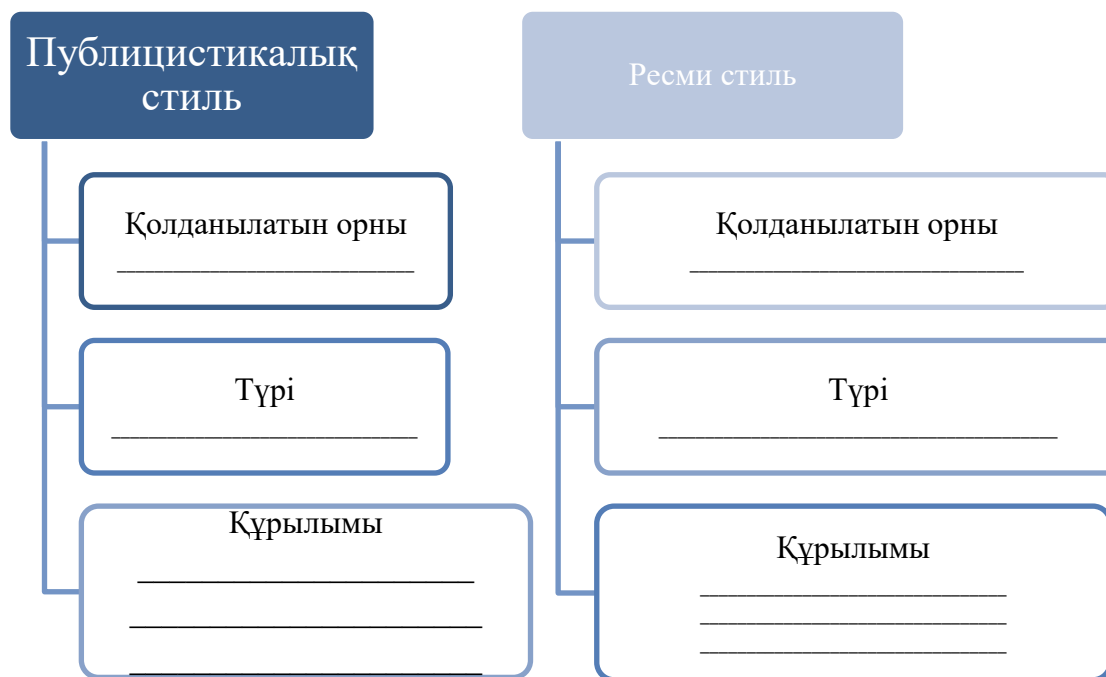
Қазіргі заманда танымал, кең жайылған тағамдардың арасындағы ең зияны қандай? Өңделген ет. Қатерлі ісік ауруларын зерттейтін институты сүрленген, мұздатылған, тұздалған, химиялық консерванттар қосылған ет ас қорыту жолдарының қатерлі ісігіне алып келуі мүмкін деп тұжырымдады. Консервіленген, құрамында өте көп тұз, май, холестерин бар бұл етте пайдалы заттар да қалмайды. Мұздатылған тағамдар. Мұздатылған астар қазірде әлем бойынша танымалдыққа ие бола бастауда. Дайын тамақты жемес бұрын жылытады. Бұндай тамақта калориялар шамадан көп, натрий мөлшері тым көп болады. Бәліш сияқты ұн өнімдері. Ішіне калориялы салындысы бар, қуырылған бәліштерде трансгенді майлар, қант, ақ ұн сияқты пайдасыз заттар бар. 10-20 грамм майға қоса 250-300 "бос калориялар" бар. Картоп қытырлақтары. Мәселе оның ішінде салмақ жинайтын зиян көмірсулардың болуында ғана емес екен. Картоп қытырлақтары мен фри картобында акриламид есімді канцероген бар. Ол тамақты жоғары температурада дайындағанда пайда болады. Бұл жыл сайын бірнеше мың қатерлі ісік ауруының туындауының себебі. Майсыз тамақтар. Қорабында "майсыз", "май үлесі 0" деген жазуларға алданбаңыз. Майдың аздығынан дәмін жоғалтқан тағамның дәмін келтіру мақсатында өндірушілер құрамына тұз, қант, басқа да қоспалар қосады. Диетолог мамандардың айтуынша, ондай тамақтан гөрі, кәдімгі (майлы болса да) тағамдарды таңдаған дұрыс. Маргарин. Маргарин құрамында холестерині жоқ, сары майға жақсы балама деп саналады. Алайда оның құрамында сол холестеринді көбейтіп, қан жолдарын зақымдайтын трансгенді майлар өте көп. Оны мәңгілікке рационңыздан алып тастап, табиғи майлармен ауыстырыңыз. Газдалған су. Газдалған сусындарға құмар болу - артық салмақ, ұйқы безінің қатерлі ісігі сияқты нәтижеге алып келе алады. Бір бөтелке газдалған суда 10 қасық қант бар. Газдалған сусынды күнделікті емес, анда-санда ішетіндердің өзі ауыр ауруларға

шалдығу мүмкіндігін бірнеше есе арттырады. Жүрек-тамыр аурулары, диабет - міне, газдалған сусындарды сүйгіш жандардың болашағы. Аурулардың бәрі ауыздан кіреді демекші, не жеп-ішкенімізді қадағалап, мән берсек, мүмкін ұзақ, бақытты, сау ғұмыр кешерміз. <http://massaget.kz>. [3]

4-тапсырма

А) Публицистикалық және ресми стильдердің ерекшеліктерін қолданылған тілдік құралдар арқылы ажыратыңыз [3]

Ә) Мәтіндік және графитік ақпаратты интерпретациялаңыз, мәтін құрылымын сақтай отырып, графитік мәтін түрінде берілген процесті сипаттап жазыңыз.

Ұлттар достығы - татулықтың тал бесігі

Байтақ Қазақстанның әрбір облысында түрлі ұлттардың мәдени орталықтары ашылған. Олардың міндеттері өз ұлтының тілін, мәдениет, тарихын, әдебиетін, кейінгі жастарға үйрету сол арқылы қалпына келтіру. Біздің қоғам Қазақстандағы Ахысқа түріктерінің диоспорасы болып табылады. Бүгінде Елбасымыздың сара жолды, салмақты да саликалы кемел саясатының негізінде аз ғана уақыт ішінде ерекше ел болып қалыптасқан Қазақстан әлемдік қауымдастық алдыңғы көшінде келе жатқанын біз мақтан етеміз. Қазақстан өткен ғасырдың 40-жылдарындағы солақай саясатқа байланысты қоныс аударған әртүрлі ұлт өкілдеріне пана болды, одан соң тың игеру басталды. Қазақстанға КСРО-ның барлық республикаларынан 600 мыңнан астам адам келді. Олардың 350 мыңы жастар еді. Солардың көпшілігі тұрақтап қалып, осында өз Отанын тапты. Бір өлкеде тамаша өмір сүріп, тату болуға, жақсы жұмыс істеуге, отбасын құру сияқты адамзат құндылықтарын меңгеруге біздің халқымыздың даналығы жетеді. Қазақстан. Құшағы ыстық, құлашы кең байтақ өлке. 130-дан астам ұлт өкілінің бір атаның баласындай ырыс пен ынтымақта өмір сүріп келе жатқандығы бұл сөзімізге айғақ. Осыншама ұлт пен ұлыстың өкілі бірге тұрып, бірге жасап, бір мақсатқа жұмылып өмір сүріп келе жатқандығы Елбасымыздың дана саясатының нәтижесі болса керек. (<http://massaget.kz>.)

[2]

Жазылым

5-тапсырма. Төменде берілген тақырыптардың бірін тандап, тапсырманы орындаңыз.

«Әлеуметтік желіге деген тәуелділік үйреншікті әдетке айналып барады» тақырыбында эссе, «Гендік өзгеріске ұшыраған тағамдардың зияны» тақырыбында әңгіме құрастырып жазыңыз. (200-250 сөз)

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында: «Қазіргі кезеңдегі білім беру сапасы оқушылардың түрлі қызметтер саласындағы проблемаларды өз бетінше шешу мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін қалыптасқан негізгі құзыреттілік түріндегі білім беру нәтижелерінің жетістіктерімен түсіндіріледі», делінген. Білім, білік, дағдыларды меңгертуден құзыреттіліктерді қалыптастыруды, құзыреттіліктер түрінде күтілетін білім беру нәтижелерін, білім сапасына бақылау жасаудың тәртібін қарастырады [2, 3-5 бб.].

Біздің бүгінгі күні алдымызға қоятын негізгі мақсатымыз – тілді қадірлеп, мәдениетті дамыта білетін, біздің жолымызды ары қарай жалғастырып, жетілдіріп, дамытып отыратын, өз елін, өз жерін, ұрпағын қадірлейтін азаматтарды тәрбиелеп, дайындау.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасындағы Білім туралы заңнама. Заң актілерінің жиынтығы. – Алматы: ЮРИСТ, 2014. – 368 б.
2. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Жалпыға Міндетті Білім беру стандарты. – Астана, 2014 жыл.

3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Әдістемелік құрал. Астана. 2018 жыл.
4. Ж.А. Сейсенбаева, Л.Ж. Орманбекова «Дарынды балалармен жұмыс». Оқу – әдістемелік құралы. – Алматы, 2011 жыл. – 43 бет.
5. М. Валиева «Білім беру технологиялары және оларды оқу-тәрбие үрдісіне енгізу жолдары». Әдістемелік нұсқау. – Алматы, 2002 жыл.

ӘОЖ 137.15

БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫ ШЕҢБЕРІНДЕ ОҚУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА АКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Суанбай М., магистрант, **Баженова Э.Д.,** PhD

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: bazhenova@inbox.ru

Қазақстан Республикасының орта білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында оқу-тәрбие процесіне жаңа ақпараттық технологиялардың әсері айтарлықтай күшейді. Заманауи ақпараттық технологияларды қолданудың негізгі сипаттамалары оқытуды саралау және дараландыру мүмкіндігі, сондай-ақ оқушылардың шығармашылық танымдық белсенділігін дамыту мүмкіндігі болып табылады.

Қазіргі заманғы педагог білім беру үдерісінде жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану білімі мен дағдыларын толық меңгеруі, басқаларды оқыту үшін оқытылған білімді қолдана білуі, яғни өзінің оқыту саласында құзыретті, жоғары кәсіби педагог болуы тиіс. Ол оқушыларға АКТ құралдарын табысты ынтымақтасу, туындаған міндеттерді шешу, оқу-жаттығу дағдыларын меңгеру үшін пайдалануға көмектесе алуы тиіс.

Тірек сөздер: АКТ, білім берудің жаңартылған мазмұны, оқу, оқыту, инновация

В условиях обновления содержания среднего образования Республики Казахстан значительно усилилось влияние новых информационных технологий на учебно-воспитательный процесс. Основными характеристиками применения современных информационных технологий являются возможность дифференциации и индивидуализации обучения, а также возможность развития творческой познавательной активности учащихся.

Современный педагог в полной мере должен владеть знаниями и навыками использования новейших информационных технологий в образовательном процессе, уметь применять изученное для обучения других, а значит быть высокопрофессиональным педагогом, компетентным в своей области преподавания. Он должен быть способен помочь учащимся использовать средства ИКТ для того, чтобы они могли успешно сотрудничать, решать возникающие задачи, осваивать навыки учения.

Ключевые слова: ИКТ, обновленное содержание образования, обучение, преподавание, инновация

Annotation: In the conditions of updating the content of secondary education in the Republic of Kazakhstan, the influence of new information technologies on the educational process has significantly increased. The main characteristics of the use of modern information technologies are the possibility of differentiation and individualization of learning, as well as the possibility of developing creative cognitive activity of students.

A modern teacher should fully possess the knowledge and skills to use the latest information

technologies in the educational process, be able to apply what they have learned to teach others, and therefore be a highly professional teacher who is competent in his field of teaching. It should be able to help students use ICT tools so that they can successfully collaborate, solve emerging problems, and learn teaching skills.

Key words: *ICT, updated content of education, training, teaching, innovation*

Қазақстан Республикасының білім және ғылым саласын дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында "...әлем жаһандық сын-қатерлер кезеңінде өмір сүреді. Бұл жаңа технологиялық жетістіктер мен инновацияларды енгізу, IT-технологияларды жедел дамыту және адами ресурстардың ұтқырлығы" және өзінің "әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты факторы" атты Қазақстан халқына Жолдауында Президент Н.Ә. Назарбаев "бүгінде халықаралық стандарттар негізінде Назарбаев Университеті мен Зияткерлік мектептер табысты жұмыс істеуде. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы "Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ" атты Қазақстан халқына Жолдауы Мектеп түлектері қазақ, орыс және ағылшын тілдерін білуі тиіс. Оқушыларды оқытудың нәтижесі сыни тұрғыдан ойлау, өз бетінше іздеу және ақпаратты терең талдау дағдыларын меңгеру болуы тиіс". Осының барлығы 2014-2016 жылдарға арналған білім мен ғылымды дамытудың басым бағыттарында көрініс тапты, онда орта білім беру деңгейінде бірінші кезектегі міндет "Назарбаев Зияткерлік мектептері" ДБҰ-ның тәжірибесін ескере отырып, орта білім мазмұнын жаңарту болып табылады.

Жаңартылған оқу бағдарламаларының ерекшеліктерінің бірі 10 бөлімнен тұратын жаңа құрылым болып табылады және жетінші тармақ ерекше қызығушылық тудырады: ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудағы құзыреттілік.

Қазақстандық білім беру жүйесі жаңғыртудың қазіргі кезеңінде зияткерлік және шығармашылық құзыреттілікті дамыту мүмкіндігі пайда болатын әрбір - Сапалы мектеп білімінің қол жетімділігін болжайды. Кәсіби құзыреттілік саласындағы жаңа тәсілдер мұғалімде кеңейеді. Бұл-пәнаралық және жобалық қызмет, оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (бұдан әрі – АКТ) пайдалану.

Қазақстан білім берудің маңызды стратегиялық міндеті, бір жағынан, ең үздік қазақстандық білім беру дәстүрлерін сақтау, екінші жағынан, мектеп түлектерін халықаралық біліктілік қасиеттерімен қамтамасыз ету, олардың лингвистикалық санасын дамыту болып табылады, соның негізінде – мемлекеттік, Ана және шет тілдерін меңгеру. 2007 жылғы "Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан" Жолдауында Біздің Президент Нұрсұлтан Әбішұлы "Тілдердің үштұғырлығы" мәдени жобасын кезең-кезеңімен іске асыруды бастауды ұсынды. Болашақта әрбір болашақ маман көптілді, бәсекеге қабілетті маман болу үшін үш тілді білуі тиіс. "Қазақстан бүкіл әлемде жоғары білімді ел ретінде танылуы тиіс, — деп атап өтті Президент-халқы үш тілді пайдаланатын халық. Бұл: қазақ тілі — мемлекеттік тіл, орыс тілі-ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі-жаһандық экономикаға табысты кірігу тілі»

Сондықтан тілдерді оқыту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану ақпараттық қоғамды дамытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. АКТ-ны пайдалана отырып тілдік пәндерді оқыту ерекшеліктері білім алушыларда жаңа дағдыларды - осы әлемде өзін бейімдеу және табу, ақпаратты өз бетінше жинау, талдау, қорыту және оны басқа адамдарға беру, жаңа технологияларды меңгеру. Уақыт шақыруларына барабар жауап білім алушылардың өзіндік жұмысына, оқытудың ұжымдық түрлеріне, қажетті дағдыларды қалыптастыруға бағытталған оқу процесінің жаңа моделін іске асыру болып табылады.

Оқу үрдісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) белсенді қолдану оқушыларға қазіргі қоғамдағы өмір мен жұмыс үшін қажетті дағдыларды алуға мүмкіндік береді, сондай-ақ білім беру сапасын арттыратын оқытудың жаңа түрлері мен

әдістерін дамыту үшін тиімді құрал болып табылады.

Акт артықшылығы-икемділік: бір материалды жаңа материалды түсіндіру сабақтарында да, қайталау-жалпылау сабақтарында да, топтық сабақтарда да, әртүрлі сыныптарда да қолдануға болады. Жаңа білімді меңгеру сабағында презентация слайд немесе видеофрагмент түрінде қолдануға болады; бекіту сабақтарында тренажерлермен, электрондық дидактикалық материалдармен, тест бағдарламаларымен, орта буында (5-7 сыныптар) "грамматика, морфология, лексика" және т. б. бойынша виртуалды ертегі шытырман оқиғалы саяхаттар ұйымдастыруға болады. Жоғары буында (8-11 сыныптар) жобалық модельдеу, интерактивті есептерді шешу, шығармашылық тапсырмалар. Осындай жұмысты ұйымдастыру кезінде оқушылар жаңа ақпаратты іздеуге және онымен жұмыс істеудің практикалық тәсілдеріне үйренеді, компьютерлік сауаттылықты меңгереді, соның нәтижесінде оқу процесінде білімді меңгерудің уәждемесі артады, бала оқу іс-әрекетінің белсенді субъектісіне айналады, өз қабілеттерін іске асыру үшін үлкен мүмкіндік пайда болады.

Сондықтан АКТ-ны қолдана отырып сабақ-бұл көрнекі, әсем, ақпараттық, интерактивті, мұғалім мен оқушының уақытын үнемдейді, оқушыға өз қарқынында жұмыс істеуге мүмкіндік береді, ал мұғалімнің "әлсіз" оқушымен жұмыс істеуге және дифференциалды және жеке жұмыс істеуге көп мүмкіндіктері бар және мұндай оқушылар белсенді жұмыс істейді және "күшті" оқушыларға күрделі тапсырмалар беруге, сондай-ақ оқытудың нәтижелерін жедел бақылауға және бағалауға мүмкіндік береді.

Орыс тілі сабақтарында жаңа материалмен танысудың мультимедиялық презентациясын табыспен қолданамын. Экранда оқушылар деформацияланған мәтінді түрлендіру бойынша тапсырмаларды орындайды, бөлінген сөйлемдерді байланысты мәтінге айналдырады, сөздік сөзбен қызықты түрде танысады, орфографиялық минут өткіземіз. Өз презентацияларыңызды жасай отырып, біз қажетті суреттерді, кестелерді, сызбаларды сабақта материалды зерттеу дәйектілігіне сәйкес орналастырамыз, бұл сөйлеу әрекетінің төрт дағдыларын дамытуға бағытталған оқу материалын есте сақтауға мүмкіндік береді: тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу. Грамматика ұсынылған сөйлеу тақырыптары аясында оқытылады.

Ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, мұғалімге әр түрлі оқыту және демонстрациялық кестелерді, "қатыстылық", "Деепричастий", "күрделі ұсыныстар" морфологиялық тақырыптарды оқу сызбаларын жасауға болады, олар әсіресе мемлекеттік тілде оқытылатын жоғары сыныптарда қиын қабылданады; ал орта буындағы ойын сәттері жаңа лексикалық материалды оқуға мүмкіндік береді, біртектес емес тілді үйренуге ынталандыруды арттырады. Демек, ойынды пайдаланатын мұғалім оқушылардың табиғи қажеттіліктеріне қарай Мультимедиялық презентациялар арқылы оқу қызметін ұйымдастырады.

Оқытудың белгілі бір кезеңінде сабақ кезінде ұсынылатын тілдік материалдың мазмұны мен тапсырмалар сипаты материалды жай ғана шығаруға емес, оқушылардың құбылыстарды анықтай, салыстыра және салыстыра білуін дамытуға; оларды ойша талдауға (бөлшектеуге) және синтездеуге (біріктіруге), нақты жағдайларда құбылыстардың қасиеттерін бөлуге, олардан дұрыс қорытынды жасауға бағытталған.

Мұндай тиімді әзірлемелер оқушылардың оқуға деген оң көзқарасын қалыптастырады, көмек көрсетудің ыңғайсыз тәсілін, оқушылардың жеке оқу қарқынын таңдау мүмкіндігін болжайды.

Білім беру үдерісіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу білім алушыларға көмектеседі:

- көркем мәтіндерді мәнерлеп оқу, -публицистикалық;
- күрделі жоспар құру, схемалар, кестелер, графиктер құру, оқу ақпаратын жинақтау және тарату;
- тезистер құрастыру, конспект құру, аннотация жасау, белгілер, үзінділер,

дәйексөздер жасау;

- сөздікпен, энциклопедиямен жұмыс істеу;
- бейтаныс сөздердің немесе контекст бойынша сөйлеу айналымының мәнін түсіну, мәнерлі айту, көрнекілікті пайдалана отырып, оқылатын тақырыптар бойынша диалог жүргізу, негізгі пәндік терминдерді меңгеру;

- белгілі аудиторияның алдында сөз сөйлеу, ауызша сөз сөйлеудің, баяндаманың күрделі жоспарын құру;

- әр түрлі түрдегі ауызша және жазбаша мәтіндерді жасау;

- мәтінді аударудың (баяндаудың) әр түрлі түрлерін меңгеру.

Оқу үрдісінде жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану оқушылардың зияткерлік әлеуетін оң дамуға бағыттауға мүмкіндік береді. Орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында мұғалімнің басшылығымен оқушылар өз интеллектін жан-жақты дамыту үшін компьютерлік технологияларды пайдалануды, оқу міндеттерін шешу үшін ақпарат алу тәсілдерін меңгеруді, өмір бойы білімді жалғастыруға көмектесетін дағдыларды меңгеруді үйренеді.

Осылайша, сабақтарда АКТ-ны жүйелі және мақсатты пайдалану білім беру процесінің сапасын арттырудың тиімді құралы болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Назарбаев Н.А. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Қазақстан халқына жолдауы.
2. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы № 1080 қаулысымен бекітілген
3. Жунусова М.Р., Ильясова Д.С. Оқытудың белсенді әдістері. - Қарағанды, 2007. — 115 с.
4. Г.К. Селевко "Білім беру технологиялары энциклопедиясы". 1-2 Том, М., мектеп технологиялары ҒЗИ, 2006 ж.
5. Зенкина С.В. Ақпараттық-білім беру ортасы білім сапасын арттыру факторы ретінде // Педагогика. - 2008. - № 6. - С. 22-28.
6. Дворецкая А.В. Негізгі түрлері компьютерлік оқыту құралдарын // Мектептегі технология. – 2004. -№ 3. – С. 25-40.

УДК 37.02

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ БИОЛОГИИ И ХИМИИ

Сыдыбаева Г.С.

Средняя школа-гимназия № 27, г. Талдыкорган

E-mail: sidibaeva63@mail.ru

В статье раскрыты современные методы преподавания биологии и химии. Многие биологические процессы отличаются сложностью. Дети с образным мышлением тяжело усваивают абстрактные обобщения, без картинки не способны понять процесс, изучить явление. Развитие их абстрактного мышления происходит посредством образов. Мультимедийные анимационные модели позволяют сформировать в сознании учащегося целостную картину биологического и химического процесса, интерактивные модели дают возможность самостоятельно «конструировать» процесс, исправлять свои ошибки, самообучаться. Помимо этого самостоятельное составление слайдов, схем, таблиц активизирует познавательную деятельность учащихся, способствует их саморазвитию. Использование ИКТ на уроках биологии и химии повышает профессиональный уровень

учителя и расширяет кругозор. На современном этапе развития школьного образования проблема применения компьютерных технологий на уроках приобретает очень большое значение.

Ключевые слова: абстрактное мышление, ИКТ (мультимедийные анимационные модели, компьютерные технологии), саморазвитие.

Мақалада биология мен химияны оқытудың заманауи әдістері туралы айтылады. Көптеген биологиялық процестер күрделі. Көркем ойлау қабілеті бар балалар дерексіз жалпылауды қиын меңгереді, суретсіз олар процесті түсініп, құбылысты зерттей алмайды. Олардың дерексіз ойлауының дамуы образдар арқылы жүреді. Мультимедиялық анимациялық модельдер оқушының санасында биологиялық және химиялық процестің толық бейнесін қалыптастыруға мүмкіндік береді, интерактивті модельдер процесті өз бетімен «құруға», қателіктерін түзеуге және өздігінен оқуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, слайдтарды, диаграммаларды, кестелерді тәуелсіз құрастыру оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады, олардың өзіндік дамуына ықпал етеді. Биология мен химия сабақтарында АКТ-ны қолдану мұғалімнің кәсіби деңгейін көтеріп, оның көкжиегін кеңейтеді. Мектептегі білім берудің қазіргі даму кезеңінде компьютерлік технологияны сыныпта қолдану мәселесі өте маңызды болуда.

Тірек сөздер: елеустеу арқылы ойлау, АКТ (мультимедиялық анимациялар, компьютерлік технологиясы), өзіндік дамуы.

The article reveals modern methods of teaching biology and chemistry. Many biological processes are complex. Children with imaginative thinking find it difficult to assimilate abstract generalizations, without a picture they are not able to understand the process or study the phenomenon. The development of their abstract thinking takes place through images. Multimedia animation models allow to form a complete picture of the biological and chemical process in the student's mind, interactive models give the opportunity to "design" the process independently, correct their mistakes, and self-study. In addition, independent preparation of slides, diagrams, tables activates the cognitive activity of students, contributes to their self-development. The use of ICT in biology and chemistry classes increases the teacher's professional level and broadens the horizons. At the present stage of development of school education, the problem of using computer technologies in the classroom becomes very important.

Key words: abstract thinking, ICT (animation models, computer technologies), self-education.

В настоящее время школьное образование находится на этапе нового старта, основной целью которого является формирование навыков, имеющих широкий спектр применения в современной жизни:

- Творческое применение знаний;
- Критическое мышление;
- Выполнение исследовательских работ;
- Использование ИКТ;
- Применение способокоммуникативного общения, включая языковые навыки;
- Умение работать в группе и индивидуально.
- Обновленный учебный процесс характеризуется активной деятельностью самих учащихся по «добыванию» знаний на каждом уроке. В этих условиях ученик- субъект познания, а учитель выступает организатором познавательной деятельности учащихся.

Отличительными особенностями обновленных учебных программ является:

- Принцип спиральности, то есть постепенного наращивания знаний и умений от темы к теме, от класса к классу

• Акцент делается на цели обучения, которые основаны на формировании у ученика мыслительных навыков от элементарного уровня (знание, понимание, применение) до уровня высокого (анализ, синтез, оценка)

• Наличие «сквозных тем», позволяет максимально эффективно организовать межпредметные связи, которые являются основой для полноценного внедрения программы трехязычия, которой в настоящее время уделяется особое внимание.

Обновление содержания образования – реальность времени, которая потребовала кардинального изменения в сфере образования. И это прежде всего пересмотр подходов и методов обучения, внедрение новой системы оценивания достижений учащихся и эти изменения направлены для гармоничного становления и развития личности. С переходом на обновленное содержание образования предъявляются новые требования к работе учителей биологии и химии. Это обеспечение ими здоровьесберегающих технологий, компетентностный подход в обучении, развитие критического мышления школьников и индивидуализация образовательного процесса.

Современное обучение формирует новое поколение, которое понимает ценности жизни, способное искать пути решения экологических, продовольственных, энергетических и других проблем. Поэтому развитие компетентности выпускника в этих отраслях знаний, является одним из направлений работы общеобразовательной школы. В решение этой задачи имеет не маловажную роль использование ИТ технологий на уроках биологии и химии. В настоящее время компьютерные технологии позволяют развивать умение учащихся ориентироваться в информационном потоке окружающего мира и обмениваться информацией с помощью технологических средств.

Обновленная форма содержания образования предусматривает необходимость навыков самостоятельного овладения знаниями учащихся для выполнения поставленных целей и задач урока. Для этого необходимо при подготовке к уроку заранее раздать задания ученикам по поводу поиска аудио и видео материалов по предыдущей теме. Это помогает выстроить собранный материал в нужной последовательности и подготавливает учащихся к активному усвоению материала. Освоение новых знаний с помощью информационных технологий и современных учебных пособий более эффективно и продуктивно. Самостоятельный поиск решения вопросов развивает критическое мышление и умение анализировать новые знания. С помощью диагностических тестов и виртуальных лабораторных работ закрепляется пройденный материал.

С каждым годом возрастает и увеличивается число информационных ресурсов по всем учебным программам, в самообразовании учителя и электронный учебник является значимым инструментом, помогающим учителю в преподавании.

Использование электронных учебников на разных этапах учебной деятельности позволяет:

- Развивать навыки учащихся ориентироваться в информационных источниках;
- Усваивать практические навыки со сведениями;
- Активировать когнитивную деятельность учеников.

И самое значимое то, что электронные учебники привлекают внимание детей больше, чем обычные. В тоже время вырабатываются навыки самостоятельности, ученики работают творчески, и начинают относиться к информационным технологиям, как к инструменту познавательной деятельности.

1) Электронные учебники (ЭУ) по всем предметам разработаны в соответствии с Государственным стандартом среднего общего образования Республики Казахстан и полностью соответствуют школьной учебной программе.

Невнимательно изученные на уроке темы, могут быть прослушаны ребенком самостоятельно несколько раз. Это способствует не только усвоению материала, но и укрепляет память. А решение интерактивных заданий, позволят ученику закрепить необходимые знания и умения по предмету, а также заинтересовать в последующем

изучении. Чтобы оценить и проанализировать свои достижения, ученик может ответить на вопросы тестов. А затем тут же найти необходимый материал по тому вопросу, на который не удалось получить правильный ответ.

ЭУ- это помощь ученику, который может самостоятельно расширять знания, приобретенные в классе, и значительно продвинуться в своих учебных достижениях.

В целом использование новых технологий ведет к самосовершенствованию школьников, умению ориентироваться свободно в пространстве, использовать навыки на практике и в жизни. Компьютерное проектирование на уроках химии и биологии обезопасит обучающихся при работе с взрыво и пожароопасными веществами, с реактивами токсических веществ то есть не представляет опасности здоровью ребенка.

Пользуясь соответствующей оболочкой-системой для создания тестов (такую возможность дает использование интерактивного аппаратно-программного комплекса) учитель самостоятельно разрабатывает тесты по проверке знаний умений и навыков учащихся.

Как известно, компьютерное тестирование дает возможность за короткий промежуток времени фиксировать, анализировать результат проделанной работы, возвращаться к выполненному заданию, работать над ошибками многократно повторять интеллектуальные процедуры, контролировать результаты их выполнения; что ведет к достижению цели обучения и продуктивности работы учащихся.

Таким образом, применение IT технологий на уроках биологии и химии позволяет; многократно повторять интеллектуальные процедуры, контролировать результаты их выполнения. Помимо этого самостоятельное составление слайдов, схем, таблиц активизирует познавательную деятельность учащихся, способствует их саморазвитию, самоопределению и самореализации. Повышает мотивацию учащихся к изучению предмета

Чаще всего на уроках используется информационно-коммуникационный ресурс в виде презентации. Основа урока с применением презентаций – это изложение материала, иллюстрируемое рисунками, простыми и анимационными схемами и видео фильмами, объединенными вместе при помощи программы PowerPoint. К поиску материалов привлекаю учеников, они с удовольствием готовят презентации, повышая при этом интерес к предмету. Так учащиеся в этом учебном году подготовили следующие презентации: <Черви-паразиты>, <Лекарственные растения>, <Химия в быту>, <Белки и углеводы>., <Многообразие животного мира> , <Золото и его сплавы>, <Пути эволюции человека > и многие другие. Иногда, ученики сами предлагают различные презентации по той или иной теме. Чаще всего? по жизнедеятельности животных, по основам генетики и селекции, по получению и использованию синтетических веществ в быту и промышленности.

Так же, мною разработано большое количество дидактического материала по химии и биологии по всем классам: это и мультимедийные презентации к урокам; тесты в электронном виде, кроссворды по конструктору, тесты – тренажеры; тесты для обобщения знаний по различным темам, карточки по типам задач. Все это используется в целях доступного обучения, а так же для формативного и суммативного оценивания знаний учащихся.

Ресурсы Интернета безграничны и школьники используют эту возможность при подготовке рефератов, докладов, при создании проектно-исследовательских работ. В дальнейшем эта информация не только многократно используется для расширения кругозора других учеников, но с помощью нее возможно создание противоречий, проблемных ситуаций и проведение диспутов по возникшей проблеме. В моей практике такие выступления учащиеся готовят по темам: «Генетика и здоровье человека», «Трансгенные продукты – «за» и «против» и другие темы в общей биологии, которые отражают последние достижения современной науки и мало освещены в учебнике. Очень часто ребята задают вопросы по влиянию химических веществ на генный аппарат живых существ и человека. по мере возможностей стараются найти ответы с помощью интернет

ресурсов или из библиотечных фондов.

Использование ИКТ на уроках биологии и химии позволяет учителю быть в курсе тенденций развития педагогической науки, повышает профессиональный уровень, расширяет кругозор и самое главное позволяет усилить мотивацию к обучению путем активного диалога ученика с компьютером, путем ориентации учеников на успех.

Как мы уже убедились электронные учебники и интерактивное оборудование используются на разных этапах урока при изучении нового материала, для закрепления контрольных знаний, при выполнении лабораторных работ.

Это намного облегчает труд учителя, повышает уровень усвоения учебного материала и стимулирует инициативу и творческое мышление как педагога так и его воспитанников. Дает возможность выстроить свою собственную траекторию образования, что является важнейшим фактором профессионального роста педагога и личностного становления учащихся.

В современном технологическом мире ускоряются все процессы жизнедеятельности. Модернизация школьного образования решает задачу развития творческих способностей и развитие физических навыков выпускников в той или иной отрасли производства, способное применять биохимические закономерности на практике. Современные технологии, шагнули далеко вперед в последнее тысячелетие, и нашим выпускникам школ предстоит не только освоение знаний, но и дальнейшее изучение окружающего мира для новых открытий в области биологии и химии для чего нужны навыки самообразования, умение анализировать и синтезировать и конечно, умение использовать новые компьютерные технологии.

Я думаю, чтобы усовершенствовать систему образования и обеспечить успешность обучения учащихся, нужно еще научиться педагогам и ученикам рефлексировать свою деятельность, которая является одной из главных целей обновленного содержания образования. Путем обратной связи участники образовательного процесса смогут успешно использовать полученные знания на практике, что приведет их к достижению поставленных целей.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Биология. Пособие для поступающих в вузы / А.Г. Мустафин, Ф.К. Лагнуев, Н.Г. Быстренина и др., под ред. В.Н. Ярыгина. – М.: Высшая школа, 2008.
2. Сапин М.Р. Анатомия человека. - М.: Медицина, 2001-2002 в 2-х томах. Синельников Р.Д.
3. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Ғылымтану. Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын- Павлодар:

УДК 371.335

ВИЗУАЛИЗАЦИЯЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Сыдықова Ж.Н. мұғалім

Физика-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, Талдықорған қ.

E-mail: sydykovazhuldyz@mail.ru

Баяндама информатика сабағында заманауи мектептердің өзекті мәселелерінің бірі болып табылатын үздіксіз мәтіндерді оқу мен түсіну тәжірибесін зерттеуге бағытталған. Баяндамада оқушылардың үздіксіз емес мәтіндермен жұмыс жасау

ікемділігін қалыптастыру кезеңдері сипатталған. Сонымен қоса үздіксіз мәтіндерді сабақта қолдануға мүмкіндік беретін тәсілдер және оны информатика сабағында қолдану мысалдары сипатталған.

Тірек сөздер: үздіксіз емес мәтіндер, визуализация, визуализациялау құралдары, мәтінді түсіну, ақпарат, жұмыс формасы, коммуникация.

Статья посвящена исследованию практики обучения чтению и пониманию несплошных текстов на уроках информатики, что является одной из актуальных проблем в современной школе. В статье описываются этапы формирования умений работать с несплошными текстами у учащихся. Описываются методы, которые позволяют применять несплошные тексты на уроках и приводятся примеры их использования на уроках информатики.

Ключевые слова: несплошные тексты, визуализация, инструменты визуализации, понимание текста, информация, формы работы, коммуникация.

The article is devoted to the action research on teaching of reading and understanding visuals at informatics lessons, which is one of the urgent problems in the modern school. The article describes formation stages of students' skills of working with visuals. The article also describes methods which help to use visuals at lessons and provides examples of using them at informatics lessons.

Key words: visuals, visualization tools, reading comprehension, information, forms of work, analysis, communication.

Заманауи талаптарға сай адамдар тез өзгеріп отырған әлемге ғана бейімделіп қоймай, сонымен қоса әр тұлға қоғамдық белсенділік танытуы тиіс. Тек қоршаған ортамен қарым-қатынас жасай алатын, өз ойын жеткізе алатын, басқаны өз ойына сендіре алатын адам ғана жетістіктерге жетеді. Заманауи мектептердің міндеттерінің бірі – оқушылардың ақпаратты толыққанды оқи алу, оны айтып жеткізе білу, мәтіннен сұрақтарға жауап таба білу ікемділігін меңгеруі болып табылады [1]. Мәтінді оқи алу оқушылардың ақпаратты қабылдаумен, оны түсінгендігімен, өздігінен іздеуімен байланысты. Сондықтан да оқушыларда мәтіндерден ақпаратты тауып, оны оқып, түсіндіру ікемдерін дарыту қажет.

Мәтіндер бәріне белгілі келесідей екі топқа ажыратылады: үздіксіз мәтін мен үздіксіз емес мәтін. Үздіксіз мәтін қарапайым мәтін түрінде еш визуализациясыз беріледі және оған сипаттама, әңгіме, түсіндірме, нұсқауларды жатқызуға болады. Ал үздіксіз емес мәтінге сызба, график, кесте, диаграмма, географиялық карта, сурет, билет, журналды жатқыза аламыз. Мұғалімдер көбіне сабақ барысында үздіксіз мәтіндерді көптеп қалданады. Бірақ қазіргі таңда әліміміз үздіксіз емес мәтінге толы екенін ұмытпағанымыз жөн. Алайда оқушылар мұндай мәтіндердің басты идеясын, шешуге тиіс мәселені анықтауға, визуалды мәтіндерден ақпаратты алуға қиналады. Бұл өз кезегінде оқушылардың үздіксіз емес мәтіндермен әлі де жұмыс жасай алмайтындығын көрсетеді. Сол себепті оқушылардың сөйлеу дағдыларын осындай мәтіндерді қолдана отырып дамыту туындаған мәселенің шешімдерінің бірі деп айтсақ қателеспейміз.

Оқушылардың үздіксіз емес мәтіндермен жұмыс жасау ікемділігін қалыптастыру үшін келесі бірнеше кезеңдерді қамтуымыз тиіс:

1. Ең алдымен оқушылар үздіксіз мәтіннен үздіксіз емес мәтіндерді, үздіксіз емес мәтіннің түрін ажырата алулары тиіс, ал ол үшін оқушыларға олардың айырмашылықтарын түсіндіру қажет. Одан кейін оқушыларға сәйкес сұрақтар қою керек, мысалы, Берілген мәтін қай топқа жатады? Үздіксіз емес мәтіннің қай түрі? Не себепті сіз осы түрге жатқыздыңыз? және т.с.с.

2. Үздіксіз емес мәтіндерді түсіне отырып оқи алулары тиіс. Оқушылар өз ойларымен, болжамдарымен бөлісіп, талқыға сала отырып, түзетулер енгізулеріне болады.

3. Удксіз мтінді удксіз емес мтінге және керісінше түрлендіре алулары тиіс. Визуализациялау құралдары арқылы берілген мтіндерді ауызша немесе жазбаша удксіз мтінге ауыстыртқызуға болады.

4. Удксіз емес мтіннің түрін ауыстыруы тиіс. Мысалы, кесте негізінде диаграмма тұрғызу немесе керісінше, т.с.с.

5. Өз бетінше удксіз емес мтінді құру. Бастапқы сабақтарда оқушыларға жеңіл болу үшін қарапайым тапсырма берген жөн, содан кейін тапсырмаларды бірте-бірте күрделендіруге болады. Мысалы, кестені жетіспейтін ақпаратпен толықтыру, удксіз мтіндегі кілттік сөздерді белгілеп, соның негізінде қарапайым кесте не болмаса диаграмма тұрғызу.

6. Алынған ақпаратты берілген мәселені шешу үшін қолдана алу. Білім алушылар бастапқыда берілген сұрақтарға жауапты удксіз емес мтіндерден табу қажет.

Осы берілген кезеңдерді бірінен кейін бірін өткізе отырып сабақ барысын жоспарлау оқушыларды біртіндеп удксіз емес мтіндермен жұмыс жасай алуға бейімдейді. Өз кезегінде мұндай мтіндермен жұмыс жасау тек бүгінгі әлемде бейімделуге ғана емес, сонымен қатар оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға өз үлесін қосады [2].

Барлығымызға белгілі, информатика пәні техникалық ғылымға жатады. Сондықтан информатика сабағы барысында оқушылар көбіне компьютермен көп жұмыс жасайды, нәтижесінде олардың тәжірибелік дағдылары жоғары деңгейде дамиды. Бірақ сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға да көңіл бөлу керектігін ұмытпаған жөн, себебі ол коммуникативті тұлға қалыптастыруға мүмкіндік беретін бірден-бір жол.

Оқушылардың удксіз мтіндермен жұмыс жасағанды ұнатпайдығын, оқушыларды жалықтыратындығын айтып өткен жөн. Оларға сурет, диаграмма, кесте және т.с.с. ақпараттармен жұмыс жасаған қызықтырақ болғандықтан оларды удксіз емес мтіндерден ақпаратты алуды үйрету қажеттілігі туындайды. Сабақты жоспарлау барысында өз мүмкіндіктерін ашып, оны дамытуға мүмкіндік туғызатындай етіп оқушылардың толыққанды тапсырмаларды орындауға қатысуларын ұйымдастыруға тырысу керек [3]. Оқушылардың сөйлеу дағдыларын визуализациялау құралдары арқылы дамыту үшін түрлі әдіс тәсілдерді қолдануға болады. Әдістерді таңдаған кезде оқушылардың жас ерекшеліктері мен қалаулары ескерілуі тиіс. Олардың сабаққа деген ынталары мен қызуғышылықтарын да арттыру өз кезегінде сабақтың жемісті өтуіне, берілген міндеттерді орындауға септігін тигізеді. Сөйлеуді монолог немесе диалог түрінде ұйымдастыруға болады. Сабақты жоспарлау барысында келесі мақсаттарға қол жеткізуге тырысу қажет: удксіз емес мтіндер арқылы берілген үлкен көлемді ақпаратты қамтитын тапсырмалармен жұмыс жасау; оқушыларды визуалды түрде берілген ақпаратты оқуды және түсіндіруді үйрету; удксіз мтіндерді удксіз емес мтіндерге және керісінше түрлендіруді үйрету.

Аталған міндеттерге сәйкес, 8-сынып бағдарламасына сай компьютер құрылғылары, алгоритм, бағдарламалау, функциялар тақырыптарын өту барысында қолдануға болатын тәсілдерді талқылап өтейік.

«Сөйлем құрастыр».

Мұғалім тақтада блок-схеманың үзіндісін және сабақ тақырыбына сай терминдер мен кілттік сөздерді тақтада көрсетеді. Ал оқушылар сол алгоритмнің әр қадамын сипаттай отырып және кілттік сөздерді пайдалана отырып күрделі сөйлем құрастырулары тиіс.

Оқушылар MS Excel бағдарламасының функцияларын өткен кезде, тақтаға ақпаратпен толтырылған және функциялар пайдаланылып, нәтижелері ұяшықтарда көрсетілген кестені көрсетіп қойса болады. Ал оқушылар өз кезегінде қолданылған барлық функцияларды тауып, олардың не үшін қолданылғандығын, нәтижесін талқылаулары керек.

«Жандандыр».

Әрбір оқушыға құрылғы белгіленген суреттер таратылады. Олар өз қағаздарындағы

объекті жандардырулары тиіс, яғни бейнеленген құрылғы атынан монолог айтуы тиіс. Ал басқа оқушылар оның ненің атынан монолог жүргізіп отырғанын анықтайды.

«Өз егізінді тап».

Барлық оқушыларға белгілі бір компьютер құрылғылары (сабақ тақырыбына сәйкес кез келген суретті қолданса болады) бейнеленген суреттер таратылады. Әрбір екі оқушыға бірдей сурет беріледі, бірақ оқушылар кімдікі бірдей екендігін білмейді. Суреттер таратылып болған соң кез келген оқушы тақтаға шығып, өз суретіндегі құрылғыны сипаттай бастайды, ал қалған оқушылар оны мұқият тыңдай отырып, өз суреттерінде бейнеленген құрылғымен ұқсастық бар ма, жоқ па анықтаулары қажет. Ойын мақсатын өз егізін табу. Егер отырған оқушылардың біреуі сипатталып отырған суреттің егізі өз суреті деп анықтаса, онда ол тақтаның алдындағы оқушымен өз суретін салыстырады.

«Кім тапқыр?!».

Оқушылар екі топқа бөлінеді. Әр топтың бір мүшесі тақтаға шығады да, тақтаға кері қарап тұрады. Осы уақытта қалған оқушыларға тақтада компьютердің ішкі құрылғыларының суреттері кезекпен көрсетіледі. Бірінші сурет көрсетілген кезде әрбір топ өзінің тақтада тұрған мүшесіне суретте бейнеленген құрылғының атын атамай, тек сипаттайды, анықтамасын құрастырып айтады, оны қай кезде қолданылатынын, артықшылықтары мен кемшіліктерін атай отырып тақтада тұрған оқушының тез арада құрылғының атын анықтауына көмектеседі. Бірінші суреттегі құрылғыны анықтағаннан кейін келесі суретке көшеді және дәл солай белгіленген уақыт аяқталғанға дейін жалғастырады, тек тақтадағы оқушы тобына қосылып, топтың басқа мүшесі кезектесіп тақтаға шығады. Бұл екі топ арасындағы жарыс түрінде ұйымдастырғанға өте тиімді. Көп құрылғының атауын тапқан топ жеңімпаз атанады.

«Басқарушы мен орындаушы».

Оқушыларды жұптарға ажыратып, олардың рөлдерін анықтау керек. Жұптарды бір-біріне кері қаратып отырғызған дұрыс болады. Бірінші оқушы басқарушы, ал екінші оқушы орындаушы болады. Бірінші оқушыға салынған блок-схема, ал екінші оқушыға ақ парақ беріледі. Басқарушы-оқушы қолындағы блок-схеманы орындаушыға көрсетпей, тек сипаттай отырып салдыруы тиіс. Кейін тапсырманы күрделендіру үшін орындаушыға сызбасын салдыртпай, басқарушы сипаттап отырған алгоритм негізінде бағдарламалық код жаздыртуға болады. Бұл әдістің ең негізгі тиімділігі – үздіксіз мәтінді үздіксіз емес мәтінге немесе керісінше түрлендіруге мүмкіндік беретіндігінде.

«Айырмашылықты анықта».

Оқушыларды жұптарға бөлу қажет. Содан соң әр жұпқа суреттерді таратамыз. Жұптың бірінші оқушысына графикалық алгоритм бейнеленген сурет (сабақ тақырыбына сәйкес кез келген суретті қолданса болады) беріледі, ал екінші оқушыға біраз айырмашылығы бар (айнымалылар типі, айнымалылардың енгізілуі, шығарылуы, функциясы өзгеше) дәл сол графикалық алгоритм беріледі. Оқушылар бір-біріне кезектесіп алгоритм бойынша сұрақтар қойып және оған жауап бере отырып барлық айырмашылықтарды анықтаулары тиіс. Тапсырманы орындауға белгілі бір уақыт белгілеп, сол уақыт аяқталғаннан кейін қай жұпта қанша айырмашылық табылғандығын анықтап, оның дұрыстығын тексереміз. Қай жұпта салыстырмалы түрде көп айырмашылық табылды, сол жұп жеңімпаз атанады.

«Ерекше белгілер».

Барлық оқушыларға тақтада бірнеше компьютер құрылғыларының суреттері (сабақ тақырыбына сәйкес сипаты бір суреттерді қолданса болады) көрсетіледі. Одан соң кез келген бір оқушы тақтаға шығып бір суретті таңдап соны сипаттайды, ал қалған оқушылар оқушының сипаттаған суретін анықтаулары қажет.

«Оптимисттер мен пессимисттер».

Сыныпты екі топқа бөлу қажет. Бірінші топ – оптимисттер тобы болады, ал екінші топ – пессимисттер тобы болып тағайындалады. Барлық оқушыларға компьютер жадына

сәйкес суреттер көрсетіледі. Бірінші топ берілген сурет бойынша, онда бейнеленген құрылыстың артықшылықтары мен жағымды жақтарын анықтайды. Ал екінші топ болса, керісінше кемшіліктері мен жағымсыз жақтарын анықтаулары тиіс. Топ ішінде ойланып, талқылауға арнайы уақыт беріледі. Осы уақыт аралығында әр топ талқылайды, анықтаған артықшылықтары мен кемшіліктерін параққа жазады. Уақыт аяқталғаннан кейін, әр топ өз ойларымен кезектесіп, бір-бір пункттан бірінен кейін бірі бөліседі. Даулы жауаптар екі топ арасында талқыға салынады, нәтижесінде ол дұрыс немесе бұрыс.

«Топтастырамыз».

Оқушылар жұпқа бөлінеді де, әр жұпқа компьютердің ішкі және сыртқы жадына сәйкес суреттер бейнеленген карточкалар таратылады. Әр жұп суреттер арасындағы байланыстарды анықтай отырып, оларды топтастырады. Одан кейін суретке оның бейнесіне сәйкес атау береді де, әрбір топтың сурет атаулары кірістірілген күрделі бір сөйлем құрастырады.

Берілген әдістер өз кезегінде оқушылардың сөйлеу дағдыларын визуализациялау арқылы дамытып қана қоймай, сонымен қатар келесідей қасиеттер мен дағдылардың қалыптасуына да үлкен ықпал етеді:

- Бір-бірін тыңдау;
- Бір-бірін сыйлау, түсіністікпен қарау;
- Берілген тапсырма мен міндеттерге сәйкес өз ойымен бөлісе алу;
- Ойлау, өз ойымен бөлісе отырып, өз ұстанымын қорғай білу, аргументтеу;
- Өз көзқарасымен сәйкес келмейтін де ойлар бар екендігін түсіну;
- Жұптық, топтық жұмыс кезінде білім алмаса отырып тиімді шешімге жету.

Үздіксіз емес мәтіндерімен берілген тапсырмаларды құрастырған кезде оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеруді, оқушының білім деңгейі, орындау уақыты, көлемі бойынша дифференциациялауды, оқушылардың қызығушылықтарын ескеру маңыздылығын ұмытпаған жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Руководство для учителя 3 уровня.
2. Е.В. Бунеева, О.В. Чиндилова. // Технология продуктивного чтения: её сущность и особенности использования в образовании детей дошкольного и школьного возраста / – М.: Баласс, 2014. – 43 с.
3. Осипова Н.А. Молодой ученый // Исследование в действии: Как работа с не сплошными текстами на уроках русского языка влияет на развитие навыков письма и говорения у учащихся 10 G класса? 2016. № 10. С. 53–55.

ӘОЖ 37.018

БОЛАШАҚ ДЕФЕКТОЛОГ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Сыдықова Б.Т. п.ғ.к, қауымдастырылған профессор (доцент), **Бекмухаметова А.А.** магистрант, **Фейзулдаева С.А.** аға оқытушы

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті Талдықорған қ.

E-mail: bekmuhametova05@mail.ru

Мақалада болашақ дефектолог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері сөз болады. Кәсіби құзыреттілік мәселесі бойынша жүргізілген зерттеулер

негізінде оны жетілдіру ерекшеліктері қарастырылады. Сонымен қатар, бұл жұмыста кәсіби біліктілік түрлері мен құрылымы сипатталады.

Тірек сөздер: дефектолог маман, кәсіби құзыреттілік, дербестік, тұлғалық, кәсібилік.

В данной статье освещаются проблемы формирования профессиональной компетентности будущих специалистов дефектологов. В статье рассматриваются особенности развития профессиональной компетенции на основе проведенных исследований. Наряду с этим, в этой работе описываются виды и структура профессиональной компетенции.

Ключевые слова: дефектолог специалист, профессиональная компетентность, самостоятельность, личность, профессионализм.

The article highlights the problems of formation of professional competence of future specialists of defectologists. In article features of development of professional competence on the basis of the conducted researches are considered. Along with it, in this work types and structure of professional competence are described.

Key words: speech pathologist specialist, professional competence, independence, personality and professionalism.

Бүгінгі таңда жас ұрпақ тәрбиесін жаңаша жүргізу үшін жаңа Қазақстан құру жағдайында жан-жақты дамыған, құзыретті, дербес, интеллектуалды тұлға қалыптастырудың маңызы зор. Қазіргі кезеңде еліміздегі ғылыми-техникалық жаңару мен даму, қоғам өмірінің барлық салаларындағы өзгерістер адамның интеллектуалдық күш-жігерін, саналы әрекеті мен ізденімпаздығын, танымдық ой-өрісінің белсенділігі мен іс-әрекетін шығармашылық сипатта жүзеге асыруды талап етеді.

Демек, жастарды еңбектің қай саласында да, білім алуда да тек мәлімет жиынтығын меңгерумен шектелмей, болашақ мамандардың өзіндік іс-әрекетін тиімді ұйымдастыра отырып, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын құзыретті, дербес, интеллектуалды тұлға етіп даярлау қажет болып отыр. Бүгінгі таңда білім ошағында еліміздің интеллектуалды және шығармашылық әлеуетін өсіру міндеті тұр. Қазақстан Республикасының білім беру саласы барлық өркениетті елдердегідей білім беру мекемелеріндегі ғылыми-әдістемелік жұмыстарды осы бағытта жүргізуді ұсынуда [1].

Құзыретті тұлғаны тәрбиелеудің ең негізгі алғышарттары – күшті кәсіби білім, шығармашылық ойлау, бәсекелестікті игеру, интеллектуалды әлеуетін ұдайы дамытып отыру. Мұндай алғышарттарды, баланы отбасынан бастап маман болып шыққанға дейін дербестікке баулу, шығармашылық ойлауын қалыптастыру, мектеп оқулықтарына бәсеке негізін ендіру, ата-аналар мен педагогтардың нарықтық сауаттылығын ашу, т.с.с. іс-шаралар арқылы жүзеге асыруға болады деп санаймыз. Себебі, қоғамның алға қарай дамуы құзыретті тұлғаға байланысты. Бүгінгі күнде оқытудың жаңа технологиялары болашақ маманның интеллектуалды қабілеттерін дамыту негізінде білім беруді көздейді [2].

«Құзыреттіліктің» критерийі ретінде қарастырылуы, біріншіден, оның категориялық мәртебесінің салапық деңгейін, екіншіден, педагогиканың барлық негізгі категориялары арасындағы тығыз байланысын нығайта отырып, жаңа білім парадигмасына деген қажеттілікті көрсетеді [3].

Бұл салада көптеген қызықты әрі мазмұнды зерттеулер жүргізілген. Кәсіби құзыретті тұлғаның маңызды бөлігі ретінде қарастырылған көптеген еңбектер бар. Сонымен қатар тұлғаның құзыретті қалыптасу деңгейі өзін өзі танудың деңгейіне пропорционалды екендігі белгілі.

Педагогтың кәсіби құзыреттілігі, соның ішінде арнайы білім беру саласында педагог-дефектологтың кәсіби іс-әрекеті маңызды орын алады. Педагог-дефектолог ерекше

қажеттіліктері бар тұлғалармен жұмыс істейтіндіктен, аса үлкен дайындықпен қызмет атқаруы тиіс [4]. Адамгершілік құндылықтар, адамға деген мейірімділік, оның жанын түсіну, көмек беруге ұмтылу, жұмысына адал болу және т.б. Адамгершілік қасиеттер – оның басты кәсіби іс-әрекетін құраушы компоненттер болып табылады. Қоғамның даму деңгейіне сәйкес болашақ дефектолог маманның кәсіби дайындығы, демократиялық және гуманистік сенімдері, жалпы адамзаттық рухани байлығы жоғары дәрежеде болуы қажет. Болашақ дефектолог маманның бойында білім, ақыл, ой өрісінен әлемдік бәсекелестікке жауап беретін деңгейдегі интеллектуалдық қабілеттің болуы. Бәсекеге қабілетті, құзыретті, дербес, жан-жақты дамыған, иманы жүрегінде жастар тәрбиелеу мәселесі қазақстандық педагог-психолог ғалымдардың еңбектерінде тереңнен зерделеніп, қарастырылған (И.И. Махмутов, П.Б. Есимов, Қ.Б. Жарықбаев, Г.Е. Альмухамбетова, С.С. Жумаев т.б.)

М. Құдайқұлов зерттеулері құзыретті маманды қалыптастыруға мынандай шарттарға байланысты екендігін дәлелдеген:

1. Басқа біреудің нұсқауынсыз, өз еркімен, өз қалаған уақытта, өз ықыласымен істелетін кезде;
2. Құзыреттілікке байланысты істің нәтижесі әр адамның мамандығына, қабілетіне, іс тәжірибесіне, ерік жігеріне қатысты деп түсіндірген;
3. Бәсекелесіп, өзінің табысын көтеру керек болған жағдайда;
4. Жұмыстағы ретсіздікті тәртіпке келтіру қажет болғанда [5].

Қазіргі таңдағы білім саласының еңбек нарығында құзыретті, кәсіби жоғарғы мәдениетті, дербестік, интеллектуалды, оқытудың инновациялық, ақпараттық және денсаулық сақтау технологияларын жетік меңгеруі тиіс. Кәсіби білім беретін оқу орындарында болашақ мамандарды дайындау көп аспектілі және сан алуан мәселелерді қамтиды. «Интеллектуалды даму» мәселесін зерттеуде ең көрнекті зерттеушілер Ч. Спирмен, Дж. Гильфорд, Ф. Гальтон, Ж. Пиаже және т.б. болды. Өзінің еңбектерімен олар интеллект аясындағы зерттеулерге үлкен үлес қосып, адам психикасының мәнін ашты. Олардың ізбасарлары, атақты ғалымдар Л. Терстоун, Г. Гарднер, Ф. Вернон, Г. Айзенк де атап өтуге болады.

Қазақстандық педагог Р.К. Дүйсембинова болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігінің мазмұны, мәні, құрылымы, кәсіби мәдениеттілік, білімділік ерекшеліктерін дамыту жолдарын зерттеген. Бұл зерттеулер негізінде болашақ педагогтың кәсіби әлеуетін дамытуды жетілдіру тәсілдерін нақтылауға негіз болды.

Білім алуға ерекше қажеттіліктері бар балалар санының артуы жағдайында білім беру мекемелері үшін осы санаттағы балаларға уақытылы түзету-педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық көмек көрсетуге қабілетті арнайы кадрлар – педагог-дефектологтарды даярлау қажеттілігі туындайды. Тұлғаға қатысты құзыретті тұлғаның жалпы типологиясы мынандай жүйені құрады (Б.Г. Андреева):

- 1.теоретик-логик (логикалық қорытындылауға қабілетті); 2.теоретик-интуитивист (үлкен өнертапқыштар, жаңа ғылыми концепциялар) жасаушы ғалымдар;
- 3.экспериментатор – жаңа гипотезаларды экспериментте тексеруші, практикалық іске қызығушылығы басым;
- 4.ұйымдастырушы – жаңа идеяларды, ғылыми мектептерді ұйымдастыруға жоғары қабілетті;
- 5.инициатор – бәсекеге байланысты мәселелерді шешуде инициатива білдіруші, энергиясын жұмсаушы.

Ғалымдар Е. Эриксон, Дж. Марш, Е. Торренс, Дж. Гилфорд, В.В. Давыдовтың пікірлері бойынша тұлғаның құзыреттілігі «мен – концепциясы» теориясынан шығатын кезеңнен-кезеңге өсуін білдіреді. Және құзыреттілікті қоршаған әлемнің барлық іс-әрекет түрінде рухани сапа ретіндегі шығармашылық қарым-қатынас құруды көрсетеді (ойын, коммуникативті, еңбек, табиғатты қорғау).

Болашақ педагог үшін рухани сезім, сана, ойлау – рухани ерік-жігер көрінісінің негізі мен себебі болып табылады. Рухани ерік-жігерден тыс тұлғаның бойында тұрақты рухани сапа ретіндегі дербестіктің қалыптасуы мүмкін емес. Бұл жердегі маңызды жайт

тұлғаның саналы шешім қабылдауында, құзыретті маман болуында, өзінің рухани сенімін жүзеге асырудағы дербестік тұрақты интегративті сапа ретінде ұсынылуында. Кез келген мемлекеттің экономикалық, әлеуметтік гүлденуі мен қауіпсіздігі халықтың білімі мен құзыреттілік ресурстарымен тығыз байланысты[6].

Болашақ дефектолог маман ең алдымен білімді болуы керек. Сондықтан да, болашақ құзыретті маман бар ынта ықыласын, күш қайратын, білім біліктілігін, ерік жігерін, ой санасын, қабілетін, өзінің бәсекелестік қызметіне жұмсайтыны белгілі. Әр уақытта құзыретті тұлға дербес және интеллектуалды болуға ұмтылады. Педагог-дефектологтың кәсіптік қызметінің сферасы – педагогикалық, әлеуметтік, медициналық білімдер аясына тоғысады.

Ғалымдардың айтуынша, болашақ дефектолог маманның маңызды сапаларына жатады:

- әуестік, құмарлық – маңызды қарым-қатынастағы бір құбылысты жан-жақты білуге ұмтылу. Бұл қасиет белсенді таным әрекеті нәтижесінде негізделеді;

- ақылдың тереңдігі – негізгісін ажырата білу, кездейсоқтың ішінен қажеттісін таба білу қабілеті;

- ақылдың икемділігі және қозғалмалылығы – жаңа байланыстар мен қатынастарда заттарды ойлап табу, тәжірибелерін кең қолдана білу, бір қалыпты ойлаудан арылу қабілеттілігі;

- қисынды ойлау – ойлардың бірізділігі қатаң сақталуы, зерттелетін объектінің барлық маңызды жақтары, оның өзара байланысының мүмкіндіктері сипатталады:

- дәлелді ойлау білу;

- сыни тұрғыдан ойлау білу;

- ойлаудың кеңдігі[.

«Тұлғаның шынайы дамуы тұтынушы немесе өндіргіш күш ретінде толыққанды қалыптасуынан тұрады, ал белсенді және саналы шығармашылықта, өз ісіне лайықты, жан-жақты өнімді мүмкіндіктерін көрсетуінен тұрады...» (Крутова О.Н.).

Болашақ педагог-дефектологтың кәсіби құзыреттілік мәселелерін шетелдік ғалым дефектологтар Х.С. Замский, А.И. Метт, О.В. Правдина, Ф.А. Рау және т.б. ғалымдардың жұмыстарында қарастырылған. Білім берудің жаңа парадигмасы педагог-дефектологтан тек кәсіби құзыреттілік қана емес, сонымен қатар педагогикалық қызметке ерекше көзқарасты талап етеді. Сол себепті, бүгінгі күні жоғары оқу орындарының көбісі педагог-дефектологтар мен арнайы психологтарды кәсіби дайындау бағдарламаларын ұсынады.

Педагог-дефектологтың кәсіби құзыреттілігіне елеулі әсер ететін жеке факторлардың бірі кәсіби тәжірибені жинақтау болып табылады. Яғни, педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін жетілдіруге, оның кәсіби деңгейін үздіксіз және жүйелі түрде арттырып отыру қажет. Мүмкіндігі шектеулі балалардың саны жылдан-жылға артуда. Сондықтан, арнайы білім беру жүйесін, әлеуметтік экономикалық жағдайларды дамыту жағдайында мүмкіндігі шектеулі балаларға педагогикалық және әлеуметтік психологиялық, түзету көмек көрсету үшін педагог-дефектологтарды дайындау қажеттілігі туындайды. Мұғалімнің біліктілігін арттыру, қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіну, жоғарғы деңгейге үнемі ұмтылу мен үнемізденіс, жаңашылдығы мен жаңалықты қабылдай білуі мен қолдана білу, адами құндылықтарға сай болаотырып, сол құндылықтарды балаға сіңіре білу. Студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, біз студенттең кәсіби қалыптасуына ықпал жасап, шығармашыл ойлай алатын жан-жақты тұлғаны қалыптастырамыз[5].

Қорытындылай келгенде, жалпы білім беретін мекемелердің алдында күрделі, үнемі өзгеріп отыратын өмірде өз орнын таба білетін мәдениетті, шығармашыл, құзыретті тұлғаны қалыптастыру міндеті тұр. Әлемдік бәсекелестік заманда әрбір адамның білім сапасын, қабілеттілік деңгейін, өз ісіне лайықтылығы, іскерлік мүмкіндігін анықтайтын ресурстарын дамыту мәселелері күн тәртібіне өткір қойылып отыр. Яғни адамның білімі мен біліктілігі қазіргі заманда мемлекеттердің бәсекеге қабілеттілігінің ең маңызды

көрсеткішіне айналды. Сондықтан көптеген елдер бәсекеге қабілетті қоғам үшін адам ресурстарын дамыту, әсіресе оның қабілетін арттыру сияқты арнайы бағдарламалар қабылдауға кірісті. Студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, біз студенттің кәсіби қалыптасуына ықпал жасап, шығармашыл ойлай алатын жан жақты тұлғаны қалыптастырамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Назарбаев Н.Ә. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Қазақстан халқына жолдауы. Астана, 2007.28.02. - 6 б.
2. Қазақтың тәлімдік ойлар антологиясы./ құрас. С. Қалиев, К. Аюбай. - Алматы, 2004. - 309 б.
3. Білім және ғылым энциклопедиялық сөздігі. - Астана, 2009. -143 б.
4. Бердібаева С.Қ. Тұлға дамуындағы интеллектінің этнопсихологиялық аспектілері // Мектептегі психология, 2010, № 2. -Б. 12-13
5. Рамазанова Е. Дамыта оқыту жағдайында оқушылардың ойлау қабілетін арттыру // Мектептегі психология, 2009, № 4. -Б. 26-28
6. Осарова Р. Интеллектуалдық дербестікті қалыптастыру // Қазақстан мектебі, 2006, № 5. -Б. 23-25
7. Пиаже Ж. Психология интеллекта. Избранные психологические труды. - Питер, 2003. - 156 с.
8. Айзенк Г. Ю. Интеллект новый взгляд. - М.: Литкон, 2003. - 64 с.
9. Жарықбаев Қ. Жантану: Оқулық – Өңделіп, толықтырылып, сегізінші басылуы. - Алматы, 2008. -148 .
10. Намазбаева Ж. Психология. - Алматы, 2005. 49-55 б.

ӘОЖ: 373.1.02.37

ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ КӘСІБИ-ГУМАНИСТІК БАҒЫТЫНЫҢ МАЗМҰНЫ РЕТІНДЕ

Сыдықова Б.Т. п.ғ.к., қауымдастырылған профессор доцент, **Мустафа Ф.Б.** магистрант
І.Жансүгіров атындағы Жетусі мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: fariza0502@mail.ru

Бұл мақалада, жалпы және педагогикалық құндылықтардың мәні анықталады, дефектологтардың диспозициялық жүйесінің қызметі мен мінез-құлқын реттеудегі құндылық бағдарының рөлі айқындалады, кәсіби- гуманист мұғалім тұлғасының моделі қарастырылады.

Тірек сөздер: құндылық, кәсіби гуманистік бағыт, түзету, білім беру мекемелері, арнайы білім беруді ізгілендіру.

В данной статье определяется значение общих и педагогических ценностей, определяется роль ценностных ориентиров в регулировании поведения и деятельности диспозиционной системы дефектологов, рассматривается модель личности профессионального учителя гуманиста.

Ключевые слова: ценности, профессиональное гуманистическое направление, коррекционные, образовательные учреждения, гуманизация специального образования.

This article defines the value of General and pedagogical values, defines the role of value orientations in regulating the behavior and activity of the dispositional system of defectologists,

and considers the model of the personality of a professional humanist teacher.

Key words: *values, professional humanistic direction, correctional, educational institutions, humanization of special education.*

Әлемге, қоршаған ортаға және өзіне деген құндылық жеке тұлғаның құндылық бағдарына әкеледі. Өзінің құндылығын бағалай алуының арқасында, сананың құрылымына кіретін тұлға қоғамға, өз еңбегіне, өзіне және басқа адамдарға өзінің құндылықты көзқарасын білдіруге мүмкіндік береді және жеке тұлғаның позициясын сипаттайды.

Негізінен құндылықтардың мәнін В.А. Ядов анықтап және оларды мәндер-мақсаттар (терминалды құндылықтар) және мәндер-құралдар (инструменталды құндылықтар) деп топқа бөлді. [1, 208-209б.] Құндылықтар - мақсаттар мен құндылықтар - бұл дефектолог мамандарының қызметін бағалайтын және өзара байланысы арқылы мұғалімнің өзін бағалауға болатын модель. Терминалды құндылықтар мұғалімнің қажеттіліктерін қалыптастыруға бастама жасайды, өйткені олар осы қажеттіліктердің мәні болып табылады. Инструменталды құндылықтар-құндылықтар ретінде тек мақсатқа қатысты ғана құндылық болып табылады, мақсатқа жетудің құралы ретінде қызмет етеді.

Құндылықтар, мақсаттар мен құндылықтар, құралдар болып табылатын жетекші, үстем мотивтерді анықтау арқылы мотивациялық саланы зерттеу түзету, білім беру мекемелері мұғалімдерінің кәсіби қызметін оның гуманистік бағытынан зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл оның мазмұны құндылықтар-мақсаттар мен құндылықтар-құралдарды құрайтындығымен түсіндіріледі, оларды қабылдау деңгейінде белсенділік пен қарым-қатынас мотивіне айналады. Біздің анықтауымызша, тұлғаның бағытталу жүйесін құраушы мұғалім қызметінің құндылықтары болып табылады. Адам үшін құндылық-ол өте маңызды және оның жеке немесе қоғамдық мәні бар. Құндылықтың мағынасы немесе өмірлік мәні сананың игілігі бола отырып, адамның мотивациялық саласын құрайтын қажеттіліктердің, уәждердің қалыптасуына бастамашылық етеді, оның иерархиялық құрылымы және оның жеке басы мен қызметінің, оның ішінде кәсіби қызметінің бағыттылығын анықтайды. Құндылықтық бағдарлар тұлғаның әлеуметтік тәжірибесінде анықталады және болашақ кәсіби қызметтің жағдайын бағалау және қабылдау бейімділігі болып табылады. Осыған орай терминалды (құндылықтар-мақсаттар) және аспаптық (құндылықтар-құралдар) құндылықтар мен гуманизм позициясынан іс-әрекет ету-бұл ғылыми білім базасында қалыптасатын, құндылықтар негізінде түзілетін, түзету мекемелері мұғалімдері тұлғасының жалпы кәсіби және адамгершілік (жеке) бейінін құрайтын критериялды кесте болып табылады. Ол құндылықтарды қабылдауға немесе қабылдамауға, яғни оларды таңдауға, гуманистік сараптама жүргізуге мүмкіндік береді.

Құндылықты бағдарлар педагогтың өзіндік дамуы мен қалыптасуының өмірлік бағдарларын таңдауға негізделеді, олар: философиялық-этикалық (құндылықтар), психологиялық (мотивтер, мағыналар, ниеттер), операциялық (әрекеттер, әрекеттер). Дефектолог маманының ұстанымы осы бағдарлардың негізінде баланың дамуындағы ауытқуларымен, оның өмір сүру салтымен сәйкес келеді.

Осыған орай, педагогикалық адамгершілік пен белсенділіктің принципі ретінде гуманизмнің негізі мүмкіндігі шектеулі баланы өзін-өзі бағалау ретінде ең жоғары құндылық болып табылады. Мұндай түсінік арнайы білім беру жүйесінде нақты баланың проблемаларын, мүмкіндіктерін, ерекшеліктерін оқу-тәрбие үрдісінің ағымында көруге мүмкіндік беретіндігі сөзсіз. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасайтын гуманист мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттеріне келер болсақ, олар мынадай болып келеді: жанашырлық және балаларға пайдалы болуға деген ұмтылыс, жоғары позитивті өзін-өзі бағалау, жауапкершілік пен бақылаудың ішкі бағыты, шыдамдылық пен төзімділік, толеранттылық, стресстік жағдайларда проблемалы баланың жеке басына құрмет (субъект - қарым-қатынастың субъективті сипаты) т.с.с. Барлық осы көрсеткіштер өзара тығыз байланысты, бір-бірін байланыстырады және жеке тұлғаның бағыты ретінде кең ұғымға

енгізілген болып табылады.

Осы орайда, жетекші ғалымдар әзірлеген жалпы және арнайы білім беруді ізгілендірудің теориялық ережелерін негізге ала отырып (В.П. Бездухов, М.Н. Берулава, С.Г. Вершловский, В.Г. Воронцова, И.А. Колесникова Н.М. Назарова, М.И. Никитина, Н.Н. Малофеев, Е.Н. Шиянов), түзету, білім беру мекемелерінің мұғалімі тұлғасының кәсіби-гуманистік бағыттылығын арнайы білім берудің гуманистік қызметін жүзеге асырудың жетекші факторларының бірі ретінде анықтаймыз. Осы гуманистік бағыттылықты біз мүмкіндігі шектеулі бала тұлғасын дамытуға, кәсіби өзін-өзі жетілдіруге бағытталған және түзету мекемелері мұғалімдерінің гуманистік кәсіби-құндылық бағдарларының жиынтығы болып табылатын интегративті жеке білім ретінде қарастырамыз. Кәсіби гуманистік бағдар қалыптастырушы бірліктер гуманистік мазмұнға толы педагогикалық іс-әрекеттің құндылықтары болып табылады, олар педагогикалық әрекеттестіктің мақсатты, мазмұнды, технологиялық және бағалау компоненттерін олардың оқушының дамып келе жатқан жеке басының мүдделеріне сәйкестігі тұрғысынан таңдауға және модельдеуге үйретеді. Осы бағыттың қалыптасуын біз үздіксіз жалпы және кәсіптік білім беру барысында мұғалімнің жеке тұлға мен даралығын дамыту процесі ретінде қарастырамыз.

Педагогикалық іс-әрекет құндылықтарының сапалық талдалуы олардың гуманистік табиғаты мен мәнін анықтайды, өйткені бұл іс-әрекеттің мәні мен мақсаты ретінде адам, жоғары құндылық иесі болып табылады. Біз түзету мекемелері мұғалімдерінің педагогикалық қызметінің гуманистік құндылықтары деп оның өзінің материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік беретін ерекшеліктері деп түсінеміз және қоғам мен арнайы білім берудің алдында тұрған қоғамдық маңызды гуманистік мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған әлеуметтік және кәсіби белсенділіктің бағдары деген ойдамыз. Болашақ мұғалім кәсіби қызметтің гуманистік құндылықтар жүйесін меңгеру деген ұғым оның жеке басы мен қызметінің кәсіби-гуманистік бағытын анықтайтын құндылықтық бағдардың соған сай жүйесін қалыптастыруды білдіреді.

Осылайша, біз түзету, білім беру мекемелерінің болашақ мұғалімін кәсіби даярлау процесінде қалыптасқан гуманистік құндылық бағдарларының жиынтығын, оның жеке тұлғасының кәсіби-гуманистік бағыттылығының мазмұны ретінде қарастырамыз. Демек, түзету, білім беру мекемелерінің болашақ мұғалімінің жалпы педагогикалық даярлығының мазмұны гуманистік мәртебеге ие болатын адамгершілік құндылықтарды құрауы тиіс.

Сонымен бірге, құндылық бағдарлары түзету мекемелері мұғалімдерінің диспозициялық жүйесінің жоғары деңгейін ала отырып оның қызметі мен мінез-құлқын реттеуде шешуші рөл атқарады; олар мүмкіндігі шектеулі оқушыларды оқыту, тәрбиелеу және дамыту бойынша, олардың өмірлік нормалар жүйесін айқындайды және әлемге, қоршаған ортаға, өзіне қарым-қатынасын бағалау критерийімен қоса педагогикалық ұжым ішінде, ата-аналармен жұмыс жасау барысында қалыптасқан тұлғааралық қарым-қатынас критерийін қалыптастырады.

Сонымен қатар, түзету, білім беру мекемелері оқытушысының жеке басының кәсіби-гуманистік бағытының көрінісі мен көрсеткіштері оның қоғамға, кәсіптік іс-әрекетке, адамдарға және өзіне деген көзқарасы болып табылады және бағдарланудың мазмұны оның моральдық келбетін анықтайтын құндылық бағдарларының жиынтығы болғандықтан, мұндай қарым-қатынасты мотивациялық құндылыққа ие деп атасақ болады. Біз құндылық қатынасын адамның дәл құбылыстардың осы саласымен айналысуға деген қажеттілік, ұмтылыс ретінде қарастырамыз, бұл қанағаттануға әкеледі және жеке тұлғаның белсенді күш-жігері екендігі сөзсіз. Қарым-қатынастың субъективті жағы идеалды қозғаушы күштері: ұмтылыстар, идеалдар, сенімдер болып табылады.

Осы орайда, Е.Н. Шияновтың пікірі бойынша түзету мекемелері оқытушысының педагогикалық іс-әрекетке деген мотивациялық-құндылық қатынасы, мұғалімнің жеке басының кәсіптік-гуманистік бағытының жалпыланған көрсеткіші және танымдық

(кәсіптің әлеуметтік маңыздылығын түсіну, оның құндылықтары, іске асырылу ерекшеліктері), эмоционалды (кәсіптік таңдауға қанағаттану), зияткерлік-ерікті (мақсаттылық, психологиялық-педагогикалық білімді дамытуда табандылық) сияқты көп функционалды құрылымдардан тұрады. [2, 176.] Осы ретте, бағдарлаудың бастапқы «бірліктері» ретінде біз саналы мағыналық формациялар тұрғысынан құндылықтарды, құндылық бағдарларын бөліп аламыз. Бұл түзету, білім беру мекемелері оқытушыларының гуманистік бағытының мазмұны, өмірдің мәні, белсенділік пен қарым-қатынас үшін қозғаушы күшке айналған, мұғалім үшін де, мүмкіндігі шектеулі бала үшін де оның қызметі мен проблемалық баланың жеке басына гуманистік қарым-қатынастың белгілі бір сәтінде жүзеге асатын құндылықтардан тұрады дегенді білдіреді. Түзету, білім беру мекемелері мұғалімдерінің кәсіби қызметі мен қарым-қатынасы мүмкіндігі шектеулі баланың қалыптасқан ауытқуларын түзетуге бағытталған, оның дамуы, білімі мен тәрбиесі, тұлға болып қалыптасуы, оның әлеуметтік бейімделу мүмкіндіктерін кеңейту, гуманистік мәртебеге сай болуға бағытталған құндылықтарға ие болып келеді.

Сонымен бірге, бұл ұстанымды біз бөлісетін В.П. Бездуховтың пікірі растайды. Автордың пікірі бойынша барлығы емес, яғни, адамгершілік құндылықтар, бір қарағанда, гуманистік болып көрінеді. Алдымен, «өзі үшін» және «басқа үшін» құндылықтарды ажырата білу керек. Соңғысы гуманистік мәртебеге ие болады. Өзге үшін құндылықтың, өзгеге бағытталғаны, мүмкіндігі шектеулі оқушының жеке басына гуманистік көзқарас аясында әрекет пен қарым-қатынаста жүзеге асырылатын гуманистік бағыт болып есептеледі.[3, 416.]

Арнайы білімді ізгілендіру, түзету мекемелері оқытушысының алдында әр түрлі әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді шешудің жалпы тәсілін анықтайтын әлеуметтік моральдық императив түрінде пайда болады. Бұл ереже кәсіби даярлаудың жаңа саласының - болашақ түзету, білім беру мекемелерінің оқытушыларының жеке тұлғасының кәсіби-гуманистік бағыттағы қалыптастыру қажеттілігін білдіреді, оны біз оқу барысында арнайы білімді ізгілендірудің жетекші факторларының бірі ретінде қарастырамыз. Бұл мәселені шешу түзету мекемелері мұғалімдерінің біліктілігін, олардың кәсіби және педагогикалық өзін-өзі тәрбиелеу аясын жетілдіруге арналған оқытудың жетекші міндеттерінің бірі болып табылады және мамандарды даярлау жүйесіндегі маңызды өзгерістерді ескереді. Кәсіби мәдениет, адамгершілік, ынталандыру мәселелері осы шарттардағы басымдық болып табылады.

Жоғарыда айтылғандай, түзету мекемелері оқытушысының кәсіби және гуманистік бағыттары гуманист мұғалімнің жеке басының белгілі бір моделін өзінің қызығушылықтары, бейімділіктері, қажеттіліктері, мотивтері және ішкі мүмкіндіктерінің тоқтаусыз процестерінен туындайтын көрсеткіштері. Осыған байланысты әлемдік және ұлттық мәдениеттегі, оның ішінде педагогикалық, әлеуметтік-кәсіптік ұстаным негізінде даму, алдағы педагогикалық іс-әрекетке құнды көзқарас, мұғалімдердің өзін-өзі айқындау мәселелері бірінші кезекте тұрады.

Сонымен қорытындылайтын болсақ, арнайы білімді ізгілендіру түзету мекемелері үшін мұғалімдерді даярлаудың ерекше саласы - педагогикалық-құндылықтардың құндылық-семантикалық анықтамасы мен жеке қабылдауын білдіретін, кәсіби-гуманистік бағытты қалыптастыру қажеттілігін туындатты, бұл бізге түзету және білім беру процесін тұтастай, тәуелсіз және конструктивті түрде өзгертуге мүмкіндік береді. Түзету, білім беру мекемелерінің болашақ мұғалімдерінің кәсіби білімін ізгілендіру процесі жалпы арнайы педагогикалық процесінің барлық аспектілерін қамтиды. Бұл кәсіптік оқытудың мақсаттарын, білім беру мазмұнын, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің барлық әдістерін таңдауды қайта қарастыру, ғылымды игерген кезде, мұғалімнің іс-әрекетіндегі мазмұн мен процестің бірлігі, іс-әрекеттің дағдылары, қабілеттері мен тәжірибесі болашақ мұғалімдер үшін құндылыққа негізделген көзқарасты қалыптастырумен тығыз байланысты екені сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ядов В.А. Социологические исследования: Методология, программа, методы- Самара: Изд-во СамГУ, 1995.
2. Шиянов Е.Н. Теоретические основы гуманизации педагогического образования: Автореф. дис. д-ра пед. наук,- М., 1991.
3. Бездухов В.П. Гуманизация школы: моральность учителя. Подготовка студентов и повышение квалификации педагогических кадров в условиях гуманизации школы: Сб. науч. Трудов. Сам. гос. пед. ин-т. - Самара, 1992.

ӘОЖ-373.1.02:372.8:514

ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ҚОЛДАНЫЛУЫ

Тасболатова Р.Б., Мамленова Е.С.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: enlik.mamlenova@mail.ru

Мақалада қазақ халқы ағартушыларының халықтық педагогика туралы ой-пікірлері келтіріліп, оның білім берудегі маңызы мен математика сабағында қолдану элементтері көрсетілген. Оқушылардың сапалы білім ала отырып, тәрбиелік қасиеттеріне, патриоттық сезімі мен ұлттық салт-дәстүрді еске түсіруге жетелейтін халықтық педагогика элементтерін күнделікті сабақта кіріктіріп өткізу қарастырылған.

Тірек сөздер: халықтық педагогика, математика пәні, білім беру жүйесі, патриоттық сезім, тәлім-тәрбие, рухани адамгершілік, ұлттық салт- дәстүрлер.

В статье приводятся мнения просветителей казахского народа о народной педагогике, а также отражены его значение в образовании и элементы его применения на уроках математики. Рассматриваются внедрение на уроках математики элементов народной педагогики, которые способствующие качественному образованию учащихся, воспитанию, патриотического чувства, памяти национальных традиций и обычаев.

Ключевые слова: народная педагогика, математика, воспитание, патриотические чувства, духовная нравственность, национальные обычаи.

The article presents the opinions of educators of the Kazakh people about folk pedagogy, reflects its importance in education and elements of its application in mathematics lessons. It is planned to carry out elements of folk pedagogy in education that contribute to high-quality education of students, upbringing, Patriotic feeling, memory of national traditions and customs.

Key words: folk pedagogy, mathematics, upbringing, patriotic feelings, spiritual morality, national customs.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2019 жыл 2 қыркүйек күні Қазақстан халқына Жолдауында «Біз оқушылардың қабілетін айқындап, кәсіби бағыт-бағдар беру саясатына көшуіміз қажет. Бұл саясат орта білім берудің ұлттық стандартының негізі болуы тиіс» деп көрсетілгендей жаңартылған білім беру бойынша оқушылардың сапалы білім ала отырып, тәрбиелік қасиеттерін дамыту маңызды болып табылады.

Сол үшін де, заман талабына сай сапалы білім беру кезінде оқушылардың жан-жақты дамуына, патриоттық сезімінің оянуына ықпал етіп, ата-бабамыздың өсиеттері мен тәлім тәрбиесін күнделікті өмірде дамытып отыруымыз қажет. Бұл ретте, оқушыларға білім беру

кезінде халықтық педагогиканы қолданған артық болмас.

Қанша заман өтсе де, маңызы жойылмаған халықтық педагогиканы тәлім - тәрбиенің негізіне айналдыру мектеп ұйымының да, ата - ананың да басты борышы. Қоғамның барлық тарихи даму кезеңдерінде халық педагогикасы жайлы ұғымды анықтау, әр түрлі ғылыми - педагогикалық көзқарастарды қалыптастыру проблемаларына көптеген ғалымдар, педагогтар көңіл аударды, құнды пікірлер айтты, өмірлік мұра қалдырды. Орыс педагогтары К.Д. Ушинский, Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, В.И. Водовозов, Г.С. Виноградов, Чуваш педагогы Г.Н. Волков, татар педагогы Я.И. Канбиков, азербайжан педагогы А.Ш. Ғашимов, грузин педагогы А.Ф. Кинтибидзе, Қырғызстан ғалымы, академик А.Э. Измайлов, қазақтың көрнекті жаңашыл педагогы Ыбырай Алтынсарин, қазақтың беделді акын педагогы Мағжан Жұмабаев және т.б.

Халық педагогикасы –бұл ұлттық қазына. ХІХ ғасырдың екінші жартысында Ш. Уалиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев, Ш. Құдайбердиев, А. Байтұрсынов, М. Жұмабаев және т.б. қазақ халқының ғұлама ғалымдарының педагогикалық ой –пікірлері кең өріс алып дамыды. Бұл ағартушылардың еңбектеріндегі қазақ халқының салт-дәстүрлері, әдет- ғұрыптары, фольклорлық жырлар мен көркем шығармалары, мақал - мәтелдері, тілі мен мәдениеті ұлттық тәрбиенің құралына айналды.

Кемеңгер ұстаз Ы. Алтынсариннің педагогикалық мұраларының, ұлағатты сөздерінің халық педагогикасында алатын орны ерекше. Қазіргі қазақ халқының салт – дәстүрі мен ұлттық мәдениетін қайта жаңарту кезінде кең мағынада насихаттау әрбір мұғалім мен ғалымның борышы болуы керек.

Халық педагогикасын дәріптеуде орасан зор үлес қосқандардың бірі қазақтың белгілі акын педагогы М.Жұмабаев болды. Ол өзінің бала тәрбиесі жөніндегі көп өлеңдерінде терең педагогикалық ойларымен бөлісті. Балалық шақта өмірді қызықты өткізу керектігін, білім алуға тырысып, білімді адам және мейірімді азамат болуды дәріптеген.

Сонымен халықтық педагогика –қазақ халқының өте әріден ата-бабаларының өмір сүрген кезінен бастау алып, күні бүгінге дейін кәдесіне жарап келе жатқан рухани мұраның бірі болып табылады.

Математика пәнінің әр алуан тарауларында өткізілген сабақ түрлері оқушылардың пәнге қызығушылығы мен белсенділігін арттырып, тарауды пысықтау кезеңін сапалы өткізуге, материалды толық меңгеруге халықтық педагогикамен ұлттық психология тағылымдарын пайдалану көмектеседі. Сонымен бірге оқушылардың ойын дамытып, өзіндік пікір айтуға үйретеді. Оқушыларды құрғақ жаттандылықтан бойын аулақ салып, дербес ойлап, әрекет етуге жетелейді, сонымен бірге жаңартылған бағдарлама бойынша мұғалімнің оқушыға бағыт-бағдар беруінде көмекші рөл атқарады. Ал математика сабағын жүргізу кезінде оқушыға тақырыпты тез, әрі жеңіл түсінуі үшін халықтық педагогика элементтерін пайдалану тиімді әсер береді. Яғни оқушы тақырыпты бірсарынды ғана емес жан-жақты кең ауқымда түсініп, ойы ұшқырланып, патриоттық сезімі мен адамгершілік қасиеттері оянады.

Халық педагогикасының тағылымдарын математика сабақтарында қолдану – оның тәрбиелік және білімділік мақсаттарын жүзеге асырумен қатар, халқымыздың салт-дәстүрін қастерлеп, оқушыларды ұлттық мақтаныш рухында тәрбиелеуде зор мәнге ие.

Мысалы 5-сыныптың «Ондық бөлшектерді қосу және азайту» тақырыбына халықтық педагогика элементтерін қысқа мерзімді жоспарда сабақ мақсатына жетуде қолданылуын көрсетейік.

СЫНЫП: 5 «В»	
Сабақ тақырыбы	Ондық бөлшектерді қосу және азайту
Сабақ негізделген оқу мақсаты	5.1.2.27 ондық бөлшектерді қосу және азайтуды орындау;

Сабақмақсаттары	1. ондық бөлшектердіқосуды орындайды; 2. ондық бөлшектерді азайтуды орындайды; 3. ондық бөлшектерді қосу және азайтуда заңдылықтарды қолданып, тиімді тәсілді қолдана алады.	
Бағалау критерийлері	- ондық бөлшектерді қосуды және азайтуды орындай алады - ондық бөлшектерді қосу және азайтуды орындайды - ондық бөлшектерді қосу және азайтуда заңдылықтарды қолданып, тиімді тәсілді қолдана алады.	
Тілдік мақсат: Пәнге қатысты сөздік қор мен терминдер	Пәнге тән лексика мен терминология: - ондық бөлшек, разрядтар Диалог пен жазу үшін пайдалы сөздер мен тіркестер: Ондық бөлшектер ондық жүйеде жазылатын сандар болғандықтан, оларды қосу натурал сандарды қосу ережесі бойынша орындалады.	
Құндылықтарға баулу	Адалдық, жауапкершілік, құрмет құндылықтарды дарыту -топтық жұмыс және өзін-өзі бағалау, өзара бағалау арқылы жүзеге асырылады, жаһандық азаматтық ондық бөлшек ұғымының даму тарихына саяхат жасау	
Пәнаралық байланыс		
Алдыңғы білім	Ондық бөлшектерді жай бөлшек түрінде, ал жай бөлшекті ондық бөлшек түрінде жаза біледі, ондық бөлшектерді салыстыра алады.	
Ойлау дағдыларының деңгейі	Білу және түсіну	
Жоспар		
Жоспарланған уақыт	Сабақта жоспарланған жаттығулар	Ресурс-тар
Басы 4 мин	Оқушылармен сәлемдесу, олардың сабаққа даярлықтарын қадағалау. Оқушыларға өткен тақырып бойынша сұрақтар қойылады. Миға шабуыл: 1. Ондық бөлшек пен жай бөлшектің қандай айырмашылығы бар? 2. Ондық бөлшектің бүтін бөлігі мен бөлшек бөлігі туралы не білесіз? 3. Ондық бөлшектің 10,100,1000,т.б разрядтарын қалай анықтауға болады? Оқушылар бір-бірін тексереді.	
Ортасы 10 мин	Оқушылар сабақтың тақырыбын ашу үшін оқу мақсаты арқылы сабақ мақсатын анықтайды.Ондық бөлшектерді қосу мен азайтуды түсінуі үшін оқушыларға келесі мысалдар көрсетіледі. 367 + 812 = 1179 3.67 + 8.12 = 11.79 930 + 1541 = 2471 9.30 + 15.41 = 24.71 7658 + 3023 = 10681 7.658 + 3.023 = 10.681 Натурал сан мен ондық бөлшекті қосу(азайту)	

5 мин	амалы орындалғанда қандай айырмашылықтар болатынын анықтайды. 1) <table><tr><td>1</td><td>1</td><td>1</td><td></td><td></td></tr><tr><td>3</td><td>4</td><td>6</td><td>8</td><td>3</td></tr><tr><td>+</td><td>8</td><td>5</td><td>6</td><td>4</td></tr><tr><td>4</td><td>3</td><td>2</td><td>4</td><td>7</td></tr></table> 2) <table><tr><td></td><td>•</td><td>•</td><td>•</td><td></td></tr><tr><td>1</td><td>7</td><td>2</td><td>3</td><td></td></tr><tr><td></td><td>8</td><td>4</td><td>5</td><td></td></tr><tr><td></td><td>8</td><td>7</td><td>8</td><td></td></tr></table> 3) <table><tr><td></td><td></td><td>•</td><td></td><td></td></tr><tr><td>4</td><td>9</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr><tr><td>4</td><td>4</td><td>7</td><td>2</td><td></td></tr><tr><td></td><td>4</td><td>2</td><td>8</td><td></td></tr></table> Осы мысалдар арқылы ондық бөлшекті қосу мен азайтуда ескеретін ережені оқушылар өзара талқылайды. Ондық бөлшектерді қосу (азайту) үшін: 1) бөлшектердегі үтірден кейінгі цифрлар санын теңестіру керек; 2) ондағы аттас разрядтарды бірінің астында бірі тұра (үтірдің астына үтір тура келетіндей) етіп, баған түрінде жазу; 3) разрядтар бойынша қосу (азайту) керек; 4) шыққан нәтижедегі үтірді берілген бөлшектердегі үтірлердікіне келтіріп қою керек.	1	1	1			3	4	6	8	3	+	8	5	6	4	4	3	2	4	7		•	•	•		1	7	2	3			8	4	5			8	7	8				•			4	9	0	0		4	4	7	2			4	2	8		Кітаппен жұмыс
1	1	1																																																												
3	4	6	8	3																																																										
+	8	5	6	4																																																										
4	3	2	4	7																																																										
	•	•	•																																																											
1	7	2	3																																																											
	8	4	5																																																											
	8	7	8																																																											
		•																																																												
4	9	0	0																																																											
4	4	7	2																																																											
	4	2	8																																																											
5 мин	1-тапсырма. Оқушылар оқулықта берілген №634, №635 есептерін шығарады. <i>Дескриптор.</i> -бөлшектердегі үтірден кейінгі сандарды теңестіреді -ондық бөлшекті қосады және азайтады -шешімін дұрыс есептей алады 2-тапсырма. Оқушыларға жеке карточкалар таратылады.	Жеке жұмыс																																																												
5 мин	Оқушының аты-жөні: «Қазақ үйдегі кілемдер» Аумағы 12 шаршы болатын қазақ үйдің ішіне кілем төселген. Біреуінің ауданы 5 шаршы, екіншісінікі 4 шаршы, үшіншісінікі 3 шаршы. Әрбір екі кілем бір жарым шаршы ауданға қабатталып төселген. Ал осы бір жарым шаршының жарты шаршысы жердің барлық үш кілем қабатталып төселген бөлігіне тура келеді. Жердің кілем төселмеген ауданы қандай? <u>Шешуі:</u> 1) $5 - 2,5 = 2,5$ 2) $4 - 2,5 = 1,5$ 3) $3 - 2,5 = 0,5$ 4) $2,5 + 1,5 + 0,5 + 1 + 1 + 1 + 0,5 = 8$ 5) $12 - 8 = 4$ <u>Жауабы:</u> 4 шаршы <i>Дескриптор.</i> -бөлшектердегі үтірден кейінгі сандарды теңестіреді -ондық бөлшекті қосады және азайтады -шешімін дұрыс есептей алады 3-тапсырма. Берілген амалдарды орындауда тиімді тәсілді пайдаланып шығарады. 1) $(4 + 1,8) + 2,2;$ $1,6 + (5 + 3,4);$ $(2,41 + 13) + 4,59;$ 2) $0,3 + (1,7 + 2,5);$ $(3,8 + 6) + 4,2;$ $12,25 + (8 + 3,75);$ 3) $8,3 + (2,7 + 8);$ $10,2 + (1,7 + 4,8);$ $(46,3 + 18) + 4,7$	Жұптық жұмыс																																																												

8 мин	<i>Дескриптор.</i> <i>-ондық бөлшекті қосуда және азайтуда тиімді тәсілді қолданады</i> <i>-бөлшектердегі үтірден кейінгі сандарды теңестіреді</i> 4-тапсырма. Оқушыларға сабақты қорытындылау үшін жұмбақтар қойылады. Жұмбақтың шешіміне қарай топтар анықтама береді. (1-топ)Дүниеде бүтін нәрсе бола бермейді Көңілге армандаған қона бермейді Бүтін нәрсе бөлігін көрсететін, Қандай сан бар, достарым, пікір демейді. <i>(бөлшек сан)</i> (2-топ)Бүтін, бөлшек бөліктерді Үтір айырып тұрады, Осы санның кім біледі Аты қандай болады? <i>(ондық бөлшек)</i> (3-топ)Біз санбыз... Сызықпыз бөлінген Математиканы ұқпас адамға, Құбыжық болып көрінген, Дұрыс, бұрыс, аралас, Ондық болып бөлінген. <i>(бөлшек сан)</i> <i>Дескриптор.</i> <i>-бөлшектердегі үтірден кейінгі сандарды теңестіреді</i> <i>-ондық бөлшекті қосады және азайтады</i> <i>-шешімін дұрыс есептей алады</i> Топтар бір-бірін тексереді	Жұптық жұмыс Топтық жұмыс
Соңы 3мин	<i>Рефлексия</i> Оқушылар карточка толтырады. Менің есіме түсті Маған қиын болды Менің білгім келеді Мен орындай алмадым Мен орындағым келеді <i>Үйге тапсырма: №636</i>	Жеке жұмыс

Сонымен қатар мынадай есептер оқушыларды логикалық қабілеттерін дамыта отырып, шығармашылық ізденістерге, яғни ұлттық салт- дәстүрлерді еске түсіруге жетелейді.

Мысал-1: «Табақ тарту»

Амангелді дейтін кісінің үйіне қонақ келді. Шайдан соң қонақтарға табақ тарту кезінде Амангелдіжұбайына келіп: «Екеу ара табақ тартсаң, онда бір табақ ет артылып қалады, не істеу керек?» - деген екен. Сонда қонақ пен табақтың саны нешеу?

Шешуі:

х-қонақ

у-табақ

Теңдеулер жүйесін мына түрде құрамыз:

$$\begin{cases} \frac{x}{2} = y + 1 \\ \frac{x}{3} = y - 1 \end{cases} \text{ немесе } \begin{cases} x = 2y + 2 \\ x = 3y - 3 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} 3y - 3 = 2y + 2 \\ 3y - 2y = 2 + 3 \\ y = 5 \end{cases}$$

$$x = 2y + 2 = 2 \cdot 5 + 2 = 12$$

Жауабы: 12 қонақ, 5 табак

Мысал-2: «Екі достың байлық таластыруы»

Бір адам өзінің досына: -«Маған жүз қой бер, сонда мен сенен екі есе бай боламын», - депті.

Сонда досы: - «Сен маған тек он қой берсең, мен сенен 6 есе бай боламын», - деп жауап беріпті. Әрқайсысында қанша қой болған?

Шешуі: Біріншіде x қой, екіншіде y қой болсын.

$$\text{Сонда: } \begin{cases} x + 100 = 2(y - 100) \\ 6(x - 10) = y + 10 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} x + 100 = 2(y - 100) \\ y = 6x - 70 \end{cases} \Rightarrow x + 100 = 2(6x - 170)$$

$$x = 40$$

$$y = 6 \cdot 40 - 70 = 170$$

Жауабы: 40 қой, 170 қой

Міне, дәл осындай халықтық педагогика элементтерін сабақта қолданып өткізсе, сабақтың мазмұны ашыла түседі. Өйткені халықтық педагогика элементтері оқушы бойындағы жақсы қасиеттерді қалыптастыруға, әлеуметтік өмірдегі үрдістерге өзінше баға беру мен пайымдай алушылыққа үйретеді, зейіні артып, есте сақтау қабілеті дамиды.

Халықтық педагогиканың мақсаты – оқушыларды ата-бабаларымыздан қалған асыл мұраларды бойына сіңіруге тәрбиелеу болып табылады. Яғни, математика сабағын өткізуде халықтық педагогиканы кіріктіріп өткізу оқушылардың рухани адамгершілік, өркениеттілік қабілеттерін және негізгі патриоттық, ұлттық мүдде мәдениеті мен өнерін дамытуды көздейді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Қазақстан халқына Жолдауы». – Нұрсұлтан, 2019 ж.
2. Қаппаров Е. Халық педагогикасын математика сабақтарында насихаттау. – Алматы, Атамұра, 1994 ж.
3. Құсайынов Б. Оқушылардың математикаға қызығушылығын арттыру. – Алматы, Атамұра, 2009 ж.
4. Жалғасбаев Р. Халықтық педагогика элементтерін пайдалану. – Алматы, Атамұра, 2011 ж.

ӘОЖ 37.02

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІ МЕН КӘСІБИ СӨЗДІК ҚОРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Токарбаева Б.Т. магистрант

Ғылыми жетекшісі: Унгарбаева Ш.У. п.ғ.к., доцент м.а.

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: Shnar09_76@mail.ru

В статье рассматривается значение формирования профессионального словарного запаса и речевой деятельности студентов в преподавании иностранного языка. Также показаны пути формирования словарной деятельности студентов в обучении

иностранному языку.

Ключевые слова: профессиональный словарный запас, механизм формирования словарной деятельности.

Мақалада шет тілін оқытуда студенттердің сөйлеу әрекеті мен кәсіби сөздік қорын қалыптастырудың мәні қарастырылған. Сонымен қатар шет тілін оқытуда студенттердің сөздік әрекетін қалыптастыру жолдары көрсетілген.

Тірек сөздер: кәсіби тілдік қор, сөздік әрекеттің қалыптасу механизмі.

The article considers the importance of ethnic identity in science as the most important driving force of ethnicity and its role. It also discusses the methods of formation of ethnic identity of students.

Key words: professional language fund, mechanism for the formation of dictionary activity.

Шет тілін оқытуда интерактивті әдістерді қолдану арқылы студенттердің кәсіби тілдік қорын қалыптастыруда олардың сөздік қорындағы, біліміндегі, жасындағы, кәсіби құзыретіндегі және т.б. айырмашылық кәсіби тілдесімде бөгет болуы мүмкін екенін есептеуіміз керек, себебі білім, лауазым, құзырет тағы басқа қосымша көрсеткіштер қатысушылардың кәсіби деңгейін көрсетеді. Жақсы коммуникант өзімен қарым-қатынасқа түсушілердің рөлін, статусын анықтай білуі, соған орай өзінің сөзін үйлестіре білу, тілдесімнің мәдениаралық ерекшелігін ескере отырып, қажетті тілдік құралдарды пайдалана білуі қажет.

Студенттердің сөйлеу әрекетін жүзеге асыру жүйесінің құрылымын анықтау үшін алдымен біз шет тілін оқытуда интерактивті әдістерді қолдану құрылымы жайында мәселені нақтылап алуымыз қажет.

Кез-келген іс-әрекетке итермелейтін, қуат беретін қайнар көз – ол мүдделілік, қажеттілік, мұқтаждық екені белгілі. Мәселен, болашақ мамандардың шет тілін меңгеруге деген уәжі оның маман болуға іштей өзін бейімдеуі, мамандыққа қызығуы немесе материалдық мақсатта меңгергісі келгендігінен болуы мүмкін. Әрекет мәселесін зерттеуде А.Н. Леонтьев «кез-келген әрекеттің алғышарты әрекет болып табылады. Ал қажеттілік тек белгілі бір нысана болған кезде анықталады да, ол нысана уәжге айналады» дейді. Бұдан кейінгі кезең амалдар мен құралдарды пайдалана отырып, жоспарлау, бағдарлау, іштей өз әрекетін ұйымдастыру кезеңі болып есептеледі. Осы жерде П.Я. Гальперин ұсынған «сыртқы» әрекеттен «ішкі» әрекетке, яғни, ақыл-ой әрекетіне көшу «интериоризация» теориясын айта кету керек. Бұл теорияның мәні мынада: сыртқы материалдық болмыстың психикада бейнеленуі және белгілі бір әрекеттің алдымен ойда орындалуы.

Ақыл-ой әрекеті өзінің генезисі бойынша материалдық нәрсемен байланысты, оның бейнесі болып табылады. Кез-келген бір жұмысты атқару үшін адам оны қалай істеу керек екенін ойлап алады. Шынайы құбылыстың немесе белгілі бір істің, заттың бейнесі объект ретінде ойда, мида бейнеленеді де, оның іске асуы ақыл-ой әрекеті арқылы жүреді [1].

Ал үшінші кезең орындаушы, іске асырушы кезең дедік. Әрекеттің іске асуының бұл жолдарын А.А. Леонтьев: «әрекет уәжден, жоспардан басталып, белгілі бір нәтижеге жетіп түйінделеді. Ал оның ортасында осы нәтижеге қол жеткізу жолындағы іс-әрекеттер, операциялар жасалады», - деп тұжырымдайды [2]. Сөйлеу әрекетінің бұлайша жүзеге асуын біз төмендегідей жіктеп көрсетеміз:

- уәждемелік (танымдық, тілдесімдік, кәсіптік, түпкі нәтиже);
- танымдық (энциклопедиялық, интерактивтік, мәдени танымдық, кәсіптік);
- мазмұнды-операциялық (лингвистикалық, қатысымдық, іскери сөйлеу және жазу әдебі).

Интерактивті әдістерді қолдану арқылы шет тілін үйренуге әрекеттік тұрғыдан қарау А.А. Леонтьевқа тіл меңгерудің кейбір жақтарын айырып көрсетуіне мүмкіндік туғызды:

жағдайға бейімделу, соған орай өз әрекетін жоспарлау, жобалау, сондай-ақ осы жоспарды орындау, жүзеге асыру және бақылау. Бұдан шығатын қорытынды: сөйлеу әрекетінің шығармашылық әрекет екенін түсінеміз, яғни тілді меңгеруді басқаруға болады. Бұл тұжырым біздің зерттеуіміз үшін маңызды болып табылады: сөйлеудің жалпы интеллектуалдық актідегі орнын, әрекеттің жүру сатысына қарай құрылымын, прагматикалық сипаттамасын анықтауға мүмкіндік берді. А.А. Леонтьев тілді меңгеру процесінің үш жағын бөліп көрсетті: әрекеттің бағдары, операция типтері, бағдарына сай жоспары және осы жоспарды іске асыру мен бақылау.

А.Н. Леонтьев бір нәрсеге бағытталған әрекеттің сана дамуындағы идеясының маңыздылығын қолдап, әрекеттің негізгі сипаттамасы оның бір нәрсеге бағытталуында. Әрекет алдымен сол нәрсенің өзі арқылы бейімделеді, содан кейін оның бейнесі, образы арқылы көрінеді [3]. Бұдан ары қарай біз зерттеу мәселесі негізінде интерактивті әдістерді қолдану арқылы сөйлеу әрекетіне қатысты сөз қозғаймыз. Психология ілімі адамның іс-әрекетін, оның табиғатын, заңдылықтарын әрекет теориясы тұрғысынан түсіндіреді.

Сөйлеу – бұл да әрекеттің бір түрі. Психологиядағы әрекет теориясы сөйлеу әрекетін сыртқы әсерден туған емес, белсенді әрекет деп есептейді. Сөйлеу әрекеті ішкі және сыртқы сөйлеу әрекеті, олардың бірлігі, мазмұн мен сыртқы форма, тіл мен сөйлеудің, сөйлеу мен ойлаудың өзара байланысы, дағды мен ептіліктің қалыптасуымен сипатталады. Сонымен қатар, түйсік, ес, зейін, интуиция және саналылық сияқты психологиялық механизмдер арқылы іске асады. Сөйлеу әрекеті психиканың даму үдерісінде ерекше орын алады. Сөйлеудің, яғни тілдің дамуы ойлаудың және сананың дамуымен бірлікте болады.

Адам санасының қалыптасуы тілдің дамуымен бірлікте болады. «Сөйлеу адам әрекетінің бір түрі, - деп жазады Ф. Соссюр, - біз алдымен тіл ішінде және тіл арқылы өмір сүреміз, ... сөйлеу қабілеті адамды адам ететін бірден-бір ерекше қасиет, ... адамның болмысы тілінде». Белгілі психолог Б.В. Беляевтің пікірінше, өзге тілде сөйлеу әрекеті – бұл: сөйлеу қарым-қатынас процесі және өзге тілде сөйлеу практикасы, жаттықтыру. Жаттықтыру өз ойын айта білу, оқу, жазу шеберлігін қалыптастыруды білдіреді. Теориялық білім алу арқылы тілді меңгеруге болмайды, - деп есептейді Б.В. Беляев, - сөйлеуге жеткізетін дағды емес, сөйлеу әрекеті арқылы дағдыланады. Сөйлеу әрекеті кезінде дағдылануға теориялық білім ықпал жасайды [4, 32 б.]. Интерактивті әдістерді шет тілін оқытуда қолдану жағдайында саналы түрде тілдік құралдар таңдалынады, оның керекті жақтары бағаланады, сонан кейін ғана ой сыртқа шығарылады. «Тілді саналы меңгеруден санадан тыс меңгеру» қағидасын Б.В. Беляев: «Тілдік фактілерді саналы меңгеруден «ойланбай» сөйлейтіндей дәрежеге жету, яғни сөйлеу дағдыларының тұрақтануы белгілі бір тілде сөйлеп үйренудің жоғары деңгейі болып табылады. Сөйлеудің жоғары деңгейінде сана сөйлеу формаларын қадағаламайды, сөйлеудің мағынасына, ойдың дұрыс жеткізілуіне бағытталады» деп қорытындылады. Ғалым басқа тілде сөйлеп үйренудің «саналы-практикалық» жағын сөз ете отырып, тілді үйрену саналы түрде жүзеге асырылады да, ал сөйлеу интуитивті түрде, яғни сөйлеу әрекетінің психологиялық заңдылықтарына сәйкес қалыптасатынын дәлелдеді. Өзге тілді аудиторияда шет тілін үйрету арқылы тілдік қорды қалыптастырудағы біздің мақсатымыз – сол тілде сөйлеудің үйреншікті іске айналуы, жеңіл орындалуы, тұрақтануы (автоматтануы).

А.Н. Леонтьев ана тілді үйрену еркін сөйлеуден басталып, сөйлеу формаларын саналы меңгерумен аяқталса, өзге тілді меңгеру алдымен саналы түрде грамматикалық жүйені, лексикалық, синтаксистік құрылымдарды қолданудан басталып, содан кейін еркін сөйлеу мақсатына жетеді.

Л.С. Выготский: «өзге тілді меңгеру ана тілді дамытуға қарағанда мүлде қарама-қарсы деуге болады. Ана тілін дамыту төменнен жоғары қарай жүрсе, өзге тілді үйрену жоғарыдан төмен қарай жүреді» деп жеткізеді. Сондай-ақ Л.С. Выготский өзге тілді меңгеру ана тілінің негізінде жүреді» дейді [5, 265 б.]. Алайда, Л.С. Выготскийдің ана тілі мен өзге тілді үйрену туралы тезисі тым жалпы болып табылады. Тілді меңгерудегі ана тілі

мен шет тілдің байланысы әлі де болса, талдауды қажет етеді. Бұл мәселені біз оқыту үдерісіндегі сөйлеу әрекеті құрылымының өзгеру динамикасына байланысты түсіндіруіміз керек. Себебі, бірдей тілдік және сөйлеу фактілері тілді меңгерудің әр түрлі кезеңінде әр түрлі орын алады. Алдымен, нақты, жеке әрекетті түсініп, орындау міндеті тұрады, бұдан кейін күрделірек операцияларды атқару міндеттеледі, ақырында іс-әрекет автоматтандырылады. Ең соңғы кезеңде жеке әрекет жалпы әрекетке, яғни қарым-қатынас, тілдесімге ұласады. И.А. Зимняяның өзге тілді меңгеру саласына қатысты сөйлеу әрекеті туралы теориясы басқаша құрылған: а) сөйлеу әрекетін сөйлеуге қатысты емес, ақпаратты беру және қабылдауға қатысты және б) сөйлеуді ойды білдіру (экспрессия) немесе тіпті хабарлау емес, айту (жазу), тыңдау (оқу) процесінде тілдің көмегі арқылы ойды құрау және тұжырымдау амалы ретінде түсіндіреді [6].

Сөйлеу әрекеті – адамның жалпы сөйлеу қабілетінің көрінісі, ол биологиялық, генетикалық алғышарттардың негізінде таңбалық (тілдік) жүйені пайдалануға деген дайындығы қалыптасып, дамиды. Сөйлеу әрекеті жалпы интеллектуалдық дамумен бірлікте қалыптасып, дамиды. Сөйлеу арқылы жоғары психикалық үдерістер іске қосылып, өз кезегінде сөйлеудің дамуына әкеледі. Сонымен қатар сөйлеу әрекеті адамның вербальді-қатысымдық функциясын анықтайды. Ойды құрау мен оны жинақтап, тұжырымдау құралы – сөйлеу. Тіл мен сөйлеу бұл функцияның вербальді сипатын, ал оның әрекет арқылы мақсатын жүзеге асыруы коммуникативтілігін көрсетеді.

Вербальді-қатысымдық функцияның жүзеге асуын И.А. Зимняя үш түрлі деңгейге бөледі.

Бірінші деңгей – сөйлеу сигналының нерв қозғалысына әсер етуі, есту, тыңдау, қабылдау негізінде жүзеге асады.

Екінші деңгей – ойдың құралуы, ойды басынан өткеруі. Бұл деңгей әр коммуниканттың жеке қабілетіне, біліміне, сөздік қорына, әлеуметтік статусына, іскери қарым-қатынас жағдаятына, әлеуметтік-мәдени астарына байланысты болып келеді.

Үшінші деңгей – ойды тұжырымдаушы, пайымдаушы, ойды сыртқа шығарушы кезең. Бұл деңгей вербальді ақпаратты қабылдау, жүйелеу, жинақтау және шығарудан тұрады.

Оқыту процесінде вербальді-семантикалық деңгейде бір типтес конструкцияларды қолданудың автоматтандырылған дағдысын қалыптастыру, екінші когнитивті деңгейде – мәтіндермен жұмыс істеу, прагматикалық деңгейде – тілдік құралдарды коммуникативтік деңгейде қолданылуы.

Әр түрлі кезеңде осы аспектілердің әрқайсысына жеке-жеке көңіл бөлінді. Алғашқы жылдары белгілі бір үлгі бойынша сөйлем құрап үйренсе, одан кейінгі жылдары проблемалық оқытуды мақсат етіп қойып үйренушінің тезаурусына ықпал ететін болды. Қазіргі кезде үйренушінің қатысымдық қажеттілігіне, тілді практика жүзінде қолдануына көңіл бөлінеді.

И.А. Зимняя өзінің көптеген еңбектерін өзге тілді үйренудің психологиялық аспектілеріне анықтауға арнаған. Ол сөйлеу әрекетінің механизмі үш кезеңнен тұратынын көрсетеді: Алғашқысы – уәждеменің тууы; Бұдан кейін – іздену, талдау, қорыту; Соңғысы – орындау, іске асыру.

Сөйлеуді сыртқа шығарудың бастапқы кезеңі уәждің тууы екенін айта келіп, И.А. Зимняя осы кезеңге: а) қажеттілік; ә) қажеттілік пен ойдың бірлігі; б) қажеттіліктің эмоциялық көрінісі, яғни қызығушылық, б) еркіне бағындыру; в) адамның күш-жігері, сезімі, зейіні сияқты тағы басқа психикалық күйінің қажеттіліктері кіретінін баяндайды [6, 169 б.].

Шет тілін оқытуда интерактивті әдістер мен құралдарды пайдалана отырып, жоспарлау, бағдарлау, сөйлеу әрекетін іштей ұйымдастыру кезеңі болып есептеледі. Осы жерде П.Я. Гальперин ұсынған «сыртқы» әрекеттен «ішкі» әрекетке, яғни ақыл-ой әрекетіне көшу – «интериоризация» теориясын айта кету керек. Бұл теорияның мәні мынада:

- сыртқы материалдық болмыстың психикада бейнеленуі;
- белгілі бір әрекеттің алдымен ойда орындалуы.

П.Я. Гальпериннің «ақыл-ой» әрекеттері теориясы жалпы психологиялық заңдылықтарға негізделеді.

1. Бастапқы білім, дағды, ептілікті қалыптастыру Бұл кезең іс-әрекеттің бастаушысы іспетті. Гальпериннің айтуынша, бұл бағыттың үш түрі бар:

- біріншісі – үлгі бойынша әрекет ету. Іс-әрекетті қалай жүзеге асыру керектігі туралы мәлімет берілмейді.
- екіншісі – іс-әрекетті қалай жүзеге асырудың жолдары көрсетіледі.
- үшіншісі – жаңа материалға талдау, тірегін табу, тапсырмаларды орындауға жөн сілтеу секілді әрекеттер жүзеге асады.

2. Келесі кезеңде әрекет сыртқа шығарылады, яғни «заттық бейнеге» – сызбалар, кескіндемелер, үлгілер, жазбалар түріне ауысады. Олар үйренушінің көз алдында болғандықтан, салыстыру, ауыстыру секілді әрекеттерді іске асыруға болады. Ойлау әрекеті заттық формаға айналғанда ғана деректі ұғымға ие болады. Сондықтан да жаңа әрекетке үйрету осы әрекеттің бастапқы қалпын тауып, оның шын мағынасын анықтау болып табылады.

3. Бұдан кейінгі кезеңде тірексіз дауыстап сөйлеу кезеңі. Әрекет оқытушы көмегімен жүреді.

4. Одан әрі дауыстап сөйлеуден іштей сөйлеуге, яғни айтатын сөйлемін іштей дұрыс құруға, оны дайын күйінде сыртқа шығаруға үйренеді.

5. Соңғы кезең – сөйлеу әрекетінің тұрақтану, автоматтану деңгейі.

Біздің жұмысымыз өзге тілде сөйлеу әрекеті қазақ тілді студенттердің ағылышын тілінде сөйлеу әрекетін қалыптастыру болғандықтан, оның ерекшеліктері мен іске асу жағдайларын қарастырамыз. Коммуникативтік-әрекеттік қажеттілік пен тілдік тұлғаның үш деңгейінің арасында белгілі бір байланыс орнатуға болады. Бірінші топ адамдар арасындағы байланысты орнатуға, дамытуға жауап береді және тілдің қарапайым деңгейінде жүзеге асады, вербальді-семантикалық деңгеймен қанағаттанады. Қажеттіліктің екінші тобы тұлғаның тезаурусын пайдалану арқылы ақпарат алмасу және өзара бірлескен әрекеттің ортақ бір стратегиясын жасауды ретке келтіреді. Қажеттіліктің үшінші тобы тұлғаның серігін қабылдауы, түсінуі және тілдесуіне сәйкес келеді. Бұл қажеттіліктер бірігіп уәждеменің тууына себепші болады.

Жоғары оқу орындарындағы оқу үдерісі мектептен өзгеше болып келетіні аян. Жоғары оқу орындарындағы оқу-тәрбие жұмысының айырмашылығы оның кәсіби бағдарлылығында және осыған байланысты студенттің оқу процесінің субъектісі ретінде қалыптасуында. Студент өзінің теориялық білімін практикалық міндеттерді шешуде қолдануға ұмтылады. Жоғары оқу орындарында оқу әрекетінде еркіндік, өз бетімен іздену, тіпті оқу әрекетін ұйымдастыруға да қатысуымен ерекшеленеді.

Кәсіби тілдік қатынасқа берілетін көптеген анықтамалар ақпарат берудің негізгі үш түріне келіп тіреледі: біріншісі – хабардың өзі, мәтін: тілдік әсерлілігімен, хабардағы ойдың дәлдігімен сипатталады. Жұрт алдына шығып сөйлеу, тұсаукесер рәсімдері, іскери хат-хабарлар – кәсіби дискурстың әдеттегі түрлері; екіншісі – ақпарат берудің амал-тәсілдерін нақтылайды; үшіншісі – коммуниканттың коммуникативтік ниетін білдіреді.

Қазіргі кезде неғұрлым кең тараған және дәлелденген, біздің пікіріміз бойынша, В.В. Богданов ұсынған үш деңгейлі модель:

- шынайы болмысты, әр түрлі саланы қамтитын энциклопедиялық (когнитивтік) білімге сүйену;
- прагматикалық мақсатқа жету үшін тілдік құралдарды пайдалану;
- сөйлесім және мәтіндік байланыс орнату.

Шет тілін оқытуда сөйлеу әрекеті мен кәсіби сөздік қорын қалыптастыру проблемасын зерттеудегі үш басты бағытты назарға аламыз:

Бірінші бағыт тіл мен сөйлеу психологиясынан шығады. Бұл бағыттағы пікір сөйлеудің сыртқа шығуы мен қабылдануы механизмдеріне, тіл мен ойлаудың байланысы немесе тілдің пайда болуы төңірегінде ғана шоғырланады [7].

Екінші бағыт тілді үйрету заңдылықтарынан шығады. Ғалым ана тілі мен білім алушының жеке тұлғасының бірлігі, оның тілдік қана емес, кәсіби рухани қабілетінің бірге даму ерекшеліктері жөнінде айтты. Қазіргі кездегі дидактика студенттердің кәсіби сөздік қорын қалыптастыру арқылы олардың бойына тілдік қабілетті, ұлттық тілдің нақты ерекшеліктерін сіңірген күрделі, көпкомпонентті құрылым ретінде қарастырады.

Үшінші бағыт көркем әдебиет тілін оқып үйренуден туындайды. Мысалы, сөйлеу материалдарын зерттеу арқылы шығармашылық нәтижелерін, жеке сөйлеу ерекшеліктерін талдау мүмкіндіктерін көрсетеді. Жеке сөйлеу ерекшеліктерін арнайы зерттеу объектісі етіп алу керек.

Біздің ойымызша, педагогика ғылымы болашақ мамандарды даярлауда шет тілін оқытуда сөздік әрекет пен кәсіби сөздік қорды қалыптастыру құрылымының үш деңгейден тұратынын ескеруі керек:

Біріншіден, вербальді-семантикалық деңгей сөз тіркестері мен сөйлемдердің стереотипті модельдері, яғни өзара грамматика-прагматикалық, семантикалық-синтаксистік және ассоциативтік қатынастарды жинақтайды. Оның бірлігі – сөз.

Екіншіден, когнитивтік деңгей стереотиптік негізгі ойларды жинақтайды. Оның басты элементі – ұғым (идеялар, концептілер) және ол жүйелі, бір тәртіпке келген «әлем картинасының» айналасына топталады. Бұл деңгей жеке тұлғаның интеллектуалдық жағын қамтиды. Адамның тіл арқылы, сөйлеу процесі арқылы танымдық, саналылық, білімділікке келуі жағдайында жүзеге асады.

Үшіншіден, прагматикалық деңгей жеке мақсаты, уәжі, қызығушылығы төңірегінде жинақталады. Оның негізгі белгісі әрекеттік-қатысымдық (коммуникативтік) қажеттілік. Бұл деңгей сөйлеу әрекетінің шынайы өмірде іске асуын көрсетеді. Ал Ш.Құрманбаева осы үш деңгейге лингводидактикалық тұрғыдан келіп, 1-деңгей – қарапайым деңгей: «бағдар + тілашар»; екінші деңгей - базалық деңгей: «тіл дамыту + тіл ұстарту»; үшінші деңгей - жоғары деңгей: «тіл мәдениеті + тілдік тұлға» деген тұжырым жасайды[8].

Қазіргі кезде шет тілін оқыту әдістемесінде интерактивтік оқытудың барлық түрін пайдалану арқылы кәсіби сөздік қорын қалыптастыруға тырысады, өйткені креативтік, жаңа технологиялар үйренушінің мәдениаралық қатысымда кәсіби, жеке тілдесімнің қазіргі кездегі стилі мен деңгейін меңгерген тілдік тұлға болып қалыптасуына зор ықпалын тигізеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Гальперин П.Я. Языковое сознание и некоторые вопросы взаимоотношения языка и мышления. // Вопросы философии. – 1977.- № 4. – С. 95-101.
2. Леонтьев А.А. Психология общения –Тарту: Изд. Тарт. гос. унив-та, 1974. - 320 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
4. Беляев Б.В. Психологические основы усвоения лексики иностранного языка. - М.: Просвещение, 1964. – 136 с.
5. Выготский Л.С. Мышление и речь. - М.: Лабиринт, 1996. – 416 с.
6. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. - М.: Рус.яз., 1989. – 219 с.
7. Воробьев В. Лингвокультурология. Теория и методы. – М.: Изд-во Российского университета дружбы народов, 1997. – 331 с.
8. Құрманбаева Ш. Тіл үйрену әдістемесіндегі «тілдік тұлға» мәселесі // Ұлағат. – 2008. - № 2. – Б. 3-10.

УДК 541.124

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ В ОБНОВЛЕННОМ СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ.

Тулупова С.И.¹ старший преподаватель., магистр, Жунусова А. А.², социальный педагог
Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова¹, г. Талдыкорган
Средняя школа №15², г. Талдыкорган

E-mail: tuliepova.saltanat.80@mail.ru, zhunusovaainur@mail.ru

В данной статье рассматриваются теоретические основы методологических положений обновленного содержания образования, основные направления общеобразовательной школы. Авторами были выявлены критерии и показатели творческой готовности обучающихся средней школы.

Ключевые слова: образование, наука, творчество, современные образовательные технологии, рефлексия, творчество, готовность

Бұл мақалада білім берудің жаңартылған мазмұнының әдіснамалық ережелерінің теориялық негіздері, жалпы білім беретін мектептің негізгі бағыттары қарастырылады. Авторлар орта мектеп оқушыларының шығармашылық дайындығының өлшемдері мен көрсеткіштерін анықтады.

Тірек сөздер: білім, ғылым, шығармашылық, заманауи білім беру технологиялары, рефлексия, шығармашылық, дайындық

This article discusses the theoretical foundations of the methodological provisions of the updated content of education, the main directions of secondary schools. The authors identified criteria and indicators of creative readiness of secondary school students

Key words: education, science, creativity, modern educational technologies, reflection, creativity, readiness

Одним из важнейших приоритетов Стратегии «Казахстан-2030» является образование и целью его является адаптация к социально-экономической среде. Особенностью развития цивилизации в XX веке, является процесс глобализации общества [1,3].

Цели образования подчинены философским идеям:

- глобализация мирового образовательного пространства (стремительный рост распространения новейших информационных технологий);
- глобальное мышление человечества (общие жизненные идеи, принципы, ориентиры);
- межкультурная идентичность;
- рост уровня информационной коммуникабельности населения и т.д.

В связи с ориентирами и условиями формирования нового образования были сформулированы базовые принципы современного образования:

- образование открытое для общества;
- непрерывное образование как фактор развития карьеры, на протяжении всей жизни;
- усвоение знаний заменяется поиском знаний и обновлением;
- меняется содержание образования, привите знаний заменяется формированием компетенций;
- построение образовательных траекторий;

- увеличение образовательных программ и модулей на выбор;
- удобное образование для работающих людей (дистанционный режим обучения);
- распространение неформального образования; исследовательские лаборатории; проекты; электронные и интернет-ресурсы; сайты поиска информации; учебные центры; репетиторы; коучеры и тренеры;
- дополнительное образование школьников и студентов;
- внедрение современных образовательных технологий;
- ориентация на рынок работодателей;
- поддержка талантов, инициативы и мотивации;
- роль учителя как исследователя, наставника, консультанта и руководителя проектов;
- международное сотрудничество: сравнительные исследования, взаимопартнерство[2,27].

С учетом принципов современного образования поменялись и основные направления общеобразовательной школы:

Развитие критического мышления.	Осознание учениками цели и смысла обучения для последующего личностного развития, создание «успеха» в деятельности.	Развитие креативного мышления	Овладение знаниями о знаниях, позволяющими самостоятельно добывать новые знания, находить новые способы поведения и деятельности в проблемной ситуации.
Посредством методов обучения и форм организации учебного процесса ориентированных на развитие критического мышления	Посредством этапов технологии обучения: вызова, осмысления, рефлексии. <i>Вызов:</i> побуждение ученика к активной работе. <i>Осмысление:</i> осмысление новой информации и ее соотношение с имеющимися знаниями. <i>Рефлексия:</i> формирование у каждого ученика с собственного отношения к изучаемому материалу	Элементы новизны содержатся в методических приемах, которые ориентируются на создание условий для творческого развития каждой личности. На каждом уроке используются методические приемы.	-базовые компетенции; -ключевые компетенции; -предметные компетенции.

Для воспитания современной молодежи обладающих инновационными идеями необходимо формировать творческий потенциал ребенка. Существуют следующие этапы развития творческого потенциала: общеобразовательное образование (вузовский этап), профессиональная подготовка в вузе (вузовский этап), систематическое самообразование и самосовершенствование. Этап обучения до вуза, является базой для формирования творческого потенциала. Необходимо, чтобы обучаемые приобрели систему знаний о

окружающей среде, овладели способами деятельности, приобрели систему общих, интеллектуальных и практических умений и навыков. Однако этого недостаточно, объем знаний, умения и навыки сформированные по образцу, не могут обеспечить развитие творческих способностей школьников[3, 34].

Творчеству необходимо обучать детей с раннего возраста. В процессе обучения важно сформировать у учеников основные черты творческой деятельности: рассмотрение новых функций объекта, перенос знаний и умений в новую ситуацию, самостоятельное комбинирование способов деятельности в целях решения новых задач; видение допустимых путей решения проблемы; выстраивание новых способов решения проблемы

Творчески мыслящего ученика воспитывает творчески работающий учитель. Формами творческой деятельности учеников являются: исследовательская работа в процессе обучения; совместный проект по предмету, участие в разработке и внедрении результатов исследований, выполнение разнообразных творческих работ, конкурсы на лучшую ученическую работу.

Исходя из имеющихся исследований, был выделены основные показатели и критерии готовности ученика к творческой деятельности.

<i>Критерии готовности к творческому труду</i>	<i>Показатели, по которым можно судить о готовности к творческой деятельности.</i>
Направленность личности	Наличие четких прогрессивных убеждений; мотивация деятельности общения и самовоспитания; положительное отношение к любой творческой деятельности; осмысление изучаемых предметов в школе с позиции их значимости.
Творческое мышление	Гибкость мышления, ситуативное мышление, сообразительность, находчивость, гибкость ума.
Творческие качества личности	Способность прогнозировать, организовывать, управлять, стимулировать и корректировать творческую деятельность, обеспечивать ее действенное влияние на личность.
Уровень творческих умений и навыков	Методика Л.Ю. Спирина и определение умения планировать, организовывать прогностические, конструкторские и другие умения и навыки
Потребность в самовоспитании	Устойчивость и эффективность работы над собой.

В исследованиях педагогов-психологов выявлена тесная взаимосвязь между устойчивостью, содержанием и эффективностью самовоспитания и творческим характером обучения и общения учащихся. Работа над собой формирует все те качества, которые определяют творческий потенциал личности: сообразительность, инициативность, самостоятельность, самокритичность и требовательность к себе. Кроме того, опыт работы над собой выступает хорошей школой самообладания, что всегда необходимо в процессе преодоления трудностей, решения той или иной творческой задачи. И, наконец в самовоспитании интенсивнее развиваются дарования и способности личности, которые составляют основной творческий потенциал человека[4,68].

Творческие качества личности учащегося формируются в целостном педагогическом процессе обучения. Такой целостный педагогический процесс включает в себя следующие направления:

- а) Обеспечение тесной взаимосвязи школы и вуза, ориентация каждого каждого

вузовского преподавателя на специфику жизнедеятельности в школе;

- б) активное участие в внеаудиторной и культурно-массовой работе в школе;
- в) ориентацию на самообразование и самовоспитание;
- г) поощрение всех видов творчества учащихся;
- д) применение комплекса методов вузовского обучения

В заключении хотелось бы остановиться на следующих выводах:

- творческие способности необходимо развивать с раннего возраста, необходимо выстраивать процесс обучения комбинируя способы деятельности в целях решения новых задач и выстраивание новых способов решения проблемы;
- в целях развития творческого потенциала учащихся необходимо создавать условия творческих успехов;
- критерием готовности к творческой деятельности выступает сформированность будущей профессиональной направленности творческих умений и навыков;
- существует тесная взаимосвязь между самовоспитанием и творческим характером обучения и общения учащихся, в самовоспитании развиваются способности личности, которые составляют основной творческий потенциал человека;
- необходимо создать преемственность между вузовским образованием и школой в методическом плане, в практику вуза необходимо включать методы обучения и формы организации учебного процесса, широко применяемые в обновленном содержании школьного образования.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана. Стратегия «Казахстан - 2050» от 14 декабря 2012 г.
2. Омарова В.К. Инновационные подходы в преподавании и образовании. Павлодар 2014 г.
3. А.И. Кочетов. Как заниматься самовоспитанием. Минск 2001 г.
4. А.И. Кочетов. Формирование творческой личности учителя. Национальный институт образования. 2007 г.

ӘОЖ 378.091.3:37

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Тұлымшакова Г.Д. меңгеруші

Алматы облысы, «Талдықорған қаласы білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің
«№42 балабақшасы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорын

Мақалада жаңартылған білім беру жағдайында мектепке дейінгі ұйым педагогтарының кәсіби құзыреттілігін арттырудың жолдары қарастырылады.

Мектепке дейінгі ұйым педагогтарының оның ішінде жас мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен арттыру үшін мектепалды білім берудің қалыптасқан дәстүрлі бағытын ерекше форматқа көшіру талап етіледі. Оның ішінде бала бойындағы адами негізгі құндылықтардың қатарында креативтілік, коммуникабельділік, сын тұрғысынан ойлау, командалық жұмыс жасай алуға баулу басты назарда болуға тиіс. Педагог қызметкерлердің кәсіби құзыреттіліктерін арттыруда тиімді бағыттар ретінде педагогтардың өзіндік белсенділіктерін шығармашылық жұмыстармен ұштастыра отырып, топтық тәжірибеге негіздеп, үнемі бақыланып отыратын кері

байланысты міндетті түрде орнатқан жағдайда құруға болады. Бұл ретте балабақшада педагог қызметкерлердің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту аумағын мүмкіндігінше кеңейту мақсатында жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес әдістемелік сүйемелдеу арқылы құзыреттіліктерге бойлату, қатысушы-педагогтарға тәжірибелік ресурстарға кедергісіз қолжетімділік тудызу, озық әдістемелік жұмыстарды жинақтау, таратумен қатар өзіндік шығармашылық авторлық әдіс-тәсілдерді мектепке дейінгі білім беру бағдарламасына сәйкестендіре құрастыра алуға мүмкіндік беретін кеңестікпен қамтамасыз ету арқылы жүзеге асыруға болады.

Тірек сөздер: педагог, сапас, сана, кәсіби даярлық, мектепалды, балалар, даму, әдіс-тәсілдер.

В статье рассматриваются пути повышения профессиональной компетентности педагогов дошкольного учреждения в рамках обновленного содержания образования. Для формирования и развития профессиональных компетентностей педагогов, в том числе молодых специалистов необходимо совершенствование образовательного процесса в направлении изменений традиционных методов и подходов воспитания и обучения детей как критическое мышление, коммуникабельность, креативность и командная работа. Приемлемым методом повышения профессиональной компетентности педагогов дошкольных учреждений является активизация их самостоятельной работы на принципах взаимодействия активности и творческой работы, опорой на групповой опыт с обязательной обратной связью. В детском саду для организации оптимального процесса формирования и развития навыков профессиональной компетентности педагогов создается среда методического погружения в рамках обновленного содержания образования, которая характеризуется доступностью для каждого участника, методической копилкой лучших практических работ и возможностью разрабатывать свои авторские методы и приемы в соответствии с программным содержанием дошкольного воспитания и обучения.

Ключевые слова: педагог, сапас, сознание, профессиональная подготовка, предшкола, дети, развитие, методы.

The article discusses ways to improve the professional competence of preschool teachers in the framework of the updated educational content. For the formation and development of professional competencies of teachers, including young specialists, it is necessary to improve the educational process in the direction of changing traditional methods and approaches of raising and educating children like critical thinking, sociability, creativity and teamwork. An acceptable method of increasing the professional competence of preschool teachers is to intensify their independent work on the principles of the interaction of activity and creative work, relying on group experience with mandatory feedback. In the kindergarten, to organize the optimal process of formation and development of teachers' professional competence skills, an environment for methodological immersion is created within the updated educational content, which is characterized by accessibility for each participant, a methodical collection of the best practical works and the ability to develop their own methods and techniques in accordance with the program content of the preschool education and training.

Key words: teacher, sapas, consciousness, professional training, pre-school, children, development, methods.

Бүгінгі таңда үздіксіз білім берудің бастапқы кезеңі - мектепке дейінгі мекемелерден бастау алатын болғандықтан, балабақшада балалардың өмірі мен денсаулығын қорғай отырып, жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес, тәрбиелеу, болашақта табысты оқушы тұлғасына бастайтын мектепалды білім беру бағытындағы қызмет балабақша педагогының алдына ерекше жауапкершілікті талап етуде. Ол туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылдың 27 желтоқсанында №988 қаулысымен бекітілген Қазақстан

Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында нақты айтылған. Әсіресе, білім алушылардың, педагогтердің және білім беру ұйымдарының сапасын бағалау жүйесін жетілдіру, білім беру мен кәсіби даярлықтың сабақтастығын, үздіксіздігін қамтамасыз ету, білім алушының зияткерлік, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз ету қажет етіледі делінген. Сонымен қатар, ұлттық ерекшелігімізді айқындай түсетін «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясына негізделген жалпы адамзаттық құндылықтарға ұлтжандылыққа және толеранттылыққа тәрбиелеу басымдықтары назарға алыну керектігі ескертілген. Осы ретте балабақшалар өз қызметінде балалардың денсаулығы мен зияткерлік коммуникативтік адамгершілік, эстетикалық дамуына бағытталған білім беру салаларын кіріктіру арқылы сапаға сәйкес келетін ұрпақ тәрбиесіне үлкен көңіл бөлуі тиіс. Сапалы білімді қамтамасыз ететін басымдықтар мен бағыттар жаңа оқу жылына жолданатын Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігінің «Мектепке дейінгі балалық шақ» Республикалық орталығының әдістемелік нұсқау хатында айқын сипатталады. Оның ішінде биылғы оқу жылында мектепке дейінгі білім беру ерекше форматқа көшетіндігі, бала бойындағы адами негізгі құндылықтардың қатарында креативтілік, коммуникабельділік, сын тұрғысынан ойлау, командалық жұмыс жасай алуға баулуды атап көрсеткен. Баламен жұмыс жасау уақытын ұлғайтып, қағазбастылықтан арылту жолдары да қарастырылған. Баланы ерте жастан білімге қызытыруды қалыптастыру үшін негізгі тірек ретінде –кәсіби құзыреттілігімен айқындалатын жан-жақты педагог тұлғасы талап етіледі(1).

Осыған орай, педагог қызметкерлердің өзіндік шығармашылығы мен теориялық білімдерін тәжірибемен ұштастыруы қарқынды білім беру реформасында көп жағдайда жеткіліксіз болуда. Жаңартылған білім беру мазмұнын балаға сапалы меңгерту үшін педагог-қызметкерлердің өзі де құзырлы болуы, дамуы міндетті шарт. Құзырлылық – тек кәсіби білімі емес, тұлғаның жалпы мәдениеті мен шығармашылық әлеуетін дамыту қабілеті»- деп түйіндейді белгілі оқымысты Т.Г. Браже. Со секілді қазақтың дара тұлғасы Ұлы Абайдың: «Тегінде, адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады», – деген сөздері ұстаздық мамандықтың болмысын ашатын сөздер ретінде де айқын анықтама беруде. Құзыр- бұл адамның бойындағы бар білік,білім және қабілет. Ал, құзыреттілік дегеніміз – бұл адамға берілген немесе жүктеген істі нәтижелі түрде орындауын бағалау мінездемесі. Бұл адамның бойында өзіндік, жауапкершілік, коммуникабельдік, жаңалықты жоғары қабылдайтын, мәселені шеше алатын, адамгершілігі мол, білімі жоғары, жаңа технологияларды меңгере алатын, ұжымда жұмыс жүргізе алатын, белсенділік қасиет – қабілеттерінің болуы. Өз тәжірибемізде жақсы педагог –ол ісінде құзырлы педагог деп білеміз.(2)

Біздің балабақшада педагогтың мынадай негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға әдістемелік көмектер ұйымдастырылады. 1. Арнайы құзыреттілік - өзінің кәсіби дамуын жобалай білетін қабілеті. 2. Әлеуметтік құзыреттілік- кәсіптік қызметімен айналысу қабілеті. 3. Үнемі білім алуға ұмтылу құзыреттілігі – педагогикалық және әлеуметтік психологияның негіздерін қолдана отырып, іздену, шығармашылыққа ұмтыла білу қабілеті. Осы құзыреттіліктерді меңгере отырып педагог үнемі кәсіби дамуыда болуы тиіс. Кәсіби даму – бұл жүйелі беку, білім саласында жетілу және кеңею, тұлғалық сапалардың дамуы, жаңа кәсіби білімдер мен дағдыларды меңгерудегі қажеттілік, өзінің барлық еңбек жолында белгілі міндеттерді атқара білуі. Кәсіби даму адамнан саналы, бағытталған, белсенді оқуды талап етеді. Мұндай оқу басқа формалардан анық ерекшеленеді. Әрбір адам өзінің қандай бағытта дамуы керек, ақпараттарды қандай әдістермен алатынын, қандай жолмен меңгеретінін өзі шешеді. Бүгінде балабақша педагогтары- жұмыс бағыттарын өтпелі тақырыптар негізінде ойластырылған жылдық перспективалық жоспарлар және күнтізбелік технологиялық карталарды жазбас үшін ойластырылған апталық циклограммалармен жұмыс жасауда. Ол жыл сайынғы жүйелі жұмыс пен құжаттама рәсімдеу бағытындағы құзыреттілігінің қалыптасуы, өзіндік құруы, шығармашылық бағытта тиімділігін

анықтауына негіз болуда. Сонымен қатар педагог қызметінің білім беру бағытындағы қолданып отырған әдістеме мен технологияларды қолданудың тиімділігін анықтау мақсатында тәрбиелеп отырған балаларды түрлі кезеңдерде даму динамикасын бақылаудың бірыңғай жүйесін енгізуді атап өтуге болады. Ол әрбір баланың жеке мүмкіндіктері мен қабілеттерін анықтауға жағдай туғызады. Орындалу тәртібіне қарай бастапқы, аралық және қорытынды мониторинг ретінде қарастырылып отыруда. Аталған мониторингті жүргізе отырып, педагог-тәрбиешілер балалардың әрбір білім беру саласына қатысты деңгейлерін анықтай отырып, балабақша әдіскері мен психологы мониторинг нәтижелері бойынша қорытынды шығарып отырады(3).

Балалардың білім мен білік дағдыларының көрсеткіштері педагог еңбегінің қаншалықты тиімді екенін анықтап береді. Сонымен қатар педагог-тәрбиеші мен балабақша қызметкерлері мониторинг көрсеткіштері бойынша әрбір балаға қажетті бағыттарды анықтай отырып, бала туралы толық мәліметті көру үшін ойластырылған жеке даму карталарын толтырады. Бұл бағыттағы жұмыстың нәтижесінде педагогтар өзінің еңбегінің қаншалықты тиімді болғанын анықтауға мүмкіндік алады. Мұндағы мәлімет әрбір білім беру саласы бойынша баланың қаншалықты дамып отырғаны туралы біліп, алдағы жұмысты жоспарлай алуға бағыт беретін құнды құжат ретінде қарастырылады. Сапалы білім мен саналы тәрбиені тиісті деңгейде қамтамасыз етуге осы енгізілген жаңашылдықтар тиімділік беруде. Балабақша қызметінде баланы мектепалды білімге отбасы және мектеп ынтымақтасы негізінде құруға, жүзеге асыруға, тиімділігін анықтап, озық тәжірибені жинақтауға үлесін қосуда. Педагогикалық қызметтегі тиімділікті анықтау мен талдау, бекіту қолдану аумағын анықтау үшін балабақшаның әкімшілік кеңесі мен әдістемелік озық тәжірибелі педагогтардың шақырылуымен меңгеруші жанынан құрылған кеңес отырысында қаралады. Мұнда педагогикалық еңбекте басшылыққа алынатын педагог қызметкерлердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал ететін тиімді әдіс-тәсілдер қаралады. Балабақшада педагог қызметкерлер үшін, тәрбиеленуші балалар үшін және ынтымақтастық жоспар негізінде білім беру үрдісіне тартылатын ата-аналар үшін бірнеше міндеттер қарастырылады. Атап айтсақ:

1. Балаларға берілетін тәрбие мен білім мазмұнын таңдауда мектепке дейінгі білім мен тәрбие беруді мектепке дейінгі тәрбиелеудің үлгілік типтік оқу бағдарламасы мен жалпыға міндетті мектепке дейінгі білім беру стандартына сәйкес тиімді ұйымдастыру;

2. Үлгілік оқу бағдарламасының мазмұнын ауытқушылықсыз инвариативті және вариативті жүктемелерге сәйкес ұйымдастыруды басшылыққа алу және қосымша зияткерлік үйірмелер мен қосымша ақылы қызметтері ұйымдастыру;

3. Балалармен күнделікті ұйымдастырылатын жұмыс түрлерін күн тәртібіне сәйкес үздіксіз жүргізу;

4. Балалардың түрлі кезеңде даму деңгейлерін анықтау, саралау, тиімді жұмыс түрлерін алмастырып отыру. Тиімсіз әдістемені тоқтатып, тиімді әдістемеге ауысу тәртіптерін рәсімдеу;

5. Балалардың жеке мүмкіндіктері мен қабілеттерін анықтай отырып, оның белгілі бір бағытта дамуына және өзге үлгермейтін жақтарын назарға алу жұмыстары мен қосымша тиімді әдістемелер мен озық тәжірибелерді басшылыққа алу;

Аталған міндеттер балабақша қызметкерлеріне балалардың жас шақтары ерекшеліктеріне сәйкес жұмыстар жүргізудің негізін айқындайды. Анықталған мақсат міндеттер балабақшаның жалпы ата-аналар жиналысында талданып, бекітілді. Алғы шарттарды жүзеге асыру және оның сапасын бақылау балабақша меңгерушісі мен әдіскеріне, психологына жүктелді. Бұл бағытта жүргізілетін жұмыстардың орындалған шағында күтілетін тиімді болжамды нәтижелер:

- **Балалар үшін:** мемлекеттік мектепке дейінгі білім беру стандарты мен үлгілік оқу бағдарламасы мазмұнын толық қамти отырып, сапалы білім алу мен даму;

- **Ата-аналар үшін:** балаларының мемлекет тарапынан берілген кейпілді

мектепалды білім алу мен мектепке даярлығына сапалы қызмет алуы;

- **Педагог-тәрбиеші үшін:** өзінің еңбегінің нәтижелілігі мен тура мақсаттылығы, шығармашылық бағытта қызмет ету мүмкіндігіне ие болуы(4).

Аталған жұмыс бағыттарының мүмкіндіктерін ескере келе, оның орындалуында педагогикалық шеберліктің қажет екендігі өте маңызды. Осы ретте педагогикалық шеберліктің негізгі компоненттерін анықталды. Ол:

педагогикалық сауаттылық, педагогикалық кәсіби ептіліктер мен дағдылар, педагогикалық ойлау және педагогикалық қызмет шеберліктері. Аталған компоненттердің бірін жетік меңгермеген жағдайда тәрбие мен білім беруді жүзеге асыруда қиындықтар туындауы мүмкін. Ол үшін әрбір педагог өзінің алғашқы алған жоғарғы немесе арнаулы орта біліміне қоса, өз білімін жетілдіру жұмыстарын жоспарлап жүйелі түрде орындап отыруы тиіс. Осыған орай, балабақшадағы тәрбиеші -педагогтардың кәсіби біліктілігін үнемі арттырып, жаңа бағытта бет алып отыруын қамтамасыз ету қажет. Өйткені, баламен жұмыс жүргізу өте күрделі үрдіс. Ол шеберлікті, құпиялықты, мәдениетті, білімді, тәжірибені қажет ететін жұмыс. Балалармен жүргізілетін жұмыста түрлі психологиялық құбылыстарымен, түрлі түсініктермен, түрлі мінез-құлықтармен, түрлі қиыншылықтармен қарама-қарсы кездесесің. Осының барлығын түсіну және жеке дара әр балаға қатысты педагогикалық шеберлікті қолдану үлкен өнерді қажет етеді. Бұл ретте басқару мен басшылық тарапынан анықталатын алғы шарттарды атап өтуге болады. Ол:

- Мекеме ішіндегі оқу жылына арналған жылдық жоспарды тәрбиешілер, жеке пән мамандары, жас мамандар және тәжірибелі педагог қызметкерлердің жүргізілетін жұмыстарының шығармашылық бағыттарын ескере келе, қолданыстағы білім беру стандартының талаптарына сәйкес, тәрбиеленуші балаға өмірлік маңызды тәрбие мен мазмұнды білім беру мақсатымен құру;

- Педагогтарды уақыт талабына сай сұраныстар мен балабақша ата-аналарымен ынтымақтастықта жұмыс жүргізу шеберлігіне дайындау;

- Әдістемелік көмек көрсетуде жүргізілетін жұмыстардың жаңа бағыттарын үздіксіз игеру мен оны насихаттау.

Аталған алғы шарттар негізінде балабақшаның басқару мен басшылық тарапынан жүйелі түрде оқу-тәрбие үрдісінің жүйелі жүргізіліп, білім беру стандарттары мен үлгілік типтік бағдарламаның толыққанды жүзеге асырылуына жағдай туады.

Дегенімен, барлық мектепке дейінгі мекемелерде оқу – тәрбие үрдісі өзінің ерекшелігі мен бейімі мен тұрғылықты мекен-жайына байланысты болады. Бұл ретте әрбір басшының немесе мекеме ұжымының өзіндік басшылыққа алынатын педагогикалық алғы шарттары да болуы мүмкін. Біздің ұсынған жұмысымыз мемлекеттік –жеке меншік серіктестік негізінде ашылған мектепке дейінгі мекемелердің қызметінде қолданылу үшін ұсынылып, өз игілігін табуда(5).

Қорыта келгенде, басты міндетіміз біздің бүгінгі бүлдіршін ертеңгі еліміздің қоғамын ұлттық негізіміз ескеріле жасалған қолданыстағы білім беру құжаттамаларына сәйкес білімді парасатты және бәсекеге қабілетті етіп тәрбиелеуде. Осыған орай, үздіксіз білім берудің алғашқы сатысы-балабақшада кіршіксіз аппақ бала жүрегіне болашақта серік болатын отансүйгіштік, адами адалдық, тәрбиелі болмыс, сарқылмас білімге деген құштарлық қалыптастыру біздің басты міндетіміз екендігін ұмытпауымыз қажет.

ӘДІСТЕМЕЛЕР:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы.

2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына (одан әрі-Стандарт) (2018 ж. 31 қазандағы ҚР БҒМ № 604 бұйрығы)

3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарына 2012 жылғы 20

желтоқсандағы № 557 бұйрығы (өзгерістермен және толықтырулармен 2018 жылғы 10 қазандағы №556 бұйрығы);

4. Мектепке дейінгі ұйымдар қызметінің үлгілік қағидаларына (ҚР БҒМ 2018 жылғы 30 қазандағы №595 бұйрығы) сәйкес жүзеге асырылады.

5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығы. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдарында 2019-2020 оқу жылында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хат – Нұр-Сұлтан: 2019.- 20 бет. «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығының Ғылыми-әдістемелік кеңесінің шешімімен ұсынылады (2019 жылғы 5 маусымдағы № 4 хаттама).

6. www.inform.kz > ҚазАқпарат > Қоғам « Абай Құнанбаевтың құнды пікірлері»

ӘОЖ 373

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕСІН ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ДАМУ

Турусбекова Е.Б. магистрант, Жакипбекова С.С. доктор PhD, аға оқытушы
І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: nyrdaulet_91@mail.ru

Мақалада мемлекетіміз үшін жаңартылған білім берудің ерекшелігі мен тиімділігі қарастырылады. Авторлар жаңартылған білім берудің маңыздылығы, ерекшелігі мен тиімділігі туралы жүргізген зерттеулерді негіз ретінде алып өз пайымадарын жасайды.

Тірек сөздер: тиімділік, жаңартылған білім мазмұны, ерекшелік, спиральді қағидат, өмірлік тәжірибе, құндылық.

В статье рассматриваются особенности и эффективность обновленного образования для нашего государства. Авторы разрабатывают свои суждения в качестве основы исследования о значимости, специфике и эффективности обновленного образования.

Ключевые слова: эффективность, обновленное содержание образования, исключение, спиральный принцип, жизненный опыт, ценность.

The article discusses the features and effectiveness of the updated education for our state. The authors develop their judgments as a basis for research on the significance, specificity, and effectiveness of updated education.

Key words: efficiency, updated content of education, exclusion, spiral principle, life experience, value.

«Бұған дейін жасалғандардың бәрін одан да жақсырақ етіп жасауға болады».
Генри Форд

Заман ағымына қарай педагогикалық теорияда және оқу-тәрбие үдерісінде айтарлықтай өзгерістер болып жатыр. Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы-заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыратын тың бағдарлама. Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне бағытталған үлкен өзгерістерге ұшырады. Өзгерістер білімнің жалпы санына емес, функционалдық сауаттылығына басымдық береді. Басқаша

айтқанда, жаңартылған білім берудің міндеті оқушыларға алған білімдерін тәжірибеде қолдануға үйрету. [1]

Бүгінгі күні көптеген ата-аналар, оқушылар осы маңызды үдеріске наразылықтарын білдіріп жатты. Егер бұрын мұғалім білімнің басты көзі болып және мұғалімнен алған ақпараттар үшін біз баға алатын болсақ, қазір жаңартылған жүйе бойынша білім алушы өзі басты тұлға болады. Ақпаратты өзі табады, өз тәжірибесінде қолданды, өз-өзін және көршісін бағалайды және соңында қорытынды жасайды.

Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып, сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АКТ –ны қолдану, коммуникативті қарым-қатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді (бірлескен оқу, модельдеу, бағалау жүйесі, бағалаудың тиімді стратегиялары) қолдану болып табылатындығына толық көз жеткіздік. [2]

БҮЛ БАҒДАРЛАМАНЫҢ ДӘСТҮРЛІ БАҒДАРЛАМАДАН ЕРЕКШЕЛІГІ:

Жаңартылған білім берудің тиімділігі әрбір сабақтың басында білім алушы сабақтың соңына келуі тиіс мақсаттар қойылады. Осылайша, ол алдағы уақытта тек сабаққа ғана емес, өмір бойы мақсат қояды үйреніп, нені қалайтынын анық білуді үйренеді. Білім алушы туындаған мәселелерді шешу жолдарын өз бетінше табады. Топтық немесе жұптық жұмыс түрінде психологиялық кедергі бұзылып, оқушылар бір-бірін жаңалыққа үйретеді.

Тапсырмаларды орындай отырып, сыни ойлау өз бетінше дамиды. Бала белгілі бір қорытынды жасай отырып, өзін және жолдастарын өз бетінше бағалауды үйренеді. Зерттеу нәтижелерін бағалау, ол жаңартылған бағдарламаларға сәйкес критериялды бағалауды қолдану арқылы жүзеге асырылады. Критериялды бағалау формативті және жиынтық бағалауды қамтиды. Формативті бағалау үздіксіз жүргізіледі, оқушылар мен мұғалім арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді және оқу үдерісін уақытылы түзетуге мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау оқу ақпаратын зерделеу аяқталғаннан кейін жүргізіледі, оқушыларға кері байланыс беру үшін, пән бойынша қорытынды бағалар қою үшін пайдаланылады. Білім беру мазмұнын жаңарту бойынша шараларда қазіргі өмірде кеңінен қолданылатын дағдыларға – білімді шығармашылықпен қолдану; сыни ойлау; зерттеу жұмыстарын орындау; АКТ пайдалану; тілдік дағдыларды қоса алғанда, коммуникативтік қарым-қатынас тәсілдерін қолдану; топта және жеке жұмыс істей білу. Жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтарға негізделі отырып, бұл дағдылар оқушыға оқу және өмірлік сипаттағы мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. [3]

Қорыта айтқанда, бағдарламаның мәні – баланың функционалды сауаттылығын дамыту. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асыра білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттеліп отыр. Оқушылардың бойына қажетті дағдыларды дарыту үшін мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек. [4] Жаңартылған білім – болашақтың кепілі. Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер елімізде көбейе берсін!

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://bilim-all.kz>
2. <http://www.orleu-almobl.kz>
3. М. Жұмабаев «Педагогика», Алматы, 1992
4. Аймауытов Ж. Психология – Алматы: Санат, 1995

ӘОЖ 37.0 (063)

БАЛАНЫҢ ТІЛІН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ЖАҢАРТЫЛҒАН ТӘСІЛДЕР

Тұрмақанбет Т.Ә.

№42 балабақшасы, Талдықорған қаласы

Мақалада баланың тәрбие үрдісін ұйымдастыру, яғни әр баланы жеке тұлға ретінде қабылдап, мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндерді ойына, бойына шақ әдеби мұралармен сусындатып тәрбиелеу. Балалардың сөйлеу қабілеттерін тереңдетіп, шығармашылық қабілеттерін дамытуда айтқан әңгімесіне бағдар бере отырып, тіл байлығын, сөздік қорын дамытуды басты назарда болуы керек.

Тірек сөздер: тәрбие, балабақша, қамқорлақ, сана, ата –аналар, мектеп, ақыл –ой.

В статье рассматриваются вопросы организации воспитательного процесса ребенка, воспитания детей дошкольного возраста, восприятия каждого ребенка как личности. С углубленным изучением способностей детей, речи, ориентации, развитии творческих способностей с выдачей говорил убедились, речи, словарного запаса, развитие должно быть в центре внимания.

Ключевые слова: воспитание, детский сад, забота, сознание, родители, школа, ум.

The article deals with the organization of the child's educational process, the upbringing of preschool children, and the perception of each child as a person. With in-depth study of children's abilities, speech, orientation, development of creative abilities with the issuance of spoken made sure, speech, vocabulary, development should be the focus of attention.

Key words: education, kindergarten, care, consciousness, parents, school, intelligence.

Сөйлеу тілі баланың үш жасынан бастап қалыптасады. Міне осы кезінен бастап, оның сөйлеуі, сөздік дыбыстарды анықдұрыс айта білуіне іназар аудару қажет. Балалардың ойлау, сөйлеу тілін жетілдірудің тиімді жолдарын қолдану. Отбасындағы, үлкендер мен балабақшадағы бүлдіршіндердің өзара сөйлесуі тілдік орта болып табылады. Ата-аналар мен тәрбиешілердің балаларға үлгі болатындай дұрыс сөйлеуі балалар тілінің тез дамуының алғы шарты. Мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндерді өздерінің бойына шақ әдеби мұралармен сусындатып тәрбиелеу педагогтардың алдындағы міндеті. Ертегі, әңгімені, өлең – тақпақтар мен жаңылтпаштарды, сондай – ақ мақал – мәтелдер мен жұмбақтарды мәнерлеп оқып беру мен әсерлеп айту – тек қана олардың сөздік құрамын байытып қана қоймайды, сонымен қатар, сәбидің ақыл – ойының жетілуіне әсерін тигізеді. Баланың әдепті, көргенді болып өсуіне ықпалы өлшеусіз, баланың Отанын, өз ұлтын, өз жерін сүюі, оны қадірлей білуі ауыз әдебиеті мен көркем әдебиеттің әсері деп білеміз. Өйткені, бала кітаптағы жағымды кейіпкерлерге еліктеп, ер атанғысы келіп, еркелікке, еңбекке құлшынып өседі. Баланың тілдік дамуының негізгі бағыттары, сөздің дыбыстық мәдениетіне тәрбиелеп, тілдің грамматикалық құрлысын қалыптастыру, сөздік қорын байыту, байланыстыра сөйлеуін дамыту және белсендіру. Баланың тілін жүйелі, таза, еркін, сөйлеу тәсілдерін мектепке дейінгі кезеңде меңгертеміз. Балалармен жекелей және ұжым ішінде қарым-қатынас жасау барысында олардың сөздік қорын молайтып, көрген-білгендерін, ойларын әңгімелеп айтып беруге жаттықтырады. Балалар әдебиеті мектепке дейінгі жаста маңызды орын алып, оның тұлғалық және эмоционалды, рухани - эстетикалық, интеллектуалды - тілдік дамуында үлкен рөл атқарады. Отбасында, сабақтарда балаларға ертегі, әңгіме, өлеңдерді оқып беру - балалардың оқылған шығарманың мазмұнынан қуанышқа бөленіп, оқиганы талдауға қатысуға, оны сахналауға ынтасын оятады.

Баланың жас ерекшелігіне сай тілін дамытуда әр дыбыстың дыбысталуын нақышына орай ұсынған дұрыс.

Тәрбиеші әр баланың тілін зерттеп, ерекшелігін жете меңгергеннен кейін, тәрбие білім беру үрдісіне күн тәртібінің қолайлы сәттерінде дыбыстарды дұрыс дыбыстауға орай жаттығу жұмыстарын жоспарлы түрде ұйымдастырып жүргізеді. Ана тілінің грамматикалық жағын меңгерту күнделікті өмірде, үлкендермен сөздік қарым-қатынас жасау процесінде іске асады. Тіпті балабақшадағы балалардың сөйлеу әрекетінде сөздің синтаксистік тұрғыда қалыптаса бастайтынын арнайы зерттеу, бақылау жұмыстары дәлелдеп отыр. Тәрбиеші шығарманы ауызша оқуға немесе тыңдауға, ауызша сөйлеу үдерісіне қызығушылықтарынарттыра, шығарманы талдау тәртіп мәдениетін қалыптастыру. Әңгіме барысында шығарманың тақырыбына байланысты сезімдері мен ойлар және жеке тәжірибесін талқылау, бағдарламаның мәтіні мен сипатына сәйкес мәнерлеп сөйлеу мен дұрыс айтуды, монологты және диалогты сөйлеулерін қалыптастыру.

Балаларды оқыту мен дамытудағы негізгі құрал тәрбиешінің тілі болып табылады. Қазақтың ауыз әдебиеті жас бөбектердің тілін дамыта, ой-өрісін дүниетанымын кеңейтеді. Оларды адамгершілікке, еңбекке, тапқырлыққа, туған өлкеге сүйіспеншілік сезімге баулу ісінде орын алады. Халқымыздың тұрмыс-салтын, арман үмітін, кеңінен танытатын ауыз әдебиеті тіл дамытудағы ілгілерінің көлемді саласының бірі- ертегілер. Ертегілер өте ерте заманда, тіпті жазу-сызу өнері болмаған кездің өзінде-ақ туған. Бұларды халқымыз күні бүгінге дейін ұрпақтан-ұрпаққа ауызша да, жазбаша да жеткізіп келеді.

Ертегілер өмірде болып жатқанына қарамастан бейнелейді. Балабақшада жүргізілетін тәрбие, білім беру үрдісінде дыбысқа байланысты жаттығу түрлері кешенді түрде іске асырылады. Мәселен, ән оқу қызметінде музыка үнімен бала сезіміне әсер етсе, тіл дамытуда оқылған әңгіме, ертегілер, біріншіден баланың ақыл – ойын, танымын кеңейтсе, екіншіден ана тілін жақсы білуге көмектеседі. Сондықтан, мен «Менің Қазақстаным», «Отбасы», «Менің ауылым» тақырыптарын өткенде «Туған жер – алтын бесік», «Өз үйім – өлең төсегім», «Отан – оттан да ыстық» сияқты тақырыптарда мақал-мәтелдер жаттауға және қарапайым әңгіме құруға баулға тырысамын. Ал батырлық, ерлік туралы өткенде «Жауын мен жер көгереді, батамен ел көгереді», «Ер – елдің көркі, өсімдік жердің көркі» т.б., «Білім» тақырыбына «Қынатасқа, білім бас қабітеді», «Көп сөйлеген білімді емес, көп білген білімді» деген мақал — мәтелдерді пайдаланамын. Өз тәжірибемде мектеп жасына дейінгі балаларға ең алдымен ертегіні айтып беремін. Сонан соң, айтылған ертегінің мазмұнын толық қабылдау және тіл байлықтарын арттыру мақсаты мен түрлі көңіл көтеру ойындарын өткіземін. Тәрбиеші педагогтар өз білімін жан-жақты кеңейтуді ұдайы есте ұстауы керек. Балабақша тәрбиеленуші әр баланы өз баламыздай жақсы көріп, білгенімізді олардың санасына құю, жеткізу тәрбиешінің алға қойған мақсаты. Сол мақсатқа жету үшін талмай, қажымай еңбек етуге міндеттіміз.

Балалардың дүниетанымын кеңейтіп, ойын өрістетіп, тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің алатын орны ерекше. Балабақшада балаларды дұрыс сөйлей білу мәдениетіне айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен теңестіру арқылы жүзеге асыруға болады. Әрбір ұйымдастырылған оқу қызметінде дидактикалық ойындарды қолдану арқылы балалардың қиялын шарықтатып, ойлау қабілетін ұштауға болады.

Дидактикалық материалдармен балалар жаттыққан сайын олардың зейіні, тапқырлығы, ынталылығы, өзіндік ойлау жұмысы дами түседі. Балаға әңгімелеп айтуға, оқып тыңдауға, жаттауға арналған материалдар олардың даму деңгейіне, жас шамаларына лайықты болу қажет.

Балаларға топтардағы суретті кітапшаларды көрсетіп, мазмұнын айтып беру қолайлы. Бұл жастағы балаларға оқиғасы сәтті аяқталатын, қорқыныш сезімін тудырмайтын болу керек. Оларға «Бесік жыры», «Бауырсақ», «Торғай», «Мақта қыз бен мысық» сияқты шығармалар арқылы дыбыстарды анық айту, байланыстырып сөйлеу, әңгімелей білуге үйретуге болады.

Ертегі сахналау арқылы балаларды рольге бөліп беру, әр кейіпкердің дауыстарын келтіріп айтуға машықтандыру қажет. Шығармаларды оқыған кезде іс-әрекеттерге байланысты жаңа сөздердің мән-мағынасын түсіндіріп отырған жөн. Дыбыстарды анық дұрыс айта білуге жаңылтпаштардың да орны ерекше. Ал жұмбақ баланың сөйлеу қабілетін дамытады. Жұмбақтың шешуін табу арқылы заттардың, жан-жануарлардың, киім-кешек аттарын есте сақтау қабілеті күшейеді. Бала тілін дамытуда мақал-мәтелдердің де алатын орны ерекше. Қазақтың мақал-мәтелдерінің көбісі елдікті, ынтымақты, жақсы мен жаманды ажыратуға мүмкіндік береді.

Балалармен күннің II жартысында ойналатын дидактикалық ойындар, желілі - ролді ойындары арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға болады. Әрбір сұрақтарға толық, әрі нақты жауап бере білуге дағдыландыру керек. Естігендерін қайталап айтып, қандай кейіпкердің бар екенін балалар айтып берді. Сонымен қатар сөздік жұмыс жүргізу, сұрақ-жауап ала отырып, сөздік қорларын байытып, әңгімелей білуге үйрету. Көркем шығармалармен балаларды ерте кезден таныстыру, оқыту тәрбиелеу істерінде қолданып отыру арқылы балаларды еркін сөйлеуге, түсініп, мәнерлеп айтуға дағдыландыру керек.

Балалардың сөздік қорларын молайту, ойынға деген қызығушылығын арттыру. балалардың дидактикалық материалдарды қалыптастыруда ойлау қабілеттерін арттырып, ақыл – ойын дамыту; дидактикалық материалды түсіндіру кезінде күнделікті өмірмен байланыстыра отырып, тақырыпқа сай тәрбиелеу; шығармашылықпен байланысты

практикалық біліктер мен дағдыларды қалыптастыру, сөйлеу мәдениетін дамыту.

Ойын баланың даму құралы, таным көзі, тәрбиелік дамытушылық мәнге ие бола отырып, адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Адамның ойы тілден көрінеді. Сондықтан балабақша қабырғасынан бастап тіл үйретудің маңызы зор. Балабақшада қазақ тілін үйретуде сөздік жұмысты қоршаған ортамен, күнделікті өмірмен тығыз байланыстыра жүргізу, жаңа сөздер қамтылатындай түрлі ойындар арқылы тіл ұстарту, көру, есту, тыңдау, қайталау, есте сақтау, жаттау қабілеттерін жетілдіріп отыру, балаларды сөйлесе білуге, сөйлемдерді дұрыс айтуға, тәрбиешінің сұрағын түсініп, дұрыс жауап беруге баулу мақсаттары көзделеді. Ересек балалар тобында бұрынғы топтарда үйренгендерін тереңдете түседі. Ауызша сөйлеу тілін дамытуға көп көңіл бөлінеді. Әр оқу қызметін де тақырыпқа сай түрлі суреттер, кестелер, аудиокітап, бейне құралдар, тақырыптар бойынша электронды кітаптармен көркемдеп отырса, балалардың сөздік қоры біршама толығады деп санаймын. Заман өзгерген сайын әдіс-тәсілдер көбейіп, жаңарып, толығып отырады. Қорыта айтқанда, балабақшада балалардың тілін дамытуда әрдайым әдіс-тәсілдер ізденуде болу керек. Ойын – балалардың негізгі іс - әрекеттерінің бір түрі. Бала өмірі ойынға байланысты. Сондықтан да сауат ашу сабақтарында сөздік қорын байытуға ойын элементтерін пайдаланудың балалардың ой белсенділігін арттырудағы маңызы зор. Мектепке дейінгі тәрбие жұмысы жүйелі жүргізуді талап етеді. Қазіргі уақытта баланы халықтық педагогика негізінде тәрбиелеу ана тілі арқылы өз дәрежесінде жүзеге асатыны белгілі. Баланы ана тілінде анық, жүйелі, өзгелерге түсінікті, мәнерлі үн ырғағымен келістіре сөйлеуге, сөздің дыбыстық құрамын дұрыс жеткізуге мектепке дейінгі кезеңде үйрету керек.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Отбасы және балабақша журналы
2. Л.П. Федеренко Г.А. Фомичева, В.К. Лотарев, Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы. Алматы «Мектеп», 1981ж.
3. Әдістемелік нұсқау даярлық топ, Алматы кітап 2010 ж.
4. Мұқанов М. Ақыл -ой өрісі. Алматы, «Қазақстан» баспасы. 1980 жыл.
- Баймұратова Б «Мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлеуге үйрету» Алматы,
5. Ғаламтор

ӘОЖ 517.162

ҚАРАПАЙЫМ ТРИГОНОМЕТРИЯЛЫҚ ТЕҢСІЗДІКТЕРДІ ШЕШУДІҢ ЖАҢА ӘДІСІ ТУРАЛЫ

Утесов А.Б., ф.-м.ғ.к., доцент, Снадин Ж.Н. магистрант
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті

E-mail: adilzhan_71@mail.ru, snadin.zhansaya@mail.ru

Жалпы білім беретін мектеп оқушылары тригонометриялық теңсіздіктермен 10 – сыныпта танысады. Бұл теңсіздіктерді шешу қарапайым тригонометриялық теңсіздіктер деген атауға ие $\cos x \geq a$, $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$, $\sin x \geq a$, $\operatorname{tg} x \geq a$, $\operatorname{tg} x \leq a$, $\operatorname{ctg} x \geq a$, $\operatorname{ctg} x \leq a$ теңсіздіктерін шешуге келтіріледі. Қарапайым тригонометриялық теңсіздіктер не бірлік шеңбер көмегімен, не графиктік әдіс арқылы шешіледі. Жұмыста $\cos x \geq a$, $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$, $\sin x \geq a$ теңсіздіктерін шешудің жаңа әдісі ұсынылды.

Тірек сөздер: қарапайым тригонометриялық теңсіздіктер, графиктік әдіс.

Учащиеся общеобразовательных школ с тригонометрическими неравенствами знакомятся в 10 – классе. Решения этих неравенств сводятся к решению простейших тригонометрических неравенств $\cos x \geq a$, $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$, $\sin x \geq a$, $\operatorname{tg} x \geq a$, $\operatorname{tg} x \leq a$, $\operatorname{ctg} x \geq a$, $\operatorname{ctg} x \leq a$. Простейшие тригонометрические неравенства решаются либо с помощью единичной окружности, либо графическим методом. В работе предложен новый метод решения неравенств $\cos x \geq a$, $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$, $\sin x \geq a$.

Ключевые слова: простейшие тригонометрические неравенства, графический метод.

The elementary trigonometric inequalities are studied in the 10th grade of secondary schools. The solutions of these inequalities are reduced to the solution of the simplest trigonometric inequalities $\cos x \geq a$, $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$, $\sin x \geq a$, $\operatorname{tg} x \geq a$, $\operatorname{tg} x \leq a$, $\operatorname{ctg} x \geq a$, $\operatorname{ctg} x \leq a$. These inequalities are solved either with the help of the unit circle, or by the graphical method. The paper identifies some problems that arise when solving elementary trigonometric inequalities the graphical method and suggest ways to overcome these problems. The article proposes a new method for solving inequalities $\cos x \geq a$, $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$, $\sin x \geq a$.

Key words: the elementary trigonometric inequalities, graphical method.

Жалпы білім беретін мектеп оқушылары тригонометриялық теңсіздіктермен 10 – сыныпта танысады (мысалы, қараңыз, [1, 146 – б.], [2, 55 – б.]). Бұл теңсіздіктердің шешімдері қарапайым тригонометриялық $\cos x \geq a$, $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$, $\sin x \geq a$, $\operatorname{tg} x \geq a$, $\operatorname{tg} x \leq a$, $\operatorname{ctg} x \geq a$, $\operatorname{ctg} x \leq a$ теңсіздіктерінің шешімдері арқылы табылады.

Қарапайым тригонометриялық теңсіздіктер графиктік әдіспен немесе бірлік шеңбер арқылы шешіледі.

Оқушылар, әдетте, әрбір $a \in R$ үшін $\operatorname{tg} x \geq a$, $\operatorname{tg} x \leq a$, $\operatorname{ctg} x \geq a$, $\operatorname{ctg} x \leq a$ теңсіздіктерін $y = \operatorname{tg} x$, $y = a$ және $y = \operatorname{ctg} x$, $y = a$ функцияларының графиктерін сәйкесінше $(-\pi/2, \pi/2)$ және $(0, \pi)$ аралықтарында салып, сенімді әрі тез шығарады.

Ал әрбір $a \in (-1, 1)$ үшін

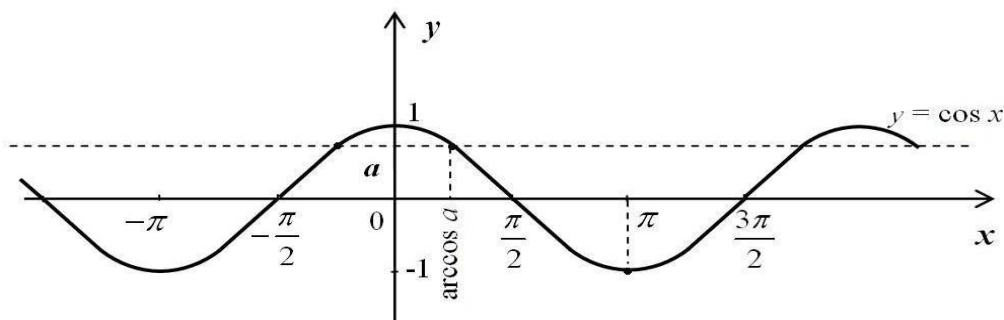
$$\cos x \geq a, \cos x \leq a, \sin x \leq a, \sin x \geq a \quad (1)$$

теңсіздіктеріне көшкенде мүлдем басқа жағдайды көреміз. Оқушылардың басым бөлігі $y = \cos x$, $y = \sin x$ функцияларының графиктерін ұқыпты салмайды да, осы графиктердің $y = a$ түзуімен қиылысу нүктелерін дұрыс таппайды. Сондай-ақ, (1) теңсіздіктерінің әрқайсысына сәйкес, ұзындығы 2π – ге тең аралықты таңдауда шатасады.

Әрине, (1) теңсіздіктерін бірлік шеңбер көмегімен шығарсақ, жоғарыда аталған мәселелер туындамас еді. Бірақ бірлік шеңберді пайдалану басқа мәселелерге алып келеді: біріншіден, көп оқушылар «бірлік шеңбер бойымен сағат тіліне қарсы жылжу» немесе «бірлік шеңбер бойымен сағат тілімен бағыттас жылжу» дегенді түсіне бермейді; екіншіден, берілген теңсіздікке сәйкес теңдеу шешімдерін бірлік шеңбер бойында белгілеуде шатасады; үшіншіден, оқушылар 8 – сыныпта квадраттық теңсіздіктерді (қараңыз, [3, 156 – б.]), 9 – сыныпта екі айнымалысы бар теңсіздіктерді (қараңыз, [4, 40 – б.]) графиктер салу арқылы шығарғандықтан, қарапайым тригонометриялық теңсіздіктерді бірлік шеңбер көмегімен шығаруды бірден қабылдай алмайды; төртіншіден, оқушылардың басым бөлігі есепті жаттанды шығарады, мәселен, $\sin x > 1/2$ теңсіздігін қарастырғанда, неліктен бірлік шеңбердің $y = 1/2$ түзуінен жоғары жатқан доғасын алып тұрғанын түсінбейді.

Біз ұсынып отырған әдісте жоғарыдағы мәселелер туындамайды (оны төмендегі мысалдарды шығаруда байқаймыз!). Оқушы $\cos x \geq a$ теңсіздігін $y = \cos x$ және

$y = a, a \in (-1, 1)$ функциялары графиктерін $[-\pi, \pi]$ аралығында салып, мына сурет бойынша

оңай жазады:

$$\cos x \geq a \Leftrightarrow x \in [-\arccos a + 2\pi k, \arccos a + 2\pi k], k \in \mathbb{Z}. \quad (2)$$

(2) формуласы симметриялығына байланысты оқушылардың есінде жақсы сақталатынына назар аударайық. Ал $\cos x \leq a$, $\sin x \leq a$ және $\sin x \geq a$ теңсіздіктерін былай шығарады: бұл теңсіздіктерді келтіру формулалары арқылы сәйкес $\cos(x - \pi) \geq -a$, $\cos\left(x + \frac{\pi}{2}\right) \geq -a$ және $\cos\left(x - \frac{\pi}{2}\right) \geq a$ теңсіздіктеріне түрлендіріп алады да, түрі тез есте сақталатын (2) формуласын қолданады.

Осы әдісіміздің тиімділігін мысалдар арқылы көрсетейік.

1– мысал. $\cos x > -\frac{\sqrt{3}}{2}$ теңсіздігін шешейік. (2) формуласы бойынша

$$\cos x > -\frac{\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow x \in \left(-\arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + 2\pi k, \arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + 2\pi k\right), k \in \mathbb{Z}.$$

Ал $\arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) = \pi - \frac{\pi}{6} = \frac{5\pi}{6}$. Ендеше,

$$\cos x > -\frac{\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow x \in \left(-\frac{5\pi}{6} + 2\pi k, \frac{5\pi}{6} + 2\pi k\right), k \in \mathbb{Z}.$$

2– мысал. $\cos x \leq \frac{1}{2}$ теңсіздігінің шешімін табайық. Берілген теңсіздікті

$\cos(x - \pi) \geq -\frac{1}{2}$ теңсіздігіне түрлендіріп, (2) формуласын қолданамыз:

$$\cos(x - \pi) \geq -\frac{1}{2} \Leftrightarrow (x - \pi) \in \left[-\arccos\left(-\frac{1}{2}\right) + 2\pi k, \arccos\left(-\frac{1}{2}\right) + 2\pi k\right], k \in \mathbb{Z} \Leftrightarrow$$

$$x \in \left[\pi - \arccos\left(-\frac{1}{2}\right) + 2\pi k, \pi + \arccos\left(-\frac{1}{2}\right) + 2\pi k\right], k \in \mathbb{Z}.$$

Енді $\pi - \arccos\left(-\frac{1}{2}\right) = \frac{\pi}{3}$, $\pi + \arccos\left(-\frac{1}{2}\right) = \frac{5\pi}{3}$ теңдіктерін ескеріп, ізделінді

шешімді жазамыз: $x \in \left[\frac{\pi}{3} + 2\pi k, \frac{5\pi}{3} + 2\pi k\right], k \in \mathbb{Z}.$

3 – мысал. $\sin x > \sqrt{3}/2$ теңсіздігінің шешімін табайық. Берілген теңсіздіктен $\cos(x - \pi/2) > \sqrt{3}/2$ теңсіздігіне көшіп. (2) формуласын қолданамыз:

$$\cos(x - \pi/2) > \sqrt{3}/2 \Leftrightarrow (x - \pi/2) \in (-\arccos \frac{\sqrt{3}}{2} + 2\pi k, \arccos \frac{\sqrt{3}}{2} + 2\pi k), k \in \mathbb{Z} \Leftrightarrow$$

$$x \in \left(\frac{\pi}{2} - \arccos \frac{\sqrt{3}}{2} + 2\pi k, \frac{\pi}{2} + \arccos \frac{\sqrt{3}}{2} + 2\pi k \right), k \in \mathbb{Z} \Leftrightarrow$$

$$x \in \left(\frac{\pi}{2} - \frac{\pi}{6} + 2\pi k, \frac{\pi}{2} + \frac{\pi}{6} + 2\pi k \right), k \in \mathbb{Z} \Leftrightarrow x \in \left(\frac{\pi}{3} + 2\pi k, \frac{2\pi}{3} + 2\pi k \right), k \in \mathbb{Z}. \text{ Сонымен,}$$

$$\sin x > \sqrt{3}/2 \Leftrightarrow x \in \left(\frac{\pi}{3} + 2\pi k, \frac{2\pi}{3} + 2\pi k \right), k \in \mathbb{Z}. \quad 4 \quad - \quad \text{мысал.} \quad \sin x < \sqrt{3}/2 \text{ теңсіздігін}$$

шешейік. Берілген теңсіздікті

$$\cos\left(x + \frac{\pi}{2}\right) > -\sqrt{3}/2 \text{ теңсіздігіне түрлендіріп, (2) формуласын қолданамыз:}$$

$$\cos\left(x + \frac{\pi}{2}\right) > -\frac{\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow \left(x + \frac{\pi}{2}\right) \in \left(-\arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + 2\pi k, \arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + 2\pi k\right), k \in \mathbb{Z} \Leftrightarrow$$

$$x \in \left(-\frac{\pi}{2} - \arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + 2\pi k, -\frac{\pi}{2} + \arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) + 2\pi k\right), k \in \mathbb{Z}.$$

$$\text{Ал } -\frac{\pi}{2} - \arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) = -\frac{4\pi}{3}, -\frac{\pi}{2} + \arccos\left(-\frac{\sqrt{3}}{2}\right) = \frac{\pi}{3}. \text{ Демек,}$$

$$\sin x < \frac{\sqrt{3}}{2} \Leftrightarrow x \in \left(-\frac{4\pi}{3} + 2\pi k, \frac{\pi}{3} + 2\pi k\right), k \in \mathbb{Z}.$$

Бұл мысалдарда a – ның $\arccos a, \arccos(-a), \arcsin a, \arcsin(-a)$ сандары дәл есептелетіндей мәндері алынған. Әрбір $a \in (-1, 1)$ үшін жоғарыдағы мысалдарда жүргізілген талдауларды қайталап, мына формулаларды аламыз:

$$\cos x \leq a \Leftrightarrow x \in [\pi - \arccos(-a) + 2\pi k, \pi + \arccos(-a) + 2\pi k], k \in \mathbb{Z}; \quad (3)$$

$$\sin x \geq a \Leftrightarrow x \in \left[\frac{\pi}{2} - \arccos a + 2\pi k, \frac{\pi}{2} + \arccos a + 2\pi k\right], k \in \mathbb{Z}; \quad (4)$$

$$\sin x \leq a \Leftrightarrow x \in \left[-\frac{\pi}{2} - \arccos(-a) + 2\pi k, -\frac{\pi}{2} + \arccos(-a) + 2\pi k\right], k \in \mathbb{Z}. \quad (5)$$

$\arccos a = \pi - \arccos(-a), \arcsin a = \frac{\pi}{2} - \arccos a, \arccos(-a) = \frac{\pi}{2} + \arcsin a$ теңдіктерін қолдансақ, (3) – (5) формулалары мынадай түрде болады:

$$\cos x \leq a \Leftrightarrow [\arccos a + 2\pi k, 2\pi - \arccos a + 2\pi k], k \in \mathbb{Z};$$

$$\sin x \geq a \Leftrightarrow x \in [\arcsin a + 2\pi k, \pi - \arcsin a + 2\pi k], k \in \mathbb{Z};$$

$$\sin x \leq a \Leftrightarrow x \in [-\pi - \arcsin a + 2\pi k, \arcsin a + 2\pi k], k \in \mathbb{Z}.$$

Сонымен, біз (1) теңсіздіктерін шешудің жаңа әдісін ұсынып отырмыз.

Оқушылардан (2) формуласын, $\cos(x - \pi) = -\cos x$, $\cos\left(x + \frac{\pi}{2}\right) = -\sin x$, $\cos\left(x - \frac{\pi}{2}\right) = \sin x$ теңдіктерін және теңсіздіктің екі жағын -1 -ге көбейткенде теңсіздік таңбасы өзгертінін

білуді ғана талап ететін біздің әдісіміз мектептің математика мұғалімдерінің, 10-, 11-сынып оқушыларының, университеттеріміздің математика мамандығы бағытындағы 1-курс студенттерінің қызығушылықтарын тудырады деп сенеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1) Әбілқасымов А.Е. және т.б. Алгебра және анализ бастамалары. Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану – математика бағытындағы 10 – сыныбына арналған оқулық. I бөлім. – Алматы, 2019. – 240 бет.
- 2) Әбілқасымов А.Е., Жұмағұлова З.Ә. Алгебра және анализ бастамалары. Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық – гуманитарлық бағытындағы 10 – сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Мектеп, 2019. – 152 бет.
- 3) Солтан Г.Н. және т.б. Алгебра: жалпы білім беретін мектептің 8 – сынып оқушыларына арналған оқулық. – Көкшетау: Келешек– 2030, 2018. – 216 бет.
- 4) Солтан Г.Н. және т.б. Алгебра: жалпы білім беретін мектептің 9 – сынып оқушыларына арналған оқулық. – Көкшетау: Келешек– 2030, 2019. – 320 бет.

УДК 517.5

ОБ ОПТИМАЛЬНОЙ ДИСКРЕТИЗАЦИИ РЕШЕНИЙ УРАВНЕНИЯ КЛЕЙНА–ГОРДОНА С НАЧАЛЬНЫМИ УСЛОВИЯМИ ИЗ МНОГОМЕРНЫХ КЛАССОВ НИКОЛЬСКОГО

Утесов А.Б., к. ф.–м.н., доцент, Аяпбергенов Д.С., магистрант
Актюбинский региональный государственный университет
им. К.Жубанова

Жұмыста алғашқы шарттары көпөлшемді периодты Никольский кластарына тиесілі Клейна–Гордон теңдеуінің Коши есебі шешімдерін оптималды дискреттеудегі қателіктің дәл реті $L^{q, \infty}$, $q \geq 2$ кеңістігі метрикасында табылған.

Тірек сөздер: Клейна–Гордон теңдеуі, есептеу агрегаты.

В данной работе найден точный порядок погрешности оптимальной дискретизации решений задачи Коши для уравнения Клейна–Гордона с начальными условиями из многомерных периодических классов Никольского в метрике пространства $L^{q, \infty}$, $q \geq 2$.

Ключевые слова: уравнение Клейна–Гордона, вычислительный агрегат.

In this paper, we find the exact order of error for optimal discretization of solutions to the Cauchy problem for the Klein-Gordon equation with initial conditions from multidimensional periodic Nikolsky classes in the metric of space $L^{q, \infty}$, $q \geq 2$.

Key words. the Klein-Gordon equation, a computational aggregate.

Пусть $u(x, t; f_1, f_2)$ есть решение задачи Коши для уравнения Клейна – Гордона

$$\frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = \frac{\partial^2 u}{\partial x_1^2} + \dots + \frac{\partial^2 u}{\partial x_s^2} - u, \quad (0 < t < \infty, x = (x_1, \dots, x_s) \in R^S) \text{ с начальными условиями}$$

$$u(x,0) = f_1(x), \quad \frac{\partial u}{\partial t}(x,0) = f_2(x).$$

В данной работе мы будем заниматься оптимальной дискретизацией решения $u(x,t; f_1, f_2)$, представляющегося в виде абсолютно сходящегося кратного функционального ряда, который полностью определяется наборами $\{\hat{f}_1(m)\}_{m \in Z^S}$ и $\{\hat{f}_2(m)\}_{m \in Z^S}$ тригонометрических коэффициентов Фурье.

Пусть даны число $N(N=2,3,\dots)$, $F_i(i=1,2)$ – класс функций, заданных на Ω_i , Y – нормированное пространство функций, заданных на Ω_Y . Числовая информация $l^{(N_1, N_2)} = \left(l_1^{(1)}(f_1), \dots, l_1^{(N_1)}(f_1), l_2^{(1)}(f_2), \dots, l_2^{(N_2)}(f_2) \right)$ объема $N = N_1 + N_2$ ($N_1, N_2 = 1, 2, \dots$) о начальных условиях $f_1 \in F_1$ и $f_2 \in F_2$ снимается с функционалов $l_1^{(1)}: F_1 \mapsto C, \dots, l_1^{(N_1)}: F_1 \mapsto C$ и $l_2^{(1)}: F_2 \mapsto C, \dots, l_2^{(N_2)}: F_2 \mapsto C$ соответственно. Алгоритм переработки информации

$\varphi_N(z_1, \dots, z_N; \cdot): C^N \times \Omega_Y \mapsto C$ есть соответствие, которое при всяком фиксированном $(z_1, \dots, z_N) \in C^N$ как функция от $(\cdot)$ есть элемент Y . Запись $\varphi_N \in Y$ означает, что φ_N удовлетворяет всем перечисленным выше условиям, а $\{\varphi_N\}_Y$ будет обозначать множество, составленное из всех $\varphi_N \in Y$. Далее, $\left(l^{(N_1, N_2)}, \varphi_N \right)$ есть вычислительный агрегат дискретизации, действующий по правилу

$$\varphi_N \left(l_1^{(1)}(f_1), \dots, l_1^{(N_1)}(f_1), l_2^{(1)}(f_2), \dots, l_2^{(N_2)}(f_2); \cdot \right),$$

а $D_{(N_1, N_2)}$ есть множество всех вычислительных агрегатов $\left(l^{(N_1, N_2)}, \varphi_N \right)$.

Пусть заданы число $N(N=2,3,\dots)$, классы F_1, F_2 и пространство Y . Тогда для множества $D_N = \bigcup_{\substack{N_1 + N_2 = N, \\ N_1, N_2 = 1, 2, \dots}} D_{(N_1, N_2)}$ положим

$$\delta_N \left(D_N; F_1; F_2 \right)_Y = \min_{N_1 + N_2 = N} \inf_{\left(l^{(N_1, N_2)}, \varphi_N \right) \in D_N}$$

$$\delta_N \left(\left(l^{(N_1, N_2)}, \varphi_N \right); F_1; F_2 \right)_Y,$$

$$\text{где } \delta_N \left(\left(l^{(N_1, N_2)}, \varphi_N \right); F_1; F_2 \right)_Y =$$

$$= \sup_{(f_1, f_2) \in F_1 \times F_2} \left\| u\left(\cdot; f_1, f_2\right) - \varphi_N \left(l_1^{(1)}(f_1), \dots, l_1^{(N_1)}(f_1), l_2^{(1)}(f_2), \dots, l_2^{(N_2)}(f_2); \cdot \right) \right\|_Y.$$

Если $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ – последовательность положительных чисел и $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ – произвольная числовая последовательность, то запись $b_n \ll_{\alpha, \beta, \dots} a_n$ означает, что найдется постоянная $c(\alpha, \beta, \dots) > 0$, зависящая лишь от указанных в скобках параметров, для которой при каждом целом положительном n выполнено неравенство $|b_n| \leq c(\alpha, \beta, \dots) a_n$.

Если же $\{a_n\}_{n=1}^{\infty}$ и $\{b_n\}_{n=1}^{\infty}$ – две последовательности положительных чисел, то запись $b_n \asymp_{\alpha, \beta, \dots} a_n$ означает, что одновременно выполняются соотношения $b_n \ll_{\alpha, \beta, \dots} a_n$ и $b_n \gg_{\alpha, \beta, \dots} a_n$.

При заданных D_N, F_1, F_2 и Y , в рамках приведенных обозначений и определений, задача оптимальной дискретизации решений $u(x, t; f_1, f_2)$ по числовой информации $l^{(N_1, N_2)}$ объема $N = N_1 + N_2$ о начальных условиях $f_1 \in F_1$ и $f_2 \in F_2$ заключается в нахождении точного порядка величины $\delta_N \left(D_N; F_1; F_2 \right)_Y$ и указании вычислительного агрегата $\left(\bar{l}^{(\bar{N}_1, \bar{N}_2)}, \bar{\varphi}_{N_N} \right)$ такого, что

$$\delta_N \left(D_N; F_1; F_2 \right)_Y \asymp \delta_N \left(\left(\bar{l}^{(\bar{N}_1, \bar{N}_2)}, \bar{\varphi}_N \right); F_1; F_2 \right)_Y.$$

Конкретизируя D_N, F_1, F_2 и Y получаем различные задачи оптимальной дискретизации решений $u(x, t; f_1, f_2)$. Нами изучена следующая конкретизация:

$$D_N = \Phi_N, F_1 = H_2^r(0, 1)^s, F_2 = H_2^r(0, 1)^s, Y = L^{q, \infty} \left((0, 1)^s \times [0; +\infty) \right),$$

где $H_2^r(0, 1)^s$ есть многомерный класс Никольского (определение класса и пространства $L^{q, \infty} \left((0, 1)^s \times [0; +\infty) \right)$ см., напр., в [1, стр.30–31]),

$\Phi_N = \bigcup_{\substack{N_1 + N_2 = N, \\ N_1, N_2 = 1, 2, \dots}} \Phi_{(N_1, N_2)}$, $\Phi_{(N_1, N_2)}$ есть множество вычислительных агрегатов $\left(l^{(N_1, N_2)}; \varphi_N \right)$ с функционалами $l_1^{(1)}(f_1) = \hat{f}_1(m_1^{(1)}), \dots,$

$$l_1^{(N_1)}(f_1) = \hat{f}_1\left(m_1^{(N_1)}\right), l_2^{(1)}(f_2) = \hat{f}_2\left(m_2^{(1)}\right), \dots, l_2^{(N_2)}(f_2) = \hat{f}_2\left(m_2^{(N_2)}\right) \text{ и функцией}$$

$$\varphi_N \in \{\varphi_N\}_{L^{q, \infty}}.$$

Справедливы следующие утверждения:

Теорема 1. Пусть даны целое положительное число s и положительные числа r_1, r_2, q такие, что $r_1 > 1 + \frac{s}{2}, r_2 > 2 + \frac{s}{2}, q \geq 2$. Тогда для каждого $N = N_1 + N_2$ ($N_1 = (2K_1 + 1)^s$ ($K_1 = 1, 2, \dots$), $N_2 = (2K_2 + 1)^s$ ($K_2 = 1, 2, \dots$)) имеет место соотношение

$$\delta_N \left(\Phi_N; H_2^{r_1(0,1)^s}; H_2^{r_2(0,1)^s} \right)_{L^{q, \infty} s, q, r_1, r_2 N} \asymp \frac{N^{1/2 - 1/q}}{\min\{r_1, r_2 + 1\}^s}.$$

Теорема 2. Пусть выполнены условия теоремы 1 и целые положительные $\bar{N}_1, \bar{N}_2$ такие, что $\bar{N}_1 + \bar{N}_2 = N$ и

$$\min_{N_1 + N_2 = N} \left(\frac{1}{N_1^{r_1/s}} + \frac{1}{N_2^{(r_2 + 1)/s}} \right) = \frac{1}{\bar{N}_1^{r_1/s}} + \frac{1}{\bar{N}_2^{(r_2 + 1)/s}}.$$

Тогда для вычислительного агрегата

$$\left(\bar{l}^{(\bar{N}_1, \bar{N}_2)}, \bar{\varphi}_{N_s} \right) = \sum_{m \in A_1} \hat{f}_1(m) \cos \left(t \sqrt{4\pi^2(m, m) + 1} \right) \cdot e^{2\pi i(m, x)} +$$

$$+ \sum_{m \in A_2} \hat{f}_2(m) \frac{\sin \left(t \sqrt{4\pi^2(m, m) + 1} \right)}{\sqrt{4\pi^2(m, m) + 1}} \cdot e^{2\pi i(m, x)},$$

где $A_1 = \{m \in \mathbb{Z}^s : \|m\| \leq \bar{K}_1\}, A_2 = \{m \in \mathbb{Z}^s : \|m\| \leq \bar{K}_2\}$, имеет место соотношение

$$\delta_N \left(\left(\bar{l}^{(\bar{N}_1, \bar{N}_2)}, \bar{\varphi}_N \right); H_2^{r_1(0,1)^s}; H_2^{r_2(0,1)^s} \right)_{L^{q, \infty} s, q, r_1, r_2 N} \asymp \frac{N^{1/2 - 1/q}}{\min\{r_1, r_2 + 1\}^s}.$$

Замечание. При $r_1 > 1 + \frac{s}{2}, r_2 > 2 + \frac{s}{2}$ задача Коши для уравнения Клейна – Гордона с начальными условиями $f_1 \in H_2^{r_1(0,1)^s}$ и $f_2 \in H_2^{r_2(0,1)^s}$ имеет единственное решение $u(x, t; f_1, f_2)$, являющееся абсолютно сходящимся рядом (см., напр. [2]).

ЛИТЕРАТУРА:

1. Темиргалиев Н. Компьютерный (вычислительный) поперечник. Алгебраическая

теория чисел и гармонический анализ в задачах восстановления (метод квази-Монте Карло). Теория вложений и приближений. Ряды Фурье. Спец. выпуск, посвященный научным достижениям математиков ЕНУ им. Л.Н.Гумилева. Вестник ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, 2010. С.1-194.

2. Ибатулин И.Ж., Темиргалиев Н. Об информативной мощности всех возможных линейных функционалов при дискретизации решений уравнения Клейна- Гордона в метрике $L^{2,\infty}$. Дифф. уравн. 2008. Т.44. №4. С. 491-506.

УДК 541.124

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕИМУЩЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ С ПОМОЩЬЮ МЕНТАЛЬНЫХ КАРТ

Ұзақова М.Қ. преподаватель

Коксуский сельскохозяйственный колледж, село Жастар

E-mail:Uzakova_Moldir96@mail.ru

В статье анализируется технология майндмэппинга, возможность применения ментальных карт в образовательном процессе, рассмотрены особенности и преимущества данного средства в интерактивных формах обучения. Для преподавателей актуальность данной методики в разработке лекций. Основные принципы составления ментальных карт.

Ключевые слова: информация, схема, ментальные карты, майндмэппинг, интеллект-карты.

Мақалада майндмэппинг технологиясы талқыланады, білім беру үдерісінде ментальді карта қолдану мүмкіндігі қарастырылды, бұл құралдың интерактивті оқыту формаларындағы ерекшеліктері мен артықшылықтары қарастырылды. Оқытушылар үшін бұл әдістеменің дәрістерді дамытудағы өзектілігі. Менталдық карталарды құрудың негізгі принциптері.

Тірек сөздер: ақпарат, схема, менталдық карталар, майндмэппинг, интеллект-карталар.

The article analyzes the technology of mindmapping, the possibility of using mental maps in the educational process, and examines the features and advantages of this tool in interactive forms of instruction. For teachers, the relevance of this technique in the development of lectures. Basic principles of compiling mental maps.

Key words: information, schema, mental maps, mindmapping, intelligence maps.

Ментальные карты (MindMap, карты памяти, интеллект-карты и т.п., существуют различные названия данной технологии, которые не меняют её сути) довольно уверенно встали в ряд популярных сегодня образовательных инноваций и прочно заняли своё место в числе педагогических технологий. Не смотря на то, что обучение – лишь одно из возможных применений ментальных карт, именно в этой области они наиболее востребованы и актуальны. Встраивание ментальных карт в образовательный процесс может быть использовано в преподавательской деятельности, как в высших учебных заведениях, так и в школах с целью большего удобства и эффективности процесса обучения.

MindMap – это одна из техник визуализации мышления. Имея радиальную и иллюстрированную структуру, ментальные карты позволяют представлять информацию быстрее и нагляднее, чем обычные тексты, списки или таблицы, способствуют лучшему усвоению информации. Яркие рисунки, графические изображения и слова, вызывающие определённый ассоциативный ряд гораздо легче запоминаются и впоследствии быстрее воспроизводятся, нежели информация, зафиксированная линейным способом.

Использование ментальных карт для активизации мыслительного процесса подробно описано в работах Т. Бьюзена и Х. Мюллера, [1, с.21], [2, с.38],[3, с.44]. В последнее десятилетие данная технология стала объектом изучения отечественных исследователей, в которых преимущественно излагаются идеи названных выше авторов, а также интерпретируются в новых условиях их практического применения.

В основу майндмэпинга Т. Бьюзен положил теорию радиантного мышления, центральную идею которой лучше всего представить его словами: «Что происходит в мозге, когда человек жует сочную грушу, наслаждается ароматом цветов, слушает музыку, наблюдает за течением воды в ручье, обнимает любимого человека или просто вспоминает о пережитом? Каждый бит информации, поступающей в мозг, – каждое ощущение, воспоминание или мысль(включая каждое слово, число, вкус, запах, линию, цвет, ритмический удар, ноту, тактильное ощущение от прикосновения к объекту)–может быть представлен в виде центрального сферического объекта, от которого расходятся десятки, сотни, тысячи и миллионы «крючков». Каждый «крючок» представляет собой ассоциацию, и каждая ассоциация, в свою очередь, располагает практически бесконечным множеством связей с другими ассоциациями. Количество использованных ассоциаций, можно считать тем, что называют памятью, т. е. базой данных или архивом... В результате использования этой многоканальной системы обработки и хранения информации мозг в любой момент времени содержит «информационные карты», сложности которых позавидовали былучшие картографы всех времён, будь они в состоянии эти карты увидеть». [4, с. 43–55]

Т. Бьюзен выделяет следующие существенные отличительные черты интеллект-карт:

- а) объект внимания/изучения кристаллизован в центральном образе;
- б) основные темы, связанные с объектом внимания/изучения, расходятся от центрального образа в виде ветвей;
- в) ветви, принимающие форму плавных линий, обозначаются и поясняются ключевыми словами или образами. Вторичные идеи также изображаются в виде ветвей, отходящих от ветвей более высокого порядка; то же справедливо для третичных идей и т. д.;
- г) ветви формируют связанную узловую систему.[5, с. 59]

Таким образом, суть методики майндмэпинга заключается в том, что выделяется основное понятие, от которого потом ответвляются задачи, идеи, отдельные мысли и шаги, необходимые для реализации конкретного проекта или идеи. Точно также, как и основную, все более мелкие ветви можно делить еще на несколько ветвей-подпунктов.

Представим в обобщённом виде основные принципы составления ментальных карт.

- Располагайте лист горизонтально (для удобства прочтения).
- Поместите в центре листа основную идею.
- Сделайте несколько разветвлений.
- Надпишите каждое из ответвлений, используя приём «мозговая атака» и стараясь тратить на это как можно меньше времени—это первый шаг к вашей интеллект карте.
- Вопросы типа «почему?», «что?», «где?», «кто?», «как?», «который?» и «когда?» нередко способны прекрасно подойти в качестве главных ветвей интеллект-карты.
- Следуйте правилу: «Одна ветка—одно слово».
- Пишите ключевые слова печатными буквами, размещая их прямо на линии, длина

линии должна соответствовать длине слова.

- Устраняйте «ментальные блокады», оставляя несколько веток неподписанными.
- Используйте разные цвета для основных ветвей, чтобы они не сливались визуально.

- Используйте рисунки и символы.
- Интеллект-карты могут использоваться в различных формах обучения:
- изучение нового материала, его закрепление, обобщение;
- написание доклада, реферата, научно-исследовательской работы;
- подготовка проекта, презентации;
- аннотирование;
- конспектирование и др.

Преимущества преподавания с помощью ментальных карт

1. Привлекают внимание учащихся.
2. Учебный материал на основе ментальных карт является гибким и легко адаптируемым к меняющимся условиям, позволяет вносить коррективы в планируемые занятия.

3. В отличие от линейного текста, интеллект-карты не только излагают факты, но и демонстрируют взаимоотношения между ними, тем самым обеспечивают более глубокое понимание предмета учащимися.

4. Физический объем лекционного (конспектируемого) материала уменьшается.

Таким образом, мы можем отметить следующие преимущества интеллект-карт перед стандартным способом записи, оформляя их, в свою очередь, в виде интеллект-карты:

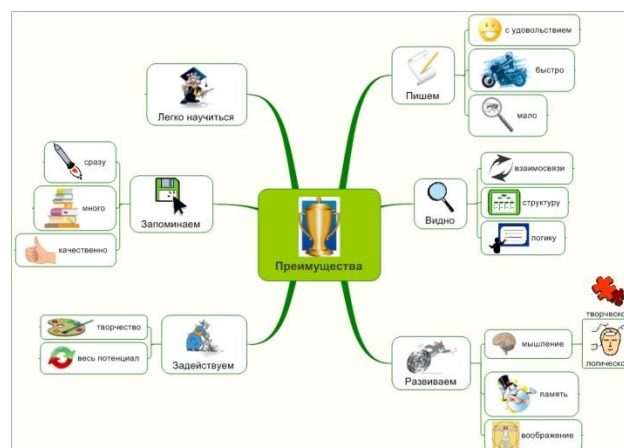

Рис .1. Преимущества ментальных карт

Они могут быть использованы как преподавателями, так и студентами.

Для преподавателей актуальность данной методики может быть выражена, прежде всего, в разработке лекций. Это одно из самых эффективных применений ментальных карт в преподавательской деятельности. Лекцию в форме ментальной карты гораздо легче подготовить, чем её так называемый «линейный» вариант. Преимуществом подобной формы является и то, что все содержание лекции оказывается перед глазами. В случае необходимости такую лекцию легко доработать и обновить. Кроме того, достаточно нескольких минут, чтобы восстановить в памяти её содержание. В процессе ведения занятий интеллект-карта позволяет преподавателю обеспечивать идеальный баланс между импровизированной речью, с одной стороны, и ясной и хорошо структурированной презентацией – с другой.

Разработка ментальных карт перед подготовкой к занятию помогает самому педагогу упорядочить взаимосвязи между отдельными темами преподаваемой дисциплины, обратить внимание на сложные места или некоторые спорные вопросы в теме

лекции или доклада. Из имеющегося у преподавателя, порой, весьма обширного, лекционного материала, ментальная карта может помочь отобрать наиболее интересные примеры, подходящие именно данной категории обучаемых (впервые осваивающих курс или, напротив, хорошо знакомых с его основами и готовых к углубленному изучению). [5, с. 120]

Ещё одним применением ментальных карт может быть использование её в процессе предоставления слушателям нового материала. В данном случае, для более эффективного использования технологии майндмэппинга, необходимо органично включать ментальные карты в традиционную лекционно-семинарскую систему обучения. Представляя карту студентам, преподавателю необходимо учитывать, что отражение в карте мыслительной деятельности относится к числу их главных преимуществ. Карта, предъявляемая сразу в окончательном статичном виде, теряет способность наглядно отражать динамику, ход мысли. Поэтому очень важно иметь возможность «выстраивать» карту постепенно, добавляя последующие элементы шаг за шагом и сохраняя интерактивный характер используемых ментальных карт. Полезно, если ментальная карта создается совместно преподавателем и обучающимися, например, во время проведения занятия в интерактивной форме, когда активно задействуются творческие способности и устремления участников образовательного процесса. Совместная работа над картой усиливает интерес к рассматриваемой теме, способствует созданию нужного эмоционального настроя в группе, иногда дает повод для дискуссии. Создание совместных ментальных карт на занятиях – ещё один возможный способ их применения в процессе преподавания. Графический метод представления информации увлекает учащихся, позволяет им лучше запомнить и усвоить излагаемый материал.

ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Бьюзен, Т. Карты памяти. Используй свою память на 100% / Т. Бьюзен. – М.: Росмэн-Пресс, 2007. – 96 с.
2. Бьюзен, Т. Супермышление / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен. – Минск: Попурри, 2003. – 304 с.
3. Воробьева, В.М. Эффективное использование метода интеллект-карт на уроках: Методическое пособие. / В.М. Воробьева, Л.В. Чурикова, Л.Г. Будунова, – М.: ГБОУ «ТемоЦентр», 2013. – 44 с.
4. Мюллер, Х. Составление ментальных карт. Метод генерации и структурирования идей / Х. Мюллер. – М.: Омега-Л, 2007. – 126 с.
5. <http://www.yugzone.ru/mindmap.htm> - Mindmap – интеллект-карты.

ӘОЖ 373.1.013

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ПӘНАРАЛЫҚ САБАҚТАСТЫҚТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

Фейзулдаева С.А. п.ғ.магистрі, **Шенгелбаева С.Б.** п.ғ.магистрі

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

E-mail: salta7172@mail.ru, abdeeva-s@mail.ru

Мақалада жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асырудың философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздері қарастырылды. «Сабақтастық», «пәнаралық сабақтастық» ұғымдарының мәнін сипаттаудағы нақты және арнайы ғылымдардың жинақтаған білімдерін пайдалана отырып, түсініктер берілді.

Тірек сөздер: жоғары оқу орнындағы үдеріс, сабақтастық, оқытудағы сабақтастық, пәнаралық сабақтастық, пәнаралық байланыс.

В статье рассмотрены философские, психологические, педагогические основы реализации межпредметной преемственности в вузе. Даны определения терминам «преемственность», «межпредметная преемственность». Используются данные, накопленные конкретной и специальной наукой, в описании сущности понятий «преемственность», «межпредметная преемственность».

Ключевые слова: процесс в вузе, преемственность, преемственность в обучении, межпредметная преемственность, межпредметная связь.

The article considers the philosophical, psychological, and pedagogical bases for implementing inter-subject continuity in higher education. Definitions of the terms "succession" and "intersubject succession" are given. We use data accumulated by specific and special science to describe the essence of the concepts of "continuity" and "intersubject continuity".

Key words: the process at the University, continuity, continuity in training, inter-subject continuity, inter-subject communication.

Қазақстан Республикасында білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында, пәнаралық сабақтастықты білім беру жүйесіне енгізу қазіргі кезеңде білім беру орындары мен жалпы қоғамның алдында тұрған міндеттерді шешуге мүмкіндік туғызады.

Бұл бағытта, жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби даярлауды педагогикалық проблема ретінде қарастыруды талап етеді.

Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімін кәсіби даярлаудың теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындауда «сабақтастық» түсінігі ең алдымен философиялық генезистерден бастау алатындығын айтуға болады.

Философиялық болмысқа бағытталған болжамдарға тыңғылықты талдаулар мен логикалық пайымдаулардың жасалуы «сабақтастық» ұғымының білімдік мәнін ашып көрсетеді. Сондықтан біз, болашақ мамандарды пәнаралық сабақтастықты жүзеге асыру арқылы даярлаудағы диалектикалық тұрғыдан болмыстың себеп-салдарлық сипатын бейнелейтін философиялық талдауларға тоқталуды жөн санаймыз.

Ертедегі Грекияның алғашқы философтары стихиялы материалистік бағытты ұстануымен ерекшеленеді. Олар бүкіл дүниені тұтастай алып қарап, әлемнің, дүниенің түп негізін, алғашқы бастамасын табуға тырысты.

Сабақтастық идеясы ежелгі грек философы Платонның (б.з.д.427-347) еңбектерінде: «Менің ойымша, барлық ғылымдармен айналыса отырып, егер олардың бір-біріне болмыстары арқылы бірігуін тапсақ, қандай-да бір мақсатқа жетуге болады, бұл жұмыс өз нәтижесін берері анық» деп түсіндіреді [1]. Философтың идеясының өміршеңдігі бүгінгі күнге дейін ұштасып, маңызын жоймай келеді. Демек, бұдан шығатын тұжырым, сабақтастық барлық ғылымдар тоғысындағы табиғи құбылыс ретінде сипат алады.

Сократ (б.з.д.469-399) өз заманындағы натурфилософияның негізін салғандардың бірі. Сократ адамгершілікті ақылмен байланыстыра отырып, «білім қайдан туады?» деген сұраққа жауап іздейді. Философтың өзі осы сұраққа пікірталастан туады деп жауап береді: тәсіл (ирония, майевтика), пікір алысу, жан-жақты байланыс пен үзіліссіздікті қарастыру жаңа ой тудырады. Сократ диалектика тәсіліне көңіл бөледі [1, б.78]. Философтың бұл ойынан, білім онтологиясының жалпыдан бөлшекке, бөлшектен бүтінге ауысудағы мағынасын ұғынуға болады.

Білім философиясының негізгі ұстанымдарын диалектиканың бірлігі неізінде қарастырған философтардың бірі Әл-Кинди (800-879). Ол философияны жаратылыстану ғылымдарымен тығыз байланыста қарастырған. Философиямен терең айналысу үшін математиканы білу қажет дей отырып, әл-Кинди ғылымдардың жүйесін жасаған.

Адамның «өзін-өзі тануының» немесе «жан қуаты» жайлы ойлардың қалыптасуын

адамтану ілімінің алғашқы қадамын жүйелеген философ Әбу Насыр Әл-Фараби (870-950) болды. Философ бақытқа жетудің жолы – бірнеше ғылымдардың аралық байланысы деп түсіндіреді. Фарабидің философиялық және логика-методикалық көзқарастарын жақсы түсіну үшін оның ғылымдар топтауын (классификациясын) қарастыруға болады.

Кейінгі антика дәуірінің, орта ғасырдың және жаңа заманның философиялық шығармаларында «сабақтастық» ұғымының мағынасын түсінуге назар аударылады.

Философиялық сөздік бойынша «сабақтастық» ұғымына былай анықтама берілген: «даму үрдісіндегі жаңа мен ескінің арасындағы қажетті объективті байланыс, терісті-терістеу заңдылығының мәнді белгісі, бұрынғы сатыдағы жеткен тұрмыста да, танымда да нәтижесіз алға қарай жылжу мүмкін емес» [2].

Білім философиясы мен жалпы философияның теориялық-әдіснамалық аппаратын кіріктіруде «сабақтастық», «пәнаралық сабақтастық» ұғымдарының мәнін сипаттаудағы нақты және арнайы ғылымдардың жинақтаған білімдерін пайдалана отырып, педагогикалық шынайылықтың нақты мән-мағынасымен толықтырылатын тұжырымдамалық нұсқаларын қарастыруға мүмкіндік аламыз.

Зерттеулері талдау барысында философия және психология, педагогика ғылымдарындағы «сабақтастық» түсінігі мен «сабақтастықтың» сипаты жағынан тығыз байланыс бар екендігін алға шығарамыз. Мұндағы жалпы философиялық түсініктегі сабақтастықты педагогикаға енгізу үшін, оны педагогикалық біртұтас жүйеде көрсету үшін білім беру үдерісіндегі терістеу заңдылығының мағынасын сипаттау қажеттігі туындайды. Бізге тәжірибе көрсеткендей, ЖОО-дағы білім беру үдерісі кезіндегі «*терістеуді терістеу*» заңдылығы білімнің қарапайымнан күрделіге өтуі, жаңа білімнің бұрынғы берілген біліммен тығыз байланыста болуы және белгілі бір мақсатқа жету үшін алған білімін пайдалануы – білмегенді білуге, бөлшектіктен жүйелілікке өтуге жол ашады. Болашақ мамандардың өз ісінде субъект болуын қамтамасыз етуде, оның өзіндегі бар ішкі дүниетанымындағы құбылыстар арқылы, жаңа білім берілгенде бұрынғы мен жаңаның сабақтастығының болуы жетістікке жеткізері анық.

М. Жұмабаев өзінің «Педагогика» атты еңбегінде «...педагогика адамның денесін һәм жанын дұрыс тәрбие қылу жолдарын ізденетін пән болғандықтан, педагогика пәнімен дұрыс пайдалана білу үшін, екінші түрлі айтқанда, адамды дұрыс тәрбие қыла білу үшін адамның денесі һәм жанының жайын кеңес қылатын басқа пәндермен таныс болуға тиісті [3].

Ж. Аймауытовтың «Психология (жан жүйесі) мен өнер таңдау» атты еңбегінде, автордың ойынша, «Сабақ өту – жай ғана шеберлік емес, ол – жаңадан жаңаны табатын өнер» деп түсіндіріледі. Біздің байқайтынымыз, кез-келген педагог өз сабағының қызықты, әрі тартымды өтуі үшін өз сабағымен қатар, жаңадан жаңаны табуда жалпы білім беретін басқа да пәндерге байланыс жасау арқылы білім беруі тиіс. Пәнаралық сабақтастық ең алдымен, жалпы оқу үдерісін, бір мектептің барлық жұмысын бір жолға салуға, ғылымдар жүйесінің бір арнаға тоғысуындағы негізгі функцияларды анықтауға септігін тигізеді. Барлық мұғалімге бірыңғай талаптар қоюға және әр түрлі пәндерде ортақ мүддені шешуге жұмылдырады [4].

Пәнаралық байланыстың психологиялық негізін Ю.А. Самарин «Ақыл-ой психологиясының очерктері» атты еңбегінде: «Ақыл-ой әрекетінің бұл деңгейінде оқушыларда *арнайы іскерлік дағдылар* қалыптасып, ақыл-ой әрекеті терең сипат алады, ол бір пәнде білімнің бір жақтылығымен шектеледі. Сонымен жүйеаралық және пәнаралық байланыстар адам ойының қалыптасуында ерекше рөл атқарады» деп түсіндіреді [5].

А.П. Усованың «Педагог-тәрбиешіге арналған басшылық» деп аталатын жұмысында мамандарды практикалық дайындауға ерекше көңіл бөледі және жүйелі сабақтастық білім беру үдерісін ұйымдастыру бойынша тәрбиешілер мен мұғалімдерге арналған құнды әдістемелік нұсқаулар береді [6]. Оның пікірінше, сабақтастық өтпелі жағдайларды жасау болып табылады, бұл кезде ескі, игерілген әдеттер оларды жаңа технологиялардың дамуына жол береді.

Б.Г. Ананьев өзінің «Человек как предмет познания» (Питер, 2001) атты оқулығында: «Оқытудағы сабақтастық – бұл ғылым негіздерін байланыстыру барысында студенттер үшін берілетін білім жүйесін дамыту. Ол әр сабақта жаңа оқу материалын іс-әрекеттің ұқсас құбылыстары туралы жақында пайда болған немесе бұрыннан бар біліммен байланыстыру кезінде жүзеге асырылады. Сабақтастық бір пәннен келесі бір пәнге ауысу кезінде қызмет атқарады, яғни сабақтар жүйесінде бір пәннен сабақтас пәнге және т.б. әмбебап педагогикалық сипаты бар пәнаралық байланыс» деп нақтылайды [7, б.8]. Ғалымның пікірінен, сабақтастықты екі бағытта түсіндіріп отырғанын айтуға болады. Оның біріншісі, бұрын игерілген білімді ғылымның аралас салаларына пәнаралық байланыс негізінде алмастыру; екіншісі, бұрын игерілген білім, білік, дағдыны білім берудің түрлі сатыларында жан-жақты жинақтап, қорыту арқылы өмірлік тәжірибеде де алған білімді ұтымды пайдалануды көздейтіндігін пайымдауға болады.

Сабақтастықтың біртіндеп жүзеге асырыла бастауы оқу процесіне перспективалық сипат береді, ал оның заңды нәтижелері ендігі жерде жекелеген тақырыптардың өзара байланыста қарастырыла бастауы мен күнделікті оқу жоспарындағы тақырыптардың өткен материалдармен байланыстырып қана қоймай, болашақта қарастырылатын тақырыптармен де өзара үндестік таба білуі болып табылады.

Жалпы көптеген теориялық зерттеулерге сүйене келе, сабақтастық мәселесі ғылым негіздеріне оқыту үдерісінде білім алушылардың білім жүйесін дамыту ретінде ғана емес, сонымен бірге білім беру жүйесінің сатылары арасындағы байланыс мәселесі ретінде де қарастырылады. Бірақ біз басымдықты оқыту үдерісіндегі білім сапасын дамытудағы сабақтастыққа береміз.

Педагогикалық энциклопедияда: «...оқытудағы сабақтастық – оқу пәнін оқып үйренудің сатыларында оның бөліктері арасында қажетті байланыстар мен дұрыс ара қатынасты құрудан тұрады» делінген [8].

Ал педагогика ғылымында, бұл проблема - «бірлізділік», «жүйелілік», «бір тұтастық», «үзіліссіз» ұғымдарына мағынасы жағынан жақын және көп жағдайда осы ұғымдардың синонимі ретінде қарастырылады. Сондай-ақ, «сабақтастық» ұғымының философия, психология, педагогика және т.б. көптеген ғылымдардың аясында зерттелетін көп аспектілі категория болып табылатындығына байланысты.

Сондықтан пәнаралық сабақтастық тек жаңаға ғана дайындау емес, бұрынғы игергенін сақтап, дамытып, ескі мен жаңаның арасында байланысты үрдісті дамыту болып табылады. Демек, сабақтастықтың түпкілікті мақсаты – баланы жүйелі, сатылы дамыту, бір буыннан екінші буынға неғұрлым сәтті өтуін ұйымдастыру.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Дж. Реале, Д. Антисери Батыс философиясы: бастауынан бүгінгі күнге дейін: оқулық / ауд. Т.Х. Ғабитов, т.б. – Алматы, 2012. – 628 б.
2. Философская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1970. –Т.5. –185 с.
3. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992.- 160 б.
4. Аймауытов Ж. Жан жүйесі және өнер таңдау (Психология).- Алматы: Рауан, 1995.- 310 б.
5. Самарин Ю.А. Очерки психологии ума. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1962. – 504с.
6. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. — М., 1998. — 341 с. Қалдыбай Б.Б.
7. Усова А.П. Дидактические основания связи и преемственности в работе между детским садом и школой. Подготовка детей в детском саду к школе. - М., 1955. – С. 5-35.
8. Қалдыбай Б.Б. Үлкен қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздік/ Большой казахско-русский, русско-казахский словарь. - Алматы: Алтын қазына, 2007. – 709 б.

УДК 376.112.4

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАБОТЫ ЛОГОПЕДОВ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ.

Ханина Н.Н. к.п.н., ст.преподаватель, **Бексұлтанова А.С.** магистрант
Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова, г. Талдыкорган

E-mail: khanina-nadezhda@mail.ru , aizhanabeksultanova@mail.ru

В данной статье рассматриваются наиболее эффективные направления логопедической работы с детьми с системными нарушениями речи. Также предлагается структура логопедического занятия на примере работы с ребенком с общим недоразвитием речи первого уровня.

Ключевые слова: язык, языковые расстройства, общее недоразвитие речи, дискурс, логопед.

Бұл мақалада сөйлеудің жүйелі кемістігі бар балалармен логопедиялық жұмыстың ең тиімді бағыттары қарастырылады. Сонымен қатар, логопедиялық сабақтың құрылымы бірінші деңгейлі сөйлеудің жалпы тіл кемістігі бар баламен жұмыс істеу мысалында ұсынылады.

Тірек сөздер: тіл, тіл кемістігі, жалпы тіл кемістігі, дискурс, логопед.

This article discusses the most effective areas of speech therapy work with children with systemic speech disorders. The structure of the speech therapy session is also proposed using the example of working with a child with General underdevelopment of speech at the first level.

Key words: language, language disorders, General underdevelopment of speech, discourse, speech therapist.

В настоящее время наблюдается тенденция увеличения количества детей с нарушением речи. Причины данных явлений множество. Как известно родителей волнует прежде всего поверхностная сторона процесса развития речи: правильное произношение звуков и обучение грамоте, чтению, т.к. по их представлению в этом основа успешного обучения в школе. К сожалению, многие молодые логопеды совершают ошибки в планировании и осуществлении коррекционного процесса, направляя все усилия лишь на преодоление трудности звукопроизношения, освоения письма и чтения. Традиционные методы коррекционно-развивающего обучения в этом случае зачастую оказываются неэффективными, поскольку остается неясным, как вызывать речь у ребенка. Поэтому будущему логопеду необходимы глубокие знания языковых и речевых расстройств. Общее недоразвитие речи (ОНР) является нарушением всей языковой системы. В современном представлении диагноз: общее недоразвитие речи переименовался в моторную алалию, а уровни, характерные для ОНР, можно отнести к степени нарушения языковой системы [1].

Впервые теоретическое обоснование общего недоразвития речи было сформулировано в середине двадцатого века Р.Е. Левиной и сотрудниками научно-исследовательского института дефектологии Л.С. Волковой, Н.А. Никашиной, Г.А. Каше, Л.Ф. Спинова, Т.Б. Филичевой, Н.А. Чевелевой. Отклонения в формировании речи стали рассматриваться как нарушения развития, протекающие по законам иерархического строения высших психических функций. С позиции системного подхода был решен вопрос о структуре различных форм патологии речи в зависимости от состояния компонентов речевой системы. При психолого-педагогическом обследовании детей с нарушениями речи выявили, что у многих из них есть характерные нарушения познавательной деятельности,

причиной которой является низкая умственная и физическая работоспособность [2].

Первый этап работы логопеда с ребенком, имеющим общее недоразвитие речи, является знакомство с ребенком и первоначальная диагностика. При обследовании детей логопеду необходимо использовать основные принципы, для того чтобы выявить возможные причины и механизмы нарушения речи, его динамику и определить прогноз. Динамику необходимо проследить поэтапно, в ходе проведения нескольких занятий, только так логопед может определить всю картину нарушения. Одним из важных условий диагностики – это установление контакта с ребенком, но в некоторых случаях у ребенка есть психологические особенности, при которых он не пойдет на контакт с логопедом сразу. Здесь может сыграть личные качества специалиста, ему необходимо не только обследовать речь ребенка, но и привлечь его внимание. При диагностике необходимо участие других специалистов таких как: невропатолог, психолог, а также родители ребенка. Будущим специалистам важно понимать наличие препятствий к началу коррекционной работы, это такие как речевой негативизм, отсутствие мотивации, если таковы есть то необходимо начать работу по устранению данных нарушений.

Остановимся на рассмотрении вопроса о существующих подсистемах языка, их формировании. Знание данного материала дают возможность правильному ведению занятия по коррекции и развитию речи детей.

По Ковшикову В.А.[3] язык это система, при которой ребенок овладевает речью состоящей из логически связанных предложений, а не из изолированных звуков. Поэтому в логопедической работе необходимо формировать у детей речь как целую образовательную систему, используя лексические, синтаксические, морфологические, фонематические подсистемы. Будущему специалисту рекомендуется, учитывая все специфические моменты в развитии языковой системы ребенка формировать речь от содержания к форме. То есть, создание педагогических ситуаций, в которых у ребенка появится мотивация к общению, а также решение простых задач взаимодействия с окружающими взрослыми и детьми.

Приведем пример. Ребенку необходимо найти спрятанную игрушку. Логопед спрашивает: «Покажи, где игрушка». В данной ситуации у ребенка появляется мотивация и понимание инструкции, а также эмоциональная подпитка от получения желаемого. Опытные логопеды рекомендуют начать работу с глагольной лексики. Для детей с системными нарушениями необходимо начать с простых глаголов: мой, ищи, сиди, иди, пей, дай, беги и т.д. Первоначально детей необходимо обучать фразовой речи, то есть глагол+местоимение (я, ты, мой, твой, его, это и т.д), существительное+наречие (там, тут), существительное+глагол (Маша, Миша, мама, папа, баба, дед, кот, дом, тетя, дядя). Немаловажным является формирование дискурса у ребенка. Дискурс – это речь, процессы языковой деятельности и предполагающие их системы понятий [4]. То есть дискурс это выстраивание отношения между словами, описывающий события в логической последовательности. Например, логопед показывает ребенку карточку с изображением вишни. Говорит: «Это вишня. Вишня растет на дереве. Из вишни можно приготовить компот или варенье. У мамы есть платье с рисунками вишен». При помощи дискурса мы образуем «клубок» опыта, связанный с одним словом «вишня». Знакомство с группой слов, объединенных темой, облегчает детям их усвоение и запоминание [5].

При нарушениях слоговой структуры рекомендуется использовать логические ряды (горизонтальные, вертикальные, круг). Например, ребенку необходимо произнести ряд простых слогов «ва-во-ва-во», при этом ему предлагают выстроить логический ряд из шишек и листьев. Ребенку при этом надо не только проговорить, но и запомнить, что при выстраивании ряда на шишку он говорит «ва», на лист «во». Количество слогов и предметов неограниченно. Таким образом в игровой ситуации происходит закрепление слоговой структуры речи.

В качестве примера, опираясь на теоретические и методологические подходы, представим структуру занятия логопеда с ребенком по имени Артём (5 лет). (По этическим соображениям имя ребенка изменено). Артём пришел вместе с мамой на первичную

диагностику. Первичное обследование провести не удалось, так как ребенок не шёл на контакт. Его мама объяснила, что, у мальчика был негативный опыт при встрече с логопедом. Лишь при повторной встрече, после того как логопед, применив игровую технологию, удалось провести диагностику. При последующих диагностических занятиях у Артёма наблюдалось следующее:

1. Нарушение слоговой структуры слова;
2. Нарушение фонематического слуха;
3. Нарушение звукопроизношения;
4. Бедность пассивного и активного словаря;
5. Речь аграмматична и недостаточно фонетически оформлена.

В данной статье опишем одно из проведенных логопедических занятий.

Тема занятия: Лес.

Цель: уточнить и расширить глагольный словарь,

Задачи:

1. Автоматизировать звук «ш» в слогах.
2. Развить целенаправленную воздушную струю.
3. Формировать навык выполнения точных артикуляционных упражнений.
4. Развить слоговую структуру слова.
5. Развить фонематическое восприятие.
6. Работать над моторным планированием.
7. Развить творческие способности.

Используемый материал: дидактические карточки с изображением артикуляционных упражнений, игрушки, вода, мыльные пузыри, пальчиковые краски, ватман.

Ход занятия. I Этап. Приветствие. Выполнение артикуляционной гимнастики «качели», «часики», «лошадка», лопаточка». Артикуляционные упражнения развивают мышцы языка, щек, губ, формируя их подвижность. Следующее артикуляционное упражнение «чашечка». Ребенку необходимо принять форму языка в виде чаши. Данное упражнение помогает ребенку запомнить правильное положение языка и губ, а также помогает ему точно и четко произнести звук «ш»

II Этап. Задание на развитие слоговой структуры слова.

Ребенку дается задание выстроить ритмический ряд. Визуально-ритмичный ряды бывают: горизонтальные, вертикальные, круг (шишка-камень). Благодаря этим рядам у ребенка формируется понимание как выстраивать слово.

Логопед: Артём, давай поможем Маше дойти до леса. Ребенку необходимо выстроить горизонтальный ряд шишка-жёлудь-шишка-жёлудь. При необходимости логопед помогает ребенку. Следом логопед рекомендует: нажимаем ладошкой на шишку проговаривая слог «ба», нажимаем на жёлудь говорим «да», получается «ба-да-ба-да». Ребенок должен и сказать и выполнить действие. Данное задание развивает фонематический слух, артикуляцию, мышление, внимание.

III Этап. Автоматизация звука «ш». На предыдущих занятиях Артёму была проведена постановка звука «ш». Следующим этапом является автоматизация звука в слогах, параллельно отрабатывая моторную программу. В кабинете логопеда выстроена дорожка из ряда камней и мягких резиновых пищащих шариков. Ребенок ходит по дорожке. Главное правило - наступая на камень говорить «ша», а наступая на шарик - «шу». Благодаря этому упражнению ребенок старается удержать позу, двигаясь по предметам, а также автоматизировать звук.

IV Этап. Дыхательная гимнастика. Ребенку дается стакан с водой, малыш пытается воспроизвести бурю в стакане, ребенок при помощи трубочки дует в мыльный раствор, логопед говорит: «Давай дуй в мыльные пузыри, сильно подуй». Можно предложить подуть на ватку «снежинку» и посмотреть, как она красиво кружится. Данное упражнение развивает плавный речевой выдох.

V Этап. Глагольный словарь «иди, дави».

«Дорога Зайки». Лесной зверек проголодался и идет в лес искать грибы. Ему нужно

пройти через реку по камушкам к деревне, где есть морковь. Ребенок вместе с логопедом лепят камушки из мягкого пластилина. Логопед просит ребенка: «Возьми зайку и иди по камушкам». Логопед спрашивает у ребенка: «Что ты делаешь?», ребенок должен ответить: «Иду». Если ребенок затрудняется, логопед помогает ему.

Логопед: «Посмотри Артём, зайка стал грязным». Логопед просит ребенка: «Помой зайку». Ребенку необходимо положить зайца в чашу с водой и выполнить действие.

VI Этап. Творчество. Логопед включает логопедическую песню «Порисую я с тобой, краска кисточка со мной», авторами которой являются Анастасия Логачевская и Мария Иванова [6]. Рисовать можно на ватмане, на зеркале, на ткани. В данном уроке мы рисуем пальчиковыми красками по ватману.

VII Этап. Прощание.

Промежуточные результаты по данной системе занятий привели к следующим результатам:

- улучшение переключаемости артикуляционных поз;
- развитие фонематического слуха;
- развитие слоговой структуры слова;
- формирование фразовой речи;

В дальнейшем ставятся задачи пополнение словаря (глаголы, прилагательные, существительные), работа над грамматической частью (употребление числа, рода, падежа). Учить ребенка построению простых предложений. Развитие слоговой структуры. Лексические темы: «Хлеб», «В море», «В магазине», «В саду», «На грядке», «Дом».

Следует не забывать, что, основной функции языка является коммуникация. Поэтому важнейшей целью работы логопеда научить ребенка выстраивать предложения, давая ребенку решение проблемных ситуаций. В процессе коррекционно-образовательной работы у ребенка должны сформироваться самостоятельная речь, которую он будет использовать в своей деятельности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. https://мойлогопед.рф/stati/_6/
2. Логопедия в таблицах, схемах, цифрах / Т.В. Пятница.- Изд.11-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2019. – 173, [1] с.: ил.- (Библиотека логопеда)
3. Экспрессивная алалия и методы ее преодоления / В.А. Ковшиков.- 4-е изд., исп. и доп. – [Предисловие к 4-му изд.: А. Н. Корнев] – СПб.: КАРО, 2018. – 304с. – (Специальная педагогика)
4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Дискурс>
5. Типовая специальная программа воспитания и обучения детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи.- Алматы 2010. – 200 с.
6. https://hipolink.me/masha_logoped

ӘОЖ 372.851

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ПРАКТИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ БАР ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Шаяхметова Б. К. п.ғ.к, доцент, Мұхамедия А.М. магистрант
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Мемлекеттік Университеті, Қарағанды қ.

E-mail: kazahzavod@mail.ru, aizhan.muhamediya01@gmail.com

Оқушылардың жалпы математикалық функционалдық сауаттылығын

қалыптастыруды математика сабақтарына күнделікті өмірмен байланысты практикалық сипаттағы есептерді кіріктіру арқылы қол жеткізуге болатындығы айтылады.

Тірек сөздер: Қолданбалы сипаттағы математикалық есептер; экономикалық мазмұнды есептер; өмірде, тұрмыста кездесетін есептер; өндіріс; өнімділік, тиімділік.

В статье говорится о том, что формирование общей математической функциональной грамотности учащихся может быть достигнуто путем интеграции практических уроков, связанных с повседневной жизнью, в уроки математики.

Ключевые слова: Математические задачи прикладного характера; экономически значимые задачи; задачи встречаемые в жизни, в производстве; производительность; эффективность.

It is said that the formation of general mathematical functional literacy among students can be achieved by integrating practical lessons.

Key words: Mathematical problems of applied nature; economically significant tasks; problems in life; production; performance; efficiency.

Заманауи математикалық білім беруді модернизациялаудағы негізгі жағдайдың бірі – жалпы білім берудің барлық деңгейлерінде математика курсының практикалық бағытын күшейту, яғни оның мазмұны мен оқыту әдістерінің практикамен байланысын жүзеге асыру. Бұл жаңа мәселе емес. Өзінің қалыптасуы мен дамуы барысында көптеген сұрақтар қойылған, олардың кейбіреулері әлі күнге дейін шешімін таппаған. Мектеп математикасын практикалық бағыттау мәселесі математикалық теорияның үнемі дамып отыруына, компьютерлік технологияның дамуына, адам қызметінің өрісінің кеңеюіне байланысты қарқынды өзгерістерге түсіп отырады. Тіпті мәселе бір рет шешілген болса да, тарихтың әр жаңа кезеңімен қайта ойластырып, түзетуді қажет етеді.

Оқушылардың болашақ іс-әрекетінде математиканы қолданудың барлық аспектілерін болжау мүмкін емес және бұл мәселелерді білім беру ұйымында қарастыру одан да қиын. Адам қызметінің барлық бағыттарындағы ғылыми-техникалық жетістіктер білімге, техникалық мәдениетке, білім берудің жалпы және қолданбалы сипатына жаңа талаптар қояды. Бұл қазіргі заманғы мектеп үшін оқушыларды практикалық қызметке дайындауда жаңа міндет қояды [1, 272 б.].

Практикалық мазмұны бар математикалық есеп (қолданбалы есеп) – бұл басқа пәндермен сабақтаса жүретін, заманауи өндірістің технологиясы мен экономикасында, қызмет көрсету секторында, күнделікті өмірде, еңбек операцияларын орындау кезінде қолданылатын тапсырмалар. Қазіргі қолданыстағы математиканың негізгі бөлімдерінде математикалық модельдеу, алгоритмдеу және бағдарламалауға арналған есептер шығарылады.

Айналадағы шындықтың мысалдары оқушыларға математиканың практикалық маңыздылығын, оның тұжырымдарының кең тұтастығын ашуға мүмкіндік береді. Тәжірибе көрсеткендей, оқушылар практикалық мазмұндағы тапсырмаларды қызығушылықпен орындайды, теориялық мәселенің практикалық тапсырмадан қалай туындайтынын және таза теориялық тапсырманы практикалық формада қалай беруге болатындығын қызығушылықпен бақылайды

Практикалық мазмұны бар тапсырмаға келесі талаптар қойылуы керек:

- Тапсырмалардың мазмұны математикалық және математикалық емес есептерді, сонымен қатар олардың өзара байланысын көрсетуі керек;
- Тапсырмалар курстық бағдарламаға сәйкес болуы керек, негізгі компонент ретінде енгізіліп, оқу мақсатына жетуге қызмет етуі керек;
- Тапсырмаға енгізілген ұғымдар, терминдер оқушыларға түсінікті болуы керек, тапсырмалардың мазмұны мен талабы шындыққа «жақындауы» керек;

• Тапсырмаларды шешудің тәсілдері мен әдістері практикалық әдістерге жақын болуы керек;

• Тапсырмалардың қолданбалы бөлігі оның математикалық мәнін жоймауы керек.

Практикалық мазмұны бар тапсырмалар математиканы оқытуда жалпы дидактикалық қағидаларды жүзеге асыруға кең мүмкіндіктер береді: олар қызығушылық тудырады және ынталандырады, ақыл-ой белсенділігін дамыта алады, математика мен басқа пәндер арасындағы байланысты түсіндіре алады.

Математиканы оқытудың практикалық бағытын іске асыру үшін оқыту процесінде ұйымдастырудың әртүрлі формаларын қолдану өте маңызды:

• Әр түрлі сабақтар (жаңа материалды оқып үйрену, бекіту; білімді, дағдыларды жан-жақты қолдану; оқылған материалды қорыту және жүйелеу және т.б.);

• Дәрістер;

• Практикалық сабақтар (семинарлар, кеңестер, тесттер);

• Сабақтың дәстүрлі емес түрлері (сабақ-саяхат, іскерлік ойын сабағы және басқалары) [2, 266.].

Қазіргі оқушылар ата-аналары өмір сүрген қоғамнан айтарлықтай ерекшеленетін қоғамда өмір сүреді. Соңғы онжылдықтарда елімізде болған әлеуметтік-экономикалық өзгерістер қоғам арасындағы экономикалық және құндылық бағдарын өзгертті, бұл білім берудің мақсаттары мен міндеттерінің өзгеруіне әкелді. Білім берудің нысаны, сапасы мен мазмұны тек мемлекеттік тапсырыспен ғана емес, сонымен қатар әр түрлі әлеуметтік топтардағы сұраныспен анықтала бастады.

Білім беруді заманауи интенсивті жолға көшуі білімді игеруге ғана емес, «ойлау тәсілдерін үйретуге», оқушының танымдық, шығармашылық күштерін дамытуға бағытталған.

Мектеп оқушыларды өз бетінше әрекет етуге және алдыңғы буындардың өмірінде болмаған жағдайларда шешім қабылдауға дайындауы керек. Түлектер бірдей тұлға болмауы керек, жеке «мені» бар, үздіксіз білім алуға қабілетті, кәсіби және әлеуметтік іс-әрекет өзгерістеріне икемді бола алатын, басқалармен және өзімен жұмыс істей алатын және стереотип бойынша емес, өзгертін жағдайларды ескере отырып еңбек ете алатын жеке тұлға болуы керек. Мұндай мәселені бір пән аясында шешу мүмкін емес, оқыту теориясы мен практикасында пәнаралық басланыстарды қолдану қажет. Математиканың басқа пәндермен кіріктірілген, бинарлық сабақтары нақты қолданбалы бағытқа ие және оқушылардың танымдық қызығушылығын тудырады. Тәжірибе көрсеткендей, мұндай сабақтарды өткізу кезінде оқушылардың танымдық және зерттеу әрекеттері дамиды; мұғалім мен оқушының бірлескен жұмысы қызықта да нәтижелі болады [3, 347-351б.].

Тарихи оқиғаларға бет бұру сыныпта көтеріңкі эмоциялар тудырады. Егер мұғалім оқушыда жарқын сезімдер туғызатын фактілермен байланыстыра білсе, тіпті қызықтырмайтын тақырып та қызық болуы мүмкін.

Мысалы: 1) «*Геометриялық прогрессия*» тақырыбындағы сабақта: геометриялық прогрессия қанша уақыт бұрын белгілі болғандығын шахматтың пайда болуы туралы әйгілі аңызбен байланыстыруға болады: «Ханзада Шерам шахматты ойлап табушы Сетуды өзіне марапат тандап алуға шақырды. Сету шахмат тақтасының бірінші алаңы үшін - бір дән, екіншісіне - екеу, үшіншісіне - төрт, төртіншіден - сегіз және осылай 64-ші алаңға дейін дән сұрады. Марапат туралы естіген ханзада күлді»

Оқушылар қызығушылықпен есептей бастайды, бірақ олар қиын жағдайға тап болады. Тақтаға есептеулердің нәтижесі болатын сан жазылады. Әрине, оқушыларды бұл сан таңғалдырады:

$$S = 18\,446\,744\,073\,709\,551\,615 \approx 18.5 \cdot 10^{18}.$$

Егер ханзада теңіздер, мұхиттар, таулар, шөлдер, Арктика мен Антарктиканы қоса есептегенде бүкіл Жер бетіне бидай егіп, жақсы өнім алып отырса, 5 жылдан кейін ол

сұраушының өтінішін орындай алады. Сіздің ойыңызша, оның күлгені дұрыс болды ма?»

2) «Дене бетінің ауданы» тақырыбындағы сабақта: Сфералық сегменттің бетінің ауданын анықтау формуласын алу үшін сабақты былайша бастауға болады: «1961 жылы 12 сәуірде Кеңес үкіметінде бортында адам бар әлемдегі алғашқы ғарыш кемесі «Восток» ғарышқа ұшырылды. Ұшқыш-ғарышкер – КСРО азаматы, ұшқыш, майор Гагарин Юрий Алексеевич болды». Оқушылар бұл оқиғадан хабардар, бірақ олар бұл жағдай бүкіл әлемде қандай қуаныш тудырғанын білмейді. Бұл таңғалуды мәнерлі оқу арқылы жеткізуге болады. Енді оқушылар Ю.А. Гагаринның геометрия сабағына, атап айтқанда «Шар беті және оның бөліктері» тақырыбына қандай қатысы бар? Деп ойлауы мүмкін. Олардың ойларын «Ю.А. Гагарин ғарышта Жер бетінің қандай бөлігін көрді? деген сұрақпен бөлуге болады. Оқушылардың математикалық білімдері жеткіліксіз болса да, бұл сұрақ оларды қызықтырады. Әрі қарай, сфералық сегменттің беткі ауданын есептеуге болатын формуланы шығарумен айналысамыз. Оқушыларды Ю.А. Гагарин ғарышта болған уақытта көрген Жер бетінің ауданын табуға шақыру арқылы қызықтыруға болады Гагарин сабақтың басты кейіпкеріне айналды. Оларды шешіп, қажетті формулаларды ала отырып, оқушылар қызықты зерттеу процесіне түседі [4, 164б.].

Жалпы білім беру ұйымының түлегі экономика туралы қандай білімге ие? Математика сабағында экономикалық мазмұндағы тапсырмаларды шешу арқылы экономикалық білімді де кеңейтуге тырысуға болады. Біз Я.А. Коменский ұсынған ұлы дидактикалық принципті ұмытпауымыз керек: «Зерттелетін нәрсенің көптеген байланыстары болуы керек».

«Бірдеңенің» бірнеше пайызға артуы немесе төмендеуі туралы хабарламалар толығымен түсінікті қабылданбайды. Сондықтан қарапайым және күрделі пайыздармен байланысты тапсырмаларды шешу қажет. Мысалы:

- «Пайыздар» тақырыбын оқу (қайталау) кезінде:

«Егер тауар бағасын алдымен 25% -ға арттырып, содан кейін оны 25% -ға төмендетсе, оның бағасы қалай өзгереді?»; «Тауарларды 1500 теңгеге сату кезінде 20% пайда түсті. Тауарлардың өзіндік құнын анықтаңыз»;

- «Геометриялық прогрессия» тақырыбын оқу кезінде:

«Халық банк жыл сайын депозиттер бойынша 10% есептейді. Салымшы депозитке 150 мың теңге салды. Оның есепшотындағы салым сомасы екі жылдан кейін, 10 жылдан кейін қандай болады?»; «Банктер әртүрлі фирмаларға қалай несие береді және банк жүйесі фирмаларды несиелеу мүмкіндігін қалай арттыра алады?» деген сұрақтарды қарастыруға болады.

Оқушылар геометриялық прогрессия мүшелерінің қосындысы, шексіз азаятын прогрессия және оның қосындысы сияқты пайдасыз болып көрінетін сұрақтардың терең экономикалық мәні бар екенін көреді.

Математика сабақтарында оқушыларды экономикаға үлестерін қосатын есептермен таныстыру пайдалы:

- Елде жылына қанша миллион оқулық шығарылады; ол үшін қанша тонна қағаз қажет?

- Егер сабақта оқушылар төмендегілерді есептесе «тегін оқулықтар» ұғымы нақты болады:

- а) бір оқушы алған оқулықтардың құны;
- б) бір сынып оқушылары алған оқулықтардың құны;
- в) бүкіл тираждың құны.

- Егер бір сынып оқушылары оқулықтардың қызмет ету мерзімін 2 жылға, 5 жылға ұзартса, қанша бюджет ақшасы үнемделеді? [5, 53б.].

Экологиялық, өлкетану мазмұны бар қолданбалы тапсырмалар оқушыларға қызықты да пайдалы. Математиканың практикалық қолданысын ауылшаруашылық жұмыстарын жоспарлау туралы есептер арқылы көрсетуге болады. Сонымен қатар, ауа-

райын болжау көптеген күрделі қиын математикалық есептеулерді қажет етеді. Күн сайын метеорологиялық орталықтарда деректерді өңдеу үшін шамамен 300 миллион есептеулер жасалады.

Мысалы: *Қоршаған орта мазмұнындағы есеп*: «Бір тәулікте толық жабылмаған краннан 400 литр су босқа ағып тұрады. Осы краннан 30 күнде қанша литр су босқа ағып кетеді?»

«Геометриялық прогрессия» тақырыбын оқу кезінде ормандағы ағаш көлемін көбейту есептерін қарастыруға болады;

«Көрсеткіштік функция» тақырыбында келесі есепті шешуге болады: «Егер бір жылдық өсімдік 100 тұқым беріп, оның жартысы өсетін болса, онда әр жыл сайын өсімдіктер саны 50 есе өседі. n жылдардағы өсімдіктердің санын табыңыз. Уақыт қалай өзгереді? Өсімдіктердің саны ше?».

Қазіргі уақытта білім беруде оқушының жалпы дамуына ерекше көңіл бөлінеді. «Тәрбие жұмысын бала үшін мүмкіндігінше қызықты етіп жасау бірақ түгелдей ойынға айналдырмау дидактиканың ең қиын және маңызды міндеттерінің бірі», - деп жазды К.Д. Ушинский. Өз жұмысымда осы бағытты жүзеге асыру үшін логикалық тапсырмалар, сандық ребустар, кроссвордтар, дидактикалық ойындар, шығармашылық жұмыстар қолданамын. Әрбір сабақ терең практикалық бағдарлы және басқа пәндермен байланысы нақты болуы керек. Күнделікті сабақта математика процесінде қалыптасқан ақыл-ой дағдыларының өмірде, түрлі кәсіптерде қажет дағдылармен байланысын ашып, нығайту қажет. Пайыздарға қатысты мәселелерді шешу кезінде «пайыз», «шоғырлану» және «пайыздық шешім» ұғымдарын қарастыру қажет.

Пән бойынша сыныптан тыс жұмыстарды жүргізу жақсы резерв болып табылады. Дәстүр бойынша математика апталығы өткізіледі, оның барысында практикалық дағдылар қалыптасады, қиял дамиды.

Білім берудің практикалық бағытын жүзеге асырудағы жұмыстар өте байыпты жүргізілуі керек, себебі бұл оқушылардың танымдық белсенділіктерін дамытуға ықпал етеді. Оншақты әдісті талқылап, өзіңізге дұрысын таңдаңыз, ондаған оқулықтарды оқып, бірақ өзіңіз ойланыңыз, үнемі ізденіс пен шығармашылық үстінде болыңыз. Бұның барлығы оқушылардың қызығушылығын ояту, оларды ойлау әлемімен таныстыру үшін қажет. Оқу процесіне компьютерлік технологияны енгізу оның қолданбалы бағытын күшейтеді. Ал компьютермен проблемалық оқыту оқушылардың ақпараттық мәдениетін дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, соңғы уақытта, оқушы толтыру керек ыдыс емес, жануы керек алау деп жиі айтылады. Бірақ тәжірибеде көбінесе алау тек жанып кететінін білеміз, ал ыдыс тола беретініне көз жетеді. Оқушыларды ойлануға, ашуға, жаңа нәрсе ойлап табуға үйрету үшін мұғалім көп нәрсені ойлап, ашып, жасап шығаруы керек. Ыдысты тек мұғалімнің белсенді шығармашылық әрекетімен ғана толтыруға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Әбілқасымов А.Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2011.
2. Журнал «Математика». – М: «Первое сентября», 2014-2015.
3. Дуйсебек А.Т., Туяков Е.А. Модернизация Казахстанского образования в контексте общечеловеческих, национальных и личностных приоритетов //Материалы международной научно-практической конференции «Образование: Традиции и инновации». – Прага, Чешская республика (27.12.2012г.).
4. Садыков Т.С., Абылкасымова А.Е. Методология 12-летнего образования. – Алматы: НИЦ «Ғылым», 2003.
5. Симонов А.С. Экономика на уроках математики. – М: Школа-Пресс, 1999

ӘОЖ 159.9

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Шужебаева А.И., к.п.н., доцент, Касымова А.Е., магистрант

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Талдықорған қ.

Мақалада жасөспірім балалардың әлеуметтену мәселелері, әсіресе олардың танымдық және мінез-құлық салалары қарастырылады. Авторлар балалардың жеке басының дамуы мен әлеуметтік-мәдени тәжірибесінің дамуына ерекше көңіл бөле отырып, жасөспірімдердің әлеуметтенуінің негізгі кезеңдерін сипаттайды. Әлеуметтену факторлары мен зияткерлік саланың даму ерекшеліктері, танымдық процестері: жасөспірімдердің зейіні, ойлау және есте сақтау қабілеттері.

Тірек сөздер: жасөспірім, жеке тұлғаны әлеуметтендіру, әлеуметтік факторлар, танымдық іс-әрекет.

В статье рассматриваются проблемы социализации детей подросткового возраста, особенности их познавательной и поведенческой сферы. Авторами описываются основные этапы социализации подростков, особое внимание при этом акцентируется на личностное развитие и развитие социально-культурного опыта детей. Раскрыты факторы социализации и особенности развития интеллектуальной сферы, познавательных процессов: внимания, мышления и памяти подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, социализация личности, социальные факторы, познавательная деятельность.

In addition, the problem of socialization of children under the age of one year with great love and independence is a problem. The authors are described as the main stages of socialization of subgroups, based on the inheritance of the latter, which is emphasized by the duality of the social and cultural development of children. The factor of socialization and the degree of development of the intellectual sphere, post-processing processes: internal, mental state and memory of subordinates.

Key words: adolescence, socialization of personality, social factors, cognitive activity.

Жалпы қабылданған жіктелуіне сәйкес жасөспірім Д.Б. Эльконин, 10-11 мен 14-15 жас аралығындағы ара қашықтықтары бар (Эльконин Д.Б., 1971). Сонымен қатар, психологтар жас ерекшелігі 14-16 жас аралығындағы жасөспірім кезінен бастап жасөспірім кезеңіне дейін ауысады. Бұл үлкен жасөспірім деп аталады. 11 жылдық жалпы білім беретін мектепте бұл уақыт 8–9 сыныптарға келеді [1]. Жасөспірімдердің психологиялық және әлеуметтік даму ерекшеліктерін қарастырыңыз. Өздеріңіз білесіздер, жасөспірімдердің психикалық дамуының маңызды мазмұны өзін-өзі тануды дамыту болып табылады, жасөспірімдер өздерінің жеке ерекшеліктеріне қызығушылық танытады, олардың мүмкіндіктері мен бағаларын анықтайды. Жасөспірімнің қоршаған шындық туралы білімін дамытуда адам, оның ішкі әлемі салыстырмалы түрде терең зерттеу объектісіне айналатын кезең басталады. Өзіңе, өзіңнің психикалық өміріңе және өзіңнің жеке қасиеттеріңе деген қызығушылық өзінді басқалармен салыстыруға, өзінді бағалауға, сезімдерің мен тәжірибелеріңді түсінуге қажеттілік туғызады. Жасөспірімнің өзін-өзі тану идеясы осылай қалыптасады. Л.С. Выготский органикалық және әлеуметтік сәйкес келмеуі туралы гипотеза ұсынды. Бұл сәйкессіздік жасөспірімнің негізгі қарама-қайшылығы үшін негіз жасайды. Баланың жетілу сезімінің пайда болуы - бұл жастағы орталық және ерекше жаңа әлем. Бұл өзін-өзі танудың неоплазмасы тұлғаның негізгі белгісі болады. Бұл

жасөспірімдердің белгілі бір әлеуметтік белсенділігін қамтығандай: олар ересектер әлемінде және олардың қарым-қатынастарында болатын нормалар, құндылықтар мен мінез-құлықтарды игеруге бейім болады. Жасөспірімдік шақта құндылықтарды саналы түрде игеру жүреді [2].

Моральдық тұрғыдан алғанда, жасөспірім өзінің мінез-құлқына қоршаған ортаның (отбасы, құрдастар) әсерінен және тәрбие жұмысы барысында үйренетін моральдық сенімдерге сүйене бастайды.

«Жеке тұлғаны әлеуметтендіру» - бұл әлеуметтік педагогиканың жетекші тұжырымдамаларының бірі, пәнаралық сипатта болады, ол өте күрделі әлеуметтік құбылысты бейнелейді. Ғылыми әдебиеттерде сіз осы тұжырымдаманың әртүрлі анықтамаларын таба аласыз, мысалы: әлеуметтену - бұл күрделі жан-жақты процесс:

– жеке адам өзінің өмірі бойында өзіне тиесілі қоғамның әлеуметтік нормалары мен мәдени құндылықтарын игеруі;

– жеке әлеуметтік-мәдени тәжірибені игеру және одан әрі дамыту;

– жеке тұлға қалыптастыру, белгілі бір қоғамға, әлеуметтік қауымдастыққа, топқа тән құндылықтарды, нормаларды, көзқарастарды, мінез-құлық үлгілерін жеке тұлғаның игеруі және қалыптастыру;

– адамды әлеуметтік практикаға қосу, оның әлеуметтік қасиеттерді игеруі, практикалық әрекеттегі белгілі бір рөлді орындау арқылы әлеуметтік тәжірибені игеру және өзіндік мәнін жүзеге асыру және т.б.

Жасөспірім кескініндегі әлеуметтену мәселелері зерттелді: А.В. Мудрик, Л.В. Мардахаев, В.А. Сластенин, С.П.Квинт, И.С. Кон, Э.Дюркгейм және Баснеал [3, 4, 5].

А. Сайкес. Mudrik, әлеуметтену – Жеке тұлғаны қалыптастыру, белгілі бір қоғамға, әлеуметтік қауымдастыққа, топқа тән мәдениетті, әлеуметтік құндылықтар өзгертілген тәжірибені молайту және тілді байыту өзгерді. Әлеуметтену құралдарының рөлін қоршаған шындықтың кез келген шындықтың нысаны - бұл орнында жатыр: заттық мәдениетті объект

Әлеуметтену барысында жеке сатыларды ажыратуға болады. Олардың әрқайсысы жаңа қажеттіліктердің қалыптасуымен, олардың хабардар болуымен және құндылықтар жүйесіне аударылуымен сипатталады. Жаңа қажеттіліктер олардың даму сатысында жетекші рөл атқарады. *Жеті кезең бар*

Әлеуметтенудің *бірінші* кезеңі - бұл адамның жеке ақпаратты сезімдер, эмоциялар, білім, дағды деңгейінде қабылдауы. Бұл ретте ақпаратты уақтылы ұсыну факторы ескерілуі керек.

Жасөспірімнің әлеуметтенуінің *екінші* кезеңі - генетикалық енгізілген кодпен алынған ақпараттың интуитивті арақатынасы, өзіндік әлеуметтік тәжірибесі және осыған байланысты өзіндік көзқарастың қалыптасуы. Әлеуметтенудің осы кезеңінде терең сезімдер өте маңызды. Әр адам толқып тұрады, әсіресе бала көбінесе түсініксіз сезімдер, сол немесе басқа әрекетті оң да, теріс те жасауға шақырады.

Демек, *үшінші* кезең - алынған ақпаратты қабылдау немесе қабылдамауға деген көзқарасты дамыту. Бұл кезеңде әсер ететін факторлар - бұл баланың құрамына кіретін және оны қандай да бір жолмен сіңіретін жағдайлар. Нәтижесінде әрбір кейінгі ақпарат көзі үшін баланы өз құндылықтарына жақындату қиындай түсуде.

Төртінші кезең - құндылық бағдарларын қалыптастыру және іс-әрекетті орнату.

Бесінші кезең іс-әрекетке, логикалық түрде құрылған мінез-құлық жүйесіне негізделген. Айта кету керек, кейбір жағдайларда іс-әрекеттер «жарылыс реакциясы» сияқты ақпаратты алғаннан кейін бірден пайда болады, содан кейін екінші немесе төртінші кезеңдер пайда болады, ал басқаларында олар жалпылау мен шоғырландыру кезеңінен өтіп, белгілі бір әсерді сырттан бірнеше рет қайталау нәтижесінде пайда болады. .

Алтыншы кезеңде жасөспірім мінез-құлық нормалары мен стереотиптерін дамытады. Бұл процесс барлық жас топтарында жүреді, айырмашылығы - оның сапалық

жағдайы әртүрлі. Алты жасында күресуге болмайды, ал он алтыда - өзі және басқалардың ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғауға үйренеді.

Жетінші кезең жасөспірімнің оның әлеуметтік әрекетін түсіну мен бағалауында көрінеді. Әлеуметтену адам үшін де, қоғам үшін де маңызды рөл атқарады. Әлеуметтенудің негізгі функциялары: Адам үшін: объективті әлемге жан-жақты, ұзақ кіру - қоғамның, отбасының немесе басқа қауымдастықтың жеке бөлігі. Әлеуметтену өзіңізді түсінуге және басқа адамдардың мінез-құлқын түсіндіруге, басқалармен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Бұқаралық ақпарат құралдары мен интернет те А.В. Мудриком оларды толығырақ қарастырған. Қазіргі уақытта интернетке қол жетімді электронды құрылғылар өте кең таралған, бұл өз кезегінде жасөспірім түсіне алатын шындықтың шекарасын итермелейді. Қазіргі уақытта үлкен қалада тұратын әр баланың дерлік дүниежүзілік желіге қосылған мобильді құрылғысы бар, ол балаларға қажетті ақпаратты кез-келген уақытта, кез келген жерде алуға мүмкіндік береді, өйткені олардың көпшілігі үнемі желіде.

Кейбір кезде ақпарат ешқандай өзгеріске ұшырамайды. Сондықтан фактілердің үлкен ағымы жасөспірім кезеңге біріктіріледі, оны талдау және сыни тұрғыдан түсіну қажет. Барлығы жасөспірім таңдаған құндылықтарға, нормаларға және өмір салтына әсер етеді. Интернеттен табылған ақпарат жасөспірімнің ата-анасымен, құрдастарымен, мұғалімдермен қарым-қатынаста қолданатын мінез-құлық үлгісіне әсер етуі мүмкін [3].

Жасөспірімнің оқуға деген қызығушылық қасиеті және білімге жақын болуы. Кітаптарда жасөспірімдердің, қарақынды дамып келе жататын әрекетке қызығушылық танытылды.

Жасөспірімдер ержүрек батырлардың, күшті ерліктердің, қиындықтармен күресте батылдықтың, іс-қимыл, күрес, шытырман оқиғалардың көп болатын жерлерін суреттейтін кітаптарды артық көреді. Бұл тек жасөспірім баланы ғана емес (әдеттегідей), қызды да сипаттайды, бірақ, әрине, бұрынғыдан әлдеқайда үлкен дәрежеде. Сондай-ақ, жасөспірімдер арасында қиял-ғажайып жанрындағы шығармалар өте танымал.

Қоғам үшін: әлеуметтену - қоғамның қалыпты көбеюінің факторларының бірі. Адамдар үнемі туылып, қайтыс болуына қарамастан, әлеуметтену қоғамға өзін-өзі жаңғыртуға мүмкіндік береді, әлеуметтік мәдениетті сақтау мен дамытудың шарты болып табылады. Қазіргі қоғамдағы әлеуметтену процестерін жан-жақты зерттеу үшін әлеуметтену процесіне әсер ететін факторлардың жіктелуін қарастыру қажет.

Әлеуметтену факторларын төрт топқа біріктіруге болады:

- 1) мегафакторлар (ғарыш, планета, әлемдік қауымдастық);
- 2) макро факторлар (этникалық топ, ел, мемлекет);
- 3) мезофакторлар (демографиялық жағдайлар, әлеуметтік топқа мүшелік, субмәдениет);
- 4) микрофакторлар (отбасы, мектеп, құрдастар тобы).

Зерттеу көрсеткендей Г.И. Гинзбург, жасөспірім оқырмандар үшін оқу процесінде сұрақтардың пайда болуы ғана емес, сонымен қатар оларды өздері шешуге ұмтылу тән. Бұл жасөспірімнің оқығанына байланысты сұрақтар қою процесі, оларды шешуге бағытталған тәуелсіз әрекеттерінің сипаты, жаңа сұрақтардың пайда болуы оның оқу белсенділігінің маңызды көрсеткіші болып табылады.

Жасөспірім кезеңінде танымдық іс-әрекеттің сипаты өзгереді. Жасөспірім заттар мен құбылыстарды неғұрлым күрделі аналитикалық және синтетикалық қабылдауға қабілетті болады. Өз бетінше ойлау, пайымдау, салыстыру, салыстырмалы түрде терең қорытындылар жасау және жалпылау қабілеттерін дамытады. Дерексіз ойлау қабілеті дамып келеді. Жасөспірім кезінде еркін есте сақтаудың қарқынды дамуы тән, есте сақтау үшін материалды логикалық өңдеу қабілетінің артуы.

Назар аудару біртіндеп ұйымдастырылуда, оның әдейі табиғаты көбірек насихатталуда.

Осы жастағы психологиялық ерекшелікке назар аударудың селективтілігі сияқты назар аударған жөн. Бұл дегеніміз, балалар ерекше, қызықты сабақтарға және керемет нәрселерге жауап береді, ал зейіннің тез ауысуы бір нәрсені ұзақ уақыт бойына шоғырландыруға мүмкіндік бермейді. Алайда, егер қиын және стандартты емес жағдайлар туындаса, балалар ұзақ уақыт бойы мектептен тыс жұмыстармен айналысады.

Жасөспірімнің ойлау қабілетінің маңызды ерекшелігі оның сыни тұрғыдан болуы. Әрдайым бәрімен келісетін баланың өз пікірі бар, ол оны мүмкіндігінше жиі көрсетеді. Осы кезеңдегі балалар дау-дамайға, қарсылыққа бейім, ересек адамның билігіне көз жұмып қарау көбінесе нөлге түседі, ата-аналар таңғалады және олардың балалары басқалардың ықпалында болады деп санайды және отбасыларда дағдарыс бар: «жоғарғы» мүмкін емес және «төменгі» адамдар ойланғысы келмейді. және солай ұстаңыз. Бұл жаста жасөспірім өте еліктейді. Бұл оның қате және тіпті өнегесіз идеялар мен әрекеттерге апаруы мүмкін. Жасөспірім ұлдар өздеріне мықты, батыл адамдардың қатарын таңдауға бейім. Олар үшін тек қана қарақшылар ғана емес, сонымен қатар жергілікті бұзақылар да тартымды бола алады. Оларға еліктей отырып, жасөспірімдер өздері түсінбей, қауіпті жолдан өтеді, одан асқан ерлік қатыгездікке, тәуелсіздікке - өрескелдікке, өзін-өзі сүйуге - басқаларға қарсы зорлық-зомбылыққа айналады.

Жасөспірім қыздар ер балаларға қарағанда физикалық тұрғыдан ерте жетіледі, сондықтан қыздар үлкен ұлдармен сөйлескісі келеді.

Жасөспірімнің тән белгісі жыныстық жетілу. Қыздар үшін бұл шамамен он бір жылдан басталады, ұлдар үшін - сәл кейінірек. Жыныстық жетілу баланың өмірінде үлкен өзгерістер жасайды, ішкі тепе-теңдікті бұзады, жаңа тәжірибелер әкеледі, ұлдар мен қыздардың қарым-қатынасына әсер етеді.

Жасөспірімдердің ішкі әлемін зерттеу орта мектеп жасындағы маңызды моральдық проблемалардың бірі - нанымдардың, моральдық идеялар мен түсініктердің іс-әрекетке, мінез-құлыққа сәйкес келмеуі болып табылады. Құндылықтар, моральдық тұрғыда жүйесі тұрақсыз. Өмір жоспарындағы қиындықтар, отбасылық мәселелер, достардың ықпалы балалардың дамуы мен қалыптасуында қиындықтар тудыруы мүмкін. Сондықтан, сынып жетекшісінің жұмысының негізгі бағыттарының бірі балалардағы адамгершілік тәжірибені қалыптастыру, әділ құнды бағалау жүйесін дамыту болуы керек.

Бұл жаста сенсорлық сфера ерекше мәнге ие болады. Жасөспірімдер өздерінің сезімдерін өте қатал, кейде аффективті түрде көрсете алады. Баланың өмірінің бұл кезеңі кейде ауыр дағдарыс кезеңі деп аталады. Оның белгілері қыңырлық, өзімшілдік, оқшаулану, өзіне деген сенімділік, ашуланшақтық болуы мүмкін, сондықтан сынып жетекшісі баланың ішкі әлеміне мұқият болу керек, жеке жұмысқа көп көңіл бөліп, онымен бірге баланың мәселелерін шешуі керек.

Жасөспірім кезең - бұл шығармашылық дамуға ең қолайлы жағдай. Студенттер проблемалық жағдайларды шешуді, ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табуды, себеп пен нәтижені анықтағанды ұнатады. Балалар сабақтан тыс жұмыстарға қызығушылық танытады, олардың барысында олар өз пікірлері мен ойларын білдіре алады, сонымен қатар мәселені өздері шеше алады, пікірталастарға қатысады, өз істерін дәлелдей алады.

Зерттеулер дәстүрлі позитивті моральдық құндылықтардан қиялға, жалғанға, тіпті қоғамға қарсы бағытқа баса назар аударатындығын көрсетті. Кейбір жасөспірім қыздар жезөкшенің жұмысын, идеалды деп санайды және құқық бұзушылармен таныстарын мақтан тұтады.

Көптеген жасөспірімдер, ер балалар да, қыздар да өздерінің болашақ өмірлерін тек материалдық өндіріс саласындағы еңбекпен ғана байланыстырғысы келмейді, сондықтан сынып жетекшісі жасөспірімдерге адамгершілік, еңбек тәрбиесінің кезек күттірмейтін міндеттеріне тап болады. Жасөспірімдерге әсер етудің маңызды аспектісі - оқуға, қоршаған ортаны тануға тұрақты мотивтерді қалыптастырумен, оларға шынайы еңбек пен адами құндылықтарды сіңірумен және жалған құндылықтарды таратумен байланысты жұмыс.

Сынып жетекшісі жас жеткіншектерді тәрбиелеудің келесі аспектілеріне назар аударуы керек:

- олардың адамгершілік жеке қасиеттерін қалыптастыру;
- Позитивті іс-әрекеттермен танысу.

Мұғалім қазіргі жасөспірімдердің дамуы мен мінез-құлқының ерекшеліктерін терең түсініп, нақты өмірдің қиын және қарама-қайшылықты жағдайларында өз орындарын таба білуі керек. Бұл сынып жетекшісіне оқушыларымен қарым-қатынаста иеліктен арылуға ғана емес, сонымен қатар «мектеп - отбасы - қоғам - бала» жүйесінде жақсы қатынастар орнатуға мүмкіндік береді

• Осы жастағы жасөспірім үшін ерекше мән - бұл өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану мүмкіндігі. Студенттер олардың белсенді көріністеріне қызмет ететін және олардың мүдделерін ескеретін осындай керемет нәрселерге қызығушылық танытады. Балаларды қызықты нәрселерді өз бетінше ұйымдастыруға, үлкендермен, құрдастарымен сұхбаттасуға және тәуелсіз шешім қабылдауға мүмкіндік алады. Бейнелеп айтқанда, оқушылармен жұмысты ұйымдастыра отырып, сынып жетекшісі орындаушы ретінде емес, «сынып» атты оркестрдің дирижері ретінде әрекет етуі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Эльконин Д. Б.. Избранные психологические труды.—М.: Педагогика, 1989. 560 с
2. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций.-М.: Просвещение, 2008.-500 с.
3. Мудрик А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. - 3-е изд., испр. и доп.- М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 200 с.
4. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика: Учебник. — М., 2005. — 269 с.
5. Кон И.С. Психология старшеклассника: Пособие для учителей. М.:Просвещение, 1980.—. 192 с.

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ

Баймырзаев Қ.М. АЛҒЫ СӨЗІ.....	3
Begimbekova S.B., Sapargaliyeva A.Zh. PECULIARITIES OF IMPROVEMENT THE COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITIONS OF MULTILINGUAL EDUCATION.....	4
Iskakova M.A., Nurzhanova T.T. PSYCHOLOGICAL WORK WITH ADOLESCENTS WHO SURVIVED THEIR PARENTS' DIVORCE	7
Абжакова Л.Н., Ержанова Г.Ж. ҮЙДЕН ОҚИТЫН ОҚУШЫЛАРДЫ ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ МЕН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	11
Абуханова А.Б., Абдрашитова Қ.Б. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ - ЗЕРТТЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	15
Азанбекова Г.Т., Тоқтасынова Д.Қ. МОТОРЛЫ АЛАЛИЯСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМУ ӘДІСТЕРІ	19
Азанбекова Г.Т., Исабаева З.М., Тоқтасынова Д.Қ. АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	24
Акхожина Ш.А. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС- ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ ДАМУ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	30
Алимбекова Г.Б., Өмірхан Ш. БОЛАШАҚ ФИЗИКА МҰҒАЛІМДЕРІНЕ «ОПТИКА» ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІН ЖЕТІЛДІРУ	33
Алпысбаева Н.С. КІРІКТІРІЛГЕН БІЛІМ БАҒДАРЛАМАСЫ: НӘТИЖЕГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ОҚУ ЖҮЙЕСІ	38
Алыбаева Л.Я. МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ	42
Ансабаева А.Д., Майлыбаева Г.С. ОҚЫТУШЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ МАМАНДЫ ДАЯРЛАУ САПАСЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ШАРТЫ РЕТІНДЕ	46

Ахмедиева К.Н., Бурымтаев Ғ.Н., Битлеуова М.К. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУ ҮРДІСІН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ.....	49
Әбітаева Ә.Ә., Кырыкбаев Т.А. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ МАЗМҰНЫ – УАҚЫТ ТАЛАБЫ	53
Әлімбекова А.Р. ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУЛЫҚТЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ МАҢЫЗЫ.....	55
Байсова Л.Ж., Сыдыкбекова М.А. МҰҒАЛІМНІҢ МЕТАПӘНДІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ -ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	60
Бакраденова А.Б., Клим С., Кемалова Д.Ж. ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР – БАЛАЛАРДЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚҚА ҮЙРЕТУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ	65
Бекболғанов Е.Ж., Әділ Н. ЗИЯТЫ ЗАҚЫМДАЛҒАН КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ОРТА ТУРАЛЫ ТҮСІНІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	72
Бекболғанов Е.Д., Қанжігітова А. ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРМЕН КӘСІБИ БАҒДАР БЕРУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ	75
Бекболғанов Е.Д., Қайдарова Д. МЕКТЕПАЛДЫ МҰМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ	78
Бекболғанов Е.Д., Ләзи А. ДЕФЕКТОЛОГТАРДЫҢ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	83
Бекболғанова А.Қ., Мұсаханова Қ. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫ	86
Бекболғанова А.Қ., Шарғынова Ж. ОҚУШЫЛАРДЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУҒА ҮЙРЕТУ БАРЫСЫНДАҒЫ ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ РӨЛІ.....	91
Бекмурзинова А.Ж. ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҚСАТЫНДА СЛІЛ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ	96
Битлеуов Б.А., Шынжырбаев С.М. СПОРТТЫҚ ІРІКТЕУДЕГІ ЖАСӨСПІРІМ СПОРТШЫЛАРДЫ ТАҢДАП АЛУДЫҢ КӨРСЕТКІШТЕРІ	99

Бокашева А.К. ӘН АЙТУ КЕЗІНДЕГІ ТЫНЫС АЛУ ЖАТТЫҒУЛАРЫНЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ.....	104
Борибекова Ф.Б., Алибаева Д.Б. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ НАРЫҚ ҰҒЫМЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	107
Галиева А.Н., Мұқат А.О. ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	110
Галиева А.Н., Боранбай С.С., Бекмухаметова А.А. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОО-ДА ҚҰЗІРЕТТІЛІК ТӘСІЛ ТЕРМИНДЕРІНДЕГІ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ.....	116
Головки И.И. ПРАВОВАЯ ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.....	121
Даулеткулова А.Ө., Жылқыбай Н. ОҚУШЫЛАРДЫ ПРАКТИКАҒА БАҒДАРЛАНҒАН ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУГЕ ҮЙРЕТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	125
Джексембаева С.У. РАВНОПРАВНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ДЕТСКОГО САДА И СЕМЬИ В ВОСПИТАНИИ НРАВСТВЕННО-ДУХОВНОЙ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКА.....	129
Дюсенбекова А.С., Мұратбаева Б.С. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	132
Есейқызы А. ФОРМИРОВАНИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ПОМОЩЬЮ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ИГР.....	136
Есимова Г. А. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША КӨРКЕМ ШЫҒАРМАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ.....	140
Ескендеров К.Б., Сеитова С.М. ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ИННОВАЦИОННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ.....	146
Жакипбекова С.С., Ермозанова А.К. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ КАК ОСНОВА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ.....	150
Жакипбекова С.С., Темірғалы С.Қ. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ КАК ОСНОВА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ.....	154

Жакупова Қ.А., Бекбосынова М.Н. ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР	156
Жанатова Д.Б., Ахбанбет Б.Ш. ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ НЛП В ОБРАЗОВАНИИ	160
Жексембаева Ж.Р., Жұманғазиева Т.С. «ЖАСЫЛ ЕЛ» ЕҢБЕК ЖАСАҒЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ ТАРИХЫ МЕН БІЛІМГЕРЛЕРДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ.....	163
Жексембина М.О., Жексембина А.О. ПОНЯТИЕ КОМПОЗИЦИОННОЙ РАМКИ В ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ	168
Жиембаев Е.С. МОДЕРНИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ПРЕПОДАВАНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН, ПУТЕМ ВНЕДРЕНИЯ НОВЫХ МЕТОДОВ ПРАКТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ	174
Жолтаева Г.Н., Рамазанова А.Б. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКОЙ МНОГОМЕРНОЙ ТЕХНОЛОГИИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	178
Жүсіпов Н.Қ., Шахажанова Г.К. С. ҚАСҚАБАСОВТЫҢ ҚАЗАҚ АҢЫЗДАРЫ ТУРАЛЫ ЕҢБЕКТЕРІ.....	184
Ибрагим Қ.Ә., Касенова С.А., Ибрагим И.Ә. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ТҮРІСІ	189
Ибрагимова Қ.К., Ибрагимова А.Т. ЕСТІМЕЙТІН БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕ КЕЗДЕСЕТІН КЕМШІЛІКТЕРДІ ТҮЗЕТУ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ	193
Ильясова Р. А., Даулеткулова А.У., Тохтахунова Д.Я. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ.....	198
Исабаева З.М., Исмаилова А.Б. МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	204
Исхакова А.Н. ВНЕДРЕНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИЕ И ОБУЧЕНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ КППК	207
Кабылова М.С., Абишев Н. А. ОПРЕДЕЛИТЬ ПРИЗНАКИ, УСЛОВИЯ И ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ ВЗАЙМОДЕЙСТВИЯ УЧИТЕЛЕЙ ЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТИ ПРИ	

ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО - ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА.....	210
Кайдасов Ж., Даулетбаева С.С. СТРОФОИДАЛЫҚ БЕТТІ ҚҰРУ АЛГОРИТМІ ЖӘНЕ КОМПЬЮТЕРЛІК БЕЙНЕЛЕНУІ	215
Капенова А.А., Курманжанова Г.Е. БАЛАНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҒЫНЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ ДАМУШЫЛЫҚ БІЛІМ КЕҢСТІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	217
Кенесбаев С.М., Махметова А.А. ПЕДАГОГ МӘРТЕБЕСІ МЕН КӘСІБИ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ — САПАЛЫ БІЛІМ КЕПІЛІ.....	221
Кервенев К.Е., Торғаева А.К. МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНЫҢ ГУМАНИТАРЛЫҚ СИПАТЫ.....	224
Қожағұлова Г.С., Таурбекова А.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫСЫН САРАЛАУ ТАПСЫРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ	228
Кусаинова Н.А. ТЕҢСІЗДІКТЕРДІҢ ТҮРЛЕРІН КЛАССИФИКАЦИЯЛАУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ.....	233
Кылышпаева М.Х., Жакипбекова С.С. ФОЛЬКЛОР КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	237
Қағазбаева Ә.К. ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІНІҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	243
Қазақбаева А.О., Ахаева А.Ш. ЖЕКЕ ТҮЛҒАҒА РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЗАМАНАУИ КӨРІНІСІ	248
Майлыбаева Г.С., Абдрахимова А. К. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ СЕБЕП-САЛДАР МЕН ТҮРТКІЛЕР	252
Мамилина С.К. КӘСІБИ МОТИВАЦИЯ ЖӘНЕ ОНЫ ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	256
Молбасынова Ж.М., Мұратбаева Б.С. «ТАЛАНТТЫ ЖӘНЕ ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ» МОДУЛІ БОЙЫНША ОҚЫТУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	260
Мукашева А.А. ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	264

Мусабекова Д.Е. ҒЫЛЫМДАҒЫ ЭТНИКАЛЫҚ ӨЗІНДІК САНАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ	267
Мырзағали М.А. ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ МАТЕМАТИКИ.....	272
Мырзахметова М.А. МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	275
Нажим С.С. АСИМПТОТИЧЕСКОЕ РАЗЛОЖЕНИЕ РЕШЕНИЯ ЗАДАЧИ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ДЛЯ СИНГУЛЯРНО ВОЗМУЩЕННЫХ УРАВНЕНИЙ ВТОРОГО ПОРЯДКА С НАЧАЛЬНЫМ СКАЧКОМ	279
Найманова Н.А. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ДЕФЕКТОЛОГОВ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ЗПР	284
Нурлыбекова Б. Т. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ ПЕДАГОГА И ИННОВАЦИИ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	288
Жайлаубаева Н.Н. ОБУЧЕНИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ ПОДГОТОВКИ РЕШЕНИЮ ПРИКЛАДНЫХ ФИЗИЧЕСКИХ ЗАДАЧ	291
Нұрлыбек А.Н., Қағазбаева Ә.К. ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЗЕРТТЕУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ РОЛІ	295
Омаров Ж.А., Тойбазаров Д.Б., Гаврилова Е.Н., Ескендиров К.Б. О ЧЕТЫРЕХ ЗАДАЧАХ СВОБОДНЫХ РЕШЕТКАХ РАНГА 3	299
Оразова Б.К. БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ- КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	307
Орумбаева Н.Т. О МАТЕМАТИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ	311
Примкулова Ж.Е., Кожамкулов Б.А. ИЗУЧЕНИЕ РАДИАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КОМПОЗИТНЫХ МАТЕРИАЛАХ ОБЛУЧЕННЫХ ВЫСОКОЭНЕРГЕТИЧЕСКИМИ ЭЛЕКТРОНАМИ	314
Рахимова Г.Н., Кагазбаева А.К. СОСТОЯНИЕ ГЕОМЕТРИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СРЕДНИХ ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА	318

Сапарғалиева А.Ж., Спандиярова С. ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА В СИСТЕМЕ МНОГОУРОВНЕВОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	323
Сарсекулова Д.М. ХАЛЫҚТЫҚ САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ БАЛА ТӘРБИЕСІНЕ ҮЛКІЛІГІ	328
Сарсенбаев Б., Омаров Т.Д. ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫН ӨТКІЗУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ	332
Сейлғазина С.А. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ	335
Сейтбаев М.Ж. НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	339
Сембаева С.Б., Наубаева Х.Т. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ БЕЙІМДЕЛУІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН НЕГІЗГІ ФАКТОРЛАР	343
Семенов Т.М. ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ ДЕТСКОГО САДА И СЕМЬИ В ВОСПИТАНИИ ДУХОВНОЙ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА	346
Смаилова М.Ж. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДАҒЫ ТӘЖІРИБЕЛЕР	351
Суанбай М., Баженова Э.Д. БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН МАЗМҰНЫ ШЕҢБЕРІНДЕ ОҚУ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА АКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ	356
Сыдыбаева Г.С. ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ БИОЛОГИИ И ХИМИИ	359
Сыдыкова Ж.Н. ВИЗУАЛИЗАЦИЯЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	363
Сыдыкова Б.Т., Бекмухаметова А.А., Фейзулдаева С.А. БОЛАШАҚ ДЕФЕКТОЛОГ МАМАННЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ	367
Сыдыкова Б.Т., Мұстафа Ф.Б. ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫ ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ КӘСІБИ-ГУМАНИСТІК БАҒЫТЫНЫҢ МАЗМҰНЫ РЕТІНДЕ	371
Тасболатова Р.Б., Мамленова Е.С. ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІНІҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ҚОЛДАНЫЛУЫ	375

Токарбаева Б.Т. ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІ МЕН КӘСІБИ СӨЗДІК ҚОРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	380
Тулєпова С.И., Жунусова А. А. ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ В ОБНОВЛЕННОМ СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ	386
Тұлымшакова Г.Д. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ.....	389
Турусбекова Е.Б., Жакипбекова С.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕСІН ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ДАМУ	394
Тұрмақанбет Т.Ә. БАЛАНЫҢ ТІЛІН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ЖАҢАРТЫЛҒАН ТӘСІЛДЕР	396
Утєсов А.Б., Снадин Ж.Н. ҚАРАПАЙЫМ ТРИГОНОМЕТРИЯЛЫҚ ТЕҢСІЗДІКТЕРДІ ШЕШУДІҢ ЖАҢА ӘДІСІ ТУРАЛЫ	399
Утєсов А.Б., Аяпбергєнов Д.С. ОБ ОПТИМАЛЬНОЙ ДИСКРЕТИЗАЦИИ РЕШЕНИЙ УРАВНЕНИЯ КЛЕЙНА– ГОРДОНА С НАЧАЛЬНЫМИ УСЛОВИЯМИ ИЗ МНОГОМЕРНЫХ КЛАССОВ НИКОЛЬСКОГО	403
Ұзақова М.Қ. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И ПРЕИМУЩЕСТВА ПРЕПОДАВАНИЯ С ПОМОЩЬЮ МЕНТАЛЬНЫХ КАРТ	407
Фейзулдаева С.А., Шєнгєлбаева С.Б. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ПӘНАРАЛЫҚ САБАҚТАСТЫҚТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗІ	410
Ханина Н.Н., Бєксұлтанова А.С. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАБОТЫ ЛОГОПЕДОВ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ	414
Шаяхметова Б.К., Мұхамедия А.М. МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ПРАКТИКАЛЫҚ МАЗМҰНЫ БАР ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	417
Шужєбаева А.И., Касымова А.Е. ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	422

**«ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ»
ЕВРОПА – ОБРАЗОВАНИЕ
атты республиканская научно-методическая конференция
МАТЕРИАЛЫ**

21 апреля

**МАТЕРИАЛЫ
республиканской научно-методической конференции
«ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС – ОСНОВА КАЧЕСТВЕННОГО
ОБРАЗОВАНИЯ»**

21 февраля

Компьютерная верстка – Мухомова А.Н.
Верстка – Дубкова Н.М.

(Верстка берется из файла заказчика)

В печать передано 17.02.2020 г.
Формат «Times New Roman». Верстка 60x84/8. СветоКопи бумага
Тираж 95 экз. Ш.т.б. 54.37. Верстка № 00275
Бумага 1. Жансугуров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті
040009, Талдықорған, Жансугуров көшесі, 187а

(Распечатано с файла заказчика)

Подписано в печать 17.02.2020 г.
Верстка «Times New Roman». Формат 60x84/8. Бумага СветоКопи.
Тираж 95 экз. У.п.л. 54.37 Заказ № 00275
Издательский отдел Жетысуского государственного университета им. И. Жансугурова.
040009, Талдықорған, ул. Жансугурова, 187а